

Dansk Pensionsret

Mads Bryde Andersen

Under medvirken af
Jesper Mark

Dansk Pensionsret

Mads Bryde Andersen

Dansk Pensionsret

under medvirken af Jesper Mark

Gjellerup / Gads Forlag

Dansk Pensionsret

© 2013 Mads Bryde Andersen og Gjellerup/Gads Forlag

ISBN trykt udgave 978-87-13-05040-6

ISBN e-bog 978-87-13-05041-3

Omslag: Lene Nørgaard, Propel

E-bogsproduktion: Narayana Press, www.narayana.dk

Respekter ophavsretten

Denne e-bog er beskyttet af lov om ophavsret. Ophavsretten sikrer, at forfatterne og forlaget får betaling for deres arbejde. Du må derfor kun kopiere bogen til din egen personlige brug, og du må ikke distribuere den til personer uden for din husstand.

www.gad.dk/gjellerup

Indhold

Forord 19

FØRSTE DEL

Introduktion til pensionsretten

Kapitel 1. Det danske pensionssystem 23

- 1.1. Pensionsretten i samfundet 23
- 1.2. Retspolitiske aspekter 25
 - 1.2.1. Pensionsret og pensionspolitik 25
 - 1.2.2. Pensionskravets beskyttelse 28
 - 1.2.3. Det danske pensionssystem 29
 - 1.2.3.a. *Oversigt* 29
 - 1.2.3.b. *Søjle 1* 31
 - 1.2.3.c. *Søjle 2* 31
 - 1.2.3.d. *Søjle 3* 32
 - 1.2.3.e. *Andre søjler* 32
- 1.3. Aktørerne 33
 - 1.3.1. Den enkelte sikrede 33
 - 1.3.2. Statslige ressortmyndigheder 34
 - 1.3.2.a. *Finanstilsynet* 34
 - 1.3.2.b. *Erhvervsstyrelsen* 35
 - 1.3.2.c. *Pensionsstyrelsen* 36
 - 1.3.2.d. *Finansministeriet* 36
 - 1.3.2.e. *Skatteministeriet* 36
 - 1.3.2.f. *Datatilsynet* 36
 - 1.3.2.g. *Fondsrådet* 37
 - 1.3.2.h. *Kommunerne* 37
 - 1.3.3. Klageorganer 38
 - 1.3.3.a. *Klageansvarlige i finansielle virksomheder* 38
 - 1.3.3.b. *Erhvervsankenævnet* 38
 - 1.3.3.c. *Ankestyrelsen* 38
 - 1.3.3.d. *Ankenævnet for Forsikring* 38
 - 1.3.3.e. *Pengeinstitutankenævnet* 40
 - 1.3.4. De offentligt regulerede institutioner 40

| | | |
|-------------|---|-----------|
| 1.3.4.a. | <i>Lønmodtagernes Dyrtidsfond (LD)</i> | 40 |
| 1.3.4.b. | <i>Arbejdsmarkedets Tillægspension (ATP)</i> | 42 |
| 1.3.5. | Pensionsinstitutter | 44 |
| 1.3.5.a. | <i>Begrebsafgrænsning</i> | 44 |
| 1.3.5.b. | <i>Firmapensionskasser</i> | 46 |
| 1.3.5.c. | <i>Tværgående pensionskasser</i> | 47 |
| 1.3.5.d. | <i>Arbejdsmarkedsrelaterede livsforsikringsaktieselskaber</i> | 49 |
| 1.3.6. | Pengeinstitutter | 50 |
| 1.3.7. | Organisationerne | 51 |
| 1.3.7.a. | <i>Arbejdsmarkedsorganisationer</i> | 51 |
| 1.3.7.b. | <i>Branche- og forbrugerorganisationer</i> | 52 |
| 1.4. | Nogle toneangivende pensionsinstitutter | 52 |
| 1.4.1. | Oversigt | 52 |
| 1.4.2. | Tværgående pensionskasser | 53 |
| 1.4.3. | Arbejdsmarkedsrelaterede pensionskoncerner | 54 |
| 1.4.4. | Arbejdsmarkedsrelaterede livsforsikringsaktieselskaber | 55 |
| 1.4.5. | Kommercielle pensionsinstitutter | 56 |
| 1.4.6. | Mellemformer | 56 |

Kapitel 2. Pensionsrettens grundbegreber 58

| | | |
|-------------|---|-----------|
| 2.1. | Oversigt | 58 |
| 2.1.1. | Typer af pensionsordninger | 58 |
| 2.1.1.a. | <i>Grundlæggende sondringer</i> | 58 |
| 2.1.1.b. | <i>Opsparingsordninger</i> | 59 |
| 2.1.1.c. | <i>Forsikringsbegrebet</i> | 63 |
| 2.1.1.d. | <i>Forsikringsformer</i> | 65 |
| 2.1.1.e. | <i>Dækninger (pensionsydelser)</i> | 67 |
| 2.1.2. | Særligt om livsforsikring | 68 |
| 2.1.2.a. | <i>Begrebsafgrænsning</i> | 68 |
| 2.1.2.b. | <i>Retlige særpræg</i> | 71 |
| 2.1.2.c. | <i>Opsparingselementet</i> | 73 |
| 2.1.3. | Pensionskravets beregning | 76 |
| 2.1.3.a. | <i>Problemstillingen</i> | 76 |
| 2.1.3.b. | <i>Ydelsesdefinerede ordninger</i> | 76 |
| 2.1.3.c. | <i>Bidragsdefinerede ordninger</i> | 78 |
| 2.1.3.d. | <i>Markedsrente- og gennemsnitsrenteprodukter</i> | 79 |

Kapitel 3. Retskildespørgsmål 84

| | | |
|-------------|--|-----------|
| 3.1. | Retskildespørgsmål | 84 |
| 3.1.1. | Grundlæggende sondringer | 84 |
| 3.1.1.a. | <i>Formueret og offentlig ret</i> | 84 |
| 3.1.1.b. | <i>Retsgrundlagets betydning</i> | 86 |
| 3.1.1.c. | <i>Den pensionsskatteretlige regulering</i> | 90 |
| 3.1.1.d. | <i>Formueretlige virkninger af tilsynsreglerne</i> | 91 |
| 3.1.2. | Forsikringsteknik og forsikringsret | 93 |

- 3.1.3. Forsikringspraksis 95
- 3.1.4. Tilsynspraksis 96
- 3.1.5. Ankenævnspraksis 97

ANDEN DEL

Pensionsordningerne

Kapitel 4. Tjenestemandspension mv. 101

- 4.1. Baggrund og karakteristik 101
- 4.2. Retten til tjenestemandspension 102
 - 4.2.1. Generelt 102
 - 4.2.2. Retsstillingen ved afskedigelse 103
 - 4.2.3. Afskedigelse ved erhvervsevnetab eller tilskadekomst i tjenesten 105
- 4.3. De enkelte pensionsydelse 105
 - 4.3.1. Opsat pension mv. 105
 - 4.3.2. Pensionsbeløbet 106
 - 4.3.3. Ægtefælle- og børnepension 106
 - 4.3.4. Efterindtægt 107
- 4.4. Pensionsordninger for folkevalgte 108
 - 4.4.1. Oversigt 108
 - 4.4.2. Ministerpension 108
 - 4.4.3. Pension til folketingsmedlemmer 109
 - 4.4.4. Europaparlamentarikere 110
 - 4.4.5. Borgmesterspension mv. 110

Kapitel 5. Sociale pensioner mv. 112

- 5.1. Oversigt 112
 - 5.1.1. Formål og afgrænsning 112
 - 5.1.2. De sociale pensioner 113
 - 5.1.3. Reformen 114
 - 5.1.3.a. Oversigt 114
 - 5.1.3.b. Førtidspensionsreformen 114
 - 5.1.3.c. Velfærdsreformen 114
 - 5.1.3.d. Genopretningsplanen fra 2010 115
 - 5.1.3.e. Tilbagebetrækningsreformen 115
 - 5.1.3.f. Den kommende reform af reglerne om fleksjob og førtidspension 115
- 5.2. Folkepension 116
 - 5.2.1. Generelt 116
 - 5.2.2. Betingelser 117
 - 5.2.2.a. Alderskravet 117

- 5.2.2.b. *Krav om tilknytning til Danmark* 117
- 5.2.2.c. *Optjeningskrav* 118
- 5.2.2.d. *Særligt om EU/EØS-borgere* 119
- 5.2.3. **Ydelserne** 120
 - 5.2.3.a. *Grundydelse og tillæg* 120
 - 5.2.3.b. *Opsat folkepension* 121
- 5.2.4. **Delpension** 122
 - 5.2.4.a. *Kendetegn* 122
 - 5.2.4.b. *Lønmodtagere* 123
 - 5.2.4.c. *Selvstændige* 123
 - 5.2.4.d. *Beregning af delpension* 124
 - 5.2.4.e. *Bortfald og genindtræden* 125
 - 5.2.4.f. *Ophør* 125
- 5.3. **Førtidspension** 125
 - 5.3.1. **Begreb og størrelse** 125
 - 5.3.2. **Betingelser** 126
 - 5.3.2.a. *Arbejdsevnebegrebet* 126
 - 5.3.2.b. *Arbejdsevnenedsættelsen* 127
 - 5.3.3. **Forholdet til andre ordninger** 128
 - 5.3.3.a. *Offentlige ordninger* 128
 - 5.3.3.b. *Private ordninger* 129
- 5.4. **Fleksjob** 130
 - 5.4.1. **Karakteristik** 130
 - 5.4.2. **Sampilsproblemer** 131
 - 5.4.3. **Fleksydelse** 132
- 5.5. **Efterløn** 133
 - 5.5.1. **Almindelige regler** 133
 - 5.5.1.a. *Karakteristik* 133
 - 5.5.1.b. *Grundbetingelser* 133
 - 5.5.1.c. *Bidraget* 134
 - 5.5.1.d. *Efterlønsbevis* 135
 - 5.5.2. **Størrelse** 135
 - 5.5.3. **Fradrag i efterlønnen** 136
 - 5.5.4. **Ophør** 137
- 5.6. **Arbejdsmarkedets Tillægspension (ATP)** 137
 - 5.6.1. **Generelt om ATP** 137
 - 5.6.2. **Generel karakteristik af ATP Livslang Pension** 138
 - 5.6.3. **Bidragspligt** 139
 - 5.6.3.a. *Generelt* 139
 - 5.6.3.b. *Førtidspensionister mv.* 142
 - 5.6.3.c. *Dagpengemodtagere* 142
 - 5.6.3.d. *Selvstændige* 142
 - 5.6.3.e. *Frivillig indbetaling* 142
 - 5.6.4. **Ydelserne** 142
 - 5.6.4.a. *ATP Livslang Pension* 142

- 5.6.4.b. *Udbetalingen* 144
- 5.6.4.c. *Dødsfaldsydelser* 145
- 5.6.5. *Klageadgang* 148
- 5.7. **Den Supplerende Arbejdsmarkedspension (SUPP)** 148
- 5.8. **Lønmodtagernes Dyrtidsfond (LD)** 150

Kapitel 6. Arbejdsmarkedspensionsordninger 151

- 6.1. **Firmapensionskasser** 151
 - 6.1.1. Den historiske baggrund 151
 - 6.1.2. Firmapensionskassen som retssubjekt 153
 - 6.1.3. Afdækningspligten 154
 - 6.1.4. Opløsning af firmapensionskasser 158
 - 6.1.5. Firmapensionskassens forhold til sponsorvirksomheden 160
 - 6.1.5.a. *Sponsorvirksomhedens rolle* 160
 - 6.1.5.b. *Udbetaling af overdækning og suspension af bidragsbetalinger* 161
 - 6.1.5.c. *Sponsorgaranti* 163
 - 6.1.6. Tilsynsspørgsmål 163
- 6.2. **Firmapensionsordninger** 164
 - 6.2.1. Generelt 164
 - 6.2.2. Aftaleforholdet 166
 - 6.2.3. Aftaleindgåelsen 169
 - 6.2.4. Ændringshåndtering 170
 - 6.2.4.a. *Opsigelsesadgangen* 170
 - 6.2.4.b. *Arbejdsgiveradministrerede ordninger* 170
 - 6.2.4.c. *Overenskomstbaserede ordninger* 172
 - 6.2.4.d. *Private firmaadministrerede ordninger* 173
- 6.3. **Tværgående overenskomstbaserede pensionsordninger** 173
 - 6.3.1. Begreb 173
 - 6.3.2. Aftalerelationerne 174
 - 6.3.3. Ændringshåndtering 175
- 6.4. **Andre arbejdsrelaterede pensionsordninger** 176
 - 6.4.1. Oversigt 176
 - 6.4.2. Pensionsordninger for direktører 176
 - 6.4.3. Pensionsordninger for interessenter 178

Kapitel 7. Forsikringsprodukterne 179

- 7.1. **Oversigt** 179
- 7.2. **Optagelse og antagelsesvilkår** 179
 - 7.2.1. Optagelsen 179
 - 7.2.2. Pensionsbidrag (præmien) 180
 - 7.2.3. Helbredsforhold og karens 181

| | | |
|-------------|---|------------|
| | 7.2.3.a. Overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensioner | 181 |
| | 7.2.3.b. Firmapension | 183 |
| 7.3. | Dækninger | 183 |
| 7.3.1. | Ydelser ved alder | 183 |
| | 7.3.1.a. Alderspension | 183 |
| | 7.3.1.b. Kapitalpension og engangssum ved alder | 185 |
| | 7.3.1.c. Depotsikring | 186 |
| 7.3.2. | Gruppesum ved kritisk sygdom | 186 |
| 7.3.3. | Ydelser ved invaliditet | 188 |
| | 7.3.3.a. Invalidepension | 188 |
| | 7.3.3.b. Invalidesum | 189 |
| | 7.3.3.c. Bidragsfritagelse | 190 |
| | 7.3.3.d. Invaliditetsforsikringer på skadesvilkår | 190 |
| 7.3.4. | Ydelser ved død | 191 |
| | 7.3.4.a. Dødsfaldssum | 191 |
| | 7.3.4.b. Arverente | 192 |
| | 7.3.4.c. Ægtefælle- og samleverpension | 192 |
| 7.3.5. | Børnepension | 193 |
| 7.3.6. | Kombinationer | 194 |
| | 7.3.6.a. Livsforsikring med udbetaling | 194 |
| | 7.3.6.b. Ophørende rateforsikring | 194 |
| | 7.3.6.c. Livsvarig rateforsikring | 194 |
| | 7.3.6.d. Livsvarig rateforsikring på længst liv | 195 |
| | 7.3.6.e. Familiepensionsforsikring | 195 |

TREDJE DEL

Tilsynsregler

Kapitel 8. Tilsynets formål og virkemidler 199

| | | |
|-------------|---|------------|
| 8.1. | Problemstillingen | 199 |
| | 8.1.1. Reguleringens formål | 199 |
| | 8.1.2. Pengeinstitut- og forsikringsvirksomhed | 201 |
| | 8.1.3. FIL's anvendelsesområde | 204 |
| | 8.1.4. Krav til virksomhedsformen | 205 |
| 8.2. | Tilsynets komponenter | 205 |
| | 8.2.1. Generelt | 205 |
| | 8.2.2. Tilsynsvirksomheden mellem privat og offentlig ret | 208 |
| | 8.2.3. Tilsynsreaktioner | 212 |
| | 8.2.4. Koncessionsregulering | 215 |
| 8.3. | Udenlandske forsikringsvirksomheder | 218 |

Kapitel 9. Tilsynet med den forsikringstekniske administration 219

- 9.1. **Det tekniske grundlag** 219
 - 9.1.1. Funktion 219
 - 9.1.2. Retsvirkninger 221
 - 9.1.3. G82 223
 - 9.1.4. Tegningsgrundlaget 225
 - 9.1.4.a. Begreb 225
 - 9.1.4.b. Krav om betryggenhed og forsigtighed 226
 - 9.1.4.c. Den maksimale grundlagsrente 227
 - 9.1.5. Bonusregulativet 229
 - 9.1.6. Hensættelsesgrundlaget 231
- 9.2. **Rimelighedstilsynet** 232
 - 9.2.1. Reguleringens formål og grundlag 232
 - 9.2.2. Kontributionsprincippet 234
 - 9.2.2.a. Funktion 234
 - 9.2.2.b. Det beregningsmæssige kontributionsprincip 235
 - 9.2.2.c. Det fordelingsmæssige kontributionsprincip 237
 - 9.2.2.d. Kontributionsbekendtgørelsen 238
 - 9.2.2.e. Valgfrihed og kontribution 240
 - 9.2.3. Det realiserede resultat 241
 - 9.2.4. Opdeling af forsikringsbestanden i grupper 242
 - 9.2.5. Bonusanvendelse 246
- 9.3. **Ligebehandling af kvinder og mænd** 247

Kapitel 10. Tilsyn med ledelse og ejerforhold 250

- 10.1. Ledelsesregulering 250
- 10.2. Fit & proper-krav 250
- 10.3. Kollektive erfaringskrav mv. 252
- 10.4. Ejerskabsregulering 252

Kapitel 11. Sammenlægning, omdannelse og ophør 254

- 11.1. **Sammenlægning** 254
- 11.2. **Omdannelse af livsforsikringsvirksomhed til anden selskabsform** 259
- 11.3. **Ophør** 260
 - 11.3.1. Generelt om ophør 260
 - 11.3.2. Afvikling 261
 - 11.3.3. Konkurs og rekonstruktion 263

Kapitel 12. Kapitalspørgsmål 264

- 12.1. **Oversigt 264**
- 12.2. **Kapitalkravet 264**
 - 12.2.1. Hensættelser 264
 - 12.2.2. Markedsværdiopgørelsen 265
 - 12.2.3. Diskonteringsrentekurven 266
 - 12.2.4. De underliggende aktiver 270
 - 12.2.5. Solvens 1-kapitalkravet 271
- 12.3. **Det risikojusterede kapitalkrav – “trafiklys” 274**
- 12.4. **Individuel solvens (Solvens 1,5) 276**
- 12.5. **Basiskapital 278**
 - 12.5.1. Oversigt 278
 - 12.5.2. Særlige bonushensættelser 279
- 12.6. **Meddelelse til Finanstilsynet om økonomiske vanskeligheder mv. 283**
- 12.7. **Dækning af underskud i en livsforsikringsvirksomhed 284**
 - 12.7.1. Problemstillingen 284
 - 12.7.2. Kollektivt bonuspotentiale og bonuspotentiale på fripolicydelsler 284
 - 12.7.3. Kursværn 285
- 12.8. **Andre kapitalspørgsmål 287**
 - 12.8.1. Formueforvaltning 287
 - 12.8.2. Registrerede aktiver 288
 - 12.8.3. Foregribende tilsyn og krisehåndtering 290

Kapitel 13. God skik og informationspligt 294

- 13.1. **Retsgrundlaget 294**
 - 13.1.1. Regelstrukturen 294
 - 13.1.2. God skik-bekendtgørelsen 295
- 13.2. **God skik-reguleringen 297**
 - 13.2.1. Generelle krav 297
 - 13.2.2. Aftaleretlige aspekter 297
 - 13.2.3. Dokumentationskrav 298
 - 13.2.4. Begrundelsespligt 298
 - 13.2.5. Rådgivningspligter 299
 - 13.2.6. Sanktioner 301
- 13.3. **Informationspligter 302**
 - 13.3.1. Generelle regler 302
 - 13.3.2. Ved aftaleindgåelse 303
 - 13.3.3. Ved ændringer 304
 - 13.3.4. Pensionsfremskrivninger 304
 - 13.3.5. Sanktioner 305

FJERDE DEL

Særlige problemstillinger

- Kapitel 14. Aftaleretlige spørgsmål 309**
- 14.1. Grundlæggende spørgsmål 309**
- 14.1.1. Pensionsløftets særpræg i aftaleretten 309
 - 14.1.2. Parterne 310
 - 14.1.3. Uigenkaldelighed? 311
 - 14.1.4. Beskyttelse af berettigede forventninger 314
- 14.2. De enkelte aftalekomponenter 316**
- 14.2.1. Informationspligten 316
 - 14.2.2. De aftalestiftende dokumenter 318
 - 14.2.2.a. Generelt 318
 - 14.2.2.b. Frivillige pensionsordninger 320
 - 14.2.2.c. Obligatoriske pensionsordninger 321
 - 14.2.2.d. Tilkøb mv. 323
 - 14.2.3. Pensionsoversigter 323
 - 14.2.4. Andre oplysninger 325
 - 14.2.5. Udbetalingstilsagn 327
 - 14.2.6. Det tekniske grundlag 329
 - 14.2.7. Bonusregulativet 331
- 14.3. Fortolkningsspørgsmål 332**
- 14.3.1. Almindelige spørgsmål 332
 - 14.3.1.a. Fortolkningsopgaven 332
 - 14.3.1.b. Søjle 3-ordninger 332
 - 14.3.1.c. Føremålsaftaler 333
 - 14.3.1.d. Obligatoriske pensionsordninger 333
 - 14.3.1.e. Omstændigheder ved afgivelsen 334
 - 14.3.2. Særligt om pensionsgarantier 334
 - 14.3.2.a. Problemstillingen 334
 - 14.3.2.b. Garantibegrebet 336
 - 14.3.2.c. Er garantien "afgivet"? 337
 - 14.3.2.d. Rente- eller ydelsesgaranti? 338
 - 14.3.2.e. Særligt om skattevirkninger 341
 - 14.3.3. Særligt om tværgående pensionskasser 343
- 14.4. Ugyldighed 346**
- 14.4.1. Problemstillingen 346
 - 14.4.2. Formmangler 347
 - 14.4.2.a. Fejlskrift og anden fejltagelse 347
 - 14.4.2.b. Repræsentationsmangler 349
 - 14.4.2.c. Overtrædelser af tilsynslovgivningen 349
 - 14.4.3. Indholdsmangler 350
 - 14.4.3.a. Problemstillingen 350
 - 14.4.3.b. Forudsætningslæren 352

- 14.4.3.c. *Urimelighed* 354
- 14.4.3.d. *Retsvirkninger af delvis ugyldighed* 355
- 14.4.3.e. *Genforhandlingsscenarier* 356

Kapitel 15. Administration, rådgivning og ledelse 359

- 15.1. **Oversigt** 359
- 15.2. **Sagsbehandling** 361
 - 15.2.1. *Beslutning og sagsbehandling* 361
 - 15.2.2. *Særligt om helbreds vurderinger* 362
 - 15.2.3. *Lighedsgrundsætning?* 364
 - 15.2.4. *Praksisændringer* 365
- 15.3. **Rådgivning** 367
 - 15.3.1. *Karakteristik* 367
 - 15.3.1.a. *Rådgivningsopgaven* 367
 - 15.3.1.b. *Retsgrundlaget* 370
 - 15.3.1.c. *Rådgivningsbegrebet* 371
 - 15.3.1.d. *Grundlæggende krav* 372
 - 15.3.1.e. *Aftaleretlige retsvirkninger* 374
 - 15.3.2. *Tilfældegrupper* 375
 - 15.3.2.a. *Produkrvalg* 375
 - 15.3.2.b. *Skatteforhold* 376
 - 15.3.2.c. *Socialretlige forhold* 377
 - 15.3.2.d. *Overførelse af pensionsordninger* 378
 - 15.3.2.e. *Udøvelse af valgmuligheder* 380
 - 15.3.2.f. *Investeringsvalg* 381
 - 15.3.2.g. *Omvalg* 382
 - 15.3.3. *Ansvarsspørgsmål* 383
 - 15.3.3.a. *Almindelige betingelser* 383
 - 15.3.3.b. *Egen skyld og ond tro* 385
 - 15.3.3.c. *Tabet* 386
- 15.4. **Demokratisk kontrol** 387
 - 15.4.1. *Problemstillingen* 387
 - 15.4.2. *Firmapensionskasser* 388
 - 15.4.2.a. *Karakteristik* 388
 - 15.4.2.b. *Bestyrelsen* 389
 - 15.4.2.c. *Generalforsamlingen* 390
 - 15.4.3. *Firmapensionsordninger* 392
 - 15.4.3.a. *Karakteristik* 392
 - 15.4.3.b. *Arbejdsgiverens mandat* 392
 - 15.4.4. *Overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger* 393
 - 15.4.4.a. *Karakteristik* 393
 - 15.4.4.b. *Medindflydelse* 395
 - 15.4.5. *Tværgående pensionskasser* 395
 - 15.4.5.a. *Karakteristik* 395
 - 15.4.5.b. *Retlig regulering* 396

- 15.4.5.c. *Det dobbelte retsforhold* 396
- 15.4.5.d. *Administration* 397
- 15.4.5.e. *Generalforsamlingen* 398
- 15.4.5.f. *Bestyrelsen* 401
- 15.5. Klageregler** 402
 - 15.5.1. *Problemstillingen* 402
 - 15.5.2. *Regler om klageansvarlig* 402
 - 15.5.3. *Særligt om ATP* 402
 - 15.5.4. *Andre klageordninger* 403
- 15.6. Interne kontrolordninger** 403
 - 15.6.1. *Den ansvarshavende aktuar* 403
 - 15.6.2. *Intern revision* 405
 - 15.6.3. *Revisionsudvalg* 405
- 15.7. Den øverste ledelse** 406
 - 15.7.1. *Almindelige krav* 406
 - 15.7.2. *Retspolitik* 407
 - 15.7.3. *ATP* 408
- Kapitel 16. Pensionsbeskatning** 409
 - 16.1. Almindelige spørgsmål** 409
 - 16.1.1. *Reglernes baggrund* 409
 - 16.1.2. *Pensionsordninger og andre opsparingsordninger* 410
 - 16.1.3. *Oversigt over regelværket* 410
 - 16.1.3.a. *De skattemæssige begivenheder* 410
 - 16.1.3.b. *De skattebegünstigede pensionsordninger* 411
 - 16.2. De enkelte skattebegünstigede ordninger** 412
 - 16.2.1. *Skattekode* 412
 - 16.2.2. *Pensionsordninger med løbende udbetalinger (dog ikke ophørende livrenter) (skattekode 1)* 416
 - 16.2.3. *Rateforsikring og opsparing i pensionsøjemed (skattekode 2)* 419
 - 16.2.3.a. *Rateforsikring* 419
 - 16.2.3.b. *Rateopsparing (ratepension)* 420
 - 16.2.4. *Kapitalforsikring og kapitalpension mv. (skattekode 3)* 420
 - 16.2.5. *Tidligere indeksordninger (skattekode 4)* 422
 - 16.2.6. *Ordninger uden fradrag (skattekode 5)* 422
 - 16.2.7. *Livsforsikring uden fradragsret men med afgiftspligtig præmie eller bidrag (skattekode 6)* 422
 - 16.2.8. *Opsparingsprægede livsforsikringer (skattekode 7)* 422
 - 16.2.9. *Ophørende livrenter (skattekode 9)* 423
 - 16.3. Fradragsretten** 424
 - 16.3.1. *Generelle spørgsmål* 424
 - 16.3.1.a. *Oversigt* 424
 - 16.3.1.b. *Fradragsmaksimum (skattekode 2 og 9)* 424

| | | |
|--------------------|---|------------|
| 16.3.1.c. | <i>Fradragmaksimum (skattekode 3)</i> | 425 |
| 16.3.1.d. | <i>Ikke fradragret (skattekode 5 og 7)</i> | 428 |
| 16.3.2. | Arbejdsgiverbetalte ordninger | 428 |
| 16.3.2.a. | <i>Bortseelsesret</i> | 428 |
| 16.3.2.b. | <i>Fraflytning</i> | 429 |
| 16.3.2.c. | <i>Arbejdsmarkedsbidrag</i> | 432 |
| 16.3.3. | Privat tegnede ordninger (skattekode 1) | 432 |
| 16.3.3.a. | <i>Oversigt</i> | 432 |
| 16.3.3.b. | <i>Aftalt præmiebetaling i 10 år eller mere</i> | 433 |
| 16.3.3.c. | <i>Aftalt præmiebetaling i mindre end 10 år</i> | 433 |
| 16.3.3.d. | <i>Forhøjelse af pensionsbidrag</i> | 436 |
| 16.3.3.e. | <i>Nedsættelse eller ophør af pensionsbidrag</i> | 438 |
| 16.3.3.f. | <i>Forsikringstagerens død</i> | 441 |
| 16.3.3.g. | <i>Fraflytning</i> | 442 |
| 16.3.4. | Selvstændige erhvervsdrivende | 443 |
| 16.3.5. | Sportsudøvere | 446 |
| 16.3.6. | Kombination af privat- og arbejdsgiverbetalt pensionsordning | 447 |
| 16.3.7. | Pensionsordninger oprettet i udlandet | 448 |
| 16.3.8. | Overgangsregler for skattekode 2- og 9-ordninger | 448 |
| 16.3.8.a. | <i>Oversigt</i> | 448 |
| 16.3.8.b. | <i>Private ordninger oprettet før 22. april 2009</i> | 449 |
| 16.3.8.c. | <i>Private ordninger oprettet i perioden 22. april 2009 til 31. december 2009</i> | 450 |
| 16.4. | Pensionsafkastbeskatning | 451 |
| 16.4.1. | Baggrund | 451 |
| 16.4.2. | Skatteprocenten og skattegrundlaget | 452 |
| 16.4.3. | Beregning og indbetaling | 453 |
| 16.5. | Beskatning ved udbetaling | 453 |
| 16.5.1. | Oversigt | 453 |
| 16.5.2. | Renteudbetaling | 454 |
| 16.5.2.a. | <i>Hovedreglen</i> | 454 |
| 16.5.2.b. | <i>Engangsbetalinger</i> | 454 |
| 16.5.2.c. | <i>Øvrige udbetalinger</i> | 454 |
| 16.5.3. | Rateudbetaling | 455 |
| 16.5.4. | Kapitaludbetaling (sum) | 457 |
| 16.5.5. | Dispositioner | 459 |
| 16.5.6. | Udbetaling til arbejdsgiver | 460 |
| 16.5.7. | Overførsel | 460 |
| 16.6. | Oversigtsskema | 460 |
| | | |
| Kapitel 17. | Familie- og skifteret | 464 |
| 17.1. | Problemstillingen | 464 |
| 17.1.1. | Pension og formueret | 464 |
| 17.1.2. | Retlige udfordringer | 465 |

- 17.1.3. Familieretten og familieformueretten 466
- 17.1.4. Lovreformen i 2006 467
- 17.2. Hovedregel og undtagelser 468**
 - 17.2.1. Formuefællesskabets udgangspunkt 468
 - 17.2.1.a. Hovedreglen 468
 - 17.2.1.b. Særejeægtepagter 469
 - 17.2.1.c. Delingsægtepagter 470
 - 17.2.2. Forlodsudtagelse 471
 - 17.2.2.a. Rimelige pensionsrettigheder 471
 - 17.2.2.b. Kortvarige ægteskaber 473
 - 17.2.3. Den skifteretlige behandling 474
 - 17.2.4. Kompensationsmuligheder 475
 - 17.2.4.a. Problemstillingen 475
 - 17.2.4.b. Fællesskabskompensation 475
 - 17.2.4.c. Rimelighedskompensation 477
 - 17.2.4.d. Kompensationens gennemførelse 480
 - 17.2.5. Ægtefællepension 481
 - 17.2.5.a. Lovgrundlaget 481
 - 17.2.5.b. Den tidligere ægtefælles ret 482
 - 17.2.5.c. Rettens bortfald 483
- 17.3. Pensioners behandling ved skifte af dødsbo 484**
 - 17.3.1. Almindelige spørgsmål 484
 - 17.3.2. Afdøde befundt sig i et formuefællesskab 485
 - 17.3.2.a. Værdien af afdødes pensionsrettigheder 485
 - 17.3.2.b. Den efterlevendes forlodsudtagelsesret 485
 - 17.3.2.c. Delingsægtepagter 486
 - 17.3.2.d. Uskiftet bo 486
 - 17.3.3. Ugifte 487
- 17.4. Forholdet til kreditorer 488**
 - 17.4.1. Udlægsfritagelse 488
 - 17.4.1.a. Løbende pensioner 488
 - 17.4.1.b. Forsikringsordninger 488
 - 17.4.1.c. Opsparingsordninger 489
 - 17.4.2. Gældssanering 489
 - 17.4.3. Omstødelse 490
- 17.5. Begunstigelsesindsættelser 491**
 - 17.5.1. Problemstillingen 491
 - 17.5.1.a. Baggrund og retsgrundlag 491
 - 17.5.1.b. Afgrensning 492
 - 17.5.1.c. Begunstigelsesindsættelsens retsvirkninger 493
 - 17.5.2. Begunstigelsesindsættelser 494
 - 17.5.2.a. Retten til at indsætte begunstigede 494
 - 17.5.2.b. Nærmeste pårørende 494
 - 17.5.2.c. Fortolkning 495
 - 17.5.2.d. Standardbegunstigelser 497
 - 17.5.2.e. Uigenkaldelighed 499

INDHOLD

- 17.5.2.f. Sagsbehandlingsspørgsmål 500*
- 17.5.2.g. Særligt om ATP 500*
- 17.5.3. Rimelighedsregulering 501
- 17.5.4. Ikrafttrædelsesspørgsmål 502
 - 17.5.4.a. Problemstillingen 502*
 - 17.5.4.b. Rimelighedsreguleringen 503*
 - 17.5.4.c. Nærmeste pårørende 504*
 - 17.5.4.d. Særligt om arbejdsmarkedspensioner 504*

Pensionsretligt leksikon med forkortelser og lovhenviisninger 508

Litteratur 585

Emneindeks og lovregister 588

Afgørelsesregister 614

Forord

Denne fremstilling af dansk pensionsret er blevet til i løbet af de knap fem år, hvor Center for Pensionsret har eksisteret som en del af Det Juridiske Fakultet ved Københavns Universitet. Bogen forsøger at præsentere de komplicerede, uoverskuelige, men særdeles væsentlige retsregler, der omgiver det danske pensionssystem. Det er ligeledes ambitionen at præsentere et begrebsapparat, der samler de forskellige terminologier, der har udviklet sig på pensionsrettens forskellige delområder. Denne ambition søges dels realiseret ved sprogbugen i fremstillingen, dels ved det leksikon, der er optrykt i bogen s. 508-584. Leksikonet er også tilgængeligt på hjemmesiden www.pensionsret.dk, hvor man også finder links til centrale pensionsretlige retskilder.

Tidligere fremstillinger af selve bogen har været benyttet som grundlag for undervisningen i kursusfaget Pensionsret ved Københavns Universitet i foråret 2009 og 2010 og i efteråret 2011. Fra de to første undervisningsforløb har de daværende jurastuderende *Trine Cseh-Lessel*, *Sissi Ploug*, *Louise Rostgaard-Hansen* og *Helena Thode* bidraget med tidlige udkast til enkelte afsnit her og der i bogens forskellige kapitler.

Advokatfuldmægtig i Kromann Reumert *Thomas Dahl Pedersen*, der deltog i den første kursusfagsundervisning, har været hovedansvarlig for kapitel 16 om pensionsbeskatning. Dernæst har fuldmægtig og erhvervs-ph.d.-studerende *Anne Rubin* ydet væsentlige bidrag til kapitel 7 om forsikringsprodukterne. Det samme har cand.jur. *Anne Schiött Rasmussen* og strategi- og forskningschef *Ole Beier Sørensen* til afsnittene om ATP.

Jeg retter en særlig tak til forhenværende chefaktuar i Finanstilsynet, cand.scient. *Klaus Grünbaum*, der har gennemlæst flere afsnit af bogen og stillet sig til rådighed for uddybende samtaler, navnlig om de forskellige begrebsanvendelser inden for juraen og forsikringsmatematikken. Ligeledes en særlig tak til lektor *John Klausen* og lektor, ph.d. *Trine Schultz*, der har gjort mig den store tjeneste at nærlæse og kommentere kapitel 5 om sociale pensioner. Også flere af mine professorkolleger har ydet værdifulde kommentarer undervejs, her-

under særligt *Torsten Iversen, Jens Kristiansen, Jacob Graff Nielsen og Linda Nielsen.*

Af de mange, der har ydet bidrag af den ene eller anden karakter, har specialkonsulent i Finanstilsynet *Jesper Mark*, der deltog i det kursus, der afvikledes i foråret 2010, ydet en ganske særlig indsats. Han har forfattet hovedparten af kapitlerne 8-13 om de finansielle tilsynsregler og ydet væsentlige bidrag til bogens øvrige kapitler. Denne bistand er derfor reflekteret på bogens titelblad.

Med de mange bidragydere er det vigtigt for mig at understrege, at alle synspunkter og konklusioner i bogen er mine. Det gælder navnlig de måske kritiske bemærkninger, man kan finde til nogle af Finanstilsynets afgørelser i bogens tredje del, og som ikke kan henføres til Jesper Mark.

En tekst om så forskelligartede og komplicerede retsområder som denne kan ikke skrives ud fra en ambition om fejlfrihed. Ansvar for sådanne fejl er også mit. Jeg vil være taknemmelig for at høre fra læsere, der opdager fejl eller unøjagtigheder i teksten, mest praktisk ved mail til mads.bryde.andersen@jur.ku.dk.

Det er min plan at holde bogen ved lige med nye udgaver, når retsudviklingen begrundet det. På hjemmesiden www.danskpensionsret.dk vil jeg inden da holde en liste ajour med fejlrettelser og – med passende mellemrum – henvisninger til nyere retskilder mv.

Fremstillingen er så vidt muligt ajourført pr. 1. november 2012.

København, i november 2012

Mads Bryde Andersen

FØRSTE DEL

Introduktion til pensionsretten

Kapitel 1.

Det danske pensionssystem

1.1. Pensionsretten i samfundet

Moderne samfund hænger sammen i kraft af specialisering og arbejdsdeling. Denne mekanisme præger ikke alene afgrænsningen af de arbejdsopgaver, som den enkelte påtager sig i sine aktive år, men også varetagelsen af forsørgelses- og omsorgsopgaverne under opvækst, ved arbejdsudygtighed og i alderdommen. Derfor vil ethvert samfund udvikle forsørgelsesordninger, der ved brug af forskellige typer af finansiering står til rådighed for at sikre dem, der af disse årsager ikke selv kan bidrage til produktionen og tjene penge til deres underhold.

Pensionsordninger, forstået som ordninger, der sikrer økonomiske midler til personer, der ikke selv kan eller vil bidrage til samfundets værdiskabelse, kendes derfor i alle samfundssystemer – hvor primitive eller avancerede de end er. Et samfunds pensionssystem – hvad enten det opbygges i privat eller offentligt regi – siger noget fundamentalt om samfundet, herunder om dets værdier, udviklingstrin, teknologianvendelse og specialiseringsgrad. I meget primitive samfund står familien, slægten eller stammen med pensionsopgaven. Man taler om “*Den gamle model fra landet*” om den form for pensionsforsørgelse, man praktiserer i samfund, hvor hele familien bor under samme tag, og forældrene forsørger både børn og bedsteforældre. Sådan var situationen i Danmark frem til 1700-tallet. Når forældrene i midtergenerationen bliver gamle, overgår forsørgelsespligten dermed til næste generation etc. Derimod vil meget *specialiserede samfund* fordele denne opgave mellem private og offentlige institutioner og være finansieret af privat- eller offentligretlige midler, jf. nærmere i afsnit 1.2.3.

Hvem der bør stå for – og finansiere – samfundets pensionsopgave er derfor grundlæggende ideologisk. I Norden har vi tradition for at lade samfundet regulere væsentlige elementer af den offentlige forsørgelse. Skatterne finansierer de sociale pensioner, herunder folkepensionen. Et liberalistisk inspireret samfund som det amerikanske tænker omvendt.

Her er udgangspunktet, at enhver er sig selv og sin familie nærmest. I stedet er private pensioner i højsædet.

Derfor ændrer pensionssystemet sig i takt med samfundsudviklingen. Hvor industrialiseringen som nævnt flyttede pensionsopgaven fra familien og til det offentlige (i form af sociale forsørgelsesordninger), flyttede velfærdssamfundet opgaven tilbage til individet. Sideløbende hermed er pensionsopgaven blevet stadig tættere forbundet med den enkelte persons arbejdskontrakt. *Tjenestemandspensionen* introducerede staten som pensionsleverandør i rollen som arbejdsgiver. Det skete ved indførelsen af tjenestemandssystemet i 1800-tallet. Herefter etablerede en række større virksomheder op igennem 1900-tallet *firmapensionskasser*, hvor deres funktionærer fik tjenestemandslignende pensionsordninger. Næste led var oprettelsen af de *tværgående pensionskasser*, der fandt sted navnlig på akademikerområdet gennem 1950'erne og 1960'erne. Seneste led skete ved indførelsen af de store arbejdsmarkedspensionsordninger i slutningen af 1980'erne både for arbejdere og funktionærer.

En god oversigt over denne historiske udvikling findes hos *Jesper Due & Jørgen Steen Madsen: Fra magtkamp til konsensus – Arbejdsmarkedspensionerne og den danske model* (2003) og hos *Lisbeth Faurdal* (2011), s. 37 ff. For et globalt overblik, se *Ashcroft m.fl. i Thornton & Fleming* (2011), s. 3 ff.

Oversigtsmæssigt kan man sige, at *familien* og *det offentlige* i dag tager sig af den enkelte forsørgelse og uddannelse frem til 20-25-årsalderen. Herefter må man så småt planlægge sin pensionisttilværelse. I *leveårene fra 25-65* er det almindeligt at *spare op* til alderdommen, hvorefter man fra 65-85 år foretager en tilsvarende *nedsparring*. For mange, der ikke har en livsvarig pensionsordning, vil det offentlige – *fra og med de ca. 85 år* – på ny alene overtage forsørgelsesopgaven.

Ifølge *Faktum* nr. 104/2012 falder andelen af nye pensionister, der ikke får andet end folkepension og ATP. I år 2000 havde 56 % af de yngste pensionister kun folkepension og ATP. I 2010 var dette tal faldet til 45 %. Størrelsen af den private opsparing, der skal til for at sikre en tilstrækkelig samlet forsørgelse i alderdommen, beror blandt andet på det ønskede indkomstniveau, pensionsbidragets størrelse, pensionstidspunktet, den forventede levetid og renteniveauet under vejs i opsparingsforløbet. Da væsentlige variable løbende ændrer sig over tid, er det vanskeligt præcist at fastslå, *hvor meget* der skal spares

op for at opnå en bestemt indkomst ved pensionering. *Faktum*, nr. 100/2012, gengiver en ny beregning fra ATP, der viser, at en 25-årig i dag må spare det dobbelte op af, hvad en 65-årig har kunnet gøre. Årsagen hertil er det meget lave renteniveau. En person, der i dag er 65 år, har i løbet af et 40-års arbejdsliv kunnet nøjes med at spare op, hvad der i dag svarer til 1.500 kr. om måneden for at få en månedlig pension på 10.000 kr. livet ud. Hvis vedkommende skal have udsigt til en pension på samme niveau i dag, skal der opspares 2.950 om måneden, altså knap det dobbelte. I *Faktum*, nr. 103/2012 har ATP beregnet, at værdien af den folkepension, som nybagte folkepensionister kan se frem til, udgør mellem 1,2 og 2,5 mio. kr. Disse beløb skal personer, der ikke har ret til folkepension, med andre ord spare op for opnå tilsvarende dækninger. De lovgivningsmæssige udfordringer, som de forlængede giver for samfundsøkonomierne, er genstand for Kommissionens Grønbog om sikre, tilstrækkelige og bæredygtige pensionssystemer i Europa (KOM(2010)365).

Normalt vil de pensionsydelse, som en person får udbetalt, hidrøre fra kilder, der er opbygget på hver sin måde. Nogle vil foreligge som udbetalinger fra en *personlig, individuel opsparing*, andre som *forsikringsprodukter*, der ligeledes er baseret på individuel, men *kollektiv opsparing*, og endnu andre vil være finansieret over skatterne efter princippet “*pay-as-you-go*” (dvs. således, at det er op til de folkevalgte at fremskaffe finansieringen).

Den enkelte står med en stor opgave i at beslutte, hvilket grundlag for pensionstilværelsen han eller hun ønsker. Denne opgave er vanskelig, fordi den er langsigtet, og fordi pensionsspørgsmål sjældent fremstår som nærværende navnlig for yngre mennesker. For *samfundet* består nogle af pensionspolitikken grundlæggende udfordringer i at afgøre, hvor meget af en aktuel *produktion* (den enkeltes eller samfundets), der skal reserveres til pensionsformål – og hvor stor en del af samfundets *værditilvækst*, der skal komme de produktive medlemmer af samfundet, henholdsvis pensionisterne, til gode.

1.2. Retspolitiske aspekter

1.2.1. Pensionsret og pensionspolitik

Som hermed vist er et samfunds pensionsordning – og dermed dets pensionsret – resultatet af en pensions*politik*, der fremkommer i konsekvens af samfundets *fordelingspolitik* og *opsparingspolitik*. I dag defineres pensionspolitikken på forskellige niveauer i samfundet.

De væsentligste beslutninger træffes inden for de enkelte *national-*

samfund (med EU-retlige harmoniseringselementer). Folketinget beslutter, hvilken folkepension og øvrige sociale pensioner danskerne skal have. Dernæst sikrer den pensionsretlige lovgivning incitamenter til private pensionsordninger, hvad enten de bygges på opsparings- eller forsikringsprodukter, og hvad enten de besluttet individuelt eller via arbejdsmarkedets organisationer.

Lige så væsentlige er de beslutninger, der inden for de såkaldte arbejdsmarkedspensionsordninger træffes inden for de enkelte *fag* (f.eks. blandt akademikere, faglærte, folkeskolelærere, sygeplejersker mv.). For det brede flertal af danskere, der har pensionsordninger via deres ansættelsesforhold, indebærer disse ordninger i praksis det væsentligste grundlag for sikring i alderdommen og ved invaliditet.

Men også den enkelte træffer pensionsrelevante beslutninger – enten selv eller inden for sin *familie*. Familierne fordeler rollerne som forsørger og omsorgspersoner og bestemmer dermed også, hvornår i et livs- og karriereforløb der spares op eller forbruges. Typisk involveres familien også i beslutninger om, hvornår man ønsker at forlade arbejdsmarkedet og dermed indtræde i rollen som den, der nyder frugterne af tidligere indsats. Hvornår dette tidspunkt lægges, bestemmes af en række faktorer, hvoraf den enkeltes vilje og evne til at arbejde spiller en væsentlig rolle – den forventede levetid (samt muligheden for at kunne få et acceptabelt udkomme af sin pensionsopsparing) en anden.

Sådanne spørgsmål er kontroversielle. De handler om, hvem der skal yde og nyde, og de berører derudover værdiafvejninger, som kan være dybt personlige. Debatten om afskaffelsen af efterlønnen er et af de mest omdiskuterede samfundsspørgsmål herhjemme i nyere tid. Spørgsmålet om deling af pensionsrettigheder, der er oparbejdet i et ægteskab med formuefællesskab, har givet anledning til en tilsvarende intens diskussion. Og i talrige, såkaldt medlemsejede pensionskasser, f.eks. JØP, har der været lange og indgående diskussioner om, hvorvidt de reserver, der ikke er fordelt til de enkelte medlemmer, men derimod er oparbejdet i egenkapitalen, kunne udloddes til de hovedsageligt ældre medlemmer, der allerede er gået på pension, eller om egenkapitalen skal anvendes mere bredt til fordel for alle alderskategorier.

Særligt kontroversielle er de pensionspolitiske spørgsmål, der handler om, hvordan pensionsordninger *finansieres* af fællesskabets midler, som det er tilfældet med skattefinansierede *pay-as-you-go*-ordninger for tjenestemænd og inden for det sociale område. Også *opsparingsbaserede* forsikringsordninger (se herom i kapitel 2.1.1.b.), hvortil det enkelte

medlem løbende har indbetalt bidrag som en del af sin løn, giver hyppigt anledning til diskussion. I nutidens arbejdsmarkedspensionsordninger beregnes de dækninger, der udbetales ved forsikringsbegivenhedens indtræden, ud fra indbetalingerne. Hvordan denne beregning skal ske, beror som udgangspunkt på de indgåede aftaler, jf. nærmere kapitel 7 og kapitel 14, herunder navnlig afsnit 14.3.

Bag enhver forsikringsordning ligger en tanke om gensidig sikring. Denne sikring foregår normalt på et rent forretningsmæssigt plan, hvor det på forhånd beregnes, hvilke sandsynligheder der er for, at indbetalte bidrag modsvarer de forsikringsmæssige udbetalinger. I aftaler om forsikring sikrer forsikringsvirksomheden, at en række præciserede risici deles mellem forsikringsbestandens deltagere (pensionskunderne). Der foregår derfor en økonomisk *omfordeling* blandt de enkelte pensionskunder via forsikringsvirksomheden. De pensionskunder, der forbliver raske, betaler via deres pensionsbidrag til dem, der mister erhvervslevnen, mens de pensionskunder, der dør tidligere end gennemsnittet, afgiver deres indbetalinger til dem, der lever længere (den såkaldte dødelighedsarv). Ved dødsfald betaler pensionskunderne til de efterladte for tab af forsørger. En væsentlig del af den tilsynsretlige regulering af livsforsikringsordningerne handler om at sikre, at der herved sker en rimelig fordeling, jf. FIL § 21, stk. 1-2, og nærmere herom i afsnit 9.2.2. En omfordeling, der går ud over, hvad den matematiske sammenhæng mellem sandsynligheden for ydelser og størrelsen af de indbetalte bidrag tilsiger, må i givet fald være baseret på en *solidaritetstanke*, idet nogle medlemmer da systematisk vil betale til andre.

Den økonomiske omfordeling er som udgangspunkt *usystematisk*, fordi ingen på forhånd kan vide, hvem der vil få mest ud af forsikringen. I obligatoriske arbejdsmarkedspensionsordninger kan der være en tilsluttet systematisk omfordeling ud fra et ønske om solidaritet blandt ordningens deltagere. Dette ønske kan f.eks. være tilgodeset ved optagelse i pensionsordningen uden helbredsbedømmelse og obligatorisk ægtefælle- og børnepensionsdækning. Se herved afsnit 9.2.4. om opdeling af forsikringsbestanden i grupper mv. Som her anført skal omfordelingen af midler i en forsikringsbestand være vilkårlig/tilfældig (usystematisk/stokastisk) og ikke strukturel, idet det ikke må være givet på forhånd, at nogle pensionskunder betaler for nogle andre.

1.2.2. Pensionskravets beskyttelse

Fordi et pensionskrav ofte gøres gældende, længe efter at pensionsordningen blev skabt – og de indbetalinger, der skal finansiere det, er foretaget – er der ofte behov for at ændre dets vilkår. Dermed opstår spørgsmålet, om et pensionskrav nyder en sådan beskyttelse, at den forpligtede (hvad enten denne, som i de offentligretlige ordninger, er *staten* eller, som i de private ordninger, en *livsforsikringsvirksomhed*) kan ændre i dets vilkår.

Spørgsmål af den art er særdeles komplicerede. Fordi pensionskravet gøres gældende, længe efter at pensionsordningen er stiftet, kan der indtræde forskydninger i pensionskravets realøkonomiske værdi, f.eks. pga. ændrede forudsætninger om levetid, renteniveau, skatter og afgifter. Hvor man for ca. 50 år siden kunne se frem til ca. 6 leveår efter pensioneringen, ligger dette tal i dag snarere omkring 16 år. Og hvor renteniveauet for 30 år siden lå på 10-15 % (afhængigt af løbetider mv.) nærmer mange rentesatser sig i dag 0. Sådanne risici må pensionskunden i et eller andet omfang leve med. Allerede derfor er det ikke muligt at forvente uforanderlighed i hverken pensionsopsparingens købekraft på udbetalingstidspunktet, skatteforudsætninger eller – afhængigt af reglerne for den enkelte ordning – vilkår.

For krav, der har et offentligretligt grundlag, kan fordelingspolitiske beslutninger føre til skiftende rammebetingelser, der ændrer betingelserne for tildelingen af forskellige typer af pensionskrav. I enhver *pay-as-you-go*-ordning risikerer den berettigede, at der ingen er til at betale regningen, når kravet forfalder. Denne problemstilling har fået kritisk aktualitet i disse år i visse sydeuropæiske lande (bl.a. Grækenland), hvor statsfinansielle kriser har vanskeliggjort opfyldelsen af det offentlige pensionstilsagn.

Lovgiveren kan til enhver tid ændre de pensionsretlige rammebetingelser. Men ordninger, der baseres på et princip om “noget-for-noget” (f.eks. regler om at kravet på en offentlig ydelse optjenes ved at være arbejdsaktiv i en periode), vil ofte skabe en forventning hos den berettigede, som beskyttes af reglerne om ekspropriation i grundlovens § 73 eller af tillægsprotokol nr. 1 til Den Europæiske Menneskeretskonvention om den private ejendomsret. Sådanne regler kan derfor ikke uden videre ophæves ved lov uden erstatning til de personer, der har opnået den berettigede forventning.

At denne retsopfattelse nyder almindelig udbredelse ses bl.a. af, at ændringer i kriterier for optjening af pensionsydelse mv. almindeligvis

ikke indføres med tilbagevirkende kraft. Dette princip er bl.a. anvendt i lovgivningen om folkepension, se hertil afsnit 5.2. Beskyttelsen gælder således ikke alene i relation til tilkendte ydelser og aktiverede ordninger men også i relation til ordninger, der kan anses som “hvilende”, fordi det tidspunkt eller den begivenhed, der er afgørende for udbetalingen, ikke er indtrådt.

Disse spørgsmål er bl.a. behandlet af *Kirsten Ketscher* i *Offentlig børnepasning i retlig belysning* (1990), s. 70 ff., af *Jens Peter Christensen og Jørgen Rønnow Bruun* i U 1991B, s. 32 ff. (kritisk til førnævnte), af *Helle Krunke* i U 2007B, s. 41 ff. (med særligt fokus på praksis fra menneskeretsdomstolen, herunder om diskriminationsforbuddet i EMRK art. 14) og af samme i bogen *Pensionsreform* (2011). Se også *Asbjørn Kjønstad: Grunnlovsvern for sociale rettigheter, særlig enkepension*, i *Stinne Jørgensen & Jens Kristiansen (red.): Socialretlige udviklinger og udfordringer* (2008), s. 63 ff. Se også *Gomard: Privat pension og social forsikring* (1968), s. 146 ff.

1.2.3. Det danske pensionssystem

1.2.3.a. Oversigt

Det danske pensionssystem nyder international anerkendelse som særdeles effektivt og dækkende. Disse kvaliteter kan tilskrives det intense og langvarige samspil, der har været mellem arbejdsmarkedets parter og pensionssektoren. Systemet er rost i flere internationale rapporter.

Dette er bl.a. sket i den rapport om Danmark, som OECD afgav i februar 2008, http://www.oecd.org/document/33/0,3343,en_2649_34597_40080353_1_1_1_1,00.html. OECD påpeger med rette, at svagheden ved vort pensionssystem ligger i, at personer uden for arbejdsmarkedet kan risikere at stå uden for disse ordninger. Denne risiko er i nogen grad reduceret ved de sociale ordninger, der giver mulighed for at iværksætte en form for pensionsopsparing på grundlag af sociale ydelser. Ligeledes risikerer man, at personer uden for ansættelsesforhold (f.eks. selvstændige erhvervsdrivende) slet ikke får sparet op til pension. Det australske Centre for Financial Studies, der siden 2009 har udsendt et *Melbourne Mercer Global Pension Index*, hvori forskellige landes pensionssystemer vurderes ud fra forskellige kriterier, graduerede i 2012 (hvor Danmark for første gang indgik i undersøgelsen) Danmark som det bedste pensionssystem, efterfulgt af Nederlandene, Australien, Sverige og Schweiz. Gradueringen til karakteren A er bl.a. begrundet med vor rekordhøje obligatoriske indbetaling (på gennemsnitligt 12 % af lønnen), med at vort pensionssystem har været i kraft så længe, at pensionsformuen har fået en betydelig størrelse i forhold til

bruttonationalproduktet, og med det effektive samspil mellem de forskellige sikkerhedsordninger i de tre søjler, jf. herom straks nedenfor. Se <http://www.globalpensionindex.com>, hvor også tidligere rapporter kan hentes.

Den samlede værdi af indbetalingerne på danske pensionsordninger blev ved udløbet af 2011 opgjort til i alt 2.643 mia. kr. svarende til 1,5 gange Danmarks BNP i 2011. Opsparingen i livsforsikringsaktieselskaber udgjorde 1.208 mia. kr., i tværgående pensionskasser 411 mia. kr., i firmapensionskasser 43 mia. kr., og i ATP og LD 579 mia. kr. Hertil kommer den skattebegunstigede pensionsopsparing i pengeinstitutter, som udgjorde 401 mia. kr.

Tallene fremgår af Finanstilsynets rapport om markedsudviklingen i 2011 for livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser, der blev offentliggjort den 7. august 2012. For pengeinstitutter er pensionsformuen opgjort som summen af følgende konti/depoter: Indekskonti, kapitalpensionskonti, selvpensioneringskonti, ratepensionskonti, kapitalpensionsdepoter, ratepensionsdepoter og selvpensioneringsdepoter. For de øvrige selskabstyper er livsforsikrings- og pensionshensættelser anvendt inklusive hensættelser til unit-link kontrakter, se hertil afsnit 2.1.3. Denne opgørelsesmetode adskiller sig fra tidligere år og afspejler i højere grad de bagvedliggende livsforsikrings- og pensionsforpligtelser.

Et samfunds pensionssystem beskrives normalt i tre søjler, der overigtsmæssigt kan beskrives således:

Søjle 1 består af *offentlige pensioner* og andre lovbaserede ordninger (se herom afsnit 1.2.3.b.).

Søjle 2 omfatter de rettigheder, der opnås som led i et *ansættelsesforhold*, dvs. arbejdsmarkedspensioner, firmapensioner (hvad enten de er placeret i livsforsikringsvirksomheder eller i firmapensionskasser) og tjenestemandspensioner (se herom afsnit 1.2.3.c.).

Søjle 3 omfatter ordninger af enhver art, der *oprettes af den enkelte*, hvad enten der er tale om forsikringsbaserede ordninger eller indskudsordninger (se herom afsnit 1.2.3.d.).

Inddelingen – der nyder international anerkendelse – bygger på ordningernes *retskildemæssige* grundlag (nærmere herom under 1.4) og på ordningernes *finansiering* og heraf følgende tilhørsforhold til institutioner i samfundet, jf. nærmere Jens Kristiansens og min bog *Arbejdsmarkedspension*, s. 17. Derimod er der ingen forskel på de ydelser, der kommer til udbetaling under disse ordninger. På tværs af søjlerne

kan man således finde krav, der beregnes ud fra det indbetalte bidrag, eller som på forhånd fastsætter en bestemt ydelse. Ligeledes benyttes de såkaldte *pay-as-you-go*-principper i flere søjler. Herom henvises i det hele til afsnit 1.3.

De enkelte ordninger, der gemmer sig i de tre søjler, kan præsenteres som følger:

1.2.3.b. Søjle 1

I *søjle 1* finder man de offentlige pensioner og lovbaserede ordninger, som tilsigter at tilvejebringe en universel mindstepension (undertiden kaldet grundtryghed eller fattigdomsafhjælpning). Sådanne ordninger vil normalt afgrænse statens residuelle ansvar for den enkeltes forsørgelse. Herhjemme finder man *folkepensionen* (inklusive det indtægtsbestemte pensionstillæg og ældrechecken) og *ATP* i denne søjle. Nogle af disse ordninger (herunder *ATP*) er *opsparingsbaserede*. Andre (herunder folkepensionen) er *skattefinansierede* og dermed baseret på “*pay-as-you-go*”-princippet, hvor finansieringen tilvejebringes ved udbetalingen.

1.2.3.c. Søjle 2

I *søjle 2* finder man de ordninger, der etableres som led i et ansættelsesforhold. Hertil hører de overenskomstbaserede *arbejdsmarkedspensioner* (der har grundlag i kollektive overenskomster, hvori overenskomstparterne udpeger en pensionsleverandør), *firmapensionerne* (der har grundlag i en firmapensionskasse eller den enkelte virksomheds aftale med en pensionsleverandør) og *tjenestemandspensionerne*.

Tjenestemandspensioner placeres normalt i *søjle 2*, fordi de angår enkelte medarbejdergrupper og ikke hele samfundet. Som følge af deres forankring i en særlig lovgivning burde de dog strengt taget høre til i *søjle 1*.

Som nærmere omtalt i afsnit 1.3.1. kan de ordninger, der findes i *søjle 2*, systematiseres efter forskellige kriterier. Nogle er såkaldte *tilsagnsordninger*, hvor den berettigede har krav på ydelser, hvis størrelse på forhånd er fastlagt ved lov, aftale eller overenskomst (f.eks. svarende til en bestemt procentdel af den til enhver tid værende slutløn for en stillingskategori). Andre er bidragsdefinerede, jf. nærmere om dette begreb i afsnit 2.1.3.c. Her er pensionskravet defineret i forhold til det beløb, der er indbetalt med tillæg af et efterfølgende nettoafkast.

1.2.3.d. Søjle 3

Søjle 3 omfatter de individuelle pensionsordninger, hvad enten de er opsparingsprodukter i *pengeinstitutter* eller forsikringsprodukter tegnet i *livsforsikringsvirksomheder* (hvorved forstås livsforsikringsaktieselskaber, gensidige livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser). Opsparingen er her individuel. Det betyder bl.a., at der intet solidarisk element er. Man bliver derfor kunde i en livsforsikringsvirksomhed efter helbreds vurdering og bestemmer selv, hvilke dækninger (f.eks. ægtefælle- og børnepensionsdækning) der skal være, afhængigt af ens aktuelle behov.

1.2.3.e. Andre søjler

Undertiden taler man om “Søjle 4” som anden formue, der kan aktiveres i pensionssøjlemed, f.eks. opsparing i fast ejendom og andre frie midler. Denne anden formue er ikke formelt set en del af pensionssystemet, men i praksis kan rådighed over sådanne midler naturligvis have stor betydning. En opsparing i fast ejendom kan f.eks. frigøres gennem såkaldte *nedsparingslån*, eller ved at ejeren sælger ejendommen og herefter benytter provenuet til forbrug eller til at købe livrenter for. Da en sådan opsparing imidlertid ikke er formaliseret med tilhørende retsregler, er det ikke naturligt at medtage den i en beskrivelse af samfundets pensionsretlige struktur. Rådighed over kontante midler har dog betydning for adgangen til en række sociale ydelser for økonomisk mindre velstillede ældre.

Man kan diskutere, hvor ATP-ordningen (se herom afsnit 5.6.), skal placeres. I én forstand er der tale om en arbejdsmarkedspensionsordning: Efter reglerne i loven om ATP administreres ordningen indirekte af arbejdsmarkedets parter, om end ikke i rollen som overenskomstparter. ATP er dernæst undergivet et vist tilsyn ved Finanstilsynet, se hertil afsnit 5.6.1. Men modsat de almindelige arbejdsmarkedspensionsordninger er ATP-ordningen netop lovbasert, og omfatter ud over lønmodtagere også en række modtagere af overførselsindkomster. Den bidrager via en relativt ensartet pension til at sikre en mindstepension og minder dermed i højere grad om ordningerne i *søjle 1*. En stringent betragtning ville nok placere ATP i en særlig søjle. I nærværende fremstilling anses ATP for at være hjemmehørende i *søjle 1*.

Man kan også spørge, om ikke de særlige målrettede sociale ydelser, som ældre kan oppebære – f.eks. boligydelse, varmhjælp, personlige til-læg etc. – bør indarbejdes i søjlesystemet, f.eks. som en særlig “Søjle 0”.

At disse ydelser er forbeholdt de ældre, der normalt oppebærer alderspension, taler herfor. Imod taler, at der systematisk er tale om sociale tilskudsordninger svarende til dem, der under forskellige betingelser tilkommer andre befolkningsgrupper. Disse ordninger betragtes derfor som hjemmehørende i *søjle 1*.

1.3. Aktørerne

1.3.1. Den enkelte sikrede

Som nævnt indgår der et stort antal personer og institutioner i det pensionsretlige kompleks.

Den enkeltperson, der planlægger sin egen forsørgelse ved at spare op til pension, uanset hvordan det sker, indtager her *hovedrollen*. En pensionsopsparing kan ske *aktivt* ved indskud af penge på en pensionsopsparing i et pengeinstitut (hvorved opspareren eller den, han indsætter som begunstiget, *sikres*), den kan ske ved forsikringstegning (hvorved forsikringstageren eller de begunstigede *forsikres*) eller den kan ske ved anden formueopbygning med sigte på pensionstilværelsen, jf. bemærkningerne herom i afsnit 1.2.3.e. Hertil kommer den pensionssikring, der sker *passivt* ved muligheden for at gøre brug af samfundets sociale pensionsordninger.

I overensstemmelse med den tredeling, der beskrives i afsnit 1.2.3., må der sondres mellem tre typer af sikrede i pensionsrettens tre søjler.

I *søjle 1* finder man de sikrede, der som *borgere i Danmark* (eller som personer, der i kraft af internationale aftaler stilles på samme måde) har ret til at oppebære de skattefinansierede ydelser, som lovgivningen giver hjemmel for. Ordningerne er skabt af det politiske system, og deres eksistens må tilskrives et vedblivende politisk ønske om at opretholde dem.

Som beskrevet i kapitel 5 overlader disse ordninger i et vist omfang den sikrede valg, f.eks. mellem at opnå en lavere dækning ved pensionering nu eller en højere dækning ved pensionering på et senere tidspunkt. I kraft af sådanne valgmuligheder, og i øvrigt fordi *søjle 1*-ordningerne generelt forudsætter, at der indgives ansøgning mv., har den sikrede – enten selv eller via en interessevaretager – en central placering.

Ordningerne i *søjle 2* bærer præg af at være skabt af *interesserepræsentanter* for de sikrede. I de overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger er det *overenskomstparterne*, der har skabt grundlaget

for dem; i firmapensionsordningerne er det *arbejdsgiverne*. Selv om også disse ordninger har den enkelte sikrede som adressat, indebærer organisationsmandatet en vis distancering af ordningerne for den sikrede. Mange betragter dem som noget, der “bare findes”, uden at deres nærmere enkeltheder kendes.

Til forskel fra de to øvrige søjler udspringer alle *søjle 3*-ordninger af individuelle aftaler mellem en kunde og en livsforsikringsvirksomhed. Alt andet lige understøtter et sådant partsforhold et langt mere indgående fokus fra kunden på de enkelte vilkår end i *søjle 1* og *søjle 2*. Et praktisk udslag af denne effekt viser sig ved, at man netop på dette område finder en intens markedsføring af pensionsprodukter i det offentlige rum. En sådan markedsføring finder man også i *søjle 2* i relation til firmapensionsordninger.

1.3.2. Statslige ressortmyndigheder

1.3.2.a. Finanstilsynet

Finanstilsynet er en styrelse under Erhvervs- og Vækstministeriet (tidligere Økonomi- og Erhvervsministeriet). I sin nuværende form blev Finanstilsynet oprettet den 1. januar 1988 ved en fusion mellem Tilsynet med banker og sparekasser og Forsikringstilsynet. I januar 1990 indfusioneredes også Tilsynet med realkreditinstitutter, som tidligere havde ligget i Boligstyrelsen. Dermed var der skabt et samlet tilsyn for hele den finansielle sektor.

Finanstilsynet har en række beføjelser i medfør af lov om finansiell virksomhed (FIL) og lov om tilsyn med firmapensionskasser (*firmapensionskasseloven*). Herom henvises til kapitel 8-13 om de finansielle tilsynsregler. En stor del af Finanstilsynets virksomhed har karakter af tilsynsvirksomhed, dvs. kontrol med, at de finansielle virksomheder overholder den finansielle lovgivning, jf. FIL § 344, stk. 1.

Finanstilsynet hører til det klassiske “direktorat”, som historisk har udviklet sig fra de såkaldte “inspektorater” (se hertil *Carsten Henriksen: Offentlig Forvaltning*, 3. udgave (2012), s. 126 f.). Det kendetegner den slags organer, at de vel hører under et ministerium – i dag Erhvervs- og Vækstministeriet – men at de i deres tilsynsopgaver er ministeruafhængige. Det fremgår således af FIL § 344, stk. 3, at Finanstilsynets direktion har ansvaret for tilsynsvirksomhedens tilrettelæggelse. Erhvervs- og Vækstministeren har alene instruktionsbeføjelser over for Finanstilsynet, når det drejer sig om andet end tilrettelæggelse af tilsynsvirksomheden som f.eks. reguleringsvirksomhed,

ligesom tilsynets afgørelser ifølge FIL § 372, stk. 1, kun kan indbringes for *Erhvervsankenævnet*, se hertil afsnit 1.3.2.b.

Finanstilsynets afgørelser i særligt væsentlige eller principielle sager er hensluttet til et særligt råd, *Det Finansielle Virksomhedsråd*. Rådet er en del af Finanstilsynet og er overordnet Finanstilsynet inden for sit kompetenceområde, svarende til en art bestyrelse, jf. *Hjetting m.fl.* (2011), s. 1118. Ifølge FIL § 345, stk. 1, består rådet af 8 medlemmer, der dels repræsenterer juridisk og finansiell indsigt dels tilknytning til erhvervs- og forbrugerinteresser.

Rådets kompetence er tvedelt.

For det første har det en egentlig *afgørelseskompetence* i tilsynssager af principiel karakter samt i tilsynssager, der har videregående betydelige følger for finansielle virksomheder og finansielle holdingvirksomheder, jf. § 345, stk. 2, nr. 1. Denne kompetence gælder dog ikke i sager om indholdet af generalklausulen om “redelig forretningsskik og god praksis inden for virksomhedsområdet” i FIL § 43 og i sager vedrørende overholdelsen af regnskabsreglerne i FIL §§ 183-193 og de hertil hørende bekendtgørelser.

For det andet har rådet i henhold til FIL § 345, stk. 2, nr. 3, en *rådgivningskompetence* over for Finanstilsynet i forbindelse med dets *regeludstedelse*, i principielle sager inden for *generalklausulen* om god skik i FIL § 43, i sager om *prisoplysning* samt i tilsynssager om redelig forretningsskik og god praksis og prisoplysning, der har *videregående betydelige følger* for finansielle virksomheder og finansielle holdingvirksomheder. Endelig bistår rådet Finanstilsynet med dets *informationsvirksomhed*, jf. FIL § 345, stk. 2, nr. 4.

Finanstilsynet sekretariatsbetjener endvidere *Penge- og Pensionspanelet*, som har til formål på en objektiv måde at fremme forbrugernes interesser for og viden om finansielle produkter og ydelser, jf. reglerne herom i FIL kap. 19a (§§ 333a-333b). Panelet har udgivet en række rapporter, der er tilgængelige på www.ppp.dk.

1.3.2.b. Erhvervsstyrelsen

Erhvervsstyrelsen (tidligere kaldt for bl.a. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen) har først og fremmest kompetence i forhold til finansielle virksomheder inden for den selskabsretlige lovgivning. For så vidt angår den del af pensionsretten, der angår virksomhedernes beslutningsproces, har også den almindelige selskabsret betydning, se hertil afsnit 15.4.2 og 15.4.3. Derfor finder man i lov om finansiell

virksomhed også en række regler, der giver kompetence til Erhvervsstyrelsen. Således giver FIL § 344, stk. 1, *Erhvervsstyrelsen* kompetence vedrørende de elementer af reguleringen, der har selskabsretlig karakter eller har at gøre med den offentligretlige registrering af de grundlæggende koncessioner, jf. nærmere FIL § 15, stk. 1, 2 og 4, og §§ 83, 87, 91 og 112.

1.3.2.c. *Pensionsstyrelsen*

Pensionsstyrelsen er en styrelse under Social- og Integrationsministeriet, som varetager opgaver vedrørende pension og social sikring. Pensionsstyrelsens opgaver fremgår af lov om social pension. Styrelsen administrerer også mellemstatslige regler, der følger af EF-forordning 883/04 og en lang række bilaterale aftaler mellem Danmark og andre nationer, jf. afsnit 6.2.2.d. om EU/EØS-borgere. Pensionsstyrelsen hed tidligere Den Sociale Sikringsstyrelse.

1.3.2.d. *Finansministeriet*

Finansministeriet er ressortministerium i sager om tjenestemandspension, se hertil kapitel 4. De praktiske ressortopgaver varetages af Moderniseringsstyrelsen.

1.3.2.e. *Skatteministeriet*

Skatteministeriet har ressortopgaver i alle anliggender, der omgiver indbetaling (herunder fradrag for), forrentning (herunder pensionsafkastbeskatning) og udbetaling (herunder med særlige beskatningsregler) på skattebegünstigede pensionsordninger. De nærmere regler herom omtales i kapitel 16.

Selv om disse regler primært handler om den *skattemæssige* behandling af disse ordninger, har reglerne en betydelig *aftaleretlig* effekt. Det skyldes, at pensionsordningerne alene begrunder den særlige skattemæssige behandling, hvis de opfylder helt særlige betingelser. Opfyldelsen af disse betingelser får dermed en indirekte aftaleretlig virkning, idet virksomhederne i sagens natur ikke udbyder ordninger, som deres kunder ikke vil få nogen skattemæssig glæde af.

1.3.2.f. *Datatilsynet*

De personoplysninger, som virksomhederne behandler, skal behandles i overensstemmelse med reglerne i persondataloven (lov nr. 429 af 31. maj 2000 om behandling af personoplysninger med senere ændrin-

ger). I tillæg hertil gælder reglerne i FIL kapitel 9 om videregivelse af fortrolige oplysninger.

Persondataloven foreskriver bl.a., at indsamling af personoplysninger skal ske til udtrykkeligt angivne og saglige formål, og at senere behandling ikke må være uforenelig med disse formål, se § 5, stk. 2. Eksempelvis vil en igangværende helbredssag så vidt muligt skulle forblive i helbredsafdelingen. Skal en sag om bevilling af invaliderente forelægges aktuar med henblik på at beregne udbetalingen, må helbredsoplysningerne forblive i helbredsafdelingen. Dette kan eksempelvis blive aktuelt, hvis den sikrede er *udtrådt* af pensionsordningen, men efterfølgende omstændigheder bevirker, at han findes berettiget til invaliderente i forsikringstiden, således at livsforsikringsvirksomheden bliver forpligtet til at reaktivere pensionsordningen.

En sådan proces er såvel teknisk som administrativt krævende. I øvrigt er den interne arbejdsfordeling, for så vidt angår tilkendelse og beregning af invaliderente virksomhedsbestemt. I nogle virksomheder bliver såvel tilkendelse som beregning af invaliderente foretaget af den samme medarbejder, mens andre virksomheder har oprettet en særlig beregnerafdeling.

Klager over en virksomheds håndtering af personfølsomme oplysninger kan indbringes for *Datatilsynet*, som er en selvstændig statslig myndighed under Justitsministeriet, jf. nærmere lovens § 58.

1.3.2.g. *Fondsrådet*

Af mere begrænset betydning for det pensionsretlige område er det, at *Fondsrådet* med Finanstilsynet som sekretariat kontrollerer, at reglerne for finansiel information i årsrapporter og delårsrapporter i FIL §§ 183-193 samt i regler udstedt i medfør af FIL § 196 er overholdt for finansielle virksomheder, som har udstedt værdipapirer, der er optaget til handel på et reguleret marked, jf. lov om værdipapirhandel mv. § 83, stk. 2 og 3, og § 83 b. Fondsrådet udøver i den forbindelse beføjelserne i medfør af FIL § 197, jf. FIL § 344, stk. 1.

1.3.2.h. *Kommunerne*

Kommunerne spiller primært en rolle i pensionsretten som forvalter af de offentlige sociale sikringsordninger, herunder reglerne i lov om social pension (jf. lovbekendtgørelse nr. 783 af 9. juli 2012). Se herom i kapitel 5 om sociale pensioner mv.

1.3.3. Klageorganer

1.3.3.a. *Klageansvarlige i finansielle virksomheder*

En finansiell virksomhed skal have en klageansvarlig, jf. bekendtgørelse nr. 1264 af 8. december 2006 om en klageansvarlig i finansielle virksomheder. Ved en klageansvarlig forstås ifølge bekendtgørelsens § 2, stk. 2, en person eller organisatorisk enhed, der er ansvarlig for klagebehandlingen internt i virksomheden. Se nærmere herom afsnit 15.5.2.

Herudover findes der en række private og offentlige klageorganer, hvis afgørelser har betydning for retsdannelsen på pensionsrettens område og for varetagelsen af den enkeltes rettigheder:

1.3.3.b. *Erhvervsankenævnet*

Erhvervsankenævnet er nedsat ved lov nr. 858 af 23. december 1987 om Erhvervsankenævnet (med senere ændringer). Nævnet er klageinstans for afgørelser truffet af Finanstilsynet eller Erhvervsstyrelsen i henhold til FIL eller regler udstedt i medfør af FIL, jf. § 372, stk. 1. Endvidere er ankenævnet klageinstans for afgørelser truffet af virksomheder, der udøver beføjelser på Fondsrådets vegne, i det omfang det er fastsat i lov om værdipapirhandel mv.

1.3.3.c. *Ankestyrelsen*

Ankestyrelsen hører under Social- og Integrationsministeriet og træffer bl.a. afgørelse i klagesager som øverste administrative klageinstans på sagsområder, der spænder bredt over den sociale og beskæftigelsesmæssige lovgivning. Blandt andet behandler styrelsen klager over afgørelser truffet af Arbejdsskadestyrelsen og Pensionsstyrelsen. Ankestyrelsen vil også skulle fungere som klageinstans for *Udbetaling Danmarks* afgørelser, jf. herom under 1.3.4.b.

1.3.3.d. *Ankenævnet for Forsikring*

Som anført i kapitel 3.1.5. er Ankenævnet for Forsikring et privat klagenævn, der er godkendt af Forbrugerklagenævnet. Nævnet blev etableret i 1975 af Forbrugerrådet og Forsikring & Pension (dengang Assurandør-Societetet) med det formål at behandle klager fra private forbrugere vedrørende forsikrings- og pensionsforhold. Pensionskunder kan klage til nævnet ved at udfylde og indsende et særligt klageskema. Der kan dog først klages til ankenævnet, når der er blevet klaget til forsikringsvirksomheden over afgørelsen, og virksomheden har fastholdt sin afgørelse eller undladt at besvare klagen.

Klagen skal vedrøre *privatlivets* forsikringsforhold, jf. vedtægtens § 3, stk. 1 (dog behandles klager vedrørende motorkøretøjer, selv om der er tale om erhvervskøretøjer). At forbrugeren er den typiske kunde, antydes ved størrelsen af det fastsatte klagegebyr på 200 kr. Også forsikringstvister vedrørende overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger og private firmapensionsordninger kan indbringes for nævnet af arbejdstagere, som er omfattet af ordningen, men ikke af arbejdsgiveren på vegne af samtlige ansatte. Arbejdsgiveren vil derimod være nødsaget til at føre en retssag ved de almindelige domstole.

Nævnet består af tre juridiske medlemmer (der udgør dets formandskab) og et antal nævnsmedlemmer. De juridiske medlemmer skal være enten dommere i Højesteret eller i en landsret, jf. vedtægternes § 9, stk. 2. Nævnets formandskab består p.t. af to højesteretsdommere og en landsdommer. Nævnet nyder alene i kraft heraf en privilegeret status. De øvrige medlemmer fra forsikringssiden udpeges som generalister eller specialister inden for et bestemt angivet område og er alle ansat i forsikringsvirksomheder.

Klagesagerne bliver afgjort på nævnsmøder, der som regel finder sted én gang hver anden uge. Ved nævnsmødet deltager repræsentanter fra såvel Forbrugerrådet som forsikringsvirksomhederne med et lige antal repræsenterede fra hver side, jf. vedtægternes § 11. Dermed sikres forbruger- og erhvervsinteresser ligelig repræsentation. Afgørelserne afsiges med simpelt stemmeflertal, jf. § 11, stk. 4, i vedtægterne. Ved nævnsmødet afsiges de kendelser, som efterfølgende offentliggøres på nævnets hjemmeside www.ankeforsikring.dk, dog uden offentliggørelse af private oplysninger. Afgørelserne er desuden søgbare fra en elektronisk version af Forsikrings- og Erstatningsretlig Domssamling (FED).

En væsentlig modifikation i Forsikringsankenævnets rolle som retskilde ligger i vedtægternes § 4, stk. 1. Ifølge denne bestemmelse kan nævnet afvise sager, som på grund af deres principielle juridiske karakter, usikkerhed om bedømmelsen af de fremkomne faktiske oplysninger, tvivl vedrørende dansk eller fremmed rets anvendelse på forholdet eller af andre særlige grunde findes at burde afgøres ved domstolene. På grundlag af denne bestemmelse afviser nævnet bl.a. principielle afgørelser, der er grundlag for verserende retssager, eller som berører EU-retlige fortolkningsspørgsmål, se f.eks. AK 49.082 (4.10.99). Nævnet kan endvidere afvise sager, til hvis afgørelse der kræves en særlig bygnings teknisk, medicinsk eller forsikringsmatematisk fagkundskab.

Er en klage eller sagens akter, herunder forsikringspapirerne, affattet på et fremmed sprog, kan nævnet afvise sagen, hvis nævnet ikke har tilstrækkelig kendskab til det pågældende sprog til at kunne behandle sagen forsvarligt.

Den sikrede kan både i disse tilfælde og i øvrigt søge tvisten løst gennem sagsanlæg ved de almindelige domstole. Er sikrede dækket af en retshjælpsforsikring (f.eks. i forbindelse med en familieforsikring), vil den også dække sagsomkostninger til tvister, som er opstået i privatlivet, og som ville kunne behandles af en domstol efter retsplejelovens regler om civile sager, herunder også voldgiftssager.

De sagsomkostninger, der dækkes, omfatter ud over advokathonorar udgifter til syn og skøn samt speciallægeerklæringer. Den væsentligste *undtagelse* til retshjælpsforsikringens dækningsomfang er de tvister, som er opstået i forbindelse med erhvervsudøvelse. Som vilkårene for retshjælpsforsikring normalt er affattet, omfatter begrebet erhvervsudøvelse også "Tvister af enhver art opstået i forbindelse med sikredes ansættelsesforhold". På dette grundlag har Forsikringsankenævnet antaget, at klager over pensionsordninger oprettet som led i et ansættelsesforhold ikke er dækningsberettiget under retshjælpsforsikringen, jf. f.eks. AK 70.032 (18.12.06).

1.3.3.e. Pengeinstitutankenævnet

Afgørelser truffet af et pengeinstitut kan indbringes for Pengeinstitutankenævnet. Pengeinstitutankenævnet er oprettet af Forbrugerrådet, Finansrådet og Sammenslutningen Danske Andelskasser. Dets formål, klageprocedure og sammensætning svarer i det væsentlige til, hvad der gælder for Ankenævnet for Forsikring, jf. ovenfor under 1.3.3.d.

1.3.4. De offentligt regulerede institutioner

I Danmark finder man herudover nogle særlige, lovregulerede institutioner, hvis fødsel og virke har haft rod i særlige politiske vedtagelser gennem tiderne:

1.3.4.a. Lønmodtagernes Dyrtingsfond (LD)

Lønmodtagernes Dyrtingsfond (kaldet og forkortet LD) er en halvoffentlig finansiel institution, der blev etableret som led i det såkaldte augustforlig i 1976. LD baserer sit virke på lov om lønmodtagernes dyrtingsfond, jf. senest lovebekendtgørelse nr. 1156 af 3. oktober 2007. Ordningen omfatter ca. 870.000 medlemmer, og den forvalter de midler, der stammer fra en indbetaling på 7,7 mia. kr., som LD i 1980

modtog fra staten, og som udgjorde de indefrosne dyrtidsportioner fra 1977-1979.

Dyrtidsportionerne har baggrund i, at mange lønmodtagere frem til starten af 1980'erne automatisk fik dyrtidsreguleret deres løn, når prisniveauet steg. Hermed ville man kompensere for prisstigninger og sikre reallønnen. Ved augustforliget i 1976 blev det vedtaget, at hvis prisstigningerne ville udløse mere end en dyrtidsportion pr. halvår, skulle de ekstra dyrtidsportioner ikke udbetales som løn, men indefryses. Dermed blev der lagt en dæmper på lønudviklingen i et forsøg på at begrænse prisstigningerne.

Der blev tale om to indefrosne dyrtidsportioner, som i 1980 blev indsat på individuelle lønmodtagerkonti. LD blev herefter etableret i 1980 for at forvalte de indefrosne beløb. Meningen var, at disse beløb senere skulle komme den enkelte lønmodtager til gode som en pensionsordning, der ville blive udbetalt som et engangsbetalt, når lønmodtageren forlod arbejdsmarkedet.

LD er dermed også en lovbaseret pensionsordning. LD's formue har en samlet markedsværdi på ca. 51,6 mia. kr. pr. 31. december 2011. For en lønmodtager, der var fuldtidsansat i perioden fra 1977-79, blev der til LD indbetalt et beløb på 4.368 kr. Dette beløb var, for et medlem der ikke havde valgt investeringspuljer, vokset til ca. 102.000 kr. pr. 31. december 2011.

Størrelsen af det beløb, som den enkelte lønmodtager i sin tid fik indefrosset, var bestemt af lønmodtagerens tilknytning til arbejdsmarkedet fra 1. september 1977 til 31. august 1979. Beløbet udbetales som en engangssum, når medlemmet ønsker det, og som udgangspunkt efter at medlemmet er fyldt 60 år og senest ved medlemmets fyldte 70. år, jf. LD-lovens §§ 2 og 3. Fra 1980 og frem til den 31. december 2010 har LD udbetalt/overført over 52,1 mia. kr. til 1,7 mio. medlemmer.

LD-ordningen er en ren opsparingsordning uden noget forsikrings-element. Det er altså medlemmerne og ikke LD, der har investeringsrisikoen. Derfor er LD heller ikke, som livsforsikringsvirksomheder, underlagt et kapitalkrav til størrelsen af en økonomisk stødpude til dækning af virksomhedens risici (f.eks. operationelle risici som menneskelige fejl, besvigelser og it-nedbrud mv.) for at lide økonomiske tab i fremtiden.

Ved en lovændring i 2004 blev der givet medlemmerne mulighed for at flytte deres LD-opsparing til en anden pensionsordning. Her-

med har banker og pensionsselskaber fået mulighed for at konkurrere om at tiltrække LD-midlerne. Finanstilsynet fører tilsyn med visse af reglerne i LD-loven, jf. lovens kapitel 5a.

1.3.4.b. Arbejdsmarkedets Tillægspension (ATP)

Arbejdsmarkedets Tillægspension (forkortet og almindeligvis omtalt som ATP) er en selvejende institution, der først og fremmest administrerer den lovregulerede, obligatoriske pensionsordning, der etableredes ved loven om ATP fra 1964 (med senere talrige ændringer). Loven indførte en obligatorisk tillægspension, som ikke havde aftaleretligt grundlag (hverken i individuelle aftaler eller kollektive overenskomster), og som derfor dækkede langt bredere.

Fra 1. marts 2013 skal ATP også drive *Udbetaling Danmark*, som skal overtage en række udbetalingsopgaver fra kommunerne på områderne folke- og førtidspension, boligstøtte, barseldagpenge og familieydelse, jf. lov om etablering af den selvejende institution Udbetaling Danmark.

Ved overenskomstforhandlingerne på det private arbejdsmarked i både 1961 og 1963 havde LO rejst spørgsmål om arbejdsmarkedspension for sine medlemsgrupper. Inspirationen kom fra Norge og Sverige, hvor socialdemokratiske flertalsregeringer havde indført lovgivning om indtægtsbestemt tillægspension (ITP) som *tilsagnsordninger* men med en stærk solidarisk omfordeling, se nærmere *Steen Johansen: Arbejdsmarkedspension – historie, status, problemer* (1996), s. 20 ff. LO var interesseret i at udligne den markante pensionsmæssige forskel mellem lønmodtagere med den almene folkepension og den særlige tjenestemandspension eller anden tilsvarende pension i kraft af ansættelsesforholdet. Via et omfattende udvalgsarbejde var der forud for overenskomstforhandlingerne opnået enighed parterne imellem om en *tillægspensionsordning* stort set lig den senere ATP-ordning. Ordningen skulle dække lønmodtagere på LO/DA-området. Denne enighed blev dog aldrig ført ud i livet, da der ikke kunne opnås enighed om en ny overenskomst. Regeringen fremlagde i stedet et lovkompleks – kaldet helhedsløsningen – der medførte nedsættelsen af et udvalg, som skulle videreføre parternes tanker om en tillægspensionsordning. Det førte til loven om ATP. Med loven blev der indført en obligatorisk tillægspension, som dækkede bredere end den ordning, parterne havde aftalt. ATP kom til at dække alle lønmodtagere og ikke kun ansatte på LO/DA-området.

Sammen med folkepensionen tilsigter ATP en vis *mindstepension*. Andre pensioner kan siges at supplere og *komplementere* denne mindstepension. Navnlig lønmodtagere med lidt højere indkomster kan dermed

opnå et pensionsniveau, der afspejler den hidtidige arbejdsindkomst og levestandard.

ATP dækker alle lønmodtagere og altså ikke kun ansatte på det LO/DA-område, som ordningen på sin vis udspringer af. Tjenestemændenes tilknytning til ATP var sammen med de selvstændiges mulige tilslutning genstand for særlig udredning i årene umiddelbart efter ATP's etablering. Tjenestemændene kom med, mens de selvstændiges tilslutning forblev frivillig.

Pensionsopsparingen i ATP finansieres ved bidrag fra arbejdsgiverne og lønmodtagerne. Bidrag indbetales efter antallet af *arbejdstimer*. Størrelsen på den pension, som kommer til udbetaling, når medlemmet går på pension, afhænger af, hvor meget der er indbetalt i bidrag. Derimod er alle medlemmer omfattet af den samme ægtefælle- og børneydelse i forbindelse med dødsfald.

I begyndelsen skulle der alene indbetales bidrag for lønmodtagere i *beskæftigelse*, men fra 1990'ernes begyndelse og frem er loven i flere omgange blevet udvidet, således at ATP i dag også omfatter personer, som modtager *overførselsindkomst*.

Ultimo 2011 havde ATP 4,7 mio. medlemmer, hvoraf ca. 838.000 pensionister får løbende, livslang pension. Dette betyder, at godt 8 ud af 10 pensionister får suppleret folkepensionen med pension fra ATP. For over halvdelen af alle Danmarks mere end 980.000 folkepensionister er ATP den eneste supplerende pensionsindtægt. Hver femte dansker sparer ikke op i andre ordninger end ATP. Den fulde ATP-pension i 2011 ligger på ca. 24.800 kr. årligt for en 65-årig pensionist svarende til ca. 37 % af folkepensionens grundbeløb. Indtægten fra ATP har således stor betydning både for nuværende og fremtidige pensionister.

Ydelserne udbetales først og fremmest som en livsvarig løbende alderspension. Hertil kommer som nævnt en dødsfaldsydelse til efterlevende ægtefælle samt børn. Disse to ydelser har fået en mere fremtrædende position i forbindelse med en større ændring af ATP-ordningen i 2002.

ATP er ikke ligesom livsforsikringsvirksomheder underlagt de kapitalkrav, der gælder for almindelige livsforsikringsvirksomheder, jf. nærmere denne bogs kapitel 12. Der gælder navnlig ikke regler om størrelsen af en økonomisk stødpude, der skal dække risikoen for fremtidige økonomiske tab som følge af f.eks. negative afkast på de foretagne investeringer. Kapitel 8 i ATP-loven (jf. lovbekendtgørelse nr. 942 af

2. oktober 2009 om Arbejdsmarkedets Tillægspension) bestemmer, hvordan ATP's formue kan anbringes, og efter reglerne i lovens i kapitel 9 fører Finanstilsynet tilsyn med visse af disse regler. I praksis er traditionen dog, at ATP-loven følger FIL på alle relevante punkter. Tilsvarende har ATP historisk valgt at følge de regler, der gælder for den øvrige pensionssektor, i videst muligt omfang.

1.3.5. Pensionsinstitutter

1.3.5.a. Begrebsafgrænsning

I denne fremstilling anvendes ordet *pensionsinstitut* om en finansiel virksomhed, der i kraft af Finanstilsynets tilladelse (såkaldt koncession) har ret til at udøve enten *livsforsikringsvirksomhed* (jf. nærmere herom i afsnit 8.2.4.) eller *pengeinstitutvirksomhed* (jf. herom i afsnit 1.3.6.). Denne terminologi er ligeledes forudsat ved § 1 i bekendtgørelse nr. 1281 af 9. december 2009 om pensionsinstitutter omfattet af pensionsbeskatningsloven (PBL).

Da pensionsrelaterede pengeinstitutprodukter (f.eks. i form af kapital- og ratepensionskonti) giver anledning til relativt få retlige problemer, benyttes ordet pensionsinstitut i denne fremstilling primært om *livsforsikringsvirksomheder*. Sådanne virksomheder kan enten være livsforsikringsaktieselskaber, tværgående pensionskasser, gensidige livsforsikringsselskaber eller firmapensionskasser. Ofte omtales livsforsikringsvirksomheder (i denne brede betydning) som livsforsikringsselskaber, men som påpeget af *Hjetting m.fl.* (2011), s. 42, er denne terminologi mindre retvisende. Når et pensionsinstitut omtales i forbindelse med en konkret pensionsordning eller et konkret ansættelsesforhold (hvilket i så fald også kun vil være relevant for en livsforsikringsvirksomhed), betegnes det ofte som *pensionsleverandør*.

Ifølge en afgørelse af 23. august 1999 fra Told- og Skattestyrelsen (gengivet i *Ole Andreasen, Kresten Fonnesbech-Wulff, Hanne Søgaard Hansen, Jesper Hjetting & Leif Normann Jeppesen: Pensionsbeskatningsloven med kommentarer* (2005), s. 108) sidestilles tværgående pensionskasser med koncession til at tegne rate- og kapitalforsikringer i medfør af pensionsbeskatningslovens §§ 8 og 10 (om henholdsvis kapital- og ratepensioner) med livsforsikringsselskaber.

De enkelte pensionsinstitutter kan i et fugleperspektiv inddeles i to hovedkategorier baseret på, hvilken juridisk person der er tale om.

I den første kategori står de *foreningsorganiserede*. Fordi de er for-

eninger, *ejes* de af deres medlemmer, som udøver en væsentlig beslutningsmagt på generalforsamlinger, hvor der bl.a. vælges bestyrelse og træffes principielle beslutninger.

I gruppen af foreningsorganiserede pensionsinstitutter finder man for det første firmapensionskasserne (se herom under 1.3.5.b.) og de tværgående pensionskasser (se herom under 1.3.5.c.).

Hertil kommer de *gensidige livsforsikringsselskaber*. Dem findes der p.t. ingen af i Danmark. Disse virksomheder omtales derfor ikke yderligere i det følgende. AP Pension livsforsikringsaktieselskab er dog ejet af Foreningen AP Pension f.m.b.a., som forsikringstagerne er medlemmer af. Dermed har det i sin beslutningsstruktur lighedspunkter med et gensidigt selskab. Da AP Pension imidlertid *er* et livsforsikringsaktieselskab, kan det ikke rubriceres som et gensidigt selskab.

Et gensidigt forsikringsselskab ejes af forsikringstagerne som en slags andelsforening. Det er altså medlemmerne (forsikringstagerne), der bestemmer over selskabet, bl.a. ved at udpege bestyrelsen. Vedtægterne kan endvidere bestemme, at garantierne skal have stemmeret på generalforsamlingen, jf. FIL § 111, stk. 1. FIL indeholder regler for sådanne selskaber i bl.a. §§ 23, 111-114 og 284-293. I et gensidigt selskab består selskabskapitalen af en garanteret kapital, som en række garantier tegner og indbetaler. Garantierne hæfter alene for den del af selskabskapitalen, som de har tegnet sig for, ligesom aktionærerne gør det i et aktieselskab. Det skal ifølge FIL § 284, stk. 2, fremgå af et gensidigt forsikringsselskabs vedtægter, i hvilket omfang medlemmerne skal hæfte for selskabets forpligtelser. I et gensidigt forsikringsselskab er det ligesom i en tværgående pensionskasse kollektivet af forsikringstagere (medlemmerne), som har ejerskabet til egenkapitalen, medmindre vedtægterne bestemmer andet, jf. herved om tværgående pensionskasser afsnit 1.3.5.c.

Den anden kategori tæller de *selskabsorganiserede* selskaber. Her ligger ejerskabet hos et antal *aktionærer*, som ligeledes udøver beslutningsmagten på generalforsamlinger. De selskabsorganiserede selskaber er omfattet af selskabsloven, hvis regler gælder side om side med de enkelte selskabsretlige regler, der findes i FIL.

Som en første undergruppe blandt de selskabsorganiserede selskaber finder man for det første de *ikke-kommercielle* livsforsikringsaktieselskaber. Deres fælles kendetegn er, at de ikke drives med det formål at give et afkast til deres ejere. Hertil hører de (lovregulerede) arbejdsmarkedsrelaterede livsforsikringsaktieselskaber, der omtales i afsnit 1.3.5.d. Derudover finder man alle de øvrige almindelige livs-

forsikringsaktieselskaber, der af forskellige grunde har begrænset deres ejerkreds i muligheden for at hæve udbytte, f.eks. fordi vedtægterne alene giver ret til en symbolsk udbyttebetaling, f.eks. PFA Pension og Sampension.

Den anden undergruppe er de *kommercielle livsforsikringsaktieselskaber* (f.eks. Danica, Nordea Liv & Pension og SEB Pension). Aktionærerne bag disse selskaber er stort set altid finansielle koncerner, som Danske Bank-koncernen, Nordea-koncernen og SE Bank-koncernen.

I afsnit 1.4. præsenteres nogle toneangivende pensionsinstitutter.

1.3.5.b. Firmapensionskasser

En firmapensionskasse er ligesom en tværgående pensionskasse en forening, der ejes af medlemmerne i fællesskab. Det enkelte medlem ejer ikke en individuel andel af egenkapitalen. Medio 2012 var der i Danmark 28 firmapensionskasser, hvoraf hovedparten er under afvikling. Det betyder, at de pågældende firmapensionskasser ikke længere optager nye medlemmer. De to største firmapensionskasser målt på aktiver er *TDC Pensionskasse* og *IBM Pensionsfond* (Pensionskasse).

I et historisk perspektiv er firmapensionskasserne, som kort omtalt i afsnit 1.1., de første *foreningsbaserede* arbejdsmarkedspensionsinstitutter. Firmapensionskasserne blev i sin tid stiftet af større virksomheder, der ønskede at etablere en pensionsdækning for deres medarbejdere svarende til den, som tjenestemænd i staten og statslige virksomheder oppebar. Ved at udskille den formue, der skulle dække disse pensions-tilsagn, og placere dem i en særskilt juridisk person, undgik arbejdsgivervirksomheden ("sponsorvirksomheden") at skulle forestå den økonomiske administration af pensionsordningerne. Dertil kom den væsentlige pointe, at medarbejderne blev sikret økonomisk mod følgerne af virksomhedens eventuelle konkurs, fordi der var "vandtætte skotter" mellem de to juridiske personer.

I dag er firmapensionskasserne undergivet indgående kontrol fra Finanstilsynet i medfør af firmapensionskasseloven. Reglerne i denne lov præsenteres i afsnit 6.1. Ifølge § 2, stk. 1, finder loven anvendelse på enhver sammenslutning (pensionskasse), "der har til formål på grundlag af et løfte om pension at sikre de ansatte pension i forbindelse med ansættelse i en virksomhed, herunder et koncessioneret selskab, eller ved ansættelse i sådanne virksomheder inden for samme koncern."

Private arbejdsgivere skal afdække alle løfter om pension med undta-

gelse af pensionsløfter til direktører eller disses efterladte, jf. lovens § 1. Derimod kan *offentlige arbejdsgivere* (forstået som staten, en kommune eller et kommunalt fællesskab) undlade afdækning, jf. firmapensionskasselovens § 1, stk. 1, nr. 1. I praksis afdækker også offentlige arbejdsgivere deres pensionsforpligtelser i selvstændige pensionsinstitutter. Det gælder dog ikke for statstjenestemændenes vedkommende, hvor pensionsforpligtelserne indgås i statsregnskabet og finansieres over skatterne som “*pay-as-you-go*”-ordninger (undertiden også kaldet “her og nu-pension”).

Firmapensionsordninger er som udgangspunkt ikke overenskomst-baserede. De bygger på aftalerelationer mellem en enkelt virksomhed og dens arbejdstagere, uden at disses respektive organisationer (nødvendigvis) mødes.

1.3.5.c. Tværgående pensionskasser

Med bestemmelsen i FIL § 304 er begrebet “tværgående pensionskasser” entydigt defineret. Herved forstås først og fremmest ifølge bestemmelsens pkt. 1) foreninger eller sammenslutninger, hvis medlemmer enten er *uddannet* inden for bestemte uddannelsesområder eller er ansat i *virksomheder af en bestemt art*, og som har til formål som led i ansættelsesvilkårene eller som led i en anden tilknytning til en virksomhed at sikre pension efter *ensartede regler* for alle medlemmerne. Hertil kommer ifølge bestemmelsens pkt. 2) kasser, hvis medlemmer er selvstændige *erhvervsdrivende* inden for *samme branche*, og som har til formål at sikre pension efter ensartede regler for alle medlemmer.

Bortset fra den sidste kategori er tværgående pensionskasser typisk knyttet til arbejdsmarkedspensionsordninger, f.eks. defineret som en bestemt faggruppe. Som nærmere forklaret i afsnit 3.3. betyder det, at indbetalingerne baserer sig på en *overenskomst*, som foreskriver, at medlemmerne har pligt til at melde sig ind i kassen.

Ifølge FIL § 305 finder bestemmelserne for gensidige livsforsikrings-selskaber med de i stk. 2 nævnte undtagelser tilsvarende anvendelse for de tværgående pensionskasser. Baggrunden herfor er det betydelige slægtskab, der består mellem den tværgående pensionskasse og det gensidige livsforsikringsselskab.

Når FIL § 305, stk. 2, foreskriver, at FIL § 284, stk. 2-4, *ikke* finder anvendelse på tværgående pensionskasser betyder det, at en sådan kasses vedtægter ikke kan pålægge sine medlemmer at hæfte for kassens forpligtelser. Tværgående

pensionskasser er dermed foreninger med *begrænset* hæftelse. En vedtægtsbestemmelse eller generalforsamlingsbeslutning om medlemshæftelse eller om, at medlemmerne skal dække allerede konstaterede tab, er derfor i strid med loven og forekommer da heller ikke i praksis.

Henvisningen i FIL § 305, stk. 1, til de regler, der gælder for gensidige livsforsikringsselskaber, indebærer bl.a., at FIL §§ 111-113 vedrørende afholdelse af *generalforsamlinger* og indholdet samt ændringer af *vedtægter* finder tilsvarende anvendelse for tværgående pensionskasser med undtagelse – som sagt – af disse reglers bestemmelse om medlemshæftelse. Blandt de regler, der finder tilsvarende anvendelse for tværgående pensionskasser, er FIL § 241 om *opløsning* og FIL §§ 284, stk. 1, og FIL §§ 285-293, der bl.a. regulerer *medlemskredsen*, *søgsmål* i anledning af en generalforsamlingsbeslutning og *udbetalinger* til medlemmerne.

Ligesom en firmapensionskasse er en tværgående pensionskasse en forening. Kollektivet af forsikringstagere (medlemmerne) ejer egenkapitalen, medmindre vedtægterne bestemmer andet. Medlemmet har altså ikke nogen individuel *ejendomsret* til en andel af egenkapitalen. Denne ordning skal ses i sammenhæng med, at medlemmet ikke ved sin indtræden som medlem i en tværgående pensionskasse *indbetaler* noget nærmere beløb. Tilsvarende får medlemmet heller ikke udbetalt nogen andel af egenkapitalen ved udtræden (et princip, der i andre selskabsforhold ofte betegnes med ordene “nøgen ind, nøgen ud”). Derimod kan kollektivet af forsikringstagere via generalforsamlingen bestemme, hvordan der skal disponeres over egenkapitalen, jf. FIL §§ 290-292 og 305, stk. 1, om udbetaling til medlemmerne. Sådanne beslutninger giver undertiden anledning til uenighed mellem forskellige medlemsgrupperinger i kassen – typisk ældre ctr. yngre medlemmer.

Som anført ovenfor s. 45 minder tværgående pensionskasser på mange måder om gensidige selskaber.

Den primære forskel mellem de to typer af juridiske personer ligger i *medlemskredsen*. FIL § 304 bestemmer, hvem der kan være medlem af en tværgående pensionskasse (“... uddannet inden for bestemte uddannelsesområder eller er ansat i virksomheder af en bestemt art ...” og “... selvstændige erhvervsdrivende inden for samme branche ...”) og foreskriver, at disse medlemmer skal have pension *efter ensartede regler*. Betoningen af dette krav har rod i den opfattelse, at pensionskassen drives på ikke-kommercielt grundlag. Efter de regler, der var gældende indtil implementeringen af EU’s 3. livsforsikringsdirektiv,

var dette kriterium afgørende for, om en kasse var omfattet af reglerne i den dagældende pensionskasselov (nu firmapensionsloven) eller af den dagældende tilsynslov (lov om forsikringsvirksomhed, nu FIL). Se hertil *Gomard: Privat pension og social forsikring* (1968), s. 104 f.

I et gensidigt livsforsikringselskab afhænger det derimod alene af vedtægterne, hvem der kan blive medlem, og hvorvidt disse skal have pension efter ensartede regler eller ej.

En anden forskel er, at medlemmerne i en tværgående pensionskasse ikke kan *hæfte* for pensionskassens forpligtelser, selv om dette følger af vedtægterne, jf. FIL § 305, stk. 2, hvoraf det fremgår, at FIL § 284, stk. 2-4, om medlemmers eventuelle hæftelse for et gensidigt forsikringselskabs forpligtelser, ikke finder anvendelse på tværgående pensionskasser. En sådan hæftelse er ikke udelukket for gensidige selskaber.

Den tværgående pensionskasse adskiller sig på to væsentlige punkter fra *firmapensionskassen*.

For det første optager den ikke kun medlemmer fra én virksomhed, men derimod fra flere, dvs. "på tværs" af ansættelsessteder (heraf betegnelsen "tværgående").

For det andet er den ikke undergivet tilsyn efter de særlige regler i firmapensionskasseloven men derimod efter de almindelige regler i FIL, hvor de tværgående pensionskasser betragtes som andre livsforsikringsvirksomheder, hvis ikke andet særligt er bestemt. De fleste tværgående pensionskasser (f.eks. JØP, DIP, Lægernes Pensionskasse m.fl.) blev stiftet længe før den udbygning af arbejdsmarkedspensionsordningerne, der tog fart i 1980'erne. Der stiftes ikke nye tværgående kasser. Tendensen går i modsat retning, idet stadig flere tværgående kasser fusionerer. Gennem sådanne fusioner muliggøres en mere effektiv administration af de stadig vanskeligere opgaver, der har at gøre med deres administration, herunder tilsynshåndtering og formueforvaltning.

1.3.5.d. Arbejdsmarkedsrelaterede livsforsikringsaktieselskaber

Ved et arbejdsmarkedsrelateret livsforsikringsaktieselskab forstås ifølge FIL § 307, stk. 1, et livsforsikringsaktieselskab, der 1) direkte eller indirekte (dvs. eventuelt via holdingselskaber) *fuldt ud ejes* af forsikringstagerens faglige organisationer, eventuelt i fællesskab med de relevante branchers arbejdsgiverorganisationer, 2) er etableret som følge af en *overenskomst* *mæssig aftale* og som 3) ifølge vedtægterne *ikke udbetaler*

udbytte til ejerne. Ifølge samme bestemmelses stk. 2 skal det af selskabets vedtægter ud over denne udbyttebegrænsning fremgå, at selskabet er et “arbejdsmarkedsrelateret livsforsikringsaktieselskab”.

FIL har opstillet denne definition for at understøtte den skattefrihed for sådanne selskaber, der er hjemlet ved selskabsskattelovens § 3, stk. 1, nr. 18. Dermed beskattes et arbejdsmarkedsrelateret livsforsikringsaktieselskab som en tværgående pensionskasse, dvs. uden selskabsbeskatning. Til gengæld indebærer FIL § 307, stk. 1, nr. 3, at selskabet fraskriver sig muligheden for at udbetale udbytte. Dermed fastholdes disse selskabers ikke-kommercielle præg, samtidig med at de kan konsolidere sig (dvs. opbygge en formue) på samme skattemæssige betingelser som tværgående pensionskasser.

For at understøtte denne grundlæggende præmis for skattefriheden bestemmer FIL § 307, stk. 3, at aktionærerne i et arbejdsmarkedsrelateret livsforsikringsaktieselskab ikke uden Finanstilsynets godkendelse må afstå deres aktier i selskabet til andre end den i stk. 1, nr. 1, nævnte ejerkreds. Ej heller må de ændre selskabets vedtægter vedrørende de i stk. 1, nr. 3, og stk. 2 nævnte forhold uden Finanstilsynets godkendelse. Finanstilsynets godkendelse kan alene meddeles, såfremt afståelsen eller vedtægtsændringen skønnes at være i de forsikredes interesse. Af selskabets vedtægter skal tillige fremgå, hvorledes der skal forholdes med selskabets *formue*, når der ikke længere er forsikringsmæssige krav mod selskabet, jf. stk. 4. Ligeledes skal det fremgå, at den skattefrit opsparede del af egenkapitalen skal anvendes til almenyttige eller velgørende formål.

Overdrager et arbejdsmarkedsrelateret livsforsikringsaktieselskab sin forsikringsbestand, skal selskabet anvende den skattefrit opsparede del af egenkapitalen til fordel for de forsikrede. I tilfælde af overdragelse af en bestemt del af forsikringsbestanden er det alene den forholdsmæssige andel af den skattefrit opsparede del af egenkapitalen, der skal anvendes til fordel for de forsikrede. Denne regel følger af FIL § 307, stk. 5.

Der findes kun to arbejdsmarkedsrelaterede livsforsikringsaktieselskaber i Danmark: Industriens Pension og Pension Danmark. Se herom afsnit 1.4.4.

1.3.6. Pengeinstitutter

Pengeinstitutter er finansielle virksomheder, der ifølge FIL § 7, stk. 1, har tilladelse til “fra offentligheden at modtage indlån eller andre mid-

ler, der skal tilbagebetales”. Afgrænsningen af dette begreb giver anledning til usikkerhed i relation til nogle af de produkter, der indgår i pensionsordninger. Disse spørgsmål berøres i afsnit 8.1.2.

Ifølge FIL § 12, stk. 1, skal pengeinstitutter drives som banker (som er aktieselskaber), sparekasser (som er selvejende institutioner) eller som andelskasser (som er andelselskaber/foreninger). De få pengeinstitutter, der i Danmark ejes af livsforsikringsvirksomheder, er nødvendigvis aktieselskaber (dvs. banker), eftersom andelskasser og sparekasser ikke er underlagt eksternt ejerskab.

I et pengeinstitut kan der oprettes kapital- og ratepensionsordninger, der baseres på indskud af penge på en pensionskonto. Via sådanne indskud kan pensionsopspareren investere sine midler i fondsaktiver (f.eks. aktier, investeringsforeningsbeviser og obligationer), hvorved han selv bærer risikoen for den markedsmæssige udvikling af værdien af disse aktiver. I modsætning til pensionsordninger, der er udformet som gennemsnitsrenteprodukter i en livsforsikringsvirksomhed, har kunden her den fulde investeringsrisiko.

Derimod kan der ikke oprettes pensionsordninger med et *forsikringsselement* (som f.eks. livrenter) i pengeinstitutter. Pengeinstitutter formidler ofte gennem et samarbejde med forsikringsvirksomheder forsikringsprodukter, således at kundernes behov og ønsker om dækning ved tab af erhvervsevne og død samt eventuelt livrenter kan opfyldes.

1.3.7. Organisationerne

1.3.7.a. Arbejdsmarkedsorganisationer

Faglige organisationer på arbejdsmarkedet (dvs. arbejdsgiver- og lønmodtagerorganisationerne) spiller en stor rolle for den pensionsretlige retsdannelse og (for nogles vedkommende) for den praktiske administration af pensionsordningerne. Det er her hovedparten af ordningerne i *søjle 2* etableres. De beslutninger, der træffes i disse arbejdsmarkedsorganisationer, har derfor stor praktisk betydning for, hvordan pensionsordningerne føres ud i livet.

For en nærmere redegørelse for organisationsstrukturen på det danske arbejdsmarked henvises til *Ole Hasselbalch: Den danske arbejdsret I* (2009), s. 175 ff. og *Jens Kristiansen: Den kollektive arbejdsret, 2. udg.* (2008), s. 142 ff.

1.3.7.b. Branche- og forbrugerorganisationer

Foruden disse faglige arbejdsmarkedsorganisationer spiller også branche- og forbrugerorganisationer en rolle.

Den væsentligste brancheorganisation på forsikrings- og pensionsområdet er *Forsikring & Pension* (i daglig tale kaldt og forkortet “F&P”). F&P repræsenterer forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser, bl.a. i den politiske debat og hvor pensionsretlige spørgsmål giver anledning til lovgivning. Herudover har F&P etableret jobskifteaftalen og aftalen om pensionsoverførelse ved virksomhedsomdannelse mv., jf. *Arbejdsmarkedspension*, s. 247 ff. og s. 255 ff. Firmapensionskasser er ikke organiseret i F&P, men har tidligere været det i Foreningen af Firmapensionskasser, der blev opløst i 2011. F&P står også bag (og finansierer) Ankenævnet for Forsikring, jf. herom i afsnit 1.3.3.d.

Pengeinstitutter – der står for hovedparten af de ordninger, der udbydes i *søjle 3* – er organiseret i *Finansrådet*.

Forbrugernes interesser på pensionsområdet varetages af *Forbrugerrådet* og – i relation til de overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger – af deres *faglige organisationer*.

1.4. Nogle toneangivende pensionsinstitutter

1.4.1. Oversigt

Et blik på en række toneangivende danske pensionsinstitutter illustrerer det historiske forløb, der har ført frem til den nuværende pensionsordning i Danmark. Efter at firmapensionskasserne (og før dem, enkepensionskasserne) som nævnt i afsnit 1.3.5.b. i en periode havde administreret pensionsordninger svarende til de statslige tjenestemandsoordninger, etableredes de første tværgående pensionskasser for *akademikere* og siden *funktionær- og sundhedsområdet* i efterkrigsårene med Lægernes Pensionskasse som den første (stiftet i 1946). Efter at arbejdsmarkedspensionsordninger for bredere fagområder var indført ved i de kollektive overenskomster i løbet af 1980’erne, stiftede de involverede *organisationer* (der som overenskomstparter havde skabt ordningerne) et antal livsforsikringsselskaber, som de både havde ejerskab til og kontrol over. Parallelt hermed udviklede der sig et stigende privat marked for firmapensionsordninger og *søjle 3*-ordninger.

Dermed kan de toneangivende danske pensionsinstitutter præsenteres i dette historiske udviklingsforløb under overskrifterne *tværgående pensionskasser* (afsnit 1.4.2.), *arbejdsmarkedsrelaterede pensionskoncerner*

(afsnit 1.4.3.), *arbejdsmarkedsrelaterede livsforsikringsaktieselskaber* (afsnit 1.4.4.) og *kommercielle livsforsikringsselskaber* (afsnit 1.4.5.).

1.4.2. Tværgående pensionskasser

De første tværgående pensionsinstitutter i Danmark blev etableret som tværgående pensionskasser for akademikere.

Lægernes Pensionskasse (www.lpk.dk) blev som nævnt stiftet i 1946 som en tværgående kasse. Den administrerer pensionsordninger for godt 37.000 læger og lægestuderende. Ordningerne omfatter alderspension og invalidepension, og løbende udbetaling eller engangsbeløb til efterladte ved medlemmets død. Herudover kan der være tilknyttet dækning ved udvalgte kritiske sygdomme. Kassen administrerer to forskellige pensionsordninger, henholdsvis pensionsordning 1 *med* ægtefælle- og samleverpension og pensionsordning 2 *uden* ægtefælle- eller samleverpension, men med en engangsydelse ved død.

Juristernes og Økonomernes Pensionskasse (også kaldet *JØP*, se www.jop.dk) blev oprindeligt stiftet som to pensionskasser i 1963 for henholdsvis jurister og økonomer. De to kasser blev lagt sammen i december 1974, et par år efter den fusion, der i 1971 fandt sted mellem Danmarks Juristforbund (stiftet i 1918) og Danske Økonomers Forning (stiftet i 1953). Medlemskredsen i JØP skal være i gang med eller have en juridisk eller økonomisk uddannelse eller anden tilsvarende uddannelse, som giver ret til at blive optaget som medlem af DJØF (Danmarks Jurist- og Økonomforbund).

Mange af JØP's medlemmer er optaget, fordi de er ansat i henhold til en kollektiv overenskomst, der pålægger pligt til JØP-medlemskab. Er man ansat på en arbejdsplads, som ikke er forpligtet af en kollektiv overenskomst, kan det være et ansættelsesvilkår, at arbejdsgiveren skal indbetale pensionsbidrag til JØP, jf. om sådanne firmapensionsordninger i afsnit 6.2. Endelig er der mulighed for at blive medlem af JØP ved at drive selvstændigt erhverv.

DIP, Danske civil- og akademiingeniørers Pensionskasser (www.dip.dk), blev stiftet i 1953 som tværgående pensionskasse for civil- og akademiingeniører. Kassen administrerer fire forskellige ordninger (basereret på fire forskellige regulativer). Pensionsordningerne i DIP indeholder som hovedregel en livsvarig alderspension, en invalidepension, børnepension, gruppeforsikring og for nogle af ordningerne ægtefælle- eller samleverpension.

DIP, JØP og Lægernes Pensionskasse er i 2012 flyttet sammen under

fælles adresse, hvorfra de deles om visse administrative funktioner. De tre kasser drives dog adskilt.

Den tværgående pensionskasse *MP Pension* (Pensionskassen for Magistre & Psykologer) har til formål at sikre og administrere pension for medlemmer med en akademisk uddannelse inden for fagområderne for magistre og psykologer. MP Pensions medlemmer er både overenskomstansatte på offentlige arbejdspladser, privatansatte og selvstændige. Der er indgået aftale mellem Finansministeriet og Gymnasieskolernes Lærerforening, Dansk Magisterforening og Dansk Psykolog Forening, hvorfor ansatte under denne overenskomst har pligt til at betale pensionsbidrag til MP Pension. MP Pension administreres af administrationsfællesskabet *Unipension*, der også administrerer *Arkitekternes Pensionskasse* og *Pensionskassen for Jordbrugsakademikere & Dyrlæger*.

1.4.3. Arbejdsmarkedsrelaterede pensionskoncerner

En række betydelige pensionsinstitutter er etableret i koncernopbygninger, som i forskellige konstruktioner kontrolleres af arbejdsmarkedets parter.

Et væsentligt eksempel herpå er *Sampension KP Livsforsikring A/S* (www.sampension.dk), der har kollektive livs- og pensionsforsikringer for ca. 280.000 personer. Hovedparten af kunderne (“medlemmerne”) er ansat inden for den kommunale og statslige sektor, herunder kommunalt ansatte tjenestemænd. En del privatansatte har også deres pensionsordning i Sampension gennem en firmapensionsaftale. Halvdelen af aktiekapitalen i Sampension KP Livsforsikring A/S ejes af 41 kommuner, Kommunernes Landsforening og Danske Regioner, mens den anden halvdel bl.a. ejes af HK, Offentlig Ansattes Organisationer og Dansk Metal. Ifølge vedtægterne kan udbytte til aktionærerne højst udgøre 5 %, dog maksimalt 40.000 kr.

Datterselskabet *Sampension Administrationsselskab A/S* varetager bl.a. al administration for Kundegruppen for Statsansatte (tidligere StK:Pension), som er en pensionsordning for overenskomstansatte medarbejdere inden for Statsansattes Kartels forhandlingsområde.

Et andet væsentligt eksempel herpå er *PenSam Livsforsikringsaktieselskab* (www.pensam.dk). Dette selskab ejes af PenSam Holding A/S, der igen ejes af tre tværgående pensionskasser sammen med fagforbundet Fag og Arbejde (FOA). De tre pensionskasser er Pensionskassen for sygehjælpere, beskæftigelsesvejledere, plejere og plejehjemsassistenter,

Pensionskassen for portører og Pensionskassen for trafikfunktionærer og amtsvejmænd m.fl. Alle tre kasser er under afvikling, således at alle policer og indbetalinger efter 1. april 1990 udstedes af og sker til PenSam Liv.

PenSam Liv tilbyder livsforsikringsprodukter til fortrinsvis lønmodtagere, der er ansat i kommuner, regioner og private virksomheder inden for de fagområder, som FOA LederForum tegner overenskomst for. Ved udgangen af 2011 havde PenSam Liv forsikringsaktieselskab ca. 346.000 arbejdsmarkedspensionskunder og ca. 245.000 gruppeforsikringskunder. Herudover varetager *PenSam Liv* administrationen af ca. 124.000 kunder i de øvrige virksomheder i koncernen, der også omfatter *PenSam Skade* (ulykkesforsikringer og forsikringsdækninger for kritisk sygdom) og *PenSam Bank*.

1.4.4. Arbejdsmarkedsrelaterede livsforsikringsaktieselskaber

Som nævnt i afsnit 1.3.5.d. er et arbejdsmarkedsrelateret livsforsikringsaktieselskab defineret som et selskab, der opfylder de krav, der følger af FIL § 307, stk. 1. Heraf følger bl.a., at det direkte eller indirekte skal være *ejet* af forsikringstagernes faglige organisationer, at det skal være etableret som følge af en *overenskomstmæssig aftale* og at det ifølge vedtægterne ikke må udbetale *udbytte* til ejerne. Sådanne selskaber har vi to af.

Det ene er *PensionDanmark A/S* (www.pension.dk). PensionDanmark er det største arbejdsmarkedspensionsselskab i Danmark. Det administrerer overenskomst- og virksomhedsaftalte arbejdsmarkedspensioner, sundhedsordninger og uddannelsesfonde for tilsammen 12 fagforbund og 37 arbejdsgiverforeninger med i alt 622.000 medlemmer. Medlemmerne er repræsenteret i PensionDanmarks branchebestyrelser, der består af repræsentanter for overenskomstparterne inden for brancheområdet samt medlemsrepræsentanter valgt på et årligt tillidsrepræsentantforum. Blandt de fag, der er repræsenteret i PensionDanmark, kan nævnes bygge- og anlæg, transport og handel, hotel og restauration, gartneri-, land- og skovbrug, samt el og vvs.

Det andet arbejdsmarkedsrelaterede livsforsikringsaktieselskab er *Industriens Pensionsforsikring A/S* (www.industrienspension.dk). Det blev stiftet i 1992 og ejes af IndustriPension Holding A/S, som igen ejes af parterne bag *Industriens Overenskomst*. Disse parter er på *arbejdsgiversiden* DI (Dansk Industri) og på *lønmotagersiden* CO-industri

(Centralorganisationen af industriansatte i Danmark), der bl.a. rummer fagforbundene 3F og Dansk Metal. Industriens Pension administrerer arbejdsmarkedspensionsordninger for ca. 400.000 personer, der er ansat under en af Industriens overenskomster eller er omfattet af en lokalaftale.

1.4.5. Kommercielle pensionsinstitutter

Danica Pension A/S (www.danicapension.dk) er et af Danmarks største pensionsselskaber med flere end 600.000 kunder. Det indgår i Danske Bank-koncernen og tilbyder overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger, firmapensionsordninger samt privatpensioner. Endvidere har Danica Pension A/S specialiseret sig i sundhedsforsikringer. En række af de ordninger, Danica administrerer, viderefører de offentlige ordninger, der tidligere var tegnet i Statsanstalten for Livsforsikring. En nærmere redegørelse for den omdannelse, der siden førte til Danske Banks overtagelse af Danica-porteføljen, findes i betænkning 1189/1990 om privatisering af Statsanstalten for Livsforsikring. Se også *U 1994.29 H*, der fandt, at den efterfølgende privatisering ikke var i strid med grundlovens beskyttelse af den private ejendomsret.

Nordea Liv & Pension, livsforsikringsselskab A/S (www.nordealivogpension.dk), indgår i finanskoncernen Nordea, der er den største finanskoncern i Norden, og som primært driver pengeinstitutvirksomhed. Nordea Liv & Pension er et kommercielt livsforsikringsaktieselskab, der konkurrerer på markedet for firmapensioner og pensionsordninger til private. Nordea Liv & Pension tilbyder sine privatkunder samme produkter som firmakunderne – blot til en højere pris. Som privat kan man f.eks. også købe en kritisk sygdom-dækning.

1.4.6. Mellemløber

PFA Pension (www.pfa.dk) beskriver sig selv som kundeføjet, idet modervirksomheden PFA Holding A/S har en udbyttebegrænsning på 50.000 kr. *PFA-Fonden* ejer ca. 49 % af aktierne i PFA Holding A/S, mens hovedparten af de resterende aktier ejes af arbejdsgiver- og arbejdstagerorganisationer.

PFA Pension, Forsikringsaktieselskab tilbyder firmapensionsordninger og overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensioner. PFA Pension ejer *FunktionærPension*, der er pensionsleverandør til HK-funktionærer og butiksansatte på det private arbejdsmarked.

AP Pension f.m.b.a. (forening med begrænset ansvar) er modervirk-

somhed for AP Pension Livsforsikringsaktieselskab, se www.appension.dk. Alle, der har en pensionsordning eller forsikring i AP Pension Livsforsikringsaktieselskab, er medlemmer af foreningen AP Pension f.m.b.a. AP Pension er således et 100 % kundefejt pensionsselskab, hvorfor selskabets overskud ubeskåret går til AP Pensions egne forsikrede.

AP Pension har firmapension som kerneforretning, men tilbyder også pensions- og forsikringsprodukter til private.

Kapitel 2.

Pensionsrettens grundbegreber

2.1. Oversigt

2.1.1. Typer af pensionsordninger

2.1.1.a. Grundlæggende sondringer

Helt overordnet handler pension om den *økonomiske dækning*, som medlemmer af et samfund oppebærer i forskellige situationer, hvor de ikke selv kan eller vil klare deres forsørgelse, dvs. i praksis tjene penge. Hvilke retskrav, der består i sådanne situationer, samt beskyttelsen af disse krav mod ændringer mv., er centrale i pensionsretten og for pensionsretlig lovgivning. Pensionsretten fokuserer dels på kravets *indhold*, dels på dets *retsgrundlag* (hvad enten det er offentligretligt, forsikringsretligt eller baseret på en opsparingsaftale).

I et juridisk perspektiv systematiseres de forskellige ordninger efter deres *retsgrundlag*. Nogle er *privatretlige* (dvs. baseret på løfter og aftaler med gyldighed for deres parter), andre *offentligretlige* (dvs. baseret på lovgivning med gyldighed for alle), jf. om denne sondring i afsnit 3.1.1.

Privatretlige pensionsordninger involverer ofte (men ikke altid) en privat pensionsleverandør, typisk et *pengeinstitut*, et *forsikringsaktieselskab* eller en *pensionskasse*. I ansættelsesforhold kan også arbejdsgivere være *pensionsleverandører*. Den rolle har det offentlige f.eks. i relation til de såkaldte *tilsagnsordninger*, der gælder for statstjenestemænd, eller private arbejdsgivere i regi af firmapensionskasseloven. Aftaler om *interessentskaber* kan lade interessentskabet levere pensionsydelse til indehaverne eller deres efterladte. Sådanne aftaler var almindelige tidligere, men indgås stort set ikke længere i dag.

Uanset retsgrundlaget sondrer man mellem rene *opsparingsordninger* (se hertil afsnit 2.1.1.b.), *forsikringsordninger* (se hertil afsnit 2.1.1.c.) og *“pay-as-you-go”-ordninger* (se hertil kapitel 4 om tjenestemandspension og kapitel 5 om de sociale pensioner). Denne sondring forklarer først og fremmest pengestrømmene bag pensionsydelse.

Opsparingsordninger hviler på et symmetrisk princip, hvorefter de beløb, der *indbetales* (korrigeret for forrentning og omkostninger) modsvares de beløb, der senere *udbetales*. Den slags ordninger giver sjældent anledning til retlige problemer. Og i relation til den part, der som indskyder indbetaler penge til en konto i et pengeinstitut, er der tilmed en ubegrænset sikring af kravet i medfør af den indskydergaranti, der er etableret ved lov, jf. lovbekendtgørelse nr. 133 af 22. februar 2011 om en garantifond for indskydere og investorer med senere ændringer, hvis § 9, stk. 2, bl.a. sikrer fuld dækning for indskud i visse skattebegünstigede pensionsopsparingsordninger (jf. nærmere om disse ordninger i afsnit 2.1.1.b.).

Til forskel herfra indebærer *forsikringsordninger* et hasardmoment, hvor både pensionsleverandøren og den forsikrede tager en risiko, hvis udfald er afgørende for, hvem der vinder eller taber på aftalen. Det gælder, uanset om forsikringsordningen indeholder et opsparingsselement eller ikke, se herom i afsnit 2.1.2.c. Hvis forsikringsbegivenheden indtræder, vil den sikrede “vinde” (dvs. modtage mere end den samlede indbetalte præmie inkl. forrentning). “Gevinsten” betales da enten af de deltagere i forsikringsordningen, der har “tabt” eller (hvis de beregningsmæssige forudsætninger for ordningen ikke har holdt stik) af forsikringsvirksomhedens egenkapital.

I *pay-as-you-go*-ordninger finder der ingen individuelle indbetalinger sted. Her må pensionsleverandøren sikre finansiering for pensionskravet, når dette skal udbetales. Tilliden til disse ordninger beror derfor på, at pensionsleverandøren kan og vil opfylde tilsagnet, når det aktualiseres. Foruden de heri liggende politiske spørgsmål rejser den slags ordninger også en række retlige spørgsmål om lovgiverens muligheder for at ændre i de lovregler, der sikrer kravet. Denne problemstilling berøres kort i afsnit 1.2.2.

I det følgende knyttes nogle supplerende bemærkninger til de enkelte typer af ordninger:

2.1.1.b. *Opsparingsordninger*

I den bredeste betydning af ordet går en opsparingsordning ud på, at opspareren sætter penge eller andre formueværdier til side med henblik på senere forbrug. Opsparing sker ikke nødvendigvis i finansielle produkter. Som nævnt i afsnit 1.2.3.e. kan man f.eks. spare op i egen bolig eller ved køb af kostbare genstande.

Opsparing i kontanter sker ofte ved *indskud* i pengeinstitutter. Ifølge

FIL § 7, stk. 1, er pengeinstitutter eneberettigede til at drive virksomhed, “som består i fra offentligheden at modtage indlån eller andre midler, der skal tilbagebetales samt i at yde lån for egen regning”. Som anført i afsnit 1.3.6. kan der i et pengeinstitut oprettes *kapital- og ratepensionsordninger*, men kun som pengeinstitutindskud. Kapital- og rateordninger kan også oprettes som forsikringsprodukter, hvor kapitalen eller rateudbetalingen udbetales, når en risiko aktualiseres.

§ 11A i pensionsbeskatningsloven (PBL) om “rateopsparing i pensionsøjemed” fastslår de vilkår, som en ratepensionsordning i et pengeinstitut skal opfylde for at falde inden for lovens særlige skattebegunstigelser. Aftalen herom skal først og fremmest indeholde bestemmelse om, at det opsparede pensionsbeløb udbetales i rater *over mindst 10 år*. Typisk vil der ske månedlig betaling over disse 10 år. Rater, der kommer til udbetaling, medens kontohaveren lever, skal udbetales til denne. Endvidere skal opsparingen være oprettet enten i et *pengeinstitut*, der af Finanstilsynet er meddelt tilladelse til at drive pengeinstitutvirksomhed her i landet, eller i et *kreditinstitut* som nærmere angivet i § 11A, stk. 1, nr. 1.

Vilkårene for ordningen skal dernæst fastsættes i en *aftale* mellem pengeinstituttet og kontohaveren. Hvis kontohaverens *arbejdsgiver* bidrager til ordningen, skal denne også være aftalepart. Adgangen til at foretage indskud til en rateopsparing i pensionsøjemed ophører med udgangen af det kalenderår, der ligger forud for det år, hvori første rateudbetaling vil finde sted. De opsparede midler skal indsættes på *indlånskonto* i det pågældende pengeinstitut mv., hvorfor de dog kan anbringes efter reglerne i PBL § 12, stk. 1, nr. 1, 3.-9. pkt., jf. § 11A, stk. 1, nr. 2.

Til kontoen skal være knyttet bestemmelse om, at opsparingen med påløbne renter mv. *tilhører kontohaveren*, jf. § 11A, stk. 1, nr. 3 (idet der dog kan være fastsat særlige regler om at arbejdsgiveren kan oppebære afkast efter reglerne i § 17). Dette følger af jf. § 11A, stk. 1, nr. 3. Det skal være aftalt (som almindeligt i aftaler om pengeinstitutaftaler), at der skal ske udbetaling i tilfælde af kontohaverens *død*. Ifølge § 11A, stk. 1, nr. 4, kan der ikke aftales senere udbetaling for sidste rate, end kalenderåret *25 år efter* at kontohaveren når pensionsudbetalingsalderen.

Væsentligt er ligeledes vilkåret om, at rateudbetalingen *tidligst* kan påbegyndes på det tidspunkt, hvor kontohaveren når “pensionsudbetalingsalderen” (hvilket ifølge lovens § 1a sker fem år før folkepensionsalderen, jf. § 1a i lov om social pension) og for pensionsordninger

omfattet af § 15 A tidligst fem år efter at kontoen er oprettet (medmindre lavere aldersgrænse er godkendt af Skatterådet). Det kan dog tillige aftales, at udbetalingerne påbegyndes, i tilfælde af kontohaverens død før kontohaveren har nået pensionsudbetalingsalderen, eller i tilfælde af kontohaverens varigt nedsatte *arbejdsevne*, som efter reglerne i lov om social pension berettiger kontohaveren til at oppebære førtidspension.

Som ligeledes anført i afsnit 17.5.1.b. kan der ikke træffes bestemmelse om udbetaling efter kontohaverens død til *andre* end kontohaverens *nærmeste pårørende*, jf. § 5a i pensionsopsparingsloven, eller kontohaverens *ægtefælle* eller *fraskilte ægtefælle*, *livsarvinger*, *stedbørn* eller *stedbørns livsarvinger* eller en navngiven person, der har *fælles bopæl* med kontohaveren ved indsættelsen, eller dennes livsarvinger. Gennem disse vilkår tilgodeser de pensionskatteretlige rammer for disse opsparingsordninger de forsørgelsesmæssige formål, som ordningerne tilsigter at varetage. Derfor kan man ikke benytte disse skattebegünstigede ordninger som grundlag for finansieringsmæssige transaktioner.

Før rateudbetalingen påbegyndes, vælger kontohaveren udbetalingsforløbet. Ifølge reglerne i § 11A, stk. 2, skal kontohaveren vælge mellem (1) et udbetalingsforløb med en årlig rateudbetaling, der udgør et beløb svarende til ordningens værdi ved kalenderårets begyndelse delt med det antal år, hvori der endnu ikke er foretaget udbetaling, eller (2) et udbetalingsforløb med en årlig rateudbetaling, der udgør et beløb, som ved uændret rente i hele udbetalingsperioden eller ved en forlængelse af udbetalingsperioden eller ændret udbetalingsforløb den resterende udbetalingsperiode vil give lige store årlige rater. Det sidstnævnte beløb opgøres ifølge stk. 3 ved hvert kalenderårs begyndelse og beregnes som en annuitet på grundlag af ordningens værdi på dette tidspunkt og en nærmere fastsat amortisationsrente.

Kapital- og ratepensionsordninger i et pengeinstitut er sikret fuldt ud af *Indskydergarantifonden*, se hertil § 9, stk. 2, i indskydergarantifondsloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 133 af 22. februar 2011. Dertil kommer visse fordele i henseende til kreditorbeskyttelse mv., se herved afsnit 17.4.1.c.

I det pensionsretlige landskab findes stort set alle de opsparingsordninger, der involverer pengeinstitutter (og som derfor ikke indebærer noget forsikringselement, se herom under afsnit 2.1.1.c.) i *søjle 3*. De arbejdsmarkedspensioner, der indgår i *søjle 2*, indeholder almindeligvis ikke pengeinstitutprodukter. Som nærmere anført i afsnit 8.1.2. indeholder de livsforsikringsprodukter, der indgår heri, imidlertid et

væsentligt element af opsparing, der dog bl.a. pga. den såkaldte dødelighedsarv sikrer ordningerne deres karakter af livsforsikring.

Opsparingen i en kapital- og ratepensionsordning i et pengeinstitut kan investeres i aktiver (f.eks. aktier, obligationer og/eller investeringsforeningsbeviser), hvis værdiudvikling opspareren selv bærer risikoen for. Sådanne pensionsordninger *ligner* markedsrenteprodukter i en livsforsikringsvirksomhed, men *er* pengeinstitutprodukter, fordi der ikke er noget forsikringselement. Derfor kan de administreres af et pengeinstitut, jf. herved FIL §§ 50-51 samt bekendtgørelse nr. 1359 af 22. december 2011 om puljepension og andre skattebegünstigede opsparingsformer mv.

Ved køb af sådanne aktiver udsætter pensionsopspareren sig for samme investeringsrisici som andre købere af den slags aktiver, herunder risikoen for, at aktivet mister sin værdi. For at reducere denne risiko stiller § 12, stk. 1, nr. 1, i PBL som betingelse for skattebegünstigelsen, at værdien af værdipapirer udstedt af en enkelt emittent i særskilte depoter i aktier mv., der er optaget til handel på et reguleret marked eller en multilateral handelsfacilitet, ikke må overstige 20 %. Bestemmelsen er endnu et eksempel på, hvordan man har valgt at påvirke aftaleindgåelsen gennem skatteretlige og andre regler.

Undertiden ejes pengeinstitutter af livsforsikringsvirksomheder, hvorved kundernes behov og ønsker om bankprodukter (f.eks. en lønkonto) kan opfyldes. Eksempler herpå er Lægernes Pensionsbank og PenSam Bank. Bortset herfra er det mest almindelige i Danmark, at større pengeinstitutkoncerner ejer livsforsikringsvirksomheder og ikke omvendt. Eksempler herpå er Danica, som ejes af Danske Bankkoncernen og Nordea Liv & Pension, som ejes af Nordea-koncernen.

Pensionsbidrag, der indbetales til et pensionsdepot (dvs. en slags konto i en livsforsikringsvirksomhed), kan ikke sammenlignes med f.eks. en lønkonto i et pengeinstitut. I en livsforsikringsvirksomhed har pensionskunden ret til den *ydelse*, der er aftalt, og som der er betalt for. En kunde med lønkonto i et pengeinstitut har derimod ret til *indestående* med påløbne renter og fradrag af gebyrer. Herudover svarer værdien af en lønkonto i et pengeinstitut altid til den indbetalte løn med tilskrevne renter. Værdien af et pensionsdepot i en livsforsikringsvirksomhed svinger derimod i både op- og nedadgående retning afhængigt af den aktuelle markeds- eller diskonteringsrente (*gennemsnitsrenteprodukter*) eller markedsværdien af de underliggende aktiver, der er knyttet til forsikringen (*markedsrenteprodukter*).

2.1.1.c. Forsikringsbegrebet

Aftaler om forsikring indebærer, at en *finansiel virksomhed* (forsikringsvirksomheden, eller i daglig tale “forsikringsselskabet” – et udtryk, der ofte også bruges, når forsikringsvirksomheden ikke er et “selskab”, men f.eks. en tværgående pensionskasse) påtager sig *risikoen* for en på aftaletidspunktet *uvis* begivenheds indtræden for *en anden* (forsikringstageren, jf. om dette begreb afsnit 14.1.2.) mod et *vederlag*, der kan beregnes statistisk, idet risikoen fordeles på en flerhed af forsikringer. Risikoen kan knytte sig til høje eller lave sandsynligheder, og den kan – når den realiseres – udløse forskellige typer af betalingskrav, jf. nærmere herom i det følgende. Forsikringsordninger – og herunder navnlig livsforsikringsordningerne – spiller uden sammenligning den væsentligste rolle i det pensionsretlige landskab.

Se om forsikringsbegrebet *Henning Jønsson & Lisbeth Kjærgaard: Dansk Forsikringsret*, 9. udg. (2012), s. 35 ff., med historisk overblik s. 41 ff., og *Ivan Sørensen: Forsikringsret*, 5. udgave (2010), s. 35 ff., med omtale af de retlige sammenhænge (bl.a. afgrænsningen af anvendelsesområdet for FAL og FIL), hvor begrebsafgrænsningen er kritisk. *Anders Hansen: Livsforsikringsvirksomhed* (1945), s. 1 ff., giver en grundig redegørelse for livsforsikringens historie.

Forsikringsaftalens essentielle kendetegn ligger i det *hasardmoment*, som knytter sig til den forsikrede risiko, og som dermed er afgørende for forsikringsvirksomhedens betalingspligt. Risikoen knytter sig altid til en forsikringsbegivenhed, hvis indtræden har en vis sandsynlighed med større eller mindre usikkerhed. Forsikringsbegivenheden kan f.eks. være, at den forsikrede opnår en bestemt *alder*, afgår ved *døden* eller rammes af *invaliditet* (hvorefter en sum eller en løbende ydelse til den forsikrede eller hans efterladte kommer til udbetaling). Hvis en aftale ikke indeholder vilkår om, at virksomheden skal betale, såfremt visse nærmere bestemte risici realiseres, vil der ikke være tale om en forsikringsaftale. En kapital- eller ratepensionsordning, der lægger hele investeringsrisikoen hos kunden, kan derfor ikke tegnes i en livsforsikringsvirksomhed (men alene i et pengeinstitut). Derimod kan sådanne ordninger tegnes i en livsforsikringsvirksomhed, hvis denne overtager den økonomiske risiko for en uvis begivenheds indtræden (f.eks. investeringsrisikoen eller udfaldet af dødelighedsarven).

Dette kriterium giver anledning til principielle afgrænsningsovervejelser i de typiske arbejdsmarkedspensionsordninger. Her indbetaler

pensionskunden sine bidrag til et *depot*, som først senere (f.eks. ved kundens alderspensionering) konverteres til et klassisk forsikringsprodukt (f.eks. en livrente), hvis størrelse i form af pensionsydelse da beror på depotets aktuelle værdi. Har livsforsikringsvirksomheden afgivet en *garanti* for, hvorledes depotet vil udvikle sig gennem årene, baseret på en rente, der årligt tilskrives depotet (uanset om denne rente realiseres i markedet), indebærer denne garanti et forsikringselement.

Forsikringselementet ved livsforsikringsaftalens indgåelse er beskedent, fordi offentligretlige regler (se herved afsnit 9.1.4.c. om grundlagsrentebekendtgørelsen) pålægger livsforsikringsvirksomheden at vælge denne grundlagsrente med forsigtighed. Men det *er* der i kraft af usikkerheden om den såkaldte *dødelighedsarv*, hvorved de pensionskunder, der dør tidligere end gennemsnittet, afgiver deres indbetalinger til dem, der lever længere.

Herudover er der også et forsikringselement i, at de pensionskunder, der forbliver raske, betaler via deres pensionsbidrag til dem, der mister erhvervsevnen, jf. herom afsnit 1.2.1. Som anført i afsnit 2.1.1.a. er det egenkapitalen i en livsforsikringsvirksomhed, der skal dække et eventuelt underskud, hvis de beregningsmæssige forudsætninger for en pensionsordning viser sig ikke at holde (f.eks. hvis kunderne gennemsnitligt lever længere end forudsat, da livsforsikringsaftalerne blev indgået, hvorved livsforsikringsvirksomheden har fastsat pensionsbidragene for lavt i forhold til de aftalte livsvarige pensionsydelse).

Forsikringselementet er derimod væsentligt mindre i pensionsordninger, hvor kunden bærer hele risikoen for den markedsmæssige udvikling for de aktiver, som pensionsopsparingen er investeret i, således som situationen er i de såkaldte markedsrenteprodukter. Sådanne produkter ville derfor ikke kunne tegnes i en livsforsikringsvirksomhed (men derimod i et pengeinstitut), hvis der ikke indgik en forsikringsrelateret usikkerhed i produktet. Se hertil i afsnit 2.1.2.b.

Den økonomiske omfordeling, der sker i udjævningen (delingen) af de aftalte risici i forsikringsbestanden, er selve essensen i forsikringsaftaler. I forsikringsvirksomheder beregnes pensionsbidraget (også kaldet *præmien* eller *tariffen*) for en forsikring ud fra en beregning af, hvor sandsynligt det er, at den forsikrede risiko realiseres, så forsikringsvirksomheden skal udbetale forsikringsydelsen. Jo mindre sandsynligheden er, desto mindre skal forsikringstageren betale for, at forsikringsvirksomheden påtager sig denne økonomiske risiko.

De begivenheder, der forsikres, skal pr. definition være uvisse ved

aftaleindgåelsen. Ellers er der ikke nogen risiko at forsikre. Netop derfor rubriceres aftaler om forsikring som *hasardaftaler*. Forsikringsvirksomheden foretager (under offentligt tilsyn) en forsikringsmatematisk (dvs. aktuarmæssig) beregning af, hvor stor *sandsynligheden* er for, at begivenheden indtræder. Denne beregning udføres for en kreds af forsikrede, der er så omfattende, at risiciene kan spredes ud. Dermed reduceres risikoen for, at forsikringsvirksomheden bliver insolvent, når en enkelt større forsikringsbegivenhed indtræder. Stordrift er nødvendig for at kunne foretage de forsikringsmatematiske beregninger, der ligger til grund for forsikringsdriften. I forsikringsmatematikken taler man om “de store tals lov”.

Princippet om “de store tals lov” bygger på den erfaringsætning, at jo flere gange man slår med en terning, desto mere ligeligt vil udfaldene fordele sig mellem værdierne 1-6. På grundlag af sådanne sandsynlighedsberegninger kan forsikringsvirksomheder beregne sandsynlighederne for, at de forsikringsbegivenheder, som forsikringen angår, vil indtræde, og udregne en præmie, der afspejler disse risici med tillæg af virksomhedens administrationsomkostninger og dækningsbidrag.

Som nævnt er der stor forskel på hasardmomentet (forstået som sandsynligheden for, at forsikringsbegivenheden indtræder) i forskellige typer af forsikringsaftaler. I en aftale om *ulykkesforsikring* (hvor forsikringsbegivenheden er en personskade forvoldt ved en ulykkesbegivenhed) er hasardmomentet højt. Sandsynligheden for at blive ramt af en ulykke er tilsvarende lav, hvorved forsikringspræmien må anses for “tabt”, hvis forsikringstageren ikke i forsikringstiden kommer ud for en dækningsberettiget ulykkesbegivenhed. Hasardmomentet i en bidragsdefineret pensionsordning med et opsparelement er for en pensionskunde frem til alderspensionstidspunktet tilsvarende lavt, idet der er en høj sandsynlighed for, at kunden ikke får udbetalt sin pensionsopsparring. Som hermed antyd det slår disse forskellige typer af sandsynligheder igennem på, hvordan disse ordninger aftalereguleres.

2.1.1.d. Forsikringsformer

Som hermed antyd det er der mange typer af forsikringer. Et samlet forsikringsprodukt (f.eks. en arbejdsmarkedspensionsordning) indeholder typisk flere forskellige forsikringsformer med hertil hørende dækninger. Se nærmere herom i kapitel 7. For at forstå det aftaleret-

lige *indhold* af disse dækninger og de *tilsynsretlige* og *skatteretlige* regler, som de er underlagt, er det nødvendigt at forholde sig til den enkelte forsikringsform inden for rammerne af ordningen.

De enkelte forsikringsformer har udviklet sig gennem generationer. I dette udviklingsforløb har *forsikringsaktuarerne* spillet en hovedrolle, fordi den aktuariemæssige beregning og anvendelse af sandsynligheder mv. har bestemt, hvordan ordningerne skulle udbydes, aftalereguleres og solvensafdækkes. Aktuaripåvirkningen kommer navnlig til udtryk gennem det arbejde, der er udført – bl.a. i regi af Aktuarforeningen – for at standardisere de enkelte forsikringsformer. I begyndelsen af 1980'erne aftalte danske livsforsikringsvirksomheder at anvende et fælles *teknisk grundlag* (jf. nærmere om dette begreb i kapitel 2.1.3.d., 9.1. og 14.2.6.) for livsforsikringsformer, kaldet G82 (“Grundlaget af 1982”).

Helt basalt kan man inddеле forskellige forsikringsformer ud fra, hvilken type *risiko* forsikringsaftalen angår. Her sondres grundlæggende mellem *livsforsikring* (hvor usikkerheden drejer sig om, hvornår en person dør, og dermed også, hvor længe en person lever) og *skadesforsikring* (hvor usikkerheden drejer sig om, hvorvidt den forsikrede rammes af en skade på sin person eller ting). Denne sondring er så grundlæggende, at FIL tvinger forsikringsvirksomhederne til på forhånd at bestemme sig til, hvilken type forsikring den vil udbyde, jf. herom senere: Som udgangspunkt kan en forsikringsvirksomhed ikke opnå tilladelse til at udbyde begge forsikringsformer, jf. FIL § 19, stk. 1. Dog kan en livsforsikringsvirksomhed godt yde invalidepension som en såkaldt *komplementær* forsikringsform, se hertil afsnit 2.1.2.a.

Ofte vil et forsikringsprodukt (f.eks. en pensionsordning) indeholde både livs- og skadesdækninger. Derfor omfatter G82 også invaliderenter (K415), selv om de i sig selv er skadesdækninger. Som anført i afsnit 2.1.2.a. kan livsforsikringsvirksomheder oprette sådanne ordninger som komplementære produkter.

Inden for skadesforsikring sonderer man mellem *personforsikring* og *tingsforsikring*. Hvor tingsforsikring ingen nævneværdig rolle spiller på pensionsområdet, finder man ofte vilkår om dækning for personskader i pensionsaftaler. Væsentligst er her dækning for kritisk sygdom, se hertil afsnit 7.3.2. og invaliditet (arbejdsudygtighed), se hertil afsnit 7.3.3. Afgrænsningen mellem livs- og skadesforsikring kan være vanskelig at foretage. Disse spørgsmål behandles særskilt i afsnit 2.1.2.a.

2.1.1.e. Dækninger (pensionsydelser)

Uanset om der tales om *private forsikringsaftaler* eller om *offentlige pensionsydelser*, indeholder enhver pensionsordning et antal *dækninger*, dvs. udbetalinger, som tilsigter at dække forskellige typer af behov, når forsikringsbegivenheden indtræder. Man sondrer her mellem følgende tre hovedtyper af pensionsdækninger:

En *aldersdækning* i form af en *livrente* (også kaldet alderspension eller aldersydelse) eller *alderssum* skaffer den forsikrede forsørgelse under hele eller en del af alderdommen. Begrebet omfatter også *engangsudbetalinger*, der finder sted, når pensionskunden opnår en vis alder. I *søjle 1*-ordninger kendes denne dækning primært inden for folkepension (der dog ikke har engangsudbetalinger) og i relation til ATP (herunder med den væsentligste *Livslang Pension*, se hertil afsnit 5.6.2.). I private ordninger taler man om alderspension eller aldersdækninger. Se herom i afsnit 7.3.1.

En *invalidedækning* (også kaldet invalidepension, invalideydelse eller invalidesum) skaffer den forsikrede forsørgelse, hvis han rammes af en begivenhed, der bringer erhvervsevnen til ophør eller nedsætter den væsentligt. I *søjle 1* finder man den væsentligste invalidedækning i *førtidspensionen*, som i dag tilkendes efter et arbejdssevnekriterium. Se herom i afsnit 5.3.2.a. Den tilsvarende betegnelse, der har været anvendt inden for tjenestemandspension, er den såkaldte "svagelighedspension".

En *efterladteydelse* sikrer de efterladte efter den forsikredes død, f.eks. børn, ægtefælle eller samlever. Denne ydelse kendes i de sædvanlige pensionsordninger som *ægtefælle- og samleverpension* eller *børnepension*. I ATP-systemet betegnes den som ægtefælle-, børne- og samleverydelse og i tjenestemandssystemet som ægtefælle- og børnepension.

Alders- og invalidedækninger betegnes under ét som *egenpension*, fordi de oppebæres af den forsikrede selv.

Afhængigt af livsforsikringsaftalen findes der følgende typiske eksempler på dækninger (pensionsydelser) i en pensionsordning: *Alderspension* er en livslang og livsbetinget løbende pensionsydelse, der kan udbetales fra et bestemt år. *Ratepension* løber i et bestemt antal år (f.eks. 10 år). *Alderssum* er et engangsbeløb, der f.eks. kan udbetales fra kundens fyldte 60. år. *Invalidepension* er en løbende pension, der udbetales ved varigt tab af erhvervsevnen. *Invalidesum* er et engangsbeløb ved varigt tab af erhvervsevnen. *Ægtefælle- eller samleverpension* er en løbende (typisk livsvarig) ydelse, der ved dødsfald udbetales til den

efterladte ægtefælle/samlever. *Børnepension* er en løbende ydelse til børn under typisk 21 år, der udbetales ved dødsfald og/eller invaliditet. *Dødsfaldssum* er et engangsbeløb, der ved dødsfald udbetales til den efterladte ægtefælle/samlever og/eller børn. Dækningen for *kritisk sygdom* indebærer et engangsbeløb, der udbetales ved en række nærmere definerede sygdomme. *Bidragsfritagelse* (også kaldet præmiefritagelse) er en forsikring, der indebærer, at opsparing til alderdom og livsforsikring fortsætter, hvis pensionskunden bliver invalid. *Depot- eller kontosikring* indebærer, at de efterladte ved dødsfald får udbetalt pensionsopsparingen og er et alternativ til ægtefælle- samlever- og børnepension. De forskellige typer af ydelser er nærmere beskrevet i kapitel 7 om aftalte pensionsvilkår. Se også kapitel 5, hvor nogle af sondringerne dukker op inden for de sociale pensioner.

En pensionsordning består altså af flere aftalekomponenter, der henholdsvis rummer elementer af opsparing og forsikring. Forsikringsdelen kaldes også ordningens *risikodækninger*. Det afhænger af livsforsikringsaftalen, hvilke risikodækninger der indgår i ordningen. Det kan f.eks. være dækninger i form af ægtefælle-, børne- og invalidepension eller af et engangsbeløb, der ifølge forsikringsbetingelserne udbetales, hvis pensionskunden dør eller bliver ramt af invaliditet eller kritisk sygdom (se hertil afsnit 7.3.2. og 7.3.3.). En livsvarig livrente betegnes ikke som en risikodækning, men som aldersdækning og henføres til pensionsordningens opsparingsdel, selv om livsforsikringsvirksomheden i en sådan aftale har påtaget sig den økonomiske risiko for, at pensionskunden opnår en høj alder og dermed får mere udbetalt i pensionsydelse, end kunden har indbetalt i pensionsbidrag med tilskrevet forrentning.

2.1.2. Særligt om livsforsikring

2.1.2.a. Begrebsafgrænsning

Begrebet *livsforsikring* omfatter en lang række forsikringsformer, hvis fælles kendetegn er, at forsikringsbegivenheden har en eller anden relation til den sikredes liv og (komplementært) død. Den forsikringsbegivenhed, der bringer en livsforsikring til udbetaling, kan enten vedrøre *forsikringstagerens* eller *trejemandes* liv. I pensionsretten er kun den første forsikringsform aktuel, fordi PBL kun begunstiger ordninger, hvis udbetalinger sker til forsikringstageren, dennes ægtefælle eller samlever eller livsarvinger under 24 år, se f.eks. afsnit 16.2.2. om PBL § 4, stk. 2.

Forsikringsbegivenheden kan f.eks. indtræde, *når* den forsikrede afgår ved døden inden for en bestemt dato i forsikringstiden, eller *når* den forsikrede er i live på en bestemt dato. Ligeledes kan det være aftalt,

at forsikringen (efter en engangsbetaling) udbetales med løbende beløb fra og med et bestemt tidspunkt (f.eks. ved forsikringens tegning eller ved kundens pensionering), idet denne løbende udbetaling ophører ved kundens død. Mangfoldigheden af de forskellige forsikringsformer, der rummes af livsforsikringsbegrebet, anskueliggøres ved et blik på det tekniske grundlag for livsforsikring (kaldet G82), som danske forsikringsvirksomheder udarbejdede i 1982, jf. nærmere afsnit 2.1.1.d. og 9.1.3.

Som nærmere forklaret i afsnit 1.3.5.a. og 8.2.4. kan livsforsikringsaftaler kun indgås med finansielle virksomheder, der har *tilladelse* til at drive livsforsikringsvirksomhed, herunder livsforsikringsaktieselskaber, tværgående pensionskasser og firmapensionskasser. Kravet om, at der skal foreligge en sådan særlig "livsforsikringskoncession", indebærer, at livsforsikringsvirksomheder tilsynsmæssigt behandles anderledes end skadesforsikringsvirksomheder. Hovedbegrundelsen herfor er, at livsforsikringsvirksomheder forvalter de af pensionskunderne indbetalte bidrag i en længere årrække og forpligter sig langt ud i fremtiden, hvorimod skadesforsikringsvirksomheders forpligtelse typisk består i at modtage indbetalinger for et år ad gangen til dækning af forpligtelser, der normalt også kun løber et år ad gangen med mulighed for opsigelse inden for en kortere periode. I aktuariens sprogbrug kan denne forskel udtrykkes således, at der i skadesforsikring betales en "naturlig" eller "realistisk" præmie, der lige præcis dækker risikoen her og nu, hvorimod man i livsforsikring med gennemsnitsrenteprodukter typisk aftaler en "forsigtig" præmie, der normalt resulterer i et overskud i livsforsikringsvirksomheden, som deles mellem virksomheden og kunderne, jf. nærmere herom i afsnit 9.1.4. og 9.2.

Derfor må livsforsikringsvirksomheder navigere betydeligt mere langsigtet end andre finansielle virksomheder. Dette perspektiv må både anlægges i valget af de vilkår, der indgås i deres produkter, i den økonomi- og risikostyring, der sikrer deres solvens (både på kort og lang sigt), og i deres investeringspolitik. En væsentlig del af tilsynet med forsikringsvirksomheder, og dermed også med livsforsikringsvirksomheder, går ud på at sikre, at forsikringsvirksomhederne har en tilstrækkelig stor økonomisk stødpude (f.eks. egenkapital) i forhold til de risici, de har påtaget sig (*solvenstilsynet*), så deres betalingsevne modsvarer dem. De nærmere regler for dette tilsyn beskrives i kapitel 12.

I *bilag 8* til FIL (der retsteknisk udgør en del af loven) defineres almindelig livsforsikringsvirksomhed (I) i tre undergrupper:

Under gruppe a) hører den egentlige *livsforsikring*. Bilaget fremhæver her navnlig den livsbetingede *kapitalforsikring*, den *ophørende eller livsvarige* livsforsikring, livsforsikringen med udbetaling i *levende live* og livsforsikringen med *tilbagebetaling af præmier*.

En kapitalforsikring er en forsikring, der går ud på, at der skal udbetales en sum en gang for alle, når forsikringstiden udløber, og hvis forsikrede er i live. Er den forsikrede død inden dette udløbstidspunkt, vil der i stedet være mulighed for at få udbetalt en opsparet reserve. Se hertil *Jønsson & Kjærgaard (2012)*, s. 947 f.

I gruppe b) hører den såkaldte *renteforsikring*, der i livsforsikring betegnes som en *livrente*. Den kendetegnes ved at have løbende udbetalinger, hvis størrelse afspejler den nettoforrentning, der forventes realiseret på de indbetalte pensionsbidrag, samt en vis forventet dødelighed i forsikringsbestanden. Renteforsikringer må ikke forveksles med *rateforsikringer*, hvor udbetalingen svarer til selve den opsparede kapital (med nettoforrentning).

Som eksempler på renteforsikringer kan nævnes den livsbetingede livrente og (uden for livsforsikringsbegrebet) invaliderenten (som ikke er en livsforsikring).

Gruppe 1 c) i bilag 8 anerkender, at *komplementære forsikringer*, der tegnes i tilknytning til livsforsikring, kan indgås af en virksomhed med livsforsikringskoncession. Til denne gruppe hører navnlig skadesforsikringsprodukter, der forsikrer mod legemsbeskadigelse (herunder erhvervsudygtighed), og forsikring mod dødsfald som følge af ulykkestilfælde eller forsikring mod invaliditet som følge af ulykkestilfælde eller sygdom. Disse dækninger optræder altid som led i de livsforsikringer, der indgår i arbejdsmarkedspensionsordninger i *søjle 2*.

Herudover nævner bilag 8 til FIL som forsikringsklasse III: Forsikring, der er tilknyttet investeringsfonde. Herved sigtes til det såkaldte *markedsrenteprodukt*, hvor det er kunderne og ikke livsforsikringsvirksomheden, der har investeringsrisikoen for de indbetalte pensionsbidrag.

Hertil føjer sig en række særlige livsforsikringsformer, der falder inden for livsforsikringsbegrebet, men som i dag ikke nyder praktisk udbredelse, og som er helt ukendte på pensionsområdet. Herunder falder bl.a.: II. Ægteskabs- og fødselsforsikring (som omfatter forsikring, der kommer til udbetaling ved ægte-

skab, og forsikring, der kommer til udbetaling ved fødsel). IV. *Permanent health insurance* (langvarig sygeforsikring), V. Tontinevirksomhed (dvs. virksomhed, der indebærer oprettelse af medlemssammenslutninger med henblik på fælles kapitalisering af bidragene og udbetaling af den herved opståede formue enten til de overlevende eller til de afdødes arvinger eller begunstigede) og VI. Kapitaliseringsvirksomhed (virksomhed, der er baseret på aktuarberegninger, og som omfatter forpligtelser af en nærmere fastsat varighed og beløbsstørrelse mod erlæggelse af et engangsbeløb eller forud fastsatte regelmæssige indbetalinger).

2.1.2.b. *Retlige særpræg*

Som allerede omtalt i det foregående kan en livsforsikringsaftale udløse forskellige typer af *dækninger*. Oversigtsmæssigt kan man for det første sondre mellem de, der er aftalt til et bestemt beløb, hvis størrelsen er *fikseret* i forsikringsaftalen (altså ved et fast beløb), og for det andet de *dækninger*, hvis beløb ikke er kendt på forhånd, men hvis størrelse *beregnes* i forhold til en indbetaling og et efterfølgende forløb, hvor denne indbetaling forrentes mv. Denne tvedeling modsvarer den sondring mellem *bidragsdefinerede* og *ydelesdefinerede* ordninger, der beskrives i afsnit 2.1.3.b. og 2.1.3.c.

Begge disse forsikringsformer betragtes som *summaforsikring*. Dette begreb, der ikke er fastsat i lovgivningen, benyttes i dansk forsikringsterminologi om forsikringer med forsikringsydelser, hvis størrelse ikke står i forhold til et konkret lidt tab. I praksis benyttes summaforsikring kun i personforsikringer. Hertil hører aftaler om pensionsforsikring. Se hertil *Ivan Sørensen* (2010), s. 4 f.

I princippet er der intet til hinder for at aftale om livsforsikring med *skadesdækning*, f.eks. således at forsikringen dækker den sikredes tab som følge af en *livsbegivenhed*. Denne begrebsmæssige specialitet er dog uden nævneværdig praktisk betydning. I Bilag 8 ser man dog som et eksempel herpå henvisningen til “Ægteskabs- og fødselsforsikring”, hvor en forsikringssum kommer til udbetaling henholdsvis ved ægteskabs indgåelse eller ved en barnefødsel, idet den aftalte sumudbetaling tænkes anvendt til at dække de særlige omkostninger, der påløber som følge heraf. Se også *Jønsson & Kjærgaard* (2012), s. 951.

En summaforsikring kan også komme til udbetaling som *rateydelser* (dvs. som et beløb, der først fikseres og herefter udbetales forholds-mæssigt i fikserede dele i en bestemt periode) eller som *løbende ydelser* (dvs. som beløb udregnet efter nærmere fastsatte principper, og som efter denne beregning udbetales frem til et bestemt tidspunkt).

Den sidstnævnte dækning er den mest fremtrædende i pensionsforsikringsaftaler. En forsikring, hvori det er aftalt, at udbetaling sker frem til pensionskundens død, betegnes som en livsvarig *livrente*. Der findes også forsikringsaftaler om ophørende livrenter, hvorved udbetaling sker frem til et bestemt tidspunkt, hvis den forsikrede er i live. I pensionsaftaler omtales sådanne dækninger som *aldersdækninger*. Som omtalt i afsnit 1.3.1.e. indgår aldersdækninger i de fleste pensionsforsikringsaftaler side om side med *invalidedækninger* og *efterladteydelse*. Hvor efterladteydelsen også er omfattet af livsforsikringsbegrebet (eftersom den udløses ved pensionskundens død), er invalideydelsen teknisk set en skadesforsikring (eftersom den udløses ved pensionskundens invaliditet eller uarbejdsdygtighed).

Aftaler om livsforsikring er typisk *uopsigelige* fra forsikringsvirksomhedens side.

For det første er mange forsikringsordninger (dog typisk ikke de, der hører til arbejdsmarkedspensionsordningerne – se herom i kapitel 6) kun åbne for forsikringstagere, der er blevet *helbreds vurderet* ved aftaleindgåelsen. Da de helbredsforhold, der herved er afklaret, senere kan ændre sig på en måde, der øger forsikringsvirksomhedens risiko, har forsikringstageren en åbenlys interesse i, at forsikringsvirksomheden i så fald ikke frigør sig ved *opsigelse*.

For det andet vil forsikringsvirksomhedens risiko typisk stige, jo nærmere man kommer forsikringsbegivenheden. En aftale om, at der udbetales en sum, hvis den forsikrede når en bestemt alder, vil f.eks. ikke give mening, hvis virksomheden kort forinden kunne bringe sin forpligtelse til ophør.

Derimod kan en *individuel ternet* livsforsikringsaftale opsiges af forsikringstageren. En sådan opsigelse kan have forskellige aftaleretlige konsekvenser, alt efter hvilket opsparingselement aftalen rummer, jf. herom straks nedenfor i afsnit 2.1.2.c. Til de *overenskomstbaserede* ordninger er typisk knyttet strenge krav til tilbagekøb, f.eks. emigration (Industriens Pension). At den sikrede fratræder sin pensionsgivende stilling, indebærer i sådanne ordninger, at forsikringspolice overgår til en fripolice.

Til forskel herfra kan aftaler om *skadesforsikring* normalt opsiges med relativt kort varsel, f.eks. med mindst en måneds varsel til en forsikringsperiodes udløb. I sådanne forsikringer er der ikke noget opsparingselement, ligesom den indbetalte præmie er blevet beregnet

“realistisk” (og ikke “forsigtigt”) i forhold til den risiko, der bestod i den periode, forsikringsdækningen omfattede.

2.1.2.c. Opsparingselementet

De fleste livsforsikringsaftaler – men langt fra alle – indeholder et element af *opsparing*. Opsparingselementet forekommer navnlig, når livsforsikringsaftalen er indgået *livsvarigt* (dvs. når forsikringen skal udbetales, uanset hvornår personen dør), eller når den skal udbetales på et bestemt tidspunkt, f.eks. ved at pensionskunden opnår en bestemt alder. Se hertil *Jønsson & Kjærgaard (2012)*, s. 955.

Opsparingselementet vil typisk være aftalt således, at livsforsikringsvirksomheden i den periode, hvor pensionskunden foretager sine løbende indbetalinger (og altså *før* det tidspunkt, hvor aftalen giver mulighed for alderspensionering), samler dem i et depot, som *forrentes* efter nærmere aftale (se herved afsnit 2.1.3.b. og 2.1.3.c. om henholdsvis bidragsdefinerede og ydelsesdefinerede ordninger). Men i modsætning til den forrentning, der sker i et pengeinstitut, består det rentemæssige afkast både af resultatet af *investeringerne* og af den såkaldte “*dødelighedsarv*”, dvs. opsparingsdepoter fra de pensionskunders, der dør tidligt, f.eks. inden de når pensionsalderen, uden at deres efterladte kan kræve udbetaling af det fulde depot.

Indtil pensionsalderen opnås, anvendes en del af indbetalingerne typisk til at betale for de *risikodækninger*, der også er aftalt i tillæg til selve livsforsikringsaftalen. Som omtalt i afsnit 2.1.1.e. vil det bl.a. typisk være aftalt, at disse dækninger sikrer pensionskunden ved invaliditet (f.eks. i form af en invalideydelse) og ved såkaldt kritisk sygdom (typisk i form af et engangsbeløb).

Oplever kunden pensionsalderen, forvandles nettoværdien af den del af indbetalingerne, der knytter sig til opsparingselementet (og som ikke er gået til at betale for risikodækningerne), til en alderspensionsordning (dvs. en livrente), hvis størrelse (og dermed pensionsydelse) står i forhold til værdien af de samlede indbetalinger. Disse dækninger kan sammensættes på mange forskellige måder, typisk efter pensionskunders valg. F.eks. kan en livsbetinget løbende dækning (såkaldt livrente) kombineres med en engangssum, der udbetales på pensionstidspunktet. Ligeledes kan de løbende udbetalinger ligge på ét niveau frem til et bestemt tidspunkt og herefter på et andet.

Derimod skal en rateopsparing i pensionsøjemed eller en rateforsikring i pensionsøjemed for at opfylde reglerne i PBL udbetales i lige store rater, dog i minimum 10 år, jf. herved afsnit 16.2.3.a. og 16.2.3.b. om henholdsvis rateforsikring og ratepension samt PBL §§ 8, stk. 1, og 11A, stk. 1.

Opsparingselementet indebærer flere væsentlige konsekvenser for en livsforsikringsaftale.

For det første tildeler opsparingselementet *livsforsikringsvirksomheden* rollen som formueforvalter af kundernes samlede indbetalinger. Livsforsikringsvirksomhedens succes måles bl.a. på, hvor godt indbetalingerne investeres og forrentes. Da disse investeringsbeslutninger retter sig mod den samlede indbetaling fra flere kunder, skal der foretages en nøjagtig beregning af, hvilke dele af disse indbetalinger der tilkommer den enkelte kunde, afhængigt af hvilket tidspunkt kunden foretog sin indbetaling på og på hvilke vilkår. Denne beregning er forklaret i det tekniske grundlag, der gælder for livsforsikringsbestanden, se hertil afsnit 9.1. Her sondres bl.a. mellem de ordninger, der er baseret på en gennemsnitsrente (grundlagsrente) og de, der er baseret på en markedsrente.

For det andet indebærer opsparingselementet, at livsforsikringsaftalen har en økonomisk værdi for *pensionskunden*, hvis den bringes til ophør før forsikringsbegivenhedens indtræden. Denne *tilbagekøbsværdi* (også kaldet tilbagekøbsværdi) svarer som regel til den forpligtelse, som forsikringsvirksomheden slipper for ved ophøret. I bidragsdefinerede ordninger vil den normalt være udregnet som summen af indbetalingerne med tillæg af renter og fradrag af omkostninger og eventuelt kursværn. Er der risikodækninger knyttet til forsikringsaftalen (jf. herom i afsnit 2.1.1.e.), vil forsikringsvirksomheden løbende debitere et vederlag (i form af præmie eller bidrag) for at påtage sig disse dækninger (f.eks. til en invalidepension eller dækning for kritisk sygdom), der vil fragå, så længe dækningerne opretholdes. I mange livsforsikringsvirksomheder vil disse risikodækninger af praktiske grunde være tegnet i et genforsikringsselskab, f.eks. Forenede Gruppeliv.

Ifølge FAL § 101 gælder “de i henhold til lov eller aftale gældende regler for tilbagekøb af forsikringer”, uanset at virksomheden efter en i loven indeholdt regel eller efter aftalt vilkår er fri for ansvar. De “regler for tilbagekøb”, der herved henvises til, er fastsat i det tekniske grundlag, som livsforsikringsvirksomheden har anmeldt til Finanstilsynet i medfør af FIL § 20.

Når kunden opsiger en livsforsikringsaftale, kan han under visse betingelser forlange tilbagekøbsværdien udbetalt til sig. Som regel vil det dog være aftalt, at pensionskunden kan videreføre forsikringen *uden* yderligere indbetaling af pensionsbidrag men også uden de løbende forsikringsdækninger for invaliditet, dødsfald og kritisk sygdom etc. I så fald taler man om, at forsikringen overgår til “fripolice” (i arbejdsmarkedspensionsordninger undertiden også kaldet *hvilende medlemskab*).

Normalt vil der være aftalt en periode, hvor forsikringsvirksomheden fortsat debiterer præmier til dækning af invaliditet, dødsfald og kritisk sygdom med henblik på, at kunden kan indgå en anden aftale om forsikringsdækning. Der foreligger da en såkaldt *bidragsfri dækning* (også kaldet “præmiefri dækning” eller “henstand”) i den tidsbegrænsede periode, hvor kunden fortsat forsikret, selv om der ikke længere indbetales pensionsbidrag. Den bagved liggende tanke er, at kunden inden ophøret af denne periode er blevet omfattet af nye dækninger, f.eks. i forbindelse med ny beskæftigelse.

Præmien for den forsikringsdækning, der opretholdes under bidragsfri dækning mv. finansieres af den allerede skete indbetaling (depotet). Det betyder, at de alders- og efterladteydelse, der finansieres af depotet, reduceres. Denne reduktion kan betragtes som en slags “engangspræmie”, se hertil *Jønsson & Kjærgaard* (2012), s. 957.

Bidragsfri (præmiefri) dækning adskiller sig fra den såkaldte *bidrags-* eller *præmiefritagelse*, hvor opsparringen til alderdom og livsforsikring betales af *forsikringsvirksomheden*, hvis pensionskunden bliver invalid. Bidrags- eller præmiefritagelse er teknisk set en tillæggsforsikring til invalidepensionen.

Som omtalt s. 70 kan en risikodækning indgå som en “komplementær forsikring” til en livsforsikringsaftale (jf. sprogbrugen i bilag 8 til FIL), f.eks. som en invalidedækning i en livsforsikringsaftale, hvis hovedelement rummes af aldersdækningen. I så fald finansieres risikodækningen ved den løbende præmieindbetaling. Den præmie, der betales for *risikodækninger* i en pensionsordning, er ikke forbundet med nogen opsparring. Forsikringsaftalen vil dog ofte give kunden ret til overskudsdeling (kaldet *bonus*, jf. nærmere herom i afsnit 2.1.3.d.) for forsikringsbestandens risikodækninger. Når denne bonus tillægges depotet, bliver aldersdækningen større.

I arbejdsmarkedspensionsordninger er der normalt *ikke* aftalt ret

til *tilbagekøb*. Retten hertil er normalt betinget af helt særlige forhold. I Industriens Pension skal man f.eks. emigrere for at kunne tilbagekøbe ordningen. Andre livsforsikringsvirksomheder har mere lempe- lige vilkår. Det fremgår altid af forsikringsaftalen, i hvilke situationer tilbagekøb kan finde sted. Baggrunden herfor ligger i et generelt ønske blandt arbejdsmarkedets parter om at sikre, at lønmodtagerne har noget at leve af i deres alderdom ud over folkepensionen og ATP. Livsforsikringsvirksomhederne skal ifølge FIL § 20, stk. 1, nr. 2, i det tekniske grundlag anmelde regler for beregning af tilbagekøbsværdier. Pligten hertil gælder uafhængigt af, om forsikringstagerne har ret til at tilbagekøbe livsforsikringerne.

2.1.3. Pensionskravets beregning

2.1.3.a. Problemstillingen

Principielt forskelligt fra spørgsmålet om de typer af *dækninger*, der indgår i de forskellige forsikrings- og pensionsordninger, er, hvilke *beløb* der kommer til udbetaling under de forskellige dækninger. Her finder man nogle grundlæggende begrebsinddelinger, der gælder på tværs af de forskellige ordninger – offentligretlige såvel som privatretlige.

Helt grundlæggende er sondringen mellem *ydelsesdefinerede* og *bidragsdefinerede ordninger*, jf. afsnit 2.1.3.b og 2.1.3.c. Hertil kommer sondringen mellem markedsrente- og gennemsnitsrenteprodukter, jf. herom under afsnit 1.3.3.d.

2.1.3.b. Ydelsesdefinerede ordninger

En *ydelsesdefineret ordning* går ud på, at der ved forsikringsbegivenhedens indtræden betales et beløb (“ydelse”) til pensionskunden, hvis størrelse er *bestemt på forhånd* på grundlag af faktorer, der ikke beregnes ud fra de foretagne pensionsbidrag og nettoforrentningen heraf. Derimod beregnes pensionsbidragene (præmien) ud fra disse på forhånd bestemte ydelser. Et pensionsløfte skal nemlig være *funderet*, hvilket vil sige, at der altid i livsforsikringsvirksomhedens regnskab skal være hensat et beløb, der svarer til nutidsværdien af pensionsløftet, jf. nærmere herom i afsnit 9.1.6. og 12.2.1.

Pensionsydelsens størrelse kan f.eks. bero på udviklingen i den slutløn, som en tilsagnsordning (jf. herom straks nedenfor) henviser til, eller på den indekserede værdi af et aftalt beløb. Eksempler på ydelsesdefinerede dækninger i moderne livs- og pensionsforhold er *dødsfaldssummer*, summer, der udbetales ved konstateret *kritisk sygdom*,

jf. herom i afsnit 7.3.2., eller beløb, der udbetales i rater (f.eks. en rate på 1 mio. kr. udbetalt over 10 år i lige store månedlige beløb).

I aftaler om livsforsikring skal kunden ifølge § 5, stk. 1, nr. 1, i informationsbekendtgørelsen årligt oplyses om størrelsen af *pensionsydelse*erne. Derimod bliver pensionskunden i en ydelsesdefineret pensionsordning ikke oplyst om *bonussituationen* og den samlede årlige *forrentning*, idet retskravet på en bestemt ydelse netop ikke beror på, hvordan de indbetalte pensionsbidrag forrentes. Kunden har derfor ingen interesse i at få sådanne oplysninger. Ydelsesdefinerede ordninger forekommer hyppigst som *opsigelige elementer* i ordningen (f.eks. risikodækninger).

En særlig variant af den ydelsesdefinerede ordning er *tilsagnsordningen*. Her defineres pensionsleverandørens løfte ud fra 1 % af den sikredes slutløn, idet størrelsen af denne procentsats bestemmes af, hvor mange år den sikrede har været ansat i en stilling. Sådanne ordninger finder man inden for *tjenestemandspensionsområdet* (se hertil kapitel 2) og i de ordninger, der tidligere har været almindelige i større virksomheder via hertil knyttede *firmapensionskasser* (se hertil kapitel 6.1.).

I denne betydning definerer firmapensionskasselovens § 3a, stk. 2, en ydelsesdefineret pensionsordning (ofte kaldet for en tilsagnsordning) som en pensionsordning, hvor pensionsydelse (men altså ikke bidragene) fastsættes på forhånd, og hvor pensionsbidragene derefter beregnes ud fra disse ydelser. Princippet modsvarer den situation, som forbrugeren befinder sig i på det almindelige forsikringsmarked: Hvis man f.eks. ønsker en ulykkesdækning med et vist beløb, må man se, hvilken præmie forskellige forsikringsvirksomheder vil opkræve til gengæld herfor.

I dag kendes tilsagnsordninger næsten kun inden for det statslige *tjenestemandssystem*, der spiller en langt mere beskeden rolle nu end tidligere, se hertil kapitel 4, og inden for *firmapensionskasseområdet*, der reelt er under afvikling, se hertil afsnit 6.1. En væsentlig grund hertil er, at størrelsen af et tilsagn om at præstere en procentdel af den til enhver tid værende slutløn beror på en efterfølgende lønudvikling, der ikke kan forudsiges og beregnes på optjeningstidspunktet. Hvis lønniveauet f.eks. stiger, fordi medarbejdergruppen bliver mere kvalificeret, eller fordi lønudviklingen af andre grunde (f.eks. almindelig efterspørgsel) går i vejret, får de tilsagnsberettigede en fordel heraf, der ikke kunne forudses på optjeningstidspunktet. Se hertil *Inge Brabrand & Klaus Jørgensen* (2006), s. 72 f.

2.1.3.c. *Bidragsdefinerede ordninger*

I hovedparten af de pensionsaftaler, der indgås i dag, fastsættes pensionsydelsen på grundlag af indbetalinger (pensionsbidrag) fra arbejdstageren selv, fra dennes arbejdsgiver eller – mest typisk – fra både arbejdstager og arbejdsgiver i et nærmere aftalt forhold. Sådanne ordninger betegnes derfor som bidragsdefinerede. Det tekniske grundlag angiver, hvordan den samlede indbetaling skal forrentes. Dette kan ske enten med en gennemsnitlig forrentning i pensionsaftalens løbetid (som i et såkaldt *gennemsnitsrenteprodukt*) eller efter udviklingen på de finansielle markeder (kaldet *markedsrenteprodukt*).

Firmapensionskasseloven definerer i § 3a, stk. 1, en bidragsdefineret pensionsordning som en pensionsordning, hvor pensionsbidragene fastsættes på forhånd, og hvor pensionsydelse derefter beregnes ud fra disse bidrag. En tilsvarende definition er ikke optaget i FIL. Der er i øvrigt tale om en globalt anerkendt begrebsanvendelse. På engelsk betegnes bidragsdefinerede ordninger som ordninger med “*defined contribution*”, medens ydelsesdefinerede ordninger betegnes som ordninger med “*defined benefit*”.

Bidragsdefinerede ordninger er navnlig udbredte i livsforsikringsaftaler om aldersdækninger, der ligger langt ude i fremtiden. Som anført i afsnit 2.1.2.c. indgås sådanne aftaler typisk med et opsparingselement, der indebærer, at pensionskundens indbetalinger indgår i et depot, som først på pensionstidspunktet konverteres til en livrente. For en person, der foretager en pensionsindbetaling i 20-årsalderen, vil aldersdækningen måske først aktualiseres 40-50 år fremme i tiden, hvorefter den måske vil fortsætte 20-30 år. I en bidragsdefineret ordning har livsforsikringsvirksomheden ikke afgivet et løfte til pensionskunden om at betale et specifikt beløb (en bestemt ydelse som i en ydelsesdefineret pensionsordning) så langt ude i fremtiden. I stedet har virksomhederne i mange år givet løfte om, at indbetalingerne som minimum *forrentes* med en nærmere fastsat grundlagsrente. Se om denne problemstilling i afsnit 14.3.

Selv om denne såkaldte grundlagsrente skal vælges med forsigtighed (se herom i afsnit 9.1.4.c. om grundlagsrentebekendtgørelsen), tilføjer den de bidragsdefinerede ordninger et hasardmoment, der kvalificerer dem som forsikringsaftaler. Et andet væsentligt hasardmoment er ofte pensionskundernes *livslængde*, idet livsforsikringsvirksomhederne afgiver løfter om fra et bestemt tidspunkt (f.eks. folkepensionsalderen)

og til kundens død at udbetale et nærmere fastsat beløb hver måned, hvis størrelse bl.a. beregnes ud fra bidragsindbetalingerne – en såkaldt livsvarig livrente.

Opsparingselementet i bidragsdefinerede ordninger viser sig ved, at pensionsydelse beregnes på grundlag af indbetalingerne med tillæg af den *forrentning*, som en livsforsikringsvirksomhed realiserer (med fradrag af de omkostninger, der påløber til administration mv.). I den årrække, hvor livsforsikringsaftalen eksisterer (hvad enten kunden løbende indbetaler til den, eller ordningen føres videre som fripolice), vil den forrentning, der tillægges indbetalingerne (herunder med renters rente), være betydelig. Derfor spiller det en væsentlig rolle, hvilke pligter forsikringsvirksomhederne påtager sig med hensyn til at forrente disse indbetalinger. Herom i det følgende.

2.1.3.d. Markedsrente- og gennemsnitsrenteprodukter

I livsforsikringsprodukter er der en grundlæggende forskel mellem de såkaldte gennemsnitsrenteprodukter og de såkaldte markedsrenteprodukter.

I de såkaldte *gennemsnitsrenteprodukter* “garanterer” livsforsikringsvirksomheden et gennemsnitligt nominelt (dvs. baseret på en talstørrelse) minimumsafkast. Talstørrelsen beregnes som procentuel andel af den samlede opsparing *hvert år* (rentegaranti) eller i forsikringsaftalens løbetid (ydelsesgaranti). Pensionskunderne informeres om, hvilke ydelser kunderne kan regne med som “garanterede” mv. på grundlag af disse nominelle minimumsafkast, der typisk ligger mellem 0 % og 4,5 %.

Se generelt om markedsrenteprodukter, *Lisbeth Faurdal* i Lennart Lyngé Andersen & Flemming B. Søgaard (red.): 12 perspektiver på pension (2006), s. 57 ff., og om rente- og ydelsesgaranti i afsnit 14.3.4. og 14.3.5.

Har pensionskunderne fået en sådan garanti om minimumsforrentning af deres pensionsindbetalinger, skal livsforsikringsvirksomhederne styre pensionsadministrationen på en måde, der sikrer, at de også kan indfri disse pensionsløfter, når tiden kommer og pensionsydelserne skal udbetales. Til det formål anvender livsforsikringsvirksomhederne bl.a. en såkaldt *teknisk rente*, som bruges til at beregne (“fremskrive”), hvorledes pensionskundernes indbetalinger udvikler sig frem til det tidspunkt, hvor forsikringsbegivenheden (f.eks. pensionering) indtræder. Den

tekniske rente er nedfældet i det “tekniske grundlag”, jf. nærmere om dette begreb i afsnit 9.1. og 14.2.6. Som her anført er der tale om en matematisk beskrivelse af livsforsikringsvirksomhedens forvaltning af pensionsindbetalingerne, som virksomheden har anmeldt til Finanstilsynet som gældende for sig.

Af samme grund kaldes den tekniske rente som regel også for *grundlagsrenten*. Grundlagsrenten fastsætter sammenhængen mellem de indbetalte pensionsbidrag og de fremtidige ydelser, jf. § 2, stk. 1, i grundlagsrentebekendtgørelsen. Den tekniske rente og grundlagsrenten svarer størrelsesmæssigt til løftet til pensionskunderne om, hvad pensionsindbetalingerne som minimum vil blive forrentet med.

Betegnelsen *gennemsnitsrenteprodukt* hænger netop sammen med, at forrentningen af pensionsindbetalingerne dermed kommer til at bero på den gennemsnitlige forrentning i pensionsaftalens løbetid, idet forrentningen udjævnes over tid.

Som anført i afsnit 12.2.3. beregnes hensættelserne i en livsforsikringsvirksomheds regnskab for gennemsnitsrenteprodukter på baggrund af en af Finanstilsynet offentliggjort matematisk formel, den såkaldte *diskonteringsrentekurve*. Derimod anvendes *grundlagsrenten* alene til at fastsætte sammenhængen mellem pensionsbidrag og de fremtidige ydelser, jf. § 2, stk. 1, i grundlagsrentebekendtgørelsen.

Ofte vil en pensionskunde modtage mere end den garanterede forrentning. Det sker i så fald ved, at der (i overensstemmelse med aftalens vilkår) tilskrives en *bonus*, der er en slags overskudsdeling mellem livsforsikringsvirksomheden og kunden, jf. nærmere herom i afsnit 9.2. Det er forsikringsvirksomheden, der beslutter at tildele bonus. Set fra den enkelte pensionskundes perspektiv viser bonustilskrivningen sig ved, at depotet (dvs. summen af pensionsindbetalingerne og senere bonustilskrivninger mv.) tilskrives en såkaldt *kontorente* eller *depotrente*.

I et *ugaranteret gennemsnitsrenteprodukt* kan grundlagsrenten være erstattet med markedsværdiafkastet, jf. herom straks nedenfor. En anden mulighed kan være at betinge afgivne “garantier” af visse forhold, f.eks. at de gennemsnitlige levetider blandt virksomhedens pensionskunder ikke forøges. En tredje mulighed kan være, at livsforsikringsvirksomheden alene afgiver en *hensigtserklæring* (og ikke en garanti) om, at pensionskundens opsparing vil blive forrentet med en minimumsforrentning i pensionsaftalens løbetid, jf. herved Finanstilsynets afgørelse

af 29. november 2010 i en sag, hvor Sampension havde valgt at erstatte afgivne ydelsesgarantier med *hensigtserklæringer* om at tilstræbe en forrentning som den, der tidligere var *lovet*.

Fordelen ved gennemsnitsrenteprodukter er, at de giver en jævn og stabil ydelsesudvikling på trods af udsving på de finansielle markeder. Kundernes pensionsindbetalinger (pensionsbidrag) placeres i nogle fælles homogene grupper, afhængigt af hvilke løfter livsforsikringsvirksomheden har afgivet, jf. herved afsnit 9.2.4. om opdeling af forsikringsbestanden i grupper.

Fordi der historisk har været løfter om en bestemt minimumsforrentning knyttet til gennemsnitsrenteprodukter, har man ofte betegnet dem som *garanterede produkter*. Når livsforsikringsvirksomheden “garanterer” en minimumsforrentning af pensionsopsparingen hvert år, taler man om en rentegaranti. Når garantien gælder for pensionsaftalens løbetid, taler man om en “ydelsesgaranti”. Usikkerheden om indholdet af sådanne garantier har dog i nyere tid medført en mere forsigtig terminologi.

En pensionskundes indbetalinger kan også forrentes efter den rente, som det til enhver tid lykkes for livsforsikringsvirksomheden at opnå i markedet. Sådanne ordninger betegnes som *markedsrenteprodukter*. Også det tekniske grundlag for sådanne ordninger indeholder en grundlagsrente, som anvendes til at beregne de fremtidige pensionsydelse. Men i modsætning til gennemsnitsrenteprodukterne indgår denne grundlagsrente ikke i aftalegrundlaget for forsikringsaftalen. Kundernes ret til forrentningen af de samlede indbetalinger vil derimod bero på, hvordan pensionsindbetalingerne faktisk forrentes hvert år, idet de ikke er lovet nogen minimumsforrentning.

Markedsrenteprodukter pålægger derfor den enkelte pensionskunde risikoen for investeringerne. Fordi livsforsikringsvirksomhederne ikke skal afsætte (både hensættelses- og solvensmæssigt) så store beløb i regnskabet til sikring af markedsrenteprodukter, er disse ofte mere attraktive for livsforsikringsvirksomhederne end gennemsnitsrenteprodukter. Det gælder især i perioder, hvor renteniveauet er lavt og forsikringsvirksomhederne derfor har svært ved at opfylde deres løfter om en minimumsforrentning af kundernes pensionsopsparing.

Tilhængere af markedsrenteprodukter ser hovedfordelen for pensionskunderne i, at livsforsikringsvirksomhederne kan investere i aktiver med en højere afkastmulighed (men også med større risici for at lide økonomiske tab). I perioder har sådanne mere risikofyldte investeringer

realiseret en bedre forrentning på længere sigt. I et gennemsnitsrente-produkt er livsforsikringsvirksomhederne derimod nødt til at investere mere forsigtigt, idet investeringsstrategien for både gennemsnitsrente- og markedsrenteprodukter bl.a. skal afspejle de forpligtelser, som virksomhederne har påtaget sig over for pensionskunderne.

Visse markedsrenteprodukter giver pensionskunden et medansvar for, hvordan der investeres. Man sondrer her mellem *unit link*- og *livscyklus*-produkter.

I et *unit link*-produkt (eller rettere *unit-linked* produkt) er afkastet knyttet til en bestemt defineret opsparingsenhed (unit), f.eks. således at der investeres i aktier inden for forskellige brancher (miljøområder, sundhed, energi eller it) eller i forskellige typer af finansielle aktiver (aktier og ikke i obligationer mv.). De første markedsrenteprodukter var etableret på denne måde. Her kunne kunden selv vælge blandt forskellige investeringsfonde (“units”), eller livsforsikringsvirksomheden kunne sammensætte investeringerne, baseret på kundens risikovillighed eller alder.

I dag findes der en flerhed af muligheder for at binde forrentningen af en pensionsindbetaling til udviklingen på de finansielle markeder. Disse ordninger omtales ikke nærmere i det følgende, hvor fokus er på pensionsordninger baseret på bonustilskrivning på grundlag af en forud fastsat grundlagsrente (gennemsnitsrenteprodukter).

I et *livscyklus*-produkt vælger pensionskunden en *risikoprofil* (kaldes for profilprodukt) – f.eks. “høj”, “mellem” eller “lav” risiko – idet investeringen af pensionsopsparingen tilpasses automatisk, i takt med at pensionskunden nærmer sig pensionsalderen. Et sådant produkt kaldes også for generationsprodukt: Jo tættere på pensionsalderen kunden er, jo mindre risikofyldt bliver kundens opsparing investeret.

Livscyklusprodukter er svære at sammenligne på tværs af livsforsikringsvirksomhederne, idet de har forskellige definitioner af risiko. To livsforsikringsvirksomheder kan f.eks. markedsføre et profilprodukt som “lav risiko”, selv om den ene virksomhed investerer 30 % af kundernes pensionsopsparing i aktier og den anden virksomhed kun 20 %. Herudover kan den virksomhed, der investerer i 20 % aktier, alligevel have en større risikoprofil end den med 30 % aktier, hvis de 20 % aktier er mere risikable end de aktier, som virksomheden med 30 % aktier har investeret i. Pensionskunderne er derfor nødt til at se på den enkelte livsforsikringsvirksomheds investerings sammensætning, herunder bl.a. analysere aktiverne spredning og volatilitet, når kunderne skal vælge deres risikoprofil. Ifølge Finanstilsynets rapport om markedsudviklingen i 2010 og

2011 for livsforsikringselskaber og tværgående pensionskasser udgjorde andelen af livsforsikringsaftaler uden garantier eller 0-garantier i 2008 12 % og i 2011 28 % af de samlede livsforsikringshensættelser. Garantier større end 0 % og til og med 4 % udgjorde i henholdsvis 2008 og 2011 48 % og 42 % af livsforsikringshensættelserne, mens garantier større end 4 % i 2008 udgjorde 40 % og i 2011 30 % af de samlede livsforsikringshensættelser. Udviklingen bevæger sig således som følge af omvalg og nyttegninger fra produkter med høje garantier til produkter med 0-garantier eller markedsforrentning.

Kapitel 3.

Retskildespørgsmål

3.1. Retskildespørgsmål

3.1.1. Grundlæggende sondringer

3.1.1.a. Formueret og offentlig ret

Pensionssystemets tre søjler, som præsenteret i afsnit 1.2.3., udskiller to principielt forskellige typer af retsgrundlag: Det offentligretlige og det formueretlige (også kaldet privatretlige).

Ordningerne i *søjle 1* (og til dels i *søjle 2*) hviler på et *offentligretligt* grundlag, hvor kravet støttes på en udtrykkelig lovhjemmel, f.eks. i pensionsloven eller delpensionsloven, se nærmere herom i kapitel 5. Deres indhold beror udelukkende på disse lovregler og på de administrative forskrifter, der udstedes med hjemmel i dem. I det omfang den sikrede overlades et valg, fremgår rammerne for dette valg udtrykkeligt af lovgivningen.

Ordningerne i *søjle 3* hviler til forskel herfra på et *formueretligt* grundlag, nemlig på den aftale, der består mellem pensionskunden og en pensionsleverandør (pengeinstitut eller livsforsikringsvirksomhed). Selv om aftaler vedrørende forsikring og pension indgås med respekt for og i lyset af de offentligretlige regler, der f.eks. findes i FIL og i forskrifter udstedt med hjemmel i denne lov, er og bliver de formueretlige: De skaber rettigheder og pligter vedrørende de parternes formueforhold. Deres grundlag kan altid findes i parternes løfter og andre viljeserklæringer. De kan bringes til ophør ved, at parterne indgår aftale herom. Og de kan miste deres gyldighed, hvis der er hjemmel hertil i de almindelige og særlige ugyldighedsregler, som retssystemet anerkender.

De ordninger, der findes i *søjle 2*, hviler ganske vist på et formueretligt grundlag, men de fremtræder i en kompliceret aftalestruktur, der omfatter andre end livsforsikringsvirksomheden og den enkelte pensionskunde. Navnlig spiller organisationsrepræsentanter (på både arbejdsgiver- og arbejdstagerside) og enkelte arbejdsgivere en rolle. Som forklaret i afsnit 6.2. og 6.3. indgås aftalerne via mellemed – enten

ved at en *arbejdsgiver* disponerer på sine medarbejders vegne (som i den såkaldte *firmapension*) eller ved at *organisationerne på arbejdsmarkedet* disponerer på deres medlemmers vegne (som i den såkaldte *arbejdsmarkedspension*).

Også for *søjle 2*-ordningerne er udgangspunktet, at den enkelte sikrede har et valg. Begrænsninger i sådanne valg har i givet fald aftalehjemmel. Arbejdsmarkedets organisationer vil ofte beslutte, at ordningerne skal være *obligatoriske* for medlemmerne. Så er alle med, og man kan lægge administrationen an på stordrift. Til gengæld kan tvangselementet give anledning til spændinger og frustration. Derfor er det væsentligt, hvordan beslutningerne træffes i disse ordninger. Nærmere herom i afsnit 15.3. og 15.4.

Som nærmere redegjort for hos *Faurdal* (2011), s. 193 ff., har de offentligretlige regler på flere punkter betydning for forståelsen af de formueretlige. Denne påvirkning gælder både for ordningerne i *søjle 2* og i *søjle 3*. Navnlige to offentligretlige regelsæt er her væsentlige:

For det *første* vil de enkelte vilkår nøje være tilpasset de krav, som pensionsbeskatningsloven (PBL) stiller for at opnå skattebegunstigelse. Som anført i afsnit 16.2.1. har denne lovgivning som et væsentligt formål at incitere pensionskunderne (eventuelt via deres repræsentanter) til at spare op til deres alderdom. Incitamentet ligger i, at ordningerne i så fald opnår en skattebegunstigelse i form af såkaldt *bortseelsesret* og *fradragsret*, jf. nærmere herom i afsnit 16.3.2.a.

Hertil kommer for det *andet* den afledede aftaleretlige betydning, som den tilsynsretlige regulering (og herunder navnlig reglerne om "god skik" mv.) har for indgåelsen og fortolkningen af disse aftaler, jf. nærmere i afsnit 13.2.6. Disse regler er centrale for livsforsikringsvirksomheder, der udøver deres virksomhed (og leverer deres produkter) i medfør af en tilladelse (koncession) og er underlagt en række forpligtelser med hensyn til deres ageren over for kunder (herunder ved indgåelsen og opfyldelsen af aftaler), jf. nærmere herom i kapitlerne 8-13. Og som fremhævet i afsnit 15.1. betyder denne tætte regulering, at de private pensionsinstitutter i mange henseender er underlagt krav til deres sagsbehandling og til indholdet af deres afgørelser, der modsvare de krav, der gælder til offentlige myndigheder. Se for en nærmere gennemgang af dette samspil, med udførlige henvisninger til praksis, *Faurdal* (2011), s. 193 ff.

3.1.1.b. Retsgrundlagets betydning

Sondringen mellem de offentligretlige og formueretlige retsgrundlag viser for det første, hvordan de respektive regler *vedtages*. For det andet forklarer sondringen, hvem de respektive typer af regler *regulerer* og med hvilke midler.

Trods den intensive regulering af finansielle virksomheder og deres produkter (herunder forsikringsprodukter og indskud i pengeinstitutter) har *alle* finansielle produkter i *søjle 2* og *søjle 3* rod i *aftaler*. Deres indhold og gyldighed beror dermed på de *vilkår*, som definerer det enkelte produkt, og herunder de *løfter*, som de finansielle virksomheder afgiver til deres kunder. Det løfte, der kendetegner en forsikringsaftale, forpligter forsikringsvirksomheden til at betale, når *forsikringsbegivenheden* indtræder (hvilket ingen ved på aftaletidspunktet). Det løfte, der indgår i en aftale om at indskyde et beløb på en bankkonto, går ud på at tilbagebetale beløbet med en nærmere aftalt forrentning.

Denne hovedregel ligger fast, og den er helt grundlæggende.

Men selv om de formueretlige løfter udgør selve *grundlaget* for de finansielle produkter, formes de regler, der *omgiver* disse produkter, i vid udstrækning af offentligretlige regler, herunder de tilsynsretlige (som præsenteres i kapitel 8-13) og de skatteretlige (som præsenteres i kapitel 16). Hvori består da forskellen mellem disse to typer af regelsæt?

I *formueretten* stiftes rettigheder og pligter som udgangspunkt ved *viljeserklæringer* (i form af løfter og påbud mv.). Når nogen forpligtes, er det derfor normalt, fordi vedkommende har *villet* forpligte sig. Normalt manifesteres denne vilje i det forløb, hvor aftaler forhandles og indgås. Forsikringsaftaler, pensionsløfter og ansættelsesaftaler er eksempler på viljeserklæringer, der på den måde fremkalder formueretlige pligter. For en nærmere oversigt over de forskellige typer af viljeserklæringer, der kan indgå i en pensionsordning, henvises til afsnit 14.2.

Til et komplet systematisk overblik over formuerettens forskellige retskrav hører det med, at der også kan stiftes formueretlige krav ved *skadegørende handlinger*, som retssystemet (ved lov eller dommerskabt ret) har udnævnt som retsstridige, og ved *restitutionskrav* (hvorved den berettigede på andet – herunder ejendomsretligt – grundlag opnår ret til et beløb eller en genstand, fordi de relevante formueretlige rettigheder tildeler ham en sådan ret). Med undtagelse af de erstatningsretlige spørgsmål, der opstår ved rådgivningsfejl, se herom i afsnit 15.3. indtager disse rettighedstyper ingen stor rolle i pensionsretten. Se nærmere hertil *Grundlæggende aftaleret*, afsnit 1.1.c.

Fordi forpligtelsen har rod i den vilje, der ligger bag løftet (og aftalen), kan man altid konfrontere den forpligtede med, *hvorfor* han disponerede som sket, da aftalen blev til. Denne pointe har væsentlig betydning for fortolkningen af private aftaler, herunder pensionsaftaler (se hertil afsnit 14.3.). Her spiller subjektive forhold en central rolle, jf. nærmere *Grundlæggende aftaleret*, s. 315 ff. Lige så centralt er det her, at en aftale kun kan forpligte dens parter – ikke tredjeparter – og at en part, der udleder et retskrav mod en tredjemand fra en overdrager, som udgangspunkt ikke opnår nogen bedre ret end overdrageren, jf. grundsætningen i gældslovens § 27.

Den part, der forpligtes, vil ofte være en *privatperson* (f.eks. en forsikringskunde) eller en *virksomhed* (f.eks. en arbejdsgiver eller en livsforsikringsvirksomhed). Også offentlige *myndigheder* kan indgå formueretlige aftaler, når de optræder som formueretligt retssubjekt, dvs. disponerer med virkning for deres formue. Det sker f.eks., når myndigheden ansætter medarbejdere eller erhverver fast ejendom.

I den *offentlige ret* stiftes rettigheder og pligter derimod ved lovgivningen eller ved retsfor skrifter, der har hjemmel i lov (f.eks. en bekendtgørelse). Her spiller det enkelte løfte kun en rolle, hvis lovgivningen knytter særlige retsvirkninger til det, som i så fald ikke er formueretlige men offentligretlige. Princippet er her, at lovgiveren styrer: Loven udtrykker lovgiverens ønsker om retsstillingen. Her er det som udgangspunkt uden betydning, hvad den part, der mødes med et lovbud, “vil” og “forudsætter” mv. Afgørende er lovgiverens vilje mv., således som den udtrykkes i loven selv og dens forarbejder. Dermed har lovgivning en helt anderledes slagkraft end løfter: Hvor løfter alene kan håndhæves over for løftegivere, kan lovgivningen håndhæves over for enhver.

Hvor løfter som altovervejende udgangspunkt kun forpligter deres afgivere (og aftaler tilsvarende kun forpligter de parter, der har indgået dem), kan offentligretlige regler derfor forpligte hvem som helst. For at se, hvem der forpligtes af en offentligretlig lovregel, må man slå op i den. Som udgangspunkt er ukendskab til loven ikke nogen undskyldning for ikke at følge den. Derfor kan offentlige myndigheder i kraft af en lovhjemmel gøre indgreb i borgernes frihed og ejendom, f.eks. ved at opkræve skatter og lægge retlige begrænsninger i den enkeltes frihed til at disponere.

Anskuer man retssystemet i et ideologisk fugleperspektiv, kan man konstatere, at reglerne i formueretten henholdsvis i den offentlige ret

hviler på forskellige idegrundlag. Formuerettens grundlag støttes af en i bund og grund *liberalistisk* ideologi. At formueretten overlader det til parterne selv at “stifte deres ret” (ved at indgå de aftaler mv., der forpligter dem), udtrykker en tillid til parterne og til de miljøer og markeder, som parterne opererer i. Samme tillid ser man, når de formueretlige regler – som det ofte er tilfældet – udkrystalliserer deres forskellige uskrevne hovedregler og undtagelser ud fra antagelser om, hvilke retligheder og pligter de relevante parter normalt og rimeligvis ville nå til enighed om. Store dele af det formueretlige system, der almindeligvis omtales som “obligationsrettens almindelige del” er således uskreven ret. De relativt få skrevne regler, der findes i formueretten, er enten blevet til som kodifikationer af denne uskrevne ret (det gælder f.eks. reglerne i købeloven) eller som resultatet af en lovforberedelse, som de berørte brancheorganisationer har taget aktiv del i og accepteret.

I denne beskrivelse udelades hele den *forbrugerretlige* lovgivning, der på afgørende punkter adskiller sig fra anden formueret. For det første er disse regler *bekyttelsespræceptive*, dvs. de kan ikke fraviges ved parternes aftale til skade for forbrugeren. For det andet reflekterer de *sjældent sædvaner*, som de berørte interessenter står bag. Og for det tredje er de typisk pålagt ved *EU-retlige* regler, der som sådanne sjældent er udtryk for dansk juridisk tænkning, men derimod fremtræder som resultatet af de retspolitiske kompromisser, der nødvendigvis må nås i EU-lovgivningsprocessen.

I nyere lovgivning spiller de såkaldte *grundrettigheder* en stigende rolle. På grundlag af generelt formulerede menneskerettigheder og ikke-diskriminationsregler antages private parter at være underlagt begrænsninger i deres mulighed for at disponere formueretligt. I det omfang sådanne regler har umiddelbar gyldighed for private, må de systematisk anses som offentligretlige. Deres gyldighed vil udspringe af en lov, som Folketinget har vedtaget, enten som speciallov (se f.eks. lov om forskelsbehandling på arbejdsmarkedet, jf. lovbekendtgørelse nr. 1349 af 16. december 2008) eller som følge af Danmarks tiltrædelse af en international konvention (se f.eks. lov om Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, jf. lovbekendtgørelse nr. 750 af 19. oktober 1998). Sådanne rettigheder kan efter omstændighederne indebære begrænsninger i lovgiverens muligheder for at fratage borgerne pensionsrettigheder skabt ved lov eller aftale, jf. oversigtsmæssigt herom i afsnit 1.2.2.

Som anført i min bog *Ret og metode* (2002), s. 84 f., kan sondringen mellem formueret og offentlig ret sammenlignes med *to træer*, der står ved siden af hinanden med omfattende rodsystemer og viltre kroner. Ud af det ene træs stamme – svarende til den offentlige ret – gror de regler, der fastslår de rammebetingelser, som gælder for de enkelte borgere og virksomheder, og som overlader myndighederne en opgave med at håndhæve eller administrere disse regler. Fra den anden stamme – formuerettens – gror de regler, der regulerer forholdet mellem de enkelte borgere og virksomheder, og hvor det er overladt den enkelte borger mv. at stå for håndhævelsen.

Jo længere man kommer op i træerne, desto mere forgrener de to stammer sig i regler, der er så detaljerede, at det kan være vanskeligt at bevare overblikket over dem, endsige over hvilken stamme de udspringer af. Men at der er forskel på de to træer ligger klart. Selv på den yderste kvist af en kompliceret pensionsretlig regelforgrening vil man vide, hvilken stamme der giver den næring, og hvilket træ man hører til. På samme måde vil enhver retspligt kunne føres tilbage til *enten* et formueretligt *eller* et offentligretligt udspring.

Et eksempel fra pensionsretten illustrerer denne pointe: Som redegjort for i afsnit 1.3.5.a og 8.2.4. kan en livsforsikringsvirksomhed alene stiftes med tilladelse (kaldet *koncession*) fra Finanstilsynet. Uden den overtræder virksomheden en række regler i FIL. Dermed kan virksomheden mødes med de sanktioner, FIL foreskriver, herunder påbud og straf. Disse sanktioner er *offentligretlige*, fordi de er hjemlet ved den offentligretlige lovgivning, som FIL er. Indgår man en livsforsikringsaftale med en virksomhed uden koncession, er denne aftale som udgangspunkt lige så gyldig, som hvis man havde indgået den med en koncessioneret forsikringsvirksomhed. Det kan så tænkes, at de *personer*, der har indgået en sådan lovstridig aftale, ifalder erstatningsansvar for de tab, som kunden måtte lide, når virksomheden f.eks. ikke kan opfylde forsikringsløftet. Om de har det, beror på almindelige erstatningsretlige regler, herunder om der er udvist den fornødne skyld (“culpa”). Ligeledes kan det tænkes, at Finanstilsynet i kraft af sine påbud vil vanskeliggøre en videreførelse af aftalen. Fra en *formueretlig* synsvinkel må sådanne påbud – i det omfang de kan gøres gældende mod aftalen – betragtes som opfyldeshindringer, der (alt efter aftalens karakter) påfører forsikringsproduktet *retsmangler*. Netop med sigte på det konkrete eksempel indeholder FIL dog en særlig – formueretlig – regulering: Ifølge FIL § 22, stk. 1, *hæfter* den, der på en forsikringsvirksomheds vegne har tegnet en forsikring, inden virksomheden har modtaget tilladelse hertil, solidarisk for aftalens opfyldelse. Denne hæftelsesregel, der har lighedspunkter med den, der følger i medfør af selskabslovens § 41, stk. 3, er et enkeltstående eksempel

3.1. RETSKILDESPØRGSMÅL

på en formueretlig regel i FIL. Andre eksempler er omtalt i afsnit 8.2.2., der beskriver den finansielle tilsynsvirksomhed i grænseområdet mellem offentlig ret og privat ret.

Ofte udtrykkes det løfte, der bringer en aftale til verden, ved forholdsvis få ord. Er parterne enige om, hvad de forpligter sig til, behøver de ikke gentage denne enighed i detaljerede ord og punkter. Der foreligger måske en tekst et andet sted, der *udfylder* parternes aftale, eller en sådan udfyldning sker ved sædvaner eller fælles forudsætninger. Aftaleteksten kan enten fremgå af et dokument, som aftalen har *inkorporeret* som sådan (f.eks. et pensionsregulativ) eller af en udfyldende *lovgivning* (f.eks. forsikringsaftaleloven), som parterne ved deres tavshed henholder sig til.

Enkelte forfattere afviser, at sondringen mellem offentlig ret og privat ret er relevant på pensionsområdet. Se f.eks. *Kirsten Ketscher*: Socialret, 3. omarbejdede udgave (2008), navnlig i kapitel 7. Forfatteren ser de socialretlige regler i et rettighedsperspektiv, hvor det centrale er, hvilken *ret* den enkelte kan gøre gældende (uanset hjemmelsgrundlag). En sådan synsvinkel kan ses som udtryk for et systematisk valg men indebærer i sagens natur ikke, at retskrav kan opstå uden hjemmel. Nærværende fremstilling bygger på den retsopfattelse, at retskrav kræver hjemmel, og at der – som forklaret i teksten ovenfor – er grundlæggende forskelle i de retsvirkninger, der udspringer af henholdsvis offentligretlige og formueretlige hjemmelsgrundlag.

3.1.1.c. Den pensionskatteretlige regulering

Skatterettens regler er offentligretlige. Denne grundlæggende egenskab er slået fast i grundlovens § 43, hvorefter ingen skat kan pålægges, forandres eller ophæves uden ved lov. Uanset dette grundlæggende kendetegn har talrige skatteretlige regler også en målsætning om at incitere skatteyderne til en bestemt adfærd. Denne effekt er f.eks. velkendt i regler om tobaksafgifter, beskæftigelsesfradrag og kørselsfradrag.

Reglerne i pensionsbeskatningsloven (PBL) hviler på en sympati over for forsikrings- og opsparingsordninger, der skaber *forsørgelse* for pensionsopspareren og for den, som han eller hun har forsørgerpligter over for. Sådanne ordninger aflaster nemlig det offentlige fra forsørgelsesopgaven. Derimod er reglerne mindre sympatiske stemte over for ordninger, der alene tilsigter at give skatteyderen en kortsigtet *opsparing* med henblik på øjeblikkeligt forbrug (f.eks. en kapitalpensionsordning) eller til glæde for forretningspartnere (f.eks. krydslivsforsikringer

mellem interessenter), jf. herved redegørelsen i afsnit 16.2. Dermed kommer de pensionskatteretlige regler indirekte til at virke som rammebetingelser for de finansielle produkter, der tilbydes pensionskunderne. Sådanne produkter er reelt kun salgbare med de skattemæssige effekter, der følger af lovgivningen (og herunder navnlig PBL).

3.1.1.d. Formueretlige virkninger af tilsynsreglerne

Som anført i kapitel 13 pålægger reglerne i FIL og tilhørende bekendtgørelser og andre retsfor skrifter de finansielle virksomheder (herunder livsforsikringsvirksomhederne) forskelligartede pligter over for det offentlige. Nogle af disse pligter søger at undgå, at virksomhederne løber *risici*, der kan bringe deres solvens i fare. Andre har til formål at sikre *gennemsigtighed* om aftaleindgåelse og forsikringsadministration: Man ser ikke gerne, at den enkelte kunde forledes til at indgå urimelige aftaler eller udsættes for en forsikringsadministration, hvor f.eks. afkastet af de pensionsbidrag, der indgår på en livsforsikringsopsparing, går til andre end kunden (se hertil afsnit 9.2.2. om det såkaldte *kontributionsprincip*). Fordi de færreste pensionskunder forstår disse komplicerede aftalegrundlag, er der et særligt behov for en beskyttelsesregulering.

Beskyttelsesreglerne har livsforsikringsvirksomhederne som adressat. Derfor hører de til det offentligretlige “træ” (jf. billedet på s. 89). Ikke desto mindre kan de have mærkbare aftaleretlige refleksvirkninger. At de findes – og overholdes – skaber nemlig forventninger hos pensionskunderne, som i særlige tilfælde kan medføre retskrav i relation til indgåede aftaler (der direkte eller indirekte henviser hertil): Er andet ikke aftalt, kan kunden i en aftale om livsforsikring, der indeholder et opsparingselement baseret på en gennemsnitsrente, f.eks. gå ud fra, at livsforsikringsvirksomheden administrerer ordningen rimeligt, jf. FIL § 21, stk. 1, eller efter reglerne i kontributionsbekendtgørelsen.

Pligten til at administrere livsforsikringsopsparingen rimeligt i henseende til omkostningsfordeling mv. fremgår af FIL § 21, stk. 1, i kraft af henvisningen herfra til FIL § 20, stk. 1, nr. 2-3. Mere detaljerede regler følger af kontributionsbekendtgørelsen, der – som anført i afsnit 9.2.2.d. – viger for modstående aftale. Af Finanstilsynets vejledende udtalelse af 16. november 2010 fremgår, at en livsforsikringsvirksomhed med gennemsnitsrenteprodukter, der ifølge sine aftaler med kunderne *ikke* er omfattet af kontributionsbekendtgørelsen, vil blive rimelighedsvurderet, jf. FIL § 21, med udgangspunkt i de rammer for rimelighed, der er fastsat i kontributionsbekendtgørelsen.

Forskellen mellem den formueretlige og den offentligretlige regulering træder tydeligt frem, hvis en virksomhed tilsidesætter offentligretlige regler, der enten er egnet til at skabe *aftalepligter* overfor kunden, eller som udfylder den *erstatningsretlige* culpamålestok. Om den offentligretlige regel her får formueretlig (aftaleretlig) gennemslagskraft må bero på, om den kan siges at være *inkorporeret* i den indgåede aftale med kunden. Om den har erstatningsretlig gennemslagskraft beror på, om den indebærer en normdannelse, som påvirker den erstatningsretlige vurdering.

Normalt anlægges en modsat vurdering: Har en livsforsikringsvirksomhed *overholdt* sin pligt til at informere om aftalens indhold, vil de oplysninger om enkelte vilkår mv., som hermed lægges frem, normalt være aftaleskabende. Den offentligretlige oplysningspligt tjener dermed til at sikre aftalegrundlagets gennemsigtighed. Har en livsforsikringsvirksomhed derimod *undladt* at orientere sine kunder efter de regler, der er pålagt ved informationsbekendtgørelsen (se herom i afsnit 13.3.), indebærer denne undladelse synd ikke, at virksomheden dermed er underlagt den aftaleregulering, som stiller kunden bedst. Undladelsen kan give anledning til et påbud eller en påtale fra Finanstilsynet, men parternes aftale må også udfyldes efter almindelige aftaleretlige regler, hvor “undladelse synden” indgår som ét blandt flere momenter i vurderingen.

Et enkelt offentligretligt regelsæt er særlig vanskeligt at håndtere i sondringen mellem formueret og offentlig ret. Det drejer sig om de regler, der bestemmer, hvordan virksomheden må agere *som aftalepart* over for pensionskunderne. I nyere tilsynspraksis har Finanstilsynet vurderet pensionsinstitutters *ændringer* i pensionsordninger på grundlag af “den lille generalklausul” i god skik-bekendtgørelsens § 3, stk. 1, jf. herom afsnit 13.1.2. Se f.eks. Finanstilsynets afgørelser af 29. november 2010 om Sampensions ret til at ændre sine garantier til hensigtserklæringer, af 23. august 2011 om Industriens Pensions ret til at overgå fra gennemsnits- til markedsrenteprodukt og af 19. april 2011 om Pensionskassen for Jordbrugsakademikere og Dyrslægers ret til at opsig sine gruppeforsikringer. Finanstilsynets afgørelse i Sampension-sagen kritiseres af *Faurdal* (2011), s. 139 ff.

Hvor § 43, stk. 1, i lov om finansiel virksomhed alene pålægger de finansielle virksomheder at drive virksomhed i overensstemmelse med “redelig forretningssskik og god praksis” inden for virksomhedsområdet, indebærer § 3, stk. 1, i god skik-bekendtgørelsens præcisering af denne

bestemmelse også en pligt til at handle “redeligt og loyalt over for sine kunder”. Når loyalitetskriteriet, som her, anvendes i forbindelse med en virksomheds relationer til sine kunder, antydes det, at der må anlægges en *aftaleretlig* vurdering. Reglen giver dog ikke støtte for at antage, at finansielle virksomheder er underlagt særlige offentligretlige begrænsninger i deres aftaleopfyldelse. Den må først og fremmest læses som udtryk for, at de finansielle virksomheder er underlagt en offentligretlig pligt til at opfylde deres aftaler. Se for en nærmere drøftelse af denne problemstilling *Lisbeth Faurdal* (2011), s. 307 ff.

3.1.2. Forsikringsteknik og forsikringsret

Forsikringsretten er et fagligt blandingsprodukt, hvor discipliner som forsikringsmatematik, økonomi, regnskabsvæsen, aftaleret, forsikringsaftaleret og finansiel tilsynsret mødes. Retsreglerne er derfor komplekse. F.eks. forudsætter forståelsen af de finansielle tilsynsregler både juridisk, økonomisk og forsikringsmatematisk viden. I den enkelte livsforsikringsvirksomhed påvirkes terminologi og tænkning derfor af tre professioner: Juristerne, økonomerne og aktuarerne. Hvor *økonomerne* hovedsagelig har ansvaret for virksomhedens investeringer og dertil hørende risikostyring, tager *juristerne* sig af aftaleret, forsikringsaftaleret og tilsynsret. I nær forbindelse hermed hører håndteringen af den såkaldte *compliance*-problemstilling, dvs. kontrollen med, at livsforsikringsvirksomheden overholder de vidt forskelligartede regler i den finansielle lovgivning, der gælder for dets virke.

Man kunne umiddelbart tro, at de forpligtende tekster (vilkår mv.), der skaber retsgrundlaget for forsikringsordningerne, almindeligvis konciperes af juriser. Men sådan forholder det sig ofte ikke. Ganske hyppigt er personer i salgs- eller markedsføringsfunktioner involveret i dette nok så kritiske arbejde. Denne praksis mærkes, når de vilkår, der definerer de enkelte pensionsprodukter, anvender en terminologi, der er indforstået blandt forsikringspraktikere, men som er vanskeligt tilgængelig for andre, herunder jurister trænet i klassisk aftaleretlig terminologi.

Den tredje og for en livsforsikringsvirksomheds daglige drift nok væsentligste profession er *aktuarerne*. En aktuar er uddannet i forsikringsmatematik. Forsikringsmatematikken er en disciplin inden for matematikken, der beskæftiger sig med udregning af sandsynligheder under forskellige forsikringsscenarier. På grundlag af sådanne sandsyn-

lighedsberegninger mv., bidrager aktuaren til at formulere og prissætte de forsikringsprodukter, som virksomheden udbyder. Når produkterne er solgt, bistår aktuaren med de beregninger, der viser, hvilken forpligtelse virksomheden herefter har over for kunderne og som følge heraf, hvilke beløb der skal *hensættes* som forsikringsforpligtelser ved udarbejdelsen af livsforsikringsvirksomhedens regnskab. I livsforsikringer med bonustilskrivning bistår aktuaren bl.a. også med at udregne, hvor stor en del af virksomhedens overskud, der tilkommer den enkelte pensionskunde, beregnet i forhold til de pensionsbidrag, som kunden har indbetalt.

Aktuarprofessionen har historisk og regulatorisk stået stærkt i forsikringsvirksomhederne. Den forsikringsmatematiske uddannelse er særdeles krævende og udstyrer sin indehaver med en betydelig slagkraft i mødet med andre professioner. Hertil kommer, at aktuarerne med deres kendskab til de beregningsmæssige detaljer kender de risiko-relevante faktorer i forsikringsvirksomheden. Disse faktorer vil nemlig være skrevet ind i det *tekniske grundlag*, som ifølge FIL § 20, stk. 1, til enhver tid skal være anmeldt til Finanstilsynet. Også regulatorisk indtager aktuaren en nøgleposition i kraft af den stilling som *ansvarshavende aktuar*, der er etableret ved FIL § 108, jf. hertil afsnit 15.4.2.

Som nærmere omtalt af *Bertil Bengtsson* i monografien *Försäkringsteknik och civilrätt* (1998), bl.a. s. 10, udfoldes der i praksis en vekselvirkning mellem den forsikringsmatematiske tænkning og den retlige: Forsikringsmatematikken fastslår, hvilke risici virksomheden kan påtage sig ved aftale. Når forsikringsaftalen er indgået, må forsikringsmatematikken bidrage til at sikre en korrekt aftaleopfyldelse, herunder gennem beregninger, der sikrer korrekte forsikringsmæssige hensættelser.

Med sit solide og matematisk funderede overblik over livsforsikringsvirksomhedens produkter og risici deltager aktuarerne derfor hyppigt i beslutninger af forretningsmæssig art, f.eks. om hvilke forsikringsdækninger, der skal indgå i det enkelte forsikringsprodukt, og om hvordan overskuddet i en forsikringsbestand skal fordeles (herunder ved bonusfordeling). Derfor kan det tænkes, at aktuarmæssige synspunkter får større vægt i forsikringsadministrationen end de juridiske (herunder aftaleretlige), uden at der nødvendigvis behøver være nogen modsætning mellem de to. Klart er det i hvert fald, at aktuarerne typisk er tættere på ledelsen i livsforsikringsvirksomhederne end juristerne.

Det er vigtigt at slå fast, at forsikringsmatematiske argumenter ikke i sig selv besidder nogen særlig juridisk gyldighed, herunder i spørgsmål

om forståelsen af rettigheder og pligter i en pensionsordning. Det (i bund og grund forsikringsmatematiske) *tekniske grundlag* skaber f.eks. i sig selv hverken rettigheder eller pligter. Det udgør en køreplan for, hvordan en livsforsikringsvirksomhed skal opfylde sine aftaler. Men opstår der tvivl om indholdet af disse aftaler, og er det tekniske grundlag ikke gjort til en del af aftalegrundlaget, kan det ikke tillægges aftaleretlig gyldighed i sig selv.

Denne antagelse støttes af dommen i *U 2007.662 Ø*, der bl.a. tog stilling til, om det fælles forsikringstekniske beregningsgrundlag, G82, indeholdt en rentegaranti. Landsretten fandt efter bevisførelsen, at G82 ikke i sig selv indebar en sådan garanti. Se tilsvarende *U 2011.2273 H*, hvor PenSam måtte tåle, at et antal medarbejdere, der *burde* være tilmeldt en arbejdsmarkedspensionsordning, men som ikke var det som følge af fejl begået af deres (kommunale) arbejdsgivere, og som derfor ikke havde betalt bidrag til disse ordninger, kunne påberåbe sig den invalidepensionsdækning, der fulgte af ordningen. Over for det forsikringsmatematisk stærke argument, som PenSam fremførte om, at de ikke-tilmeldte medarbejdere ikke havde bidraget til den forsikringsbestand, som de nu gjorde krav på dækning fra, gjorde forsikringstagerne – med held – gældende, at det med tilstrækkelig tydelighed fremgik af de *aftalevilkår*, der var gældende for ordningen, at medarbejderne var optaget ved deres tiltrædelse af stillingen og ikke ved deres indbetaling af pensionsbidrag.

3.1.3. Forsikringspraksis

Den sædvanedannelse, der sker via forsikringsvirksomhedernes praksis, spiller en ganske betydelig rolle for opfattelsen af, hvad der er gældende dansk forsikringsret. *Bertil Bengtsson* (1998) antager tilmed, s. 20, at der bl.a. i Sverige og i en række fremmede retsordninger hersker en almindelig opfattelse, hvor forsikringsaftaler udgør et særligt retsområde, hvor almindelige aftaleretlige principper spiller en mindre fremtrædende rolle. Mange af de klausuler mv., der indgår i nutidens forsikringsprodukter, har en lang historie bag sig. De har været benyttet gennem generationer, hvor skiftende tiders praktikere har administreret dem ud fra bestemte forståelser mv. Dertil kommer, at livsforsikringsvirksomhedernes aftaler om genforsikring lettes, når de genforsikrede policer har en vis ensartet karakter. Det er altid billigere at administrere standardprodukter. Derfor indtager sædvaner en relativt større plads i fortolkningen af forsikringsaftaler end på andre områder af aftaleretten.

Denne opfattelse forklarer, at man i forsikringsverdenen kan møde det synspunkt, at retstilstanden på et område (der ikke er reguleret ved

aftale eller på andet særligt grundlag) følger af “forsikringspraksis”. Sådanne antagelser ses lejlighedsvis i retspraksis, se f.eks. *U 2010.2775 Ø* (ulykkesforsikring) og *U 2006.544 H* (skadesforsikring). Det er imidlertid væsentligt at pege på, at forsikringspraksis alene kan tillægges retlig gyldighed, hvis der er grundlag herfor i den almindelige retskildelære. Det er der f.eks., når en retsregel indeholder et skønselement, som praksis kan udfylde. Strider forsikringspraksis derimod mod indgåede aftaler, gælder aftalerne, jf. til illustration *U 2012.2273 H*, hvor PenSam efter indholdet af sine forsikringsvilkår var forpligtet af en arbejdsmarkedspension, selv om der som følge af en arbejdsgiverfejl ikke var indbetalt præmie herfor.

Hvis *ikke* der er aftaleretligt grundlag for at tillægge en forsikringspraksis retsvirkninger, får den som udgangspunkt alene retsvirkning, hvis den opfylder kravene til at være en *retssædvane*. Hertil kræves, at praksis rent faktisk er fulgt, og at dette er sket af pligtfølelse. Almindeligvis er det primært fortolknings spørgsmål, der løses ved henvisninger til forsikringspraksis. Har to forståelser af en hyppigt anvendt bestemmelse lige meget for sig, og er der ikke tale om en forbrugeraftale (hvor fortolkningsreglen i aftalelovens § 38b finder anvendelse), vil domstolene anvende den forståelse, der nyder størst udbredelse, jf. f.eks. de foran citerede domme. Her vil den faktisk fulgte praksis nemlig udtrykke den typiske *forudsætning*, der ligger til grund for et forsikringsløfte.

3.1.4. Tilsynspraksis

I afsnit 8.2.2. omtales nogle af de tilsynsretlige regler, der kan få betydning for forståelsen af løfter afgivet af finansielle virksomheder. Disse regler administreres af Finanstilsynet, der lejlighedsvis præciserer deres indhold gennem bekendtgørelser, vejledninger og “fortolkninger” (jf. som eksempel herpå den under afsnit 3.3.1.d. nævnte vejledende udtalelse af 16. november 2010 vedrørende rimelighedsreglen i FIL § 21 i tilfælde, hvor contributionsbekendtgørelsen ikke finder direkte anvendelse). Tilsynet vil ofte først udøve denne retskildeskabende funktion efter at have forelagt afgørelsen eller retsforskriften for Det Finansielle Virksomhedsråd.

Når tilsynet udsteder retsforskrifter med *bekendtgørelseskraft*, har disse bekendtgørelser retlig gyldighed på samme måde som lovgivning. Som følge af deres normdannende betydning for de tilsynsbelagte virksomheder har også tilsynets udtalelser og vejledninger en betydelig gennemslagskraft.

De finansielle virksomheder anfægter sjældent *afgørelser* fra Finanstilsynet ved klage til det administrative klageorgan, Erhvervsankenævnet (jf. herom under afsnit 1.3.3.b.) og endnu sjældnere ved indbringelse for domstolene. Dette skyldes næppe, at virksomhederne altid er enige med tilsynet. Andre faktorer spiller ind, herunder hensynet til at undgå retlig tvivl i perioden frem til en endelig afgørelse, samt ønsket om at opretholde en god atmosfære i det daglige samarbejde med tilsynet. Disse faktorer betyder, at afgørelser fra Finanstilsynet indtager en særdeles væsentlig plads i retsdannelsen på det finansielle tilsynsområde.

3.1.5. Ankenævnspraksis

Som nærmere beskrevet i kapitel 1.3.3.d. spiller Ankenævnet for Forsikring en central rolle for regelskabelsen på forsikringsområdet og herunder også i relation til de dele af pensionsretten, der beror på forsikringsaftaler mellem den sikrede og en pensionsleverandør. Nævnet er godkendt i medfør af loven om forbrugerklager med den virkning, at dets afgørelser er forlenet med samme retsvirkninger som afgørelser fra Forbrugerklagenævnet. Med den ændring i loven om forbrugerklager, der gennemførtes ved lov nr. 517 af 12. juni 2009 (se herved § 4c), kan et godkendt klagenævns afgørelse i en klagesag således *tvangsfuldbyrdes* i forhold til den erhvervsdrivende efter udløbet af 30 dage fra afsigelsen, medmindre den erhvervsdrivende meddeler, at han ikke ønsker at være bundet (§ 4a) eller giver meddelelse om sagens genoptagelse (§ 4b).

Ankenævnet for Forsikring afgør sager, der rejses mod forsikringsvirksomheder, der er tilsluttet nævnet. Er en forsikringsvirksomhed (undtagelsesvis) ikke tilsluttet nævnet, kan nævnet beslutte at afgive en udtalelse om tvistforholdet efter vedtægternes § 2. Forsikringsvirksomhederne har ikke pligt til at efterleve afgørelser fra Forsikringsankenævnet. De fleste virksomheder følger dog nævnets kendelser og udtalelser. Som anført af *Lisbeth Faurdal* (2011), s. 402, lå den procentdel af afgjorte sager, hvor en forsikringsvirksomhed meddelte, at den ikke ville følge afgørelsen, på mellem 3,2 og 7,3 % i årene 2004-2009.

I den juridiske litteratur støder man på flere forskellige synspunkter på retskildeværdien af de kendelser, der afsiges af de private klage- og ankenævn. *Tanja Jørgensen* (2011), s. 26 f., karakteriserer dem som “pejlemærker” og som perspektiverende supplement til retspraksis. *Lisbeth Faurdal* (2011), s. 31 f., tilslutter sig *Krag Jespersen & Willumsen*, der i *Juristen* 1999, s. 201, antager, at disse afgørelser kun har en beskedent retskildeværdi, og peger på flere tilfælde, hvor de er blevet underkendt

3.1. RETSKILDESPØRGSMÅL

ved domstolene. Generelt er stillingen nok den, at slagkraften af en ankenævnsafgørelse står og falder med den juridiske argumentation, der finder udtryk i den. I så henseende kan retskildeværdien af en ankenævnsafgørelse for mange praktiske formål sammenlignes med retskildeværdien af en byretsdom.

ANDEN DEL
Pensionsordningerne

Kapitel 4.

Tjenestemandspension mv.

4.1. Baggrund og karakteristik

Den lovhjemlede sikring af offentlige embedsmænds tjenestemandspension kan ses som den første arbejdsmarkedspensionsregulering i dansk ret. At disse ordninger alligevel er udskilt i et kapitel for sig i denne fremstilling skyldes, at de er *lovbaserede* og dermed underlagt andre reguleringsmekanismer end de ordninger, man normalt anser som arbejdsmarkedspensioner som følge af deres forankring i aftaler og overenskomster, jf. herom i kapitel 6. Som anført i kapitel 1.2.3.c. placeres tjenestemandspensioner normalt i *søjle 2*, fordi de adresserer pensionsordninger for enkelte medarbejdergrupper og ikke for hele samfundet. Som følge af deres forankring i en særlig lovgivning burde de lovhjemlede tjenestemandspensionsordninger strengt taget høre til i *søjle 1*.

I et retssociologisk perspektiv kan de lovhjemlede tjenestemandspensioner ses som udtryk for samfundets anerkendelse af den særlige *loyalitet*, der historisk forventedes at bestå mellem statsforvaltningen (regeringen) og dens særligt betroede embedsmænd. Statslig ansættelse som tjenestemand ansås at skabe et bånd, der var forbundet med en særlig loyalitet. Som følge heraf var tjenestemandsansættelser typisk langvarige. I et sådant fællesskab følte det nærliggende, at det offentlige påtog sig et særligt forsørgelsesansvar også for perioden efter ansættelsens afslutning. De embedsmænd, som man særligt betroede denne loyalitet, fandt man inden for “etaterne” (dvs. statsforvaltningerne), dvs. politi, retsvæsen, militærvæsen og – tidligere – post- og telegrafvæsen.

Med 1849-grundloven, jf. den nuværende grundlovs § 27, blev der indført en sikring af tjenestemændenes rettigheder, hvorefter regler om ansættelse af tjenestemænd fastsættes ved lov. I bestemmelsens andet stykke hedder det herefter, at der om afskedigelse, forflyttelse og pensionering af tjenestemænd fastsættes regler ved lov, jf. dog herved § 64. Se om bestemmelsens baggrund, *Ole Feldbæk m.fl.* (2007), s. 185 f.

Siden er andre ansættelsesområder kommet til, herunder inden for *kommunalsektoren*, hvor store personalegrupper (herunder folkeskolelærere) har været tjenestemandsansatte. I dag anvendes tjenestemandssystemet primært for visse grupper af højere embedsmænd i statsforvaltningen, ved domstolene og i Folkekirken, hvor der antages at være et særligt behov for at fastholde de fordele, som tjenestemandsansættelsen giver det offentlige, henholdsvis tjenestemanden. Her tænkes navnlig på den særlige beskyttelse, som tjenestemandsansættelsen giver mod afskedigelse.

Ifølge cirkulære nr. 210 af 11. december 2000 sker ansættelse som tjenestemand i stillinger, der er klassificeret i lønramme 37 og derover, dog ikke for så vidt angår ansættelse i selvstændige offentlige virksomheder og i stillingen som professor. I 2009 blev der indgået en ny aftale om kontraktansættelse af chefer i staten. Se hertil *Karsten Revsbech: Forvaltningspersonalet*, 3. udg. (2012), s. 18 f.

Den statslige tjenestemandspension hviler på et “*pay-as-you-go*”-princip, dvs. med løbende finansiering over de almindelige skatter. Det påhviler altså staten at have de fornødne midler til rådighed for de løbende pensionsudbetalinger. Den kommunale tjenestemandspension er baseret på en løbende opsparing finansieret af den enkelte kommune. Der er ikke pligt til at *afdække* kommunens pensionspligter over for tjenestemænd i en livsforsikringsvirksomhed eller firmapensionskasse, jf. § 1, stk. 2, nr. 1, i firmapensionskasseloven, men det er ganske udbredt i praksis på det kommunale område.

4.2. Retten til tjenestemandspension

4.2.1. Generelt

Tjenestemandsansatte i stat og kommuner har ret til tjenestemandspension. For de statsligt ansatte er reglerne fastsat i lov om tjenestemandspension (jf. lovbekendtgørelse nr. 489 af 6. maj 2010 med senere ændringer) og for de kommunale ansatte i pensionsregulativer, som følger ensartede principper. Et væsentligt eksempel herpå er Pensionsregulativ af 2008 for tjenestemænd i kommuner inden for KL's forhandlingsområde. Regulativet benyttes som et standardregulativ for kommunerne og kan derfor ses som et fælles sæt af regler for tjenestemænd ansat i henholdsvis staten og kommunerne (selv om retsgrundlaget formelt er forskelligt).

De *overenskomstansatte tjenestemænds* pensionsforhold bygger på et

andet retsgrundlag end statstjenestemændenes. Disse tjenestemænd (eller ansatte på “tjenestemandslignende vilkår”) har ikke ret til pension fra det offentlige. I stedet indbetales bidrag til en tværgående pensionskasse, der herefter afgiver et pensionstilsagn efter de almindelige regler.

Indtil lov nr. 1371 af 28. december 2011 om ændring af tjenestemandspensionsloven fremgik det af dennes §§ 4, stk. 1, og 24, stk. 1, at retten til tjenestemandspension først opnås, når man har været ansat som tjenestemand i mindst tre år efter det 25. år. Ved loven blev aldersgrænsen på 25 år for at påbegynde optjening af pensionsalder ophævet med virkning for tjenestemænd, der ansættes fra den 1. januar 2012. Ifølge lovens § 4, stk. 1, er en tjenestemandspensionsalder nu det antal år, i hvilket den pågældende har været tjenestemand eller har været berettiget til rådighedsløn.

Tjenestemandspensionen er en *tilsagnsordning*. En tjenestemand har alene i kraft af sin ansættelse ret til nærmere fastlagte ydelser i forbindelse med sin pensionering. Ydelsernes størrelse afhænger ikke af størrelsen af indbetalte bidrag og forrentningen heraf men på, hvor længe tjenestemanden har været ansat, og hvilken slutløn han havde ved sin pensionering. Dækningerne omfatter i første række tilsagn om en *egenpension* i form af *alderspension* og *invalidespension* (“svagelighedspension” og “tilskadekomspension”). Hertil kommer en ægtefælle- og børnepension ved dødsfald. Se nærmere hertil i afsnit 4.3.3.

4.2.2. Retsstillingen ved afskedigelse

Som anført ovenfor er det et vigtigt aspekt af tjenestemandspensionsreguleringen, at den ikke kun tilsigter en rimelig forsørgelse af den enkelte, men også en beskyttelse mod afskedigelse og forflyttelse, jf. den foran citerede bestemmelse i grundlovens § 27. Tjenestemænd med mere end 10 års ansættelse har således også ret til pension ved *afskedigelse*, selv om denne ikke skyldes alder eller svigtende arbejdsevne, men blot en anden “utilregnelig årsag”, jf. tjenestemandspensionslovens § 2, stk. 1, 1. pkt. På det danske arbejdsmarked er en så attraktiv ordning enestående for tjenestemandspensionsansættelserne og de tjenestemandslignende ansættelser.

Tjenestemanden har i det hele taget – og især – en god samlet beskyttelse i forbindelse med afskedigelse som følge af stillingsnedlæggelse. I disse tilfælde har tjenestemanden nemlig ret til rådighedsløn i tre år

og derefter pension (forudsat at reglerne for at oppebære egenpension er opfyldte). Retten til rådighedsløn følger af § 32 i tjenestemandsløven (altså ikke tjenestemandspensionsloven).

Ifølge denne bestemmelse bevarer en tjenestemand, der afskediges, fordi ændringer i forvaltningens organisation eller arbejdsform medfører, at stillingen nedlægges, sin hidtidige løn i tre år, jf. dog bestemmelsens stk. 3-5. Den, der modtager rådighedsløn efter stk. 1, er omfattet af reglerne om forandringer i tjenestemandsløvens §§ 12 og 13. Rådighedsløn fra ansættelse i en åremålsstilling ydes længst til åremålets udløb. Ifølge bestemmelsens stk. 3 kan rådighedsløn fra ansættelse i en åremålsstilling ydes længst til åremålets udløb. Der ydes ikke rådighedsløn til den, der (1) ansættes i eller får anvist en anden stilling, som den pågældende har pligt til at overtage efter §§ 12 og 13, (2) har nået folkepensionsalderen, jf. § 1a i lov om social pension, (3) har opnået den for stillingen fastsatte afgangsalder eller (4) på afskedigelsestidspunktet på grund af sygdom eller uegnethed ikke er i stand til at overtage en stilling, som den pågældende efter §§ 12 og 13 ville have pligt til at overtage.

Det fremgår af tjenestemandspensionslovens § 10, at en pensioneret tjenestemandspension inddrages, hvis han opnår ansættelse, som efter reglerne i § 4 medregnes i pensionsalderen. Denne bestemmelse svarer til de klausuler, der findes i de fleste arbejdsmarkedspensionsordninger: Her er princippet, at man ikke på en gang kan oppebære pension fra en ordning og samtidig være beskæftiget ved et arbejde, der udvirker en bidragsindbetaling. Bortset fra sådanne tilfælde bevarer den pensionerede tjenestemand sin pension, selv om han får ny ansættelse, f.eks. i det private.

Er tjenestemanden i arbejde indtil den pligtige afgangsalder, og er tjenestemanden mellem 60 og 70 år, fastsættes pensionsydelsen på grundlag af den pensionsalder (dvs. anciennitet), tjenestemanden ville have opnået ved tjeneste indtil sit fyldte 70. år, jf. tjenestemandspensionslovens § 17, stk. 1.

Retten til at få udbetalt pension (*aktuel pension*) i forbindelse med en afskedigelse, herunder som følge af en stillingsnedlæggelse, forudsætter 10 års anciennitet, jf. tjenestemandspensionslovens § 2, stk. 1. Den periode, hvor tjenestemanden har modtaget rådighedsløn, tæller med i ancienniteten.

4.2.3. Afskedigelse ved erhvervsevnetab eller tilskadekomst i tjenesten

Der gælder særlige regler i de tilfælde, hvor tjenestemanden afskediges som følge af kvalificeret svagelighed (erhvervsevnen nedsat til 1/3 eller derunder) eller tilskadekomst i tjenesten. Her gælder det krav, som ellers følger af § 2, stk. 1, om en mindste pensionsalder på 10 år, ikke, jf. tjenestemandspensionslovens §§ 2, stk. 2, 7 og 8. Pensionsalderen beregnes uafhængigt af den faktiske anciennitet. Dermed står tjenestemanden væsentligt bedre i pensionsmæssig henseende i disse tilfælde end ved afskedigelse af andre grunde.

4.3. De enkelte pensionsydelser

4.3.1. Opsat pension mv.

Afskediges tjenestemanden uden at være pensionsberettiget efter de netop omtalte regler i tjenestemandspensionslovens § 2 (f.eks. fordi han ikke har været ansat i 10 år), er han berettiget til såkaldt *opsat* pension. Hermed skabes en ret til en alderspension, der aktualiseres ved den normale pensionsalder, se tjenestemandspensionslovens § 24, stk. 1, og vejledning nr. 6176 af 18. marts 1992 om fastsættelse af pensionsalderen for tjenestemænd i staten, folkeskolen og folkekirken mv. En sådan pension er tjenestemanden også berettiget til, når tjenesten ophører som følge af hans egen *opsigelse* eller som følge af en ham tilregnelig årsag. Der gælder ikke længere noget krav om, at tjenestemanden skal have været ansat i en bestemt periode for at kunne opnå ret til opsat pension.

Reglerne om opsat pension fremgår af tjenestemandspensionslovens kapitel 7.

Opsat pension udbetales fra den 1. i måneden, efter folkepensionsalderen nås, jf. tjenestemandspensionslovens § 24, stk. 3. Udbetales den opsatte pension inden folkepensionsalderen, nedsættes pensionen med et førtidspensionsfradrag fastsat i forhold til den tid, der står tilbage, indtil den pågældende rammer folkepensionsalderen eller den lavere alder ved hvilken tjenestemanden skulle være afskediget, jf. tjenestemandspensionslovens § 24, stk. 5, 2. pkt.

Den opsatte pension fortabes ikke, selv om ansættelsesforholdet med tjenestemanden bringes til ophør pga. grov pligtforsømmelse. Sker det, kan tjenestemanden derimod fortabe den pensionsret, han måtte have i medfør af tjenestemandspensionslovens § 2, stk. 1, jf. til illustration *U 2006.461 H*, hvor tjenestemanden var opsagt med rette

pga. pligtforsømmelse, hvorved han fortabte sin ret til egenpension. Tilsvarende gælder, når tjenestemanden selv opsiges sin stilling.

Ifølge tjenestemandspensionslovens § 25, stk. 1, kan tjenestemanden i stedet for at få beregnet en opsat pension til udbetaling på et senere tidspunkt vælge at få udbetalt en *fratrædelsesgodtgørelse* til indbetaling på en anden pensionsordning, herunder en overenskomstbaseret pensionsordning, jf. nærmere herom Finansministeriets bekendtgørelse nr. 76 af 1. februar 2006 om fratrædelsesgodtgørelse mv. Genansættes tjenestemanden senere som tjenestemand, skal fratrædelsesgodtgørelsen med tilskrevne renter indbetales til arbejdsgiveren.

4.3.2. Pensionsbeløbet

Pensionens størrelse er afhængig af tjenestemandens lønmæssige placering, jf. tjenestemandspensionslovens § 5, stk. 1, og af pensionsalderen (ancienniteten) på fratrædelsestidspunktet, jf. tjenestemandspensionslovens §§ 4, 4a og 4b. Den maksimale pensionsalder opnås ved 37 års anciennitet og kan højst udgøre 57 % af den pensionsgivende løn, jf. tjenestemandspensionslovens § 6, stk. 1, 1. pkt.

4.3.3. Ægtefælle- og børnepension

Den efterlevende ægtefælle efter en tjenestemand eller en pensioneret tjenestemand er berettiget til ægtefællepension, uanset hvilken pensionsalder tjenestemanden har optjent. Betingelserne for ægtefælless ret til ægtefællepension fremgår af tjenestemandspensionslovens § 11, stk. 1, hvorefter ægteskabet skal være indgået,

- 1) før den afdøde tjenestemand var fyldt 65 år, og
- 2) før den afdøde tjenestemand var afskediget med ret til egenpension efter kapitel 2, og
- 3) mindst tre måneder før dødsfaldet.

Uanset betingelserne ikke er opfyldt, kan finansministeren i særlige tilfælde bestemme, at den efterlevende ægtefælle stadig har ret til ægtefællepension, hvis ægtefællerne tidligere har været gift med hinanden, jf. tjenestemandspensionslovens § 11, stk. 3. Skyldes dødsfaldet et ulykkestilfælde eller en akut infektionssygdoms indtræden efter ægteskabets indgåelse, finder betingelse nummer 3 ikke anvendelse, jf. tjenestemandspensionslovens § 11, stk. 2.

Ægtefælle- og børnepensionens størrelse beregnes efter særlige reg-

ler. Ægtefællepensionen udgør 71 % af den afdøde tjenestemandens egenpension opgjort i forhold til den relevante pensionsalder, jf. tjenestemandspensionslovens § 12, stk. 1. Den afdøde ægtefælle skal dog mindst have optjent til 15 års pensionsalder, jf. tjenestemandspensionslovens § 12, stk. 3, 1. pkt. Børn af en tjenestemand bliver berettiget til børnepensionstillæg ved tjenestemandens pensionering og til børnepension ved tjenestemandens eller den pensionerede tjenestemand's død. Børnepensionstillægget og børnepensionen udgør faste grundbeløb, der vedvarer indtil barnets fyldte 21. år. Beløbene afhænger ikke af længden af tjenestemandens ansættelsestid, jf. tjenestemandspensionslovens §§ 14-16.

Er tjenestemanden *afskediget* som følge af nedsat erhvervsevne eller tilskadekomst i tjenesten, jf. tjenestemandspensionslovens §§ 7 og 8, står tjenestemandens ægtefælle også bedre ved tjenestemandens død. Ægtefællepension efter en egenpensionist, som ved sin død oppebar pension efter § 7, beregnes efter den optjente pensionsalder med tillæg af perioden, hvori afdøde oppebar pension efter § 7, jf. tjenestemandspensionsloven § 12, stk. 3, 2. pkt.

Reglerne om ægtefællepension ved tjenestemandens *tilskadekomst* i tjenesten fremgår af tjenestemandspensionslovens § 12, stk. 4: Er den afdøde ægtefælle afgået ved døden som følge af tilskadekomst i tjenesten, udgør pensionen det beløb, der gælder for en pensionsalder på 37 år. Det samme gælder, såfremt den afdøde ægtefælle var pensioneret med ret til pension efter § 8.

4.3.4. Efterindtægt

Tjenestemandspensionslovens kapitel 6 indeholder reglerne om efterindtægt, der omfatter et tidsrum af tre måneder efter en tjenestemand's eller pensioneret tjenestemand's dødsfald. Er en tjenestemand afgået ved døden som umiddelbar følge af tilskadekomst under udførelsen af tjenesten, omfatter retten til efterindtægt et tidsrum af 12 måneder, jf. tjenestemandspensionslovens § 22.

Retten til efterindtægt fremgår af tjenestemandspensionslovens § 20. Ifølge denne bestemmelse er ægtefællen efter en tjenestemand, som ved sin død oppebar lønning eller var pensioneret, berettiget til efterindtægt, medmindre ægteskabet var opløst ved skilsmisse. Efterlader tjenestemanden sig ikke ægtefælle, men børnepensionsberettigede børn, er disse berettiget til efterindtægt, jf. lovens § 20, stk. 1. Efterindtægt efter en person, som ved sin død var berettiget til ægtefællepension i henhold til

denne lov, tilkommer de børn, der er berettigede til børnepension efter den først afdøde ægtefælle, jf. lovens § 20, stk. 2. Afgår en tjenestemand ved døden uden at efterlade sig ægtefælle eller børnepensionsberettigede børn, er hans bo berettiget til efterindtægt, jf. lovens § 20, stk. 3.

Efterindtægt udgør for hver måned et beløb svarende til den sidst udbetalte lønningsindtægt eller pension, jf. tjenestemandspensionslovens § 21.

Tjenestemandspensionen har ikke været gjort til genstand for nogen særligt indgående behandling i nyere retslitteratur. Den nyeste litteratur foreligger med *Oluf Emborg og Peer Schaumburg-Müller: Offentlig arbejdsret*, 2. udg. (2010), s. 302 ff., *Jørgen Mathiasen: Forvaltningspersonellet*, 2. udg. (2000), s. 108 ff. og *Karsten Revsbech: Forvaltningspersonalet*, 3. udg. (2012).

4.4. Pensionsordninger for folkevalgte

4.4.1. Oversigt

Der hersker i Danmark en fast opfattelse af, at folkevalgte, der i en vis forstand ofrer deres faglige eller erhvervsmæssige karriere ved at tiltræde et politisk embede, skal kompenseres herfor med pensionsordninger i tillæg til de vederlag (i form af løn og diæter), der hører til det enkelte embede. Denne opfattelse kommer både til udtryk i relation til folketingsmedlemmer og ministre og på det kommunale område i relation til borgmestre mv. Andre folkevalgte (herunder kommunalbestyrelsesmedlemmer) er ikke undergivet en sådan beskyttelse, fordi varetagelsen af deres embeder typisk kan ske uden negativ påvirkning af det øvrige arbejds- eller karriereforløb.

4.4.2. Ministerpension

Ministres pensionsvilkår er reguleret i lov om vederlag og pension mv. for ministre (ministerpensionsloven), jf. lovbekendtgørelse nr. 273 af 20. april 2004. Reglerne i denne lov minder meget om dem, der gælder for statstjenestemænd.

En minister er berettiget til egenpension, når han eller hun har haft en funktionstid som minister på minimum et år jf. ministerpensionslovens § 4, stk. 1, 1. pkt. Egenpensionen udbetales fra den 1. i måneden, efter at ministeren har nået efterlønsalderen, jf. § 74 i lov om arbejdsløshedsforsikring mv.

En ministers efterlevende ægtefælle er berettiget til ægtefællepen-

sion, såfremt denne opfylder betingelserne i ministerpensionsloven § 4, stk. 2. Endvidere finder tjenestemandspensionslovens regler om børnepensionstillæg og børnepension tilsvarende anvendelse jf. lovens § 4, stk. 4.

Pensionsydelsen til en minister og den efterlevende ægtefælle bliver beregnet på baggrund af funktionstiden som minister jf. ministerpensionsloven § 5, stk. 1. Af bestemmelsens stk. 4 følger, at egenpensionen nedsættes med det beløb, der overstiger grundvederlaget til ministre jf. lovens § 1, stk. 1, hvis beløbet er fremkommet som summen af indtægter fra 1) grundvederlag, eftervederlag eller pension som statsrevisor, borgmester eller rådmand, 2) grundvederlag, eftervederlag eller pension som folketingsmedlem, 3) vederlag, eftervederlag eller pension som formand for Folketinget, 4) folkepension og 5) egenpension som minister.

For ministre med funktionstid før den 1. november 1969 finder bestemmelserne i lov nr. 178 af 29. april 1970 om pensioner efter tidligere love om vederlag og pension mv. for ministre anvendelse.

4.4.3. Pension til folketingsmedlemmer

Bestemmelserne om folketingsmedlemmers pension findes i lovbe- kendtgørelse nr. 107 af 8. februar 2011 om valg til Folketinget.

Et medlem af Folketinget har ret til egenpension, når han eller hun har været medlem i mindst et år i en eller flere perioder jf. § 110, stk. 1, i lov om valg til Folketinget. Pensionen udbetales fra den 1. i måneden, efter vedkommende har nået efterlønsalderen jf. § 74 i lov om arbejdsløshedsforsikring.

Et folketingsmedlems efterlevende ægtefælle er berettiget til ægtefællepension, når folketingsmedlemmet opfylder betingelserne for egenpension. Derudover kræves, at de alders- og tidsmæssige betingelser, der fremgår af lovens § 111, stk. 1, er opfyldt, herunder at folketingsmedlemmet afgår ved døden efter i én eller flere perioder at have været medlem af Folketinget i mindst et år. Ægtefællepensionen udgør 71 % af egenpensionen jf. lovens § 111, stk. 3. Også tjenestemandspensionslovens bestemmelser om børnepensionstillæg og børnepension finder tilsvarende anvendelse jf. lovens § 113.

Folketingets formand er omfattet af de samme regler som ministre jf. § 122 i lov om valg til Folketinget.

4.4.4. Europaparlamentarikere

Ifølge § 3 i lov om vederlag og pension mv. for de danske repræsentanter i Europa-Parlamentet, jf. lovbekendtgørelse nr. 255 af 19. marts 2004, finder de regler, der til enhver tid fremgår af lov om valg til Folketinget (se ovenfor i afsnit 4.4.3.) tilsvarende anvendelse for danske medlemmer af Europa-Parlamentet. Medlemsperioder i Europa-Parlamentet sidestilles ved pensionens beregning med medlemsperioder i Folketinget. Medlemsperioder, hvori den pågældende samtidig har været medlem af Folketinget og Europa-Parlamentet, medregnes dog ikke dobbelt.

4.4.5. Borgmesterspension mv.

Med hjemmel i § 34, stk. 1, i kommunestyrelsesloven (jf. lovbekendtgørelse nr. 885 af 29. august 2012) har økonomi- og indenrigsministeren udstedt bekendtgørelse nr. 1461 af 19. december 2005 om vederlag, diæter, pension mv. for varetagelsen af kommunale hverv (vederlagsbekendtgørelsen). Lignende regler er fastsat ved bekendtgørelse nr. 1460 af s.d. om vederlag, diæter, pension mv. for varetagelsen af regionale hverv (udstedt i medfør af § 11, stk. 3, og § 50, stk. 2, i lov nr. 537 af 24. juni 2005 om regioner og om nedlæggelse af amtskommunerne). I det følgende omtales alene den førstnævnte bekendtgørelse.

Ifølge bekendtgørelsens § 21 er borgmestre berettiget til en *egenpension*, der svarer til den til enhver tid gældende egenpension til en tjenestemand i staten, hvis pensionsalder og aflønning (lønramme) svarer til borgmesterens pensionsalder og vederlag, som nærmere præciseret i et bilag til bekendtgørelsen. Ligesom det gælder for ministerpension, er egenpension dog betinget af en funktionstid som borgmester på mindst et år, jf. § 22, stk. 1, medmindre borgmesteren i løbet af det første år af sin funktionstid fratræder med kommunalbestyrelsens tilladelse på grund af sygdom, der ifølge lægelig dokumentation er til hinder for en fortsat varetagelse af borgmesterhvervet, eller afgår ved døden. I så fald medregnes hele det kalenderår, i hvilken fratræden eller dødsfaldet sker, i funktionstiden, jf. stk. 4. En borgmesters pensionsalder beregnes i forhold til hans funktionstid i et spænd, der går fra fire år (efter en funktionstid på 1-2 år) og til 37 år (efter en funktionstid på 20 år og derover).

Foruden egenpensionen er ægtefællen efter en borgmester (eller en tidligere borgmester) berettiget til *ægtefællepension*, såfremt den afdøde borgmester har opnået en funktionstid på mindst et år, jf. § 22. Denne

ret forudsætter dog, at ægteskabet med den afdøde borgmester var indgået før dennes fyldte 65. år, før egenpensionen til den afdøde borgmester var påbegyndt udbetalt, jf. § 24, og mindst tre måneder inden dødsfaldet.

Så længe en tidligere borgmester oppebærer egenpension, jf. § 21 og § 24, er hans børn under 21 år berettiget til *børnepensionstillæg*, jf. § 27, stk. 1. Når en borgmester afgår ved døden, bliver børnene berettiget til *børnepension*, såfremt borgmesteren har opnået en funktionstid på mindst et år, jf. § 22, jf. § 27, stk. 2, i vederlagsbekendtgørelsen.

Vederlagsbekendtgørelsen giver i øvrigt regler om samordning af pensioner, når borgmesteren oppebærer egenpension efter lov om tjenestemandspension, lov om vederlag og pension mv. for ministre, lov om valg til Folketinget samt lov om vederlag og pension mv. for de danske repræsentanter i Europa-Parlamentet, eller fra en stilling på tjenestemandsvilkår eller tjenestemandslignende vilkår i en kommune, en region, et koncessioneret selskab, anden offentlig virksomhed, eller fra en statsgaranteret pensionskasse, jf. nærmere § 28.

Kapitel 5.

Sociale pensioner mv.

5.1. Oversigt

5.1.1. Formål og afgrænsning

Den sociale lovgivning er et af de mest komplicerede og mest omskiftelige retsområder i dansk ret. Da reglerne bestemmer fordelingen af betydelige økonomiske værdier på grundlag af politiske og ideologiske holdninger, der løbende er genstand for debat, ændres de ofte. Derfor er det nærmest en uoverkommelig opgave at redegøre for dette komplicerede regelsystem med blot den mindste ambition om at tegne et dækkende, endsige blivende, billede. En afgrænsning er nødvendig, og selv inden for den må der gås på kompromis.

I det følgende er fokus lagt på de sociale ydelser, der har pensionskarakter, fordi de tager sigte på personer, der permanent er sat uden for arbejdsmarkedet og dermed ikke ved egen arbejdsindsats forventes at kunne skaffe sig forsørgelse. Hovedformålet er at tegne et billede af de regler, der svarer til de dækninger, der på aftaleretligt grundlag indgår i *søjle 2* og *søjle 3*. I den forbindelse ligger der en særlig opgave i at beskrive de socialretlige regler, der giver anledning til samspilsproblemer ved tilkendelsen af de forskellige pensionsydelser.

Dette samler opmærksomheden om de sociale pensioner, der går under fællesbetegnelsen *folkepension* og *førtidspension*, se herom under 5.2. og 5.3. Begge ordninger er hjemlet i lov om social pension, jf. lovbekendtgørelse nr. 783 af 9. juli 2012, i det følgende kaldet *pensionsloven*.

Foruden disse regler omtales også nogle sociale ordninger, der ofte får betydning som følge af deres samspil med andre pensionsregler. Det drejer sig dels om reglerne om *fleksjob*, se herom under 5.4., og om *efterløn*, se herom under 5.5.

Dernæst omtales endelig, under 5.6.-5.8., tre typer af pensionsordninger, der befinder sig *uden for* det traditionelle søjlesystem (jf. bemærkningerne herom i afsnit 1.2.3.e.). Det drejer sig om Arbejds-

markedets Tillægspension (ATP), om Den Supplerende Arbejdsmarkedspension (SUPP) og om Lønmodtagernes Dyrtdsfond (LD).

ATP betragtes her som hørende til *søjle 1* i kraft af ordningens rolle og meget brede dækning.

SUPP er indført for at kompensere for, at førtidspensionister typisk ikke betaler til en arbejdsmarkedspension. *SUPP* er dog i modsætning til arbejdsmarkedspensionerne frivillig. *SUPP* hører i det perspektiv – og på trods af at ordningen er lovfæstet – til i grænselandet mellem *søjle 2* og *søjle 3*.

LD er en ren opsparingsordning, som ikke modtager nye indbetalinger. *LD* har som sådan kun begrænset dækning, og den tjener ikke et egentligt forsørgelsesformål. *LD* er vanskelig at placere i den overordnede søjlestruktur.

To af disse ordninger administreres af pensionsinstituttet Arbejdsmarkedets Tillægspension (ATP), jf. nærmere under 5.6. Som her anført er *ATP* ved lov karakteriseret som en *selvejende institution*, der i sine rammebetingelser er undergivet en ikke ubetydelig offentlig styring. Foruden den styring, der ligger i og med loven, fastsættes *ATP*'s vedtægter af beskæftigelsesministeren, se således bekendtgørelse nr. 468 af 13. juni 2005, der i § 2, stk. 1, netop karakteriserer *ATP* som en selvejende institution.

5.1.2. De sociale pensioner

Både *folkepension* og *førtidspension* har som sagt hjemmel i pensionsloven. Der er tale om skattefinansierede ydelser, der udbetales på grundlag af et "*pay-as-you-go*"-princip. Man er berettiget til disse pensioner, selv om man ingen indbetaling har foretaget, herunder betalt skat til den danske stat. Ordningen bygger nemlig på et forsørgelsesprincip.

Loven giver borgerne *ret* til at modtage disse pensionsydelser, såfremt lovens betingelser er opfyldt. Ordningerne administreres af kommunerne, der i henhold til forvaltningslovens § 7, stk. 1, er forpligtet til at yde borgerne *vejledning* om de beslutninger, der i givet fald udløser pensionsydelserne. Fra 1. marts 2013 skal *ATP* drive *Udbetaling Danmark*. Dermed overtager *ATP* en række udbetalingsopgaver fra kommunerne på bl.a. områderne folke- og førtidspension, jf. § 25, stk. 4, i lov nr. 326 af 11. april 2012 om ændring af forskellige love som følge af etableringen af den selvejende institution *Udbetaling Danmark*.

De sociale pensioner indgår i samspil med de pensionsordninger, der er opbygget på arbejdsmarkedet på grundlag af *aftaler og overenskomster*

og efter reglerne i *tjenestemandspensionsloven*. Foruden de ordninger, der har hjemmel i pensionsloven, omfatter den følgende oversigt også de *efterlønsordninger*, der har grundlag i arbejdsløshedsloven (lov om arbejdsløshedsforsikring, jf. lovbekendtgørelse nr. 642 af 22. juni 2012), se herom under 5.5.

5.1.3. Reforme

5.1.3.a. Oversigt

Fordi de socialretlige regler afspejler centrale elementer i samfundets fordelingspolitik, er de som sagt genstand for løbende og intens rets-politisk debat og heraf følgende lovændringer. Når lovændringer er mere omfattende eller udtryk for mere gennemgribende principskift, betegnes de ofte som *reformer*. I et pensionsretligt perspektiv kan der navnlig være grund til at fremhæve de nedenfor nævnte reformer, som enten har eller må formodes at få betydning for forståelsen af de samspil, der gør sig gældende i forholdet mellem ordningerne i *søjle 1* og de øvrige søjler i pensionssystemet.

5.1.3.b. Førtdspensionsreformen

Med ikrafttræden den 1. januar 2003 gennemførtes en større førtdspensionsreform. Dens politiske formål var at styrke indsatsen for at hjælpe personer til at forblive på arbejdsmarkedet, at sikre personer, der ikke er i stand til at forsørge sig selv, en forsørgelsesydelse, der kompenserer for den manglende arbejdsevne, at styrke retssikkerheden i sagsbehandlingen (ved bl.a. at sikre en veldokumenteret og ensartet sagsbehandling) og at få et mere enkelt og gennemskueligt pensions-system.

Som led i denne reform afskaffedes begrebet “erhvervsevnetab” som det hidtidige kriterium for tilkendelse af førtdspension. I stedet indførtes begrebet “arbejdsevne”, som nærmere anført i afsnit 5.3.2.a. Som her anført har det nye arbejdsevnekriterium givet anledning til fortolkningsproblemer i *søjle 1*. Derudover har begrebet skabt usikkerhed om kriterierne for tildeling af invalidedækninger, der var klausuleret med henvisning til det tidligere begreb.

5.1.3.c. Velfærdsreformen

I september 2006 vedtog et flertal i Folketinget den såkaldte *velfærdsreform*. Dens hovedelementer – der ligeledes er indført i lovgivningen – er:

- Gradvis højere efterlønsalder, begyndende i 2019
- Gradvis højere folkepensionsalder, begyndende i 2024
- Delpension ophæves over en årrække, allerede fra 1. januar 2007
- Varigheden af dagpengeretten er nu fire år for alle, uanset alder
- Særligt løntilskud til over 55-årige personer, som har modtaget dagpenge, introduktionsydelse, kontanthjælp eller starthjælp i 12 sammenhængende måneder fra 1. januar 2008
- Seniorjob til ledige, der er fyldt 55 år, og som mister dagpengeretten efter fire år fra 1. januar 2008
- Mulighed for at fortryde manglende tilmelding til efterlønsordningen

5.1.3.d. Genopretningsplanen fra 2010

Folketinget vedtog i maj 2010 en såkaldt genopretningsplan, der blandt andet betyder, at dagpengeperioden pr. 1. juni 2010 blev nedsat fra fire til to år. Der er efterfølgende sket en midlertidig forlængelse af dagpengeperioden, således at dagpengeperioden først fra januar 2013 bliver forkortet fra fire til to år.

5.1.3.e. Tilbagetrækningsreformen

Med henblik på at lempe presset på de offentlige finanser som følge af den demografiske udvikling og styrke dansk økonomi vedtog Folketinget i december 2011 den såkaldte *tilbagetrækningsreform*. Dens hovedelementer er:

- Fremrykning af velfærdsreformens forlængelse af efterløns- og folkepensionsalderen med fem år
- En treårig efterlønsordning
- En seniorførtidspension for nedslidte

I konsekvens heraf er efterlønsalderen blevet hævet med et halvt år om året fra 2014 til 2017. I 2017 vil efterlønsalderen således være 62 år og i 2023 64 år, således at man fra 2023 alene kan få efterløn i tre år. Folkepensionsalderen hæves ligeledes og vil i 2022 være 67 år. Herudover vil der fortsat være en levetidsindeksering af efterløns- og folkepensionsalderen.

5.1.3.f. Den kommende reform af reglerne om fleksjob og førtidspension

Den 30. juni 2012 indgik regeringen (Socialdemokraterne, Socialistisk Folkeparti og Radikale Venstre) en aftale med Venstre, Liberal Alliance

og Det Konservative Folkeparti om en reform af førtidspension og fleksjob. Reformens overordnede mål er at få flest muligt til at arbejde og forsørge sig selv. Som led heri er det bestemt, at fleksjobordningen målrettes, og tilskuddet omlægges. Formålet er at sikre, at også personer med en lille arbejdsevne kan komme ind i ordningen, og at personer med en høj indkomst ikke får det højeste tilskud. Dernæst begrænses adgangen til førtidspension, og der indføres ressourceforløb, der skal sikre en tidlige, tværfaglig og sammenhængende indsats.

Der er tale om en ganske omfattende form, der ved færdiggørelsen af denne bog er på vej gennem Folketinget (se lovforslag nr. 53, fremsat den 1. november 2012). Når lovreformen er gennemført, vil den ændre en række af regler, der omtales i det følgende.

5.2. Folkepension

5.2.1. Generelt

Pensionsloven sikrer alle borgere med en vis, nærmere fastsat tæt, tilknytning til Danmark en livsvarig aldersydelse i forbindelse med pensionering. Folkepensionen er dermed et af de mest centrale elementer i den danske velfærdsordning. Se om dens indførelse og udvikling *Kirsten Ketcher: Folkepension i 50 år – i et ændret pensionsretligt univers, Juristen 2007, s. 111 ff.*

Den folkepensionsordning, vi kender i dag, blev indført i 1956 med lov om folkeforsikring af 26. september 1956 på grundlag af en betænkning fra Folkeforsikringskommissionen, nr. 123/1955. Tidligere gjaldt regler om såkaldt alders- og invaliderente, som var indført under *Steincke* i forbindelse med Kanslergade-forliget i 1933. Der var tale om forsikringsordninger: Man forsikrede sig og fik herefter, når man opfyldte bestemte kriterier (f.eks. en vis alder), udbetalt sin ydelse. Dermed adskilte ordningerne sig fra tidligere lovgivning om transbestemt alderdomsunderstøttelse, der indebar et vanskeligt skønselement. Den første folkepensionsordning rummede både forsikrings- og opsparingsprincipper. Man ændrede ”aldersrenten” til en ”folkepension”, indførte et mindstebeløb til alle, uanset indtægt, og sikrede finansieringen ved at lægge 1 % på indkomstskatten.

Folkepensionen er skattefinansieret efter et ”*pay-as-you-go*”-princip, dvs. med beløb, der ikke står i forhold til, hvor meget den enkelte person gennem sit arbejdsliv har betalt i skat. Statskassen afholder løbende udgifterne til folkepension over statsbudgettet. Ifølge finans-

lovsforslaget for 2013 udgør de samlede udgifter til sociale pensioner 136.936,9 mio. kroner, hvoraf udgifterne til folkepension (konto 15.81) udgør 113.752,4 mio. kr.

5.2.2. Betingelser

5.2.2.a. Alderskravet

For at være berettiget til folkepension skal modtageren have nået *folkepensionsalderen*. Det er et relativt nyt begreb, der indførtes ved lov nr. 1586 af 20. december 2006 og nu findes i pensionslovens § 1a. Begrebet er relativt ved at stå i forhold til det år, man er født. For personer født før den 1. januar 1954 er folkepensionsalderen 65 år, medens den for personer født efter den 30. juni 1955 er 67 år. Ændringen medfører derudover, at der sker en gradvis forhøjelse af pensionsalderen alt efter, hvornår man er født.

Pensionen tildeles dog ikke automatisk, når folkepensionsalderen nås. Folkepension meddeles efter *ansøgning*. Ifølge pensionslovens § 13 skal den indgives til kommunalbestyrelsen, dvs. i praksis til socialforvaltningen på det lokale kommunekontor. Kommunen skal sende meddelelse om retten til folkepension i rimelig tid, inden den kommende folkepensionist når folkepensionsalderen, så han får praktisk mulighed for at forberede sin ansøgning. Meddelelsen skal indeholde oplysning om muligheden for at opsætte pension efter reglerne i lovens kapitel 2a (se herom under 5.2.3.b.).

5.2.2.b. Krav om tilknytning til Danmark

Folkepensionen tildeles som udgangspunkt kun personer med en stærk tilknytning til Danmark. Denne tilknytning – der er væsentligt modificeret i relation til borgere fra EU- og EØS-lande, se hertil afsnit 5.2.2.d. – viser sig i to henseender:

Pensionslovens § 2, stk. 1, kræver for det *første*, at modtageren har *dansk indfødsret*, medmindre han har haft bopæl i riget i mindst 10 år mellem det 15. år og folkepensionsalderen, hvoraf mindst fem år ligger umiddelbart inden tidspunktet for pensionens udbetaling, jf. stk. 2. Flygtninge, jf. udlændingelovens §§ 7 og 8, er ligeledes undtaget kravet om dansk indfødsret.

For det *andet* kræver lovens § 3, stk. 1, at modtageren har *fast bopæl* i riget eller *hyre på et dansk skib*. Dette krav om fast ophold gælder dog ikke personer med dansk indfødsret, som har nået folkepensionsalderen, og som har haft fast bopæl her i riget *i mindst 30 år* mellem

det fyldte 15. år og folkepensionsalderen, jf. stk. 2. Se hertil pkt. 20 i vejledning nr. 53 af 31. august 2007.

Bopælskravet indebærer et krav om tæt tilknytning til Danmark. Dette udelukker ikke, at man har en tilknytning til andre lande. Modtageren skal blot have sit *hjem* i Danmark. Det er muligt at have midlertidige udlandsophold, så længe der forbliver en faktisk bolig her i landet. Ved gentagne ophold i udlandet må der dog være en tidsmæssig begrænsning på opholdenes samlede varighed i løbet af et år, for at retten til folkepension vedbliver at eksistere.

Se f.eks. afgørelsen P-12-07 fra Ankestyrelsen, hvor en pensionist igennem en længere årrække gentagne gange opholdt sig i samme land i østen. Styrelsen lagde vægt på, at pensionisten havde bevaret en lejebolig i Danmark, at han betalte skat her, samt at de gentagne udlandsophold sammenlagt ikke oversteg seks måneder om året. Pensionisten havde således bevaret sin faste bopæl i Danmark, hvorfor han som følge heraf var berettiget til pension efter den sociale pensionslov.

Lovens § 3, stk. 3, giver mulighed for at tage folkepensionen *med til udlandet*, når den først er tilkendt i Danmark. Denne mulighed forudsætter, at man enten har haft bopæl i riget i 10 år i tiden efter det fyldte 15. år eller i mindst $\frac{1}{4}$ af tiden efter det fyldte 15. år og frem til tidspunktet, hvorfra pensionen ydes. I begge situationer skal bopælsbetingelsen i stk. 1 være opfyldt i tiden op til tilkendelsen af pensionen.

Det fremgår af lovens § 4, at retten til pension er betinget af minimum tre års bopælstid i Danmark, den såkaldte mindste bopælstid.

5.2.2.c. Optjeningskrav

Størrelsen af folkepensionen afhænger af, hvor længe man har opholdt sig i Danmark. Ifølge lovens § 5, stk. 1, er retten til fuld pension for personer over folkepensionsalderen betinget af mindst 40 års fast bopæl i Danmark. Dermed *optjener* man ret til (fuld) folkepension gennem en lang tilknytning. Er betingelsen for fuld pension efter denne bestemmelse ikke opfyldt, fastsættes pensionen efter forholdet mellem bopælstiden og 40 år.

De nærmere regler om optjeningsprincippet fremgår af §§ 5-10 i loven.

Som anført under 5.2.2.b. anvendes alene et *fysisk* tilknytningskrav. Kravet om fast bopæl betyder, at modtageren som udgangspunkt skal have fast bopæl i landet både ved tilkendelse og udbetaling af pensionen. Det er uden betydning, om vedkommende har haft arbejde eller indbetalt skat i den nævnte periode.

5.2.2.d. Særligt om EU/EØS-borgere

Efter reglerne i pensionslovens § 11 kan socialministeren efter overenskomster med andre stater fastsætte regler om fravigelse af bestemmelserne om indfødsret, bopæl og optjening. Med hjemmel i denne bestemmelse er der indgået konvention med Finland, Island, Norge og Sverige i form af den nordiske konvention om social sikring af 11. juni 1992. Ligeledes er der indgået overenskomster med en række andre lande og stater.

Desuden gælder forordning nr. 883/2004 om koordinering af de sociale sikringsordninger. Denne forordning har til formål at sikre koordinering af medlemslandenes sociale sikringsydelser, så man undgår, at personer, der flytter bopæl eller beskæftigelse inden for EU, mister sociale rettigheder. Dermed får EU-borgere en reel adgang til at benytte sig af den traktatsikrede ret til arbejdskraftens fri bevægelighed. Se nærmere om forordningen *Jean Paju: Introduktion till EU:s socialförsäkringsrätt* (2012), s. 28 ff.

Ifølge art. 4 i forordningen gælder et ligebehandlingsprincip, hvorefter personer, som er omfattet af forordningen, har samme rettigheder og pligter i henhold til en medlemsstats lovgivning som medlemsstatens egne statsborgere, medmindre andet følger af særlige bestemmelser i forordningen. Bestemmelsen betyder, at de rettigheder (og hertil hørende pligter), som danske statsborgere har efter pensionsloven, også gælder for den kreds af personer, som er omfattet af forordningens art. 2. Det drejer sig bl.a. om personer, der er statsborgere i en medlemsstat, samt om statsløse og flygtninge bosat i en medlemsstat, og som er eller har været omfattet af lovgivningen i en eller flere medlemsstater, samt om disses familiemedlemmer og efterladte. Disse regler betyder, at kravet i § 3 i pensionsloven om bopæl i Danmark er ophævet i relation til EU/EØS-borgere. Denne ophævelse følger direkte af § 13, stk. 1, i bekendtgørelse nr. 1438 af 13. december 2006 (pensionsbekendtgørelsen).

Herefter kan der tilkendes og udbetales både førtidspension (invalidpension) og folkepension til personer, der har bopæl på et andet EØS-lands område, såfremt betingelserne herfor i øvrigt er opfyldt.

Den danske pension skal udbetales med samme beløb og samme tillæg som til personer med bopæl i Danmark.

Bekendtgørelsens § 12, stk. 3, giver i øvrigt hjemmel til at fravige kravet om dansk indfødsret efter lovens § 2, stk. 1, og § 68, jf. lovens § 11, stk. 1, hvor dette følger af overenskomster med andre lande.

5.2.3. Ydelserne

5.2.3.a. Grundydelse og tillæg

Folkepensionen består af to hoveddele – et grundbeløb og et pensionstillæg, jf. pensionslovens § 12. Grundbeløbet er 5.713 kr. pr. måned (før skat) i 2012, jf. pensionslovens § 49, stk. 1, jf. reguleringsklausulen i stk. 3. Grundbeløbet afhænger kun af pensionistens egen personlige *arbejdsindkomst*, jf. §§ 15, stk. 1, og 27 i pensionsloven samt nærmere i §§ 33-35 i pensionsbekendtgørelsen. Pensionsindtægter fra andre kilder påvirker ikke grundbeløbet, hvad enten de er baseret på kollektive eller individuelle ordninger.

Pensionstillægget er indtægtsreguleret og justeres både i forhold til en folkepensionists egne indtægter og i forhold til en eventuel ægtefælle eller samlevers indtægter, jf. pensionslovens §§ 15, stk. 2, 29 og 31, stk. 2. Pensionstillægget kan i 2012 udgøre op til kr. 5.933 pr. måned for enlige folkepensionister og kr. 2.868 pr. måned for en gift eller samlevende folkepensionist (før skat).

Folkepensionens grundbeløb sikrer kun den enkelte et helt basalt forsørgelsesniveau. Der er tale om en fælles grundydelse med det samme ydelsesniveau uafhængigt af modtagerens indkomst og formue. Personer med lav indkomst har dog mulighed for tillægsydelser. Derimod får personer med store kapital- eller pensionsindkomster ikke nedsat folkepensionens grundbeløb. Disse forhold giver ofte anledning til politisk debat med ønsker om, at også grundbeløbet skal være afhængigt af pensionistens indkomst- og formueforhold.

Hverken grundbeløbet alene eller grundbeløbet med pensionstillæg vil kunne sikre en særlig stor del af danske lønmodtagere et indkomstniveau i pensionsalderen, der kan matche indkomstniveauet i den erhvervsaktive alder. Folkepensionister kan derfor herudover opnå ret til en række særlige *tillæg*, der opdeles i personlige tillæg, varmetillæg og helbredstillæg. Ifølge § 14, stk. 1, i pensionsloven kan der udbetales et personligt tillæg til folkepensionister, hvis økonomiske forhold er *særlig vanskelige*. Ifølge bestemmelsens stk. 1 kan kommunen træffe

afgørelse herom efter en nærmere konkret og individuel vurdering af pensionistens økonomiske forhold. Dermed kan kommunen dække hele pensionistens egenbetaling – også til helbredelsesrelaterede udgifter – når vedkommende er i en særlig økonomisk vanskelig situation.

Efter stk. 2 i bestemmelsen kan der ydes personligt tillæg til betaling af *varmeudgifter*. Socialministeren fastsætter regler herom, herunder om egenbetaling. Dernæst bestemmer stk. 3, at der til folkepensionister – uanset deres økonomiske forhold – kan ydes et tillæg til udgifter til *petroleum*, når anvendelsen af petroleum i dunke på højst 10 l er en nødvendig opvarmningsform i deres bolig.

Efter pensionslovens § 14a kan der efter særlige regler ydes *helbredstillæg* til betaling af pensionistens egne udgifter til ydelser, som regionsrådet yder tilskud til efter sundhedslovens kapitel 15 og 42.

De økonomisk svagest stillede folkepensionister får som supplement herudover i henhold til § 72 d i pensionsloven en årlig ældrecheck på op til kr. 11.200 i 2012. Desuden kan folkepensionister få boligydelse, jf. lov om individuel boligstøtte.

Som hermed antydnet indgår folkepensionen i stigende grad i et nært samspil med *anden alderdomssikring*. Således findes der talrige regler, der inden for visse indkomst- og formuegrænser sikrer pensionister tilskud til bolig og andre fornødenheder. Hertil kommer – sidst, men ikke mindst – den rolle, arbejdsmarkedspensionerne spiller. Hovedsigtet med disse kollektive pensionsordninger er at sikre den enkelte lønmodtager en bedre sammenhæng mellem pensionsydelser og tidligere indkomstniveau og en mere glidende overgang fra erhvervsaktiv til pensionist.

5.2.3.b. Opsat folkepension

En pensionist, der har nået folkepensionsalderen, har mulighed for at udskyde tidspunktet for folkepensionens udbetaling for i stedet at fortsætte på arbejdsmarkedet i en periode herefter. Ligesom i andre pensionsordninger betegnes dette som *opsat pension*. Derved “opsparer” pensionisten sin pension med den virkning, at ydelsen forhøjes, når den senere kommer til udbetaling. Reglerne herom, der er indført pr. 1. juli 2008, følger af pensionslovens kap. 2a (§§ 15a-15f).

Folkepensionen kan opsættes, fra det øjeblik personen når folkepensionsalderen. Det er muligt for pensionisten at vente med at opsætte sin pension, så han modtager folkepension i en periode, inden opsættelsen. Pensionisten kan opsætte sin folkepension i to perioder i sammenlagt op til 10 år.

Opsat pension giver mulighed for et længere aktivt arbejdsliv. I stedet for at få den løbende pensionsydelse nedsat i forhold til arbejdsindkomsten kan man optjene en *venteprocent*, der forhøjes, jo længere tid pensionen forbliver opsat, og man dermed bidrager til produktionen, jf. pensionslovens § 15a, stk. 3.

Folkepensionen opsættes efter anmodning til kommunen. Modtageren skal ifølge lovens § 15d, stk. 1, kunne dokumentere et beskæftigelsesniveau på minimum 1.000 timer inden for et kalenderår. Det er uden betydning, om beskæftigelsen er som selvstændig eller lønmodtager. Er beskæftigelseskravet ikke opfyldt for et kalenderår, optjener modtageren ikke venteprocent for dette år, hvorfor folkepensionen for det år udbetales i et engangsbeløb. Udbetaling af engangsbeløbet gør dog ikke modtageren til pensionist, og pensionen er uhindret opsat i det nye år, medmindre modtageren meddeler kommunen, at opsættelsen skal fjernes for det kommende år.

5.2.4. Delpension

5.2.4.a. Kendetegn

Indtil gennemførelsen af velfærdsreformen i september 2006 (se herom under 5.1.3.c.) har *delpension* været et alternativ til det almindelige pensionssystem. Reglerne følger af delpensionsloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 1096 af 16. november 2005 med senere ændringer og bekendtgørelse nr. 452 af 28. april 2010, delpensionsbekendtgørelsen. De er uddybet i Beskæftigelsesministeriets vejledning om delpension, nr. 88 af 21. juni 2000.

Delpension gav 60-64-årige med bopæl i Danmark mulighed for at *gå ned i arbejdstid* og få suppleret indtægten med en pensionsydelse. Dermed gav ordningen mulighed for en gradvis tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet. Reglerne sonderer mellem lønmodtagere og selvstændige erhvervsdrivende.

Ordningen er nu under afvikling og fuldt udfaset i 2025.

Man skal være født før 1959 for at kunne gå på delpension. Delpensionsalderen bliver gradvist forhøjet for personer, der er født mellem den 1. januar 1954 til og med den 31. december 1958. Delpensionsalderen bliver samtidig gradvis forhøjet fra 65 år til 67 år. Forhøjelsen af delpensionsalderen betyder ikke noget for delpensionsperiodens længde for personer, der er født før den 1. januar 1956 (den er fortsat fem år). For personer, der er født i perioden fra

den 1. januar 1956 til og med den 31. december 1958 betyder forhøjelsen af delpensionsalderen, at delpensionsperioden bliver forkortet.

5.2.4.b. *Lønmodtagere*

For lønmodtagere er betingelserne for at opnå delpension, at man før overgangen til delpension er *mellem 60 og 65 år*, jf. delpensionslovens § 1, bor og arbejder i *Danmark* (uden nødvendigvis at have dansk statsborgerskab), jf. lovens § 2. Man må ikke have ret til efterløn, og man skal have arbejdet gennemsnitligt 30 timer om ugen i 18 måneder inden for de sidste 24 måneder. Derudover skal man have indbetalt ATP-bidrag svarende til 10 år på fuld tid inden for 20 år (mindst 18 timer pr. uge, hvis man har været på nedsat tid). I forbindelse med tildelingen skal der foretages en opgørelse af pensionsformuen jf. lovens § 2, stk. 1, nr. 6.

Efter overgangen til delpension, jf. lovens § 3, skal pensionistens arbejdstid nedsættes med mindst syv timer eller mindst $\frac{1}{4}$ af arbejdstiden af den gennemsnitlige arbejdstid i de sidste ni måneder. Pensionisten skal arbejde mellem 12 og 30 timer om ugen i gennemsnit. Arbejdstiden opgøres en gang årligt. Der skal mindst arbejdes 20 dage i hvert kvartal. Ordningen skal accepteres af arbejdsgiveren.

5.2.4.c. *Selvstændige*

Ifølge delpensionslovens § 1, stk. 1, omfattes også selvstændige erhvervsdrivende af ordningen. De nærmere betingelser for selvstændige er beskrevet i kapitel 2 i delpensionsbekendtgørelsen. Bekendtgørelsen opstiller nogle generelle betingelser om forudgående tilknytning til arbejdsmarkedet, før selvstændige erhvervsdrivende kan overgå til delpension. Modtageren skal være beskæftiget ved selvstændig erhvervsvirksomhed her i landet eller på et dansk skib. Modtageren skal have fast bopæl her i landet og skal i de seneste fem år inden overgang til delpension have været beskæftiget på fuld tid, hvoraf den selvstændige i mindst fire år har haft en indtægt som selvstændig. Dernæst skal modtageren have arbejdet som selvstændig erhvervsdrivende i mindst 9 måneder inden for de sidste 12 måneder før overgangen.

Reglerne opstiller også visse indkomstkra. Den seneste årlige indtægt som selvstændig erhvervsdrivende inden overgang til delpension skal ifølge bekendtgørelsens § 6, stk. 1, nr. 6, udgøre mindst $\frac{1}{3}$ af et basisbeløb, der svarer til 82 % af sygedagpengenes højeste beløb jf. delpensionslovens § 4, stk. 1, 2. pkt. Endelig må modtageren ikke have

ret til efterløn eller udnytte en sådan ret, ligesom der skal foretages en opgørelse over pensionsformuen, jf. bekendtgørelsens § 6, stk. 1, nr. 7 og 8.

Efter overgangen til delpension skal modtageren ifølge bekendtgørelsens § 8, stk. 1, godtgøre, at der er sket en nedsættelse af arbejdstiden til 18½ time ugentligt (mindst halvdelen af timeantallet nævnt i lovens § 4, stk. 2, altså 37 timer). Der må ske en konkret angivelse af, hvordan modtageren har tænkt sig at gennemføre en arbejdstidsnedsættelse. Arbejdstiden skal i de første seks måneder efter overgangen til delpension og derefter årligt svare til en gennemsnitlig ugentlig arbejdstid på halvdelen af det antal timer, der er nævnt i lovens § 4, stk. 2, jf. bekendtgørelsens § 8, stk. 2.

5.2.4.d. Beregning af delpension

Delpensionen beregnes på baggrund af et såkaldt årligt *basisbeløb*, der svarer til 82 % af sygedagpengenes højeste beløb, jf. delpensionslovens § 4, stk. 1. For hver time, den ugentlige arbejdstid nedsættes, udbetales 1/37 af basisbeløbet. Hidtidig arbejdstid ud over 37 timer kan ikke medtages i beregningen.

For personer, der er omfattet af delpensionslovens § 1, stk. 1, sker der en modregning i delpensionen af pensionsopsparinger af en vis størrelse, uanset om pensionen udbetales eller ej. Reglerne herom findes i lovens § 4a om *fradrag*. Delpensionen nedsættes f.eks., hvis modtageren bl.a. har en pensionsopsparing hos Lønmodtagerens Dyrtingsfond eller anden rate- eller kapitalpension.

Pensioner, der er udbetalt efter lovgivningen i et andet EØS/EU-land, og som er beregnet efter forordning nr. 883/2004, medfører dog ikke fradrag, se lovens § 4a, stk. 1.

Delpensionen kan tidligst udbetales den 1. i måneden, efter at modtageren har ansøgt om pensionen, jf. delpensionslovens § 6. Fastsættelsen af modtagerens delpension sker årligt på baggrund af indtægten i det foregående kalenderår og omregnes i løbet af året, hvis den gennemsnitlige ugentlige arbejdstid ændres med mere end 2 timer, se lovens § 8, stk. 1-3. Perioder med arbejdsfravær pga. sygdom eller arbejdsløshed indgår ikke i fastsættelsen af delpensionen, jf. lovens § 8, stk. 4.

5.2.4.e. Bortfald og genindtræden

Delpensionen bortfalder ved udgangen af den måned, hvor pensionsmodtageren ikke længere opfylder betingelserne.

Ved fravær pga. sygdom modtages der kun delpension, så længe at retten til sygedagpenge efter sygedagpengeloven ikke er ophørt. Ophører denne ret, bortfalder retten til delpension også, jf. delpensionslovens § 10, stk. 1. Ligeledes bortfalder delpensionen, hvis modtageren har været arbejdsløs i en sammenhængende periode på 52 uger, jf. lovens § 10, stk. 2.

Har delpensionen været bortfaldet, fordi betingelserne ikke længere var opfyldt, er det et krav for at genindtræde i ordningen, at modtageren på ny kan opfylde alle betingelserne. Dette betyder, at lovens krav om forudgående beskæftigelse inden overgangen til delpensionsordningen skal være iagttaget i perioden frem til genindtrædelsen. Skyldes bortfaldet af pensionen dog sygdom eller arbejdsløshed, kan udbetalingen genoptages, uden at kravene om forudgående beskæftigelse er opfyldt, jf. lovens § 10, stk. 3.

5.2.4.f. Ophør

Modtagere af delpension overgår ikke automatisk til folkepensionen, når de opnår folkepensionsalderen. De skal indgive en ansøgning, jf. pensionslovens §§ 13 og 33. Da delpension indebærer et element af beskæftigelse, er det ikke muligt at være folkepensionist og samtidig være omfattet delpensionsordningen. Derfor ophører retten til delpension, når retten til folkepension indtræder. De samme regler gør sig gældende for førtidspension. Se i det hele delpensionslovens § 11.

5.3. Førtidspension

5.3.1. Begreb og størrelse

Pensionsloven giver ikke blot den enkelte borger ret til *folkepension* ved aldersbegrundet pensionering, men også til *førtidspension* ved invaliditetsbegrundet pensionering. Reglerne herom fremgår af lovens § 16. Ifølge denne bestemmelse er det en betingelse for at få tilkendt førtidspension, at personens arbejdsevne er *varigt nedsat*, og at nedsættelsen er af et *sådan omfang*, at man uanset mulighederne for støtte efter den sociale eller anden lovgivning, herunder beskæftigelse i fleksjob, ikke vil være i stand til at blive selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde, jf. nærmere under 5.3.2.a.

Med virkning fra den 1. januar 2003 er der gennemført en reform af førtidspensionen. Personer, der tilkendes førtidspension, eller hvis sagsbehandling er påbegyndt efter den 1. januar 2003, følger reglerne i pensionsloven, mens pensioner fra før 1. januar 2003 er omfattet af de tidligere regler i lov om højeste, mellemste, forhøjet almindelig og almindelig førtidspension mv., se senest lovebekendtgørelse nr. 1006 af 19. august 2010. Det er efter disse regler ikke muligt for modtageren at overgå til de nye regler om førtidspension, hvis modtageren først er blevet tilkendt pensionen eller invaliditetsydelsen efter den gamle ordning, se lovens § 1.

Førtidspension tilkendt efter reformen består af én samlet ydelse, der er skattepligtig. Derudover indtægtsreguleres pensionen på baggrund af modtagerens og dennes eventuelle ægtefælle eller samlevers indtægter. Personer, der har fået tilkendt førtidspension efter den 1. januar 2003, får i 2012 som udgangspunkt som enlige kr. 17.075 pr. måned og som gifte/samlevende kr. 14.514 pr. måned (før skat), jf. pensionslovens §§ 32a-32d.

5.3.2. Betingelser

5.3.2.a. Arbejdsevnebegrebet

Et hovedelement i 2003-førtidspensionsreformen er, at begrebet “erhvervsevnetab” erstattes med begrebet “arbejdsevne”. Det nye arbejdsevnekriterium baserer sig i endnu højere grad end det tidligere erhvervsevnekriterium på en skønspregt vurdering i det enkelte tilfælde.

Ifølge pensionslovens § 19, stk. 1, skal grundlaget for en afgørelse om førtidspension bestå af

- 1) en redegørelse for, at arbejdsevnen ikke kan forbedres,
- 2) en redegørelse for den pågældendes ressourcer samt mulighederne for at anvende og udvikle dem. Redegørelsen skal udarbejdes i samarbejde med den pågældende, og dennes egen opfattelse af forholdene skal udtrykkelig være anført,
- 3) den faglige forklaring på, hvorfor pågældendes arbejdsevne anses for varigt nedsat,
- 4) den faglige forklaring på, at arbejdsevnen ikke lader sig anvende til selvforsørgelse uanset mulighederne for støtte efter den sociale eller anden lovgivning, eller
- 5) angivelse af en eller flere konkrete arbejdsfunktioner, den pågældende med sin nedsatte arbejdsevne anses for at kunne udføre.

Socialministeren fastsætter regler om krav til undersøgelse af arbejdssevne samt om sagsbehandling og fremgangsmåde i forbindelse med påbegyndelse og behandling af sager om førtidspension, jf. bestemmelsens stk. 2. Disse regler fremgår af bekendtgørelse nr. 1438 af 13. december 2006 om social pension. Til reglerne har Socialministeriet udsendt vejledning nr. 105 af 23. oktober 2002. Se også reglerne om sagsbehandling i Arbejdsmarkedsstyrelsens bekendtgørelse 1402 af 13. december 2006, der gælder for sager om revalidering, fleksjob og førtidspension. Vejledningen foreskriver, at de relevante aktiverings-, revaliderings- og behandlingsmæssige samt andre foranstaltninger skal være afprøvet for derved at dokumentere, om den pågældende er (eller ikke er) i stand til at forsørge sig selv.

Den *forebyggende* indsats er dermed gjort afgørende i det nye førtidspensionssystem, hvor den centrale opgave består i at udvikle evnen til at kunne varetage et arbejde på så normale vilkår som muligt.

Denne indsats er bestemmende for en eventuel efterfølgende sagsbehandling efter reglerne om førtidspension, og der er med førtidspensionsreformen taget en række initiativer for at sikre en bedre sammenhæng mellem pensionslovens regler og reglerne i lov om aktiv socialpolitik (jf. lovbekendtgørelse nr. 109 af 24. februar 2012 med senere ændringer, almindeligvis omtalt som *aktivloven*). Dette gælder både i forhold til tilkendelseskriteriet og i forhold til den sagsbehandling, der skal gennemføres. Den forebyggende indsats sker efter aktivlovens bestemmelser om revalidering og fleksjob.

Personer, hvis arbejdssevne gennem aktivering eller revalidering mv. er forbedret på en sådan måde, at de kan henvises til at søge beskæftigelse på det normale arbejdsmarked, kan ikke tilkendes førtidspension. Det samme gælder personer, hvor det efter en bedømmelse af arbejdssevnen viser sig, at der enten direkte eller gennem revalidering kan anvises et arbejde, som den pågældende kan varetage med anvendelse af de eksisterende støttemuligheder, f.eks. et fleksjob.

5.3.2.b. Arbejdsevnenedsættelsen

Betingelsen for at modtage førtidspension er altså *ikke* knyttet til samme klare objektive kriterium som folkepension. Det beror på en konkret vurdering af mere skønspræget karakter i hvert enkelt tilfælde. Reglerne om førtidspension giver derfor anledning til langt flere administrative klagesager og retssager end reglerne om folkepension.

For modtagere, der er tilkendt pension før reformen, består før-

tidspensionsydelsen af et *grundbeløb*, ofte suppleret af forskellige *tillæg*, f.eks. pensionstillæg og invaliditetsbeløb, alt afhængig af hvilken førtidspension der er blevet tildelt.

Førtidspensionsreformen har skabt en vis usikkerhed i praksis om forståelsen af de nye begreber. Ankestyrelsen har i juli 2006 og oktober 2009 offentliggjort to praksisundersøgelser om førtidspension efter arbejdsevnetometoden. 2009-undersøgelsen viser, at 81 % af kommunernes afgørelser om tilkendelse af førtidspension er i overensstemmelse med lovgivning og praksis, når sagen er behandlet efter pensionslovens § 18. I de resterende sager ville afgørelsen blive ændret eller hjemvist til fornyet behandling i kommunen, hvis sagen havde været indbragt som en klagesag i Ankestyrelsen. At afgørelserne ville blive ændret eller hjemvist skyldtes primært, at der ikke var dokumentation for, at mulighederne for udvikling af borgerens ressourcer i forhold til arbejdsmarkedet havde været udnyttet. Den angivne procent er noget højere end i 2006-undersøgelsen, hvor Ankestyrelsen var uenig i bevillingen af førtidspension i 23 % af sagerne, enten fordi afgørelsen var i strid med lovgivningen og Ankestyrelsens praksis, eller fordi oplysningsgrundlaget var så utilstrækkeligt, at afgørelsen ville være anset for ugyldig, hvis sagen var behandlet i Ankestyrelsen.

Kernen i arbejdsevnebegrebet er, at modtageren opfylder arbejdsmarkedets krav til at kunne udføre konkrete arbejdsbyrder med henblik på selvforsørgelse. Har modtageren haft mulighed for helt eller delvis at forsørge sig selv ved iagttagelse af visse hensyn, afskæres muligheden for førtidspension. Et eksempel på et sådant hensyn kunne være, at modtageren i stedet for pension får et *fleksjob*.

5.3.3. Forholdet til andre ordninger

5.3.3.a. Offentlige ordninger

Reglerne om offentlig førtidspension indgår i et nøje samspil med andre offentlige ordninger.

Modtager man førtidspension efter pensionsloven, overgår man automatisk til *folkepension*, når folkepensionsalderen nås, jf. pensionslovens § 37.

Afhængigt af, om en modtager af førtidspension er omfattet af de nye eller gamle regler, er der mulighed for at indbetale til ATP. For personer omfattet af reglerne fra før den 1. januar 2003 er indbetaling til ATP valgfrit, mens det for personer omfattet af reglerne fra 1. januar 2003 og frem er obligatorisk at indbetale til ATP, jf. pensionslovens § 33a, stk. 1.

Ifølge pensionslovens § 33a, stk. 3, indbetaler førtidspensionisten selv 1/3 af bidraget, mens kommunen betaler 2/3. Der skal dog ikke indbetales bidrag, hvis pensionen udgør en månedlig ydelse på mindre end 1.000 kroner, jf. lovens § 33a, stk. 2.

Derudover er det muligt for alle førtidspensionister at have en supplerende arbejdsmarkedspension (SUPP) i lighed med lønmodtageres arbejdsmarkedspensioner. Reglerne herom fremgår af pensionslovens § 33b, samt førtidspensionsbekendtgørelsen § 33, jf. nærmere afsnit 5.7. Det er valgfrit for pensionisten at indtræde i ordningen. For at der kan ske tilmelding, er det dog et krav, at pensionisten har fået tilkendt førtidspension efter enten de nye eller gamle regler. Se nærmere om SUPP, afsnit 5.7.

Modtagerens bidrag bliver månedsvis indeholdt ved pensionens udbetaling med henblik på at blive indbetalt til enten ATP, et livsforsikringsselskab eller en pensionskasse efter pensionistens eget valg, jf. pensionslovens § 33b, stk. 3. Modtageren kan bestemme, at det hidtidige anvendte indbetalingsinstitut skal erstattes med et andet. Midler indbetalt til pensionsordningen konverteres til en livsvarig pensionsret, når førtidspensionisten overgår til folkepension.

Løbende udbetalinger af den supplerende arbejdsmarkedspension er skattepligtig indkomst, mens en engangsudbetaling medfører, at modtageren skal betale en procentvis fastsat skatteafgift.

Kommunens udgifter til ATP-bidrag og supplerende pensionsbidrag afholdes af staten, jf. pensionslovens §§ 33a, stk. 5, og 33b, stk. 4.

5.3.3.b. *Private ordninger*

På grund af den nære sammenhæng mellem invaliditetssikringen i den offentlige pensionslovgivning og de private pensionsordninger, har førtidspensionsreformen indirekte betydning for hele pensionsområdet, jf. nærmere herom *Arbejdsmarkedspension*, kapitel 10, afsnit 2.1.c. og *Mads Bryde Andersen: Aftaleretlige konsekvenser af førtidspensionsreformen på private livs- og pensionsforsikringer*, Nordisk Tidsskrift for Forsikringsret 2001, s. 365 ff.

Med alle de forbehold, der følger af de specifikt aftalte vilkår, består der generelt en formodning for, at den sikrede, som har fået tilkendt førtidspension, også har krav på en invalidedækning, jf. *U 1993.660 H*. En tilsvarende formodning består derimod ikke, hvis der alene er tilkendt fleksjobbeskæftigelse, jf. *U 2011.2223 H*.

Et nyere udredningsarbejde har vist, at hovedparten af livsforsik-

ringsvirksomhederne har fastholdt det traditionelle erhvervsevnekriterium i deres kollektive pensionsforsikringer, se Pensionsmarkedsrådets redegørelse om samspillet mellem offentlig førtidspension og invalidedækning i arbejdsmarkedspensionsordninger (maj 2007), s. 6 og 14 ff. Se også Ankestyrelsens Praksisundersøgelser om førtidspension efter arbejdsevnetmetoden, fra henholdsvis 2006 og 2009.

5.4. Fleksjob

5.4.1. Karakteristik

Efter reglerne i kapitel 13 i lov om en aktiv beskæftigelsesindsats (jf. lovbekendtgørelse nr. 706 af 28. juni 2012) har personer under folkepensionsalderen med varige begrænsninger i arbejdsevnen, jf. lovens § 2, nr. 7, siden 1. januar 1998 haft mulighed for 1) ansættelse hos private eller offentlige arbejdsgivere i fleksjob efter lovens § 70 eller 2) støtte til at fastholde beskæftigelsen i egen virksomhed jf. lovens § 75. Løntilskuddet udgør ifølge lovens § 71, stk. 2, enten 1/2 eller 2/3 af lønnen, afhængigt af den ansattes *arbejdsevne*. Der kan således ikke (længere) gives fleksjobtilskud til personer, hvis arbejdsevne kun er nedsat med 1/3.

En fleksjobansættelse reguleres som udgangspunkt af de almindelige regler om lønmodtagere, herunder reglerne i den ansættelsesretlige lovgivning (ferielov, funktionærlov mv.) og sygedagpengeloven. Der er dog visse undtagelser fra dette udgangspunkt. Bl.a. kan man ikke optjene ret til arbejdsløshedsunderstøttelse eller efterløn under en fleksjobansættelse.

Det fremgår af lovens § 70, stk. 1 og 2, at jobcentret giver tilbud om fleksjob til personer, som ikke modtager førtidspension efter lov om social pension eller lov om højeste, mellemste, forhøjet almindelig og almindelig førtidspension mv., og som ikke kan opnå eller fastholde beskæftigelse på normale vilkår på arbejdsmarkedet. Fleksjob kan først tilbydes, når alle relevante tilbud efter loven samt andre foranstaltninger, herunder eventuelt forsøg på omplacering på arbejdspladsen, har været afprøvet for at bringe eller fastholde den pågældende i ordinær beskæftigelse. Det gælder dog ikke, hvor det er åbenbart formålsløst at gennemføre de nævnte foranstaltninger forud for visitationen.

Da den tidligere mulighed for at yde tilskud med 1/3 faldt bort ved lov nr. 284 af 25. april 2001, præciserede de almindelige bemærkninger til lovforslaget (pkt. 5 i forslag til lov om ændring af lov om aktiv social-

politik og andre love, fremsat den 15. december 2000), at ordningen er rettet mod personer med *væsentlig* nedsættelse af arbejdsevnen, og at alle muligheder for at opnå eller fastholde ordinær beskæftigelse skal være undersøgt, herunder ansættelse efter overenskomsternes sociale kapitler. Dette væsentlighedskrav er en central betingelse, der har givet anledning til et stort antal administrative afgørelser i Ankestyrelsen. Det var således klart forudsat, at den del af personkredsen, som efter de *tidligere* regler kunne få tilbud om fleksjob med 1/3 tilskud, fremover skulle kunne ansættes i job på normale vilkår, herunder efter overenskomsternes sociale kapitler, som følge af en intensiveret revalideringsindsats mv.

Den vurdering, der anlægges i forbindelse med en visitering til fleksjob, er ikke en erhvervsudygtighedsvurdering. Vurderingen foretages af jobcentret på selvstændigt grundlag. For personer visiteret til fleksjob vil der ved ledighed være ret til ledighedsydelse eller særlig ydelse efter kapitel 7 i lov om aktiv socialpolitik (jf. lovbekendtgørelse nr. 190 af 24. februar 2012 med senere ændringer). Modtager den fleksjobansatte invalidepension i kraft af en pensionsordning, vil denne udbetaling normalt blive fradraget i denne ledighedsydelse eller særlig ydelse.

Fleksjobtilskuddet udgør ifølge lovens § 72, stk. 1, enten 1/2 eller 2/3 af lønnen, der som udgangspunkt er den overenskomstmæssige timeløn for personer på det pågældende beskæftigelsesområde.

5.4.2. Samspilsproblemer

Reglerne om fleksjob har indirekte betydning for tildelingen af invalidepension fra en privat pensionsordning med invalidedækning. I *U 2003.162 H* fortolkede Højesteret erstatningsansvarslovens § 5 således, at erhvervsevnetabet skal fastsættes uafhængigt af den løn, som en skadelidt opnår gennem et fleksjob. I *U 2004.374 H* fortolkede Højesteret bestemmelsen om erhvervsevnetab i en pensionsforsikring hos Kommunernes Pensionsforsikring (Sampension) på tilsvarende vis, da “der ikke i pensionsvilkårene er tilstrækkelige holdepunkter for en anden forståelse af tilsagnet om dækning i tilfælde af erhvervsevnetab end en forståelse i overensstemmelse med erstatningsansvarslovens § 5”. Et lignende resultat nåede Højesteret til i *U 2004.867 H*, for så vidt angår erhvervsevnetaberstatningen efter arbejdsskadesikringsloven.

Dommene har givet anledning til kritik, og en række livsforsikringsvirksomheder har i konsekvens af den nye praksis ændret deres forsikringsbetingelser, se hertil *Ivan Sørensen: Forsikringsret*, 5. udg. (2010),

s. 710 ff. Der er nu gennemført en ændring for arbejdsskadesikringens vedkommende ved lov nr. 848 af 7. september 2009 om ændring af lov om arbejdsskadesikring. Ifølge lovbemærkningerne indebærer den nye højesteretspraksis bl.a., at tilskadekomne i mange situationer vil kunne opnå en samlet indtjening, der ligger over indtjeningen før arbejdsskaden. En sådan “merkompensation” skønnes ikke rimelig, og man genindfører derfor den tidligere administrative praksis. Det fremhæves samtidig, at skadelidtes retssikkerhed ikke er truet, da de tilskadekomne kan få sagen genoptaget, hvis det efterfølgende viser sig, at de ikke kan bevare fleksjobbet. Se nærmere FT 2005/06, tillæg A, sp. 2119 ff.

Helt tilsvarende betragtninger kan anføres i forhold til arbejdsmarkedspensioner. De kan bl.a. udgøre en saglig grund for overenskomstparterne til at ændre pensionsordninger så der fremover ikke bliver mulighed for at udnytte en eventuel resterhvervsevne. En række arbejdsmarkedspensionsinstitutter har derfor efter disse domme præciseret deres betingelser, så personer i fleksjob ikke er berettiget til udbetaling af invalidepension ved erhvervsevnetab (hvilket normalt kræver, at man har mistet mindst 1/2 eller 2/3 af erhvervsevnen, se hertil afsnit 7.3.3.a.), når vedkommende som fleksjobansat oppebærer en arbejdsløn. Om de retlige muligheder for at gennemføre sådanne ændrede vilkår henvises til *Arbejdsmarkedspension*, s. 261 ff.

5.4.3. Fleksydelse

Der har tidligere eksisteret en ordning kaldet *seniorydelse* for personer, der af helbredsmæssige eller sociale årsager ikke kunne være fuldt beskæftiget på arbejdsmarkedet. Seniorordningen var efterlønslignende, fordi den gav denne personkreds mulighed for at trække sig tilbage fra arbejdsmarkedet inden folkepensionsalderen. Ordningen var beregnet til personer i fleksjob eller personer, der modtog den dengang særlige *ledighedsydelse* for personer over 50 år. Ordningen blev ophævet med virkning fra den 1. juli 2001 og er blevet erstattet af den såkaldte *fleksydelse*, se nærmere lov om fleksydelse, jf. lovbekendtgørelse nr. 871 af 6. juli 2007 med senere ændringer.

Formålet med loven om fleksydelse er – i stil med efterlønnen og den gamle seniorydelse – at give personer, der er visiteret til et fleksjob, mulighed for at modtage en økonomisk ydelse med henblik på at trække sig tilbage fra arbejdsmarkedet, indtil folkepensionsalderen nås, jf. lovens § 1. En person, der visiteres til fleksjob, tilmeldes fleksydelsesordningen med virkning fra den 1. i måneden efter visitationen, jf. lovens § 4,

stk. 1. Kommunen opkræver fleksydelsesbidrag af personer, der er tilmeldt ordningen, når det er konstateret, at personen vil kunne optjene ret til fleksydelse, jf. lovens § 7, stk. 1. Den fleksjobvisiterede går så fra at indbetale til efterlønsordningen til at indbetale til fleksydelse, hvor reglerne og betingelserne for fleksydelse svarer til efterlønsordningen.

5.5. Efterløn

5.5.1. Almindelige regler

5.5.1.a. Karakteristik

Efterløn er en særlig ydelse, der kan udbetales til medlemmer af arbejdsløshedskasser, som er fyldt 60 år, og som har foretaget indbetalinger til deres a-kasse senest ved det 30. år. Reglerne findes kapitel 11a i lov om arbejdsløhedsforsikring, jf. lovbekendtgørelse nr. 642 af 22. juni 2012. Som følge af den såkaldte tilbagetrækningsreform hæves disse alderstrin med et halvt år om året fra 2014 til 2017, således at efterlønsalderen i 2017 vil være 62 år og i 2023 64 år, jf. lovens § 74, stk. 2.

At politikerne har foretaget dette indgreb i efterlønnen skyldes, at denne ordning i et pensionsretligt perspektiv har været anset som særdeles fordelagtig, fordi den indebærer mulighed for at opnå en samfundsmæssig forsørgelse, der ligger langt over de indbetalinger, der sker til ordningen. Efterlønnen blev i sin tid indført for at få ældre arbejdstagere til at forlade arbejdsmarkedet for at give plads for yngre og dermed reducere den (også) daværende høje ungdomsarbejdsløshed.

Efterlønsordningen indeholder en *tilbagetrækningsydelse*, der gør det muligt for modtagere at trække sig helt eller delvis tilbage fra arbejdsmarkedet i en årrække frem til folkepensionsalderen.

5.5.1.b. Grundbetingelser

Retten til efterløn er betinget af, at man er medlem af en *a-kasse*, og at man her er tilmeldt efterlønsordningen og har indbetalt *bidrag* til denne, jf. afsnit 5.5.1.c. Herudover skal man have opnået efterlønsalderen. Ved velfærdsreformen 2006 blev efterlønsalderen gradvist forhøjet fra 60 til 62 år begyndende i 2019, og ved tilbagetrækningsreformen blev efterlønsalderen igen forhøjet.

Efterlønsalderen kommer dermed til at afhænge af, hvornår den pågældende er født, se lovens § 74:

- født i perioden 01.01.1954-30.06.1954: 60½ år
- født i perioden 01.07.1954-31.12.1954: 61 år
- født i perioden 01.01.1955-30.06.1955: 61½ år
- født i perioden 01.07.1955-31.12.1955: 62 år
- født i perioden 01.01.1956-30.06.1956: 62½ år
- født i perioden 01.07.1956-31.12.1958: 63 år
- født i perioden 01.01.1959-30.06.1959: 63½ år
- født efter 30.06.1959: 64 år (for personer, der er født efter den 31. december 1962, er efterlønsalderen tre år før folkepensionsalderen)

Foruden *alder* afhænger retten til efterløn af, hvor længe man har været *medlem* af en a-kasse og indbetalt efterlønsbidrag, jf. lov om arbejdsløshedsforsikring § 74a, stk. 2-6:

For personer født før den 1. marts 1952 gælder et krav om uafbrudt medlemskab af en a-kasse siden 31. marts 1992, hvor medlemsperioden skal udgøre 10 år inden for de seneste 15 år, jf. lovens § 74a, stk. 2. Dog er det muligt at være medlem fra 1. juli 1999, såfremt der er indbetalt bidrag i 20 år inden for de seneste 25 år før efterlønsalderen, jf. stk. 3.

For personer født i perioden fra den 1. januar 1959 til den 31. december 1975 omfatter kravet et uafbrudt medlemskab og indbetaling af bidrag siden den 1. januar 2008. Medlemsperioden skal udgøre mindst 25 år, jf. stk. 4. Dog er en medlemsperiode på 20 år tilstrækkeligt for personer, der er født før den 1. juli 1964 og har indbetalt bidrag uafbrudt siden den 1. juli 1999, jf. stk. 4, sidste pkt.

Endelig gælder for personer født fra den 1. januar 1976 til den 31. december 1977 et krav om uafbrudt medlemskab i 30 år, senest fra det 32. år, jf. stk. 6.

5.5.1.c. *Bidraget*

Retten til efterløn kræver, at der er indbetalt et efterlønsbidrag, jf. lovens § 74a, stk. 1, nr. 3. Medlemmet betaler således et bidrag til a-kassen for at være arbejdsløshedsforsikret og et andet bidrag for at opnå ret til efterløn. Efterlønsbidraget er i 2012 på 460 kr. pr. måned for fuldtidsforsikrede og 306 kr. pr. måned for deltidsforsikrede. Det opkræves af alle a-kasemedlemmer over 30 år, der ikke skriftligt har tilkendegivet, at de ønsker at fravælge bidraget. Selv om bidraget betales sammen med medlemmets kontingent til a-kassen, er der tale om to forskellige betalinger og to forskellige sikringsordninger.

Efterlønsbidraget kan ligesom a-kassebidraget fradrages i skat som et ligningsmæssigt fradrag.

Det er muligt at fravælge indbetaling til efterløn, da ordningen er frivillig. Der findes en fortrydelsesordning i § 75 i lov om arbejdsløshedsforsikring mv. Ordningen forudsætter blandt andet tilmelding i mindst 15 år før efterlønsalderen, og at efterlønsbidragene ikke er udbetalt skattefrit i 2012. De nærmere krav om indbetalingsperioder og fødselstidspunkter fremgår af lovens § 75.

5.5.1.d. Efterlønsbevis

Efterlønsbeviset udstedes ifølge lovens § 74b af a-kassen og gives til personer, der er *berettigede* til at gå på efterløn. Efterlønsbeviset sikrer, at man kan gå på efterløn, når man vil det, og at man ikke mister retten til at overgå til efterløn, selv om man på overgangstidspunktet *ikke* står til rådighed for arbejdsmarkedet, f.eks. pga. sygdom.

Modtageren af et efterlønsbevis skal ikke længere indbetale bidrag til efterlønsordningen. Personer, der ønsker at gå på efterløn, skal, selv om de har et efterlønsbevis, søge a-kassen om at overgå til ordningen. Det er muligt at overgå fra beskæftigelse, ledighed eller delpension, jf. lovens § 74c, stk. 1.

5.5.2. Størrelse

Den beløbsmæssige størrelse af efterlønnen afhænger af medlemmets fødselsår, og for medlemmer født før den 1. juli 1959 også af hvornår vedkommende vælger at gå på efterløn. Går f.eks. et medlem født før den 1. juli 1959 på efterløn inden to år efter at have modtaget sit efterlønsbevis, udgør efterlønnen i hele efterlønsperioden 91 % af den maksimale dagpengesats. Venter medlemmet omvendt med at gå på efterløn til to år (eller mere) efter at have fået beviset – og er medlemmet i denne periode beskæftiget med minimum 3.120 timer som fuldtidsforsikret (2.496 timer som deltidsforsikret) – modtager medlemmet den maksimale dagpengesats i hele efterlønsperioden, se nærmere lovens § 74l.

Det er muligt for efterlønsmodtageren at arbejde ved siden af efterlønsordningen. Til gengæld sker der en modregning i efterlønnen for hver time der arbejdes. Arbejdes der f.eks. 20 timer om ugen, modtages der løn for disse timer og efterløn for de resterende 17 timer jf. lovens § 74e, stk. 1 og 2.

Lovens § 74m indbygger en præmieordning, der gør det attraktivt

at forblive aktiv på arbejdsmarkedet ud over de to år efter udstedelse af efterlønsbeviset. Meningen er, at personer, der er berettiget til at gå på efterløn, i stedet vælger at forblive i beskæftigelse i en periode. Præmien er skattefri. For at kunne modtage præmien skal følgende betingelser være opfyldt:

- Man må tidligst søge om efterløn to år efter, at efterlønsbeviset er udstedt og har virkning.
- Man skal have været beskæftiget i denne mellemliggende periode (fra bevisets udstedelse og to år frem) i minimum 3.120 timer (som deltidsforsikret kun 2.496 timer).

Den skattefri præmie ydes for hver 481 timer, dog højst for 12 gange 481 timer.

5.5.3. Fradrag i efterlønnen

Oppebærer efterlønsmodtageren anden egenpension, kan der ske fradrag i efterlønnen efter reglerne i lovens § 74j. Ifølge lovens § 74j, stk. 2, gælder fradragsreglerne for pensionsordninger omfattet af PBL afsnit 1 (dvs. pensionsordninger, hvori bidrag eller præmier er skattefri) og opsparinger hos Lønmodtagernes Dyrtdsfond. ATP Livslang Pension falder uden for disse fradragsregler.

Fradraget sker ifølge lovens § 74j, stk. 5, med udgangspunkt i et beløb, der svarer til 80 % af det indberettede beregnede livsvarige årlige pensionsbeløb. Modtageren behøver ikke at have rådighed over sin egen pension, for at der kan ske fradrag i efterlønnen. På samme måde er det heller ikke afgørende, at pensionen kommer til udbetaling i efterlønsperioden jf. lovens § 74j, stk. 5, sidste pkt.

Se til illustration *U 2008.118/2 H*, hvor sagsøgers egenpension medførte, at der skete fradrag i efterlønnen. Højesteret udtalte bl.a., at der efter arbejdsløshedsforsikringslovens § 74 j, stk. 5, sidste pkt., skal foretages fradrag for pensionsordninger efter bestemmelsen, uanset om pensionen udbetales i efterlønsperioden. Efter bestemmelsens ordlyd og dens forarbejder fandt Højesteret, at der skulle ske fradrag for pensionen i efterlønnen, uanset at sagsøger ikke havde mulighed for at råde over pensionen.

5.5.4. Ophør

Retten til efterløn ophører, hvis a-kassembledlemskabet ophører, jf. lovens § 75a. Dog er personer, der arbejder i et andet EØS-land, og som ikke kan bevare medlemskabet af en dansk a-kasse, ikke omfattet af denne regel, og de bevarer derfor deres ret til efterløn, jf. lovens § 74o stk. 1.

Desuden ophører retten til efterløn, når modtageren når folkepensionsalderen og ved modtagerens død, se lovens § 75a.

5.6. Arbejdsmarkedets Tillægspension (ATP)

5.6.1. Generelt om ATP

ATP-koncernen er Danmarks største pensions- og sikringsvirksomhed, der administrerer adskillige ordninger for arbejdsmarkedet. Disse ordninger er typisk fastsat enten ved lov eller ved aftale mellem arbejdsmarkedets parter. De har til formål at sikre en økonomisk grundtryghed. Ordningerne er følgende:

- ATP Livslang Pension
- Arbejdsgivernes Elevrefusion (AER)
- Arbejdsmarkedets Erhvervssygdomssikring (AES)
- Barsel.dk
- DA-Barsel
- FerieKonto
- Skattnedslag for seniorer (SFS)
- Lønmodtagernes Garantifond (LG)
- Supplerende arbejdsmarkedspension for førtidspensionister (SUPP)
- Udbetaling Danmark

De ordninger, der administreres af ATP, og som er af særlig pensionsretlig betydning, er:

- ATP Livslang Pension, hvis formål er at sikre udbetaling af en vis mindstepension hele livet.
- Den Supplerende Arbejdsmarkedspension (SUPP), som er en frivillig pensionsordning for førtidspensionister.

Som anført i *Arbejdsmarkedspension*, s. 33 f., blev ATP etableret i 1964, efter at LO ved overenskomstforhandlingerne i 1961 og 1963 havde rejst spørgsmål om arbejdsmarkedspension for sine medlemsgrupper.

LO's ønskede hermed at udligne den forskel, der bestod mellem den pensionssikring, lønmodtagere med den almene folkepension havde sammenlignet med den særlige tjenestemandspension og tilsvarende tilsagnsordninger. Se nærmere herom *George R. Nelson: ATP's historie 1964-1983 i hovedtræk* (1984).

§ 2, § 2a og § 2b i ATP-loven (jf. lovbekendtgørelse nr. 942 af 2. oktober 2009 om Arbejdsmarkedets Tillægspension) fastslår, hvilke personer der er "medlemmer" af ATP. Det er dog ikke retvisende at karakterisere ATP som en forening. ATP er en ved lov nedsat selvejende institution, der i sine rammebetingelser er undergivet en ikke ubetydelig offentlig styring. Foruden den styring, der ligger i loven, fastsættes ATP's vedtægter af beskæftigelsesministeren, jf. bekendtgørelse nr. 468 af 13. juni 2005, der i § 2 netop karakteriserer ATP som selvejende institution. ATP ledes af en bestyrelse med lige repræsentation fra arbejdsmarkedets parter og med en uafhængig formand. Bestyrelsen ansætter ATP's direktør.

ATP-loven henviser til flere af reglerne i FIL men ikke til FIL's koncessionsregler. Derimod bestemmer FIL § 11, stk. 2, nr. 10, at FIL ikke finder anvendelse på ATP (selv om ATP notorisk driver forsikringsvirksomhed). Selv om ATP ikke er omfattet af FIL, følger ATP på en række punkter reglerne i FIL. Væsentlige undtagelser herfra er reglerne om sammensætningen af ATP's *bestyrelse* og om kapitalkrav til størrelsen af den økonomiske *stødpude*, der skal dække risikoen for fremtidige økonomiske tab som følge af f.eks. negative afkast på investeringer i obligationer, aktier og ejendomme mv.

Det er derfor op til ATP selv at bestemme, hvor store reserver i form af et bonuspotentiale, virksomheden skal have. ATP har dog valgt i vidt omfang at følge FIL's regler om kapitalkrav. Hvis ATP skulle mangle midler til at opfylde de "garanterede" ydelser (f.eks. i ATP Livslang Pension), må disse ydelser nedsættes via en ændring af ATP-loven. Selv om ydelserne i aktuariemæssig forstand håndteres som en "garanti", hviler de nemlig ikke på aftaleretligt grundlag.

5.6.2. Generel karakteristik af ATP Livslang Pension

ATP Livslang Pension er en lovbaseret og – som hovedregel – obligatorisk bidragsdefineret pensionsordning, der udbetales som tillæg til folkepensionen med et beløb, hvis størrelse bl.a. afhænger af, hvor meget der igennem årene er blevet indbetalt for den pensionsberettigede. Selv om ordningen har rod i en lov, og selv om den deler

formål med folkepensionen, er ATP Livslang Pension indrettet som en kollektiv pensionsforsikring. Det ses bl.a. ved, at ordningen har sin egen formue, som i øvrigt er underlagt et vist tilsyn af Finanstilsynet, jf. ATP-lovens §§ 27-27g.

Pensionsordningen har ifølge ATP-lovens § 1 til formål at udbetale lønmodtagere m.fl. tillægspension i overensstemmelse med denne lov. Derfor omfatter den næsten alle personer, jf. oversigten i lovens § 2, der er eller har været lønmodtagere i Danmark, på danske skibe eller udsendt i dansk tjeneste. Også modtagere af indkomsterstøttede overførselsindkomster er medlemmer, jf. lovens § 2a. Efter reglerne i lovens § 2b kan selvstændige samt modtagere af visse andre sociale ydelser – herunder efterløn og førtidspension tilkendt før 2003 – frivilligt vælge at betale bidrag til ATP.

ATP Livslang Pension finansieres af arbejdsgivere og arbejdstagere gennem bidrag. Ifølge § 1 i bekendtgørelse nr. 859 af 8. september 2009 om ATP, skal arbejdsgivere, der beskæftiger lønmodtagere omfattet af loven, anmelde sig til registrering hos Erhvervsstyrelsen. SKAT eller Erhvervsstyrelsen tildeler arbejdsgiveren et CVR eller SE-nummer, der herefter anvendes ved indbetaling og indberetning af bidrag. Bestemmelsen pålægger arbejdsgiveren at foretage anmeldelse senest otte dage efter første lønudbetaling. Hvis lønperioden er længere end en måned, skal anmeldelsen dog ske senest en måned efter arbejdsforholdets begyndelse.

Arbejdsgiveren betaler 2/3 af det samlede bidrag og lønmodtageren den resterende 1/3, jf. lovens § 15, stk. 6. Lønmodtagerens del af bidraget betales ved, at arbejdsgiver tilbageholder en del af lønnen svarende til bidraget. Det er arbejdsgiveren alene, der står for indbetalingen. Det er også arbejdsgiverens opgave at sørge for, at indbetaling sker rettidigt.

Ordningens pensionsydelser er karakteriseret ved en tæt og direkte sammenhæng med de bidrag, der er indbetalt af og for den enkelte gennem årene.

5.6.3. Bidragspligt

5.6.3.a. Generelt

Ifølge lovens § 15, stk. 1, fastsætter bestyrelsen for ATP størrelsen af årsbidraget, dvs. det bidrag, der for beskæftigelse hos samme arbejdsgiver årligt skal betales for et fuldtidsbeskæftiget medlem. ATP-bidraget er et fast kronebeløb. Bidraget er uafhængigt af den enkeltes indtægt og varierer alene efter den faktiske arbejdstid. I praksis betyder det,

at bidraget reguleres, hvis og når arbejdsmarkedets parter er enige om det i forbindelse med overenskomstforhandlingerne på det private arbejdsmarked.

Personer, som arbejder 27 timer eller mere, betaler fuldt bidrag. Mellem 18 og 27 timer betales 2/3 bidrag, mellem 9 og 18 timer betales 1/3 bidrag, og under 9 timer betales ikke bidrag. Bidragsbetalingen sker arbejdsforhold for arbejdsforhold. En person, der har mere end ét job, vil altså samlet set betale mere end fuldt bidrag. Bidragets størrelse beregnes på grundlag af antallet af præsterede arbejdstimer.

ATP-bidraget beregnes på grundlag af det samlede antal timer i den enkelte lønperiode. Det er altså beskæftigelsens omfang og ikke arten eller lønnen, der er afgørende for bidraget til ATP. Det fremgår af § 4, stk. 1, i ATP-bekendtgørelsen, hvilke timer arbejdsgiveren skal medregne. Bidragene skal indbetales af arbejdsgiveren ved hvert kvartals udløb, jf. §§ 8 og 9 i bekendtgørelsen.

De nærmere regler for timegrænser, bidragenes størrelse for forskellige aflønningsperioder og opgørelse af lønperiodens timetal mv. fastsættes herefter i ATP-bekendtgørelsen. Følgende fremgår således af bekendtgørelsens § 3:

§ 3. Det almindelige årsbidrag, jf. lovens § 15, stk. 1, udgør 3.240 kr. og er grundlaget for beregning af A-satsen i bilag 1.

Stk. 2. For visse offentlige ansatte, jf. lovens § 15, stk. 2, udgør årsbidraget:

- 1) 1.166,40 kr. og er grundlaget for beregning af B-satsen i bilag 2.
- 2) 2.073,60 kr. og er grundlaget for beregning af C-satsen i bilag 3.
- 3) 1.728 kr. og er grundlaget for beregning af D-satsen i bilag 4.
- 4) 2.462,40 kr. og er grundlaget for beregning af E-satsen i bilag 5.
- 5) 2.851,20 kr. og er grundlaget for beregning af F-satsen i bilag 6.

Stk. 3. For løsarbejdere betales for hver time det bidrag, der er anført i bilaget, uanset antallet af arbejdstimer. Ved løsarbejdere forstås personer med korte afsluttede ansættelsesforhold hos en eller flere arbejdsgivere inden for en enkelt uge, og som typisk aflønnes fra dag til dag.

ATP-bidraget er som udgangspunkt ens for alle lønmodtagere. Eneste undtagelse er de særlige lavere ATP-bidragssatser, der siden 1988 har været anvendt i dele af den offentlige sektor. De finder alene anvendelse på overenskomstområder, som i 1987 valgte at stå uden for den aftalte regulering af ATP-bidraget.

I mellemtiden er der med afsæt heri udviklet flere forskellige særlige bidragssatser – de såkaldte B-, C-, D-, E- og F-bidrag. Baggrunden for disse lavere satser skal findes i overenskomstforhandlingerne i 1987 på det offentlige område, hvor en lang række grupper af offentligt ansatte – i alt ca. 2/3 af datidens offentligt ansatte – valgte at stå uden for en aftalt forhøjelse af ATP-bidraget. Det såkaldte B-bidrag, som opstod i den forbindelse, var karakteriseret ved, at det var identisk med det hidtidige ordinære ATP-bidrag, og at det ikke blev reguleret sammen med det ordinære bidrag. Ved overenskomstforhandlingerne i 1995 og i 2005 besluttede en række grupper løbende at deltage i den almindelige regulering af ATP-bidraget. På denne måde opstod to nye bidragssatser – C-bidraget i 1996 og D-bidraget i 2006. I forbindelse med overenskomstforhandlingerne i 2008 blev denne proces videreført, idet parterne på de berørte offentlige overenskomstområder iværksatte en proces, som på længere sigt vil indebære, at alle ATP-medlemmer overgår til den almindelige A-sats. Da forskellen mellem C-satsen og A-satsen var for stor til at kunne rummes i en overenskomstperiode, blev E-satsen og F-satsen etableret for at lette denne overgang. Hvis processen forløber som planlagt, vil alle ATP-medlemmer være på A-satsen i 2020.

Bidragspligten består i relation til medlemmer, hvad enten de er fuldtidsbeskæftigede eller ikke, jf. lovens § 15, stk. 1 og 4. Medlemskredsen er afgrænset ved lovens § 2, stk. 1, som

- a) lønmodtagere, der er fyldt 16 år, og som er beskæftiget her i landet, eller som udsendes til et andet land for den danske stat, danske virksomheder og institutioner samt på danske skibe,
- b) personer, der oppebærer rådighedsløn eller ventepenge i henhold til lov om tjenestemænd i staten, folkeskolen og folkekirken eller i henhold til de kommunale tjenstemandsregulativer eller reglementer,
- c) personer, der er opsagt, og som oppebærer løn i en opsigelsesperiode.

Har en lønmodtager både en hoved- og bibeskæftigelse, indbetales der normalt ATP-bidrag af begge arbejdsgivere, fordi lønmodtageren har to job.

Der skal indbetales ATP-bidrag, så længe den pågældende lønmodtager opfylder de almindelige indbetalingskrav, herunder at beskæftigelsen skal være på mindst 9 timer om ugen. Det har således ingen betydning, om medlemmet har nået folkepensionsalderen og eventuelt har påbegyndt udbetalingen af sin ATP Livslang Pension.

5.6.3.b. Førtidspensionister mv.

Førtidspensionister, der er tilkendt førtidspension efter den 1. januar 2003, skal indbetale bidrag til ATP. Der henvises til gennemgangen i afsnit 5.3.3.a.

5.6.3.c. Dagpengemodtagere

Loven finder også anvendelse på ledige, hvilket kan forekomme lidt bemærkelsesværdigt, da ordningen som udgangspunkt tager sigte på erhvervsaktive personer. Pligten til at indbetale bidrag for ledige afhænger af, hvilken ydelse de modtager. Omfattet er modtagere af syge-, barsels-, og arbejdsløshedsdagpenge, se lovens § 2a, stk. 1 og 2. Også personer på kontanthjælpsydelse, revaliderings- og ledighedsydelse efter aktivlovens §§ 25, 52 og 74d samt personer, der er omfattet af en arbejdsløshedsforsikring, og som er på aktiveringsydelse, skal indbetale ATP-bidrag, se nærmere ATP-lovens § 2a, stk. 4.

5.6.3.d. Selvstændige

Ifølge lovens § 2, stk. 2, er det muligt for selvstændige erhvervsdrivende at indbetale til ATP, hvis de i forvejen har været medlem af ordningen i sammenlagt mindst tre år samt indbetalt bidrag svarende til tre årsbidrag i henhold til lovens § 15.

5.6.3.e. Frivillig indbetaling

Lønmodtagere, som senere vælger at overgå til selvstændig erhvervsvirksomhed, kan som ovenfor anført, jf. ATP-lovens § 2, stk. 2, frivilligt vælge at indbetale til ATP-ordningen.

Førtidspensionister, hvis førtidspension er tilkendt før 1. januar 2003, er berettigede – men ikke forpligtede – til at indbetale til ATP-pensionsordningen, jf. § 2 i bekendtgørelse nr. 1393 af 11. december 2009 om indbetaling af ATP-bidrag for modtagere af førtidspension.

Derudover er der mulighed for frivillig indbetaling for personer, der modtager efterløn, jf. lovens § 2 b, nr. 1 og nr. 3, personer, der modtager fleksydelse jf. lovens § 2 b, nr. 2 samt personer, der modtager delpension, jf. lovens § 2b, nr. 4.

5.6.4. Ydelserne

5.6.4.a. ATP Livslang Pension

Som navnet antyder, er ATP Livslang Pension en livsvarig (dvs. livsbetinget) pensionsydelse. Der er tale om en bidragsfinansieret *livrente*,

hvor der årligt fastsættes en garanteret tarif for optjening af pensionsret af de bidrag, som indbetales i det efterfølgende kalenderår. Dermed er ATP-ordningen, trods sin forankring i ATP-loven, fuldt ud baseret på private indbetalinger.

Afhængigt af pensionens størrelse udbetales den enten forholdsvist pr. måned eller som et engangsbeløb. Da ATP Livslang Pension er en almen mindstesikring, er der ingen konflikt med arbejdsmarkedspensionerne. Der er heller ingen konflikt med folkepensionen. Selv om en person har fået bevilget *opsat* folkepension (som anført i afsnit 5.2.3.b.) for at forblive i aktiv beskæftigelse, kan personen godt oppebære ATP Livslang Pension i denne periode. Folkepensionen er i modsætning til ATP ikke bidragsfinansieret. Derfor medfører en opsat folkepension ikke automatisk, at udbetalingen af ATP Livslang Pension udskydes. De samme betingelser gælder for modtagerens øvrige pensionsordninger.

ATP Livslang Pension kan opdeles i forskellige ordninger, jf. ATP-lovens §§ 6-8c:

- Pensionsrettigheder optjent på baggrund af bidrag for perioden *fra 1. januar 1982 til 1. juli 1992*, jf. lovens § 8: Der ydes en årlig pension på 100 kr. for hvert bidragsbeløb på 396 kr., der er indbetalt før det fyldte 60. år, og 100 kr. for hvert bidragsbeløb på 324 kr., der er indbetalt efter det fyldte 60. år.
- Pensionsrettigheder optjent på baggrund af bidrag for perioden *fra 1. juli 1992 til 1. januar 2002*, jf. lovens § 8a: Ydelserne i denne ordning er baseret på en renteforudsætning på 4,5 % og er aldersneutral. Der optjentes således som udgangspunkt en årlig livsvarig pensionsydelse på kr. 100 for hvert indbetalt bidragsbeløb på kr. 396.
- Pensionsrettigheder optjent på baggrund af bidrag for perioden *fra 1. januar 2002 til 1. januar 2008*, jf. lovens § 8b: Pensionen fastsættes på grundlag af en rentesats på 2 % p.a. Denne pensionsordning er endvidere aldersdifferentieret. F.eks. optjente et medlem på 20 år en livsvarig pensionsret på ca. 17 kr. for hver 100 kr., der indbetaltes i bidrag, mens et medlem på 40 år optjente en livsvarig pensionsret på ca. kr. 12,50 for et tilsvarende beløb.
- Pensionsrettigheder optjent på baggrund af bidrag *fra 1. januar 2008*: Bidraget opdeles i et garantibidrag og et bonusbidrag. Garantibidraget anvendes til optjening af en garanteret pension, der beregnes på baggrund af en markedsbaseret optjeningsrente, mens bonusbidraget

overføres til bonuspotentiallet. Herudover baseres optjeningsgrundlaget på en aktuel prognose for den fremtidige dødelighedsudvikling.

ATP er en forsikringsordning, som leverer garanterede pensioner baseret på et *gennemsnitsrenteprincip*. Som det fremgår ovenfor, er principperne for optjening af pension i ATP ændret ved flere lejligheder siden ordningens etablering i 1964. Den oprindelige blanding af et *fordelingssystem* og et *præmiereservesystem* gjorde ATP's optjeningsmodel aldersneutral. Uafhængigt af dette aldersneutrale princip indebar den oprindelige ATP-lov en væsentlig omfordeling til fordel for de generationer, der allerede ved ordningens etablering var oppe i årene.

I 2002 forlod ATP det aldersneutrale princip og indførte en traditionel gennemsnitsrenteordning baseret på en *fast optjeningsrente*. Denne model fik en relativt kort levetid, idet den i 2008 blev erstattet af en tarifmodel baseret på en *variabel optjeningsrente* fastsat for et år ad gangen. Baggrunden herfor var en konstatering af, at en model baseret på en fast optjeningsrente ikke fungerede hensigtsmæssigt i et reguleringsregime, hvor forpligtelserne opgøres til markedsværdi.

5.6.4.b. Udbetalingen

Ifølge ATP-lovens § 9 følger udbetalingen folkepensionsalderen, jf. nærmere herom i afsnit 5.2.2.a. Dermed er der sammenhæng mellem fødselsdato og pensionsalder. Men udbetalingen af ATP er ikke betinget af, at der faktisk udbetales folkepension. Udbetaling sker automatisk jf. lovens § 9, stk. 1.

Også ATP-loven giver mulighed for efter ansøgning at udskyde udbetalingen, jf. lovens § 9a. Denne mulighed består indtil det fyldte 75. år. Ved at udskyde pensionen forhøjes den ud fra en gældende årlig tarif, for hver måned den forbliver udskudt. En eventuel udskydelse kan til enhver tid fortrydes og ændres på månedlig basis.

Hvis ATP-pensionen udskydes, og den pensionsberettigede samtidig vælger at forblive aktiv på arbejdsmarkedet, vedbliver pligten for arbejdsgiveren til at indbetale ATP-bidrag for den berettigede. Der skal også indbetales ATP-bidrag for en person, som påbegynder udbetalingen af sin ATP-pension, men vedbliver med at arbejde. Pensionen bliver i så fald forhøjet på grund af de nye indbetalte bidrag.

5.6.4.c. Dødsfaldsydelser

Efterladte kan efter reglerne i ATP-lovens kapitel 4 og 4a modtage et engangsbeløb fra ATP ved et medlems dødsfald.

Kapitel 4 indeholder regler for udbetaling af dødsfaldsydelse til en efterlevende ægtefælle og børn under 18 år, hvor der er indbetalt bidrag før 1. januar 2002.

Kapitel 4a indeholder regler for udbetaling af dødsfaldsydelse til en efterlevende ægtefælle, samlever og børn under 21 år, hvor der er indbetalt bidrag efter 1. januar 2002. Samlevere er kun omfattet af reglen i lovens § 14b og kan således kun være berettiget til en dødsfaldsydelse, hvis der er indbetalt mindst to års bidrag for tiden efter 1. januar 2002.

Har afdøde indbetalt bidrag både før og efter den 1. januar 2002, er det kun den største af de to dødsfaldsydelser, som udbetales.

Havde afdøde bopæl i Danmark ved sin død, får ATP automatisk oplysning om dødsfaldet gennem CPR-registret. Boede afdøde i udlandet ved sin død, eller boede den berettigede til dødsfaldsydelsen i udlandet, skal den berettigede anmode ATP om at udbetale ydelsen, jf. ATP-lovens § 14a, stk. 1.

Dødsfaldsydelsen, som udbetales som et engangsbeløb til den berettigede, er afgiftspligtig, hvorfor ATP tilbageholder en afgift på 40 % i forbindelse med udbetalingen, jf. PBL § 29b.

Krav på udbetaling af dødsfaldsydelser efter et medlem af ATP-ordningen forældes i henhold til § 36, stk. 2, i ATP-loven fem år efter dødsfaldet.

I det følgende redegøres for disse regler, afhængigt af om dødsfaldsydelsen følger reglerne for bidrag før henholdsvis efter 1. januar 2002:

Bidrag efter 1. januar 2002: For at en efterlevende ægtefælle, samlever og børn kan være berettiget til en dødsfaldsydelse efter et medlem af ATP-ordningen, skal det afdøde medlem som minimum have været medlem af ATP-ordningen i mindst to år efter den 1. januar 2002 og have indbetalt, hvad der svarer til to års fulde bidrag til ordningen efter denne dato.

Dødsfaldsydelsens størrelse er uafhængig af den optjente ATP-pension. Ifølge lovens § 14b udbetales der som udgangspunkt et engangsbeløb på 50.000 kr. til en efterlevende *ægtefælle eller samlever* efter et ATP-medlem, som er afdøet ved døden. Var afdøde fyldt 66 år, nedsættes beløbet på de 50.000 kr. med 10.000 kr. pr. år. Dette betyder, at der ikke kan udbetales et beløb efter ATP-lovens § 14b, hvis afdøde var fyldt 70 år. Rettigheder efter de gamle regler (dvs. før

2002) eksisterer, selv om afdøde var fyldt 70 år, jf. ATP-lovens § 14c. Det betyder, at en efterlevende ægtefælle fortsat kan være berettiget til et engangsbeløb efter de gamle regler. Den efterlevende ægtefælles alder har ingen betydning for udbetalingen af ydelsen.

For at en *samlever* kan være berettiget til en dødsfaldsydelse, er det desuden en betingelse, at der er sket en gensidig notering af hinanden hos ATP. Samtidig skal der være en fælles bopæl, og det skal have været muligt for de samlevende at indgå ægteskab de sidste to år forud for dødsfaldet. Er den ene samlevende *frasepareret*, kan den efterlevende samlever ikke oppebære beløb efter ATP-lovens § 14b, hvorimod den efterlevende fraseparerede ægtefælle fortsat er berettiget til beløbet. Er ægtefællerne skilt, vil samleveren kun være berettiget til ydelsen, hvis skilsmissen er mindst to år gammel.

For at opnå ret til en ydelse efter ATP-lovens § 14 b, stk. 1, skal samlevende ved skriftlig notering hos ATP have indsat hinanden som modtager af denne ydelse, jf. ATP-lovens § 14b, stk. 2. Samlivet skal bestå på tidspunktet for noteringen. Det er endvidere en betingelse, at samlivet har bestået i mindst to år forud for dødsfaldet. I tilfælde af samleverens institutionsophold skal kravet om fælles bopæl have været opfyldt forud for opholdet.

Bestemmelsen har givet anledning til en nyere retsafgørelse, jf. *U 2007.2299 Ø. M og K*, der i 25 år havde været samlevende uden at være gift, underskrev den 8. september 2005 en blanket til notering. Den 10. september 2005 fremsendtes blanketten til ATP. Samme dag afgik M ved døden. Den 13. september 2005 modtog ATP blanketten og foretog samme dag notering heraf. Da noteringen skete efter M's død, var betingelserne for udbetaling af engangsbeløbet ikke opfyldt.

For så vidt angår *børn under 21 år*, er dødsfaldsydelsens størrelse uafhængig af den optjente ATP-pension. Der udbetales et engangsbeløb på 50.000 kr. til hvert barn under 21 år, jf. lovens § 14 e. Der sker ingen nedsættelse af ydelsen på grund af det afdøde medlems alder, som det er tilfældet med ægtefælleydelsen.

Udbetaling af en dødsfaldsydelse til et barn under 18 år sker til barnets væрге. Er barnet over 18 år, sker udbetalingen til barnet.

Bidrag før 1. januar 2002: Dødsfaldsydelserne til den efterlevende ægtefælle og børn beregnes som et individuelt beløb ud fra, hvor megen ATP Livslang Pension afdøde har optjent på tidspunktet for dødsfaldet.

Afdødes pension beregnes på baggrund af summen af bidrag betalt før 1. januar 2002.

Er der indbetalt pensionsbidrag før den 1. januar 2002, er den *efterlevende ægtefælle* berettiget til engangsbeløb efter lovens §§ 11, 12 og 13.

Reglerne i §§ 11, 12 og 13 i ATP-loven betragtes som lovens “gamle regler” om engangsydelse til ægtefæller ved dødsfald. Disse bestemmelser blev indført i juli 1992 og skelner mellem, om afdøde på denne dato var over eller under 67 år, dvs. født før eller efter den 1. juli 1925.

Den efterlevende har ret til ægtefælleydelse efter ATP-lovens § 11, hvis afdøde var født *efter 30. juni 1925*. Engangsbeløbet udgør den kapitaliserede værdi af 35 % af den ATP-pension, som den afdøde ægtefælle havde optjent før 2002 (hvor de nye regler om dødsfaldsydelser blev indført). Ud over et beløb efter ATP-lovens § 11 kan den efterlevende ægtefælle samtidig være berettiget til en overgangsydelse efter ATP-lovens § 12. Det følger af denne bestemmelse, at den efterlevende ægtefælle er berettiget til en kapitaliseret procentsats af den ATP Livslang Pension, ægtefællen havde optjent pr. 1. juli 1992, hvis afdøde er født i perioden mellem 1. juli 1925-30. juni 1941.

Er afdøde født *før 1. juli 1931*, er procentsatsen 15 % af den optjente pension inden 1. juli 1992.

Er afdøde omvendt født *mellem 1. juli 1931 og 30. juni 1941* aftrappes satsen løbende fra 15 til 0 %, således at satsen er 0 %, hvis afdøde er født den 1. juli 1941 eller senere. Overgangsydelsen er en “overgangskompensationsregel”, fordi beregningsgrundlaget i 1992 blev nedsat fra 50 % til 35 % af afdødes pension. Efter de tidligere bestemmelser var det også muligt for den efterlevende ægtefælle at modtage et beløb efter ATP-lovens § 13, stk. 1.

Er afdøde født *før 1. juli 1925*, er den efterlevende ægtefælle berettiget til den kapitaliserede værdi af halvdelen af den ATP Livslang Pension, som afdøde havde ret til ved dødsfaldet. Yderligere er det en betingelse, at afdøde var medlem af ATP-pensionsordningen i mindst 10 år, samt at der var betalt svarende til 10 års fulde bidragsindbetalinger. Derudover skal ægteskabet have varet i minimum 10 år.

En *fraskilt ægtefælle* kan fortsat være berettiget til et beløb efter sin forhenværende ægtefælle efter de gamle regler om ægtefælleydelse (bidrag indbetalt før 1. januar 2002), og retten til ydelsen følger af reglerne i ægtefællepensionsloven, se hertil afsnit 17.2.5. Den fraskilte ægtefælle skal selv gøre ATP opmærksom på denne ret. Havde afdøde

f.eks. giftet sig på ny, kan ATP med frigørende virkning udbetale hele dødsfaldsydelsen til den aktuelle enke.

Det beløb, som kommer til udbetaling til *børn under 18 år*, udgør et års udbetaling af den ATP Livslang Pension, som afdøde havde optjent ret til ved dødsfaldet. Afdødes pension beregnes på baggrund af summen af bidrag betalt før 1. januar 2002. Udbetaling af en dødsfaldsydelse til et barn under 18 år sker til barnets værge, jf. ATP-lovens § 11a.

5.6.5. Klageadgang

Det er muligt at klage over afgørelser truffet af ATP. Reglerne herom følger af ATP-lovens kapitel 10, hvoraf det fremgår, at det er ATP-ankenævnet, der kan indgives klager til, se nærmere i det hele lovens § 28. Ankenævnet består af 5 medlemmer, der alle er valgt for en 3-årig periode.

Nævnet tager sig bl.a. af klager vedr. medlemskab, pension og bidrag. Dog kan nævnet ikke tage stilling til afgørelser truffet efter lovens kapitel 6 om pensions- og hensættelsesgrundlaget, samt årsbidragets fastsættelse, der med hjemmel i lovens § 15, stk. 1, bestemmes af bestyrelsen for ATP. Fristen for at klage er 4 uger fra den dag, hvor ATP's afgørelse er blevet meddelt modtageren.

5.7. Den Supplerende Arbejdsmarkedspension (SUPP)

SUPP er en frivillig pensionsordning for førtidspensionister, hvis formål er at lette overgangen fra førtidspension til folkepension. Reglerne herom findes i pensionslovens §§ 33b-33e og bekendtgørelse nr. 868 af 23. oktober 2002 om Den Supplerende Arbejdsmarkedspension for førtidspensionister.

Pensionen blev indført 1. januar 2003 som led i en omfattende førtidspensionsreform og følger folkepensionsalderen. Tanken med SUPP er at etablere en "arbejdsmarkedspensionsafsavnsordning" (dvs. en supplerende pensionsordning for førtidspensionister) i erkendelse af, at arbejdsmarkedspensioner vil få større betydning i det samlede billede og ud fra den vurdering, at førtidspensionister ikke er omfattet af sådanne ordninger.

Pensionsmodtagere, der gerne vil omfattes af denne ordning, skal

informere bopælskommunen herom og meddele, hvorvidt bidraget skal indbetales til ATP, et livsforsikringssselskab eller en pensionskasse. Der er således tale om en *tilmeldingsordning*, hvor førtidspensionisten blot skal tilmelde sig ordningen for at blive omfattet pensionsopsparingen, se SUPP-bekendtgørelsens § 1.

Kommunen betaler ifølge pensionslovens § 33b, stk. 2, 2/3 af bidraget, mens førtidspensionisten indbetaler 1/3. Pensionistens del af bidraget betales ved, at kommunen indeholder beløbet i pensionen, se nærmere bekendtgørelsens § 10. Der er et fastsat samlet bidrag på 471 kr. pr. måned i 2012. Bidraget reguleres årligt. Det fremgår af bekendtgørelsens § 8, at der kun indbetales SUPP-bidrag, så længe førtidspensionen, som pensionisten modtager, beløbsmæssigt er større end pensionistens andel af bidraget. Da pensionsordningen sidestilles med en arbejdsmarkedspensionsordning, betales der arbejdsmarkedsbidrag på 8 % af det indbetalte SUPP-bidrag. Samtidig er der bortseelsesret. Som anført i afsnit 16.3.2.a. betyder det, at indbetalingerne ikke medregnes til den skattepligtige indkomst.

Størrelsen af SUPP-opsparingen afhænger af, hvor mange år modtageren har valgt at indbetale til ordningen. Opsparingen kan enten udbetales som et engangsbeløb – hvis den månedlige pensionsret er mindre end 100 kr., jf. § 13, stk. 1, i bekendtgørelsen – eller som en løbende livslang pensionsydelse (månedlig udbetaling). Hvis pensionsretten er en forhøjelse af en eksisterende livsvarig pensionsret, kan ATP, livsforsikringssselskabet eller pensionskassen ifølge bekendtgørelsens § 13, stk. 2, dog, uanset at den månedlige pension er under 100 kr., vælge at udbetale pensionen som en løbende livsvarig pension.

Den supplerende arbejdsmarkedspension kan i henhold til bekendtgørelsens §§ 11 og 12 udbetales, fra den 1. i måneden efter at modtageren har nået folkepensionsalderen. Der kan ikke indbetales til ordningen, når førtidspensionisten har nået folkepensionsalderen. Udbetalingen starter automatisk, medmindre førtidspensionisten vælger at udskyde pensionsudbetalingen. Førtidspensionisten kan enten vælge at lade sin SUPP-opsparing administrere af ATP, en livsforsikringsvirksomhed eller en pensionskasse, se bekendtgørelsens § 4, stk. 1. Hvis det er ATP, som administrerer SUPP-opsparingen, følger udbetalingen af SUPP-pensionen reglerne for udbetaling af ATP Livslang Pension. Afgår pensionsmodtageren ved døden, inden udbetaling af SUPP-opsparingen er påbegyndt, udbetales det optjente beløb til dødsboet jf. bekendtgørelsens § 15.

5.8. Lønmodtagernes Dyrtidsfond (LD)

Baggrunden for oprettelsen af Lønmodtagernes Dyrtidsfond (LD) er beskrevet i afsnit 1.5.6.a., hvortil henvises. Om en person er omfattet af LD-ordningen beror på, om vedkommende i årene 1977-1979 var lønmodtager i aktiv beskæftigelse. LD-ordningen er således uden betydning for alle andre. Beløbet, som et medlem har til rådighed hos LD, afhænger af, hvorvidt personen var beskæftiget i alle tre år og beskæftigelsens timemæssige omfang. Har to lønmodtagere begge arbejdet i hele perioden 1977-1979, og har den ene været fuldtidsbeskæftiget, mens den anden kun har været på deltid, så er det beløb, der er til rådighed for lønmodtageren på fuldtid, størst.

Samtidig har medlemmerne af ordningen mulighed for selv at investere nogle af pengene i bestemte puljer, jf. § 6f i lov om Lønmodtagernes Dyrtidsfond, jf. lovbekendtgørelse nr. 1156 af 3. oktober 2007 med senere ændringer. Pensionens reelle størrelse ved udbetaling er derfor også påvirket af disse investeringer og eventuelle afkast. Vælger et medlem af LD at lade være med selv at investere sin opsparing, varetager LD alle investeringer på vegne af medlemmet.

Ud over det produkt ("*medlems-investering*"), der giver medlemmerne mulighed for at placere deres LD-opsparing i særlige investeringspuljer, blev det i 2004 gjort muligt for medlemmet at flytte sin LD-opsparing over i privat regi, jf. §§ 7a og 7b i LD-loven. Opsparingen, som et medlem har hos LD, kan derfor nu flyttes over i f.eks. en livsforsikringsvirksomhed, der herefter administrerer opsparingen. Dette har betydet, at pengeinstitutter og livsforsikringsvirksomheder nu konkurrerer med LD om at administrere opsparingen.

Et medlem kan forlange sin LD-opsparing udbetalt, når medlemmet er fyldt 60 år. Det er dog muligt for et medlem at få opsparingen udbetalt før det fyldte 60. år, hvis medlemmet f.eks. er blevet ramt af en livstruende sygdom eller har fået tilkendt førtidspension. Senest når medlemmet er fyldt 70 år, udbetales opsparingen, jf. §§ 2 og 3 i LD-loven.

Kapitel 6.

Arbejdsmarkedspensionsordninger

6.1. Firmapensionskasser

6.1.1. Den historiske baggrund

Som nævnt i kapitel 4 var statens tjenestemænd den første lønmodtagergruppe, som opnåede ret til pension som et ansættelsesvilkår. Den lovbundne pensionsordning, der blev indført ved junigrundloven af 1849 (jf. nu grundlovens § 27, stk. 2) er fortsat et væsentligt kendetegn for tjenestemandsansættelsen, jf. nærmere herom i kapitel 4.

Med den økonomiske udvikling, som tog fart i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet, fik Danmark stadigt flere virksomheder, navnlig inden for handel, industri, skibsfart og finansvæsenet, der for at tiltrække kvalificeret arbejdskraft måtte konkurrere med det offentlige. Konkurrencen tvang dem derfor til at tilbyde tilsvarende pensionsordninger. Derfor har private pensionsordninger i firmapensionskasser store lighedspunkter med tjenestemandspensioner. Se nærmere om denne udvikling, betænkning 1096/1987, s. 17 ff.

Som i statstjenestemandspensionen baseredes disse pensionsordninger på *pensionsløfter* (“tilsagn”) *afgivet* af den enkelte virksomhed og *afdækket* i (dvs. garanteret af) firmapensionskasser, der blev oprettet til formålet af den enkelte virksomhed i samarbejde med dens medarbejdere. Nogle af disse firmapensionskasser eksisterer endnu, jf. herom i afsnit 6.1. De udgør det første forsøg i privat regi på at skabe pensionsordninger for lønmodtagere uden for det offentlige arbejdsmarked. Pensionstilsagnene var typisk angivet som en procentdel af slutlønnen hvis størrelse stod i forhold til, hvor mange år medarbejderen havde været ansat. Pensionsbegivenheden var typisk alder, invaliditet og død (i relation til efterladteydelse).

Inden vi fik lov nr. 183 af 11. maj 1935 om tilsyn med pensionskasser, der i dag hedder lov om tilsyn med firmapensionskasser (eller firmapensionskasseloven) havde de pensionsberettigede ingen sikkerhed for, at arbejdsgiverne ville kunne indfri deres pensionstilsagn. Den

berettigede måtte med andre ord leve med risikoen for, at arbejdsgiveren gik konkurs og dermed ikke kunne levere pensionsydelsen. Denne risiko levede man med, fordi arbejdsgiveren enten var en halvoffentlig virksomhed (som Statsradiofonien, og senere Danmarks Radio) eller præsumptivt meget solid.

Med firmapensionskasselovens § 1 blev arbejdsgiveren pålagt en pligt til at afdække et pensionsløfte i forbindelse med et ansættelsesforhold i et forsikringsselskab eller en pensionskasse. Mange arbejdsgivere havde dog også, inden loven blev indført, valgt løbende at indbetale bidrag svarende til den aftalte pension til et forsikringsaktieselskab eller en pensionskasse. Lovens § 1 fik derfor den håndgribelige konsekvens, at pensionsbidrag *skulle* indbetales til forsikringsselskaber og pensionskasser, hvor de *reserveredes* til dækning af pensionsløftet. Se hertil *Gomard: Privat pension og social forsikring* (1968), s. 109 f.

Som navnet antyder, regulerer firmapensionskasseloven alene firmapensionskasser. Indtil 1980 regulerede den også tværgående pensionskasser (hvilket reflekteredes i det daværende navn: lov om tilsyn med pensionskasser). Lovens § 1 har dog et bredere anvendelsesområde end kun firmapensionskasser. Nærmere herom i afsnit 6.1.3.

Den typiske pensionsbegivenhed i disse ordninger er den sikredes *død* samt pensionering som følge af *alder* eller *invaliditet*. Pensionsbegivenheden kan også være afskedigelse af den forsikrede, såfremt afskedigelsen skyldes en af ham utilregnelig årsag, og der er givet et tilsagn om såkaldt *utilregnelighedspension*, jf. tilsvarende om tjenestemandspension, afsnit 4.2.2. Et sådant løfte skal dog først afdækkes af arbejdsgiveren, når det bliver aktuelt, jf. nedenfor afsnit 3.1.3. om afdækningspligten.

Pensionstilsagn, der afgives af private arbejdsgivere, og som afdækkes af firmapensionskasser, er efterhånden blevet mindre aktuelle. I dag er det mest almindeligt (og i god harmoni med nutidens tendens mod specialisering og “outsourcing”), at private og offentlige arbejdsgivere overlader det til livsforsikringsvirksomheder (som f.eks. tværgående pensionskasser og livsforsikringsaktieselskaber) at levere alderspensioner samt invaliditets- og dødsfaldsdækning til medarbejderne (heraf udtrykket “pensionsleverandør”). Sådanne pensionsordninger er som regel *bidragsdefinerede*, jf. om dette begreb i afsnit 2.1.3.c.

Antallet af firmapensionskasser i Danmark har gennem mange år været støt faldende. Med den stigende *mobilitet* på arbejdsmarkedet forekommer det i dag forholdsvis sjældent, at en medarbejder forbliver

ansat i den samme virksomhed i hele sit arbejdsliv. Denne udvikling har i sig selv befordret en tendens mod tværgående ordninger. Hertil kommer, at den tidligere (tjenestemandsinspirerede) tradition for *ydelsesdefinerede* ordninger i dag er på retur, jf. bemærkningerne herom i afsnit 2.1.3.b. i slutningen. Endelig er der en utvivlsom *effektivisering* forbundet med at lade livsforsikringselskaber påtage sig både risikoen og det administrative arbejde med at forvalte nutidens pensionsordninger.

Derfor er de fleste af de eksisterende firmapensionskasser i dag under afvikling, dvs. de optager ikke længere nye medlemmer. Med henblik på at reducere omkostningerne til administration mv. har mange firmapensionskasser endvidere valgt at overdrage samtlige deres aktiver og passiver (herunder pensionstilsagnene) i pensionskassen til livsforsikringsvirksomheder, der er omfattet af FIL, jf. herved § 54 i firmapensionskasseloven.

Medio 2012 var der kun 28 firmapensionskasser tilbage i Danmark, hvoraf de fleste er under afvikling. De to største firmapensionskasser målt på aktiver er TDC Pensionskasse og IBM Pensionsfond (Pensionskasse). Ved udgangen af 2010 var der alene 6.409 tjenestegørende personer, for hvem der fortsat bliver indbetalt pensionsbidrag til en firmapensionskasse, mens 11.852 personer modtog pensionsydelse (alders- og invalidepensionister samt personer, der modtog ægtefælle- og børnepension). Firmapensionskassernes andel af den samlede pensionsformue i Danmark udgjorde ca. 2 % i 2010. Se hertil Finanstilsynets artikel om markedsudviklingen i 2010 for firmapensionskasser. Til sammenligning kan nævnes, at der ved udgangen af 1987 var 121 firmapensionskasser i Danmark med i alt 40.778 medlemmer.

6.1.2. Firmapensionskassen som retssubjekt

Som beskrevet i afsnit 1.3.5.a. er både firmapensionskasser og tværgående pensionskasser *foreninger*, der ejes af medlemmerne i fællesskab. Det enkelte medlem ejer altså ikke en individuel andel af egenkapitalen, jf. nærmere kapitel 6.1.4. om opløsning af en firmapensionskasse, hvor bl.a. ejerskabet til egenkapitalen i en firmapensionskasse med tilsagnsordninger omtales.

I firmapensionskasser er medlemskredsen som udgangspunkt begrænset til ansatte i en bestemt *virksomhed* eller inden for samme *virksomhedskoncern*, jf. § 2, stk. 1, i firmapensionskasseloven. Dette kendetegn hænger sammen med kassernes kulturelle lighedstræk med de tjenestemandspensionsordninger, som de tilsigtede at ligne.

Medlemskredsen i tværgående pensionskasser består derimod som udgangspunkt af personer med en bestemt uddannelse, uanset hvor de er ansat, eller knyttet til en bestemt branche, jf. FIL § 304.

Firmapensionskasselovens § 3, stk. 1, definerer, hvad der i loven forstås ved en firmapensionskasses *medlemmer*. Ægtefællepensionister anses f.eks. som medlemmer, mens børnepensionister ikke gør det. Ifølge lovens § 11, stk. 1, nr. 3, skal vedtægterne indeholde bestemmelser om pensionskassens medlemmer.

6.1.3. Afdækningspligten

Ifølge firmapensionskasselovens § 1, stk. 1, skal pensionsløfter for ansatte medarbejdere *afdækkes* i et selvstændigt pensionsinstitut. Institutet behøver ikke at være en *firmapensionskasse*, der er underlagt tilsyn efter reglerne i firmapensionskasseloven, men kan ofte (og vil i praksis i dag normalt) være et *pensionsinstitut* med koncession som livsforsikringsvirksomhed, der er underlagt offentligt tilsyn efter reglerne i FIL, jf. herom i denne bogs kapitel 8-13. Det kan altså ikke aftales, at arbejdsgiveren selv “garanterer” udbetaling af medarbejdernes pension ved invaliditet eller opnåelse af en bestemt alder mv. Det gælder, uanset hvor præsumptivt økonomisk solid arbejdsgiveren måtte være. Store og velkonsoliderede pengeinstitutter skal også afdække deres pensionstilsagn.

Firmapensionskasserne stiftedes for at skabe sikkerhed for, at der var tilstrækkelige økonomiske midler til at opfylde en arbejdsgivers pensionsløfte, når en lønmodtager f.eks. gik på pension eller blev invalid. Et sådant behov for at afdække pensionsløftet i en *pay-as-you-go*-ordning eksisterer ikke i tjenestemandssystemet, hvor man antager, at det offentlige til enhver tid vil være solvent, og hvor pensionstilsagn finansieres over skatten, jf. herved firmapensionskasselovens § 1, stk. 2, nr. 1. Afdækningspligten betyder, at danske virksomheder ikke kan nøjes med at hensætte et beløb svarende til pensionsforpligtelserne i deres regnskaber som en særskilt reserveret post, således som det er almindeligt uden for Danmark.

Afdækningspligten gælder derimod ikke for *direktører* og deres efterladte, jf. lovens § 1, stk. 2, nr. 2, og nærmere i afsnit 6.4.2. Heller ikke *interessenter* falder inden for bestemmelsen, allerede fordi de ikke er i ansættelsesforhold. Se herom i afsnit 6.4.3.

Forsikringsaftaleloven (FAL) gælder ifølge § 1, stk. 2, nr. 6, ikke for aftaler, hvorved en arbejdsgiver “tilsiger de i hans virksomhed beskæftigede personer pension” (dvs. for tilsagnsordninger). De pensions-

aftaler, som firmapensionskasseloven regulerer, er altså ikke direkte reguleret af FAL. Det antages dog, at visse af FAL's bestemmelser kan anvendes analogt på forholdet mellem en firmapensionskasse og dens medlemmer, jf. betænkning 1096/1987 om revision af lov om tilsyn med pensionskasser, s. 31. En sådan analogisk anvendelse må dog ske helt konkret med sigte på den enkelte bestemmelse.

Alle firmapensionskasser er stiftet af den arbejdsgivervirksomhed, som havde afgivet løftet (også kaldet *sponsorvirksomheden*, jf. firmapensionskasselovens § 3a, stk. 3). Kasserne finansieres ved løbende betalinger fra arbejdsgiveren til firmapensionskassen. Selv om arbejdsgiveren måtte gå konkurs, vil medarbejdernes pensionsopsparring dermed være skærmet mod arbejdsgivervirksomhedens kreditorer, idet firmapensionskasser netop er selvstændige juridiske personer.

I mange lande sikres pensionstilsagn gennem regnskabsmæssige konstruktioner, hvorved der internt i regnskabet posteres "pensionsfonde", der efter særlige regler tillægges særlige privilegier ved konkurs. Som forløbet af Enron-konkursen i 2001 i USA viste, indebærer den slags løsninger ikke nødvendigvis sikkerhed for, at de opsparede beløb reelt vil være til rådighed for de sikrede. Afdækningspligten har forhindret tilsvarende traumatiske hændelser i Danmark.

Om en privat arbejdsgiver er omfattet af pligten i lovens § 1, stk. 1, til at afdække et pensionsløfte, afhænger af, om der foreligger et juridisk bindende løfte om "pension", dvs. et løfte om betaling af en ydelse, når medarbejderen pga. invaliditet, alder eller død ikke længere arbejder. Et løfte om *efterløn* frem til en persons pensioneringstidspunkt skal ligeledes afdækkes forsikringsmæssigt, jf. Erhvervsankenævnets kendelse af 5. april 2004 i sag j.nr. 02-134.691 (<http://www.erhvervsankenaevnet.dk/sw5136.asp>).

De løfter om pension og efterløn, der skal afdækkes, kan være afgivet ved ansættelsen, undervejs i ansættelsesperioden (se f.eks. *U 1997.1227 H*, *U 2005.2708 H* og *U 2005.3081 H*) eller ved medarbejderens fratræden. Det er ifølge forarbejderne ikke afgørende, om arbejdsgiveren har taget forbehold for ændring af pensionens *størrelse* eller for, at pensionen kun udbetales i en periode, hvor virksomheden ser sig i stand til det. Derimod foreligger der ikke et bindende tilsagn, der omfattes af loven, hvis der blot er stillet den ansatte *i udsigt*, at det ved fratræden på grund af f.eks. alder kan afgøres, om der skal ydes pension under en eller anden form.

Undertiden er det uklart, om der er afgivet et pensionsløfte, eller om der kun foreligger en hensigtserklæring. I *U 1997.1227 H* havde en bank gennem en lang årrække i form af etårige bevillinger ydet tilskud til firmapensionskassens medlemmers pensioner uden udtrykkelige tilsagn om fortsættelse. Fordi indbetalingerne var givet over en årrække og var beregnet efter ensartede principper, antog Højesteret, at der forelå et løfte, som det påhvilede banken som løftegiver at afdække forsikringsmæssigt. Se i samme retning Erhvervsankenævnets kendelser af 16. januar 2002 (j.nr. 00-223.588) og 5. april 2004 (j.nr. 02-134.691) og Finanstilsynets afgørelse af 10. august 1994, gengivet i *U 2005.3081 H* (s. 3084). Se også *Gomard: Privat pension og social forsikring* (1968), s. 37 ff. Se omvendt Østre Landsrets dom af 13. maj 2004 (21. afd. a.s. nr. B-531-02) i en sag vedrørende IBM Pensionsfond. Her havde IBM i nogle år gennemført reguleringer ved ensidige dispositioner, der alene var meddelt de berørte medlemmer af pensionsfonden. Disse meldinger forpligtede ikke IBM til fortsat at pristalsregulere pensionerne. Retten lagde bl.a. vægt på de oplysninger, der var meddelt på medlemsmøder og i medlemsbladet, om baggrunden for de stedfundne pristalsreguleringer, der havde fundet sted. Dommen er tilgængelig på www.smip.dk.

Denne praksis viser, at ydelser, der *i formen* fremtræder som enkeltstående tildelinger igennem en årrække, *kan* skabe en retsbeskyttet *forventning* hos modtagerne, der fremkalder løftevirkninger, jf. om dette begreb afsnit 14.1.4. I så fald får modtagerne ret til også i fremtiden at modtage disse ydelser – f.eks. de såkaldte årlige pensionisttillæg – fordi der antages at bestå et løfte, selv om giveren ikke havde til hensigt at give modtageren et juridisk krav.

Hvornår sådanne løftevirkninger opstår, må bero på en konkret vurdering af forholdene ved den etablerede praksis. At banken blev dømt i *U 1997.1227 H* hang sammen med, at den havde ydet sine etårige tilskud gennem en lang årrække (i hvert fald før 1970 og frem til sagens opståen ved kassernes opløsning i 1987-88) og på en måde, der indebar et betydeligt tilskud til pensionsordningen. Man sigtede mod at nå 100 % af den bidragsbestemmende løn inklusive fuld dyrtidsregulering. Dermed blev bankens årlige tilskud bl.a. bestemt af overskuddet fra firmapensionskassen. Banken bestred ikke, at den fortsat havde pligt til at yde disse årlige bidrag, blot ikke med deres oprindelige størrelse. Man pegede i den forbindelse på, at de årlige beløb var blevet tilpasset ved flere lejligheder. At afgørelsen alligevel faldt ud som sket, havde årsag i disse helt konkrete forhold.

Situationen vil være anderledes, hvis en arbejdsgiver blot lejlighedsvis – f.eks. i “gode år” – har besluttet sig til supplere aftalte pensionsløfter. Dette var netop situationen i den førnævnte sag om IBM, der fandt sin afgørelse ved Østre Landsrets dom af 13. maj 2004. Se også *U 2005.2708 H*, hvor både landsret og Højesteret anlagde en konkret fortolkning af et tilsagn om utilregnelighedspension (se hertil afsnit 6.1.1.) og fandt, at det efter en naturlig sproglig forståelse måtte ændres i takt med fremtidige ændringer af alderspensionen.

Afdækningspligten varetager først og fremmest *lønmodtagernes* interesser. Lønmodtagere indretter deres pensionisttilværelse på, at pensionsløfterne indfries. Tilliden til denne del af pensionssystemet ville forsvinde, hvis ikke denne sikkerhed forelå. Også *samfundsmæssige* hensyn gør sig gældende: Er der sikkerhed og tryghed om pensionsordningerne samt skattemæssige incitament, vil den enkelte person være motiveret for selv at spare op til alderdommen og derved ikke belaste det offentlige økonomisk, når pensionisttilværelsen indtræder. *Virksomheden* har også selv en interesse i at sprede den risiko, der f.eks. aktualiseres ved medarbejderes død og invaliditet. Sådanne tilsagn kan rumme byrdefulde forpligtelser langt ud i fremtiden, som det kan være vanskeligt at kalkulere i lille målestok.

At arbejdsgiveren stifter en *fond* med det formål at dække en del af omkostningerne til at opfylde pensionsløfterne opfylder ikke afdækningspligten, hvis ikke fonden opfylder firmapensionskasselovens krav til tværgående pensionskasse, herunder om tilladelse, jf. lovens § 5. Se herved *U 2005.3081 H*, hvor et realkreditinstitut havde oprettet en særlig understøttelsesfond med det formål at supplere medarbejdernes pensioner. I sagen frifandttes fonden også for en påstand om udbetaling af udtrædelsesgodtgørelse eller udstedelse af fripolice med en bemærkning om, at den ikke tidligere havde praktiseret noget sådant, hvorved der ikke kunne være skabt nogen berettiget forventning herom.

Et tilsagn om *utilregnelighedspension* (et udtryk, der som nævnt stammer fra tjenestemandspensionen, jf. herom afsnit 4.2.2.) skal først afdækkes i en firmapensionskasse eller livsforsikringsvirksomhed omfattet af FIL, når løftet *aktualiseres*, dvs. når arbejdstageren bliver afskediget af en af vedkommende utilregnelig årsag (f.eks. besparelser og deraf følgende personalereduktioner), jf. forudsætningsvis *U 2005.2708 H* og den oprindelige formulering af § 1 i lov nr. 183 af 11. maj 1935 om tilsyn med pensionskasser. Af denne formulering fremgik det, at afdækningspligten alene omfattede alders-, invalide-, enke- og børne-

pension. På dette tidspunkt skal arbejdsgiveren indbetale et engangsbeløb til den firmapensionskasse eller livsforsikringsvirksomhed, hvor arbejdstagerens pensionsordning er etableret, til dækning af forøgelsen af arbejdstagerens pensionstilsagn som følge af afskedigelsen og derved utilregnelighedspensioneringen. Årsagen hertil er, at det er arbejdsgiveren, der ensidigt afgør, om arbejdstageren skal afskediges. Arbejdsgiveren er dermed rådig over den risiko, der dækkes ved en utilregnelighedspension. Går arbejdsgiveren konkurs, og afskediges arbejdstageren som følge heraf, vil der som regel ikke være økonomiske midler i konkursboet til at afdække tilsagnet om utilregnelighedspension.

Som anført ovenfor fremgår det af den oprindelige formulering af § 1 i lov nr. 183 af 11. maj 1935 om tilsyn med pensionskasser, at afdækningspligten alene omfatter alders-, invalide-, enke- og børnepension (“sikre Personer ... Pension ved Opnaelse af en vis Alder eller ved indtrædende Invaliditet samt i Tilfælde af den paagældendes Død at sikre hans Enke eller Børn henholdsvis Enke- og Børnepension”). I praksis har man imidlertid også tilladt andre lignende ydelser, f.eks. ved at medtage enkemandspensioner og børnepensioner, der ikke forfaldt som følge af den ansattes død, jf. betænkning 1096/1987 om revision af lov om tilsyn med pensionskasser, s. 69 og 163. Retten til børnepension udløses ud over den sikredes død ofte også, når den sikrede er blevet invalid.

6.1.4. Opløsning af firmapensionskasser

Et pensionstilsagn indgår som en del af arbejdsgiverens samlede lønpakke til de ansatte. En firmapensionskasse *kan* derfor som udgangspunkt ikke opløses, før de afgivne pensionsløfter er opfyldt, jf. herved lovens § 63, stk. 1, nr. 5. Lukkes sponsorvirksomheden, *skal* firmapensionskassen opløses, jf. lovens § 63, stk. 1, nr. 4. Dette skyldes, at pensionskassen ellers ville drive livsforsikringsvirksomhed, se herved betænkning 1096/1987 om revision af lov om tilsyn med pensionskasser, s. 60.

En sådan situation skal vedtægterne tage højde for, jf. lovens § 11, stk. 1, nr. 13 og 14. Ifølge nr. 13 skal vedtægterne indeholde bestemmelser om, hvorledes der skal forholdes, såfremt en eller flere af de virksomheder, hvis personale pensionskassen omfatter, helt eller delvis nedlægges eller overdrages, eller virksomheden af anden grund ønsker at bringe pensionsordningen til ophør. Vedtægterne skal ifølge lovens

§ 11, stk. 1, nr. 14, endvidere indeholde bestemmelser om pensionskassens opløsning og anvendelse af pensionskassens midler. Deling af en pensionskasses formue efter fyldestgørelse af kreditorerne skal således ske i overensstemmelse med vedtægternes regler herom. Finanstilsynet skal godkende planen, jf. lovens § 57a. Der er derved på forhånd klarhed over, hvordan fordelingen skal ske, og hvordan der skal forholdes med en eventuel overskydende formue i pensionskassen.

Firmapensionskasser med tilsagnsordninger har ofte en såkaldt *hjemfaldsbestemmelse* i vedtægterne, hvorefter en overskydende formue ved kassens ophør skal tilfalde sponsorvirksomheden. Hvis vedtægterne ikke regulerer dette spørgsmål, er det Finanstilsynets opfattelse, at formuen skal fordeles mellem såvel aktive som pensionerede medlemmer. Dette fremgår af de specielle lovbemærkninger til firmapensionskasselovens § 57a (tidligere § 63). Retsstillingen må dog bero på en konkret fortolkning af vedtægterne i lyset af de meldinger, som pensionskassen gennem årene har givet sine medlemmer. En fordeling af formuen til de medlemmer, der findes ved kassens ophør, vil give disse medlemmer en uventet og tilfældig berigelse.

Den nu opløste Foreningen af Firmapensionskasser har udtalt som sin opfattelse, at den del af en ydelsesdefineret pensionskasses formue, der resterer efter opfyldelse af alle pensionsløfterne, tilhører sponsorvirksomheden, uanset om dette fremgår af vedtægterne eller ej. Synspunktet støttes på, at medlemmerne af en firmapensionskasse med tilsagnsordninger alene har fået et løfte om en fast pensionsydelse på f.eks. 2/3 af deres slutløn og ikke et løfte om del i firmapensionskassens overskud i form af bonus. Er spørgsmålet ikke afgjort i firmapensionskassens vedtægter, må afgørelsen bero på de konkrete forhold ved dens stiftelse og på andre af de dokumenter, der fastslår medarbejdernes pensionsretlige retsstilling i ansættelsesforholdet. For firmapensionskasser med bidragsdefinerede pensionsordninger fremgår det f.eks. som regel af *pensionsregulativet*, at overskud skal udloddes som bonus til medlemmerne. En sådan bestemmelse må føre til, at overskydende formue i en firmapensionskasse med bidragsdefinerede ordninger ved opløsning tilsvarende skal udloddes som bonus til medlemmerne. Se hertil betænkning 1096/1987 om revision af lov om tilsyn med pensionskasser, s. 59-65 og Rapport om undersøgelse af hensigtsmæssigheden i den gældende lov om tilsyn med firmapensionskasser af 3. oktober 2006, s. 14-16.

Kommer en firmapensionskasses medlemstal under 50, skal kassen ifølge lovens § 63, stk. 1, nr. 2, opløses. Med et så lavt antal medlem-

mer har firmapensionskassen en forøget risiko som følge af de mere begrænsede muligheder for at udligne individuelle risici mellem medlemmerne. En firmapensionskasse med mindre end 50 medlemmer kan anmode Finanstilsynet om at beslutte, om og i givet fald på hvilke betingelser pensionskassen kan fortsætte sin virksomhed, jf. lovens § 7, stk. 2.

I afgørelse af 23. februar 2004 har Finanstilsynet efter forelæggelse for Det Finansielle Virksomhedsråd udtalt, at tilsynet som udgangspunkt vil kunne tillade en firmapensionskasse med mindre end 50 medlemmer at fortsætte sin virksomhed, hvis pensionskassen opfylder det højeste af tre nærmere definerede kapitalkrav. En tilladelse vil kun blive givet for et år ad gangen, hvorfor en firmapensionskasse med mindre end 50 medlemmer årligt skal dokumentere over for Finanstilsynet, at betingelserne for tilladelsen til at fortsætte sin virksomhed stadig er opfyldt. Hvis en firmapensionskasse ikke kan opfylde det højeste af de tre kapitalkrav, vil Finanstilsynet foretage en konkret vurdering af, om en tilladelse alligevel kan gives.

Når en firmapensionskasse i overensstemmelse med lovens § 54 overdrager sine pensionstilsagn – herunder samtlige aktiver og passiver – til en livsforsikringsvirksomhed, der er omfattet af FIL, vil dens generalforsamling som regel samtidigt have besluttet at opløse pensionskassen, jf. § 64, nr. 1, i firmapensionskasseloven. En overdragelse af pensionstilsagn mv. med efterfølgende opløsning af pensionskassen sker som regel, når der er et så *begrænset medlemstal*, at omkostningerne ved at administrere kassen står i misforhold til de administrerede værdier.

6.1.5. Firmapensionskassens forhold til sponsorvirksomheden

6.1.5.a. Sponsorvirksomhedens rolle

Som sagt stiftedes firmapensionskasserne tidligere for at afdække sponsorvirksomhedernes pensionstilsagn. Loven kræver, at en firmapensionskasses økonomi skal holdes adskilt fra sponsorvirksomheden. Dette krav følger af, at pensionskassen som forening har sin egen juridiske identitet og skal opfylde et i loven fastsat kapitalkrav for at kunne få og bibeholde en af Finanstilsynet udstedt tilladelse til at drive virksomhed som firmapensionskasse, jf. lovens kapitel 5a. Sponsorvirksomhedens rolle i forhold til kassens økonomi er at *indbetale* de aftalte pensionsbidrag til firmapensionskassen og eventuelt at *udpege* op til

halvdelen af bestyrelsens medlemmer og en formand, jf. lovens § 22, stk. 1. En sponsorvirksomhed kan ikke være *medlem* af pensionskassen, jf. lovens § 3, stk. 1, hvoraf det fremgår, hvad der forstås ved en pensionskasses medlemmer. Da kassen er en medlemsejet forening, kan sponsorvirksomheden derfor heller ikke optræde som *medejer*.

Det kan blive nødvendigt at foretage *ændringer* i en firmapensionskasses *regelgrundlag*, dvs. i vedtægterne eller i pensionsregulativet. Ifølge lovens § 35, stk. 1, kan sådanne ændringer kun vedtages, hvis de tiltrædes af medlemmerne på en generalforsamling med mindst to tredjedele af de afgivne stemmer. Beslutningen skal i øvrigt opfylde de yderligere forskrifter, som vedtægterne måtte indeholde. Medlemmerne kan derfor ikke ensidigt forhøje deres egne pensionstilsagn, selv om der er økonomiske midler hertil i pensionskassen, hvis ændringer af vedtægterne eller pensionsregulativet kræver sponsorvirksomhedens godkendelse.

I *U 2006.219 H* fastslog vedtægterne for en firmapensionskasse, der var under afvikling, *at* medlemmerne ikke kunne ændre pensionsregulativet uden godkendelse fra sponsorvirksomheden, og *at* sponsorvirksomheden til enhver tid skulle dække et eventuelt underskud. Højesteret udtalte, at der var en så nær sammenhæng mellem disse to bestemmelser, at det ikke kunne anses for urimeligt eller i strid med aftalelovens § 36, at sponsorvirksomheden skulle godkende ændringerne. Desuden var bestemmelsen ikke i strid med hverken firmapensionskasselovens § 35, stk. 1, eller § 63 om opløsning af firmapensionskasser.

Derudover bestemmer firmapensionskasselovens § 35, stk. 2, at vedtægts- eller pensionsregulativændringer, “der væsentligt begrænser medlemmernes pensionstilsagn”, skal forelægges medlemmerne skriftligt til stillingtagen. Sådanne ændringer har ikke virkning for de medlemmer, der inden for en svarfrist har angivet ikke at ville tiltræde ændringerne. I en afgørelse af 29. oktober 2009 har Finanstilsynet udtalt, at blot et medlems indsigelse mod en ændring, der medfører en nedsættelse af pensionsydelse, ud fra almindelige lighedsgrundsætninger får den konsekvens, at nedsættelsen bortfalder for alle medlemmer. Lovens § 35 modificeres dog af lovens § 36, der vedrører ændringer i vedtægt eller pensionsregulativ, som er påbudt af Finanstilsynet.

6.1.5.b. Udbetaling af overdækning og suspension af bidragsbetalinger

En firmapensionskasse skal ligesom livsforsikringsvirksomheder omfattet af FIL (se herom i afsnit 12.8.2.) have en gruppe af *registrerede*

aktiver (f.eks. obligationer, aktier og ejendomme), hvis samlede værdi til enhver tid skal svare til værdien af pensionskassens samlede pensionsmæssige hensættelser, se firmapensionskasselovens § 46a, stk. 1. Disse aktiver skal bruges til afvikling af de afgivne pensionsløfter. Herudover skal en firmapensionskasse også ganske som livsforsikringsvirksomheder omfattet af FIL – have en økonomisk *stødpude* i form af en *basiskapital* til dækning af kassens risici (f.eks. investerings- og forsikringsrisici). I firmapensionskasser vil denne basiskapital primært udgøres af pensionskassens egenkapital. Kravet til størrelsen af denne basiskapital til dækning af risici kaldes for kapitalkravet, jf. lovens §§ 45a og 45b.

Hvis en firmapensionskasse med *ydelsesdefinerede* pensionsordninger (f.eks. tilsagnsordninger) har midler ud over hensættelserne til opfyldelse af de afgivne pensionsløfter og den nødvendige basiskapital til opfyldelse af lovens kapitalkrav, kan en del af denne økonomiske overdækning i en firmapensionskasse *udbetales* til *sponsorvirksomheden*, hvis visse nærmere betingelser er opfyldt, jf. lovens § 11a, stk. 1 og 2. Bestemmelsen foreskriver bl.a., at beslutningen herom (hvis ikke der er hjemmel for andet i vedtægterne) skal træffes på en generalforsamling med mindst to tredjedele af de afgivne stemmer.

Der kan ligeledes ifølge lovens § 11a, stk. 3, ske en midlertidig *suspension* af en sponsorvirksomheds *bidragsbetalinger*, når der er en økonomisk overdækning af en vis størrelse. Disse muligheder foreligger derimod ikke i firmapensionskasser med *bidragsdefinerede* pensionsordninger. Grunden hertil er, at medlemmerne i en sådan kasse som regel er berettiget til den økonomiske overdækning i form af *bonus*, hvilket typisk ikke er tilfældet i en firmapensionskasse med tilsagnsordninger.

En *overdækning* kan ses som en økonomisk buffer, som medlemmerne har interesse i, at pensionskassen besidder, hvis kassen f.eks. lider store økonomiske tab som følge af fejlslagne investeringer i aktier og ejendomme mv. Derfor vil medlemmerne i en firmapensionskasse ikke have noget generelt incitament til at træffe beslutning om udbetaling af midler til sponsorvirksomheden eller vedtage en ændring af vedtægterne eller pensionsregulativet, der muliggør, at bestyrelsen kan træffe beslutning herom. Helt tilsvarende gælder for vedtagelser om bidragssuspension, der ligeledes medfører, at pensionskassens soliditet forringes.

Lovens § 11a blev indsat i firmapensionskasseloven i 2007 på baggrund af Rapport om undersøgelse af hensigtsmæssigheden i den gældende lov om tilsyn med firmapensionskasser af 3. oktober 2006, udarbejdet af et udvalg bestående af Finanstilsynet og repræsentanter fra branchen. Om retstilstanden før lovændringen henvises til *Lennart Lynge Andersen og Peer Schaumburg-Müller* i ET 2006, s. 220 ff.

6.1.5.c. *Sponsorgaranti*

Har sponsorvirksomheden påtaget sig at garantere for en firmapensionskasse (en såkaldt "sponsorgaranti") eller påtaget sig andre forpligtelser over for pensionskassen, skal dette ifølge firmapensionskasselovens § 11, stk. 2, fremgå af vedtægterne. Bestemmelsen må betragtes som en ordensforskrift. Kan der på andet grundlag føres bevis for, at sponsorvirksomheden har påtaget sig en sådan garanti (uden at den er optaget i vedtægten), gælder den.

Retsvirkningen af en sponsorgaranti er almindeligvis, at sponsorvirksomheden skal indbetale ekstra kapital til firmapensionskassen, hvis ikke den kan opfylde kapitalkravet i lovens §§ 45a og 45b, samt kravet i lovens § 46a, stk. 1, om at en pensionskasse skal have en gruppe af registrerede aktiver, hvis samlede værdi til enhver tid skal svare til værdien af pensionskassens samlede pensionsmæssige hensættelser.

Uden en sådan garanti påhviler risikoen for pensionskassens manglende evne til at opfylde lovgivningens kapitalkrav og de afgivne pensionstilsagn det enkelte medlem, jf. Finanstilsynets afgørelser af 17. december 2008 og 29. oktober 2009, hvor pensionsydelse blev nedsat med henholdsvis 17 % og 7 %. I disse to sager var sponsorvirksomhederne ikke juridisk forpligtet til at indbetale ekstra kapital til kasserne. Pensionsydelserne måtte derfor reduceres, da pensionskasserne var i økonomiske problemer.

En sponsorgaranti er uden betydning ved vurderingen af, om en firmapensionskasse kan overholde lovgivningens kapitalkrav. En firmapensionskasse kan derfor ikke i opgørelsen af sin basiskapital medregne værdien af en garanti fra sin sponsorvirksomhed.

6.1.6. **Tilsynsspørgsmål**

Finanstilsynet påser sammen med Det Finansielle Virksomhedsråd ifølge lovens § 65 overholdelsen af firmapensionskasseloven og af de bestemmelser, der er udstedt i medfør af den.

Tilsynet med firmapensionskasser svarer i hovedsagen til det, der

gælder for tværgående pensionskasser. I modsætning til de livsforsikringsvirksomheder, der omfattes af FIL (f.eks. tværgående pensionskasser) skal firmapensionskasser dog ikke indberette et individuelt solvensbehov til Finanstilsynet, se herom afsnit 12.4.

Ifølge firmapensionskasselovens § 10, stk. 1, må en firmapensionskasse ikke påbegynde sin virksomhed, forinden (1) Finanstilsynet har givet pensionskassen tilladelse, og (2) registrering er sket i Erhvervsstyrelsen. Kassen skal, ud over en basiskapital være i besiddelse af midler, som er tilstrækkelige til at modsvare pensionskassens forpligtelser beregnet ud fra det tekniske grundlag mv., jf. stk. 2. Den nødvendige størrelse af basiskapitalen bestemmes af kapitalkravet (i lovens § 10, stk. 3, kaldet for *solvensmargen*), der beregnes på grundlag af omfanget af kassens pensionsforpligtelser.

Ifølge firmapensionskasselovens § 6a skal pensionskassevirksomhed og anden virksomhed, som en pensionskasse lovligt kan udøve, jf. lovens § 5, stk. 1, og § 6, drives i overensstemmelse med *god pensionskassepraksis*. Drives virksomheden i strid hermed, kan Finanstilsynet give påbud om, at sådan virksomhed bringes til ophør. Standarden svarer til den god skik-standard, der findes i FIL med de fornødne tilpasninger, se herom kapitel 13.

Loven indeholder ingen beskrivelse af, hvilke *pensionsydelse* en firmapensionskasse kan udrede. Dette skal fastlægges i det tekniske grundlag, jf. lovens § 13, stk. 1, nr. 1. Hvor livsforsikringsvirksomheder (herunder tværgående pensionskasser), der er omfattet af FIL, frit kan udbetale pensionisttillæg, der finansieres af kassens egenkapital (herunder eventuelle årlige overskud), kan firmapensionskasser ifølge lovens § 32, stk. 3, kun foretage en sådan udlodning, hvis Finanstilsynet i særlige tilfælde giver tilladelse hertil. Uden en sådan tilladelse må en firmapensionskasse kun udlodde egenkapital til medlemmerne ved at forhøje pensionstilsagnene ved tilsvarende at forhøje hensættelserne og – om nødvendigt – basiskapitalen, jf. lovens § 10, stk. 3.

6.2. Firmapensionsordninger

6.2.1. Generelt

Hvor en *firmapensionskasse*, som anført i afsnit 6.1.2., er en *juridisk person*, nemlig en forening, der ejes af medlemmerne i fællesskab, er en *firmapensionsordning* en *aftale* om en pensionsordning for (grupper af) ansatte i en bestemt virksomhed eller koncern. Aftaler om firmapen-

sionsordninger er som udgangspunkt ikke baseret på kollektive overenskomster mellem arbejdsmarkedets parter. De indgås som regel enten på baggrund af en *overenskomst* mellem en virksomhed og en faglig organisation eller på baggrund af de løfter herom, som arbejdsgiveren har påtaget sig ved *individuelle ansættelsesaftaler*. Det er karakteristisk for aftaler om firmapensionsordninger, at det er arbejdsgiveren – og i virksomhedsoverenskomster eventuelt også overenskomstens lønmodtagerpart – som indgår aftalen med en livsforsikringsvirksomhed (pensionsleverandøren).

En firmapensionskasse og en firmapensionsordning er altså to vidt forskellige begreber, der intet har med hinanden at gøre. Firmapensionskasseloven finder navnlig ikke anvendelse på aftaler om firmapensionsordninger.

Firmapensionskassernes rolle er i dag reduceret, i takt med at firmapensionsordningerne har vundet frem. Firmapensionsordninger bliver særligt brugt på områder, der ikke er dækket af offentlige overenskomster. Deres centrale kendetegn er, at en pensionsleverandør (ofte et kommercielt selskab, f.eks. *Damica, Nordea Liv & Pension* eller *SEB Pension*) overtager de pensionsforpligtelser, som en virksomhed har påtaget sig over for sine medarbejdere. Pensionsløfterne til medarbejderne bliver altså afdækket ved aftaler, der typisk alene indgås mellem virksomheden (arbejdsgiveren) og pensionsleverandøren (livsforsikringsvirksomheden).

Firmapensionsordninger tegnes i dag altid som *bidragsfinansierede* ordninger. Som anført i afsnit 2.1.3.c. forstås herved pensionsordninger, hvor *pensionsbidragene* (men altså ikke pensionsydelserne) er fastsat på forhånd, og hvor pensionsydelserne derefter beregnes ud fra disse bidrag. Pensionsbidragene indeholdes i forbindelse med de løbende lønudbetalinger, jf. nærmere herom i kapitel 6.2.2. Der kan dog også forekomme ydelsesdefinerede elementer i ordningerne i form af dødsfaldssummer eller sumudbetalinger ved invaliditet og kritisk sygdom.

Indbetalingerne (pensionsbidragene) indgår i et opsparingsdepot, der *forrentes* i ordningens løbetid og fradrages de udgifter, der er anvendt til administration og risikodækninger ved invaliditet mv.

Arbejdsgiveren har kun risikoen for, at pensionsleverandøren kan opfylde de afgivne pensionsløfter, hvis han har givet et gyldigt løfte herom, jf. afsnit 6.1.5.c. om sponsorgaranti. I praksis er det kun i forhold til *firmapensionskasser*, at nogle arbejdsgivere (“sponsorvirksomheder”) tidligere har afgivet den slags løfter. I en firma-

pensionsordning påhviler risikoen for, at den involverede livsforsikringsvirksomhed kan opfylde afgivne pensionstilsagn, den enkelte pensionskunde (arbejdstageren). Arbejdsgiveren er således frigjort for forpligtelsen til at opfylde pensionsløftet, når han har indgået en aftale om etablering af en pensionsordning for arbejdstagerne med pensionsleverandøren (en såkaldt *firmapensionsaftale*). Arbejdsgiverens forpligtelse vil i så fald være begrænset til løbende at indbetale pensionsbidraget til pensionsleverandøren.

6.2.2. Aftaleforholdet

En firmapensionsordning opstår som led i et ansættelsesforhold, men involverer tre parter, hvoraf den ene (pensionsleverandøren) ikke er part i ansættelsesforholdet. *Arbejdsgiveren* indgår aftalen med pensionsleverandøren om, at denne skal administrere en pensionsordning for de medarbejdere, der i medfør af deres ansættelsesaftaler eller en eventuel virksomhedsoverenskomst skal være omfattet af ordningen. Omvendt forpligter arbejdsgiveren sig til at indeholde en del af medarbejderens løn som pensionsbidrag med henblik på indbetaling til pensionsinstituttet.

Den indeholdte del af lønnen betragtes generelt som en del af arbejdstagerens samlede arbejdsvederlag. Pensionsskatteretligt kommer dette til udtryk gennem reglerne om *bortseelsesret*, der som anført i afsnit 16.3.2.a. betyder, at indbetalingerne ikke medregnes til den skattepligtige indkomst. *U 1994.907 H* har dernæst fastslået, at pensionsbidrag skulle medregnes ved beregning af fratrædelsesgodtgørelse efter funktionærlovens § 2a.

Så længe firmapensionsaftalen er gældende, pålægger den arbejdsgiveren samme pligter som en kollektiv overenskomsts vilkår om pensionsordninger for de medarbejdere, der er dækket af overenskomsten: Den sætter rammerne for den enkelte arbejdstagers ret til pension mv. Detaljeringsniveauet er dog langt højere. Et eksempel herpå findes hos *Inge Brabrand & Klaus Jørgensen* (2006), s. 171 ff.

Firmapensionsaftalen vil normalt definere den ramme, inden for hvilke den enkelte sikrede kan gøre rettigheder gældende. Hvis instituttets løfte over for kunden går videre, end firmapensionsaftalen forpligter instituttet til, bindes instituttet dog selv. Ved fortolkningen af instituttets løfte spiller firmapensionsaftalen imidlertid ind, og domstolene vil normalt søge hen imod løsninger, der stemmer med den økonomiske risikofordeling, der var tilsigtet ved ordningen. *U 2011.1479 SH*

antog således, at en firmapensionsordnings vilkår om præmiefritagelse (dvs. bidragsfritagelse) ved nedsat erhvervsevne ikke gav den skadelidte ansatte ret til at få arbejdsgiverens andel af pensionsbidraget (som arbejdsgiveren dermed slap for at betale) udbetalt til sig. Ej heller kunne den ansatte – så længe han oppebar fuld løn under sygdom fra arbejdsgiveren – modtage den erhvervsevnetabsdækning, der udbetaltes til denne.

Undertiden kan samspillet mellem forskellige dokumenter skabe usikkerhed om retstilstanden. I AK 48.414 (7.6.99) fremgik det af årsoversigten for en firmapension hos PFA Pension, at udbetaling *før udløb* kun kunne finde sted, hvis betingelserne var opfyldt. Tilsvarende fremgik det af *forsikringsbetingelserne*, at tilbagekøbsværdien ikke kunne kræves udbetalt, hvis der var taget forbehold herimod. Et sådant forbehold fremgik derimod af den *pensionstilslutningsaftale*, der i sin tid var indgået mellem arbejdsgiveren og den oprindelige pensionsleverandør, Statsanstalten for Livsforsikring. Ankenævnet for Forsikring fandt, at pensionsleverandøren havde haft den fornødne hjemmel i aftalegrundlaget for at afvise tilbagekøb af forsikringen:

“Selv om nævnet finder det ønskeligt, at sådan betingelse ved tilbagekøb fremgår direkte af forsikringsgrundlaget og ikke som foran anført kun indirekte kan udledes af de for forsikringen gældende bestemmelser – og selv om nævnet således for så vidt kan tilslutte sig klagerens kritik af formuleringen af aftalegrundlaget – finder nævnet, at selskabet har haft fornøden hjemmel for at afvise at lade klageren tilbagekøbe forsikringen.”

Firmapensionsaftalen må være i overensstemmelse med den ansættelsesaftale eller eventuelle virksomhedsoverenskomst, der er indgået mellem arbejdsgiveren og medarbejderne. Derimod vil den nærmere udmøntning af firmapensionsordningen i højere grad være overladt til arbejdsgiveren og pensionsleverandøren, så længe de dispositioner, der indgås i dette retsforhold, ikke strider mod ansættelsesaftalen eller en eventuel virksomhedsoverenskomst. Som i andre forsikringsprodukter vil aftalen normalt tage udgangspunkt i et aftaledokument udarbejdet af livsforsikringsvirksomheden.

En firmapensionsordning, der har grundlag i en *overenskomstmæssig vedtagelse* vil normalt være obligatorisk i kraft af overenskomstvedtagelsen. Derved minder disse ordninger om de kollektive overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger, der har rod i

pensionstilslutningsaftaler mellem overenskomstparterne og en livsforsikringsvirksomhed (f.eks. en tværgående pensionskasse).

Virksomhedsoverenskomsten kan også bemyndige den enkelte arbejdsgiver til at oprette sin egen firmapensionsordning, blot den overholder overenskomstens bestemmelser. Derimod indsnævres arbejdsgiverens ændringsadgang herefter, da de overenskomstmæssige bestemmelser skal overholdes. Se nærmere herom i afsnit 6.2.3. om ændringshåndtering.

Beror ordningen alene på en aftale mellem virksomheden og pensionsleverandøren, vil det udelukkende bero på denne aftale, om alle ansatte skal tilsluttes (forudsat en sådan pligt ikke strider mod arbejdsgiverens forpligtelser over for de ansatte).

Der er intet til hinder for at etablere en frivillig pensionsordning, der reelt indebærer, at de ansatte, der ønsker det, selv etablerer en *søjle 3*-ordning hos den valgte pensionsleverandør. Forskellen mellem sådanne ordninger og de rene *søjle 3*-ordninger består i, at arbejdsgiveren sørger for at indbetale pensionsbidragene til livsforsikringsvirksomheden. Denne arbejdsopgave påhviler medarbejderen i de rene *søjle 3*-pensionsordninger. Arbejdsgiverens rolle er på den anden side begrænset til at indbetale det aftalte beløb for medarbejderen til pensionsleverandøren. De retlige rammer vil i alle tilfælde bero på aftalen mellem medarbejderen og livsforsikringsvirksomheden. Medarbejderen beslutter altså selv, hvor meget der skal betales, og hvordan pensionsordningen i det hele taget skal sammensættes ydelsesmæssigt mv.

Aftalerelationen mellem pensionsleverandøren og medarbejderen vil typisk blive bekræftet ved den dækningsoversigt (*police*), som pensionsleverandøren ifølge § 5 i informationsbekendtgørelsen årligt skal orientere en pensionskunde om. Ofte vil der foregå en dialog mellem pensionsleverandøren og pensionskunden, hvorunder denne afgiver helbredsoplysninger til pensionsleverandøren. Typisk vil dækningsoversigten indeholde løfter, der udgør en væsentlig del af aftalegrundlaget mellem pensionskunden og pensionsleverandøren, jf. herom i afsnit 14.2.2.-14.2.4. Aftalen mellem pensionsleverandøren og arbejdsgiveren er ikke medarbejderen helt uvedkommende. Bl.a. kan arbejdsgiverens adgang til at ændre vilkårene i firmapensionsordningen have håndgribelig betydning for medarbejderen.

6.2.3. Aftaleindgåelsen

Aftaler om firmapensionsordninger indgås almindeligvis efter et forhandlingsforløb, der involverer livsforsikringsvirksomheden og arbejdsgiveren. Undertiden bistås arbejdsgiveren af en *forsikringsmægler*, der bl.a. bistår ved at afklare de økonomiske og risikorelaterede fordele og ulemper ved forskellige pensionsløsninger. Det hænder, at arbejdsgiveren sender tilbud om pensionsaftale i *udbud* (typisk til et antal kommercielle livsforsikringsvirksomheder) med opfordring til at tilbyde deres løsninger i én eller flere udbudsrunder. Hvor flere livsforsikringsvirksomheder er i konkurrence, vil der typisk blive afholdt præsentationsmøder, hvor de mulige pensionsløsninger bliver fremført. Når arbejdsgiveren har besluttet at indgå en firmapensionsaftale med en livsforsikringsvirksomhed, vil antagelsen ske i henhold til den indgåede aftale.

I et aftaleretligt perspektiv må sådanne firmapensionsaftaler betragtes som indgået mellem erhvervsdrivende (og professionelle) parter på begge sider. Det betyder bl.a., at de må fortolkes efter almindelige aftaleretlige regler. Den særlige fortolkningsregel i forbrugeraftaler, jf. aftalelovens § 38b (som omhandler tilfælde, hvor parterne ikke forhandler enkelte vilkår), er derfor uanvendelig.

Virkelighedens verden er dog en anden. Både de økonomiske, retlige og risikomæssige aspekter af disse firmapensionsaftaler er almindeligvis så udfordrende, at selv en stor juridisk afdeling i en større virksomhed (der ikke har opbygget nogen specialviden om firmapensionsordninger) må komme til kort. Denne informationsmæssige asymmetri må efter behov afbødes i den efterfølgende aftalefortolkning. Dette må navnlig gælde i tilfælde, hvor konsekvenserne af en aftaleretlig løsning (som efterfølgende volder fortolkningstvivl) ikke er fremlagt tydeligt.

Ud fra sådanne synspunkter har Københavns Byret i en dom af 2. april 2009 (BS 25A-649/2007) statueret, at en firmapensionsaftale, der gav anledning til tvivl om retten til dækning ved arbejdsevnenedsættelse, måtte forstås til fordel for de sikrede, idet vilkåret var indsat af livsforsikringsvirksomheden, der ikke henledte hverken virksomheden (SAS), de sikrede eller den pensionsmægler, der bistod under aftaleforhandlingen, på de meget væsentlige begrænsninger, der ville følge af den hævdede fortolkning. Ordninger, der indfører "særlige bonushensættelser" gennem vilkår om bidrag til administration (se herom i afsnit 12.5.2.) kan være et andet eksempel herpå.

6.2.4. Ændringshåndtering

6.2.4.a. Opsigelsesadgangen

De fleste firmapensionsordninger etableres i dag med et opsigelsesvarsel på tre eller seks måneder til den første i en måned. Se hertil *Inge Brabrand & Klaus Jørgensen* (2006), s. 125. En opsigelse kan dels benyttes som grundlag for et *leverandørskift*, dels som grundlag for en genforhandling af de eksisterende vilkår med henblik på *vilkårsændringer*. Afhængigt af, om firmapensionsordningen er truffet ved arbejdsgiverens egen aftale (*arbejdsgiveradministrerede* firmapensionsordninger), eller den har rod i en kollektiv overenskomst, der binder *virksomheden*, kan aftalerelationerne til de ansatte lægge begrænsninger i arbejdsgiverens ændringsadgang:

6.2.4.b. Arbejdsgiveradministrerede ordninger

Fordi de *arbejdsgiveradministrerede* firmapensionsordninger kun har arbejdsgiveren og pensionsleverandøren som parter, er det som udgangspunkt også muligt for dem at ændre firmapensionsaftalen, hvis dette kan ske inden for rammerne af de gældende arbejdsretlige regler og de ansættelsesaftaler, som arbejdsgiveren har indgået med medarbejderne. I mange tilfælde vil disse regler imidlertid overlade arbejdsgiveren en betydelig fleksibilitet. Ansættelsesaftalerne pålægger ofte alene arbejdsgiveren at indeholde og indbetale pensionsbidrag af en bestemt størrelse uden nærmere præcisering af vilkårene for disse ordninger. Undertiden er der tilmed givet arbejdsgiveren en vid adgang til at ændre i disse vilkår.

Norges Høyesterett har i en dom af 29. september 2008 (*Rt. 2008.1246*) taget stilling til spørgsmålet om arbejdsgiverens ændringsadgang i firmapensionsordninger i en sådan situation. Dommen vedrørte Statoil, der i en længere årrække havde haft en firmapensionsordning, der var lukrativ og blev benyttet i rekrutteringsøjemed. Aftalen gav Statoil adgang til at ændre vilkårene i ordningen. Statoil ændrede opgørelsesmåden for pensionerne, hvilket medførte, at ordningerne ved den nye opgørelsesmetode fik et lavere afkast end ved den hidtidige. Høyesterett fandt ikke, at Statoil havde afskåret sig muligheden for at ændre i ordningen og ej heller, at opgørelsesmåden havde været det afgørende for ordningen, da den blev benyttet i rekrutteringsøjemed. Afgørelsen er ret så vidtgående og nok vanskelig at forene med det forventningssynspunkt, Højesteret lagde til grund i *U 1997.1227 H.*

Endnu videre gik Høyesterett i sin dom af 7. april 2010 (*Rt. 2010.412*).

Sagen drejede sig om en bank (Fokus Bank), som ændrede sin firmapensionsordning for de ansatte fra en *ydelsesdefineret* til en *bidragsdefineret* pensionsordning. Banken havde i første omgang kun indført den bidragsdefinerede ordning for nyansatte og med et tilbud til allerede ansatte om at vælge sig fra den ydelsesbaserede over til den indskudsbaserede ordning. Efterfølgende omlagde banken imidlertid den ydelsesdefinerede ordning til en bidragsdefineret ordning med virkning for alle de ansatte, som ikke allerede var omfattet af denne ordning. En række af de ansatte anfægtede omlægningens gyldighed som stridende mod deres individuelle pensionsrettigheder. Til støtte herfor henviste de bl.a. til, at de i sin tid valgte at blive på den ydelsesdefinerede ordning. Andre lønmodtagere tog imod bankens tilbud om at gå over på en bidragsdefineret ordning. Under sagen blev det lagt til grund, at de ansatte havde fået “en klart dårligere pensjonsordning ved omleggingen”, bl.a. fordi ændringen ville medføre et gennemsnitligt økonomisk tab for de ansatte på 200.000 norske kr. varierende mellem 140.000 og 300.000 norske kr.

Den førstvoterende udtalte – med tilslutning fra de andre dommere – følgende (i præmis 44):

“Jeg er enig med ankemotpartene i at det foreligger en avtale. Banken ga de ansatte et tilbud om å velge – og det utfylte skjemaet representerer aksepten av tilbudet. Jeg kan imidlertid ikke av det slutte at banken dermed hadde mistet en eventuell rett til å endre pensjonsordningen: Det de ansatte takket ja til, var å bli værende i ordningen som den var på avtaletidspunktet, med iboende endringsmuligheter. Det er heller ingenting i informasjonsmaterialet de ansatte fikk, som tilsier noe annet. Jeg kan derfor ikke se at valget de ansatte gjorde i 2003, innebærer at de fikk en individuell rettighet som fratok banken endringsretten.”

At de ansatte havde en forventning om at modtage alderspension svarende til 70 % af slutlønnen var ifølge førstvoterende heller ikke afgørende (præmis 51):

“Det er åpenbart – og meget forståelig – at de ansatte har hatt forventninger til at pensjonen skulle bli 70 prosent av sluttlønnen slik ordningen hadde vært i Fokus Bank fra 1987, og som den hadde vært i de bankene som fusjonerte inn i Fokus Bank. Flere av de ansatte har forklart at god pensjon var en faktor som bidro til at de valgte å begynne å arbeide i banken – og valgte å fortsette

når andre arbejdsmuligheder bød seg. Det er heller ikke tvilsomt at den gode pensionsordningen har været vektlagt fra bankens side i ansættelsesprocesser. Det er imidlertid ikke dokumentert individuelle bindende løfter om en bestemt pensionsordning fra bankens side.”

Og videre i præmis 54:

“Videre taler det i favør av at banken har adgang til å endre pensionsordningen, at ordningen etter all sannsynlighet er ensidig innført og er fullt betalt av banken. Vedtektene for de opprinnelige pensjonskassene ankemotpartene kom fra, er ikke fremlagt, men vedtektene for pensjonskassen i Fokus Bank fra 1987 og fremover inneholder bestemmelser om endringsadgang. Vedtektene er godkjent av Kredittilsynet og i alle fall de siste versjonene av vedtektene er i tråd med Kredittilsynets mønstervedtekter for konsernpensjonskasser. Vedtektene vil ikke gå foran eventuelle individuelle rettigheter som ankemotpartene måtte ha. Imidlertid viser vedtektene noe om en forutsetning i pensionsordningen ankemotpartene var medlemmer av, nemlig at pensionsordningen kunne endres. Denne forutsetningen gjør det mindre sannsynlig at det er avtalt avvikende individuelle løsninger. Slike individuelle rettigheter må det i så fall foreligge relativt klare holdepunkter for, og det gjør det etter min mening ikke her.”

Høyesteretts ræsonnement bygger på den tanke, at muligheden for at ændre pensionsordningerne skabte en formodning for, at der *ikke* var skabt individuelle (uigenkaldelige) løfter. Inden for rammerne af den således bestående ændringsadgang gav Høyesterett arbejdsgiveren en rimelig margen for gennemførelse af sådanne ændringer, så længe de lå inden for, hvad der var sædvanligt og i overensstemmelse med tilsynsreglerne. Tilsvarende principper gælder i dansk ret.

6.2.4.c. Overenskomstbaserede ordninger

Ændringer i *virksomhedsoverenskomstbaserede* firmapensionsordninger må være i overensstemmelse med virksomhedsoverenskomstens bestemmelser. Overenskomstens parter får dermed indflydelse på, hvorledes en firmapensionsordning kan ændres. Heri minder ændringsadgangen meget om den, der finder anvendelse på kollektive (tværgående) overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger. Det er efterhånden almindeligt, at en virksomhedsoverenskomst giver arbejdsgiveren mulighed for at skifte pensionsleverandør, eventuelt efter nogle på forhånd fastsatte regler.

I den sag, der er genstand for Finanstilsynets afgørelse af 29. november 2010, havde arbejdsmarkedspensionsinstituttet *Sampension* valgt at afskaffe den givne ydelsesgaranti ved en aftale med aftaleparterne bag pensionsordningen. Finanstilsynet udtalte, at *Sampension* ikke havde handlet i strid med § 3 i god skikbekendtgørelsen ved at have gjort det ved en aftale med arbejdsmarkedsparterne i stedet for at give den enkelte pensionskunde mulighed for at træffe dette valg som led i et omvalg. Den endelige afgørelse af, om *Sampension* ved en sådan aftale kan frigøre sig fra sine forpligtelser over for den enkelte kunde, henhører dog efter Finanstilsynets opfattelse under domstolene. Forbrugerombudsmanden har taget skridt til et gruppesøgsmål herom. Princippet i afgørelsen vil også finde anvendelse på firmapensionsordninger, så længe der ikke er afgivet løfter, der afskærer en ændring ved arbejdsgiverens mellemkomst.

6.2.4.d. *Private firmaadministrerede ordninger*

De *frivillige firmaadministrerede pensionsordninger* kan ikke ændres af arbejdsgiveren, da disse ordninger udelukkende beror på den enkelte medarbejders dispositioner. Er andet ikke aftalt, kan arbejdsgiveren derimod med passende varsel meddele den sikrede, at han ikke længere ønsker at præstere sin administrative medvirken (i form af indbetaling af pensionsbidrag) til ordningen.

6.3. Tværgående overenskomstbaserede pensionsordninger

6.3.1. Begreb

De kollektive overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger kendetegnes ved at have rod i overenskomstmæssige vedtagelser mellem parterne på arbejdsmarkedet, dvs. arbejdsgiver- og arbejdstagerorganisationer. Retssystematisk er ordningerne derfor forankret i den kollektive arbejdsret. Den enkelte pensionsordning har rod i en *ansættelsesaftale*, men de generelle pensionsvilkår er fastlagt i den *kollektive overenskomst*, der gælder for ansættelsesforholdet. For at opnå de stordriftsfordele og for at gennemføre den solidaritetstanke, som pensionsordningerne er baseret på, har den sikrede (medarbejder) pligt til at deltage i pensionsordningen i kraft af sit ansættelsesforhold. Aftaleforholdet er dermed væsensforskelligt fra det topartsforhold, der danner rammerne om en forsikringsaftale mellem en forsikringsvirksomhed og en privatkunde.

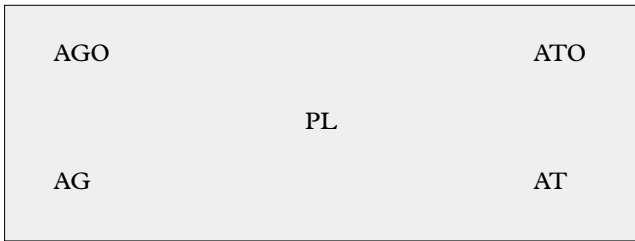
I modsætning til firmapensionsordningerne og firmapensionskas-

serne, der er opbygget om enkelte virksomheder eller koncerner, gælder de overenskomstbaserede pensionsordninger for lønmodtagere på tværs af virksomheder. De betegnes derfor som *tværgående*. Dette aspekt har i sagens natur væsentlig betydning for deres størrelse og for beslutningsmagten, der som hovedregel ligger hos overenskomtparterne, jf. nærmere i afsnit 15.4. Af samme grund har dette betydelige område kunnet udvikle sig uden nogen aftaleretlig lovregulering med specifikt sigte herpå: Ligesom på andre dele af det danske arbejdsmarked klares aftalereguleringen via overenskomtparterne og ikke via lovgivning. Svagheden ved systemet ligger omvendt i, at betydelige grupper på arbejdsmarkedet – nemlig de, der står uden for overenskomtsystemet, og som ikke på anden måde har sikret sig en pensionsopsparing – falder uden for denne dækning.

En væsentlig konsekvens af dette arbejdsretlige aspekt viser sig ved det *tvangselement*, der indgår i de overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger, jf. nærmere *Arbejdsmarkedspension*, s. 41 f. og 155 ff. Det enkelte medlem har ikke alene pligt til at deltage i ordningen. Også sammensætningen af pensionsydelse er bestemt ovenfra i et generelt fastlagt ydelsesmønster. Tvangselementet slår også igennem i relation til den enkelte arbejdsgiver, som ikke kan frigøre sig fra sine overenskomstmæssige forpligtelser ved aftale med den enkelte ansatte. En sådan fravigelse vil udgøre et overenskomstbrud, som kan sanktioneres efter almindelige regler, herunder ved erstatning, efterbetaling og bod. Se hertil *Arbejdsmarkedspension*, s. 174 ff., og *U 2012.1521 V*, der antog, at udbetaling af en ansats eget pensionsbidrag som løn ikke var sket med frigørende virkning, hvorfor arbejdsgiveren skulle indbetale bidraget til den ansattes pensionskonto i FunktionærPension.

6.3.2. Aftalerelationerne

Som nærmere forklaret i *Arbejdsmarkedspension*, s. 57 ff., indgår aftalere relationerne i kollektive overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger i et kompliceret aftalekompleks, som foruden arbejdsgiver, lønmodtager og pensionsleverandør involverer parterne i det underlæggende overenskomstforhold. Disse relationer kan aftegnes i følgende figur (AG=Arbejdsgiver, AGO = arbejdsgiverorganisation, PL = pensionsleverandør, AT = arbejdstager og ATO = arbejdstagerorganisation):



Aftalerelationen mellem arbejdstageren og hans organisation indebærer bl.a., at arbejdstageren overfører en forhandlingskompetence (fuldmagt) til organisationen, som giver denne mandat til at træffe bindende aftaler på hans vegne, herunder om pensionsforhold. Uorganiserede arbejdstagere antages almindeligvis at være underlagt den overenskomst, der er gældende for arbejdet. Derfor kan forhandlingskompetencen også, for så vidt angår denne personkreds, udledes af arbejdstagers aftale med arbejdsgiveren, der således indgås under denne overenskomstforudsætning. Se nærmere om denne problemstilling *Arbejdsmarkedspension* kapitel 4, afsnit 3.4. og kapitel 8, afsnit 5.

Organisationernes forhandlingskompetence udmøntes, når de indgår aftale med pensionsleverandøren med henblik på etablering af pensionsordningen.

De specifikke pensionsløfter afgives af pensionsleverandøren (instituttet) til de enkelte arbejdstagere. Se herom i afsnit 14.2.2. Disse løfter er altid afledt af aftalerelationen mellem overenskomstparterne.

For så vidt angår selve retsforholdet mellem pensionsinstituttet og medarbejderen, er retsstillingen i det væsentligste som i firmapensionsordninger. Herom henvises til afsnit 6.2.2. om lønindeholdelse af pensionsbidrag mv.

Relationen mellem arbejdsgiveren og medarbejderen er en individuel ansættelsesaftale, der – alt efter indholdet af den kollektive overenskomst – udfyldes og reguleres af den kollektive overenskomst. I det omfang pensionsleverandøren indgår i de individuelle eller kollektive retlige relationer, er disse relationer baseret på den almindelige aftalere, herunder forsikringsaftalere.

6.3.3. Ændringshåndtering

Når der er etableret en kollektiv overenskomst, får overenskomstparterne råderet på deres medlemmers vegne inden for det område, som

overenskomsten dækker, jf. nærmere *Arbejdsmarkedspension* s. 92 ff. Arbejdsretligt set råder overenskomstparterne over pensionsordningen. Derfor er det afgørende for en arbejdsmarkedsrelateret livsforsikringsvirksomheds adgang til at ændre i en pensionsordning, om ændringen sker med samtykke fra de overenskomstparter, der råder over pensionsordningen i henhold til de arbejdsretlige regler herom.

Et arbejdsmarkedsrelateret livsforsikringsaktieselskab vil altid have tætte bånd til overenskomstparterne, da de ejer selskabet og derved har bestemmende indflydelse på, hvordan selskabet bliver ledet, jf. herved FIL § 307, stk. 1, nr. 1. Som anført i *Arbejdsmarkedspension*, s. 278, rækker det organisationsmæssige (overenskomstmæssige) mandat særligt vidt i arbejdsmarkedsrelaterede livsforsikringsaktieselskaber. Det kan have betydning både for spørgsmålet om formel indhentelse af samtykke fra overenskomstparterne og for rækkevidden af de ændringer, som kan gennemføres uden samtykke fra den enkelte pensionskunde. For en nærmere drøftelse af disse spørgsmål henvises til *Arbejdsmarkedspension*, s. 261 ff.

6.4. Andre arbejdsrelaterede pensionsordninger

6.4.1. Oversigt

Alle de pensionsordninger, der er omtalt ovenfor, kendetegnes ved deres betydelige udbredelse. I det følgende omtales nogle pensionsordninger med relation til den sikredes arbejdssituation, der falder uden for den klassiske pensionssystematik. Sådanne ordninger kan give anledning til helt samme retlige problemer som andre pensionsordninger, og ved løsningen af disse problemer vil man naturligt hente inspiration fra de principper og argumenter, der i øvrigt er udviklet inden for pensionsretten. Et par af disse ordninger behandles derfor i det følgende.

6.4.2. Pensionsordninger for direktører

Aftaler om pensionsvilkår for en virksomheds topledelse kan indgås uden andre aftaleretlige begrænsninger end de, der følger af aftalelovens almindelige ugyldighedsregler, herunder aftalelovens § 36. En direktør vil ikke være omfattet af virksomhedens kollektive overenskomster, og med undtagelsen i firmapensionskasselovens § 1, stk. 2, nr. 2, har virksomheden ikke pligt til at afdække de pensionstilsagn, der afgives. Dermed består der fuld aftalefrihed.

I praksis er der følgende muligheder for at aftaleregulere pensionsordningen for direktionen.

Den *første* mulighed går ud på slet ikke at aftale vilkår herom, idet den aftalte løn formodes at give plads for, at direktøren selv sørger for sin pensionsopsparring, herunder ved eventuelt at etablere en privat pensionsordning i en livsforsikringsvirksomhed eller et pengeinstitut.

En *anden*, ligeartet, mulighed går ud på at vedtage et fast årligt pensionsbidrag – typisk en procentdel af lønnen – som virksomheden herefter indbetaler til en pensionsordning, som direktøren beslutter sig for, så længe direktøren modtager sin løn fra virksomheden. Denne mulighed er i dag den hyppigst anvendte. Ofte vil direktøren vælge at videreføre en eksisterende ordning eller at gøre brug af den firmapensionsordning, der er tegnet til fordel for virksomhedens medarbejdere. Deltagelsen i en sådan ordning kan eventuelt (alt efter ordningsvilkår) rumme den fordel, at direktøren – alt efter vilkårene herfor, se herom afsnit 7.2.3.b. – slipper for forudgående helbredsundersøgelse.

Størrelsen af det pensionsbidrag, som virksomheden skal betale ifølge direktøraftalen, fremkommer som resultatet af en almindelig lønforhandling. I modsætning til arbejdsmarkedspensionsområdet kan man ikke skele til sædvanemæssigt anvendte procentsatser mv. Virksomheden vil normalt se pensionsbidraget som del af den samlede *lønpakke* til direktøren, medens direktøren snarere vil have fokus på de behov, han har i lyset af sin alder, størrelsen af en eksisterende opsparring og direktørens forsørgelsespligter.

Den *trede* model består i, at virksomheden afgiver et *pensionstilsagn* til direktøren, f.eks. således at denne ved opnået pensionsalder livsvarigt modtager en procentdel af slutlønnen efter en nærmere angivet pristalsregulering. At denne model ikke er så udbredt i dag som tidligere, skyldes for det første, at direktøren risikerer at miste sin pension, hvis virksomheden går konkurs: Risikoen for, at en livsforsikringsvirksomhed ikke kan opfylde sine pensionsforpligtelser, er i almindelighed mindre, end risikoen for en arbejdsgivervirksomhed (der ikke er underlagt den finansielle lovgivnings kapitalkrav mv.) mister denne evne. For det andet er det (som påpeget i afsnit 6.1.1.) administrativt lettere for arbejdsgiveren at lade en livsforsikringsvirksomhed tage sig af samtlige medarbejders pensionsforhold, herunder også direktørens. Ved at gøre det undgår arbejdsgiveren også at skulle belaste sin balance med den latente gæld, pensionstilsagnet rummer – et forhold, der el-

lers kan give anledning til vanskelige værdiansættelsesspørgsmål ved virksomhedsoverdragelser.

6.4.3. Pensionsordninger for interessenter

En interessent er en selvstændig erhvervsdrivende, der driver sin virksomhed i et samarbejde med andre, med hvem han hæfter direkte, ubegrænset og solidarisk for virksomhedens forpligtelser. Selvstændige erhvervsdrivende har en tilbøjelighed til ikke at spare op til pension på samme måde som lønmodtagere. En undersøgelse udført af ATP i 2012 viser, at knap hver tredje selvstændige erhvervsdrivende undlader at spare op år efter år, og at yderligere en stor gruppe på ca. 30 % kun indbetaler ganske beskedne beløb. Se ATP Faktum, no. 101, februar 2012.

Den ret, som interessentskabsdeltagere har til at oppebære en andel af interessentskabets overskud, indebærer i sig selv en mulighed for, at interessenten også oppebærer en andel af overskuddet ved *sygdom*. Som anført i *Mads Bryde Andersen: Enkelte transaktioner*, 2. udg. (2011), s. 52, må aftalen bl.a. afklare, om en part, der er afskåret fra at arbejde for interessentskabet, skal bære de faktiske omkostninger, som hans fravær påfører de andre parter (f.eks. vikarudgift under et sygdomsforløb), eller om denne udgift skal anses som en almindelig driftsudgift, der afholdes af fællesskabet.

Tæt på dette tema er spørgsmålet, om interessentskabet bør påtage sig *pensionslignende* forpligtelser over for den enkelte interessent eller dennes efterladte ved udtræden. Sådanne ordninger har tidligere været praktiseret inden for de liberale erhverv (revisions- og advokatvirksomheder mv.), hvor pligten til at pensionsvederlægge den udtrådte interessent sås som en slags betaling til denne for at afstå sin andel af interessentskabet til de tilbageværende interessenter. I nyere aftalepraksis indgås den slags aftaler ikke længere. I tråd med den tendens til specialisering og outsourcing, der præger moderne virksomhedsledelse, føles det også her mere nærliggende at placere sådanne risici hos forsikringsvirksomheder. Interessentskabets pensionstilsagn til udtrådte interessenter vil rumme et betydeligt hasardmoment, som på grund af antallet af deltagere vanskeligt kan "pulveriseres". Pligtens omfang beror f.eks. på den udtrådte advokats levetid. Sådanne hasardkontrakter er artsfremmede for moderne advokatvirksomheder og andre virksomhedsformer, selv med mange indehavere.

Kapitel 7.

Forsikringsprodukterne

7.1. Oversigt

Som anført i afsnit 2.1.1.d. er der mange typer af forsikringsprodukter. Et forsikringsprodukt (f.eks. en arbejdsmarkedspensionsordning) indeholder typisk en række forskellige delprodukter, der hver for sig knytter forskellige dækninger til forskellige forsikringsbegivenheder.

I dette kapitel forklares nogle af de væsentlige forsikringsformer. Kapitlet indledes med afsnit 7.2., der viser, hvornår forsikringsvirksomheden bliver aftaleforpligtet over for den enkelte forsikringskunde, dvs. hvornår kunden *optages* i den enkelte ordning. I kapitel 7.3. gennemgås de *ydelse*r, der tilfalder den forsikrede, f.eks. når denne opnår en bestemt alder eller bliver invalid, samt de ydelser, der tilfalder den forsikredes ægtefælle, børn og begunstigede ved den forsikredes invaliditet eller død inden pensionsalderen.

7.2. Optagelse og antagelsesvilkår

7.2.1. Optagelsen

Som vist i kapitel 3 er der stor forskel på, hvordan pensionsaftaler *indgås*. Hvor ordningerne i *søjle 3* alene involverer to parter (pensionskunden og forsikringsvirksomheden) byder *søjle 2*-ordningerne på langt mere komplekse aftalereationer. Derfor er der også stor forskel på, *hvor* man finder de vilkår, der forpligter forsikringsvirksomheden. Frem til indførelsen af EU's 3. livsforsikringsdirektiv fandtes denne regulering i vedtægterne for tværgående pensionskasser. Herfra blev de udskilt til regulativer, der ofte havde samme overskrift som det udskilte kapitel i vedtægterne, hvilket forklarer den betegnelse, der ofte anvendes i tværgående pensionskasser og i livsforsikringsaktieselskaber med relation til sådanne kasser (herunder PenSam Liv): "Medlemmernes rettigheder og pligter". Til forskel herfra bærer terminologien i individuelle ordninger i *søjle 3* præg af sprogbroden på det almindelige forsikringsområde,

f.eks. med “Forsikringsbetingelser” og “Pensionsvilkår”. Ofte anvendes også betegnelsen “Pensionsregulativ”.

Optagelse i arbejdsmarkedspensionsordninger og firmapensionsordninger sker pr. definition altid som led i et *ansættelsesforhold* (dvs. på et arbejdsmarked). Som redegjort for i kapitel 3 kan rammebetingelserne for optagelsen enten være overenskomstbestemte eller bestemt af den arbejdsgiver, der har indgået ordningen (firmapension). De retlige relationer, der omgiver ordningen, vil først og fremmest involvere den forsikrede og livsforsikringsvirksomheden (som afgiver de forpligtende løfter), men den kan også – alt efter om der er tale om en overenskomstbaseret arbejdsmarkedspension eller om firmapension – involvere henholdsvis overenskomstparterne og arbejdsgiveren.

Efter livsforsikringsvirksomhedens modtagelse af arbejdsgiverens pensionsbidrag sammen med eventuelle andre nødvendige oplysninger, vil den forsikrede blive *informeret* om, hvilke produkter og hvilken dækning den sikrede omfattes af ved optagelsen. Nærmere regler herom findes i informationsbekendtgørelsen (bekendtgørelse nr. 1132 af 17. november 2006 om information om livsforsikringsaftaler), se navnlig § 3, og generelt herom i afsnit 13.3. Samtidig bliver den forsikrede orienteret om tilkøbsmuligheder, dvs. om retten til mod betaling af yderligere pensionsbidrag at blive omfattet af supplerende dækninger.

7.2.2. Pensionsbidrag (præmien)

Bidraget til en *arbejdsmarkedspension* indbetales typisk som en procentdel af lønnen i overensstemmelse med overenskomsten. De kollektive overenskomster, som sådanne ordninger er baseret på, foreskriver, at denne lønindeholdelse er obligatorisk. Det betyder for det første, at den enkelte lønmodtager ikke gyldigt kan *fravælge* sådanne ordninger og forlange pensionsbidraget udbetalt kontant. Og for det andet betyder det, at arbejdsgiveren ikke med frigørende virkning kan indbetale pensionsbidraget til en anden pensionsleverandør (livsforsikringsvirksomhed) end den, der er udpeget i overenskomsten, jf. *U 2012.1521 V*. Om en sådan mulighed består i *firmapensionsordninger* beror udelukkende på aftalen mellem arbejdsgiveren og pensionsleverandøren.

Det almindelige er, at arbejdsgiveren betaler 2/3 af pensionsbidraget og medarbejderen 1/3. For arbejdsgiveren opleves de nævnte 2/3 blot som en del af den samlede lønsum. Arbejdsgiveren sørger for løbende at indbetale hele pensionsbidraget til livsforsikringsvirksomheden, hvor-

efter medarbejderen på sin lønseddel kan se, hvad der er blevet betalt af henholdsvis arbejdsgiveren og medarbejderen selv.

Hvis arbejdsgiveren indbetaler det første pensionsbidrag til livsforsikringsvirksomheden *som aftalt*, træder den forsikringsdækning, som det første pensionsbidrag giver ret til, normalt i kraft den dag, hvor medarbejderen *efter sin overenskomst* har ret til en pensionsordning. Hvis arbejdsgiveren indbetaler det første pensionsbidrag *senere*, træder forsikringsdækningen normalt først i kraft den dag, hvor livsforsikringsvirksomheden *modtager det første pensionsbidrag* fra arbejdsgiveren. Denne almindelige regel følger af, at forsikringsaftaler almindeligvis angår risici, der er ukendte på aftaletidspunktet, jf. bemærkningerne herom i afsnit 2.1.1.c.

Vilkårene for den enkelte pensionsordning kan dog føre til andre resultater. I *U 2011.2273 H* var det bestemt, at tidspunktet for pensionsordningens ikrafttrædelse skulle regnes “fra kl.00.00 den dato, på hvilken forsikrede er tiltrådt den ansættelse, som medfører ret og pligt til tegning af forsikringen, dog tidligst fra den dato pligtmæssig præmiebetaling til forsikringen omfatter.” Denne – ikke ganske klare – bestemmelse fortolkede Højesteret således, at en invalidepensionsdækning også var gældende, selv om der ved en fejl slet ingen indbetaling var sket på pensionsordningen.

7.2.3. Helbredsforhold og karens

7.2.3.a. Overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensioner

I de overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger optages de forsikrede normalt uden at afgive helbredsoplysninger. Dette princip er udtryk for den solidaritetsånd og de sociale hensyn, som præger disse ordninger. Optagelse uden helbredsbedømmelse giver de forsikrede, der ved afgivelse af en helbredserklæring alene ville kunne opnå opsparingsprodukter (hvor der ikke tages nogen forsikringsmæssig risiko), mulighed for at opnå risikodækninger ved både død og invaliditet. Dette betyder til gengæld også, at “gode liv”, der ellers kunne have en billigere pensionsordning, “trækkes ned” på det gennemsnitlige niveau, som forsikringsbestanden repræsenterer. Krav om helbreds vurderinger kan dog forekomme, når den forsikrede ved sin indtræden i ordningen allerede har en sygdom, der kan tænkes at udløse en dækning. Se om denne sagsbehandling, afsnit 15.2.2.

Selv i arbejdsmarkedspensionsordninger sker optagelsen dog ikke uden et vist værn fra livsforsikringsvirksomhedens side. Således kan

man normalt ikke opnå erhvervsevnedækning, hvis man allerede *ved optagelsen* havde tabt erhvervsevnen i et omfang, der ville give grundlag for dækning.

Ligeledes gælder der typisk regler om *karenstid*, for så vidt angår de dækninger, som den forsikrede *selv vælger* (eller ved forhøjelse af eksisterende dækninger). Efter disse vilkår kan der ikke ske udbetaling af *invaliddepension* (invaliderente) i den angivne karenperiode, uanset at betingelserne for de ansvarsbærende bestemmelser i øvrigt er opfyldte. Regler om karenstid finder både anvendelse på grunddækningerne og på eventuelle tilkøbsdækninger og forhøjelser, som forsikrede selv indgår aftale om. Reglerne omfatter dermed alle risikodækningerne. Hvis man allerede ved optagelsen havde et erhvervsevnetab, der ville være dækket af ordningen, sker afvisningen også med henvisning til skadevirkningsprincippet, jf. herom straks nedenfor. Karenstidsbestemmelser i *kollektive arbejdsmarkedspensionsordninger* formuleres dermed anderledes end i anden livsforsikring, jf. til sammenligning FAL § 120a om ulykkes- og sygeforsikring. Formuleringerne kan være forskelligt affattet, men indholdsmæssigt – med visse nuancer – handler de om forbehold over for syge medlemmer.

I vilkår om karenstid sondres mellem skadevirkningsprincippet og skadeårsagsprincippet. Ifølge *skadevirkningsprincippet* skal skaden være *konstateret* i forsikringstiden, hvor den ansvarsbærende bestemmelse (ifølge forsikringsvilkårene) skal have kvalificeret sig, uanset at årsagen til skaden er opstået før forsikringstiden. *Skadeårsagsprincippet* indebærer derimod, at forsikringen kun omfatter begivenheder, der er indtrådt efter forsikringens ikrafttræden. Årsagen(erne) skal således være opstået i forsikringstiden, selv om følgerne først viser sig efter forsikringstidens udløb. Skadeårsagsprincippet anvendes i almindelighed i forsikringsbetingelserne i skadesforsikringer, herunder i syge- og ulykkesforsikringer, jf. FAL § 120.

I den forsikringsretlige litteratur forstås *skadevirkningsbegrebet* sådan, at skadesfølgerne skal have vist sig, virket, konstateret eller kvalificeret sig i forsikringstiden, jf. *Ivan Sørensen: Dansk Forsikringsret*, 5. udgave (2010) s. 147 ff. Princippet finder anvendelse på livsforsikringer, herunder invaliderenter. Er den forsikrede sygemeldt på optagelsestidspunktet, kan dette påvirke dækningsomfanget på de rene risikoforsikringer, dvs. forsikringer, der bliver udbetalt ved invaliditet, død og kritisk sygdom. De enkelte risikoforsikringer kan være

tegnet med et tilknyttet forsikringsdepot, således at der betales for forsikringen af opsparingen.

Der er normalt ikke risikodækning, hvis retten til udbetaling skyldes eller har sammenhæng med en lidelse, som *bestod* på det tidspunkt, hvor den forsikrede blev omfattet af dækningen. Karenstidsbestemmelsen kan også være udformet således, at bestyrelsen kan afvise at udbetale ydelser, hvis erhvervsevnen var nedsat i dækningsberettigende grad på optagelsestidspunktet (se hertil afsnit 7.3.3.a.).

Karenstidens længde er fastsat i forsikringsvilkårene og afhænger dermed altid af den konkrete pensionsordning. Se f.eks. *FED 2005.267 Ø*, hvor Magistrenes Pensionskasse kunne afvise at udbetale varige invaliditetsydelse til et medlem, der blev invalid inden to år efter optagelsestidspunktet, da invaliditeten skyldtes en helbredstilstand (følgerne af en arbejdsulykke), der allerede forelå ved optagelsen.

7.2.3.b. *Firmapension*

I *firmapensionsordninger* (jf. herom i kapitel 6.2.) antages de enkelte forsikrede typisk efter afgivelse af helbredsoplysninger. Som før nævnt adskiller firmapensionsordningerne sig herved fra de kollektive overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger. Ligesom den *helbredserklæring*, som den enkelte forsikrede afgiver, skal arbejdsgiveren afgive en *arbejdsgivererklæring* til pensionsleverandøren (også kaldet en “Rask- og arbejdsdygtighedserklæring”), der oplyser om antallet af raske og syge medarbejdere. Hvor mange helbredsoplysninger der forlanges, beror på, hvor mange medarbejdere der vil blive omfattet af ordningen.

I firmapensionsordninger er karenstiden typisk fastsat i overensstemmelse med G82-grundlaget (se herom i afsnit 9.1.3.) for ophørende invaliderenter (i G82-terminologien benævnt “K415”) nemlig på tre måneder. I firmapensionsordninger forekommer perioder på seks, ni eller 12 måneder.

7.3. Dækninger

7.3.1. Ydelser ved alder

7.3.1.a. *Alderspension*

Alderspension i form af en livsvarig (dvs. livsbetinget) livrente indebærer som hovedregel en *livsvarig* udbetaling af *månedlig* pension, der

iværksættes ved overgang til efterløn eller folkepension. Det er normalt en betingelse for at få udbetalt alderspension, at den forsikrede er *fratrådt* den pensionsgivende stilling. Dette princip, der også kendes fra tjenestemandspensionen, jf. afsnit 4.2.2. om tjenestemandspensionslovens § 10, bygger på en forestilling om, at man ikke både kan optjene en pension og nyde frugterne af den. Princippet gælder også for de bidragsdefinerede pensionsordninger, hvor indbetalinger af pensionsbidrag danner grundlag for optjening af pensionen.

Det er endvidere en betingelse, at forsikrede er *i live* på udbetalings-tidspunktet. Udbetalingen af en livrente ophører således ved forsikredes død, uanset hvor tidligt eller sent den indtræder. Dør forsikrede før udbetalings påbegyndelse, bortfalder forsikringen uden udbetaling. Det kan dog være aftalt, at der skal ske udbetaling til andre personer efter forsikredes død, jf. nærmere herom i kapitel 7.3.1.c. om reser-vesikring.

Alderspension betegnes i G82-grundlaget med koncessionsnummer *K211* og koncessionsnavnet *opsat livrente*. Der findes tilsvarende grundformer, der dækker forsikrede ved alderspensionering, herunder *rateforsikringer med garanterede udbetalinger*. Nedenfor er nogle eksempler på de praktisk mest forekommende grundformer.

- *K216: Opsat ophørende livrente*. Dette produkt er identisk med *K211* med den ene forskel, at der på forhånd er fastsat en ophørsdato, hvor udbetalingen ophører, uanset at forsikrede stadig er i live.
- *K210: Livsvarig livrente*. Med dette produkt udbetales fra tegningstidspunktet en løbende ydelse frem til forsikredes død, uanset hvornår dødsfaldet indtræder. Forsikringen er straksbegyndende, dvs. udbetalingerne påbegyndes ved forsikringsaftalens indgåelse, hvor der indskydes et engangsbeløb.
- *K215: Ophørende livrente*. Dette produkt er identisk med den livsvarige livrente med den ene nuance, at de løbende ydelser udbetales indtil en på forhånd bestemt dato, kaldet ophørsdatoen. Hvis forsikrede afgår ved døden forinden ophørsdatoen, bortfalder forsikringen.
- *K175: Livsbetinget livsforsikring i rater*. Her udbetales pensionen i en garantiperiode på mellem 10 og 25 år, hvis forsikrede oplever udløbsdatoen, dvs. tidspunktet for den aftalte påbegyndelse af udbetaling. Oplever forsikrede ikke udløbsdatoen, bortfalder forsikringen uden udbetaling.

7.3.1.b. Kapitalpension og engangssum ved alder

En kapitalpension, også kaldet en *alderssum*, er en engangssum, der tidligst kan udbetales ved pensionsudbetalingsalderen. Når en kapitalpension indgår i et forsikringsprodukt, er der ikke tale om, at pensionskundens indbetalinger indskydes på en konto, hvorfra de hæves, når forsikringsbegivenheden indtræder. Et sådant produkt vil være et pengeinstitutprodukt, jf. afsnit 2.1.1.b., fordi det ikke indebærer, at instituttet tager nogen forsikringsmæssig risiko, hvis udfald er afgørende for udbetalingen. Kapitalpensionen følger reglerne i PBL § 10 om fradragsgivende *kapitalforsikringer* i pensionsøjemed oprettet i skattekode 3 (jf. om begrebet *skattekoder*, redegørelsen i afsnit 16.2.1. og efterfølgende afsnit). Tilsvarende gælder for fradragsberettigede *opsparingsprodukter*, jf. PBL § 12. Disse bestemmelser fastslår en række indbetalings- og udbetalingsregler, herunder også udbetaling i tilfælde af visse kritiske (her kaldet “livstruende”) sygdomme og ved invaliditet/førtidspensionering. Den *simple kapitalpension* benævnes *K135* i G82: På en forud bestemt dato udbetales forsikringssummen som et engangsbeløb, uanset om den forsikrede er i live eller ej.

Selv om aftaler om kapitalpension som udgangspunkt skal indgås med et pengeinstitut, er det muligt at opnå et næsten tilsvarende økonomisk resultat ved at oprette en “kunstig” kapitalpension med en livsforsikringsvirksomhed, hvorefter der udbetales et engangsbeløb ved alder, der står i forhold til en allerede sket indbetaling. Dette produkt tilbydes bl.a. af de tværgående pensionskasser i *PKA*-samarbejdet og af *MP Pension*. Forsikringsteknisk vil denne alderssum være en del af alderspensionen, hvis løbende ydelser vil blive forholdsmæssigt nedsat, i tilfælde af at den forsikrede ønsker et engangsbeløb i forbindelse med pensionering. Alderssummen kan efter den forsikredes anmodning udbetales fra det fyldte 60. år forinden – men ikke efter – den forsikredes overgang til udbetaling af alderspension.

I G82 findes en variation af den ovenfor omtalte alderssum, nemlig grundformen *K125* med koncessionsnavnet *livsbetinget livsforsikring*. Hvis forsikrede er i live på udløbstidspunktet, udbetales forsikringssummen én gang for alle. Dør forsikrede før udløb, bortfalder forsikringen uden udbetaling. Forsikringen minder derfor meget om alderssummen, men med den forskel, at udløbsdatoen på en livsbetinget livsforsikring er uafhængig af pensionering. Hvis forsikringen oprettes på kollektivt grundlag, er der tale om en kollektiv livsbetinget livsforsikring med koncessionsnummer *K725*.

7.3.1.c. Depotsikring

Rate- og kapitalpensioner (skattekode 2 og 3) kan etableres med depotsikring – også kaldet kontosikring, reservesikring eller opsparingsgaranti. Hermed vil opsparingsværdien ved død blive udbetalt til de *efterladte*. Betalingen for en sådan reservesikring sikrer dermed en udbetaling, som ellers ville bortfalde ved forsikredes død.

Livrenter (skattekode 1) kan etableres med en udbetalingsgaranti, hvor det typisk er en betingelse, at prisen for garantien højst udgør 10 % af den samlede pris. Garantien tilknyttes ved at tilkøbe grundformerne *K225* (supplerende ydelse) eller *K265* (opsat arverente til forsikringen).

7.3.2. Gruppesum ved kritisk sygdom

Forsikringsproduktet gruppesum ved *kritisk sygdom* må systematisk henregnes til en pensionsordnings risikodækninger. Det er et rent skadesforsikringsprodukt, som tegnes uden noget opsparingselement. Ordningen oprettes i skattekode 5, og dækningen bortfalder derfor straks ved præmieophør. I PBL omtales denne dækning som “livstruende sygdom”.

I Danmark tegnes disse forsikringer bl.a. via branchesamarbejdet om *Forenede Gruppeliv* (kaldet FG). Enkelte selskaber, f.eks. Danica Pension, leverer dog selv dækninger for kritisk sygdom. Både præmieberegning og forsikringsformer er forskellig fra G82-grundlaget. Nogle livsforsikringsvirksomheder varetager dog selv sagsbehandlingen af deres gruppelivsforsikringer. Det gælder særligt de livsforsikringsvirksomheder, der administrerer kollektive overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger.

Der kan tillige tegnes gruppeforsikringer ved *død og invaliditet*. Præmien på en gruppelivsforsikring beregnes typisk for ét år ad gangen på baggrund af den aldersfordeling og eventuelle erhvervsfordeling og de forsikringsydelse, den aktuelle gruppeordning har.

Gruppeforsikringen ved kritisk sygdom dækker en række nærmere specificerede kritiske sygdomme, som fremgår af forsikringens dækningsoversigt, herunder bl.a. kræft og apopleksitilfælde som de praktisk væsentligste diagnoser. Apopleksitilfælde er en samlebetegnelse for blodpropper i hjernen og hjerneblødninger.

Afgørende for udbetaling er først og fremmest, om den stillede

diagnose er omfattet af forsikringens dækningsområde, dvs. af de diagnoser, der er anført i forsikringsvilkårene. Det spiller ikke en rolle for dækningen, om diagnosen konkret er livstruende for forsikringstageren. Omvendt giver en diagnose, der ikke er omfattet af forsikringsaftalen, ikke ret til dækning, uanset hvor kritisk og eventuelt livstruende den kan forekomme, jf. bl.a. AK 66.825 (7.12.05), hvor nævnet bemærkede, at klagerens sygdom var eller havde været “kritisk”, men – da den ikke stod anført på listen over dækkede sygdomme – ikke dækningsberettiget.

Endvidere angiver forsikringsbetingelserne typisk én eller flere tilknyttede betingelser, som tillige skal være opfyldte, ligesom der også fastsættes særlige regler for tilfælde af recidiv (tilbagefald af tidligere diagnosticerede sygdomme) og tilfælde af andengangsdiagnose.

Ved apopleksitilfælde, dvs. hjerneblødning og blodprop i hjernen, er det ofte ikke tilstrækkeligt med en diagnose. Som yderligere betingelser kan nævnes, at 1) diagnosen er stillet på en neurologisk eller neurokirurgisk afdeling og bekræftet af en neurologisk speciallæge, at 2) diagnosen er påvist via en CT- eller MR-scanning, og/eller at 3) der har været tale om objektive neurologiske udfaldssymptomer af mere end 24 timers varighed. Nogle forsikringsbetingelser kræver opfyldelse af samtlige tre vilkår.

Derudover har forsikringen typisk en karenperiode på tre måneder, så diagnoser stillet de første tre måneder efter forsikringens ikrafttræden ikke er dækningsberettigede. Dette beror på, at forsikringssummen ved kritisk sygdom følger *diagnoseprincippet*, hvorefter tidspunktet for den stillede diagnose er afgørende for forsikringsbegivenhedens indtræden.

Ved forsikringens ophør kan forsikrede normalt i indtil seks måneder derefter anmelde sit krav på dækning for den kritiske sygdom, som måtte være opstået i forsikringstiden. De fleste livsforsikringsvirksomheder har i dag fastsat denne frist til seks måneder i overensstemmelse med FAL § 29, stk. 6. Denne bestemmelse omfatter dog kun “forbrugerforsikring” som defineret i FAL § 2, stk. 4. Overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensioner antages at falde uden for dette begreb, uanset om der er tale om obligatoriske ordninger eller om ordninger erhvervet ved tilkøb hertil. *Fristregler* af denne art anses ikke for at være i strid med FAL § 21, jf. AN 72.905. I øvrigt finder de almindelige *forældelsesregler* i FAL § 29 (herunder de forældelsesregler, der følger af den almindelige forældelseslov, jf. FAL § 29, stk. 1) anvendelse.

7.3.3. Ydelser ved invaliditet

7.3.3.a. Invalidepension

Grundformen for en invalidepension er *K415*, som i G82 benævnes *ophørende invaliderente*. Denne udbetaling udløses normalt, hvis forsikrede mister mindst 2/3 af sin erhvervsevne før forsikringens udløbsdato. Om der foreligger en nedsættelse af erhvervsevnen, der giver ret til udbetaling, beror på en fortolkning af forsikringsbetingelserne. Som fastslået i *U 2011.2223 H* har den forsikrede bevisbyrden for, at der foreligger en erhvervsevnenedsættelse. I denne sag fandtes den generelle erhvervsevne ikke nedsat til 1/3 eller mindre. Højesteret lagde vægt på, at Retslægerådet havde udtalt, at det ikke var muligt at angive mere præcist, i hvilket omfang A's funktionsniveau var nedsat, at skulderlidelsen begrænsede hans arbejdskapacitet som landmand med højst 30 %, og at han kunne arbejde på fuld tid, hvis han fik et lettere fysisk arbejde.

Invalidedækningen kan også oprettes som et komplementært skadesforsikringsprodukt således, at forsikrede opnår ret til udbetaling af fuld invalidepension allerede ved 50 % erhvervsevnenedsættelse. En tredje variant fungerer sådan, at forsikrede opnår ret til halv udbetaling og halv præmiefritagelse ved mindst 50 % erhvervsudygtighed.

De løbende ydelser udbetales normalt, tre måneder efter at erhvervsevnetabet er indtrådt, og så længe det består i dækningsberettigende grad – dog længst til udløbsdatoen eller forsikredes død forinden. At der skal foreligge tre måneders uafbrudt erhvervsudygtighed er en karenstidsbestemmelse. Baggrunden for denne særlige karenstid er ønsket om kun at dække de mere alvorlige tilfælde, da det er omkostningskrævende – også administrativt – at bevilge helbredsbedingede ydelser. Lange karenstidsperioder på f.eks. 12 måneder har derfor stor indflydelse på præmiens størrelse.

Ved bedømmelsen af forsikredes erhvervsevnenedsættelse er det væsentligt at sondre mellem forsikredes *tidligere erhverv* og såkaldt *generelt erhverv* (dvs. den generelle erhvervsevne). Er forsikredes erhvervsevne nedsat i det tidligere erhverv, foreligger *faginvaliditet*. Faginvaliditet vurderes således alene i dette specifikke erhverv. Når erhvervsevnen er varigt nedsat, skal forsikredes erhvervsevne vurderes i forhold til et "generelt erhverv". I denne vurdering forventes den forsikrede at kunne påtage sig andre arbejdsfunktioner end før invaliditeten.

Med virkning fra den 1. januar 2003 ændredes tilkendelseskriterierne for tildeling af offentlig førtidspension. De nye kriterier er indført ved

den ændring af pensionsloven, der skete ved lov nr. 285 af 25. april 2001. Den væsentligste ændring består i, at vurderingen nu træffes med udgangspunkt i begrebet *arbejdsevne*, og ikke som tidligere erhvervsevnen. Lovreformen har til formål at fokusere på de *muligheder*, som den invaliderede har for at arbejde, frem for de *barrierer*, som invaliditeten påfører ham. Ændringen har bevirket, at nogle livsforsikringsvirksomheder har tilrettet deres tilkendelseskriterier for invalidepension, så det alene kræves, at den forsikrede har fået tilkendt offentlig førtidspension. Se nærmere herom min artikel Aftaleretlige konsekvenser af førtidspensionsreformen på private livs- og pensionsforsikringer, Nordisk Tidsskrift for Forsikringsret 2001, s. 365 ff. En kort gennemgang af tilkendelseskriterierne i den offentlige førtidspension findes i kapitel 5.3.2.b.

Invaliderenten kan også etableres som en invalideydelse i rater (kaldet *K365*). Denne sjældent forekommende grundform er identisk med betingelserne for en *K315*-forsikring (se nedenfor) men med den forskel, at der alene garanteres løbende ydelser. Derfor kan dette produkt ikke stå alene. Det bør suppleres med en anden grundform, der dækker ved enten *alder* eller *død*.

7.3.3.b. Invalidesum

Ifølge grundformen for invalidesum (kaldet *K315*) udbetales forsikringssummen én gang for alle, hvis forsikrede før udløbsdatoen mister mindst 2/3 af erhvervsevnen varigt. Udbetalingen kan først ske, når helbredstilstanden reelt kan vurderes, og tidligst ét år efter erhvervsevnetabets opståen. Sidstnævnte er en karenstidsbestemmelse. Udløbsdatoen kan ikke være senere end forsikredes 60. år. Invalidesummen kan – ligesom forsikringen ved *kritisk sygdom*, jf. kapitel 7.3.2. – etableres som en gruppeforsikring.

En invalidesum oprettet i en livsforsikringsvirksomhed følger typisk beskrivelsen i G82. I en kollektiv overenskomtbaseret arbejdsmarkedspensionsordning gælder typisk ikke et års karenstid. Udbetaling forudsætter derfor alene, at erhvervsevnen er varigt nedsat i dækningsberettigende grad, eller at forsikrede har ret til invalidepension. Sådanne vilkår findes eksempelvis i Industriens Pension, PenSam, MP Pension og hos de tværgående kasser i PKA-samarbejdet. Ofte vil forsikredes varige erhvervsevnetab først kunne bedømmes efter et år. Derudover er kravet til erhvervsevnetabets størrelse ofte kun 50 % og ikke 2/3.

7.3.3.c. *Bidragsfritagelse*

Vilkår om *bidragsfritagelse* indebærer, at den forsikrede fritages for at indbetale pensionsbidrag på en arbejdsmarkedspensionsordning i en periode, hvor han har vanskeligt ved at skaffe de fornødne midler her til. Er pensionsordningen tegnet i et forsikringsaktieselskab, taler man om *præmiefritagelse*. Bidrags- og præmiefritagelsen dækker over samme realitet, nemlig at forsikringsvirksomheden under nærmere angivne betingelser overtager indbetalingen af pensionsbidrag på den forsikredes pensionsordning og dermed opretholder dennes dækninger uændret.

De nærmere betingelser for at opnå en sådan bidragsfritagelse kan variere. I G82 er betingelsen for at opnå ret til præmiefritagelse, at forsikredes erhvervsevne er nedsat midlertidigt eller varigt med mindst 2/3. I individuelle ordninger vil denne betingelse typisk gøre udtømmende op med forsikredes ret til præmiefritagelse. I arbejdsmarkedspensionsordninger er det en yderligere betingelse, at forsikrede er fra-trådt den pensionsgivende stilling. Her kan endnu en betingelse være tilknyttet, nemlig at forsikredes erhvervsevne er nedsat varigt. Retten til præmiefritagelse følger herefter retten til *invaliddepension*.

Livsforsikringsvirksomhedens indbetaling af pensionsbidrag på den forsikredes pensionsordning sker uden regulering, dvs. uden den forhøjelse af pensionsbidraget, der ellers ville indtræde i kraft af forsikredes lønregulering. I firmapensionsordninger vil forsikrede dog normalt bevare firmafordelene (herunder lavere pris for de enkelte risikoforsikringer), så længe retten til præmiefritagelse består.

Medarbejderens ret til præmiefritagelse defineres af forsikringsvilkårene. I firmapension spiller f.eks. ingen rolle, hvilke økonomiske konsekvenser præmiefritagelsen får for arbejdsgiveren. I *U 2011.1479 SH* var der indtrådt præmiefritagelse for arbejdsgiveren som følge af medarbejderens nedsatte erhvervsevne. Retten fandt, at arbejdsgiveren kunne beholde arbejdsgiverandelen af indbetalingen af pensionsbidrag samt den erstatning, der tilkom medarbejderen, i den periode medarbejderen oppebar fuld løn fra arbejdsgiveren.

7.3.3.d. *Invaliditetsforsikringer på skadesvilkår*

Den faste sondring mellem livsforsikringsvirksomheder og skadesforsikringsvirksomheder, der er forklaret i afsnit 2.1.2., kan fortone sig, når man taler om dækning ved invaliditet. Tidligere blev disse dækninger tegnet som livsforsikringer. I dag har mange livsforsikringsvirksom-

heder valgt at tegne disse produkter som komplementære skadesforsikringsprodukter, jf. om dette begreb afsnit 2.1.2.a. Som forklaret i samme afsnit indgår skadeforsikringer typisk som etårige forsikringer, der hvert år fornyes og dermed kan ændres. Derfor er det mere fleksibelt at håndtere invaliditetsforsikringer som skadeforsikringsprodukter. Det giver en lavere præmie for de samme – men altså ugaranterede – dækninger. Flexibiliteten viser sig bl.a. ved, at forsikringsvirksomheden forholdsvis enkelt kan ændre vilkårene, f.eks. således at indtægterne fra et *fleksjob* fremover skal modregnes i udbetaling af invalidepension (se om denne problemstilling s. 132).

7.3.4. Ydelser ved død

7.3.4.a. Dødsfaldssum

En dødsfaldssum går ud på, at den forsikredes nærmeste pårørende (se om dette begreb afsnit 17.5.2.b.) eller begunstigede (se herom afsnit 17.5.2.a.) opnår ret til et *engangsbeløb*, hvis forsikrede afgår ved døden inden en i vilkårene nærmere fastsat dato. Der er tale om forsikringer tegnet på individuelt grundlag efter principperne i G82. Det mest almindelige er, at dødsfaldssummerne etableres som en *gruppelivsforsikring*, som administreres af Forenede Gruppeliv, jf. ovenfor i afsnit 7.3.2., eller af et selskab oprettet af livsforsikringsvirksomheden med gruppelivskoncession. Forsikringerne kan dog også tegnes på kollektivt grundlag med eget koncessionsnavn- og nummer.

En sådan dækning kan både indgå i en livsvarig livsforsikring og i en ophørende livsforsikring. Som livsvarig livsforsikring har forsikringen koncessionsnummer *K110*. Når forsikrede afgår ved døden, udbetales forsikringssummen her som et engangsbeløb, uanset hvornår dødsfaldet indtræder efter tegningsdatoen.

Som ophørende livsforsikring er koncessionsnummeret *K115*: Her udbetales forsikringssummen én gang for alle, hvis forsikrede dør før en nærmere bestemt udløbsdato. Hvis forsikrede oplever udløbsdatoen, bortfalder forsikringen uden udbetaling. Forsikringen kan etableres på kollektivt grundlag, hvor den benævnes kollektiv ophørende livsforsikring og har koncessionsnummer *K715*. Summen kaldes også ugiftesum.

Visse ordninger indebærer, at dødsfaldssummen reduceres med en tidligere udbetalt invalidesum. Se herved AK 51.937 (11.09.00), hvor det var bestemt, at "Dødsfaldsdækningen nedsættes med den udbetalte invalidesum og opretholdes uden bidragsbetaling, så længe erhvervsudygtigheden varer, dog længst til udgangen af den måned,

hvori medlemmet skal udtræde af forsikringen efter de for arbejdsmarkedspensionsordningen gældende regler.”

7.3.4.b. Arverente

En arverente udbetales, hvis forsikrede afgår ved døden inden en nærmere fastsat udløbsdato. Udbetalingen sker til den person, der er indsat som *begunstiget* (se herom afsnit 17.5.2.a.), uanset om den begunstigede er i live eller ej. Trods sprogbroen (der indebærer ordleddet “rente”) er arverenter ikke renteforsikringer, men *kapitalforsikringer*. De dækker kun med den sum, der er nødvendig for at udbetale de løbende ydelser fra det tidspunkt, forsikringen bliver aktuel og indtil forsikringens udløbsdato. Der er tale om en garanteret løbende udbetaling, som de efterladte kan vælge at konvertere til en engangsudbetaling. De løbende udbetalinger beskattes som rateforsikringer.

Der findes flere varianter af arverenten, som har hver deres koncessionsnummer. Den traditionelle arverente har koncessionsnummer K235: Hvis forsikrede dør inden udløbsdatoen, tilfalder arverenten den begunstigede, uanset om den begunstigede er i live eller ej. Oplever forsikrede udløbsdatoen, bortfalder forsikringen uden udbetaling.

K265 er en opsat arverente med straksbegyndende risiko. Hvis forsikrede dør før udløbsdatoen, udbetales de løbende ydelser fra en opsat dato og frem til forsikringens udløbsdato. Hvis forsikrede dør efter den opsatte dato, udbetales de løbende ydelser fra dødsfaldstidspunktet og frem til forsikringens udløbsdato. Er forsikrede i live ved forsikringens udløb, bortfalder forsikringen uden udbetaling.

7.3.4.c. Ægtefælle- og samleverpension

Med ægtefælle- og samleverpension sigtes til dødsfaldsdækninger med *løbende udbetaling*, som aktiveres ved forsikringstagerens død, hvis den forsikrede (ægtefællen eller samleveren) er i live. En sådan forsikring betegnes som overlevelsesrente. Den kan enten aftales *livsvarigt*, så den kommer til udbetaling til den forsikrede, uanset hvornår denne dør, eller *ophørende*, så dækningen ophører på et bestemt tidspunkt (f.eks. når en anden pensionsordning træder i kraft). Ægtefælle- og samleverpensionen udbetales efter de regler, der følger af ægtefællepensionsloven, se herom i afsnit 17.2.5. Som her anført sidestilles registrerede partnere med ægtefæller. Udbetalingens længde varierer, afhængig af om der er tale om en renteforsikring eller en rateforsikring, herunder om forsikringen er oprettet med en garantiperiode, jf. nedenfor.

Der findes flere varianter af ægtefælle- og samleverpensionen, hvoraf de praktisk væsentligste omtales nedenfor. Forsikringerne kan etableres på kollektivt grundlag og har i givet fald deres eget koncessionsnavn- og nummer.

- *K610*: Livsvarig overlevelsrente. Ved forsikredes død udbetales de løbende ydelser livsvarigt til den efterladte ægtefælle. Hvis forsikrede overlever sin ægtefælle, bortfalder forsikringen uden udbetaling. Hvis forsikringen er oprettet på kollektivt grundlag, benævnes grundformen livsvarig kollektiv ægtefællepension og har koncessionsnummer K810.
- *K615*: Ophørende overlevelsrente. Grundformen er identisk med den livsvarige overlevelsrente (K610) alene med den forskel, at forsikringen har en ophørsdato, hvor udbetalingen til ægtefællen ophører. Hvis forsikrede oplever ophørsdatoen, bortfalder forsikringen uden udbetaling. Hvis forsikringen er oprettet på kollektivt grundlag, benævnes grundformen ophørende kollektiv ægtefællepension og har koncessionsnummer K815.
- *K620*: Kunstig overlevelsrente. Denne grundform kan ikke stå alene, men oprettes i kombination med en ophørende livsforsikring i rater (*K165*). Ved udløbet af en garantiperiode fra en ophørende livsforsikring i rater (*K165*), udbetales de løbende ydelser fra den kunstige overlevelsrente (*K620*) til den efterladte ægtefælle, så længe denne lever. Forsikringen anvendes med det formål at sikre en livsvarig udbetaling til ægtefællen. Forsikringen kan etableres på kollektivt grundlag, såkaldt kollektiv kunstig ægtefællepension, K820.

7.3.5. Børnepension

Ifølge G82 er retten til børnepension betinget af forsikredes død. I praksis udbetales børnepension tillige i forbindelse med forsikredes alderspensionering eller invalidepensionering. Fælles for grundformerne er, at udbetalingen sker til det sikrede barn i modsætning til de børnerenter, der etableres på kollektivt grundlag og dækker alle forsikredes børn. Børnerenten kan ikke ophøre senere end barnets 24. år, hvis der skal være fradragsret for indbetalingen, jf. PBL § 2, nr. 4, litra f, og om denne bestemmelse nærmere i afsnit 16.2.2., men det er ikke usædvanligt, at børnerenten allerede ophører ved barnets 21. år. Udbetalingen forudsætter, at barnet er i live.

Den individuelle børnerente har koncessionsnummer *K240*: Hvis for-

sikrede afgår ved døden før udløbsdatoen, udbetales de løbende ydelser fra dødsfaldet og til forsikringstidens udløb. Hvis forsikringen etableres som en kollektiv børnerente, tildeles koncessionsnummeret K840.

Den individuelle waisenrente, er en rente til børn, der kommer til udbetaling, når *forældrene* afgår ved døden (af tysk *Waise* = forældreløst barn). Den har koncessionsnr. K250. Hvis forsikrede og dennes ægtefælle afgår ved døden inden udløbsdatoen, udbetales de løbende ydelser fra det sidste dødsfald og indtil barnets 24. år. Forsikringen kan være etableret som en kollektiv waisenrente med koncessionsnummer K850.

7.3.6. Kombinationer

Ofte har den forsikrede behov for at kombinere dækningerne ved alder, død og invaliditet, og kombinationsmulighederne af de forskellige grundformer er utallige. Fælles for dem alle er, at de kan etableres med eller uden invalidedækning. Livsforsikringsvirksomhederne har selv konstrueret nogle pakkeprodukter, som anvendes hyppigt. Nogle af de mest anvendte kombinationer gennemgås nedenfor.

7.3.6.a. Livsforsikring med udbetaling

En ophørende livsforsikring (K115) kan kombineres med en livsbetinget livsforsikring (K125). Kombinationen virker således, at forsikringssummen udbetales, uanset om forsikrede dør før udløbstidspunktet eller oplever dette. Hvis forsikrede dør før udløbsdatoen, udbetales forsikringssummen fra K115. Hvis forsikrede dør inden udløbsdatoen, udbetales forsikringssummen fra K125.

7.3.6.b. Ophørende rateforsikring

Her er der tale om, at en pensionsforsikring (K165 – ophørende livsforsikring i rater) kombineres med en dødsfaldsforsikring (K175 – livsbetinget livsforsikring i rater). Kombinationen virker sådan, at de garanterede rater udbetales, uanset om forsikrede dør før udløbstidspunktet eller oplever dette. Hvis forsikrede dør forinden udløbsdatoen, sker udbetalingen fra K165. Oplever forsikrede udløbsdatoen, sker udbetalingen fra K175.

7.3.6.c. Livsvarig rateforsikring

Kombinationen består af en ophørende livsforsikring i rater (K165), en livsbetinget livsforsikring i rater (K175) og en opsat livsvarig livrente (K211). Hvis forsikrede dør før udløbstidspunktet, udbetales raterne

i en garantiperiode (K165). Oplever forsikrede udløbstidspunktet, udbetales raterne i en garantiperiode (K175). Er forsikrede i live ved garantiperiodens udløb, udbetales livrenten, som er opsat til garantiperiodens ophør, så længe forsikrede er i live.

7.3.6.d. *Livsvarig rateforsikring på længst liv*

Denne kombination indeholder en ophørende livsforsikring i rater (K165), en livsbetinget livsforsikring i rater (K175), en opsat livsvarig livrente (K211) og en kunstig overlevelserente (K620).

Hvis forsikrede dør *før udløbsdatoen*, udbetales raterne i en garantiperiode. Er ægtefællen i live ved garantiperiodens udløb, udbetales den kunstige overlevelserente, så længe ægtefællen lever. Oplever forsikrede udløbsdatoen, udbetales raterne i garantiperioden. Er forsikrede i live ved garantiperiodens udløb, starter udbetalingen fra livrenten og fortsætter, så længe forsikrede lever.

Hvis forsikrede dør *i garantiperioden*, vil den kunstige overlevelserente blive udbetalt livsvarigt til ægtefællen fra garantiperiodens udløb. Hvis forsikrede derimod dør efter garantiperiodens udløb, udbetales den kunstige overlevelserente straks fra dødsfaldet og frem til ægtefællens død.

7.3.6.e. *Familiepensionsforsikring*

En familiepensionsforsikring kombinerer en opsat livsvarig livrente (K211), en livsvarig overlevelserente (K610), en individuel børnerente på hvert barn (K240) og en ophørende invaliderente (K415). Forsikringen virker sådan, at overlevelserenten udbetales livsvarigt til ægtefællen, hvis forsikrede dør først. Dør forsikrede inden børnerentens udløb, får barnet udbetaling fra børnerenten frem til det aftalte udløb, dog kun så længe barnet er i live.

Bliver forsikrede mindst 2/3 erhvervsudygtig før forsikringens udløb, ydes præmiefritagelse på forsikringen, og invaliderenten udbetales, så længe erhvervsevnetabet består, dog længst indtil udløbsdatoen, hvor udbetalingen standser, samtidig med at udbetalingen fra den opsatte livrente starter.

Oplever forsikrede udløbstidspunktet, udbetales livrenten til forsikrede livsvarigt (K211).

TREDJE DEL
Tilsynsregler

Kapitel 8.

Tilsynets formål og virkemidler

8.1. Problemstillingen

8.1.1. Reguleringens formål

Som nærmere forklaret i afsnit 1.2.3. hviler forsikringsordningerne i *søjle 2* og *søjle 3* på et kompliceret samspil mellem *formueretligt* forpligtende løfter (der udspringer af den almindelige aftalefrihed, og som forpligter parterne) og *offentligretlige* regler (som følger af en lovgivning, der forpligter alle, som er omfattet af reglen). Fokus i det følgende er på de sidstnævnte regler. De søger helt overordnet at sikre, at indgåede aftaler opfyldes efter deres indhold, og at der i øvrigt hersker ordnede og gennemsigtige forhold i de finansielle virksomheder.

Karakteren af denne beskyttelsesinteresse beror på de enkelte pensionsordninger. I modsætning til de såkaldte *pay-as-you-go*-ordninger, der findes i pensionssystemets *søjle 1*, jf. oversigten i afsnit 1.2.3.a., indebærer *søjle 2*- og *søjle 3*-ordningerne enten et element af *opsparing* eller *forsikring*. Begge disse elementer kan dermed med vekslende betydning indgå i de finansielle produkter, som leveres af livsforsikringsvirksomheder. Der kan derimod ikke indgå et forsikringselement i en pensionsordning, som et pengeinstitut udbyder.

I en *livsforsikringsaftale* indbetaler pensionskunden sine bidrag til livsforsikringsvirksomheden, hvorfra de med en eller anden rente-, omkostnings- og risikokorrektion kommer til udbetaling igen ved forsikringsbegivenhedens indtræden (f.eks. opnåelse af en bestemt alder, død eller invaliditet). Ofte går der mange år før udbetalingen. Derfor er det væsentligt, at der er en meget høj grad af sikkerhed for, at pengene også er til stede til den tid.

Som nærmere forklaret i afsnit 2.1.1.c. indebærer forsikringsaftaler, at forsikringsvirksomheden påtager sig en risiko, der knytter sig til en uvished om forsikringsbegivenhedens indtræden. I livsforsikring handler uvisheden om, hvor længe pensionskunden lever, og om pensionskunden dør eller bliver invalid inden sin pensionering. Herved adskiller

forsikringsordninger sig fra *pengeinstitutprodukter*. Her foretager kunden en ren opsparing, som kunden normalt kan hæve igen – om end i de skattebegünstigede ordninger (kapital- og ratepensionsordninger) med visse skattemæssige konsekvenser.

Kapitel 8-13 sætter fokus på de offentligretlige regler, der med forskelligartede formål regulerer finansielle virksomheders adfærd i forbindelse med markedsføring, indgåelse, administration og opfyldelse af finansielle aftaler på pensionsområdet. Samfundet har for det første en indlysende interesse i at sikre, at de finansielle virksomheder, der optræder som leverandører af pensionsordningerne i *søjle 2 og 3*, besidder en sådan *soliditet*, at de kan forventes at opfylde de løfter, som udgør de finansielle produkter. For det andet ønsker samfundet, at disse virksomheder *optræder* på en måde, der sikrer markedet og derved pensionskundernes tillid til de finansielle virksomheder. Denne tillid er afgørende for, at kunderne vil overlade de finansielle virksomheder denne væsentlige del af samfundets forsørgelsesopgave.

Denne overordnede målsætning finder udtryk i FIL § 344, stk. 3, der pålægger Finanstilsynet at tilrettelægge den sædvanlige tilsynsvirksomhed med henblik på at fremme den finansielle stabilitet og tilliden til de finansielle virksomheder og markeder. Det hedder nærmere, at Finanstilsynet i sin tilsynsvirksomhed skal lægge vægt på holdbarheden af den enkelte finansielle virksomheds *forretningsmodel*. Tilrettelæggelsen af tilsynsvirksomheden skal ske ud fra et *væsentlighedshensyn*, hvor den tilsynsmæssige indsats står i forhold til de potentielle risici eller skadevirkninger.

Lov om finansiell virksomhed (FIL) er omdrejningspunktet for den offentligretlige lovgivning, der regulerer de finansielle virksomheder. Loven er kommenteret af *Merete Hjetting, Thomas Kjøller, Marianne Simonsen & Malene Stadil: Lov om finansiell virksomhed – med kommentarer* (2011). En anden væsentlig lov er *lov om tilsyn med firmapensionskasser* (firmapensionskasseloven). Den har et parallelt regelsæt, der gælder for de firmapensionskasser, som er etableret for at sikre opfyldelsen af de løfter om pension, der er afgivet af en enkelt virksomhed eller virksomheder i samme koncern, jf. § 2, stk. 1 og 2, i denne lov, se hertil afsnit 6.1.

FIL suppleres med en indgående regulering gennem bekendtgørelser og vejledninger mv. Mange af reglerne søger på forskellig vis at beskytte pensionskunderne og de begunstigede, herunder bl.a. ved at nedbringe risikoen for, at de finansielle virksomheder ikke kan opfylde

deres løfter over for kunderne. Grundlæggende for reguleringen er den tanke, at finansiel virksomhed kun kan udøves med tilladelse udstedt af Finanstilsynet og under løbende kontrol fra dette tilsyn.

8.1.2. Pengeinstitut- og forsikringsvirksomhed

Mange af FIL's regler tager sigte på den enkelte type af finansiel virksomhed. Derfor må man vide, hvilken finansiel aftale (hvilket "produkt") man har at gøre med, for at få rede på, hvilke regler der gælder for den finansielle virksomhed, der udbyder dette produkt. I praksis er der sjældent problemer med sondringen mellem *pengeinstitutvirksomhed* og *forsikringsvirksomhed*, jf. afsnit 1.3.6. om pengeinstitutter, idet forsikringsprodukter skal indeholde en forsikringsrisiko. Men der kan forekomme afgrænsningsproblemer, bl.a. i relation til forsikringsordninger med et betydeligt opsparingselement (jf. herom i afsnit 2.1.2.c) og et begrænset forsikringselement. Se hertil *Michael Camphausen: Pengeinstitutter* (2011), s. 355 ff.

For *kunderne* spiller afgrænsningen mellem pengeinstitutvirksomhed og forsikringsvirksomhed en væsentlig rolle, fordi der ingen indskydergaranti består for livsforsikringsprodukter. *Branche politisk* afgrænser de respektive begreber det mandat og den interessevaretagelse, som henholdsvis Finansrådet og Forsikring & Pension forestår, jf. om disse organisationer afsnit 1.3.7.b. Derimod er sondringen *tilsynsmæssigt* mindre interessant, eftersom lovgivningen giver hjemmel for stort set ensartede tilsynsbeføjelser. Pengeinstitutter og forsikringsvirksomheder skal dog ifølge den finansielle lovgivning i vidt omfang opfylde forskellige krav. Afgrænsningen var for kun få år siden anderledes og stærkere end i dag.

Som anført i afsnit 1.3.6. modtager *pengeinstitutter* indskud af kontante midler, der skal kunne tilbagebetales på kort eller langt sigt. Pengeinstitutter må alene udøve virksomhed, der er nævnt i bilag 1 til FIL samt virksomhed efter FIL §§ 24-26, jf. FIL § 7, stk. 1. Tilsynet med pengeinstitutter har særligt fokus på, om det enkelte pengeinstitut har den solvens og likviditet, der skal til for at indfri disse forpligtelser. Der er tale om et vanskeligt tilsyn, eftersom pengeinstitutterne løbende skal være både solvente og likvide.

Forsikringsvirksomheder indgår, som også anført i afsnit 2.1.1.c., aftaler om overtagelse af en økonomisk risiko for en uvis begivenheds indtræden mod et vederlag (en præmie), der kan beregnes statistisk, jf. bemærkningerne i afsnit 2.1.1.c. om "de store tals lov". Livsforsikrings-

virksomhed er karakteriseret ved, at den relevante forsikringsbegivenhed er et menneskes liv (opnåelse af en bestemt alder), død eller invaliditet. Tilsynet har her bl.a. fokus på, at livsforsikringsvirksomhederne kan opfylde disse løfter, selv om det først skal ske på et tidspunkt langt ude i fremtiden. Livsforsikringsvirksomheder må alene udøve virksomhed, der er nævnt i bilag 8 til FIL samt virksomhed efter FIL §§ 24-26 og 29, jf. FIL § 11, stk. 1. I FIL § 55, stk. 1, er der endvidere fastsat visse begrænsninger, når det gælder tegning af livsforsikring på tredjemands liv (FIL § 55, stk. 1, nr. 2, er den såkaldte englemager-regel).

Afgrænsningen mellem pengeinstitut- og forsikringsprodukter kan være svær at se i livsforsikringsordninger med aldersdækninger, som f.eks. dominerer inden for arbejdsmarkedspensionsområdet. Disse ordninger indeholder nemlig et betydeligt opsparingselement: I de arbejdsaktive år foretager kunderne indbetalinger, der frem til pensionstidspunktet indgår i et depot i livsforsikringsvirksomheden, hvis størrelse man årligt kan følge. Først på pensionstidspunktet forvandles dette depot til en aktiveret livsforsikring, hvorefter forsikringsvirksomheden skal betale en årlig aldersdækning, så længe pensionskunden lever (en såkaldt livsvarig livrente). Før dette tidspunkt kan depotet ikke hæves (som indskud i et pengeinstitut kan), og dør pensionskunden tidligt, f.eks. inden at kunden har nået pensionsalderen, fordeles midlerne i kundens depot til de øvrige kunder, der lever længe. Dermed beror depotets størrelse for den enkelte kunde ikke kun på, hvordan investeringerne af de opsparede pensioner udvikler sig, men også på, hvor mange af de andre betalende pensionskunder der hvert år er i live. Den relative værditilvækst, som de overlevende kunder får, når andre kunder dør tidligt, som f.eks. før alderspensionering, betegnes som “*dødelighedsarven*”, og den bibringer disse opsparingsbaserede pensionsordninger deres karakter af forsikring.

På pengeinstitutsiden har de såkaldte *strukturerede indlån*, som involverer en kombination af indlåns- og optionselementer, givet anledning til tvivl om, hvorvidt der er tale om et pengeinstitut- eller forsikringsprodukt, bl.a. i Indskydergarantifonden, som kun yder dækning for “navnenoterede indskud i instituttet indtil et beløb svarende til 100.000 euro pr. indskyder”, jf. lovens § 9, stk. 1. Se hertil *Michael Camphausen* (2011), s. 357 ff.

For hver type af finansiel virksomhed opstiller FIL en række krav, jf. nedenfor afsnit 8.1.4., 8.2.1., 8.2.4., 8.3. og kapitlerne 9-13. Kravene

til en finansiel virksomhed angår bl.a. den *tilladelse*, som virksomheden skal have for at kunne drives, dens retlige *konstitution* (herunder om selskabsretlige forhold og ejerskab), fordelingsmæssige spørgsmål i livsforsikringsordninger med aftalt bonusfordeling (såkaldt *kontribution*) og virksomhedens almindelige adfærd (“god skik”) i markedet og over for kunderne.

Som nævnt i afsnit 2.1.1.d. kan man inddele forsikringsvirksomheder i *livsforsikrings-* og *skadesforsikringsvirksomheder*. Som nærmere forklaret i afsnit 2.1.2.a. skyldes sondringen, at der til disse respektive typer af virksomheder knytter sig forskellige former for risici, idet der til livsforsikringsprodukter er knyttet et langsigtet opsparingselement (se hertil afsnit 2.1.2.c.), som man ikke finder i de typisk étårige skadesforsikringer. Da en risiko altid kan true en virksomheds solvens, er det naturligt, at tilsynet derfor også må være forskelligt.

Den høje grad af sikkerhed for, at pensionstilsagnet til sin tid kan opfyldes, som lovgivningen tilsigter at opnå, indebærer dog ikke, at løftemodtageren i en dansk pensionsordning kan være sikker på, at hans pensionsløfte indfries efter pålydende, når det aktualiseres, jf. herved Det Finansielle Virksomhedsråds afgørelser af 17. december 2008 og 29. oktober 2009, hvor to firmapensionskasser måtte nedskrive pensionerne med henholdsvis 17 % og 7 %. Der findes således ingen *garantiordning*, der træder i funktion, hvis en *livsforsikringsvirksomhed* viser sig ude af stand til at honorere sine tilsagn. Indskydgarantifonden træder alene i funktion, hvis et *pengeinstitut* går ned, se nærmere § 3 i lov om en garantifond for indskydere og investorer, der afgrænser de bidragspligtige institutter, der er omfattet af fondens dækning. I disse tilfælde dækkes pensionsordninger (altså de opsparingsbaserede kapital- og ratepensionsordninger) i pengeinstituttet til gengæld fuldt ud, jf. nærmere lovens § 9, stk. 2.

Derimod har Finanstilsynet mere håndfaste indgrebsmuligheder, hvis en livsforsikringsvirksomhed kommer i vanskeligheder i relation til lovgivningens kapitalkrav. Finanstilsynet skal i denne situation påbyde livsforsikringsvirksomheden at udarbejde en *genoprettelsesplan*, jf. FIL § 248. Hvis en sådan plan ikke kan gennemføres inden for en af Finanstilsynet fastsat frist, kan Finanstilsynet ifølge FIL §§ 224, stk. 5 og 226, stk. 3, tage forsikringsporteføljen i den nødstejede virksomhed under *administration*, jf. afsnit 12.8.3. om foregribende tilsyn og kriseshåndtering.

8.1.3. FIL's anvendelsesområde

FIL omfatter *finansielle virksomheder*, jf. § 1, stk. 1, første led. Ifølge § 5, stk. 1 nr. 1, omfatter dette begreb a) Pengeinstitutter, b) Realkreditinstitutter, c) Fondsmæglerselskaber, d) Investeringsforvaltningsselskaber og e) Forsikringsselskaber. Forarbejderne til FIL lader betegnelsen "forsikringsselskaber" omfatte både forsikringsaktieselskaber, gensidige forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser. I en pensionsretlig sammenhæng er det navnlig forsikringsselskaberne og de tværgående pensionskasser, der påkalder sig interesse. Firmapensionskasser er omfattet af et særskilt regelsæt, der behandles i afsnit 6.1.

Foruden disse finansielle virksomheder finder FIL ifølge § 1, stk. 1, andet led, anvendelse på virksomhed omfattet af lovens § 1, stk. 2-12. Hertil hører bl.a. finansielle holdingvirksomheder, filialer af udenlandske finansielle virksomheder og grænseoverskridende tjenestevirksomhed.

Alle finansielle virksomheder er pr. definition juridiske personer, jf. terminologien "-institut" henholdsvis "-selskab". En fysisk person kan altså ikke drive en finansiell virksomhed, jf. FIL § 12, stk. 1.

FIL regulerer også ledelse og beslutningstagen i de finansielle virksomheder, som nærmere omtalt i kapitel 10 om tilsyn med ledelse og ejerforhold og kapitel 15 om administration, rådgivning, sagsbehandling og ledelse. Disse regler kan betragtes som en overbygning til den relevante selskabsretlige regulering, således som denne enten kommer til udtryk i selskabsloven eller i den relevante fonds- eller foreningsretlige regulering. Se herved *Lennart Lyngge Andersen og Peer Schaumburg-Müller: Finansselskabsret – samspillet mellem selskabsret og kapitalmarkedsret* (2010).

I et pensionsretligt perspektiv har FIL's regler om *livsforsikringsvirksomheder* særlig interesse. Af de regler i FIL, der *særligt* gælder for livsforsikringsvirksomheder, kan fremhæves FIL §§ 2, 11, 18-23, 29, 34-37, 41-42, 45-46, 55-60, 108-116, 126, 158-169, 222, 248-258, 284-293, 304-307. Ifølge f.eks. lovens § 2 er det kun §§ 61, 61 a-c, 62 og 170-178, der *ikke* gælder for tværgående pensionskasser og de af loven omfattede gensidige forsikringsselskaber. De undtagne bestemmelser er irrelevante for tværgående pensionskasser, fordi de handler om ejerforhold til kapitalandele – en regulering, der ikke er relevant for disse kasser, der pr. definition ejes af medlemmerne.

8.1.4. Krav til virksomhedsformen

FIL § 12 opstiller en række krav til, hvorledes de virksomheder, der falder inden for lovens område, skal være konstitueret, dvs. hvilken selskabsretlig ramme de må virke inden for. Den grundlæggende sondring mellem de forskellige typer af virksomheder knytter sig til, hvem der bestemmer over virksomheden. Denne ledelsesmæssige problemstilling behandles nærmere i kapitel 15. Et *aktieselskab* har en fremmed ejerkreds i form af aktionærerne, hvor beslutningsmagten typisk ligger. I en *tværgående pensionskasse* er det som udgangspunkt medlemmerne, der bestemmer. Vedtægterne for virksomheden kan undertiden foreskrive særlige ledelsesregler. I tværgående pensionskasser forekommer det f.eks. ofte, at de faglige organisationer, der via deres overenskomstindgåelse “leverer medlemmer” til den tværgående pensionskasse, har ret til at udpege medlemmer til dens bestyrelse.

Livsforsikringsvirksomheder skal være aktieselskaber, gensidige selskaber (der drives som foreninger, og hvor beslutningsmagten ligger hos pensionskunderne) eller tværgående pensionskasser (der drives som foreninger). Også her går sondringen på, om virksomheden drives af fremmed kapital (hvor beslutningsmagten ligger) eller af repræsentanter for pensionskunderne. På arbejdsmarkedspensionsområdet vil parterne i overenskomstforholdet dog ofte optræde som ejere af livsforsikringsvirksomheder, der administrerer pensionsordningerne. Se hertil afsnit 1.3.7.a.

8.2. Tilsynets komponenter

8.2.1. Generelt

Finanstilsynet har til hovedopgave at føre tilsyn med, at de finansielle virksomheder overholder den finansielle lovgivning, herunder de regler der er udstedt i medfør af loven som bekendtgørelser. Formålet er at sikre den finansielle stabilitet, og at tilliden til den finansielle sektor og markeder bevares i samfundet, hos virksomheder og forbrugere, jf. FIL § 344, stk. 1 og 3, 1. punktum.

For at understøtte tilsynets virksomhed har de finansielle virksomheder, finansielle holdingselskaber, leverandører og underleverandører ifølge FIL § 347, stk. 1, pligt til at udlevere alle de oplysninger, som Finanstilsynet anmoder om, når dette er nødvendigt for tilsynets virksomhed. Finanstilsynet har også ret til uden retskendelse at få adgang

til en finansiel virksomhed, finansielle holdingselskaber, leverandører og underleverandører, jf. FIL § 347, stk. 2 og 5.

Den centrale tilsynsaktivitet består i at *overvåge*, at de finansielle virksomheder har en tilstrækkelig stor økonomisk stødpude kaldet basiskapital i forhold til de risici, som virksomhederne har påtaget sig (*solvenstilsynet*). Som nærmere forklaret i afsnit 12.5.1. er basiskapitalen den (risikovillige) kapital, der sikrer, at den finansielle virksomhed er solvent. Finanstilsynet skal ligeledes i henhold til FIL § 344, stk. 3, 2. punktum, vurdere holdbarheden af den enkelte finansielle virksomheds *forretningsmodel*. Denne hjemmel giver Finanstilsynet mulighed for proaktivt at hindre overdreven risikotagen ved at gribe tidligt ind, før en finansiel virksomhed kommer i solvensproblemer, jf. FIL § 350, stk. 1, nr. 2.

Se som eksempel herpå Finanstilsynets afgørelse af 11. juli 2012, hvor et pengeinstitut fik påbud om at stoppe for udlån til kunder, som havde vanskeligt ved at administrere deres økonomi. Som eksempel på uholdbare forretningsmodeller nævner forarbejderne, at det tekniske grundlag ikke er korrekt eller i nødvendigt omfang inddrager de biometriske risici, eller virksomheden ikke måler eller styrer sine markedsrisici godt nok.

Finanstilsynet fører herudover tilsyn med, at livsforsikringsvirksomhederne har afsat tilstrækkelige midler i form af hensættelser i deres regnskaber til opfyldelse af deres løfter til kunderne. Tilsynet omfatter f.eks. de *levetidsforudsætninger*, som livsforsikringsvirksomhederne anvender i deres regnskaber ved opgørelsen af værdien af livsforsikringshensættelserne, jf. §§ 65 og 66, stk. 4, nr. 1, i bekendtgørelse nr. 25 af 16. januar 2012 om finansielle rapporter for forsikringselskaber og tværgående pensionskasser. Jo længere levetiden er, desto større skal hensættelserne f.eks. være til at opfylde løfter om livsvarige livrenter. Finanstilsynet har fastsat såkaldte *benchmarks* (dvs. formaliserede sammenligningsgrundlag) for den observerede nuværende *dødelighed* og for de forventede fremtidige *levetidsforbedringer*. Se hertil afsnit 9.1.6.

Også bestyrelsen og direktionen i en finansiel virksomhed er under offentligretligt tilsyn af Finanstilsynet. Denne del af tilsynet har navnlig fokus på, om virksomheden ledes og styres forsvarligt. Finanstilsynet vurderer bl.a., om virksomheden kan håndtere de *risici*, som dens forretningsmodel indebærer, jf. FIL §§ 70 og 71 samt bekendtgørelse nr. 1575 af 15. december 2010 om *ledelse og styring* af forsikringselskaber.

ber og tværgående pensionskasser (også kaldet ledelsesbekendtgørelsen eller § 71-bekendtgørelsen).

Finanstilsynet fører også et såkaldt *adfærdstilsyn*, der kontrollerer, at de finansielle virksomheder overholder reglerne om forbrugerbeskyttelse som f.eks. god skik- og informations-bekendtgørelserne, jf. kapitel 13 om god skik og informationspligt.

Som noget særegent for livsforsikringsvirksomheder føres der et *rimelighedstilsyn* med, at pensionskunder med gennemsnitsrenteprodukter bl.a. får en rimelig andel af overskuddet i forsikringsbestanden, jf. afsnit 9.2. om rimelighedstilsynet.

Endelig fører Finanstilsynet kontrol med, at livsforsikringsvirksomhederne behandler kvinder og mænd lige, jf. afsnit 9.3. om ligebehandling af kvinder og mænd.

Ifølge FIL § 344, stk. 3, *tilrettelægger* Finanstilsynet den sædvanlige tilsynsvirksomhed med henblik på at fremme den finansielle stabilitet og tilliden til de finansielle virksomheder og markeder. Tilsynsvirksomheden skal tilrettelægges ud fra et væsentlighedshensyn, hvor den tilsynsmæssige indsats skal stå i forhold til de potentielle risici eller skadevirkninger. Tilsynet er *risikobaseret*, idet der skal anvendes flest ressourcer på de virksomheder, der har størst betydning for den finansielle stabilitet, og på de virksomheder, der har den højeste risikoprofil.

Tilsynet med livsforsikringsvirksomheder gennemføres med udgangspunkt i de *indberetninger*, som virksomhederne løbende indsender til Finanstilsynet, jf. FIL § 346, stk. 1. F.eks. indberettes hvert kvartal *tre solvensopgørelser* og størrelsen af virksomhedens *basiskapital*, jf. kapitel 12 om kapitalspørgsmål. Årsrapport, halvårsrapport, revisionsprotokol (revisors interne rapportering til bestyrelsen vedrørende den udførte revision og resultatet heraf) og den ansvarshavende aktuars årlige rapport til bestyrelsen og beretning til Finanstilsynet indsendes ligeledes til tilsynet, jf. FIL §§ 108, stk. 6, 194 og 195, bekendtgørelse nr. 25 af 16. januar 2012 om finansielle rapporter for forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser § 145, stk. 7, og bekendtgørelse nr. 1089 af 29. november 2011 om ansvarshavende aktuar § 6, stk. 7.

Herudover undersøges livsforsikringsvirksomheder ifølge FIL § 346, stk. 1, af Finanstilsynet ved *inspektioner*, der finder sted ved besøg i den enkelte virksomhed. Det er især bestyrelsens og direktionens *arbejdsopgaver*, virksomhedens *individuelle solvensbehov*, *investerings- og forsikringsområdet* (herunder aktuarmæssige forhold), holdbarheden af virksomhedens *forretningsmodel* samt *god skik*, som her undersøges.

Hermed kan Finanstilsynet kontrollere overholdelsen af de dele af lovgivningen, der ikke synliggøres ved de løbende indberetninger, som f.eks. hvorledes *beslutningerne* træffes, hvordan *organisationen* er struktureret, og om niveauet for interne kontroller er passende, jf. FIL §§ 70, 71 og 344, stk. 3, 2. punktum samt reglerne i ledelsesbekendtgørelsen.

Inspektioner afsluttes ifølge FIL § 346, stk. 2 og 3, som hovedregel med et *møde*, hvor Finanstilsynet fremlægger sine konklusioner for virksomhedens ledelse, revisor og ansvarshavende aktuar. Efterfølgende fremsendes en skriftlig *rapport* til disse personer. Efter inspektionen udarbejder Finanstilsynet ligeledes en *redegørelse*, som virksomheden skal offentliggøre, og som ligeledes offentliggøres på Finanstilsynets hjemmeside, jf. bekendtgørelse nr. 1240 af 16. december 2011 om finansielle virksomheders og investeringsforeningers mv. pligt til at offentliggøre Finanstilsynets vurdering af virksomheden og investeringsforeningen mv. Redegørelsen beskriver Finanstilsynets vurdering af virksomheden, herunder de centrale påbud, påtaler og risikovurderinger, som virksomheden har modtaget fra Finanstilsynet. Mellem inspektioner kan Finanstilsynet også udarbejde en offentlig redegørelse, som efter tilsynets vurdering er af betydning for f.eks. virksomhedens kunder og aktionærer m.fl.

Som anført i afsnit 1.3.2.a. har erhvervs- og vækstministeren i medfør af FIL § 345, stk. 1, nedsat Det Finansielle Virksomhedsråd, som udgør en del af Finanstilsynet. Rådet træffer afgørelser i tilsynssager af principiel karakter samt i tilsynssager, der har videregående betydelige følger for finansielle virksomheder, ligesom rådet rådgiver Finanstilsynet i visse situationer, jf. FIL § 345, stk. 2, nr. 1 og 3.

8.2.2. Tilsynsvirksomheden mellem privat og offentlig ret

Som anført i afsnit 3.1.1.a. adskiller de *privatretnlige* regler, der bestemmer retsvirkningerne af private parters løfter og aftaler, sig grundlæggende fra de *offentligretnlige* regler, der (alt efter deres indhold) giver myndigheder beføjelse til at regulere private parters adfærd mv. Alligevel kan sondringen mellem privat og offentlig ret være vanskelig at fastholde i beskrivelsen af den offentligretnlige regulering af livsfor-sikringsvirksomheders og pengeinstitutters aftaler med deres kunder. Vanskeligheden skyldes, som nærmere beskrevet i kapitel 13, at lovgivningen bl.a. pålægger de finansielle virksomheder at iagttage *god skik* i deres markedsføring, aftaleindgåelse og administration, at *rådgive* kunderne på kvalificeret vis og løbende at give bestemte *oplysninger*,

der er egnede til at sikre kunderne et godt overblik over de finansielle produkter. Efterleves disse pligter, opnår den finansielle tilsynslovgivning slagkraft som formueretlig lovgivning. Derfor kan man spørge, om den i øvrigt skarpe sondring mellem formueret og offentlig ret overhovedet giver mening på dette område.

Svaret på dette spørgsmål er som udgangspunkt klart: De offentligretlige (og dermed offentligretligt sanktionerede) pligter, der begrænser finansielle virksomheder i deres frihed til at indgå og administrere forskellige typer af aftaler, er ikke anderledes end de pligter, der begrænser f.eks. industrivirksomheder i at indgå aftaler om anvendelse af miljøbelastende stoffer mv. Ligesom miljøretlige forskrifter ikke med rimelighed kan rubriceres som “miljøaftaleretlige”, giver det heller ikke mening at betegne god skik-reguleringen på det finansielle område som “finansaftaleretlig” mv. De offentligretlige pligter er alene skabt for at tilvejebringe en *adfærd*, der på forhånd er udnævnt som hensigtsmæssig, og deres middel til at realisere dette mål er ikke en aftaleretlig løsning til glæde for parterne men bestemt af offentligretlige regler givet til almenhedens bedste og underlagt offentligretlige sanktioner, herunder i form af påtaler, påbud, tvangsbøder mv., jf. nærmere afsnit 8.2.3. om tilsynsreaktioner.

Det ligger da også klart, som anført i afsnit 13.2.6., at tilsidesættelse af offentligretlige regler ikke (nødvendigvis) får aftaleretlige konsekvenser. Omvendt kan offentligretlige retskrav til de finansielle virksomheders adfærd som *aftaleparter* også have aftaleretlige retsvirkninger. Et sådant samspil kender vi fra Danske Lov 5-5-1, hvis grundsætning om aftalers gyldighed netop tager forbehold over for aftaler stridende mod “lov og ærbarhed”. Dette samspil finder udtryk i *U 2012.483 H*, hvor Højesteret fastslår, at Danicas regler om modregning af omkostningsbidrag i bonus må forstås således, at Danica ikke er berettiget til at foretage modregning i bonus af omkostningsbidrag, “hvis dette er i strid med lovgivningen om livsforsikringsvirksomhed”.

Når der opstår en mulig kollision mellem parternes aftale og den offentligretlige regel, må det afklares, om kollisionen kan afhjælpes. Denne problemstilling er velkendt i obligationsretten, hvor retskrav fremsat af tredjeparter (herunder offentlige myndigheder) kan give anledning til misligholdelse i form af såkaldte *retsmangler*. I særlige tilfælde kan sådanne forhold indebære aftalens ugyldighed. Hertil kræves dog særlige grunde, se herom afsnit 14.4.

Finanstilsynet er som udgangspunkt tilbageholdende med at for-

holde sig til (og herunder at *fortolke*) de forsikringsaftaler, som livsforsikringsvirksomhederne indgår med deres kunder. Denne tilbageholdenhed har baggrund i, at Finanstilsynet ikke har lovgivningsmæssig hjemmel til med civilretlig gyldighed at afgøre, hvorledes et aftalevilkår skal fortolkes. Den lovgivning, som henhører under Finanstilsynets ressort, regulerer overvejende livsforsikringsvirksomhedernes forhold og ikke pensionskundernes. En sådan hjemmel findes alene i det omfang aftaleretlige retsvirkninger indgår som præmis for en offentligretlig retsfølge.

Når Finanstilsynet i medfør af § 1 i firmapensionskasseloven skal afgøre, om der foreligger et "løfte" om pension, der skal afdækkes, må tilsynet nødvendigvis forholde sig til de aftaleretlige betingelser herfor. Dette følger udtrykkeligt af firmapensionskasselovens § 65, stk. 1, hvorefter Finanstilsynet påser lovens overholdelse, herunder at løfter om pension (pensionstilsagn) i forbindelse med et ansættelsesforhold er afdækket enten i et forsikringsselskab eller en pensionskasse, jf. lovens § 1, stk. 1. Se om denne problemstilling afsnit 6.1.3. med omtale bl.a. af *U 1997.1227 H*. Her pålagde Finanstilsynet en bank at foretage forsikringsmæssig afdækning i en livsforsikringsvirksomhed, idet tilsynet fandt, at en langvarig praksis efter faste retningslinjer havde skabt velerhvervede rettigheder for pensionskunderne og derfor var et pensionstilsagn. Se i samme retning Erhvervsankenævnets kendelser af 16. januar 2002 (j.nr. 00-223.588) og 5. april 2004 (j.nr. 02-134.691).

Ifølge Rapport om bonus i livsforsikring (i det følgende kaldet *Bonus-rapporten*), som et udvalg nedsat i samarbejde mellem Finanstilsynet og Forsikring & Pension afgav i 2004, kan der ikke siges noget præcist om, hvorvidt Finanstilsynet som led i den offentligretlige regulering skal vurdere forsikringsaftalernes indhold. Dette må afhænge af de konkrete omstændigheder. Se herved rapportens s. 4 f., 38 og 40. Finanstilsynet kan f.eks. være nødsaget til at vurdere aftalegrundlaget vedrørende særlige bonushensættelser for at afgøre, om en livsforsikringsvirksomhed opfylder den finansielle lovgivnings kapitalkrav, jf. *Bonus-rapporten*, side 21.

Finanstilsynet kontrollerer som udgangspunkt ikke, om en arbejdsgiver og livsforsikringsvirksomhed over for den enkelte lønmodtager og pensionskunde opfylder sine forpligtelser. Derimod påser Finanstilsynet, om en livsforsikringsvirksomhed følger lovgivningens krav til basiskapital, hensættelser og administration mv. Erhvervsankenævnet har i en kendelse af 5. april 2004 (j.nr. 02-134.691)

udtalt, at firmapensionskasselovens § 65 ikke kan antages at give Finanstilsynet hjemmel til at træffe bindende afgørelse om, hvorvidt der er afgivet løfte om pension i de tilfælde, hvor der er uenighed mellem arbejdsgiveren og de eventuelle berettigede, idet afgørelse herom i så fald kun kan træffes af domstolene under et søgsmål mellem disse parter. I tilfælde, hvor der foreligger en rimelig grad af sandsynlighed for, at arbejdsgiveren har afgivet et pensionsløfte, må det imidlertid antages, at Finanstilsynet kan kræve, at løftet afdækkes forsikringsmæssigt, indtil der er truffet en bindende afgørelse af domstolene.

At Finanstilsynet som led i sit offentligretlige tilsyn i henhold til FIL § 344, stk. 1, ikke har en almindelig hjemmel til at fortolke aftalegrundlaget mellem en pensionskunde og en finansiel virksomhed, understøttes også af praktiske hensyn. Aftalefortolkning nødvendiggør ofte en bevisførelse om baggrunden for aftalens indgåelse, dens forhistorie samt efterfølgende omstændigheder. I civile retssager vil sådanne spørgsmål ofte ske ved omfattende parts- og vidneforklaringer, se f.eks. bevisførelsen i *U 2007.662 Ø*. Ligeledes kræver en stillingtagen til, om en livsforsikringsvirksomhed efter regler om ugyldighed som følge af bristende forudsætninger kan kræve sig frigjort fra en ydelsesgaranti, indgående bevisvurderinger. En sådan bevisførelse kan ikke finde sted for Finanstilsynet, der hovedsageligt træffer afgørelser på et skriftligt grundlag. Ligeledes vil Ankenævnet for Forsikring typisk afvise sager, hvor en sådan bevisførelse er nødvendig, i medfør af den regel, der findes i § 4, stk. 1, i nævnets vedtægter, se herom afsnit 1.3.3.d.

En indgående fortolkningsvirksomhed i tilsynsarbejdet kan i øvrigt bryde med den rollefordeling, der er forudsat ved art. 34 i EU's livsforsikringsdirektiv (2002/83/EF). Det følger heraf, at medlemsstaterne ikke må fastsætte bestemmelser om, at der kræves forudgående *godkendelse* eller løbende *anmeldelse* af de almindelige og specielle betingelser i forsikringspolicer, af tariffer og af formularer og andre trykte dokumenter, som et forsikringssselskab agter at anvende over for kunderne. Derimod kan hjemlandet ifølge art. 34 kræve løbende anmeldelse af det *tekniske grundlag* for beregning af tariffer og forsikringsmæssige hensættelser med det ene formål at kontrollere, at de nationale bestemmelser vedr. de aktuariemæssige principper overholdes, jf. herved FIL § 20. Finanstilsynet forudsætter almindeligvis, at de forsikringsmæssige hensættelser og anmeldelser af det tekniske grundlag mv. er i overensstemmelse med de aftalte vilkår.

8.2.3. Tilsynsreaktioner

Tilsynsreaktioner er en samlebetegnelse for Finanstilsynets reaktionsmuligheder over for finansielle virksomheder ved lovovertrædelser eller forøget risiko i en finansiell virksomhed. De består af:

- Påtaler
- Påbud
- Risikooplysninger
- Administrative bøder
- Tvangsbøder
- Politianmeldelse
- Inddragelse af tilladelse

Påtaler anvendes over for finansielle virksomheder og fysiske personer (f.eks. revisorer) som reaktion på en konstateret lovovertrædelse, der ikke længere består. Et *påbud* anvendes i situationer, hvor Finanstilsynet kræver en bestemt adfærd eller handling fulgt fremover, enten fordi virksomheden handler lovstridigt, eller fordi den undlader at handle, hvor handling er påkrævet. Forvaltningsretligt er påtaler og påbud forvaltningsafgørelser, som ifølge forvaltningsloven skal ledsages af en begrundelse og en klagevejledning. Påtaler og påbud kan således indbringes for Erhvervsankenævnet, jf. FIL § 372, stk. 1. Der gælder en klagefrist på fire uger, efter at afgørelsen er meddelt.

Indtil september 2012 anså Finanstilsynet som udgangspunkt en påtale for at være en *beslutning* og ikke en forvaltningsretlig afgørelse, der kunne indbringes for Erhvervsankenævnet. Påtaler vedrørende finansielle virksomheders manglende overholdelse af god skik kunne dog påklages til Erhvervsankenævnet, jf. Erhvervsankenævnets kendelser af 3. juni 2010 (j.nr. 2009-0019732) og 16. februar 2011 (j.nr. 2010-0021890).

Der findes ingen eksplicit hjemmel for Finanstilsynet til at udstede *påtaler* og *påbud*. Derimod er Finanstilsynet kompetent til at påse overholdelsen af den finansielle lovgivning, jf. FIL § 344, stk. 1. I visse lovbestemmelser er det dog direkte anført, at Finanstilsynet skal eller kan udstede et påbud, jf. f.eks. FIL §§ 21, stk. 7, 249 og 350.

Finanstilsynet kan meddele en finansiell virksomhed *risikooplysninger*, når tilsynet vurderer, at der er behov for at henlede dens opmærksomhed på en særlig forøget risiko på et område. Sådanne

risikooplysninger meddeles, uden at der nødvendigvis foreligger en lovovertrædelse.

Risikooplysninger inddeles i risikooplysninger vedrørende en uholdbar forretningsmodel og risikooplysninger vedrørende lovlige fravigelser af regnskabsreglerne.

En risikooplysning vedrørende en *uholdbar forretningsmodel* gives, hvor virksomhedens adfærd indebærer en større risiko for virksomhedens fortsatte drift, og Finanstilsynet som følge heraf vurderer, at virksomheden bør ændre adfærd. Hvis en finansiell virksomhed ikke ændrer adfærd efter at have fået en risikooplysning om en uholdbar forretningsmodel, og Finanstilsynet på baggrund af sin erfaring og sit kendskab til markedsforholdene og til den konkrete virksomhed vurderer, at den inden for 2-3 år ikke vil kunne opfylde kapitalkravet, kan Finanstilsynet i henhold til FIL § 350, stk. 1, nr. 2, påbyde virksomheden at foretage de nødvendige foranstaltninger. Se herved Finanstilsynets afgørelse af 11. juli 2012.

En *lovlige fravigelse* af regnskabsregler foreligger, når Fondsrådet eller Finanstilsynet vurderer, at en eller flere fravigelser fra regnskabsreglerne i en virksomheds regnskab ikke er væsentlig(e) for en regnskabsbrugers økonomiske beslutningstagen. En lovlige fravigelse kan opstå, fordi det af regnskabsreglerne fremgår, at man kan undlade at rette uvæsentlige fravigelser.

Hvis Finanstilsynet ønsker at gøre en finansiell virksomhed opmærksom på et eller flere mindre væsentlige forhold, som ikke vurderes at indebære en umiddelbar risiko for virksomhedens fortsatte drift, kan dette ske i form af en mundtlig eller skriftlig "*serviceoplysning*" til virksomheden. En serviceoplysning er ikke en tilsynsreaktion, men en del af den sædvanlige kommunikation mellem Finanstilsynet og de finansielle virksomheder. F.eks. kan en serviceoplysning gives, hvis Finanstilsynet konstaterer, at den finansielle virksomhed har en forøget risiko på et givet område i forhold til andre tilsvarende virksomheder, uden at dette udgør en uforholdsmæssig stor risiko for virksomhedens fortsatte drift.

Der findes ikke nogen eksplicit hjemmel i den finansielle lovgivning til at give risikooplysninger og serviceoplysninger. Imidlertid ligger det i selve Finanstilsynets virksomhed om at fremme den finansielle stabilitet og tilliden til de finansielle virksomheder og markeder, jf. FIL § 344, stk. 3, 1. punktum, at tilsynet har mulighed for at *påpege* forhold, hvor en finansiell virksomhed udsætter sig selv for en forhøjet risiko.

Risikooplysninger om en uholdbar forretningsmodel og serviceoplysninger kan ikke påklages til Erhvervsankenævnet, idet de ikke anses som afgørelser, men alene som udslag af beslutninger af faktisk karakter. Risikooplysninger om lovlige fravigelser af regnskabsreglerne er derimod en afgørelse i forvaltningsretlig forstand, idet Fondsrådet eller Finanstilsynet har truffet afgørelse om, at der er tale om en fravigelse. En sådan risikooplysning om lovlige fravigelser af regnskabsreglerne skal derfor ledsages af en klagevejledning.

En række af Finanstilsynets påtaler, påbud og risikooplysninger skal offentliggøres, jf. FIL § 354a og bekendtgørelse nr. 1240 af 16. december 2011 om finansielle virksomheders og investeringsforeningers mv. pligt til at offentliggøre Finanstilsynets vurdering af virksomheden og investeringsforeningen mv. Udsigten til at kunderne eller det finansielle marked vil vende sig mod en finansiell virksomhed, der ikke følger Finanstilsynets tilsynsreaktioner, vil ofte motivere finansielle virksomheder til at efterleve tilsynets påbud og risikooplysninger, selv om de måtte være uenige i substansen.

Ved overtrædelse af visse bestemmelser kan Finanstilsynet udstede en *administrativ bøde*, jf. bekendtgørelse nr. 186 af 8. marts 2011 om anvendelse af administrative bødeforelæg på det finansielle område. Det er dog en betingelse, at vedkommende erklærer sig skyldig i overtrædelsen og erklærer sig rede til at betale bøden. Finanstilsynet kan endvidere i henhold til FIL § 374 anvende *tvangsbøder* i situationer, hvor tilsynet vil tvinge nogen til at efterkomme de pligter, som følger af den finansielle lovgivning, f.eks. hvor en finansiell virksomhed ikke har indsendt sin årsrapport i tide til Finanstilsynet.

Ved alvorlige overtrædelser af den finansielle lovgivning kan Finanstilsynet foretage *politianmeldelse*. Tilsynet er ikke undergivet nogen almindelig pligt hertil. Politianmeldelser er heller ikke forvaltningsafgørelser, men beslutninger, som ikke kan påklages til Erhvervsankenævnet.

Finanstilsynet kan herudover *inddrage en virksomheds tilladelse* til f.eks. at udøve livsforsikringsvirksomhed. Det kan dog kun ske ved *grove eller gentagne overtrædelser* af den finansielle lovgivning, eller hvis livsforsikringsvirksomheden ikke gennemfører de foranstaltninger, der er angivet i en *genoprettelsesplan*, jf. FIL § 224, stk. 1, nr. 1, og stk. 5.

8.2.4. Koncessionsregulering

At udøve forsikringsvirksomhed (og dermed indgå aftaler om livsforsikring) forudsætter tilladelse hertil fra Finanstilsynet. Dette krav følger af FIL § 11. Tilladelsen betegnes i daglig tale som en *koncession* (se bl.a. sprogbroen i FIL § 408). Tilsvarende gælder om pengeinstituttvirksomhed, jf. FIL § 7.

Reglerne i FIL kapitel 3 omhandler tilladelser til at drive de forskellige typer af finansiel virksomhed, som omfattes af FIL. Fra en pensionsretlig vinkel er det tilladelsen til at drive *livsforsikringsvirksomhed*, der har særlig interesse. Tilladelsen skaber grundlaget for det tilsyn, som Finanstilsynet udøver med livsforsikringsvirksomheder. Kravene til at opnå en sådan tilladelse reflekterer de krav, der må efterleves af virksomheden, f.eks. en tværgående pensionskasse.

Livsforsikringsvirksomhedens koncession skal angive de forskellige *klasser af forsikringsvirksomhed*, som det må udøve, jf. FIL §§ 11, stk. 1, og 18, stk. 3. En forsikringsvirksomhed kan kun få tilladelse til at drive den virksomhed, som er angivet i bilag 7 og 8 til loven. Virksomheden kan som udgangspunkt alene få tilladelse til at drive enten *livsforsikringsvirksomhed* (bilag 8) eller *anden forsikringsvirksomhed* (bilag 7), da de to forsikringsformer skal holdes adskilte, jf. FIL § 19, stk. 1, 1. pkt.

Som ligeledes omtalt i afsnit 2.1.2. defineres livsforsikring i *bilag 8* til FIL, der sonderer mellem forskellige forsikringsklasser: I. Almindelig livsforsikring (livsforsikring, renteforsikring og komplementære forsikringer), II. Ægteskabs- og fødselsforsikring, III. Forsikring, der er knyttet til investeringsfonde, IV. Permanent Health Insurance, V. Tontinevirksomhed og VI. Kapitaliseringsvirksomhed.

Forsikringsformerne adskiller sig fra *skadesforsikring*, der omfattes af lovens *bilag 7*. Den sikredes interesse ved skadesforsikring er som regel et konstaterbart *økonomisk tab*, men det er også muligt at tegne en *summaforsikring* (jf. om dette begreb s. 71) som skadesforsikring (se hertil bilag 7).

Da størrelsen af de beløb, der kommer til udbetaling ved summaforsikring, kan bero på forhold, der har at gøre med den sikredes personlige forhold, kan det være vanskeligt at se forskel mellem livsforsikring og sådanne former for skadesforsikring. Eksempelvis er det muligt at tegne skadesforsikring for personskader, f.eks. arbejdsløshed og sygdom. Omvendt kan livsforsikringsvirksomheder også forsikre ulykke (herunder arbejdsulykker og erhvervssygdomme) samt sygdom som en tillægsydelse, jf. FIL § 19, stk. 1, 2. pkt., og bekendtgørelse

nr. 1024 af 12. oktober 2006 om livsforsikrings-selskabers syge- og ulykkesforsikringsvirksomhed. Af dennes § 2, stk. 1, nr. 1, fremgår, at syge- og ulykkesforsikringsvirksomhed skal holdes adskilt fra livsforsikringsvirksomheden, således at overskuddet hidrørende fra livsforsikringsvirksomheden kommer de livsforsikrede til gode, på samme måde som hvis virksomheden kun udøvede livsforsikringsvirksomhed. Dermed sikres det, at syge- og ulykkesforsikringsvirksomheden hviler i sig selv og ikke belaster livsforsikringsvirksomheden.

FIL § 19, stk. 1, omtaler endvidere *genforsikring*. Hermed forstås aftaler, hvorved en forsikringsvirksomhed, som har afgivet et forsikringsløfte, afdækker den heri liggende risiko ved at indgå aftale om forsikring af en del heraf i en anden forsikringsvirksomhed. Genforsikring får undertiden globaløkonomiske konsekvenser, når der sker store tab i forbindelse med naturkatastrofer og lignende. Herved kan prisen på danske forsikringer stige, fordi de danske virksomheders genforsikringspris stiger som følge af de øgede tab hos de internationale genforsikrings-selskaber som f.eks. *Swiss Re*. Genforsikring blandes undertiden sammen med "gensidige forsikrings-selskaber", der er omfattet af FIL § 284. Et gensidigt forsikrings-selskab er et forsikrings-selskab, der ejes af forsikringstagerne som en slags andelsforening. Det er altså medlemmerne (forsikringstagerne), der bestemmer over selskabet, bl.a. ved at udpege ledelse og fastsætte overskuds-politik. Sådanne selskaber er bl.a. omtalt i FIL § 12.

Nærmere regler om koncessioner til livsforsikringsvirksomheder findes i bekendtgørelse nr. 956 af 11. december 1997. Bekendtgørelsen omfatter også tværgående pensionskasser, jf. § 1, stk. 2. En koncession kan ikke omfatte anden virksomhed end den, der er hjemmel til ifølge vedtægternes angivelse af selskabets formål. Dog kan koncessionen omfatte virksomhed, der er mindre omfattende end selskabets formål, jf. bekendtgørelsens § 6.

Ifølge FIL § 18, stk. 1, skal *ansøgning om koncession* indeholde en driftsplan, jf. nedenfor. Foruden driftsplanen skal ansøgningen indeholde 1) stiftelsesdokumentet og andre i anledning af stiftelsen oprettede dokumenter i original eller af bestyrelsen bekræftet genpart, 2) bekræftet udskrift af den på den konstituerende generalforsamling førte protokol, samt 3) oplysninger om alle, der direkte eller indirekte ejer mindst 10 % af kapitalen eller stemmerettighederne eller en kapitalandel, der giver mulighed for at udøve en betydelig indflydelse på driften af forsikrings-selskabet samt om størrelsen af disse kapitalejeres kapitalandel samt indeholde de nødvendige oplysninger med henblik

på bedømmelse af, om der foreligger snævre forbindelser, jf. herved FIL § 5, stk. 1, nr. 17, om definitionen på snævre forbindelser. Denne regulering følger af § 3, stk. 1, i bekendtgørelse om koncession til livsforsikringsselskaber.

Driftsplaner er nærmere beskrevet i bekendtgørelse nr. 966 af 12. oktober 2009 om solvens og driftsplaner for forsikringsselskaber. Det fremgår af dennes § 17, stk. 1, at driftsplanen skal omfatte virksomhedens tre første regnskabsår og være kvartalsopdelte. De øvrige krav til virksomhedens driftsplan fremgår af § 17, stk. 2, i bekendtgørelsen.

Finanstilsynet giver tilladelse til at udøve livsforsikringsvirksomhed, når tilsynet vurderer, at kravene i FIL § 14 er opfyldt. Ifølge § 18 i den førnævnte bekendtgørelse gives tilladelse dog ikke, hvis Finanstilsynet vurderer, at de oplysninger, der indsendes i henhold til bekendtgørelsens § 17 ikke sandsynliggør, at livsforsikringsvirksomheden i den af driftsplanen omfattede periode og ved dennes udløb vil være i besiddelse af den nødvendige basiskapital. Finanstilsynet giver som hovedregel kun tilladelse til, at et forsikringsaktieselskab bliver stiftet i et "jomfrueligt selskab" – dvs. et selskab, som ikke tidligere har drevet anden virksomhed. Dermed sikres det, at den nystartede forsikringsvirksomhed ikke risikerer at blive påført forpligtelser (f.eks. mangelskrav ved en solgt ejendom) fra den tidligere anden dreven virksomhed, som først konstateres, efter at selskabet har fået tilladelse til at drive forsikringsvirksomhed af Finanstilsynet.

Ved ansøgninger om *koncessionsudvidelse* finder §§ 17-19 i bekendtgørelse om solvens og driftsplaner for forsikringsselskaber tilsvarende anvendelse, hvis det efter Finanstilsynets skøn er nødvendigt, jf. bekendtgørelsens § 20. Forsikringsvirksomheden behøver ikke udarbejde driftsplan for et nyt virksomhedsområde i forbindelse med en ansøgning om koncessionsudvidelse, hvis Finanstilsynet vurderer, at dette er unødvendigt f.eks. som følge af, at det nye virksomhedsområde er af ringe betydning i forhold til den bestående virksomhed.

FIL § 22, stk. 1, tager sigte på tilfælde, hvor en *forsikringsvirksomhed uden tilladelse* indgår forsikringsaftaler. Reglen udgør en pendant til reglerne om stifterhæftelse i selskabslovens § 41, stk. 3, dog med den forskel at den retter sig specifikt mod *forsikringstagere* og ikke generelt mod aftaleparter, der kontraherer med forsikringsvirksomheder i anden henseende. Ligesom i selskabslovens § 41, stk. 3, *hæfter* den part, der på forsikringsvirksomhedens vegne (herunder som fuldmægtig) har tegnet en sådan forsikring uden koncession, for opfyldelsen, medmindre

virksomheden senest 4 uger efter registreringen anerkender forpligtelsen. Senere anerkendelse end 4 uger vil betyde, at kunden fortsat kan rette krav mod den, som tegnede forsikringen på virksomhedens vegne, men at hæftelsen påhviler virksomheden, og at tegnerne derfor har regres mod virksomheden.

Ifølge *Hjetting m.fl.* (2011), s. 189, tager bestemmelsen ikke sigte på den situation, at livsforsikringsvirksomheden allerede *har* en tilladelse til at udøve virksomhed i henhold til FIL, men indgår forsikringsaftaler som falder uden for tilladelsens område. I disse tilfælde fører almindelige aftaleretlige hæftelsesregler til, at *forsikringsvirksomheden* (men ikke de fuldmægtige mv., der har været involveret i aftaleindgåelsen) hæfter for aftalens opfyldelse. Som anført i afsnit 3.1.1.b. foreskriver FIL § 22, stk. 1, en særegen formueretlig hæftelse, der ikke i øvrigt sætter de i øvrigt gældende formueretlige principper ud af kraft.

8.3. Udenlandske forsikringsvirksomheder

Som led i bestræbelserne på at virkeliggøre de EU-retlige principper om fri bevægelighed af varer, tjenesteydelser, arbejdskraft og kapital har EU gennem tiderne gennemført gennemgribende reguleringer af reglerne om kontrol og tilsyn med finansielle virksomheder. Grundlæggende i denne regulering er princippet om *hjemlandstilsyn*. Princippet, der bl.a. er slået fast i direktiv 2002/83/EF om livsforsikring indebærer, at en sådan virksomhed kan udøves på grundlag af én tilladelse, der dækker hele fællesskabet. I konsekvens heraf skal udenlandske forsikringsvirksomheder ifølge FIL §§ 30 (filial) og 31 (grænseoverskridende tjenesteydelser) ikke godkendes af Finanstilsynet, men af hjemlandets tilsynsmyndigheder, jf. nærmere lovens kapitel 5.

I FIL reflekteres princippet om hjemlandstilsyn i FIL § 30, stk. 1, der fastslår, at en udenlandsk virksomhed, der er meddelt tilladelse til at udøve den i FIL §§ 7-11 nævnte virksomhed i et andet EU-land eller i et land, som Fællesskabet har indgået aftale med på det finansielle område, kan begynde at udøve virksomhed her i landet gennem en filial, to måneder efter at Finanstilsynet har *modtaget meddelelse* herom fra tilsynsmyndighederne i hjemlandet, jf. FIL § 30, stk. 4-8. Filialen kan udøve de i bilag 2-4, 7 og 8 nævnte aktiviteter, såfremt disse er omfattet af virksomhedens tilladelse i hjemlandet.

Kapitel 9.

Tilsynet med den forsikrings- tekniske administration

9.1. Det tekniske grundlag

9.1.1. Funktion

Som nævnt i afsnit 2.1.3.d. er det tekniske grundlag et matematisk redskab, som livsforsikringsvirksomheder anvender til at styre deres interne pensionsadministration. Det indeholder bl.a. den *forsikringsmatematiske beskrivelse* af, hvordan pensionsbidrag og ydelser beregnes på grundlag af et antal givne (og vedtagne) forsikringstekniske forudsætninger om f.eks. forventet minimumsafkast (dvs. grundlagsrente, også kaldet den tekniske rente), dødelighed (dvs. gennemsnitlig levealder), invaliditet samt omkostninger til administration. Dermed kan det bl.a. bruges til at beregne og fordele over- og underskud til pensionskunderne i form af bonustilskrivninger og til at opgøre hensættelserne i en livsforsikringsvirksomheds regnskab.

Ifølge FIL § 20, stk. 1, 1. pkt., skal det tekniske grundlag for en livsforsikringsvirksomhed anmeldes til Finanstilsynet senest samtidig med, at det *tages i anvendelse*. En tilsvarende pligt er der til at anmelde bonusregulativet. Pligten hertil gælder også efterfølgende ændringer.

I FIL's terminologi indeholder det tekniske grundlag i bred forstand flere oplysninger, principper, dokumenter og regler. Opremsningen i FIL § 20, stk. 1, angiver således:

- 1) de *forsikringsformer*, som selskabet agter at anvende,
- 2) *grundlaget* for beregning af forsikringspræmier, tilbagekøbsværdier og fri-policer,
- 3) *regler* for beregning og fordeling af realiseret resultat til forsikringstagerne og andre berettigede efter forsikringsaftalerne,
- 4) selskabets *principper* for genforsikring, herunder beløbsgrænser,

- 5) *regler* for, hvornår såvel de forsikringsøgende som forsikringstagerne skal afgive helbredsoplysninger til bedømmelse af risikoforholdene,
- 6) *grundlaget* for beregning af livsforsikringshensættelser såvel for den enkelte forsikringsaftale som for selskabet som helhed og
- 7) *regler*, hvorefter pensionsordninger med løbende udbetalinger tegnet eller aftalt som obligatoriske ordninger i et forsikringsselskab eller en pensionskasse kan overføres fra eller til selskabet i forbindelse med overgang til anden ansættelse eller i forbindelse med virksomhedsoverdragelse eller virksomhedsomdannelse.

Den del af det tekniske grundlag, der er omtalt i FIL § 20, stk. 1, nr. 2, kaldes for *tegningsgrundlaget*, *nytegningsgrundlaget*, *tarifgrundlaget*, *tariffen* eller *1. ordens grundlaget*, jf. nedenfor i afsnit 9.1.4. Den del af det tekniske grundlag, der omtales i FIL § 20, stk. 1, nr. 3, kaldes for *beregningsgrundlaget for bonus*, eller hyppigere *bonusregulativet*. Andre betegnelser er *bonusgrundlaget* eller *2. ordens grundlaget*. Se herom i afsnit 9.1.5. *Hensættelsesgrundlaget* er ligeledes en del af det tekniske grundlag. Det omtales i FIL § 20, stk. 1, nr. 6, og kaldes også for *markedsværdigrundlaget* (fordi de forsikringsmæssige hensættelser skal opgøres efter markedsværdiprincipper, jf. afsnit 12.2.2.) eller *3. ordens grundlaget*, jf. nedenfor i afsnit 9.1.6.

De nærmere krav til anmeldelsen fremgår af bekendtgørelse nr. 1067 af 27. oktober 2006 om anmeldelse af det tekniske grundlag mv. for livsforsikringsvirksomhed. Et af de centrale krav er, at anmeldelsen skal være så klar og præcis, at den uden videre kan danne grundlag for en kyndig aktuars kontrolberegninger, jf. bekendtgørelsens § 2, stk. 2. Ligeledes fremgår det, at den i sin helhed skal være "egnet til at give et fyldestgørende billede af livsforsikringsselskabets aktiviteter". Ændringer i forhold til tidligere anmeldte grundlag skal være klart markerede i anmeldelsen.

Det tekniske grundlag forudsættes at reflektere og dermed være i overensstemmelse med vilkårene i de indgåede livsforsikringsaftaler. Hverken det tekniske grundlag eller bonusregulativet (som i tilsynsretlig henseende betragtes som en del af det tekniske grundlag, selv om det typisk justeres hyppigere og fremtræder som et særskilt dokument) udtrykker i sig selv noget aftalegrundlag. Dette klare princip er bl.a. antaget ved AK 67.824 (22.1.07) og AK 67.808 (22.1.07), hvor forsikringsaftalen (på sædvanlig vis) gav udtrykkelig hjemmel til at ændre bonusregulativet svarende til den skikkelse, der anmeldes til Finanstilsynet.

Det anmeldte tekniske grundlag er i henhold til bekendtgørelsens § 4, stk. 1, offentlig tilgængeligt. Ifølge bekendtgørelsens § 4, stk. 2, kan livsforsikringsvirksomheder forlange forsikringstekniske beregninger og metoder, som det betragter som “en egentlig nyskabelse i forhold til tilgængelig viden på området, og som livsforsikringsvirksomheden selv behandler fortroligt”, hemmeligholdt. Sådanne dele af det tekniske grundlag skal i så fald placeres i et særskilt bilag, der ikke kan forlanges udleveret til offentligheden. Dermed understøtter bekendtgørelsen den *erhvervshemmelighedsbeskyttelse*, der gælder i almindelighed, jf. markedsføringslovens § 19.

Ifølge § 5 i bekendtgørelsen skal Finanstilsynet sende en kopi af den øvrige registrerede anmeldelse til enhver, der fremsætter anmodning herom. Herudover er de tekniske grundlag mv. offentligt tilgængelige på Finanstilsynets hjemmeside. Der er derimod ikke noget krav om, at disse højt komplicerede tekniske dokumenter bringes til særskilt kendskab for pensionskunderne.

9.1.2. Retsvirkninger

Selv om det anmeldte tekniske grundlag i *principper* ikke berører livsforsikringsvirksomhedens *aftaleforhold* til pensionskunderne, vil Finanstilsynets rimelighedstilsyn efter FIL § 21 (se herom i afsnit 9.2.) i *praksis* nemt kunne berøre aftalespørgsmål. Grænserne mellem det *offentligretlige* tilsyn af det tekniske grundlag og de *aftaleretligt* funderede forsikringsvilkår er ikke entydige. Finanstilsynet skal i et vist omfang varetage forbrugerbeskyttelsesmæssige hensyn i forhold til livsforsikringsvirksomhederne, og tilsynet vil derfor i en række tilfælde komme til at berøre virksomhedernes aftalemæssige relationer med pensionskunderne som led i dette tilsyn.

Det følger af FIL § 21, stk. 1, at Finanstilsynet skal påse, om det tekniske grundlag er *betryggende og rimeligt* for pensionskunderne og de begunstigede. Videre følger det af § 21, stk. 2-4, at reglerne for beregning og fordeling af bonus skal være præcise og klare og føre til en rimelig fordeling, at pensionsbidragene skal være tilstrækkelige, og at beregningselementerne skal vælges med forsigtighed (se nærmere herom nedenfor i afsnit 9.1.4. om *tegningsgrundlaget*, afsnit 9.1.5. om *bonusgrundlaget* og afsnit 9.2. om *rimelighedstilsynet*). Bestemmelsens stk. 7 giver tilsynet hjemmel til at påbyde ændringer. En sådan hjemmel findes ligeledes i FIL § 249. For at undgå denne retsfølge vil en livsfor-

sikringsvirksomhed, der påtænker væsentlige ændringer i sit tekniske grundlag, ofte optage uformelle drøftelser med Finanstilsynet.

Som tidligere nævnt skal tilsynet som udgangspunkt ikke påse selve *aftalerelationen* mellem livsforsikringsvirksomheden og pensionskunden, jf. f.eks. Erhvervsankenævnets kendelse af 17. august 1995 (95-5.189). Her havde Finanstilsynet ifølge Erhvervsankenævnet med rette afvist at tage stilling til, om en livsforsikringsvirksomheds nedsættelse af et pensionisttillæg var i strid med aftalegrundlaget. Derfor skal forsikringsbetingelserne ikke anmeldes.

Denne regel blev fastslået ved EU's 3. livsforsikringsdirektiv (92/96/EØF) af 10. november 1992, som nu er en del af det konsoliderede livsforsikringsdirektiv af 5. november 2002 (2002/83/EF). Ifølge art. 34 i det konsoliderede direktiv må medlemsstaterne – det vil i Danmark sige Finanstilsynet – ikke kræve løbende anmeldelse af forsikringsbetingelserne. Derimod må tilsynet godt kontrollere, at der er sammenhæng mellem forsikringsbetingelserne og det tekniske grundlag, der beskriver de enkelte ydelser og deres beregning. Den retlige regulering af aftalerelationen mellem livsforsikringsvirksomheden og pensionskunden henhører under domstolene. Mange af disse sager undergives en forudgående prøvelse ved Ankenævnet for Forsikring.

Sondringen mellem det tekniske grundlag og de aftalte forsikringsvilkår er dog ikke helt entydig. På dette område har juridisk og aktuarmæssig tænkning på forskellige måder – og med varierende slagkraft – påvirket tænkningen i forsikringsvirksomhederne, jf. bemærkningerne i afsnit 3.1.2. For den *praktiske styring* af livsforsikringsvirksomhederne har det meget detaljerede tekniske grundlag afgørende betydning. Men for den *retlige vurdering* af livsforsikringsvirksomheders forpligtelser over for pensionskunderne er det de aftalte vilkår (i tillæg til andre forpligtende erklæringer), der er afgørende, jf. f.eks. *U 2011.2273 H*. Sondringen mellem det tekniske grundlag og forsikringsvilkårene kan flyde ud, når vilkårene henviser til grundlaget og derved tillægger det tekniske grundlag aftalekraft.

Hvis ikke andet følger af aftalevilkårene for pensionsordningen, må det tekniske grundlag betegnes som en *hensigtserklæring*, der er udtryk for livsforsikringsvirksomhedens planer om, hvordan den påtænker at opfylde forsikringsaftalen, herunder ved fordeling af overskud og underskud på de enkelte policer. Se om hensigtserklæringer *Grundlæg-*

gende aftaleret, 3. udg. (2008), afsnit 2.1.g., s. 94, og bemærkningerne nedenfor i afsnit 14.2.6.

Sondringen mellem det tekniske grundlag og forsikringsvilkårene er forsøgt trukket skarpere op i de senere år. *Bonus-rapporten* anfører f.eks. på s. 4: “Det slås fast, at de anmeldte tekniske grundlag mv. alene kan indeholde de forhold, som tilsynet ifølge loven skal påse er rimelige og betryggende. Anmeldte bonusregulativer kan eksempelvis ikke indeholde regler for bonusanvendelse. Bonusanvendelse er således et aftaleretligt forhold mellem den enkelte livsforsikringsvirksomhed og den enkelte forsikringstager.”

At en virksomhed har koncession til at drive en bestemt type livsforsikringsvirksomhed, giver en formodning om, at virksomhedens aftaler er indgået i overensstemmelse med de således fastsatte rammer. Denne formodning kan efter omstændighederne få indflydelse på fortolkningen af forsikringsvilkårene, således som det blev gjort gældende i *U 2008.1200 H*. Er en aftale i strid med koncessionen, og er pensionskunden (hvilket som regel vil være tilfældet) i god tro herom, vil aftalen dog som udgangspunkt være gyldig. I sådanne tilfælde må opfyldelsen af aftalen regnskabsmæssigt håndteres som et (uventet) tab, der rammer egenkapitalen og derved virksomhedens solvens, og ikke som udslag af, at en forsikret risiko realiseres.

9.1.3. G82

Livsforsikringsvirksomhederne i den danske pensions- og forsikringsbranche har i en periode baseret deres pensions- og livsforsikringsaftaler på et fælles teknisk beregningsgrundlag. I praksis betegnes grundlaget “G82” (“Grundlaget af 1982”). G82, der trådte i stedet for nogle tidligere branchemæssigt besluttede tekniske grundlag, opstiller 47 *grundformer* inden for livsforsikring (jf. henvisningen hertil i FIL § 20, stk. 1, nr. 1) med forskellig virkemåde, afhængig af alder, køn, død eller invaliditet. Hermed blev det muligt – på ensartet grundlag – at kombinere disse forskellige dækningsformer fleksibelt.

G82 omfatter bl.a. følgende grundformer (en fuldstændig oversigt over grundformerne indgår i det oversigtsskema, der er aftrykt i slutningen af afsnit 16.2.1.):

Sumforsikringer:

- 110 Livsvarig livsforsikring
- 115 Ophørende livsforsikring
- 125 Livsbetinget livsforsikring
- 135 Simpel kapitalforsikring

Rateforsikringer:

- 165 Ophørende livsforsikring i rater
- 175 Livsbetinget livsforsikring i rater
- 185 Simpel kapitalforsikring i rater

Renteforsikringer:

- 210 Livsvarig livrente
- 211 Opsat livrente
- 215 Ophørende livrente
- 216 Opsat, ophørende livrente
- 225 Supplerende ydelse
- 235 Arverente
- 240 Individuel børnerente
- 250 Individuel waisenrente
- 265 Opsat arverente med straks begyndende risiko
- 275 Kunstig arverente

I praktisk forskningsterminologi omtales disse grundformer normalt med et K-nummer, sml. f.eks. oversigten i afsnit 7.3.1.a. (for så vidt angår alderspension).

G82 beregningsgrundlaget blev anvendt af næsten alle danske livsforsikringsvirksomheder fra 1982 og frem til begyndelsen af 1990'erne (og i nogle tilfælde helt frem til 1. juli 1999). G82 grundlaget er kønsopdelt, så der er forskellige præmier afhængigt af den forsikredes køn. I arbejdsmarkedspensionsordninger etableret fra den 1. juli 1999 må der ifølge ligebehandlingsloven ikke finde forskelsbehandling sted på grundlag af køn med hensyn til fastsættelse og beregning af pensionsbidrag (præmier) og ydelser, jf. nærmere i afsnit 9.3. om ligebehandling af kvinder og mænd. Nytegninger i arbejdsmarkedspensionsordninger har således siden den 1. juli 1999 skullet ske på et fælles kønsgrundlag (unisexgrundlag), hvor prisen for en pensionsordning er ens for kvinder og mænd. De beregningsgrundlag, der i dag anvendes af livsforsikringsvirksomhederne, er i vid udstrækning varianter af det kønsafhængige G82 grundlag.

De aktuariemæssige vurderinger og antagelser om fremtidige risikoforhold i pensions- og livsforsikring i G82 vedrører:

- *Risiko* (dvs. den forventede dødelighed/levealder og invaliditetssandsynlighed),
- *Forrentning* (dvs. det forventede renteniveau), og
- *Omkostninger* (dvs. de forventede omkostninger til administration).

I dag anvender livsforsikringsvirksomhederne som nævnt ikke længere G82 i sin rene form ved indgåelse af nye livsforsikringsaftaler, men egne (tilpassede) tekniske grundlag. Da G82 var almindeligt udbredt, kunne virksomhederne begrænse deres indbyrdes konkurrence på risiko, minimumsforrentning og omkostninger. I stedet foregik konkurrencen i højere grad på den merforrentning ud over den aftalte minimumsforrentning (bonustilskrivning), som den enkelte livsforsikringsvirksomhed kunne præstere over for pensionskunderne.

I kraft af den godkendelsesordning, der var gældende indtil den 1. august 1993, blev G82-grundlaget godkendt af Finanstilsynet i medfør af § 10, stk. 2, § 30 og § 31 i den dagældende lov om forsikringsvirksomhed. De forskellige G82-grundformer kunne kombineres afhængig af pensionskundernes ønsker og dækningsbehov. Godkendelsen blev således givet én gang for alle. Denne offentlige godkendelse udelukkede ikke, at livsforsikringsvirksomhederne kunne anvende afvigende tekniske grundlag, hvis blot de kunne anses for betryggende og rimelige over for den enkelte pensionskunde og andre berettigede, jf. Erhvervsankenævnets kendelse af 14. maj 1991 (90-23.254) og afsnit 9.2.2.e. om valgfrihed og kontribution.

9.1.4. Tegningsgrundlaget

9.1.4.a. Begreb

For livsforsikringsvirksomheder med gennemsnitsrenteprodukter foreskriver FIL § 20, stk. 1, nr. 2, 3 og 6, at det tekniske grundlag kan opdeles i tre beregningsgrundlag: *Tegningsgrundlaget* (§ 20, stk. 1, nr. 2, jf. herom i dette afsnit 9.1.4.), *bonusregulativet* (§ 20, stk. 1, nr. 3, jf. afsnit 9.1.5.) og *hensættelsesgrundlaget* (§ 20, stk. 1, nr. 6, jf. afsnit 9.1.6.). I det følgende omtales alene det første af disse tre grundlag:

Tegningsgrundlaget (i aktuarmæssig sprogbrug også kaldet for nytægningsgrundlaget, tarifgrundlaget, tariffen eller 1. ordens grundlaget) viser, hvordan en livsforsikringsvirksomhed beregner forsikringspræmier, tilbagekøbsværdier og fripolicer på tidspunktet for en livsforsikringsaftales indgåelse (tegningstidspunktet). Herved kan man enten fastsætte størrelsen af kundernes pensionsbidrag ud fra den aftalte

pensionsydelse eller omvendt, jf. FIL § 20, stk. 1, nr. 2. I gennemsnitsrenteprodukterne er det heri, at man finder principperne for at beregne de garanterede ydelser, som en pensionskunde har et retskrav på at få.

9.1.4.b. *Krav om betryggenhed og forsigtighed*

Ved indgåelsen af en livsforsikringsaftale (tegningstidspunktet) skal tegningsgrundlaget ifølge FIL § 21, stk. 1, være *betryggende*. Heri ligger, at der skal være stor sikkerhed for, at livsforsikringsvirksomheden ved pensionsydelsens forfaldstidspunkt(er) har tilstrækkelige midler til at opfylde aftalen. I konsekvens heraf skal forudsætningerne om *minimumsforrentning* (grundlagsrenten, dvs. “grundlagets tegningsrente”, også kaldet tegningsrenten), sandsynligheder for dødsfald og invaliditet (*risikoelementet*) samt omkostninger til *administration* af livsforsikringsvirksomheden vælges med forsigtighed i forhold til nutidsværdien af de aftalte pensionsydelser, jf. FIL § 21, stk. 4.

Ifølge forarbejderne til FIL § 21, stk. 4, er det ikke tilstrækkeligt, at tegningsgrundlaget ud fra en helhedsvurdering er betryggende. Således skal *grundlagsrenten* for sig og *risiko- og omkostningselementerne* for sig vælges med forsigtighed, medmindre det er muligt at opdele pensionsbidraget i en garanteret og ugaranteret del. Enhver livsforsikring skal på tegningstidspunktet kunne hvile i sig selv, således at der som anført i FIL § 21, stk. 3, ikke vil være behov for systematisk og permanent tilførsel af andre midler.

At tegningsgrundlaget skal være *betryggende* betyder, at beregnings-elementerne om minimumsforrentning (grundlagsrenten), døds- og invaliditetssandsynlighed (de statistiske beregnings-elementer) samt omkostninger skal vælges forsigtigt. Denne forsigtighed vil normalt medføre, at livsforsikringsvirksomheden får et *overskud* (kaldet det realiserede resultat, jf. afsnit 9.2.3.) i forhold til de garanterede pensionsydelser, som er blevet aftalt med pensionskunderne. Til gengæld for, at størrelsen af pensionsbidraget på tegningstidspunktet er blevet “forsigtigt” og ikke “realistisk” fastsat i forhold til nutidsværdien af de aftalte pensionsydelser, bør pensionskunderne og de begunstigede kunne opnå en rimelig andel af livsforsikringsvirksomhedens overskud. Denne andel udbetales i form af *bonus*, jf. FIL § 21, stk. 1 og 2, samt afsnit 9.2. om rimelighedstilsynet.

9.1.4.c. Den maksimale grundlagsrente

Forsigtighedsprincippet er bl.a. udmøntet i grundlagsrentebekendtgørelsen, hvis § 2, stk. 1, bestemmer, at den grundlagsrente (dvs. minimumsrenten), der anvendes ved forsikringsaftalens indgåelse eller ved ændring heraf (herunder forhøjelse af pensionsbidrag mv.) til at beregne de bidrag, der skal betales for at opnå en bestemt pensionsydelse, skal vælges med forsigtighed.

§ 3 i grundlagsrentebekendtgørelsen forbyder en livsforsikringsvirksomhed at indgå forsikringsaftaler, hvori virksomheden for en periode, der er længere end et år, afskærer sig fra at ændre grundlagsrenten for fremtidige forhøjelser af pensionsbidraget, jf. dog bekendtgørelsens § 5, stk. 4. Det er altså forbudt at garantere en tidsubegrænset minimumsforrentning (grundlagsrente), der også gælder for fremtidige *forhøjelser* af pensionsbidraget. Derimod tilsigter bekendtgørelsen ikke at ændre det løfte, der på tegningstidspunktet er afgivet om at forrente indbetalingerne med grundlagsrenten i hele pensionsordningens løbetid for så vidt angår de pensionsbidrag, der er *aftalt* på tegningstidspunktet. Det gælder både for allerede indbetalte og fremtidige pensionsbidrag og uanset, om det efterfølgende som følge af renteutviklingen mv. viser sig, at grundlagsrenten på tegningstidspunktet er blevet fastsat for højt og derved ikke forsigtigt nok.

Den maksimale grundlagsrente er en øvre grænse. Livsforsikringsvirksomhederne har derfor mulighed for at anvende en mindre rentesats.

Er grundlagsrenten *ugaranteret*, og tegningsgrundlaget efter indgåelsen af en livsforsikringsaftale viser sig at være ubetryggende (f.eks. fordi pensionskunderne lever længere end forudsat på tegningstidspunktet, eller at der ikke opnås investeringsafkast af de indbetalte pensionsbidrag på niveau med den ugaranterede grundlagsrente), kan grundlagsrenten ændres med virkning for både allerede indbetalte og fremtidige pensionsbidrag. En nedsættelse af den ugaranterede grundlagsrente, når tegningsgrundlaget efter indgåelsen af en livsforsikringsaftale viser sig at være ubetryggende, vil medføre en nedsættelse af de forventede pensionsydelser. Sådanne ændringer vil bl.a. vise sig på de pensionsoversigter, som livsforsikringsvirksomheden mindst årligt skal udsende til kunderne, jf. § 5, stk. 1, i informationsbekendtgørelsen. Se nærmere herom i afsnit 14.2.3.

Frem til midten af 1994 anvendte livsforsikringsvirksomhederne en grundlagsrente på 5 % inkl. et garanteret omkostnings- og sikker-

hedstillæg på 0,5 %, således at der ved den matematiske beregning af prisen for en pensionsordning anvendtes en opgørelsesrente på 4,5 %. *Omkostnings- og sikkerhedstillægget* var – og er – tænkt anvendt som ekstra sikkerhed for den fremtidige omkostnings- og risikoudvikling. Grundlagsrenten i G82 på 5 % blev bl.a. valgt ud fra en realbetragtning baseret på de i starten af 1980'erne gældende rente- og inflationsforhold, som var en højrenteperiode. Der er tale om en nominel forrentning efter skat. Jo større den garanterede grundlagsrente er, desto større en pension er en pensionskunde garanteret.

Ifølge artikel 20, stk. 1, afdeling B, litra a, nr. i, i direktiv 2002/83/EF om livsforsikring skal hjemlandenes myndigheder (i Danmark Finanstilsynet) fastsætte en maksimal sats for rentegarantier, der ikke må overstige 60 % af rentesatsen for statsobligationslån. I overensstemmelse med denne sats (jf. tilsvarende art. 17 i 1979-direktivet) fastsatte Finanstilsynet på *administrativt grundlag* (ved skrivelse af 26. maj 1994) med virkning fra 1. juli 1994 den maksimale grundlagsrente til 3 % for nytegnede livsforsikringer heri medregnet det garanterede omkostnings- og sikkerhedstillæg på 0,5 %. Siden 1995 har dette væsentlige aspekt af tilsynsvirksomheden været reguleret i skiftende grundlagsrentebekendtgørelser. Den 1. juli 1999 og 1. januar 2011 er grundlagsrenten blevet nedsat til henholdsvis 2 % og 1 % for nytegnede livsforsikringer.

Hvis en pensionskunde indbetaler et pensionsbidrag på kr. 100 på en pensionsordning med en garanteret grundlagsrente på 1 %, vil kunden efter 30 år være garanteret en pension beregnet på grundlag af et samlet pensionsdepot på kr. 134,78 ($1,01^{30} \times \text{kr. } 100$). Hvis den garanterede grundlagsrente derimod er på 2 %, er pensionskunden for et indbetalt pensionsbidrag på kr. 100 efter 30 år garanteret et pensionsdepot på kr. 181,14 ($1,02^{30} \times \text{kr. } 100$). Den økonomiske forskel på kr. 46,36 (forskellen mellem kr. 181,14 og kr. 134,78) for en pensionskunde med en garanteret grundlagsrente på henholdsvis 1 % og 2 % er efter 30 år således på ca. 34,4 % ($\text{kr. } 46,36 / \text{kr. } 134,78 \times 100 \%$).

Nedsættelserne af grundlagsrenten er navnlig forårsaget af det *faldende renteniveau* i samfundet. Det lave renteniveau har forringet livsforsikringsvirksomhedernes muligheder for at opnå et fremtidigt investeringsafkast af de indbetalte pensionsbidrag, der (i gennemsnit over perioden fra indbetaling til udbetaling) mindst kan give et afkast svarende til den valgte garanterede grundlagsrente. De for-

ringede afkastmuligheder vanskeliggør livsforsikringsvirksomhedernes muligheder for at leve op til de garanterede pensionsydelse uden tab. Nedsættelserne af grundlagsrenten har endvidere medført, at forskellige generationer af pensionskunder har fået forskellige garanterede grundlagsrenter afhængigt af tidspunktet for indgåelsen af en livsforsikringsaftale.

Også danskernes længere levetider og skærpelsen af pensionsafkastbeskatningen har medført, at de pensionsbidrag, der f.eks. for 15-20 år siden blev anset for at være forsigtigt fastsat i forhold til de garanterede pensionsydelse, i dag ikke kan karakteriseres som betryggende. Livsforsikringsvirksomhederne må derfor ofte foretage ekstrahensættelser i deres regnskaber på de livsforsikringsaftaler, der blev indgået for 15-20 år siden, for dermed at sikre, at de kan opfylde disse aftaler.

Sådanne ekstrahensættelser forringer livsforsikringsvirksomhedernes solvens og kan give problemer med at overholde den finansielle lovgivnings kapitalkrav, fordi de ofte finansieres af basiskapitalen, der normalt alene skal dække virksomhedernes kapitalkrav, jf. nærmere herom i kapitel 12 om kapitalspørgsmål.

9.1.5. Bonusregulativet

Bonusregulativet (også kaldet bonusgrundlaget og 2. ordens grundlaget) er en del af det tekniske grundlag. Det anvendes ifølge FIL § 20, stk. 1, nr. 3, til at beregne størrelsen og fordelingen af pensionskundernes andel af over- eller underskuddet (også kaldet det realiserede resultat, se hertil afsnit 9.2.3.) i en livsforsikringsvirksomhed. I et forsikringsmatematisk (og tilsynsmæssigt) perspektiv udloddes overskuddet i form af "bonus". Da bonusregulativet ændres hyppigere end den øvrige del af det tekniske grundlag, udfærdiges det normalt som et særskilt dokument. Om dettes mulige aftaleretlige retsvirkninger henvises til afsnit 14.2.7.

I et forsikringsaftaleretligt perspektiv er bonus de midler, som – ud over de aftalte ydelse – anvendes til at opfylde forsikringsaftalen, jf. side 8 i *Bonus-rapporten*. Bonus anvendes f.eks. til at forhøje pensionsydelse ud over det, som er beregnet på tegningsgrundlaget.

Bonus fremkommer ved, at livsforsikringsvirksomheden har opnået en større *forrentning* (afkast) af indbetalingerne end angivet ved tegningsgrundlagets grundlagsrente, at de faktiske udgifter til *risikoelementer* (dødsfald, kritisk sygdom og invaliditet) er mindre end forudsat

i tegningsgrundlaget, eller ved *at* virksomhedens faktiske *omkostninger* til administration er mindre end forudsat i tegningsgrundlaget. Begrebet opdeles tilsvarende i *rentebonus*, *risikobonus* og *omkostningsbonus*. I dagligdagens terminologi indgår disse bonustilskrivninger som en del af den *kontorente* (også kaldet depotrente), som årligt tillægges den forsikringsmæssige opsparing.

Ifølge forarbejderne til FIL § 21, stk. 1 (der fastslår det grundlæggende krav om betryggenhed i det tekniske grundlag), må der ikke uddeles et større beløb i bonus, end der er til rådighed, jf. herved afsnit 9.2.4. om opdeling af forsikringsbestanden i grupper.

I modsætning til tegningsgrundlaget, der skal fastsættes forsigtigt, kan bonusregulativet være *realistisk*, idet retten til bonus alene er en betinget ydelse (nemlig betinget af, at der er et overskud i virksomheden, der kan udloddes som bonus til pensionskunderne). Grundlagsrenten er derimod ofte garanteret og ubetinget.

Da størrelsen af fremtidig bonus er ugaranteret, er det som regel muligt for en livsforsikringsvirksomhed at *ændre* reglerne for at tildele bonus både for nyttegninger og for allerede indgåede livsforsikringsaftaler. Sådanne ændringer kan ifølge FIL § 21, stk. 2, tage sigte på at fastsætte (endnu) mere rimelige regler for beregning og fordeling af bonus. Adgangen hertil er fri inden for de grænser, der sættes af rimelighedsreglerne, jf. herom i afsnit 9.2. Det gælder, uanset om nogle af pensionskunderne som følge af ændringen stilles ringere end under det tidligere bonusregulativ. Det er dog en betingelse, at de indgåede livsforsikringsaftaler ikke *forhindrer* ændringer af reglerne om beregning og fordeling af bonus.

Selve *bonusanvendelsen*, dvs. anvendelsen af pensionskundernes overskudsandel til f.eks. at forhøje pensionsydelse, at nedsætte pensionsbidragene i den næste bidragsperiode, at afkorte bidragsbetalingsperioden eller at foretage kontant udbetaling til kunderne, er ikke en del af bonusregulativet og derved heller ikke af det tekniske grundlag. Anvendelsen af pensionskundernes andel af overskuddet i form af bonus beror på det aftaleretlige forhold mellem livsforsikringsvirksomheden og pensionskunderne, jf. afsnit 9.2.5. om bonusanvendelse.

9.1.6. Hensættelsesgrundlaget

Hensættelsesgrundlaget (også kaldet for markedsværdigrundlaget og 3. ordens grundlaget) er den del af det tekniske grundlag, der fastslår, hvilke beløb en livsforsikringsvirksomhed skal hensætte i sit regnskab til brug til opfyldelse af bl.a. de forpligtelser i form af løfter, som er givet til pensionskunderne. Pligten til at præcisere disse forhold i det tekniske grundlag følger af FIL § 20, stk. 1, nr. 6.

Det fremgår af § 66, stk. 4, i bekendtgørelse nr. 25 af 16. januar 2012 om finansielle rapporter for forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser (regnskabsbekendtgørelsen), at der ved opgørelsen af hensættelserne til livsforsikringsforpligtelser skal anvendes de *bedst mulige skøn* over de involverede forsikringsrisici, herunder dødelighed og invaliditetshyppighed mv., og det bedst mulige skøn for de fremtidige omkostninger til administration. Herudover skal der anvendes en *diskonteringsrentekurve* til værdiansættelsen af de pensionsløfter om en garanteret minimumsforrentning (grundlagsrente) og ret til bonus, som virksomheden har givet pensionskunderne, og som opgøres løbende efter det aktuelle markedsrenteniveau, jf. nærmere herom afsnit 12.2.3.

I hensættelsesgrundlaget skal der ifølge regnskabsbekendtgørelsens bilag 1, punkt 54, 60, 61 og 62, også medregnes et *risikotillæg*. Risikotillægget er et skønnet tillæg, som livsforsikringsvirksomheden på markedet må forventes at skulle betale til en erhverver af bestanden af livsforsikringer, for at denne vil påtage sig risikoen for udsving i størrelsen af og betalingstidspunkterne for de garanterede ydelser. Størrelsen af hensættelsen i en livsforsikringsvirksomheds regnskab skal *ikke* (som tegningsgrundlaget) være *betryggende*, men skal i henhold til regnskabsbekendtgørelsens § 65 være *tilstrækkelig* til at dække alle virksomhedens forsikringsforpligtelser uden samtidig at være større end nødvendigt.

Med hensyn til det bedst mulige skøn over dødelighed (dvs. levetider) har Finanstilsynet fastsat såkaldte *benchmarks* (dvs. formaliserede sammenligningsgrundlag) for den observerede nuværende *dødelighed* og for de forventede fremtidige *levetidsforbedringer*. På disse sammenligningsgrundlag kan Finanstilsynet vurdere, om de af livsforsikringsvirksomhederne anvendte dødeligheder er rimelige, og derved sikre, at virksomhederne har tilstrækkelige hensættelser i deres regnskaber i forhold til deres forpligtelser. Livsforsikringsvirksomhederne har dog mulighed for at anvende dødeligheder, der adskiller sig fra det af Finanstilsynet fastsatte *benchmark*, hvis virksomhederne statistisk kan dokumentere konkrete forskelle mellem dødeligheden i deres forsikringsbestand og i benchmarket.

9.2. Rimelighedstilsynet

9.2.1. Reguleringens formål og grundlag

Livs- og pensionsforsikringer løber som nævnt ofte i meget lang tid, hvor der (hvis der er tale om gennemsnitsrenteprodukter) gives løfter om fremtidige ydelser af en nærmere angivet størrelse mod indbetaling af pensionsbidrag i hele denne periode. Som anført i kapitel 8 har det finansielle tilsyn til formål at beskytte pensionskunderne og de begunstigede, så indgåede aftaler opfyldes efter deres indhold og under overholdelse af den finansielle lovgivning.

Pensionskunderne og de begunstigede skal bl.a. beskyttes mod vilkårligheder i de skøn, som livsforsikringsvirksomheder med gennemsnitsrenteprodukter nødvendigvis må udøve, når overskuddet gøres op og fordeles, *dels* mellem livsforsikringsvirksomheden og kunderne, *dels* mellem pensionskunderne indbyrdes. Denne fordeling er nødvendig i gennemsnitsrenteprodukter, hvor størrelsen af pensionsbidraget er fastsat “forsigtigt” og ikke “realistisk” (i forhold til nutidsværdien af de aftalte pensionsydelser), og hvor der derfor typisk vil være et overskud at fordele, herunder som bonus mv.

At livsforsikringsvirksomhederne på aftaletidspunktet skal anlægge deres forudsætninger om *minimumsforrentning* (dvs. om grundlagsrentens størrelse), om *omkostningerne* og om sandsynligheder for dødsfald og invaliditet (*risikoelementerne*) forsigtigt, følger af FIL § 21, stk. 4. Dette forsigtighedsprincip indebærer, at pensionskunderne normalt betaler et for højt pensionsbidrag i forhold til de garanterede ydelser, således at der opstår et *overskud* (kaldet det realiserede resultat, se hertil afsnit 9.2.3.). Til gengæld har de ret til tilbagebetaling af dette overskud (i form af bonus), som det for høje pensionsbidrag har givet anledning til. Se hertil afsnit 9.1.4.

Overordnet skal tilsynet sikre, at pensionskunder med gennemsnitsrenteprodukter får en rimelig andel af livsforsikringsvirksomhedens overskud (bonus), når livsforsikringsaftalen – hvilket er det typiske i Danmark – giver pensionskunderne ret til en andel af overskuddet. En del af overskuddet skal herefter fordeles til kunden i et omfang, der er *rimeligt* i forhold til, hvordan den enkelte pensionskunde har bidraget (kontribueret) til overskuddet. Dette grundlæggende princip kaldes for *kontributionsprincippet*. Det finder udtryk i FIL § 21, stk. 2, hvorefter de anmeldte regler for beregning og fordeling af det realiserede resultat skal føre til en rimelig fordeling.

Finanstilsynet fører i henhold til FIL § 21, stk. 7, tilsyn med disse forhold (*rimelighedstilsynet*). Tilsynet indebærer en skønsmæssig vurdering af den enkelte sag. Der antages at gælde en vis margin for denne rimelighedsvurdering. Finanstilsynet vil normalt først reagere, hvis et forhold kan siges at være klart urimeligt.

I Finanstilsynets “fortolkning” af 16. november 2010 antages det, at regler for fordeling af det realiserede resultat i en livsforsikringsvirksomhed, der ved aftale *ikke* er omfattet af kontributionsbekendtgørelsen, *også* skal føre til en rimelig fordeling, jf. FIL § 21, og at tilsynet ved udøvelsen af dette skøn vil tage udgangspunkt i kontributionsbekendtgørelsens regler.

Som et eksempel på rimelighedstilsynet kan Erhvervsankenævnets kendelse af 4. februar 2010 (J.nr. 2009-0018518) nævnes, hvor nævnet med henvisning til bl.a. FIL § 21, stk. 1 og 2, stadfæstede Finanstilsynets påbud til en livsforsikringsvirksomhed om at nedskrive skyggekontoen (egenkapitalens tilgodehavende over for pensionskunderne, jf. nedenfor afsnit 9.2.2.b. om det beregningsmæssige kontributionsprincip), således at tilbagekøbsomkostningerne og udtrådte kunders andel af skyggekontoen ikke blev betalt af de tilbageblivende kunder.

Som et yderligere eksempel på rimelighedstilsynet kan Finanstilsynets afgørelse af den 21. december 2010 nævnes. Sagen angik fordeling af *risikobonus* i en bonusberettiget firmapensionsordning i SEB Pension. Ifølge aftalen mellem arbejdsgiveren og SEB Pension skulle et eventuelt overskud på risikoforsikringerne udbetales til arbejdsgiveren. Tilsynet fandt, at dette vilkår var i strid med FIL § 21, stk. 2, om en rimelig fordeling af det realiserede resultat, fordi medarbejderne (pensionskunderne) i så fald ikke ville få en andel af det realiserede resultat, som var rimelig, i forhold til hvordan de har bidraget til dette resultat. Afgørelsen forudsætter, at FIL § 21, stk. 2, indeholder et præceptivt forbud mod firmapensionsaftaler, hvorved arbejdsgivere oppebærer en risikobonus, som (ved anden og måske mere traditionel aftale) kunne tilfalde de ansatte forsikrede. Et sådant forbud har ikke en sådan støtte i bestemmelsens ordlyd, som må kræves for at udvirke en sådan begrænsning i den almindelige aftalefrihed.

Rimelighedstilsynet består også i en kontrol med, at de andre anmeldte forhold i det tekniske grundlag efter FIL § 20, stk. 1, nr. 1-5, er rimelige for den enkelte pensionskunde og andre berettigede efter forsikringsaftalerne, jf. FIL § 21, stk. 1.

Som eksempel kan nævnes Finanstilsynets afgørelse af 12. december 2003 (gengivet hos *Hjetting m.fl.* (2011), s. 601), hvor tilsynet udtalte, at kravet om et rimeligt teknisk grundlag i FIL § 21, stk. 1, indebærer, at der skal være en passende sammenhæng mellem omfanget af opbygning af basiskapital af en pensionskundes indbetalinger og overskud på den ene side, og de kapitalkrav som pensionskundens pensionsordning indebærer for livsforsikringsvirksomheden på den anden side. Finanstilsynet fandt det ikke rimeligt, at der anvendes mere end 5 % af indbetalingerne til opbygning af basiskapital i form af særlige bonushensættelser (se hertil s. 282). Der blev lagt vægt på, at lovgivningens krav til basiskapital udgør under 5 % af de forsikringsmæssige hensættelser. Som andre eksempler kan nævnes Finanstilsynets og Erhvervsankenævnets afgørelser af 26. marts 2004 og 26. oktober 2006 (j. nr. 2005-002561) om bonusanvendelse og Finanstilsynets afgørelse af 29. januar 2010 om kursværn, omtalt i afsnit 9.2.5. og afsnit 12.7.3.

Livsforsikringsprodukter, der baseres på markedsrente, er ikke forpligtet til at give pensionskunderne andel i et eventuelt overskud i form af bonus. Ej heller er forsikringsaftaler uden ret til bonus ifølge grundlagsrentebekendtgørelsens § 4, stk. 1, nr. 6, begrænset af, at grundlagsrenten p.t. maksimalt må være på 1 %. Beregningsgrundlaget for sådanne aftaler skal ligesom beregningsgrundlaget for livsforsikringsaftaler med ret til bonus i henhold til FIL § 21, stk. 1, på tegningstidspunktet være betryggende og rimelige over for pensionskunderne. I 1970'erne solgte nogle livsforsikringsvirksomheder livrenter uden ret til bonus med garanterede renter på op til 20 %.

9.2.2. Kontributionsprincippet

9.2.2.a. Funktion

Ifølge FIL § 21, stk. 2, skal de anmeldte regler i det tekniske grundlag mv. for *beregning og fordeling* af det realiserede resultat, jf. § 20, stk. 1, nr. 3 (bonusregulativet), være “præcise og klare” og føre til en “rimelig fordeling”. Hermed fastslår loven det såkaldte *kontributionsprincip*. Kontributionsprincippet tager sigte på forsikringsbestande med gennemsnitsrenteprodukter, der ud over en garanteret minimumsforrentning (grundlagsrenten) af pensionsopsparingen har fået et løfte om overskudsdeling (bonus).

Se nærmere om kontributionsprincippet i Aktuarforeningens rapport fra oktober 2008 om Det fordelingsmæssige kontributionsprincip (jf. om dette begreb nedenfor i afsnit 9.2.2.c.) samt *Henrik Bjerre-Nielsen m.fl.* i Hyldestskrift til

Jørgen Nørgaard (2003), s. 387 ff. Kontributionsprincippet fik sin betegnelse i et juridisk responsum afgivet af Erik Werlauff i juni 1995 til Assurandør-Societetet (i dag Forsikring & Pension).

Kontributionsprincippet indebærer, at det *resultat* – hvad enten der er tale om overskud eller underskud – som en livsforsikringsvirksomhed har opnået i en forsikringsbestand, efter at pensionskunderne bl.a. har fået tilskrevet den garanterede minimumsforrentning (grundlagsrenten) af deres pensionsopsparinger, bliver fordelt blandt de berettigede parter (hvad enten der er tale om virksomhedens egenkapital eller de enkelte pensionskunder), i forhold til hvordan de har bidraget til resultatet i bestanden.

At “kontribuere” betyder netop at “bidrage til”. Hvis fordelingen fører til, at *egenkapitalen* “får” mere, end hvad der kontributionsmæssigt er rimeligt, er kontributionsprincippet ikke overholdt. Finanstilsynet vil i en sådan situation kunne påbyde livsforsikringsvirksomheden at foretage de fornødne ændringer, jf. FIL § 21, stk. 7. Det samme gælder, hvis én pensionskunde får mere bonus, end pensionskunden har bidraget til, idet der derved vil kunne ske en økonomisk omfordeling til skade for en anden pensionskunde.

Der sondres mellem det beregningsmæssige og fordelingsmæssige kontributionsprincip:

9.2.2.b. *Det beregningsmæssige kontributionsprincip*

Det *beregningsmæssige kontributionsprincip* fastslår, hvor stor en andel af overskuddet eller underskuddet i en forsikringsbestand, der henholdsvis skal tilfalde livsforsikringsvirksomheden (egenkapitalen) og pensionskunderne. Egenkapitalens andel af overskuddet opdeles i to komponenter.

Den ene komponent udgøres af en *egenkapitalforrentning*, der svarer til investeringsafkastet af de aktiver, der dækker egenkapitalen. Hvis der består et investeringsfællesskab mellem pensionskunderne og livsforsikringsvirksomheden, er egenkapitalforrentningen på niveau med det afkast, som kunderne får. Livsforsikringsvirksomhedens beholdning af aktiver kan dog være opdelt, så afkastet af bestemte aktiver skal tildeles egenkapitalen, jf. kontributionsbekendtgørelsens § 2, stk. 6. Egenkapitalforrentningen svarer i så fald til investeringsafkastet af de bestemte aktiver, der dækker egenkapitalen.

Den anden komponent udgøres af en *risikoforrentning* (tidligere kal-

det driftsherretillæg), der afspejler omfanget af den risiko, som egenkapitalen har for at realisere et underskud på sine livsforsikringsaftaler (dvs. på pensionsløfterne), jf. herved § 6, stk. 3, i kontributionsbekendtgørelsen. Pensionskunderne skal således betale et beløb til egenkapitalen, der afspejler den risiko, som egenkapitalen dermed påtager sig for at opfylde kundernes løfter. Til gengæld skal kunderne ikke betale for, at investeringsafkastet for de aktiver, der dækker egenkapitalen, bliver negativt. Den anmeldelse, som livsforsikringsvirksomheden skal afgive i medfør af FIL § 20, stk. 1, nr. 3, jf. § 21, stk. 2, skal bl.a. redegøre for, hvorvidt den anmeldte risikoforrentning er "rimelig" i forhold til den risiko, der påhviler egenkapitalen.

Som følge af den risiko, egenkapitalen påtager sig for at opfylde kundernes løfter, får egenkapitalen og pensionskunderne ikke lige meget i forrentning. Derfor skal egenkapitalen både have en *egenkapitalforrentning* og *risikoforrentning*. Kunderne skal alene have en forrentning, der er på niveau med egenkapitalforrentningen, hvis der er et investeringsfællesskab mellem kunderne og egenkapitalen.

Vejledning nr. 9791 af 20. december 2005 om markedsdisciplin og anmeldelse af regler for egenkapitalens andel af det realiserede resultat i livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser anfører en række krav til livsforsikringsvirksomheders *anmeldelser* af regler om egenkapitalforrentning og risikoforrentning. Hvis en livsforsikringsvirksomheds anmeldelse opfylder disse krav, antages den at udvise *tilstrækkelig markedsdisciplin*. Finanstilsynet vil alene gribe ind over for anmeldte regler, der er åbenlyst urimelige. Følger en livsforsikringsvirksomheds anmeldelse af regler for egenkapitalens andel af det realiserede resultat vejledningen, vil Finanstilsynet som udgangspunkt ikke anmode om yderligere begrundelser mv. Finanstilsynet vil derimod foretage en normal gennemgang af, om de anmeldte regler er betryggende og rimelige over for pensionskunderne og andre berettigede, hvis en anmeldelse ikke følger vejledningen.

Forrentningen af egenkapitalen i en livsforsikringsvirksomhed, hvor pensionskunderne har ret til overskudsdeling (bonus), beregnes således ikke residualt, som det normalt er tilfældet i erhvervsvirksomheder.

Har egenkapitalen som følge af et for lavt realiseret resultat ikke fået tilskrevet den forrentning, som den er berettiget til (mens pensionskunderne har fået tilskrevet det minimumsafkast, som de er blevet garanteret), vil egenkapitalens krav på denne forrentning kunne bogføres på en såkaldt *skyggekonto*. Skyggekontoen viser altså den manglende risikoforrentning til egenkapitalen og øvrige udlæg fra egenkapitalen

(som f.eks. markedsværdistyrkelse af de garanterede ydelser, jf. nærmere herom i afsnit 12.2.3.). Dermed viser skyggekontoen egenkapitalens krav på fremtidige positive realiserede resultater.

Se herved § 6, stk. 6, 7 og 9, i kontributionsbekendtgørelsen, § 111 i regnskabsbekendtgørelsen (bekendtgørelse nr. 25 af 16. januar 2012 om finansielle rapporter for forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser) og vejledning nr. 9791 af 20. december 2005 om markedsdisciplin og anmeldelse af regler for egenkapitalens andel af det realiserede resultat i livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser.

9.2.2.c. *Det fordelingsmæssige kontributionsprincip*

Når overskuddet eller underskuddet mellem livsforsikringsvirksomheden (egenkapitalen) og pensionskunderne er fordelt, skal det overskud eller underskud, som er henført til pensionskunderne, enten tilskrives en kollektiv reserve kaldet *det kollektive bonuspotentiale* (tidligere kaldet bonusudjævningshensættelser) eller direkte tilskrives den enkelte pensionskundes depot som bonus (i praksis kaldet kontorente eller depotrente). Fordelingen af overskuddet eller underskuddet mellem pensionskunderne indbyrdes skal ske i overensstemmelse med *det fordelingsmæssige kontributionsprincip* – et begreb, der undertiden også anvendes som selve denne fordeling.

Pensionskunderne kan på deres individuelle depoter få tilført en andel af midlerne i det kollektive bonuspotentiale som bonus, hvis livsforsikringsvirksomhederne skønner det økonomisk forsvarligt, at denne kollektive reserve bliver formindsket. Det kollektive bonuspotentiale skal ifølge forarbejderne til FIL § 21, stk. 2, frigives til den enkelte pensionskundes depot som bonus på rimelig vis under forsikringsaftalens løbetid. Tilsvarende fastslår § 7, stk. 3, i kontributionsbekendtgørelsen, at det fordelingsmæssige kontributionsprincip skal være opfyldt over en årrække. Dermed sikres det, at de pensionskunder, som har bidraget til opbygningen af midlerne i det kollektive bonuspotentiale, også får del i disse midler. Herudover kan midlerne i det kollektive bonuspotentiale anvendes til at dække fremtidige tab på investeringer, særlige bonushensættelser og til ekstrahensættelser, hvis tegningsgrundlaget viser sig at være ubetryggende, jf. *Bonus-rapportens* side 8 og 12.

Hvis en pensionskunde vælger at overføre sin pensionsordning til en anden livsforsikringsvirksomhed eller at få pensionsopsparingen udbetalt (dvs. tilba-

gekøbt), før han går på pension, og dette er muligt ifølge forsikringsaftalen, har han ikke krav på at få en forholdsmæssig andel af det kollektive bonuspotentialer med sig eller udbetalt, jf. side 7-8 i *Bonus-rapporten*.

En del af pensionskundernes overskud kan efter aftale med livsforsikringsvirksomheden indgå i opgørelsen af virksomhedens basiskapital som særlige bonushensættelser (type A) eller (type B), der anvendes til at opfylde en livsforsikringsvirksomheds kapitalkrav, jf. nedenfor afsnit 12.5.2.

En anvendelse af kontributionsprincippet fører ikke til en entydig fordelingsnøgle, men giver nogle rammer for en rimelig bonusfordeling. Det er altså ikke en facitliste.

9.2.2.d. Kontributionsbekendtgørelsen

Med bekendtgørelse om kontributionsprincippet, nr. 358 af 6. april 2010, er der indført en detaljeret regulering af disse vanskelige fordelingsproblemer. Bekendtgørelsen (der i daglig tale omtales som “kontributionsbekendtgørelsen”) finder anvendelse, hvis pensionskunderne og andre berettigede efter forsikringsaftalerne er berettigede til *bonus*, og det ikke er *aftalt*, at det realiserede resultat beregnes og fordeles efter en anden nærmere angiven metode, jf. § 1, stk. 1. Bekendtgørelsens regler kan ses som en detaljeret rimelighedsstandard, der gælder for de forsikringsaftaler, som ikke selv regulerer disse spørgsmål om fordeling af overskud og underskud. For andre forsikringsaftaler gælder den almindelige rimelighedsstandard i FIL § 21, stk. 1 og 2, jf. nærmere afsnit 9.2.1. med henvisninger til tilsynspraksis.

Både rimelighedsstandarderne i FIL § 21, stk. 1 og 2, og reglerne i kontributionsbekendtgørelsen er offentligretlige. Ligesom generalklausulen om “god markedsføringsskik” i markedsføringslovens § 1, og den tilsvarende god skik-klausul i FIL § 43, stk. 1, forpligter reglerne livsforsikringsvirksomhederne til at udvise rimelighed over for deres kunder ved fordelingen af resultatet i pensionsordningen. Men FIL § 21, stk. 1 og 2, og kontributionsbekendtgørelsen regulerer ikke selv retsvirkningerne af, at der *aftaleretligt* ikke foreligger en sådan rimelighed. De aftaleretlige konsekvenser må i givet fald håndteres med hjemmel i aftalelovens § 36 eller andre ugyldighedsregler, jf. herom i afsnit 14.4.3. Hvis der ikke foreligger rimelighed i tilsynsretlig forstand, kan Finanstilsynet i henhold til FIL § 21, stk. 7, påbyde en livsforsikringsvirksomhed at foretage de fornødne ændringer i det

tekniske grundlag. Derimod har tilsynet ikke hjemmel til at ændre i aftalegrundlaget, der dog forudsættes at være i overensstemmelse med det tekniske grundlag.

Kontributionsbekendtgørelsen kan som nævnt fraviges ved aftale mellem parterne. En sådan fravigende aftale må have samme udtrykkelighed som den aftale, hvorved forsikringsaftalen blev indgået. En livsforsikringsvirksomheds ensidige vedtagelser i et *bonusregulativ* giver derfor ikke i sig selv hjemmel til at fravige kontributionsbekendtgørelsen, jf. nærmere herom i afsnit 14.2.7. Sådanne vedtagelser skaber nemlig ikke en forsikringsaftale. Et bonusregulativ udmønter alene den ret og pligt, der ifølge FIL § 20, stk. 1, nr. 3, tilkommer livsforsikringsvirksomheden til at foretage en fordeling af overskuddet. Se hertil bemærkningerne på s. 220 med henvisning til AK 67.824 (22.1.07) og AK 67.808 (22.1.07).

Er kontributionsbekendtgørelsen *fraveget ved aftale* mellem en livsforsikringsvirksomhed og pensionskunderne, *kan* en sådan aftale være i strid med den generelle regel i medfør af FIL § 21, stk. 2, hvorefter der skal foretages en rimelig beregning og fordeling af overskuddet. Aftalen vil i så fald være i strid med forbuddet mod “lov og ærbarhed”, jf. bemærkningerne herom i afsnit 8.2.2.

Finanstilsynet har i en vejledende udtalelse af 16. november 2010 udtalt, at tilsynet ved sin rimelighedsvurdering i en sådan situation vil tage udgangspunkt i de rammer for rimelighed, der er fastsat i kontributionsbekendtgørelsen. Disse rammer vil således blive anvendt som et *benchmark* for minimumskrav ved vurdering af, hvad der er en rimelig beregning og fordeling. Denne antagelse kan dog ikke forstås således, at kontributionsbekendtgørelsen hermed er ophøjet som en præceptiv ramme for aftaler om fordeling af overskud og underskud i en livsforsikringsordning. Det fremgår da også af § 1, stk. 1, 2. pkt., i kontributionsbekendtgørelsen, at den alene finder anvendelse, når det ikke er aftalt, at det realiserede resultat beregnes og fordeles efter en anden nærmere angiven metode.

Urimelige aftaler om en anden fordeling af overskuddet end anført i kontributionsbekendtgørelsen kan efter omstændighederne justeres i medfør af generalklausulen i aftalelovens § 36. Finanstilsynet har ikke hjemmel til at foretage en justering af aftalegrundlag i henhold til aftalelovens § 36, der alene kan påberåbes af pensionskunderne. Kompetencen hertil ligger hos Ankenævnet for Forsikring (efter de procesregler, der gælder herfor) og (endeligt) domstolene. Derimod

kan tilsynet i medfør af FIL § 21, stk. 7, påbyde en ændring af det tekniske grundlag, hvis der som anført ovenfor foreligger tilsynsretlig urimelighed.

De detaljerede regler i kontributionsbekendtgørelsen præsenteres i det følgende.

9.2.2.e. Valgfrihed og kontribution

Man har diskuteret, om det er "betryggende og rimeligt" at indføre valgfrihed i pensionsordninger. Visse former for valgfrihed kan nemlig undergrave de stordriftsfordele, der opnås gennem det obligatoriske medlemskab af en fælles ordning, og medføre en spekulativ kundeadfærd til skade for pensionsordningens økonomi.

Spørgsmålet var til principiel diskussion ved gennemførelsen af de første fleksible arbejdsmarkedspensionsordninger i slutningen af 1980'erne. Efter drøftelser med Assurandør-Societetet (nu *Forsikring & Pension*) godkendte Finanstilsynet i oktober 1989 nogle generelle retningslinjer for godkendelse af en ordning med *valgfri ægtefælledækning*. Denne ægtefælledækning blev beregnet kollektivt, idet forsikringsvirksomheden jo ikke ved, om kunderne er gift, og hvilken alder ægtefællen i givet fald har. Tilsynet afslog på den baggrund en anmodning fra en forsikringsvirksomhed om at godkende virksomhedens valgfrie ægtefælledækning, da den ikke var i overensstemmelse med de generelle retningslinjer.

Erhvervsankenævnet omgjorde i en kendelse af 14. maj 1991 (90-23.254) afgørelsen og udtalte følgende generelle bemærkninger om problemstillingen:

"Ankenævnet bemærker, at valgfrihed inden for kollektive forsikrings- og pensionsordninger i princippet strider mod den kollektive ordnings ide og derfor ud fra en teoretisk betragtning ikke burde være tilladt. Det fremgår af sagen, at begge parter for så vidt er enige i dette teoretiske udgangspunkt. Ved de ændringer til beregningsgrundlaget G82, som Finanstilsynet har godkendt efter forhandling med Assurandør-Societetet, har tilsynet imidlertid tilladt, at dette teoretiske udgangspunkt fraviges. Ankenævnet finder, at det forhold, at Finanstilsynet har truffet aftale med Assurandør-Societetet om en vis ordning, ikke i sig selv kan medføre, at tilsynet kan afslå at godkende andre ordninger, der indeholder valgfrihed, såfremt disse efter en konkret bedømmelse må anses for betryggende".

Erhvervsankenævnet foretog herefter en gennemgang af den anmeldte ordning og fandt, at denne var lige så betryggende som den generelle ordning, som Finanstilsynet havde godkendt.

I dag er det almindeligt anerkendt, at der også i kollektive ordninger som de overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensioner er behov for at tilgodese den individuelle valgfrihed. Ifølge embedsmandsrapporten “Større valgfrihed i pensionsopsparingen, maj 2003” (i det følgende kaldet *Bremer-rapporten*) kunne denne valgfrihed endog godt styrkes yderligere uden at undergrave arbejdsmarkedspensionens grundlæggende solidariske karakter. Rapportens s. 233 anfører herom:

“Generelt er det muligt at tilbyde øget valgfrihed i arbejdsmarkedspensionsordningerne, samtidig med at det solidariske element bevares. Det gælder for både valgfrihed i investeringsbeslutningen, valgfrihed med hensyn til valg af ydelser og valgfrihed med hensyn til valg af pensionsudbyder. Men bevarelsen af det solidariske element kræver, at der opstilles begrænsninger for valgmulighederne og præciseringer af vilkårene for valgfriheden. ...”

Bremer-rapporten noterede tillige, at man bør være forsigtig med at fremme den politiske interesse i øget valgfrihed for den enkelte pensionskunde gennem lovgivning. Da arbejdsmarkedspensionen er opbygget via kollektive overenskomster, bør en øget valgfrihed i størst mulig grad gennemføres af parterne selv (a.st. s. 233).

9.2.3. Det realiserede resultat

Det tal, der danner grundlag for reglerne i FIL §§ 20, stk. 1, nr. 3, og 21, stk. 2, samt i kontributionsbekendtgørelsen, kaldes det realiserede resultat. Tallet fremkommer som livsforsikringsvirksomhedens overskud eller underskud i et regnskabsår, efter at pensionskunderne har fået forrentet deres pensionsopsparing med den aftalte *minimumsforrentning* (grundlagsrenten), og efter at de udgifter til *risikodækning* og *omkostninger*, der er forudsat i det tekniske grundlag, er fratrukket. Dermed udgør det realiserede resultat forskellen mellem det *faktiske* og det i tegningsgrundlaget *forudsatte* regnskabsforløb. Hvis det realiserede resultat er positivt, har den faktiske økonomiske udvikling været bedre end den økonomiske udvikling, som tegningsgrundlaget forudsatte.

Ifølge bekendtgørelsens § 3, stk. 1, kan dette overskud eller underskud (som skal fordeles mellem pensionskunderne) opdeles i tre bonuselementer: Rentebonus, risikobonus og omkostningsbonus: *Rentebonus*

betegner den del af en bonus, der skyldes en bedre forrentning end den grundlagsrente, der forsigtigvis på tegningstidspunktet er antaget i det tekniske grundlag. At der fremkommer en rentebonus er altså udtryk for, at forrentningen af pensionsopsparingen, når året er omme, har vist sig bedre end forudsat i det tekniske grundlag. *Risikobonus* opgøres som forskellen mellem præmieudgifterne til de risikodækninger (jf. om dette begreb i afsnit 2.1.1.e.), der er forudsat for dødelighed og invaliditet i det tekniske grundlag, og de faktiske afholdte udgifter hertil. Og *omkostningsbonus* fremkommer, når de faktiske administrationsomkostninger har vist sig lavere end (forsigtigvis) forudsat i det tekniske grundlag.

Eksempel: En pensionskunde indbetaler et pensionsbidrag på 120 kr. til en ordning med en garanteret grundlagsrente på 3 %, hvoraf 100 kr. ifølge det tekniske grundlag henføres til ren *opsparing*, 15 kr. som livsforsikringsvirksomhedens præmie for *risikodækninger* og 5 kr. til omkostninger. Et afkast på 8 kr. medfører, at det realiserede resultat for rentegruppen (jf. om dette begreb i afsnit 9.2.4.) bliver på 5 kr., når den *garanterede minimumsforrentning på 3 %* er fratrukket. En faktisk udgift til risikodækning og omkostninger på henholdsvis 8 og 3 kr. medfører et realiseret resultat på 7 kr. for risikogruppen og 2 kr. for omkostningsgruppen. Det realiserede resultat for de tre grupper fordeles herefter først mellem egenkapitalen og pensionskunderne, hvorefter kundernes andel af det realiserede resultat enten tilskrives hver gruppes kollektive bonuspotentialer eller tilskrives den enkelte pensionskundes depot som bonus.

9.2.4. Opdeling af forsikringsbestanden i grupper

Som grundlag for den kontributionsmæssige fordeling af overskud eller underskud bestemmer § 3, stk. 1 og 4, i kontributionsbekendtgørelsen, at bestanden af forsikringer skal opdeles i *grupper* for hvert af de centrale beregningselementer (*rente, risiko og omkostninger*), og at denne gruppeopdeling sker på baggrund af karakteristika, som efter objektive kriterier sikrer *homogenitet* i grupperne. Formålet med opdelingen er at undgå en økonomisk omfordeling mellem pensionskunder, der har forskellige vilkår og risici, og som derved bidrager (kontribuerer) forskelligt til livsforsikringsvirksomhedens overskud eller underskud.

At kontributionsbekendtgørelsen begrænser sig til de anførte tre risikoelementer udelukker ikke, at andre elementer kunne være relevante midler til at undgå systematiske omfordelinger. Som anført i Aktuarforeningens rapport om det fordelingsmæssige kontributionsprincip (oktober 2008), s. 18 (afsnit 4.2.3.2)

tillader man i praksis systematiske omfordelinger i ordninger med *solidariske dækninger* (f.eks. en kollektiv børnepension, hvor der omfordeles systematisk fra kunder uden børn til kunder med børn), *gruppelivsdækninger* (hvor prisen for den enkelte kunde fastsættes uafhængigt af alder og køn på den enkelte), *risikodækninger med samme pris* uanset helbredsoplysninger, eller hvor der ikke afgives helbredsoplysninger og på *risikodækninger til mænd og kvinder* med priser fastsat på et unisex-grundlag.

Omfordelingen af penge i en forsikringsbestand skal være *vilkårlig* eller *tilfældig* (i aktuarmæssig terminologi “usystematisk” eller “stokastisk”) og ikke *strukturel*. Det må med andre ord ikke være givet på forhånd (dvs. på tegningstidspunktet), at nogle pensionskunder betaler for nogle andre. Kontributionsprincippet skal således sikre mod ikke tilladt systematisk omfordeling, jf. Aktuarforeningens rapport om det fordelingsmæssige kontributionsprincip (oktober 2008), side 19 (afsnit 4.2.4). Kravet om opdeling af en livsforsikringsbestand i homogene grupper medfører derfor begrænsninger i virksomhedernes muligheder for at udjævne såvel afkast, risiko- og omkostningsresultater mellem pensionskunderne. En flyttemand og en kontormedarbejder kan eksempelvis ikke betale det samme i risikopræmie og samtidig være i den samme risikogruppe, idet en flyttemand statistisk set har meget større risiko for at få dårlig ryg og derved blive invalid, end en kontormedarbejder har.

Kravet om homogenitet kan ifølge bekendtgørelsens § 3, stk. 5, alene fraviges, hvis en anden gruppeopdeling følger af *kollektiv overenskomst*. Derimod kan kravet om homogenitet ikke fraviges ved indgåelse af en firmapensionsordning, idet en sådan pensionsordning er etableret på baggrund af enten en virksomhedsoverenskomst eller individuelle ansættelsesaftaler og ikke som følge af en kollektiv overenskomst. Et flyttefirma kan således ikke aftale med en livsforsikringsvirksomhed, at samtlige ansatte i firmaet – f.eks. flyttemænd og kontormedarbejdere – skal indgå i den samme risikogruppe i en firmapensionsordning, hvis der betales det samme i risikopræmie for samtlige medarbejdere. Hvis der derimod betales en differentieret risikopræmie for medarbejderne afhængigt af disses risikoprofil, kan eksempelvis en flyttemand og en kontormedarbejder godt være i den samme risikogruppe.

Med hensyn til kravet om homogenitet med hensyn til *alder* er risikopræmierne ifølge Aktuarforeningens rapport om det fordelingsmæssige kontributionsprincip (oktober 2008), s. 17, oftest al-

dersdifferentierede ud fra estimeringer foretaget ved fastsættelsen af tegningsgrundlaget.

For så vidt angår *køn*, må der som udgangspunkt ikke finde forskelsbehandling sted med hensyn til fastsættelse og beregning af pensionsbidrag og ydelser. Derfor skal kvinder og mænd have den samme pensionsydelse for det samme pensionsbidrag. Se herom i afsnit 9.3. om ligebehandling af kvinder og mænd.

To forsikringer har ens karakteristika, hvis de tager sigte på forsikringsbegivenheder, der har samme sandsynlighed på samme tidspunkt i deres forsikringsforløb. To forsikringer, der som udgangspunkt har forskellige karakteristika, kan dog placeres i samme gruppe, hvis den ene forsikring betaler eksplicit for det, jf. Aktuarforeningens rapport om det fordelingsmæssige kontributionsprincip (oktober 2008), s. 23.

Ifølge punkt 12 i vejledningen om kontributionsprincippet, nr. 77 af 31. august 2010, finder Finanstilsynet bl.a., at begrebet homogenitet for risiko- og omkostningsgrupper må fastlægges gennem tilsynets praksis. For omkostningsgrupper kan der f.eks. tages udgangspunkt i de tjenesteydelser, som grupperne har adgang til, sml. herved *U 2012.483 H*, der tillod et forsikringsselskab at modregne et omkostningsbidrag i de enkelte depoters krav på bonus.

I Aktuarforeningens rapport om det fordelingsmæssige kontributionsprincip (oktober 2008), side 37, anføres det, at “Et eksempel på tilladt systematisk omfordeling er omkostningsfradrag, der beregnes som en procent af præmien. En forsikring, der har en dobbelt så høj præmie i forhold til en anden forsikring, vil ikke af den grund være dobbelt så dyr at administrere. Det kan imidlertid være en del af aftalen i en obligatorisk firmaordning, at de samlede omkostninger for firmaordningen fordeles ud på de enkelte medarbejdere via præmien (således at de højtlønnede medarbejdere bidrager mest til omkostningerne). Der er her tale om en – implicit eller eksplicit aftalt – systematisk omfordeling af betydelig økonomisk størrelse.”

Spændet mellem højeste og laveste vægtede grundlagsrente på forsikringerne i en rentegruppe kan højst være 1 procentpoint, jf. bekendtgørelsens § 3, stk. 7. Dette maksimum får betydning, hvis det *faktiske afkast* i en livsforsikringsvirksomhed er lavere end den højeste *garanterede grundlagsrente*, der anvendes i forsikringsvirksomheden. Er det tilfældet, kan de pensionskunder, der har garanteret grundlagsrente, der er mere end 1 procentpoint lavere, ikke komme til at “betale” herfor i

form af mistet bonus. F.eks. kan en livsforsikringsvirksomhed, der har et afkast på 3,5 %, og som har halvdelen af sin forsikringsbestand på 4,5 %-garantier og halvdelen på 2,5 %-garantier, ikke anvende en del af det afkast, der kan henføres til bestanden med 2,5 %-garantier, på bestanden med 4,5 %-garantier. Da de forskellige garantiniveauer er givet på historisk forskellige tidspunkter, sikrer opdelingen i rentegrupper, at der ikke sker en omfordeling af midler mellem generationerne, f.eks. fra unge med lave garantiniveauer til ældre med høje garantiniveauer.

Hver gruppe har ifølge § 3, stk. 2, i bekendtgørelsen sit kollektive bonuspotentiale. Udlodning af bonus fra en gruppes kollektive bonuspotentiale kan alene ske til forsikringer i gruppen og ikke på tværs af grupperne, jf. § 7, stk. 1, i kontributionsbekendtgørelsen.

I hver gruppe foretages der en beregning af det realiserede resultat. Dette overskud eller underskud fordeles først mellem livsforsikringsvirksomheden (egenkapitalen) og gruppen af forsikringer, jf. kontributionsbekendtgørelsens § 6 (det beregningsmæssige kontributionsprincip). Gruppen af forsikringer tildeles således en andel af det realiserede resultat, som er rimelig i forhold til, hvordan gruppen har bidraget til resultatet.

Gruppens overskud eller underskud henføres herefter til gruppens kollektive bonuspotentiale, hvorfra der kan ske en udlodning af bonus til den enkelte forsikring, jf. § 7 i bekendtgørelsen (det fordelingsmæssige kontributionsprincip). Fordelingen til den enkelte forsikring skal afspejle, hvorledes den har bidraget til gruppens realiserede resultater.

Det fordelingsmæssige kontributionsprincip skal være opfyldt over en årrække. Afgørende er, at der ikke må ske en omfordeling af betydelig økonomisk størrelse mellem forsikringerne i en gruppe ud over, hvad der følger af de risikodækninger, der indgår i forsikringerne, jf. bekendtgørelsens § 7, stk. 3. En livsforsikringsvirksomhed, der f.eks. har et afkast på 2,5 %, og som har en rentegruppe, hvor halvdelen har en garanteret grundlagsrente på 2 %, og den anden halvdel har en garanteret grundlagsrente på 3 %, må ikke i flere år systematisk/strukturelt omfordele mellem forsikringerne ved at anvende en del af afkastet, der kan henføres til forsikringerne med 2 %-garantier, på forsikringerne med 3 %-garantier.

De fleste livsforsikringsvirksomheder fordeler overskuddet på forhånd som såkaldt "forlodsbonus", hvorved bonus beregnes og fordeles til den enkelte pensionskunde gennem bonussatser fastsat forud for den periode, som de skal gælde for, ofte i december, se hertil *Bonus-rappor-*

ten, side 12. Sådanne udmeldinger benyttes navnlig af kommercielle livsforsikringsvirksomheder i konkurrencen om, hvem der kan "love" deres pensionskunder den største depotrente (dvs. bonustilskrivning). Depotrenten betegner den samlede forrentning (grundlagsrente + bonus) af pensionskundernes opsparing.

Det er også blevet almindeligt, at livsforsikringsvirksomhederne tildeler en bonus med forbehold for, at den kan tilbageføres igen, jf. herved *U 2010.1843 H*. En sådan *kontostyrkelse* kan ligesom en egentlig bonus anvendes til at opskrive pensionsydelse, men i modsætning til bonusopskrivninger kan den nedsættes igen. Dermed kan kontostyrkelsen karakteriseres som en *betinget bonus*.

Bonussatserne fastsættes af livsforsikringsvirksomhedernes ledelser på baggrund af en vurdering af den samlede økonomiske situation, hvor forhold som hidtidigt afkast, forventet afkast, forventet risiko- og omkostningsresultat, livsforsikringsvirksomhedens kapitalstyrke (størrelsen af basiskapitalen), forretningspolitiske overvejelser, samt – for visse livsforsikringsvirksomheder – konkurrencesituationen indgår, jf. *Bonus-rapporten*, s. 12.

9.2.5. Bonusanvendelse

Som anført i afsnit 9.1. betragter FIL § 20, stk. 1, ikke aftalevilkår om anvendelse af bonus som en del af det tekniske grundlag. Pensionskundernes ret til en andel af overskuddet i form af bonus og anvendelsen heraf beror på deres aftale med livsforsikringsvirksomheden. Derfor kan det godt aftales, at den bonus, der fordeles til pensionskunderne, f.eks. skal anvendes til forhøjelse af pensionsydelserne, nedsættelse af pensionsbidragene i den næste bidragsperiode, afkorting af bidragsbetalingsperioden eller kontant udbetaling til kunderne. Det mest almindelige er, at bonus i overensstemmelse med det aftalte anvendes til forhøjelse af pensionsydelserne (såkaldte *bonustillæggsforsikringer*).

Når bonus anvendes til bonustillæggsforsikringer, er livsforsikringsvirksomhederne forpligtet til at opskrive pensionsydelserne efter den hidtidige ydelsessammensætning. Medmindre andet er aftalt, skal bonus altså fordeles mellem dækningerne for henholdsvis alders-, ægtefælle-, børne- eller invalidepension, ganske som på den oprindelige forsikring. Ændres ydelsessammensætningen under forsikringens løbetid for hele den oprindelige pensionsordning, eller eventuelt alene for fremtidige pensionsbidrag på den oprindelige pensionsordning, skal ydelsessammensætningen ved opskrivningen svare til den ydel-

sessammensætning, der gælder på opskrivningstidspunktet. Se hertil *Bonus-rapporten*, s. 17.

Finanstilsynet og Erhvervsankenævnet har i afgørelser af 26. marts 2004 og 26. oktober 2006 (j.nr. 2005-0002561) fastslået, at et forsikringsvilkår, hvorefter bonus anvendes til opskrivning af pensionsydelse, forpligter livsforsikringsvirksomheden til ved bonustilskrivning at opskrive pensionsydelse på mindst samme vilkår, som livsforsikringsvirksomheden anvender ved *nytegning* af lignende livsforsikringer, medmindre andet er aftalt. Finanstilsynets finder det i strid med ligebehandlingsprincippet (der er en del af rimelighedsprincippet i FIL § 21), at en livsforsikringsvirksomhed, der anvender én grundlagsrente ved nytegning, uden samtykke fra pensionskunden vælger en lavere grundlagsrente ved bonustilskrivning. Erhvervsankenævnet lagde i sin afgørelse bl.a. vægt på, at en bestemmelse i en livsforsikringsaftale om, at bonus fordeles i overensstemmelse med det til enhver tid gældende bonusregulativ, ikke giver hjemmel til at anvende en lavere grundlagsrente end grundlagsrenten ved nytegning.

Hvis bonus anvendes til opskrivning af pensionsydelse, beror det på livsforsikringsaftalen, om det er den maksimale grundlagsrente, der gælder på aftaletidspunktet (tegningstidspunktet) eller på tidspunktet for bonustilskrivningen, som skal anvendes. Denne aftalefrihed er dog begrænset af, at § 3 i grundlagsrentebekendtgørelsen forbyder aftaler om, at livsforsikringsvirksomheden for en periode, der er længere end et år, afskærer sig fra at ændre grundlagsrenten for fremtidige bonustilskrivninger. En livsforsikringsvirksomhed kan således ikke på tidspunktet for indgåelsen af en livsforsikringsaftale (tegningstidspunktet) love en tidsubegrænset garanteret minimumsforrentning (grundlagsrente) for bonustilskrivninger.

9.3. Ligebehandling af kvinder og mænd

Kvinder lever i gennemsnit længere end mænd. Derfor er præmien for en *alderspension* (i form af en livsvarig livrente) højere for kvinder end for mænd. *Invalidpension* er ligeledes dyrere for kvinder end for mænd, idet kvinder oftere mister erhvervsevnen end mænd. *Ægtefællepension* er derimod dyrere for mænd end kvinder, idet mænd gennemsnitligt dør før kvinder, og som regel indgår ægteskab med yngre kvinder, der derfor skal have ægtefællepension i flere år end den mand, der undtagelsesvis lever længere end sin hustru.

Ifølge § 8, stk. 1, i lov om ligebehandling af mænd og kvinder i for-

bindelse med forsikring, pension og lignende finansielle ydelser, må der i *arbejdsmarkedspensionsordninger* (dvs. overenskomstbaserede pensionsordninger og firmapensionsordninger), der etableres fra den 1. juli 1999, ikke ske forskelsbehandling på grundlag af *køn* med hensyn til fastsættelse og beregning af bidrag og ydelser. I en arbejdsmarkedspensionsordning må der derfor ikke tages hensyn til det faktum, at kvinder lever længere og oftere mister erhvervsevnen end mænd.

Dette forbud mod kønsdifferentiering (også kaldet *unisex-princippet*) medfører, at begge køn vil få den samme pensionsydelse for det samme pensionsbidrag. Denne ligebehandling af begge køn kan ikke sidestilles med ligestilling, idet mænd bliver stillet ringere (og ikke lige med kvinder), når kvinder i deres levetid får mere i ydelse end mænd, selv om begge køn i deres levetid har betalt det samme i bidrag. Derfor er loven en *ligebehandlingslov* og ikke en *ligestillingslov*.

For arbejdsmarkedspensionsordninger etableret før den 1. juli 1999 kan henholdsvis ydelserne og bidragene være forskellige for kvinder og mænd, i det omfang beregningen baseres på aktuariemæssige faktorer, der er forskellige for de to køn, jf. lovens § 8, stk. 2 og 3. At der ikke er krav om fælles kønsgrundlag for arbejdsmarkedspensionsordninger etableret før den 1. juli 1999, skyldes, at disse pensionskunder allerede ved optagelsen i pensionsordningerne fik løfte om fremtidige ydelser af en vis størrelse på grundlag af de aftalte indbetalinger.

Loven finder ikke anvendelse på valgfrie muligheder i arbejdsmarkedspensionsordninger, som pensionskunderne tilbydes individuelt for at sikre dem supplerende ydelser eller valg mellem flere ydelser samt frivillige lønmodtagerbidrag, jf. lovens § 5, stk. 2 og 3.

Det fremgår af § 18 b, stk. 1, i lov om ligebehandling af mænd og kvinder i forbindelse med forsikring, pension og lignende finansielle ydelser, jf. § 1, stk. 4, at anvendelse af køn som faktor ved beregning af bidrag og ydelser i forbindelse med alle nye kontrakter vedrørende skadesforsikringer og *private livsforsikringer*, der indgås efter den 21. december 2009, ikke må føre til forskelle i enkeltpersoners bidrag og ydelser.

Ifølge lovens § 18 b, stk. 2, kan en livsforsikringsvirksomhed anvende forholdsmæssigt afpassede forskelle i enkeltpersoners bidrag og ydelser, hvis anvendelsen af køn er en afgørende aktuariemæssig faktor ved risikovurderingen. Derfor kan livsforsikringsvirksomheder udbyde private livsforsikringer som f.eks. en livsvarig livrente til mænd, der er billigere, end hvis den livsvarige livrente skulle baseres på et fælles kønsgrundlag.

Bestemmelsen implementerer art. 5, stk. 2, i direktiv 2004/113/EF af 13. december 2004 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder i forbindelse med adgang til og levering af varer og tjenesteydelser. Ifølge EU-Domstolens dom af 1. marts 2011 (sag C-236/09) er denne artikel 5, stk. 2, ugyldig med virkning fra den 21. december 2012, fordi den er uden tidsbegrænsning og derfor i strid med virkeliggørelsen af formålet om ligebehandling af kvinder og mænd. Det forventes, at Folketinget senest ultimo 2012 ophæver § 18 b, stk. 2-4, i lov om ligebehandling af mænd og kvinder i forbindelse med forsikring, pension og lignende finansielle ydelser, med virkning fra den 21. december 2012.

Lovens bestemmelser kan ikke fraviges ved aftale til ugunst for pensionskunderne, ligesom det er Finanstilsynet, der fører kontrol med overholdelse af loven, jf. §§ 3 og 15, stk. 1, i loven.

Kapitel 10.

Tilsyn med ledelse og ejerforhold

10.1. Ledelsesregulering

Det fremgår af FIL §§ 70 og 71 og af bekendtgørelse nr. 1571 af 15. december 2010 om ledelse og styring af forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser (ledelsesbekendtgørelsen), at bestyrelsen i en livsforsikringsvirksomhed bl.a. skal fastlægge de overordnede og strategiske rammer for virksomheden og dens aktiviteter. Det betyder f.eks., at bestyrelsen skal beslutte virksomhedens *forretningsmodel*, herunder vurdere dens *risikoprofil* og *kapitalgrundlag* (basiskapital) samt mindst en gang årligt træffe beslutning om virksomhedens *individuelle solvensbehov* (jf. herom afsnit 12.4.). På baggrund heraf skal bestyrelsen vedtage relevante politikker på de væsentlige områder samt fastsætte skriftlige retningslinjer for direktionens arbejde.

Den daglige ledelse af virksomheden skal forstås af direktionen i overensstemmelse med lovgivningens bestemmelser og de af bestyrelsen vedtagne politikker og fastsatte retningslinjer. Direktionen skal f.eks. sørge for, at der er skriftlige forretningsgange for alle virksomhedens væsentlige aktivitetsområder. Se nærmere hertil afsnit 15.7.

10.2. Fit & proper-krav

Foruden de almindelige ledelsesregler giver FIL Finanstilsynet en skønsbaseret mulighed for at afskære visse personer fra at lede en finansiel virksomhed. FIL § 64 er den såkaldte *fit & proper*-regel, der har til formål at sikre, at de finansielle virksomheder har en kompetent ledelse, som omverdenen kan have tillid til. FIL § 64 fraviger det generelle princip om den private ledelsesret og er ifølge forarbejderne begrundet i den store samfundsmæssige interesse i at opbygge og bevare en stabil og veldrevet finansiel sektor.

Det fremgår af FIL § 64, stk. 1, at et medlem af bestyrelsen eller direktionen i en finansiel virksomhed skal have fyldestgørende erfaring til

at udøve sit hverv eller varetage sin stilling. Derudover foreskriver stk. 2 nogle yderligere krav til ledelsesmedlemmerne. Bestyrelsesmedlemmer og direktører skal give Finanstilsynet meddelelse om de i stk. 2 nævnte forhold i forbindelse med tiltrædelse af deres hverv og i forbindelse med ændringer, jf. FIL § 64, stk. 3, således at bestyrelsesmedlemmer og direktører løbende lever op til kravene om egnethed og hæderlighed.

Vurderingen af, om en ledelsesperson kan varetage sit hverv eller sin stilling på forsvarlig vis, afhænger ifølge forarbejderne ikke af, om der konkret har vist sig problemer i den finansielle virksomhed, men af om den ledes på en måde, hvor der er en ikke ubetydelig risiko for, at den vil kunne komme i økonomiske vanskeligheder. Egnets- og hæderlighedsvurderingen er endvidere knyttet til en stilling i den konkrete virksomhed. Der skal således ske en fornyet vurdering ved jobskifte.

Ifølge FIL § 351, stk. 1, kan Finanstilsynet påbyde en finansiell virksomhed at *afsætte* en direktør inden for en given frist, hvis direktøren ikke opfylder kravene i FIL § 64, stk. 2. Hvis ikke den finansielle virksomhed gør det, kan Finanstilsynet inddrage virksomhedens tilladelse i medfør af FIL § 224, stk. 1, nr. 2, jf. § 351, stk. 7. Tilsvarende sanktionsmuligheder gælder for bestyrelsesmedlemmer, jf. FIL § 351, stk. 2, om nedlæggelse af hverv og § 224, stk. 1, nr. 2, jf. § 351, stk. 7, om inddragelse af tilladelse.

I Finanstilsynets afgørelse af 26. august 2010 påbød Finanstilsynet en bestyrelsesformand i et forsikringsselskab at nedlægge sit hverv inden fire uger, jf. FIL § 351, stk. 2. Der blev bl.a. lagt vægt på, at bestyrelsesprotokollen på flere områder var særligt mangelfuld, at formandens præmierestance ikke fremgik af protokollen, og at bestyrelsen ikke havde efterkommet et tidligere påbud fra Finanstilsynet. Erhvervsankenævnet har den 25. marts 2011 (j.nr. 2010-0022787) stadfæstet Finanstilsynets afgørelse.

Afgørelser om de ovenstående forhold forelægges Det Finansielle Virksomhedsråd, der bl.a. træffer afgørelser i tilsynssager, som har videregående betydelige følger for en finansiell virksomhed, jf. FIL § 345, stk. 2, nr. 1. Tilsynets afgørelser i sådanne sager kan indbringes for Erhvervsankenævnet, jf. FIL § 372, stk. 1. Derudover kan afsatte bestyrelsesmedlemmer og direktører kræve, at Finanstilsynet indbringer sagen for domstolene, jf. FIL § 351, stk. 5.

Kravet i FIL § 64, stk. 1, om at et bestyrelsesmedlem skal have fyldestgørende erfaring til at udøve sit hverv, kan medføre problemer i relation til FIL § 115, stk. 1, der samtidig kræver, at mindst halvdelen af bestyrelsesmedlemmerne i en tværgående pensionskasse skal vælges blandt pensionskassens medlemmer (medmindre der opnås dispensation, se hertil afsnit 15.4.5.f.). F.eks. kan en pædagog og sygeplejerske, der er nyvalgte som bestyrelsesmedlemmer i en tværgående pensionskasse for henholdsvis pædagoger og sygeplejersker, ikke i almindelighed forventes at have de fornødne faglige og ledelsesmæssige kompetencer til at bestride hvervet fra start af. Se hertil *Mads Bryde Andersen & Niels Heerings* kritiske undersøgelse i U 2012B, s. 225 ff.

10.3. Kollektive erfaringskrav mv.

Foruden de fit & proper-krav, der ifølge FIL § 64 stilles til det *enkelte medlem* af bestyrelsen og direktionen, opstiller § 3 i bekendtgørelse om ledelse og styring af forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser et *kollektivt krav* til bestyrelsen i en livsforsikringsvirksomhed om, at dens medlemmer *tilsammen* skal besidde den fornødne viden og erfaring om virksomhedens risici til at sikre en forsvarlig drift af virksomheden.

Finanstilsynet har i sin vejledning af 4. juli 2012 til evaluering af bestyrelsens viden og erfaring i livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser konkretiseret dette kollektive krav til bestyrelsen. Det grundlæggende princip er, at jo simplere en forretningsmodel virksomheden har, desto færre krav er der til bestyrelsens kompetencer. Finanstilsynet kræver bl.a., at der i større livsforsikringsvirksomheder altid skal være mindst et medlem af bestyrelsen, der har deltaget i den daglige ledelse af en anden relevant finansiel virksomhed. Herudover skal bestyrelsen som minimum have en viden og erfaring, der gør den i stand til at give direktionen et modspil i form af f.eks. at være i stand til at stille relevante spørgsmål til direktionen og – ikke mindst – forholde sig kritisk til svarene.

10.4. Ejerskabsregulering

Ifølge FIL § 61 skal juridiske eller fysiske personer, der påtænker at erhverve mindst 10 % af kapitalen eller stemmerettighederne i en finansiel virksomhed eller finansiel holdingvirksomhed, forhåndsgodkendes af Finanstilsynet. Ved vurderingen af ansøgeren skal Finanstilsynet bl.a. lægge vægt på, om der fortsat kan ske en fornuftig og forsvarlig for-

valtning af den virksomhed, hvori erhvervelsen påtænkes, jf. FIL § 61 a, stk. 1. Hensigten er, at fysiske eller juridiske personer, som Finanstilsynet ikke har tillid til, forhindres i at drive en finansiel virksomhed.

Såfremt en (fysisk) person f.eks. erhverver 10 % af kapitalen i en finansiel virksomhed uden forudgående underretning til Finanstilsynet, *kan* Finanstilsynet ophæve den stemmeret, der er knyttet til den pågældendes kapitalandele, jf. FIL § 62, stk. 2. Det vil medføre, at personen mister retten til at gøre sin indflydelse gældende i den finansielle virksomhed. Har en person erhvervet 10 % af kapitalen i en finansiel virksomhed, selv om Finanstilsynet har afslået ansøgningen, *skal* Finanstilsynet ifølge FIL § 62, stk. 3, ophæve stemmeretten til de pågældende kapitalandele.

Kapitel 11.

Sammenlægning, omdannelse og ophør

11.1. Sammenlægning

Det fremgår af FIL § 204, stk. 1, at en finansiel virksomhed ikke uden erhvervs- og vækstministerens tilladelse må *sammenlægges* med en anden finansiel virksomhed eller en bestemt forretningsdel af en anden finansiel virksomhed. Denne kompetence til at tillade sammenlægning er uddelegeret til Finanstilsynet, jf. § 2, nr. 1, litra e, i bekendtgørelse nr. 1416 af 21. december 2011 om henlæggelse af beføjelser til Finanstilsynet samt om klageadgang (delegationsbekendtgørelsen).

Debitorskifte kan i almindelighed ikke ske uden kreditors samtykke. Debitor kan ikke på egen hånd sætte en anden i sit sted som debitor. En part i en gensidigt bebyrdende kontrakt, der endnu ikke er opfyldt, kan derfor kun sætte en anden person i sit sted som berettiget og forpligtet kontrahent, hvis medkontrahenten giver sit samtykke. Overdragelsen af en forsikringsbestand indebærer et debitorskifte for pensionskunderne, hvilket som udgangspunkt kræver en accept fra hver enkelt kunde.

Denne accept fra hver enkelt pensionskunde kan erstattes af Finanstilsynets tilladelse i henhold til FIL § 204, stk. 1. Finanstilsynets tilladelse i henhold til FIL § 204, stk. 1, medfører alene et tvunget debitorskifte for pensionskunderne, men ikke for øvrige forpligtelser i den overdragende virksomhed. Overdragelsen indebærer en *universalsuccession* for den overtagende livsforsikringsvirksomhed. Dermed indtræder denne virksomhed fuldstændigt i den overdragende livsforsikringsvirksomheds rettigheder og forpligtelser i henhold til de indgåede forsikringsaftaler, ligesom pensionskunderne bevarer alle de rettigheder og forpligtelser, som de havde i forhold til den overdragende livsforsikringsvirksomhed. Pensionskunderne kan ikke modsætte sig overdragelsen, men alene gøre indsigelse, jf. FIL § 204, stk. 6, hvorved indsigelsen indgår som en del af Finanstilsynets sam-

lede beslutningsgrundlag med hensyn til, om der kan gives tilladelse til overdragelsen.

En sammenlægning indebærer, at en livsforsikringsvirksomhed overdrager hele sin forsikringsbestand eller en bestemt del af denne til en anden livsforsikringsvirksomhed. Sammenlægning omfatter også fusioner omfattet af selskabslovens regler herom samt overtagelse af aktiver og passiver og enhver anden form for overtagelse, herunder spaltning. Hvor der er tale om fusion eller spaltning omfattet af selskabslovens regler, gives tilladelse i henhold til FIL § 204, stk. 1, til sammenlægningen (overdragelsen af forsikringsbestanden) og ikke til fusionen eller spaltningen i selskabsretlig henseende.

Tilladelsen i henhold til FIL § 204, stk. 1, er ifølge forarbejderne en gyldighedsbetingelse, der må opfyldes ud over de krav, der følger af selskabsloven. En overdragelse kan også ske i forbindelse med ophør af den overdragende livsforsikringsvirksomhed. Ud over ophør ved fusion og spaltning kan der være tale om ophør ved likvidation eller i forbindelse med en omdannelse af den overdragende livsforsikringsvirksomhed til en anden selskabsform, jf. FIL § 222.

FIL § 204 gælder ikke kun for kapitalselskaber omfattet af selskabsloven, men også når f.eks. en tværgående pensionskasse overdrager alle sine aktiver og passiver, herunder pensionstilsagn, til en anden finansiell virksomhed, f.eks. et livsforsikringsaktieselskab. Fusion af to eller flere tværgående pensionskasser eller af en tværgående pensionskasse og et livsforsikringsaktieselskab er ligeledes omfattet af FIL § 204, jf. herved bekendtgørelse nr. 194 af 1. marts 2012 om fusion af gensidige forsikringsselskaber eller af tværgående pensionskasser m.fl.

FIL § 204, stk. 1, omfatter alene sammenlægning mellem to finansielle virksomheder og ikke f.eks. en fusion mellem en finansiell virksomhed og et ejendomsdatterselskab. I en sådan situation skal Finanstilsynet ikke give tilladelse til sammenlægningen, men alene i henhold til FIL § 204, stk. 10, sørge for, at forsikringsvirksomheden offentliggør fusionsplan mv., mens Erhvervsstyrelsen skal offentliggøre modtagelsen af fusionsplan mv. for det andet selskab. Sammenlægning mellem en finansiell virksomhed og en ikke-finansiell virksomhed forudsætter, at den finansielle virksomhed lovligt kan udøve aktiviteterne i den ikke-finansielle virksomhed som accessorisk virksomhed, jf. FIL § 24, stk. 1.

FIL § 204 omfatter ifølge forarbejderne ikke tilfælde, hvor en livsforsikringsvirksomhed indhenter accept fra den enkelte pensionskunde

(*individuel overdragelse*) til overdragelsen af pensionskundens livsforsikring til en anden livsforsikringsvirksomhed.

For at Finanstilsynet kan give tilladelse i henhold til FIL § 204, stk. 1, til en bestandsoverdragelse, skal det være sandsynliggjort, at overdragelsen er *forsvarlig* over for såvel de pensionskunder, der overdrages, de eventuelle tilbageværende pensionskunder i den overdragende livsforsikringsvirksomhed samt pensionskunderne i den overtagende livsforsikringsvirksomhed. At overdragelsen skal være forsvarlig indebærer bl.a., at den overtagende livsforsikringsvirksomhed efter overtagelsen ud over den fornødne tilladelse til at drive livsforsikringsvirksomhed også har en tilstrækkelig *basiskapital* (herunder egenkapital), de fornødne forsikringsmæssige *hensættelser* samt et passende *administrationsapparat* til at kunne videreføre den samlede forsikringsbestand. Ledelsen i den overtagende livsforsikringsvirksomhed skal afgive en erklæring herom til Finanstilsynet (en såkaldt “ledelseserklæring”).

Overdækningen i basiskapitalen i den overtagende livsforsikringsvirksomhed må kunne dække forøgelsen af kapitalkravet som følge af overdragelsen. Dernæst må den overtagende livsforsikringsvirksomhed have den fornødne personale- og it-mæssige kapacitet til at kunne administrere den samlede forsikringsbestand. Ingen pensionskunder – både i den bestand, der overdrages, i de bestande, der bliver tilbage i den overdragende livsforsikringsvirksomhed samt bestande i den overtagende livsforsikringsvirksomhed – må *stilles ringere* som følge af overdragelsen.

Der anlægges ikke en helhedsvurdering af kundernes pensionsforhold, idet vurderingen af, at ingen pensionskunder stilles ringere som følge af overdragelsen, gælder for alle delelementer i en pensionsordning. Punkter, der indebærer en forbedring af pensionsordningen, kan derfor ikke opveje et enkelt punkt, der isoleret set indebærer en forringelse af pensionsordningen. Finanstilsynet vil således ikke give tilladelse i henhold til FIL § 204, stk. 1, hvis overdragelsen f.eks. medfører en forringelse af pensionsordningens invaliditetsdækning, men samtidig en forbedring i form af etablering af ægtefælle- og børnepensionsdækning. Den ansvarshavende aktuar i både den overdragende og overtagende livsforsikringsvirksomhed skal afgive en erklæring til Finanstilsynet om, at ingen pensionskunder stilles ringere som følge af overdragelsen (de såkaldte “aktuarerklæringer” eller “ikke forringelses-erklæringer”).

For hver af de berørte bestande med ret til bonus (dvs. i gennemsnitsrenteprodukter) skal den enkelte pensionskunde som udgangspunkt

have sin kontributionsmæssige andel af *det kollektive bonuspotentiale* med ved en bestandsoverdragelse.

Der er dog mulighed for, at der kan ske en *ubetydelig omfordeling* mellem pensionskunderne, jf. Finanstilsynets afgørelser af 6. december 2006 og 26. marts 2012. I disse afgørelser er det blevet fastslået, at ingen enkelt pensionskunde må udsættes for en omfordeling – under fornøden hensyntagen til de tidligere års faktiske fordeling samt de kommende års tilsigtede fordeling af bonus til de enkelte forsikringer – ud over plus/minus 2 % af depotet. Hvis en pensionskunde som følge af overdragelsen udsættes for en omfordeling større end disse plus/minus 2 % af depotet, skal forskellen betales af den overdragende livsforsikringsvirksomheds eller den overtagende livsforsikringsvirksomheds egenkapital. Denne grænse på plus/minus 2 % af depotet gælder alene for livsforsikringsvirksomheder, der ikke er omfattet af kontributionsbekendtgørelsen eller er omfattet af kontributionsbekendtgørelsen og baseret på en kollektiv overenskomst har valgt, at kravet om homogenitet fraviges. For forsikringsbestande med ret til bonus (gennemsnitsrenteprodukter) i livsforsikringsvirksomheder, der er omfattet af kontributionsbekendtgørelsen, finder de almindelige kontributionsregler anvendelse.

I sin afgørelse af 29. marts 2006 har Finanstilsynet udtalt, at en livsforsikringsvirksomheds dispositioner over egenkapitalen ikke er reguleret i FIL, og at tilsynet derfor ikke har mulighed for at gribe ind over for sådanne dispositioner. Finanstilsynet fører således som udgangspunkt ikke kontrol med, at f.eks. *foreningsretlige lighedsprincipper* overholdes i relation til egenkapitalen, når f.eks. samtlige aktiver og passiver, herunder forsikringsbestanden, i en tværgående pensionskasse overdrages til en anden livsforsikringsvirksomhed. Uenighed om anvendelsen af egenkapitalen i forbindelse med en bestandsoverdragelse kan alene afgøres af domstolene.

I Finanstilsynets forsvarlighedsvurdering efter FIL § 204 indgår en hensyntagen til, hvordan egenkapitalen bliver anvendt med henblik på at formindske risikoen for en eventuel retssag herom. Udfaldet af en sådan retssag vil kunne forrykke aftalegrundlaget mellem de to livsforsikringsvirksomheder om sammenlægning og derved Finanstilsynets vurdering. Finanstilsynet fører endvidere kontrol med, at et arbejdsmarkedsrelateret livsforsikringsaktieselskab ved en hel eller delvis bestandsoverdragelse anvender den skattefrit opsparede del af egenkapitalen til fordel for pensionskunderne, jf. FIL § 307, stk. 5.

Livsforsikringsvirksomhederne kan ikke som led i overdragelsen

foretage *ændringer i aftalegrundlaget* ud over, hvad der er hjemlet i aftalerne. I henhold til FIL § 204, stk. 9, kan der dog i forbindelse med overdragelsen foretages sådanne ændringer i den overdragende livsforsikringsvirksomheds forsikringsvilkår (herunder i bonusregler), som af Finanstilsynet skønnes at være en nødvendig følge af overdragelsen. Denne bestemmelse fortolkes dog meget restriktivt af Finanstilsynet. Ifølge forarbejderne kan der f.eks. være tale om, at den overtagende livsforsikringsvirksomhed anvender en anden men fuldt ud tilfredsstillende metode til beregning af bonus.

Såfremt den overdragne forsikringsbestand helt eller delvis består af forsikringer, hvis *grundlagsrente* overstiger den største tilladte grundlagsrente ved nytægning (der ifølge § 2, stk. 3, i grundlagsrentebekendtgørelsen p.t. er på 1 % p.a.), skal den overtagende livsforsikringsvirksomhed ansøge Finanstilsynet om dispensation hertil, jf. § 5, stk. 1, nr. 1, i grundlagsrentebekendtgørelsen.

FIL § 204 omfatter alene overdragelse af *danske forsikringsrisici* fra en dansk livsforsikringsvirksomhed til en anden dansk livsforsikringsvirksomhed eller til en udenlandsk livsforsikringsvirksomhed. Bekendtgørelse nr. 313 af 28. marts 2007 om overdragelse af danske forsikrings-selskabers forsikringsbestande tegnet ved fri etableringsret eller fri tjenesteydelsesvirksomhed regulerer overdragelse af *udenlandske forsikringsrisici* fra en dansk livsforsikringsvirksomhed til en udenlandsk livsforsikringsvirksomhed (bekendtgørelsens § 3) eller til en anden dansk livsforsikringsvirksomhed (bekendtgørelsens § 4). Forsikringsrisici anses som "udenlandske", hvis forsikringstageren på tegningstidspunktet har sin sædvanlige bopæl eller, hvis forsikringstageren er en juridisk person, sin virksomhed i et andet land end Danmark, jf. bekendtgørelsens § 2, stk. 3. Om begrebet forsikringstager, se bemærkningerne i afsnit 14.1.2.

Hvis den overdragende livsforsikringsvirksomhed er beliggende i et *andet land*, skal sagen behandles af dette lands finanstilsyn og ikke af det danske finanstilsyn. Overdragelse af en forsikringsbestand fra en *filial* etableret i Danmark af en forsikringsvirksomhed i et land uden for EU forudsætter en tilladelse fra Finanstilsynet, jf. § 18, stk. 1, i bekendtgørelse nr. 1167 af 1. december 2004 om filialer af forsikrings-selskaber, der er meddelt tilladelse i et land uden for Den Europæiske Union, som Fællesskabet ikke har indgået aftale med på det finansielle område.

Ifølge bekendtgørelsens § 18, stk. 1, skal FIL § 233 (der i dag svarer til FIL § 204) finde anvendelse ved overdragelsen, hvilket indebærer, at overdragelsen skal behandles på samme måde, som når danske livsforsikringsvirksomheder overdrager en forsikringsbestand, dog med de fornødne tilpasninger. Hvis den overtagende livsforsikringsvirksomhed er beliggende i et andet EU-land eller i et land, som EU har indgået aftale med på det finansielle område, skal virksomhedens tilsynsmyndighed i henhold til bekendtgørelsens § 18, stk. 2, bekræfte, at virksomheden også efter overdragelsen opfylder sit kapitalkrav.

Ifølge FIL § 204, stk. 1, må en finansiel virksomhed ikke uden tilladelse sammenlægges med en *bestemt forretningsdel* af en anden finansiel virksomhed. Hvis en livsforsikringsvirksomhed f.eks. ønsker at overdrage sin forretningsdel vedrørende kapitalforvaltning til et fondsmæglerselskab, skal der også ansøges om tilladelse til dette hos Finanstilsynet, ligesom virksomheden skal overholde bekendtgørelse om outsourcing af væsentlige aktivitetsområder. FIL § 204 omfatter således ikke kun overdragelse af forsikringsbestande.

Indregning og måling af overtagne aktiver og passiver kan enten ske til dagsværdi på erhvervelsestidspunktet eller efter sammenlægningsmetoden, jf. §§ 142 og 143 i bekendtgørelse nr. 25 af 16. januar 2012 om finansielle rapporter for forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser.

11.2. Omdannelse af livsforsikringsvirksomhed til anden selskabsform

Omdannelse af en livsforsikringsvirksomhed til en anden selskabsform er reguleret i FIL § 222, der bestemmer, at form, indhold og gennemførelse af en omdannelse skal godkendes af Finanstilsynet, og at omdannelsen indebærer en *universalsuccession* for den fortsættende livsforsikringsvirksomhed. Som anført s. 254 betyder det, at denne virksomhed indtræder fuldstændigt i den ophørende livsforsikringsvirksomheds rettigheder og forpligtelser i henhold til de indgåede forsikringsaftaler og øvrige aftaler, ligesom pensionskunder og andre aftaleparter bevarer alle de rettigheder, som de havde i forhold til den ophørende livsforsikringsvirksomhed.

Det fremgår af forarbejderne til FIL § 222, at fusionslignende regler skal indgå som en del af proceduren ved omdannelsen. Dette

indebærer, at der bl.a. skal udarbejdes en *omdannelsesplan*, der er betinget af Finanstilsynets tilladelse i henhold til FIL § 222, en *omdannelsesreddegørelse*, en *vurderingsmandsudtalelse* om omdannelsesplanen og en *erklæring om kreditorernes stilling*, jf. selskabslovens §§ 237, 238, 241 og 242. Finanstilsynet skal i Statstidende ligesom ved en fusion offentliggøre modtagelsen af omdannelsesplanen og vurderingsmændenes erklæring om kreditorernes stilling, jf. FIL § 204, stk. 10. Herudover skal Finanstilsynet ansøges om tilladelse til overdragelse af forsikringsbestanden til den nye selskabsform i henhold til FIL § 204.

Finanstilsynet kan alene godkende en omdannelse af en livsforsikringsvirksomhed til en anden selskabsform i henhold til FIL § 222, hvis tilsynet vurderer, at det vil være forsvarligt over for pensionskunderne og øvrige kreditorer, idet disse skal være tilstrækkeligt sikrede efter omdannelsen. I Finanstilsynets afgørelse af 24. april 2007 blev et arbejdsmarkedsrelateret livsforsikringsaktieselskab omdannet til et almindeligt livsforsikringsaktieselskab, jf. herved FIL § 307, stk. 3.

Hvis et livsforsikringsaktieselskab alene ønsker at ændre formål til at være et almindeligt aktieselskab efter at have overdraget sin forsikringsbestand i henhold til FIL § 204, skal Finanstilsynet ifølge forarbejderne godkende en sådan afvikling efter FIL § 227.

11.3. Ophør

11.3.1. Generelt om ophør

Reglerne om finansielle virksomheders ophør findes i FIL §§ 223-243. Disse regler vedrører forskellige tilfælde, hvor en finansiell virksomhed ophører som inddragelse af tilladelse, afvikling, likvidation, konkurs og rekonstruktion.

Hvis en finansiell virksomhed ophører, skal dens tilladelse (jf. reglerne i FIL kapitel 3), inddrages. FIL §§ 223-225 regulerer forskellige situationer, hvor tilladelsen *kan* eller *skal* inddrages. Ifølge FIL § 223 kan en finansiell virksomhed anmode Finanstilsynet om at inddrage tilladelsen. I denne situation vælger den finansielle virksomhed frivilligt at ophøre. Ifølge FIL § 224 *kan* Finanstilsynet inddrage tilladelsen i de i bestemmelsen angivne tilfælde. FIL § 225 foreskriver, at tilladelsen *skal* inddrages, såfremt den finansielle virksomhed ikke opfylder kapitalkravet i FIL §§ 124, 125 og 125a. Disse bestemmelser gælder ikke for forsikringsvirksomheder, som således ikke er omfattet af FIL § 225.

Kapitalkravet til livsforsikringsvirksomheder fremgår af FIL § 126, jf. nærmere FIL §§ 248-258 om krisehåndtering.

11.3.2. Afvikling

Finanstilsynets inddragelse af en livsforsikringsvirksomheds tilladelse indebærer – i modsætning til andre former for finansiel virksomhed – ikke nødvendigvis, at virksomheden skal afvikle sin eksisterende bestand af forsikringer. En livsforsikringsvirksomhed kan fortsat beholde sin status som sådan, selv om den ikke længere har tilladelse. Der er i denne situation tale om en forsikringsvirksomhed i ”afløb”. Det er alene retten til at tegne forsikringsaftaler (både nytegning og forlængelse af eksisterende aftaler), som fjernes, når Finanstilsynet inddrager en livsforsikringsvirksomheds tilladelse, jf. *Hjetting m.fl.* (2011), s. 905 f.

Finanstilsynet kan dog ifølge FIL § 226, stk. 3, ved inddragelse af en livsforsikringsvirksomheds tilladelse bestemme, at virksomheden helt skal ophøre. Dette kan enten ske ved, at Finanstilsynet træffer beslutning om, at livsforsikringsvirksomheden skal søge forsikringsbestanden overdraget, at forsikringsbestanden skal tages under administration i henhold til FIL §§ 253-258, eller at livsforsikringsvirksomheden på anden måde skal søge forsikringsbestanden afviklet.

Hvorledes afvikling kan finde sted, når en livsforsikringsvirksomhed har fået inddraget sin tilladelse i henhold til FIL § 226, stk. 3, reguleres i FIL § 227, 1. pkt. Afvikling sker enten ved likvidation, konkurs eller sammenlægning. Selskabslovens regler om kapitalselskabers opløsning finder ifølge FIL §§ 241 og 305, stk. 1, med de fornødne tilføjelser anvendelse på likvidation af gensidige forsikringselskaber og tværgående pensionskasser.

Ifølge FIL § 227, 2. pkt., kan afvikling ske på anden måde end ved likvidation, konkurs eller sammenlægning, hvis Finanstilsynets godkender dette. Finanstilsynet kan således med hjemmel i FIL § 227, 2. pkt. give tilladelse til, at en livsforsikringsvirksomhed afvikles ved opløsning uden likvidation, hvis tilsynet konkret vurderer, at dette er forsvarligt. Som eksempel kan nævnes, at en tværgående pensionskasse med Finanstilsynets tilladelse i henhold til FIL § 204, stk. 1, overdrager samtlige aktiver og passiver, herunder pensionstilsagn, til et kommercielt livsforsikringsaktieselskab, og at den tværgående pensionskasse i overensstemmelse med sine vedtægter beslutter, at pensionskassen efter overdragelsen skal opløses uden likvidation. Den tværgående pensionskasse – som reelt set efter overdragelsen af samtlige aktiver og passiver,

herunder pensionstilsagn, blot er en tom skal – kan herefter ansøge Finanstilsynet om at blive opløst uden likvidation med henvisning til FIL § 227, 2. pkt.

Efter Finanstilsynets praksis for tilladelse til opløsning uden likvidation, jf. FIL § 227, 2. pkt., skal de to livsforsikringsvirksomheder erklære, at samtlige aktiver og forpligtelser faktisk er *overdraget*, at kendte kreditorer bortset fra de pensionsberettigede er *indfriet* eller har givet *samtykke* til at blive overdraget, og at den modtagende livsforsikringsvirksomhed *indestår* for kendte og ukendte krav mod den ophørende livsforsikringsvirksomhed. Herudover skal *Skat* acceptere, at den modtagende livsforsikringsvirksomhed indtræder som skyldner og overtager samtlige skatte- og afgiftskrav vedrørende den ophørende livsforsikringsvirksomhed. Gensidige forsikringselskaber og tværgående pensionskasser kan ikke opløses ved erklæring i henhold til selskabslovens § 216, jf. FIL §§ 241 og 305, stk. 1, idet selskabslovens § 216, stk. 4, i så fald ville medføre, at medlemmerne ville hæfte personligt, solidarisk og ubegrænset for gæld, der bestod på tidspunktet for erklæringens afgivelse. Ifølge FIL § 284, stk. 2-4, beror det på vedtægterne, om medlemmerne i et gensidigt forsikringselskab skal hæfte for selskabets gæld. Det er kun selskabet, som kan gøre kravet gældende over for medlemmerne, ligesom selskabets krav mod medlemmer ikke kan overdrages. I en tværgående pensionskasse er medlems hæftelse i henhold til FIL § 305, stk. 2, ikke mulig.

Forskellen mellem opløsning af en livsforsikringsvirksomhed ved eller uden likvidation er, at opløsning uden likvidation alene kan ske ved erklæring. En opløsning ved likvidation kræver bl.a., at generalforsamlingen vælger en eller flere likvidatorer, og at der i Erhvervsstyrelsens it-system offentliggøres en opfordring til virksomhedens kreditorer til inden tre måneder at anmelde deres krav til likvidator. Ligeledes skal likvidator meddele alle virksomhedens kendte kreditorer beslutningen om at træde i likvidation, jf. selskabslovens §§ 218 og 221, stk. 1, samt FIL §§ 241 og 305, stk. 1.

Hvis en livsforsikringsvirksomhed ønsker at ophøre med sin virksomhed, uden at Finanstilsynet har inddraget virksomhedens tilladelse i henhold til FIL § 226, stk. 3, kan dette ifølge FIL § 229 ske på følgende tre måder:

- ved samtykke fra hver enkelt pensionskunde,
- ved overdragelse af hele forsikringsbestanden, jf. FIL § 204, eller

- ved at forsikringsbestanden tages under administration, jf. FIL §§ 253-258.

Bestemmelsen er udtømmende. Dermed er det ikke muligt for en livsforsikringsvirksomhed selv at træffe beslutning om at gå i likvidation, jf. *Hjetting m.fl.* (2011), s. 911.

11.3.3. Konkurs og rekonstruktion

Ifølge FIL § 234, stk. 1, kan Finanstilsynet indgive *konkursbegæring*, når en finansiel virksomhed bliver insolvent. Ifølge bestemmelsen kan en sådan beslutning ikke påklages administrativt. Derimod prøves begæringen af skifteretten, hvis afgørelse igen kan påkæres i overensstemmelse med de almindelige regler herom i konkursloven. Ifølge konkurslovens § 17, stk. 2, er en virksomhed insolvent, når den ikke længere kan betale sine forpligtelser, efterhånden som de forfalder (illikviditet), og denne tilstand ikke antages at være forbigående. En finansiel virksomhed kan dog ikke erklæres konkurs, for så vidt angår de forpligtelser, der udspringer af efterstillet kapital, herunder hybrid kernekapital samt ansvarlig lånekapital, jf. FIL § 234, stk. 2.

For livsforsikringsvirksomheder vil konkurs sjældent komme på tale. Det skyldes, at en livsforsikringsvirksomhed ikke som f.eks. et pengeinstitut kan blive udsat for et “*run*”, hvor et stort antal kunder melder sig for at få deres indskud udbetalt, hvorved virksomheden bliver illikvid, jf. konkurslovens § 17, stk. 2. Finanstilsynet vil sandsynligvis have taget forsikringsbestanden under administration, inden virksomheden er blevet illikvid og derved insolvent i konkurslovens forstand. Erklæres en livsforsikringsvirksomhed alligevel konkurs, følger det af FIL § 234, stk. 5, at bestanden tages under administration i henhold til FIL §§ 253-258.

Ifølge FIL § 239, stk. 1, kan konkurslovens regler om rekonstruktion ikke finde anvendelse på livsforsikringsvirksomheder. I stedet for konkurslovens regler om rekonstruktion vil Finanstilsynet også her tage forsikringsbestanden under administration, jf. FIL §§ 253-258.

Kapitel 12.

Kapitalspørgsmål

12.1. Oversigt

Som nævnt i afsnit 8.1.1. er formålet med reglerne om tilsyn med livsforsikringsvirksomheder at beskytte pensionskunderne og de begunstige. Dette formål søges bl.a. opnået gennem regler, hvorefter en livsforsikringsvirksomhed hvert kvartal skal indberette tre solvensopgørelser til Finanstilsynet:

- Solvens 1-kapitalkravet (nedenfor under afsnit 12.2.5.)
- Det risikojusterede kapitalkrav, kaldet “trafiklys” (nedenfor under afsnit 12.3.)
- Individuelt solvensbehov, kaldet “Solvens 1,5” (nedenfor under afsnit 12.4.)

Herudover skal en livsforsikringsvirksomhed ligeledes hvert kvartal til Finanstilsynet indberette størrelsen af sin *basiskapital*, der som nævnt i afsnit 12.5 er de økonomiske midler i form af f.eks. egenkapital, der anvendes til at dække virksomhedens kapitalkrav. En livsforsikringsvirksomhed skal yderligere hvert kvartal indsende en opgørelse over de samlede forsikringsmæssige hensættelser og en opgørelse over de registrerede aktiver, der skal dække hensættelserne, til Finanstilsynet (se herom afsnit 12.8.2.).

12.2. Kapitalkravet

12.2.1. Hensættelser

De *forsikringsmæssige hensættelser* er de samlede beløb, som en livsforsikringsvirksomhed har afsat i sit regnskab til brug for afvikling af de løfter, der er afgivet af virksomheden til pensionskunderne. De forsikringsmæssige hensættelser består for gennemsnitsrenteprodukter navnlig af værdien af pensionskundernes *individuelle depoter* og det kol-

lektive *bonuspotentiale*, som er en fælles reserve for pensionskunderne. For gennemsnitsrenteprodukter kaldes pensionskundernes individuelle depoter også for *livsforsikringshensættelser*. De kan opdeles i garanterede ydelser, bonuspotentiale på fripolicydelser og bonuspotentiale på fremtidige præmier.

Passividen i en livsforsikringsvirksomheds regnskab med gennemsnitsrenteprodukter kan i hovedtræk opstilles således:

- *Egenkapital*
- *Forsikringsmæssige hensættelser*
 - Kollektivt bonuspotentiale (kundernes fælles reserve)
 - Livsforsikringshensættelser (kundernes individuelle depoter)
 - Hensættelser til garanterede ydelser
 - Individuelt bonuspotentiale på fripolicydelser
 - Individuelt bonuspotentiale på fremtidige præmier

En livsforsikringsvirksomhed skal ifølge FIL § 167, stk. 1, føre et register over de aktiver, der omfatter de forsikringsmæssige hensættelser, samt finansielle kontrakter efter FIL § 160, stk. 1, nr. 3.

12.2.2. Markedsværdiopgørelsen

Værdien af de forsikringsmæssige hensættelser skal opgøres efter *markedsværdiprincipper*, jf. §§ 65-68 i regnskabsbekendtgørelsen (bekendtgørelse nr. 25 af 16. januar 2012 om finansielle rapporter for forsikringselskaber og tværgående pensionskasser) og det hertil hørende *bilag 8*.

Det fremgår af regnskabsbekendtgørelsens § 66, stk. 4, at der ved opgørelsen af hensættelserne til livsforsikringsforpligtelser skal anvendes de *bedst mulige skøn* over de involverede forsikringsrisici, herunder dødelighed og invaliditetshyppighed mv., og det bedst mulige skøn for de fremtidige omkostninger til administration. For at kunne udøve det bedst mulige skøn over dødelighed og levetider har Finanstilsynet som anført ovenfor i afsnit 9.1.6. fastsat såkaldte *benchmarks* (dvs. formaliserede sammenligningsgrundlag) for den observerede nuværende *dødelighed* og for de forventede fremtidige *levetidsforbedringer*.

Herudover skal der anvendes en løbetidsafhængig *diskonteringsrente-kurve* til værdiansættelse af de pensionsløfter, som en livsforsikringsvirksomhed med gennemsnitsrenteprodukter har givet pensionskunderne. Denne kurve opgøres løbende efter det aktuelle markedrenteniveau. Se herom straks nedenfor i afsnit 12.2.3.

I hensættelsesgrundlaget (også kaldet for markedsværdigrundlaget og 3. ordens grundlaget) skal der ifølge regnskabsbekendtgørelsens bilag 1, punkt 54, 60, 61 og 62, desuden medregnes et *risikotillæg*, dvs. et skønnet tillæg, som en livsforsikringsvirksomhed på markedet må forventes at skulle betale til en erhverver af bestanden af livsforsikringer, for at denne vil påtage sig risikoen for udsving i størrelsen af og betalingstidspunkterne for de garanterede ydelser.

12.2.3. Diskonteringsrentekurven

En livsforsikringsvirksomhed med gennemsnitsrenteprodukter har lovet kunderne en garanteret minimumsforrentning svarende til grundlagsrenten samt en betinget ret til overskudsdeling (bonus). Til brug for værdiansættelsen af sådanne pensionsløfter anvendes som netop nævnt en løbetidsafhængig *diskonteringsrentekurve*, jf. § 66, stk. 4, nr. 3, og bilag 8 i regnskabsbekendtgørelsen. At “diskontere” vil sige at beregne værdien af den gæld, man skal betale i fremtiden, efter nutidsværdier. En sådan værdiansættelse beror på, hvordan nutidsbeløbet vil blive forrentet frem til det fremtidige forfaldstidspunkt. Det tilbagediskonterede beløb af en fremtidig forpligtelse er den kapital, der forrentet med diskonteringsrentesatsen skal til for at opfylde forpligtelsen til sin tid. Skal man betale 105 kr. om et år, er den tilbagediskonterede nutidsværdi af forpligtelsen 100 kr. ved en rente på 5 %.

Diskonteringsens størrelse beror derfor på den diskonteringsrente, der indgår i beregningen. Denne diskonteringsrentekurve offentliggøres på alle hverdage af Finanstilsynet på basis af den almindelige renteutvikling i samfundet. Dermed bestemmer den nutidige markedrente, via diskonteringsrenten, hvor mange penge en livsforsikringsvirksomhed aktuelt skal hensætte i sit regnskab som sikkerhed for, at den f.eks. om 15-20 år kan opfylde sine pensionsløfter. At der er tale om en “kurve” angiver, at renten *ændrer sig* i takt med pensionsforpligtelsernes restløbetid. Ved at anvende forskellige renter for forskellige løbetider får man en mere præcis opgørelse af pensionsforpligtelserne end ved at benytte en tidsafhængig rente.

Når markedrenten (og derved diskonteringsrenten) aktuelt er mindre end de ydelses- og rentegarantier, som en livsforsikringsvirksomhed har givet pensionskunderne, skal virksomheden hensætte mere i sit regnskab som sikkerhed for de fremtidige pensioner, end pensionskunderne har indbetalt, til brug til opfyldelse af de afgivne løfter. Hvis en pensionskunde f.eks. har fået et løfte om en forrentning på mindst

4,5 % af sin pensionsopsparing på 100 kr., og diskonteringsrenten er på 3 %, så skal livsforsikringsvirksomheden i sit regnskab hensætte i alt 150 kr. som garanterede ydelser, selv om pensionskunden kun har indbetalt 100 kr. Hermed sikres det, at livsforsikringsvirksomheden har afsat penge nok til at opfylde den afgivne ydelsesgaranti.

Merhensættelsen på 50 kr. skal ifølge § 8, stk. 2, i kontributionsbekendtgørelsen i første omgang tages fra det kollektive bonuspotentiale, dernæst fra bonuspotentialet på fripolicydelser og endelig fra livsforsikringsvirksomhedens basiskapital, hvilket vil påvirke virksomhedens solvens negativt. Er diskonteringsrenten mindre end ydelsesgarantien, vil bonuspotentialet på fripolicydelser dog være på 0 kr., idet der ikke er mulighed (potentiale) for et merafkast udover ydelsesgarantien. Merhensættelsen på 50 kr. kaldes for en markedsværdistyrkelse af de garanterede ydelser eller blot en styrkelse, idet hensættelserne skal styrkes (forøges) som følge af markedsudviklingen (den faldende rente).

Eksemplet er konstrueret, idet der hverken er taget hensyn til, at diskonteringsrentekurven er løbetidsafhængig, og at der er en vis dødelighed i en forsikringsbestand. Hvis en pensionskunde f.eks. alene har fået et løfte om en forrentning på mindst 4,5 % af sin pensionsopsparing på 100 kr. det næste år og ikke f.eks. de næste 30 år, og diskonteringsrenten derefter falder til 3 %, så skal livsforsikringsvirksomheden i sit regnskab alene hensætte kr. 101,46 ($1,03 \% \times \text{kr. } 101,46 = \text{kr. } 104,5$ efter et år).

Beregningen af diskonteringsrentekurven er blevet ændret tre gange som følge af unormale markedsf forhold.

I *oktober 2008*, da finanskrisen for alvor var brudt ud, blev der mellem Erhvervs- og Vækstministeriet og Forsikring & Pension indgået en aftale om finansiel stabilitet på pensionsområdet (kaldet "Pensionspakken"), hvorved realkreditrenten midlertidigt skulle indgå i diskonteringsrentekurven. Formålet var at modvirke den betydelige stigning i hensættelserne, der var en følge af den usædvanlige renteutvikling, der var opstået med de massive kursfald. Dermed kunne det hindres, at livsforsikringsvirksomhederne kom i en situation, hvor de blev tvunget til at sælge ud af danske realkreditobligationer. I denne forbindelse blev Finanstilsynets gule trafiklys (se herom i afsnit 12.3.) afviklet (bortset fra for firmapensionskasser) for at undgå en uheldig markedsadfærd.

I *december 2011* blev det muligt for livsforsikringsvirksomhederne at

anvende en diskonteringsrentekurve, hvor landespændet regnes som et 12 måneders glidende gennemsnit. Behovet for denne tekniske ændring af diskonteringsrentekurven skal ses i sammenhæng med de unormale finansielle markedsforhold, der herskede på det tidspunkt, og som blandt andet gav sig udslag i et generelt lavt renteniveau, fallende danske renter i forhold til de tyske renter, manglende likviditet i markedet og større volatilitet. Formålet med et landespænd baseret på et glidende gennemsnit er at dæmpe de daglige udsving.

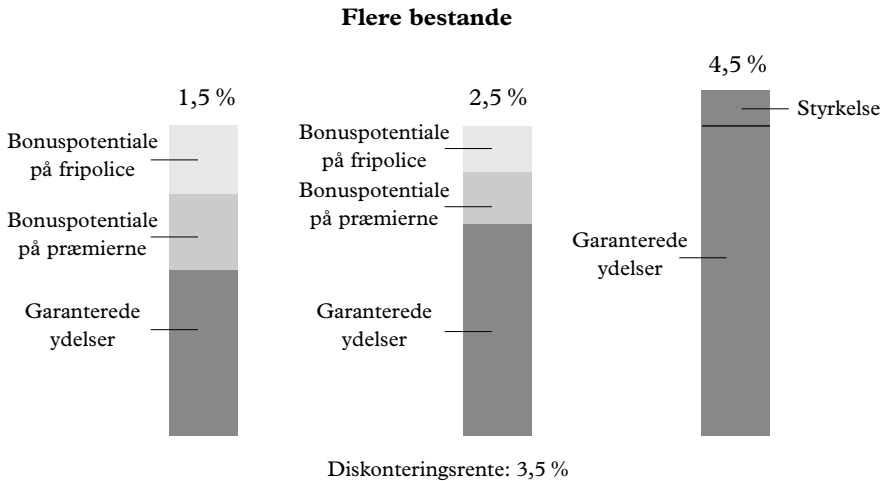
I juni 2012 blev der mellem Erhvervs- og Vækstministeriet og Forsikring & Pension indgået endnu en aftale om ændring af rentekurven på pensionsområdet mv. For at afhjælpe konsekvenserne af de historisk lave renter som følge af den europæiske gældskrise og vanskeligheder med at afdække renterisikoen på garanterede produkter i markedet, blev diskonteringsrentekurven ændret for løbetider over 20 år. Med ændringen vil diskonteringsrentekurven være baseret på markedsinformation ud til 20 år og herefter erstattet af et langsigtet mål, hvorved ekstraordinære renteændringer i løbetider over 20 år ikke vil påvirke værdiansættelsen af virksomhedernes forsikringsforpligtelser. Forventningerne til det fremtidige afkast ud over 20 år er dermed ikke længere baseret på den nutidige markedsrente. I konsekvens heraf opnår livsforsikringsvirksomhederne en kapitalmæssig lempelse, ligesom behovet for renteafdækning reduceres. I denne forbindelse blev der ligeledes indført en midlertidig begrænsning for udlodning fra egenkapitalen og midlertidigt sat et loft over bonustilskrivning, således at der maksimalt kan udbetales 2 % i kontorente.

Fordi diskonteringsrentekurven nu kun baseres på markedsrenten ud til 20 år, er det blevet mere usikkert, om kunder, der først går på pension om f.eks. 25 år, får opfyldt deres løfter om en bestemt pensionsydelse. Det skal derfor sikres, at den ændrede diskonteringsrentekurve ikke fører til en omfordeling mellem forskellige generationer af pensionskunder, hvis renteniveauet forbliver lavt i længere tid fremover.

I modsætning til diskonteringsrentekurven, der som ovenfor anført anvendes regnskabsmæssigt til værdiansættelse af et pensionsløfte, er *grundlagsrenten* den rentesats, der på tidspunktet for indgåelse af en livsforsikringsaftale (tegningstidspunktet) og ved eventuelle forhøjelser af bidrag mv. anvendes til at fastsætte sammenhængen mellem pensionsbidrag og de fremtidige ydelser, jf. § 2, stk. 1, i grundlagsrentebekendtgørelsen. Hvis livsforsikringsvirksomheden har garanteret grundlagsrenten over for pensionskunderne (se herom i afsnit 14.3.

om fortolkning af pensionsgarantier), udtrykker grundlagsrenten det minimumsafkast, som skal tilskrives det enkelte forsikringsdepot.

Sammenhængen mellem en diskonteringsrente på 3,5 % og tre forsikringsbestande med en garanteret grundlagsrente i form af en ydelses-/rentegaranti på henholdsvis 1,5 %, 2,5 % og 4,5 % kan skitseres på følgende måde:



Opgørelsen af livsforsikringshensættelserne til markedsværdi giver således et klart billede af den risikoprofil, som en livsforsikringsaftale med en garanteret grundlagsrente har ved en given markedsrente: Jo lavere den garanterede grundlagsrente er i forhold til diskonteringsrenten, desto større bliver bonuspotentialet på fripolicyydelse, der ifølge § 8, stk. 1 og 2, i kontributionsbekendtgørelsen kan anvendes til at dække pensionskundernes andel af et underskud med, jf. nærmere herom i afsnit 12.7. En livsforsikringsaftale med en lav garanteret grundlagsrente udgør derfor en mindre realøkonomisk risiko for en livsforsikringsvirksomhed end en livsforsikringsaftale med en højere garanteret grundlagsrente.

Eksempel: En pensionskunde indbetaler et pensionsbidrag på kr. 100 på en pensionsordning, der skal udbetales om 10 år, med en garanteret grundlagsrente på 1,5 %. Om 10 år er kunden garanteret en pension på kr. 116,0 ($1,015^{10} \% \times$ kr. 100). Hvis den garanterede grundlagsrente derimod er på 4,5 %, er pensionskunden for et indbetalt pensionsbidrag på kr. 100 om 10 år garanteret en

pension på kr. 155,3 ($1,045^{10} \% \times \text{kr. } 100$). Antages diskonteringsrenten at være på 4,5 %, kan balancepostens garanterede ydelser beregnes til henholdsvis kr. 74,7 ($1,045^{-10} \% \times \text{kr. } 116,0$) for pensionsordningen med en garanteret grundlagsrente på 1,5 % og kr. 100 ($1,045^{-10} \% \times \text{kr. } 155,3$) for pensionsordningen med en garanteret grundlagsrente på 4,5 %. Bonuspotentialt på fremtidige præmier vil være på kr. 0, hvis der ikke er fremtidige indbetalinger af pensionsbidrag. Bonuspotentialt på fripoliceydelser vil være henholdsvis kr. 25,3 (kr. 100 – kr. 74,7) for ordningen med en garanteret grundlagsrente på 1,5 % og kr. 0 (kr. 100 – kr. 100) for ordningen med en garanteret grundlagsrente på 4,5 %. Se hertil *Anders Grosen: Udviklingslinier i finansiering* (2005), s. 331 f., samt Finanstilsynet: Eksempler på opgørelse af livsforsikringshensættelser til markedsværdi (2002).

For *markedsrenteprodukter* udgør pensionskundernes depoter markedsværdien af de til forsikringerne knyttede underliggende aktiver, jf. § 66, stk. 1, i regnskabsbekendtgørelsen. Størrelsen af hensættelserne er derfor bestemt af markedsværdien af aktiverne.

For et *gennemsnitsrenteprodukt* kan værdien af et depot opgøres til markedsværdien af livsforsikringshensættelserne, når virksomheden ikke har indført et kursværn, jf. nærmere afsnit 12.7.3.

12.2.4. De underliggende aktiver

Pensionskundernes indbetalinger vil typisk blive investeret i forskellige (præsumptivt) værdifaste *aktiver* som f.eks. aktier, obligationer, investeringsforeningsandele og ejendomme, der som udgangspunkt skal opgøres til markedsværdi, jf. §§ 46-62 i regnskabsbekendtgørelsen. Markedsværdien af disse aktiver kan ligesom markedsværdien af de forsikringsmæssige hensættelser stige og falde. Formålet med regler om værdiansættelse af livsforsikringsvirksomheders aktiver og pensionsforpligtelser (de forsikringsmæssige hensættelser) efter *markedsværdiprincipper* er at sikre, at der i virksomhederne løbende konstant er penge nok til at opfylde de afgivne pensionsløfter, uanset om en kunde går på pension om et år eller først om 20 år. Størrelsen af værdierne af henholdsvis aktiver og pensionsforpligtelser i en livsforsikringsvirksomhed er således udtryk for et *øjebliksbillede*, idet størrelsen af disse værdier ændres løbende i både op- og nedadgående retning.

Markedsrisikoen for disse udsving påhviler livsforsikringsvirksomheden, når virksomheden har givet pensionskunderne en ydelses- eller rentegaranti. I et markedsrenteprodukt har den enkelte pensionskunde derimod selv investeringsrisikoen. Herudover kan en livsforsikrings-

virksomhed også have andre risici som f.eks. *forsikringsmæssige* (i denne sammenhæng biometriske) risici ved stigende levetid og invaliditetshyppighed. Der er endvidere *operationelle* risici i en livsforsikringsvirksomhed som f.eks. menneskelige fejl, besvigelser og it-nedbrud, der kan medføre økonomiske tab for virksomheden.

12.2.5. Solvens 1-kapitalkravet

For at sikre, at en livsforsikringsvirksomhed kan opfylde sine forpligtelser over for pensionskunderne og de begunstigede, hvis de forskellige risici for økonomiske tab skulle realiseres, skal den ved siden af de *forsikringsmæssige hensættelser* have en økonomisk stødpude, der kaldes for *basiskapital*, jf. afsnit 12.5. De forsikringsmæssige hensættelser og basiskapitalen udgør tilsammen den overvejende del af passivside i livsforsikringsvirksomhedens regnskab. Basiskapital er f.eks. egenkapital, som en livsforsikringsvirksomhed skal have en vis størrelse af, for at virksomheden kan få og beholde en tilladelse fra Finanstilsynet til at drive virksomhed som livsforsikringsvirksomhed, jf. FIL §§ 11, stk. 5, og 126, stk. 1.

Kravet til størrelsen af denne basiskapital til dækning af en livsforsikringsvirksomheds risici kaldes for *kapitalkravet* og er ifølge FIL § 127 det største af enten *solvenskravet* eller *minimumskapitalkravet*. Solvenskravet beregnes ud fra livsforsikringshensættelsernes størrelse (forretningens omfang), mens minimumskapitalkravet er et fast beløb. I regnskabet skal der være taget hensyn til konstaterede tab, uanset om tabet er blevet realiseret ved f.eks. salg af aktier, mens kapitalkravet alene skal dække risikoen for økonomiske tab, der kan opstå i fremtiden som følge af f.eks. et aktiekursfald eller faldende renter, hvorved de forsikringsmæssige hensættelser stiger. Hvor tab er bagudrettet og konstaterbart, er risiko fremadrettet og kan kun estimeres.

Kapitalkravet i en livsforsikringsvirksomhed med *gennemsnitsrente-produkter* er ifølge FIL § 126, stk. 2, nr. 1, som udgangspunkt på ca. 4 % af livsforsikringshensættelserne (pensionskundernes individuelle depoter). Dette kapitalkrav kaldes for *Solvens 1-kapitalkravet*, når dette alene beregnes ud fra hensættelsernes størrelse (forretningens omfang), hvor der ikke tages hensyn til livsforsikringsvirksomhedens risici. I en livsforsikringsvirksomhed med *markedsrenteprodukter* har livsforsikringsvirksomheden ingen investeringsrisici vedrørende pensionskundernes depoter, men alene operationelle og forsikringsmæssige (herunder biometriske) risici. Her er kapitalkravet på ca. 1 % af hensættelserne

eller ca. 25 % af det seneste regnskabsårs forsikringsmæssige administrationsomkostninger, jf. FIL § 126, stk. 2, nr. 2 og 3.

At kravet til størrelsen af en livsforsikringsvirksomheds basiskapital er mindre for markedsrenteprodukter end for gennemsnitsrenteprodukter, skyldes at pensionskunderne ved et markedsrenteprodukt bærer risikoen for negative afkast. Hvis en pensionskunde med en garanteret pensionsydelse indbetaler 100 kr. på sin pensionsopsparing, skal livsforsikringsvirksomheden ifølge FIL § 159, stk. 1, således hensætte et beløb svarende hertil samt herudover ifølge FIL § 126, stk. 2, nr. 1, afsætte ca. 4 % som ansvarlig kapital til dækning af risici for tab. En livsforsikringsvirksomhed i vækst vil således have et stigende kapitalkrav.

Ifølge FIL § 126, stk. 2, nr. 1, skal basiskapitalen i en livsforsikringsvirksomhed med gennemsnitsrenteprodukter mindst udgøre 4 % af de risikovægtede poster for livsforsikringshensættelser tillagt 0,3 % af de risikovægtede poster for risikosummen for livsforsikringsvirksomhed i forsikringsklasse I-IV og VI. De risikovægtede poster for livsforsikringshensættelser og poster for risikosummer er nærmere reguleret i §§ 6-9 i bekendtgørelse nr. 966 af 12. oktober 2009 om solvens og driftsplaner for forsikringsselskaber. I praksis svarer andelen af risikosummerne til omkring 0,5 % af livsforsikringshensættelserne. Se hertil *Anders Grosen: Udviklingslinier i finansiering* (2005), s. 328.

En livsforsikringsvirksomhed vil kunne få problemer med at opfylde lovgivningens kapitalkrav og kravet om, at virksomheden skal have en gruppe af aktiver, hvis samlede værdi til enhver tid mindst skal svare til værdien af virksomhedens samlede forsikringsmæssige hensættelser, såfremt den har store risici (f.eks. investerings- og forsikringsrisici), og disse risici realiseres. *Risikostyring* i en livsforsikringsvirksomhed er derfor meget vigtig, jf. herved FIL § 126, stk. 1, og § 19 i bekendtgørelse om ledelse og styring af forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser. Disse regler foreskriver bl.a., at en livsforsikringsvirksomhed skal råde over interne procedurer til risikomåling og risikostyring samt have metoder og procedurer, der sikrer, at væsentlige nuværende og fremtidige risici identificeres, kvantificeres, håndteres, overvåges og kontrolleres samt medtages i relevant rapportering. Som eksempel kan nævnes Finanstilsynets redegørelse af 27. marts 2012 om påbud til en livsforsikringsvirksomhed vedrørende utilstrækkelig risikostyring.

Som anført i afsnit 12.2.3. anvendes en diskonteringsrentekurve

svarende til markedsrenten til at opgøre værdien af en livsforsikringsvirksomheds forpligtelser over for pensionskunder med gennemsnitsrenteprodukter. Markedsrenten påvirker også værdien af en livsforsikringsvirksomheds aktiver som f.eks. aktier, obligationer og ejendomme. Et stort misforhold mellem rentefølsomheden på aktiv- og passivside i en livsforsikringsvirksomheds regnskab er således risikabelt. Livsforsikringsvirksomheder bestræber sig derfor på, at værdiudsving på *aktiver* og *pensionsforpligtelser* som følge af renteændringer i væsentligt omfang modsvarer hinanden, således at kravene i FIL §§ 159, stk. 1, og 126-127 til enhver tid kan opfyldes.

At opretholde en balance mellem markedsværdien af aktiver på den ene side og markedsværdien af pensionsforpligtelser på den anden side frembyder dog betydelige vanskeligheder, idet varigheden af pensionsforpligtelserne er længere end varigheden af de aktiver, som livsforsikringsvirksomhederne har investeret i. F.eks. kan en pensionskontrakt med en garanteret mindsteforrentning have en varighed på op til 40-50 år, hvis en person påbegynder en pensionsopsparring som 20-25 årig og lader sig pensionere som 65-70-årig. Til sammenligning er varigheden på danske stats- og realkreditobligationer, som en livsforsikringsvirksomhed ofte har investeret i, som regel kun på 10-15 år. Da der ikke på de finansielle markeder er aktiver med løbetider svarende til passiverne (pensionsforpligtelserne), er det ikke muligt for livsforsikringsvirksomhederne at matche aktiver og passiver fuldstændigt.

Når varigheden på aktivside er kortere end på passivside, stiger markedsværdien af aktiverne mindre end markedsværdien af forpligtelserne ved et rentefald. Det grundlæggende problem med pensionsgarantier i livsforsikringsvirksomheder er således misforholdet mellem varigheden på forpligtelserne og på aktiverne. Størrelsen af den garanterede mindsteforrentning er derfor af mindre betydning i forhold til den tidsperiode, som renten garanteres for, jf. *Bremer-rapporten*, s. 442-443. Risikoen for rentefald afdækkes i konsekvens heraf ofte af livsforsikringsvirksomheder helt eller delvis ved køb af finansielle instrumenter som f.eks. "renteswaps" og "renteswaptioner", der er en slags forsikring mod rentefald.

12.3. Det risikojusterede kapitalkrav – “trafiklys”

Med henblik på at sikre, at livsforsikringsvirksomheder med gennemsnitsrenteprodukter har en tilstrækkelig økonomisk styrke (basiskapital) i forhold til deres investeringsrisici og forpligtelser, har Finanstilsynet indført en følsomhedsanalyse (også kaldet *stresstest*) af livsforsikringsvirksomhedernes økonomiske modstandskraft i forhold til en hypotetisk negativ økonomisk udvikling på de finansielle markeder (et *risikoscenarie*). Finanstilsynet indførte trafiklysene i 2001. Det skete i forbindelse med en lovændring, hvor det blev gjort muligt for livsforsikringsvirksomhederne at investere op til 70 % af aktiverne, der dækker de forsikringsmæssige hensættelser, i aktier og andre såkaldte ikke-guldrandede aktiver, jf. FIL § 163, stk. 1, nr. 1. Indtil 1997 og 2000 var investeringsgrænsen på henholdsvis 40 % og 50 %. Finanstilsynet kan med det nye, såkaldt risikojusterede, kapitalkrav identificere de livsforsikringsvirksomheder med gennemsnitsrenteprodukter, som kan være i fare for ikke at opfylde Solvens 1-kapitalkravet.

En livsforsikringsvirksomhed med gennemsnitsrenteprodukter siges at være i det *røde trafiklys*, hvis virksomhedens basiskapital ikke opfylder kapitalkravet fratrukket 3 % af livsforsikringshensættelserne efter en hypotetisk situation, hvor bl.a. aktiekurserne antages at falde med 12 %, ejendomsprisfald på 8 % og en renteændring på 0,7 procentpoint (stigning eller fald efter hvad der er værst for virksomheden).

Som anført i afsnit 12.2.5. er kapitalkravet i en livsforsikringsvirksomhed med gennemsnitsrenteprodukter på ca. 4 % af livsforsikringshensættelserne, mens kapitalkravet i en livsforsikringsvirksomhed med markedsrenteprodukter, hvor virksomheden ikke har nogen investeringsrisici, er på ca. 1 % af hensættelserne. Differencen på 3 procentpoint mellem disse to produkter udtrykker et krav om at dække investeringsrisici. Dette krav på 3 % af livsforsikringshensættelserne erstattes i det risikojusterede kapitalkrav med den faktiske investeringsrisiko, hvorfor kapitalkravet fratrækkes disse 3 %. Ellers ville der være tale om et ekstra kapitalkrav til livsforsikringsvirksomhederne.

Hvis livsforsikringsvirksomheden er i det røde lys, er dens investeringsrisici som udgangspunkt for store i forhold til virksomhedens forpligtelser over for pensionskunderne og størrelsen af virksomhedens basiskapital.

Det risikjusterede kapitalkrav tager i modsætning til Solvens 1-kapitalkravet hensyn til den faktiske investeringsrisiko, som den enkelte livsforsikringsvirksomhed er eksponeret for. Dette kan f.eks. være, hvor stor en andel af livsforsikringsvirksomhedens midler, som er investeret i aktier. Derimod tages der ikke hensyn til den konkrete sammensætning af investeringsporteføljen i den enkelte livsforsikringsvirksomhed og derved, at nogle aktier er mere risikable at investere i end andre aktier.

Hvis en livsforsikringsvirksomhed ifølge sin indberetning befinder sig i rødt lys, vil Finanstilsynet kontakte virksomheden. Kommer livsforsikringsvirksomheden i rødt lys i løbet af en indberetningsperiode, skal virksomheden straks underrette Finanstilsynet herom, jf. vejledning til indberetningsskemaer til oplysning af kapitalforhold og risici i livs-, skades- og genforsikringsselskaber, tværgående pensionskasser samt arbejdsskadesselskaber. Herudover skal en finansiel virksomhed ifølge FIL § 75, stk. 1, straks meddele Finanstilsynet oplysninger om forhold, der er af afgørende betydning for den finansielle virksomheds drift.

Når en livsforsikringsvirksomhed kommer i det røde lys, vil Finanstilsynet drøfte situationen med virksomheden og sætte det under skærpet tilsyn. Det skærpede tilsyn kan bl.a. bestå i, at livsforsikringsvirksomheden skal indberette sine kapitalforhold og risici *månedligt* til Finanstilsynet. Livsforsikringsvirksomheder, der ikke er i det røde lys, indberetter alene kapitalforhold og risici til Finanstilsynet hvert *kvartal*.

Herudover kan Finanstilsynet efter en konkret vurdering give livsforsikringsvirksomheden et *påbud* om, at det ikke må øge sine investeringsrisici, jf. FIL §§ 251 og 350, stk. 1, nr. 2, samt Finanstilsynets afgørelse af 20. december 2002. Finanstilsynet kan ligeledes påbyde en livsforsikringsvirksomhed, at det skal tage aktive skridt til at komme ud af det røde lys, jf. Finanstilsynets afgørelse af 23. januar 2006, hvor en firmapensionskasse havde været i det røde lys i mere end tre år.

En livsforsikringsvirksomhed kan komme ud af det røde trafiklys ved enten at nedbringe risikoen på sine investeringer (f.eks. sælge ud af sin aktiebeholdning og i stedet købe danske statsobligationer) eller få tilført yderligere basiskapital. Det røde trafiklys øger dermed indirekte kapitalkravet for livsforsikringsvirksomheder med gennemsnitsrenteprodukter afhængigt af disses investeringsrisici. Livsforsikringsvirksomheder med gennemsnitsrenteprodukter er derfor nødsaget til konstant at have en vis økonomisk *overdækning* i forhold til Solvens 1-kapitalkravet, hvis de ønsker at undgå at komme i det røde lys og derved under skærpet tilsyn.

Indtil 2009 indberettede livsforsikringsvirksomhederne ud over det *røde* risikoscenarie (middel negativ markedsudvikling med bl.a. et hypotetisk aktiekursfald på 12 %, ejendomsprisfald på 8 % og en renteændring på 0,7 procentpoint) også et *gult* risikoscenarie (meget negativ markedsudvikling med bl.a. et hypotetisk aktiekursfald på 30 %, ejendomsprisfald på 12 % og en renteændring på 1 procentpoint) til Finanstilsynet. Firmapensionskasser indberetter fortsat det gule risikoscenarie til Finanstilsynet. En livsforsikringsvirksomhed siges at være i det *sorte* lys, når virksomhedens basiskapital ikke opfylder kapitalkravet. Når en livsforsikringsvirksomheds basiskapital opfylder kapitalkravet, og virksomheden samtidig ikke er i det røde lys – og tidligere heller ikke i det gule lys – siges virksomheden at være i det *grønne* lys.

På baggrund af de kvartalsvise indberettede tal vedrørende trafiklys og basiskapital udarbejder Finanstilsynet jævnligt beregninger for at kontrollere, at livsforsikringsvirksomhederne løbende kan overholde det røde trafiklys i forhold til markedsudviklingen. Hvis en livsforsikringsvirksomhed ifølge Finanstilsynets beregninger som følge af en negativ udvikling på de finansielle markeder (faldende aktiekurser og renter mv.) ikke kan klare det røde risikoscenarie, eller virksomhedens basiskapital ikke kan opfylde kapitalkravet (det sorte lys), vil Finanstilsynet tage kontakt til virksomheden.

12.4. Individuel solvens (Solvens 1,5)

Reglerne om det individuelle *solvensbehov* for livsforsikringsvirksomheder, samt reglerne om Finanstilsynets hjemmel til at fastsætte et individuelt *solvenskrav* for sådanne virksomheder, blev indført i 2007. De kaldes også for *Solvens 1,5*-reglerne, fordi de anses som et skridt på vej mod *Solvens 2*-regelsættet (dvs. de nye EU-regler om tilsyn og risikostyring, der forventes at træde i kraft om nogle år). Kapitalkravene ifølge *Solvens 1,5* og *Solvens 2* har det til fælles, at de er risikobaserede, mens kapitalkravet ifølge *Solvens 1* alene er baseret på størrelsen af en livsforsikringsvirksomheds hensættelser. Reglerne fremgår henholdsvis af FIL § 126, stk. 8 (om det individuelle solvensbehov, livsforsikringsvirksomheden opgør) og 9 (om det solvenskrav, som Finanstilsynet kan fastsætte), samt af bekendtgørelse om solvens og driftsplaner for forsikringsvirksomheder hvis seneste version er offentliggjort som nr. 966 af 12. oktober 2009.

Ifølge FIL § 126, stk. 1, skal en livsforsikringsvirksomhed have en tilstrækkelig basiskapital og råde over interne procedurer til risiko-

måling og risikostyring til løbende vurdering og opretholdelse af en basiskapital af en størrelse, type og fordeling, som er passende til at dække virksomhedens risici. På baggrund af denne vurdering skal livsforsikringsvirksomheden opgøre sit individuelle solvensbehov, jf. FIL § 126, stk. 8.

Det individuelle solvensbehov er livsforsikringsvirksomhedens egen opgørelse af den nødvendige basiskapital til dækning af dens risici. Dets størrelse afhænger dermed af den risikoprofil, livsforsikringsvirksomheden har valgt. Forarbejderne beskriver det individuelle solvensbehov som den basiskapital, der er nødvendig for at sikre en *meget lille* sandsynlighed for, at pensionskunderne lider tab som følge af en livsforsikringsvirksomheds insolvens, jf. herved også § 5, stk. 4, i bekendtgørelse nr. 966 af 12. oktober 2009 om solvens og driftsplaner for forsikringsvirksomheder.

Som nævnt ovenfor afhænger Solvens 1-kapitalkravet af hensættelsernes størrelse (forretningens omfang) og det risikojusterede kapitalkrav af livsforsikringsvirksomhedens investeringsrisici. Det individuelle solvensbehov afhænger derimod af alle de risici, som livsforsikringsvirksomheden har som f.eks. investeringsrisici, forsikringsmæssige (biometriske) risici og operationelle risici, jf. herved § 5 i bekendtgørelse nr. 966 af 12. oktober 2009 om solvens og driftsplaner for forsikringsvirksomheder samt vejledning nr. 85 af 13. oktober 2009 om opgørelse af individuelt solvensbehov. Det individuelle solvensbehov er et supplement til Solvens 1-kapitalkravet og det risikojusterede kapitalkrav. Finanstilsynet kan endvidere i henhold til FIL § 126, stk. 9, fastsætte et højere individuelt solvenskrav over for en livsforsikringsvirksomhed, men dette er dog endnu ikke sket.

Så længe basiskapitalen overstiger kapitalkravet (dvs. både Solvens 1-kapitalkravet, det individuelle solvensbehov og et af Finanstilsynet fastsat individuelt solvenskrav, jf. § 4 i bekendtgørelse nr. 966 af 12. oktober 2009 om solvens og driftsplaner for forsikringsvirksomheder) er en livsforsikringsvirksomhed solvent i relation til FIL's regler. Det er vigtigt at forstå, at FIL's forståelse af begrebet solvens (hvor aktiverne skal overstige forpligtelserne med en vis størrelse) er anderledes end i konkursloven, der med konkurslovens § 17, stk. 2, opererer med et rent likviditetsbegreb. Forsikringsrådet – der i dag svarer til Det Finansielle Virksomhedsråd – har i en udtalelse af 30. august 1999 om rentegarantiproblemet udtalt, at reglerne i lov om forsikringsvirksomhed (i dag FIL) er indrettet således, at man ikke blot kan afvente, at "kassen

bliver tom” for likvider, før der gribes ind, idet byrden ellers alene ville blive båret af de pensionskunder, hvor forsikringsforpligtelserne bliver aktualiseret sidst.

12.5. Basiskapital

12.5.1. Oversigt

I FIL’s terminologi, jf. nærmere afsnit 12.2., er basiskapitalen den (risikovillige) kapital, der sikrer, at en finansiel virksomhed er solvent. FIL anvender altså ikke kun begrebet om livsforsikringsvirksomheder, men også om andre finansielle virksomheder, f.eks. pengeinstitutter. Kravene til opgørelsen af basiskapitalen er dog forskellig, alt efter hvilken type finansiel virksomhed der er tale om (og dermed hvilke finansielle produkter, den leverer). Ligeledes er der stor forskel på, hvem der indbetaler basiskapitalen i en finansiel virksomhed.

FIL § 128, stk. 1, definerer basiskapitalen som *kernekapitalen* tillagt den *supplerende kapital* med visse fradrag (som ikke omtales nærmere her: Kernekapitalen reduceres bl.a. med foreslået udbytte og immaterielle aktiver, jf. § 36, stk. 1, i bekendtgørelse om opgørelse af basiskapital). Drives den finansielle virksomhed i aktieselskabsform, består kernekapitalen (dvs. *egenkapitalen*) bl.a. af den *aktiekapital*, som aktionærerne har indskudt i selskabet med tillæg af reserver og overført over- og underskud. I en tværgående pensionskasse består basiskapitalen f.eks. af det *akkumulerede overskud*, der er skabt gennem årene, og som medregnes i egenkapitalen. Ifølge § 33, stk. 1, i bekendtgørelse om opgørelse af basiskapital består kernekapital bl.a. af egenkapital, medlemskonti i gensidige selskaber og tværgående pensionskasser samt særlige bonushensættelser (type B).

Den størrelsesmæssige fordeling af basiskapitalen mellem kernekapital og supplerende kapital er reguleret i § 37, stk. 2 og 3, i bekendtgørelse om opgørelse af basiskapital. Det fremgår heraf, hvor stor en procentmæssig andel den supplerende kapital og ansvarlige lånekapital maksimalt kan udgøre af enten kernekapitalen eller kapitalkravet.

Alt efter indholdet af den aftale, hvorved kapitalen investeres, vil basiskapitalen stå tilbage for andre krav, der følgelig dækkes forud, herunder navnlig pensionskundernes krav på deres opsparede pension. Til gengæld for basiskapitalens risikovillighed vil dens investor efterspørge et

højere afkast af den og eventuelt en egentlig kontrol over virksomheden. *Kontrol* over virksomheden har den investor, der ejer virksomhedens egenkapital, f.eks. aktionærerne i et livsforsikringsaktieselskab. En ekstraordinær *høj rente* får den, der investerer anden risikovillig kapital, der (efter de nærmere vilkår for aftalen, jf. herom nedenfor) dækkes forud for egenkapitalen, men efter anden gæld. *Kernekapitalen* er den mest risikofyldte del af basiskapitalen, mens den *supplerende kapital* er mindre risikofyldt.

Ifølge FIL §§ 11, stk. 5, og 126, stk. 1, skal en livsforsikringsvirksomhed have en basiskapital af en vis størrelse for at få og beholde en tilladelse fra Finanstilsynet til at drive virksomhed som livsforsikringsvirksomhed. I et *solvensperspektiv* er en livsforsikringsvirksomheds basiskapital (her også kaldet dens kapitalgrundlag) de økonomiske midler, der anvendes til at dække virksomhedens kapitalkrav. I et *ejerperspektiv* repræsenterer basiskapitalen de midler, som ejerne har investeret i livsforsikringsvirksomheden.

12.5.2. Særlige bonushensættelser

Basiskapitalen i en livsforsikringsvirksomhed kan bl.a. bestå af en særlig type kapital, der i regnskabet figurerer som såkaldt særlige bonushensættelser. Bag denne ikke særligt sigende betegnelse gemmer sig kapital, der stammer fra pensionskundernes opsparinger, men som ikke er udloddet som bonustilskrivninger til de enkelte forsikringsdepoter. I stedet investeres pengene i forsikringsvirksomheden på samme måde (og med samme risikovillighed), som hvis pengene hidrørte fra en ekstern investor. De særlige bonushensættelser fungerer dermed dels som en livsforsikringsvirksomheds basiskapital (og derved et kapitaldækningsinstrument). Men samtidig udgør de en del af de forsikringsmæssige hensættelser. I konsekvens heraf indgår de særlige bonushensættelser i de registrerede aktiver, jf. nedenfor afsnit 12.8.2.

Der findes to typer af særlige bonushensættelser, afhængigt af hvilken risiko pensionskunderne påtager sig for denne kapital.

Den ene type er omtalt i § 35 i bekendtgørelse om opgørelse af basiskapital og betegnes som *type B*. Den behandles på lige fod med *egenkapitalen* med hensyn til tab og afkast, jf. bekendtgørelsens § 35, stk. 1, nr. 5. Drives forsikringsvirksomheden som et kapitalsekskab, giver særlige bonushensættelser (type B) dog – som nævnt – ikke pensionskunden beføjelser som kapitalejer.

Den anden type er omtalt i § 41 i bekendtgørelse om opgørelse af

basiskapital og håndteres i vidt omfang som *ansvarlig lånekapital*. Den betegnes som *type A*. Her er der tale om, at pensionskundernes kapital anvendes til at yde forsikringsvirksomheden et lån, der er efterstillet anden gæld, men som til gengæld typisk bærer en højere pålydende rente. Dette krav er ifølge bekendtgørelsens § 41, stk. 1, nr. 6, udtrykt som en betingelse om, at pensionskundernes kapital kan anvendes til at dække alle livsforsikringsvirksomhedens tab og ethvert ikke-efterstillet krav mod virksomheden, når egenkapitalen er tabt. Til gengæld skal særlige bonushensættelser (type A) ifølge § 41, stk. 1, nr. 5, i bekendtgørelse om opgørelse af basiskapital have en forrentning svarende til ansvarlig lånekapital.

Både særlige bonushensættelser type A og B skal have grundlag i en aftale mellem pensionskunderne og livsforsikringsvirksomheden. Se tilsvarende *Bonus-rapporten*, afsnit 3.7.2, s. 21 f. At medregne en del af en kundes pensionsopsparing (nemlig den del af afkastet, som ellers kunne være udloddet som bonus til det enkelte forsikringsdepot) i en livsforsikringsvirksomheds basiskapital må karakteriseres som en ekstraordinær disposition, der kræver et klart aftalegrundlag. De særlige bonushensættelser skal nemlig anvendes til at dække alle livsforsikringsvirksomhedens tab, og ikke kun tab der kan henføres til den enkelte pensionskundes livsforsikring. I sin rådgivning herom vil livsforsikringsvirksomheden befinde sig i en interessekonflikt: Ud over at *administrere* pensionskundernes indbetalinger på kundernes vegne, bliver virksomheden også *genstand* for investeringen. En sådan investering kan vel være til fordel for kunden, hvis forsikringsvirksomheden går godt. Men interesserne brydes, hvis forsikringsvirksomheden går dårligt, eller hvis de penge, der er anvendt til særlige bonushensættelser, kunne være investeret bedre (f.eks. til et højere afkast eller med en bedre sikkerhed) et andet sted.

Disse modstående interesser er vanskeligt forenelige. Som anført i afsnit 12.8.1. skal en livsforsikringsvirksomhed ifølge FIL § 158 søge at investere sine midler med henblik på at opnå det *bedst mulige afkast* under hensyntagen til risikoen herved, så der er betryggende sikkerhed for, at virksomheden til enhver tid kan opfylde sine forpligtelser. Den førnævnte interessekonflikt skaber en risiko for, at livsforsikringsvirksomheden tager større hensyn til sin solvensmæssige situation end til at opnå det bedst mulige afkast til fordel for pensionskunderne, når der er tale om at investere kundernes pensionsopsparing i livsforsikringsvirksomhedens basiskapital i form af særlige bonushensættelser.

At kunderne deltager i den investeringsmæssige risiko, der er forbundet med livsforsikringsvirksomheden, er velkendt i *pensionskasser*, men her er pensionskunderne ejere og dermed med til at kontrollere driften. Sådan er det ikke, når forsikringsvirksomheden drives som et *livsforsikringsaktieselskab*. Her er udgangspunktet, at aktionærene – og ikke kunderne – forventes at tage den investeringsmæssige risiko. Ved at placere kundernes afkast som særlige bonushensættelser udsætter livsforsikringsvirksomheden kunderne for en *risiko*, der svarer til at købe en *enkelt aktie*. Derfor bør livsforsikringsvirksomheden ikke placere midler som særlige bonushensættelser i større omfang, end man ville placere midler i enkelte aktier. Den må derfor ikke alene sikre sig, at der foreligger et sikkert *aftalegrundlag* for dispositionen, men også at der forud herfor er givet kunden en fyldestgørende *rådgivning*, jf. hertil afsnit 15.3.2.f.

Særlige bonushensættelser er et forholdsvis nyt kapitaldækningsinstrument, som livsforsikringsvirksomhederne først fra den 31. december 2001 har haft mulighed for at lade indgå som en del af virksomhedernes basiskapital og derved til opfyldelse af kapitalkravet. Det skete i sin tid ved den nu ophævede bekendtgørelse nr. 1077 af 17. december 2001 om ændring af bekendtgørelse om kapitalgrundlag for forsikringselskaber. Anledningen var de økonomiske problemer, som PFA Pension oplevede i kølvandet på det fald på aktiemarkedene, der fulgte efter terrorangrebene mod USA den 11. september 2001.

Den hjemmel, der herved blev skabt for at benytte særlige bonushensættelser som kapitaldækningsinstrument, indebærer bl.a., at en livsforsikringsvirksomheds basiskapital vil kunne stige i takt med den stigning i virksomhedens kapitalkrav, der forårsages af en vækst i pensionsbidragene.

Livsforsikringsaktieselskaber, der anvender særlige bonushensættelser, markedsfører det ofte med et signal om, at kunderne dermed kommer til at "eje" forsikringsvirksomheden. Som nævnt er dette signal ikke helt retvisende, eftersom der til dette ejerskab normalt ikke hører en adgang til at møde op på og stemme ved selskabets generalforsamling mv., således som situationen f.eks. er i en tværgående pensionskasse eller firmapensionskasse.

Det fremgår af *Bonus-rapporten* a.st., s. 21, at Finanstilsynet i sin vurdering af mulighederne for, at en livsforsikringsvirksomhed kan medregne de særlige bonushensættelser til basiskapitalen, vil lægge vægt på, at det med den fornødne

klarhed fremgår af forsikringsaftalerne, at kunden vil være villig til eller må tåle at stille risikovillig kapital til rådighed for livsforsikringsvirksomheden. Når det skal afgøres, om der er tilstrækkelig hjemmel i allerede indgåede aftaler til at indføre særlige bonushensættelser, må der ses på alle forhold, som kan være relevante for aftalens fortolkning. Det kan således ikke kræves, at ordet "særlige bonushensættelser" er angivet i aftalegrundlaget. Efter omstændighederne vil en langvarig praksis om, at kunderne medvirker til at dække opbygningen af kapital kunne være tilstrækkelig hjemmel. Rapporten anfører, at der tidligere har været praksis for, at medlemmerne i f.eks. tværgående pensionskasser fik udbetalt andele af egenkapitalen, når de i øvrigt blev berettigede til pensionsudbetalinger. Baggrunden herfor var, at medlemmerne skulle have adgang til den kapital, som de selv havde været med til at opbygge.

Særlige bonushensættelser skal ifølge §§ 35, stk. 1, nr. 1 og 41, stk. 1, nr. 1, i bekendtgørelse om opgørelse af basiskapital være opbygget af midler fra forsikringernes andel af det realiserede resultat (overskuddet) i livsforsikringsvirksomheden, medmindre midlerne til etablering af de særlige bonushensættelser er udloddet fra egenkapitalen, jf. bekendtgørelsens §§ 35, stk. 2, og 41, stk. 2. Særlige bonushensættelser kan derfor ikke direkte opbygges med *pensionsbidrag*. Efter en langvarig praksis, som endnu ikke er blevet anfægtet af Finanstilsynet (se herved *Hjetting m.fl.* (2011), s. 601), har nogle livsforsikringsvirksomheder klaret sig fri af dette forbud ved i deres tekniske grundlag at sætte den forudsatte udgift til *administration* til et fiktivt stort beløb (f.eks. 9%). Når den således fastsatte omkostningsprocent (forventeligt) ikke realiseres (den udgør måske kun 4%), bliver overskuddet i omkostningsgruppen større. Overskuddet på 5 procentpoint kan herefter anvendes til særlige bonushensættelser. Ifølge Finanstilsynet afgørelse af 12. december 2003 (gengivet s. 234) må kun 5% af indbetalingerne anvendes til særlige bonushensættelser.

Som nævnt forudsætter den *regnskabsmæssige* (og dermed tilsynsretlige) adgang til at etablere særlige bonushensættelser på denne måde et sikkert aftaleretligt grundlag. En aftale, der f.eks. kun giver livsforsikringsvirksomheden adgang til at fastsætte en omkostningsprocent på 7% i det tekniske grundlag, giver derfor ikke i sig selv hjemmel til at etablere særlige bonushensættelser for det overskud, der opstår, når denne omkostningsprocent ikke realiseres.

Det aftaleretlige grundlag for særlige bonushensættelser kan heller ikke alene støttes på det bonusregulativ, som er indsendt til Finanstilsynet i medfør af FIL § 20, stk. 1, nr. 3. Som anført i afsnit 14.2.7. udgør bo-

nusregulativet ikke i sig selv en aftale. Det manifesterer ikke løfter, som en livsforsikringsvirksomhed og dens kunder har afgivet til hinanden. Derimod indeholder bonusregulativet en ensidig melding om, hvordan livsforsikringsvirksomheden (inden for forsikringsaftalens rammer) har tænkt sig at beregne og fordele bonus til kunderne. At livsforsikringsvirksomhederne almindeligvis forbeholder sig ret til at ændre i bonusregulativet til enhver tid og uden varsel betyder alene, at ændringer i bonusregulativet må respektere (og befinde sig inden for) de aftalevilkår, der i øvrigt er gældende for livsforsikringen. Heller ikke en *henvisning* til bonusregulativet fra livsforsikringsaftalen giver forsikringsvirksomheden *carte blanche* til gennem ændringsadgangen af bonusregulativet at påføre pensionskunderne ensidige ændringer af livsforsikringsaftalen.

Som andre vilkår for en arbejdsmarkedspensionsordning kan aftaler om særlige bonushensættelser etableres ved en aftale mellem pensionskunderne eller overenskomstparterne i fællesskab eller en af disse (typisk arbejdstagerorganisationen) som repræsentanter for pensionskunderne og livsforsikringsvirksomheden herom. Se herom afsnit 6.3.

Som anført i afsnit 8.2.2. kan Finanstilsynet være nødsaget til at vurdere aftalegrundlaget for særlige bonushensættelser for at afgøre, om en livsforsikringsvirksomhed opfylder den finansielle lovgivnings kapitalkrav, jf. *Bonus-rapporten*, s. 21. Anvendelse af særlige bonushensættelser som kapitaldækningsinstrument sikrer, at en livsforsikringsvirksomheds basiskapital kan følge med stigningen i virksomhedens kapitalkrav, der er forårsaget af en vækst i pensionsbidragene. Se herom Finanstilsynets afgørelse af 12. december 2003, omtalt ovenfor s. 234.

12.6. Meddelelse til Finanstilsynet om økonomiske vanskeligheder mv.

Er en finansiel virksomhed ved at komme i økonomiske vanskeligheder, har den ifølge FIL § 75, stk. 1, pligt til straks at informere Finanstilsynet herom. Den samme pligt påhviler også det enkelte medlem af bestyrelsen eller direktion, den ansvarshavende aktuar samt den eksterne og interne revision, jf. FIL §§ 75, stk. 2, og 200. Meddelelsen til Finanstilsynet herom skal i henhold til forarbejderne ske, uanset at den finansielle virksomhed på dette tidspunkt overholder sit kapitalkrav og f.eks. alene er i det røde lys.

I FIL § 75, stk. 3, er informationspligten præciseret, for så vidt angår

formodning om, at den finansielle virksomhed ikke opfylder Solvens 1-kapitalkravet eller det individuelle solvensbehov/krav.

Hvis en livsforsikringsvirksomhed ikke opfylder Solvens 1-kapitalkravet eller det individuelle solvensbehov eller fastsatte solvenskrav, vil Finanstilsynet kræve, at virksomheden udarbejder en plan for genoprettelse af dens økonomiske stilling mv., jf. FIL § 248 og afsnit 12.8.3. om foregribende tilsyn og krisehåndtering.

12.7. Dækning af underskud i en livsforsikringsvirksomhed

12.7.1. Problemstillingen

Som anført i afsnit 12.2.4. bærer en pensionskunde med et markedsrenteprodukt selv investeringsrisikoen. Underskud i en livsforsikringsvirksomhed med markedsrenteprodukter kan f.eks. opstå som følge af en stigende invaliditetshyppighed, længere levetider, menneskelige fejl, besvigelser og it-nedbrud mv. (dvs. ved realisering af virksomhedens forsikringsmæssige, herunder biometriske, og operationelle risici). Virksomhedens basiskapital kan endvidere være investeret i aktier, obligationer eller ejendomme, der falder i værdi. Et sådant underskud dækkes af livsforsikringsvirksomhedens basiskapital.

I en livsforsikringsvirksomhed med gennemsnitsrenteprodukter – hvor virksomheden har investeringsrisikoen – dækkes pensionskundernes andel af et underskud ifølge § 8, stk. 1 og 2, i kontributionsbekendtgørelsen i prioriteret rækkefølge med følgende:

1. Det kollektive bonuspotentiale (tidligere kaldet bonusudjævningshensættelser),
2. Bonuspotentialet på fripolicydelser (kun for så vidt angår underskud i en rentegruppe), og
3. Basiskapitalen.

12.7.2. Kollektivt bonuspotentiale og bonuspotentiale på fripolicydelser

Det kollektive bonuspotentiale er en fælles (ufordelt) reserve, som kan anvendes til dækning af underskud eller på fremtidig fordeling af bonus til den enkelte pensionskunde. Reserven er opbygget af det realiserede resultat. Reglerne herom fremgår af § 67, stk. 3 og 4, i bekendtgørelse

nr. 25 af 16. januar 2012 om finansielle rapporter for forsikringselskaber og tværgående pensionskasser.

Som anført i afsnit 12.2.1. kan pensionskundernes *individuelle* depoter (livsforsikringshensættelserne) opdeles i garanterede ydelser, individuelt bonuspotentiale på fripolicydelser og individuelt bonuspotentiale på fremtidige præmier.

Det beløb, der opgøres som *bonuspotentialet på fripolicydelser* (ofte forkortet *BFY*), repræsenterer den markedsværdi, som retten til overskudsdeling (bonus) på allerede indbetalte pensionsbidrag udgør i en livsforsikringsvirksomheds regnskab. Denne værdi er positiv, når diskonteringsrenten er større end de ydelses- og rentegarantier (den såkaldt “garanterede grundlagsrente”), som livsforsikringsvirksomheden har givet pensionskunderne. I denne situation er der mulighed for, at virksomheden opnår en merforrentning af de allerede indbetalte pensionsbidrag i forhold til den garanterede forrentning. Bonuspotentialet på fripolicydelser er således et *individuelt bonuspotentiale*. For livsforsikringsvirksomheden er der tale om *betingede* forpligtelser, fordi idet bonuspotentialet kan forsvinde som følge af markedsudviklingen (faldende markedsrente).

Hvis det kollektive bonuspotentiale i en rentegruppe ikke er tilstrækkeligt stort til at kunne dække gruppens underskud, kan bonuspotentialet på fripolicydelser anvendes. Det kan dog kun ske inden for den enkelte rentegruppe og altså ikke på tværs af rentegrupperne, jf. § 8, stk. 2, i kontributionsbekendtgørelsen.

Det er alene pensionskunder med gennemsnitsrenteprodukter, hvis individuelle depoter opdeles i garanterede ydelser, bonuspotentiale på fripolicydelser og bonuspotentiale på fremtidige præmier. En pensionskunde med et markedsrenteprodukt har ikke noget bonuspotentiale til dækning af et eventuelt underskud, idet underskud som følge af negative afkast kan dækkes af hele kundens depot. Derimod kan den del af en pensionskundes depot i et gennemsnitsrenteprodukt, der kan henføres til de garanterede ydelser og bonuspotentialet på fremtidige præmier, ikke anvendes til dækning af et underskud.

12.7.3. Kursværn

Når livsforsikringsvirksomheder anvender bonuspotentialet på fripolicydelser til dækning af underskud i en rentegruppe, indfører virksomhederne som regel et *kursværn*, hvis der er hjemmel hertil i forsikringsaftalerne, se f.eks. AK 76.164 (1.2.10).

Et kursværn er en procentuel andel, som livsforsikringsvirksomheden trækker fra pensionskundernes depot, hvis en kunde i utide vælger at få sin pensionsordning udbetalt eller flyttet, f.eks. til et markedsren-teprodukt eller til en anden livsforsikringsvirksomhed. Et fradrag for kursværn er en midlertidig foranstaltning i perioder, hvor markedsværdien af de aktiver, der ligger til grund for pensionskundernes depoter, er mindre værd end depoterne. Tilbagekøbsværdien af en forsikringsaftale vil således blive reduceret ved indførelsen af et kursværn, hvis hele eller en del af bonuspotentialet på fripolicydelser er blevet anvendt til dækning af underskud. Tilbagekøb af en forsikringsaftale betyder, at værdien af forsikringsaftalen udbetales til pensionskunden før forsikringens udløb. Det afhænger af forsikringsaftalen, om der kan ske tilbagekøb.

I afgørelse af 29. januar 2010 har Finanstilsynet udtalt, at kursværn i overensstemmelse med FIL § 21, stk. 1, skal være rimelige og betryggende, herunder bl.a. at en pensionskunde som udgangspunkt skal belastes med et aktivt kursværn svarende til det reelle kursværn på tidspunktet for anmodning om tilbagekøb, og at livsforsikringsvirksomhederne mindst månedligt skal opgøre det reelle kursværn. Det reelle kursværn vil oftest svare til det underskud, som en pensionskundes *bonuspotentiale på fripolicydelser* har dækket, når anmodningen om tilbagekøb fremkommer. Ifølge Finanstilsynets førnævnte afgørelse er der "metodefrihed" i valget af model for opgørelsen af det reelle kursværn.

Kursværn fradrages normalt ikke ved pensionering, dødsfald og invaliditet. Det er således alene spekulation mod utidig flytning eller udbetaling af en pensionsordning, som indførelsen af kursværn skal forhindre.

Eksempel: En pensionskunde har et depot, der kan opgøres til en markedsværdi på kr. 100 (jf. afsnit 12.2.2. om markedsværdiopgørelsen). Af disse kr. 100 hen-sættes i regnskabet kr. 80 til garanterede ydelser, kr. 10 til *bonuspotentialet på fripolicydelser* og kr. 10 til *bonuspotentialet på fremtidige premier*. Efter en negativ udvikling på de finansielle markeder (faldende aktiekurser mv.) får livsforsikringsvirksomheden et underskud. Pensionskundernes andel af dette underskud dækkes først af det kollektive bonuspotentiale, og når dette er opbrugt, dækkes underskuddet i en rentegruppe med f.eks. kr. 5 fra bonuspotentialet på fripolicydelser. Livsforsikringsvirksomheden vil herefter kunne indføre et kursværn på 5 %, hvis der er hjemmel hertil i forsikringsaftalerne. En pensionskunde vil således alene få kr. 95 af sit depot på kr. 100 i forbindelse med en utidig

flytning eller udbetaling af pensionsordningen. Et kursværn anvendes således, når markedsværdien af de aktiver, der ligger til grund for en pensionskundes depot, er mindre værd end depotet, og livsforsikringsvirksomheden som følge heraf har dækket differencen ved brug af en pensionskundes bonuspotentiale på fripoliceydelse.

En livsforsikringsvirksomhed kan også – hvis der er hjemmel hertil i forsikringsaftalerne – indføre et kursværn ved tilbagekøb, hvis egenkapitalen som følge af et for lavt realiseret resultat ikke har kunnet få den forrentning, egenkapitalen er berettiget til. Egenkapitalens tilgodehavende vil fremgå af virksomhedens skyggekonto, jf. herved afsnit 9.2.2.b.

Der er derimod ikke lovhjemmel til at anvende en pensionskundes *bonuspotentiale på fremtidige præmier* til dækning af underskud. Dette bonuspotentiale repræsenterer den markedsværdi, som retten til overskudsdeling (bonus) på endnu ikke indbetalte pensionsbidrag udgør i livsforsikringsvirksomhedens regnskab. Da der ingen sikkerhed er for, at de fremtidige pensionsbidrag bliver indbetalt, er dette potentiale ikke sikkert at anvende som reserve. Herved står det i modsætning til bonuspotentialet på fripoliceydelser, der vedrører allerede indbetalte pensionsbidrag.

12.8. Andre kapitalspørgsmål

12.8.1. Formueforvaltning

En livsforsikringsvirksomhed skal i henhold til FIL § 158 søge at investere sine midler med henblik på at opnå det *bedst mulige afkast* under hensyntagen til risikoen herved, så der er betryggende sikkerhed for, at virksomheden til enhver tid kan opfylde sine forpligtelser, jf. også Finanstilsynets redegørelse af 9. oktober 1997 om pensionskassers og livsforsikringsselskabers investeringsstrategi, herunder etiske investeringer og skrivelse af 7. juli 2000 om forsikringsselskabers og tværgående pensionskassers kapitalanbringelser. Har en livsforsikringsvirksomhed f.eks. investeret i ejendomme, skal udlejning ske på markedsvilkår og med henblik på at opnå det bedst mulige afkast, jf. Finanstilsynets beretning fra 1991, side 93, om en pensionskasses anvendelse af faste afkastmål i forbindelse med udlejning af ejendomme og Finanstilsynets afgørelse af 19. december 2005.

Investeringsstrategien i en livsforsikringsvirksomhed skal bl.a. afspejle

de forpligtelser, som man har påtaget sig over for pensionskunderne. En livsforsikringsvirksomhed med en stor økonomisk overdækning i forhold til lovgivningens kapitalkrav og pensionsforpligtelser med en for virksomheden lav risikoprofil (f.eks. kunder med lave pensionsgarantier) kan derfor investere mere risikofyldt end en livsforsikringsvirksomhed med en lav økonomisk overdækning og pensionsforpligtelser med en for virksomheden stor risikoprofil (f.eks. kunder med store pensionsgarantier).

De registrerede aktiver (der modsvarer de forsikringsmæssige hensættelser, jf. FIL § 159, stk. 1) må ifølge FIL § 159, stk. 2, ikke investeres på en sådan måde, at der kan opstå en situation med en uforholdsmæssig afhængighed af en bestemt kategori af aktiver, et bestemt investeringsmarked eller en bestemt investering. Dette gælder dog alene for gennemsnitsrenteprodukter, jf. FIL § 166, stk. 1, hvoraf det fremgår, at FIL § 159, stk. 2, ikke finder anvendelse på markedsrenteprodukter.

FIL §§ 162-164 indeholder placerings- og spredningsregler for de registrerede aktiver, jf. herom i afsnit 12.8.2. I FIL § 162 beskrives, hvilke typer af aktiver en livsforsikringsvirksomhed kan have til at dække de forsikringsmæssige hensættelser med. FIL § 163 sikrer, at en livsforsikringsvirksomhed i valget af aktiver ikke har en for stor afhængighed af en enkelt kategori af aktiver. Formålet med FIL § 164 er at sikre, at en livsforsikringsvirksomhed ikke ved valget af investeringer opnår en for stor afhængighed af en enkelt modpart. FIL §§ 163 og 164 gælder dog ikke for markedsrenteprodukter, jf. FIL § 166, stk. 1.

FIL indeholder derimod ikke placerings- og spredningsregler for, hvorledes *egenkapitalen* skal investeres. Egenkapitalen er dog omfattet af FIL § 158 og skal derfor ligesom de forsikringsmæssige hensættelser investeres med henblik på at opnå det bedst mulige afkast under hensyntagen til risikoen herved.

12.8.2. Registrerede aktiver

En livsforsikringsvirksomhed skal have en gruppe af aktiver (de *registrerede aktiver*), hvis samlede værdi til enhver tid mindst skal svare til værdien af virksomhedens samlede forsikringsmæssige hensættelser. Dette krav følger af FIL § 159, stk. 1. Ifølge den vigtige bestemmelse i FIL § 167, stk. 1, sidste pkt., tjener de registrerede aktiver og kontrakter udelukkende til fyldestgørelse af pensionskunderne.

Pensionskunderne har dermed en *separatiststilling* til de registrerede aktiver, som betyder, at de bliver fyldestgjort i disse aktiver forud for

alle andre kreditorer uden yderligere sikringsakter. Denne separatiststilling gælder både, hvis livsforsikringsvirksomheden går konkurs, og hvis forsikringsbestanden tages under administration, jf. FIL § 254, stk. 1 og 2. Hvis en livsforsikringsvirksomhed opgør nutidsværdien af sine fremtidige forpligtelser til 100 mia. kr., skal der med andre ord føres et register med aktiver, der er mindst 100 mia. kr. værd plus en af bestyrelsen skønsmæssigt fastsat overdækning, jf. nedenfor. I tillæg hertil skal lovens kapitalkrav være opfyldt.

Registeret over de registrerede aktiver kan opfattes som en slags pantsætning (eller anden sikkerhedsstillelse) af aktiver til en værdi, der mindst svarer til værdien af de aktuelle forpligtelser over for pensionskunderne plus en overdækning. Er basiskapitalen tabt, eller er der stor risiko herfor, kan Finanstilsynet tage forsikringsbestanden under administration og dermed "beslaglægge" registeret til fordel for pensionskunderne. Hjemmelen hertil findes i FIL §§ 249, stk. 2, og 253-254. Derfor skal aktiverne altid være registreret på en måde, der gør det muligt i givet fald at gennemføre en overdragelse til en anden virksomhed. Pensionskunderne opnår herved en særlig kreditorbeskyttelse forud for andre kreditorer. Selv om hele basiskapitalen går tabt, er der i princippet stadig værdier tilbage, der kan dække alle forpligtelserne over for pensionskunderne.

Det fremgår af § 5, stk. 1, i bekendtgørelse nr. 922 af 28. september 2009 om registrering af aktiver i direkte tegnende forsikringsselskaber, tværgående pensionskasser, firmapensionskasser og filialer i Danmark af udenlandske direkte tegnende forsikringsselskaber, at bestyrelsen skal foretage et begrundet skøn over andelen af aktiver, og hvilke aktivtyper der skal dække de forsikrings- eller pensionsmæssige hensættelser og i forlængelse heraf, hvor stor overdækningen skal være.

Bestyrelsen i en livsforsikringsvirksomhed skal ligeledes skønsmæssigt vurdere, hvordan værdierne i registeret og hensættelserne kan forventes at svinge, og dermed hvor stor en overdækning der er nødvendig. På den måde sikres det, at udsving i markedsværdierne af aktiverne og de forsikringsmæssige hensættelser ikke medfører, at værdien af de registrerede aktiver kommer ned under værdien af de forsikringsmæssige hensættelser. Livsforsikringsvirksomheden må ikke registrere alle sine aktiver i registeret, medmindre dette er sagligt begrundet. Separatiststillingen risikerer at blive underkendt af domstolene, hvis alle aktiver i en livsforsikringsvirksomhed uden nærmere begrundelse reserveres til fordel for en bestemt gruppe af kreditorer, jf. *Hjetting m.fl.* (2011),

s. 786 f. Bestyrelsens begrundede skøn skal derfor omfatte en mindste overdækning og en maksimal overdækning som f.eks. på 2 % og 5 % af de forsikringsmæssige hensættelser.

En livsforsikringsvirksomhed skal i henhold til § 8, stk. 1, i bekendtgørelse om registrering af aktiver hvert kvartal indsende en opgørelse over de samlede forsikringsmæssige hensættelser og en opgørelse over de registrerede aktiver, der skal dække hensættelserne, til Finanstilsynet.

12.8.3. Foregribende tilsyn og krisehåndtering

Reglerne om krisehåndtering i livsforsikringsvirksomheder findes i FIL §§ 248-258. Formålet med disse regler er at genoprette virksomhedernes økonomiske stilling under kontrol af Finanstilsynet.

Når en livsforsikringsvirksomheds basiskapital er mindre end kapitalkravet i FIL § 127, skal Finanstilsynet kræve, at der udarbejdes en genoprettelsesplan, jf. FIL § 248, stk. 1. Det fremgår endvidere af FIL § 248, stk. 3, at genoprettelsen skal ske over et kortere tidsrum end i FIL § 248, stk. 1, og at Finanstilsynet kan fastsætte dette tidsrum, når (1) basiskapitalen i en forsikringsvirksomhed er mindre end en tredjedel af solvenskravet, eller (2) basiskapitalen i en forsikringsvirksomhed er mindre end minimumskapitalkravet.

Finanstilsynet fastsætter ifølge FIL § 248, stk. 2, nærmere bestemmelser om de oplysninger, som planen for genoprettelse skal indeholde. Dette har Finanstilsynet gjort i § 21 i bekendtgørelse om solvens og driftsplaner for forsikringsselskaber, hvoraf det bl.a. fremgår, at en genoprettelsesplan mindst skal omfatte de tre efterfølgende regnskabsår, den forventede investeringspolitik og skøn over størrelsen af kapitalkravet, det individuelle solvensbehov og basiskapitalen.

I afgørelser af 17. december 2008 og 29. oktober 2009 har Det Finansielle Virksomhedsråd taget to firmapensionskassers genoprettelsesplaner til efterretning. Genoprettelsesplanerne indebar bl.a. en reducering af pensionerne i de to firmapensionskasser med henholdsvis 17 % og 7 %.

Anvendelsesområdet for FIL § 249 er bredere end i FIL § 248. Finanstilsynet påbyder i henhold til FIL § 249, stk. 1, en livsforsikringsvirksomhed at foretage de foranstaltninger, der er nødvendige, hvis (1) virksomheden ikke overholder reglerne i FIL, (2) virksomheden ikke overholder sit tekniske grundlag, (3) det tekniske grundlag eller den

måde, hvorpå virksomhedens midler er anbragt, ikke er betryggende, (4) de til dækning af de forsikringsmæssige hensættelser henlagte midler ikke er betryggende, eller (5) den økonomiske stilling i virksomheden er således forringet, at pensionskundernes interesser er udsat for fare. Finanstilsynet kan ifølge FIL § 251 forbyde eller begrænse en livsforsikringsvirksomheds råden over dets aktiver som led i de i FIL § 248, stk. 3, § 249, stk. 1, og § 250, stk. 1, nævnte foranstaltninger.

Ifølge *Hjætting m.fl.* (2011), s. 964 f., tager FIL § 249 sigte på tilfælde, hvor en livsforsikringsvirksomhed befinder sig i en økonomisk situation, der er mindre graverende end den, der reguleres ved FIL § 248. Det fremgår af FIL § 249, stk. 2, at en forsikringsbestand *kan* tages under administration, hvis et påbud efter stk. 1 ikke opfyldes, og undladelsen skønnes at medføre fare for pensionskunderne. Forsikringsbestanden *skal* tages under administration, hvis der efter udløbet af fristen for opfyldelse af påbuddet ikke kan fremskaffes de til dækning af de forsikringsmæssige hensættelser nødvendige midler, jf. FIL § 249, stk. 3.

At en forsikringsbestand tages under administration indebærer, at der i forhold til pensionskunderne både sker et *debitor- og kreditorskifte*, idet administrationsboet er en anden juridisk person end livsforsikringsvirksomheden. Såvel rettigheder som pligter overgår til administrationsboet, hvis formål er at forsøge at få overdraget forsikringsbestanden til en eksisterende livsforsikringsvirksomhed, jf. FIL § 257. Det er ikke muligt at tegne nye forsikringer i hverken livsforsikringsvirksomheden eller administrationsboet, da ingen af disse juridiske personer har en tilladelse hertil, jf. FIL § 253, stk. 2.

De registrerede aktiver tilfalder administrationsboet, jf. FIL § 254, stk. 1, og er de eneste aktiver, som administrationsboet råder over, jf. dog FIL § 254, stk. 4, 2. og 3. pkt. Pensionskunderne har som nævnt en separatistret til de registrerede aktiver, jf. FIL § 167, stk. 1. Denne ret udøves af administrationsboet på deres vegne.

Pensionskunderne har som udgangspunkt samme rettigheder og forpligtelser som før etableringen af administrationsboet bortset fra de fravigelser, der fremgår af den finansielle lovgivning og forsikringsaftaleloven (FAL). Dette indebærer bl.a., at pensionsydelse mv., der forfalder efter administrationens begyndelse foreløbigt kun udbetales med så store beløb, som administrator efter omstændighederne finder forsvarligt, jf. FIL § 256, stk. 2, 2. pkt. Tilbagekøb af forsikringerne kan ifølge FIL § 255 som udgangspunkt ikke finde sted.

Ifølge FAL § 26, stk. 1, har forsikringstagerne ret til ved en livs-

forsikringsvirksomheds konkurs at hæve aftalen. Denne regel gælder dog ikke, når forsikringsvirksomheden er sat under administration, jf. FIL §§ 253-258, jf. FAL § 26, stk. 4. Det fremgår ligeledes af FAL § 27, stk. 3, at forsikringstagerne i samme situation heller ikke har ret til at hæve forsikringsaftalen, jf. FAL § 27, stk. 1, når livsforsikringsvirksomheden mister retten til at drive forsikringsvirksomhed.

Administrationsboet kan ifølge FIL §§ 256, stk. 4, 257, stk. 1, 4. pkt. og 258, stk. 1, 1. pkt., *ændre forsikringsvilkårene*, herunder *nedsætte pensionerne*, hvis dette er nødvendigt. Administrator skal for det første beregne pensionsydelseerne på et sandsynligvis nyt betryggende tegningsgrundlag. For det andet skal de livsforsikringshensættelser, der er afsat i regnskabet (svarende til pensionsydelseerne) kunne dækkes inklusive forventede administrationsomkostninger mv. af administrationsboets aktiver, jf. herved FIL § 256, stk. 3, om fastsættelse af et andet beregningsgrundlag. Pensionsydelseerne skal derfor i nødvendigt omfang nedskrives af administrator, så administrationsboets aktiver og passiver kommer i balance.

Fastsættelsen af pensionsydelseerne i administrationsboet skal i henhold til FIL § 256, stk. 4, foretages efter en fordeling af virksomhedens aktiver, der i det enkelte tilfælde må anses for rimelig under hensyn til forholdene i forsikringsbestanden, herunder indholdet af forsikringsaftalerne. Ifølge forarbejderne kan en rimelig fordeling af aktiverne for bonusberettigede forsikringer tage udgangspunkt i kontributionsprincippet. Årsagen til etableringen af administrationsboet kan i henhold til forarbejderne ligeledes være af betydning ved fordelingen af aktiverne. En generel procentmæssig nedsættelse af alle pensionsydelseerne, der ikke tager hensyn til, at det er forsikringsaftaler med høje garanterede grundlagsrenter, der er årsag til, at forsikringsbestanden er taget under administration, kan derfor formentlig ikke ske.

Hvis et administrationsbo bliver nødt til at ændre forsikringsvilkårene, må det antages, at pligten i medfør af FIL § 21, stk. 2, til at fordele det realiserede resultat rimeligt har *fortrinsret* over for rente- eller ydelsesgarantier. Pensionskunder med en lav garanteret grundlagsrente på f.eks. 1 % skal ikke (i form af mistet bonus) *betale* for, at andre pensionskunder i livsforsikringsvirksomheden har fået et løfte om en garanteret grundlagsrente på f.eks. 4 %. I en sådan situation vil pensionskunder med en garanteret grundlagsrente på 4 % kunne få nedsat denne af administrationsboet til f.eks. 1 %, så

der ikke sker en økonomisk omfordeling mellem pensionskunder med forskellige garanterede grundlagsrenter. Pligten til at overholde kontributionsreglerne i et administrationsbo må således antages at gå forud for pligten til at overholde pensionsgarantier.

Hvis det ikke lykkes for administrationsboet at overdrage forsikringsbestanden, skal administrator forsøge at stifte et *gensidigt selskab* ved at indskyde aktiverne i det nye selskab, jf. FIL § 258, stk. 1. Et administrationsbo er nemlig ikke en livsforsikringsvirksomhed og skal derfor ikke overholde kapitalkravene (og herunder have basiskapital til at dække kapitalkravet). Hvis overdragelse af forsikringsbestanden ikke er mulig, og der derfor skal stiftes et gensidigt selskab for boets midler, betyder det, at en del af midlerne i boet skal dække det kapitalkrav, der opstår ved stiftelsen af det gensidige selskab. Dette vil typisk medføre, at pensionsydelse i administrationsboet må nedskrives endnu en gang med henblik på at bringe balance mellem det gensidige selskabs aktiver i forhold til livsforsikringshensættelser, kapitalkrav og øvrige passivposter.

Hvis der ikke kan stiftes et nyt gensidigt selskab, fortsætter administrationsboet med at forvalte de registrerede aktiver og forsikringerne. Nye forsøg på overdragelse til etablerede livsforsikringsvirksomheder kan finde sted, jf. FIL § 258, stk. 3.

Som en foregribende foranstaltning kan Finanstilsynet i henhold til FIL § 350, stk. 1, nr. 2, påbyde en livsforsikringsvirksomhed inden for en bestemt frist at foretage de nødvendige skridt, hvis “der er en ikke uvæsentlig risiko for, at virksomhedens økonomiske stilling på grund af indre eller ydre forhold udvikler sig således, at virksomheden vil miste sin tilladelse.” Ifølge forarbejderne skal bestemmelsen give Finanstilsynet mulighed for tidligere at reagere over for en finansiel virksomhed, der fortsat overholder gældende lovgivning – herunder kapitalkrav mv. – men hvor der på grund af visse forhold, eksempelvis udviklingen i bestemte sektorer, er en ikke uvæsentlig risiko for, at virksomheden på kortere eller længere sigt vil miste sin tilladelse til at drive virksomhed. Finanstilsynet kan derved proaktivt hindre overdreven risikotagen ved at gribe tidligt ind over for en finansiel virksomhed, førend virksomheden er kommet i solvensmæssige problemer, jf. Finanstilsynets afgørelse af 11. juli 2012.

Kapitel 13.

God skik og informationspligt

13.1. Retsgrundlaget

13.1.1. Regelstrukturen

Som andre finansielle virksomheder er livsforsikringsvirksomheder forpligtede af generalklausulen i FIL § 43, stk. 1, til at drive virksomhed i overensstemmelse med “redelig forretningsskik og god praksis inden for virksomhedsområdet.” Det finansielle virksomhedsområde har hermed fået en generalklausul svarende til dem, der kendes på talrige andre retsområder, f.eks. § 1, stk. 1, i markedsføringsloven om “god markedsføringsskik”. Generalklausulen suppleres med administrative regler, der uddyber den. Hermed opnås en præcisering på administrativt grundlag, der kan tilpasses den løbende overvågning, som Finanstilsynet udøver.

Reguleringen svarer dog ikke til Forbrugerombudsmandens overvågning af markedsføringslovens regler, herunder af generalklausulen om god markedsføringsskik. I medfør af markedsføringslovens § 23, stk. 1, forudsættes lovens regler udmøntet efter *forhandling* med de berørte erhvervsdrivende og deres organisationer. En sådan pligt er Finanstilsynet ikke underlagt.

En virksomhed, der handler i strid med FIL § 43, stk. 1, eller med de administrative forskrifter, der er udstedt i medfør af FIL § 43, stk. 2 (herunder den lignende generalklausul i god skik-bekendtgørelsens § 3, stk. 1), kan blive genstand for *påbud* om berigtigelse fra Finanstilsynet, jf. FIL § 348, stk. 2. Begrebet, der svarer til det tidligere begreb “redelig forretningsskik og god forsikringspraksis” i den nu ophævede § 7 i lov om forsikringsvirksomhed, er nærmere uddybet i Forsikring & Pensions *medlemshenstilling* om god forsikringskik fra 1998 og gennem *administrativ praksis* fra Finanstilsynet og Erhvervsankenævnet.

Der består et vist samspil mellem FIL § 43, stk. 1, og generalklausulen om god markedsføringsskik i markedsføringslovens § 1, stk. 1. Markedsføringsloven tager udtrykkeligt højde herfor i sin afgrænsning

af myndighedskompetencen. Således fremgår det af § 2, stk. 2, at lovens § 1 om god markedsføringsetik og § 3 om vildledende og utilbørlig markedsføring ikke finder anvendelse på finansielle virksomheder, i det omfang erhvervs- og vækstministeren har udstedt regler på det pågældende område. I medfør af FIL § 348a, stk. 1, skal tilsynet underrette Forbrugerombudsmanden, hvis det bliver bekendt med, at en finansiell virksomheds kunder kan have lidt tab, som følge af at virksomheden har overtrådt § 43, stk. 1, eller bestemmelser udstedt i medfør af § 43, stk. 2.

De adfærdskrav, som reglerne om god skik og informationspligt pålægger de finansielle institutter over for deres kunder, minder på mange måder om offentlige myndigheders pligt til at udvise god skik og hensynsfuldhed over for borgerne. Som nærmere redegjort for i afsnit 15.1. gælder der da også i mange henseender sammenlignelige krav til de finansielle institutters sagsbehandling over for deres kunder som dem, forvaltningsmyndigheder skal iagttage over for borgerne.

13.1.2. God skik-bekendtgørelsen

Med hjemmel i FIL § 43, stk. 2, har Finanstilsynet udstedt bekendtgørelse nr. 769 af 27. juni 2011 om god skik for finansielle virksomheder, investeringsforeninger mv. Bekendtgørelsen indebærer, at markedsføringslovens §§ 1 og 3 ikke finder anvendelse på finansielle virksomheder. Markedsføringslovens § 2, stk. 3, fastslår dernæst, at visse regler i markedsføringsloven ikke finder anvendelse på finansielle virksomheder, f.eks. lovens § 15 om ændring af størrelsen eller opkrævningen af et gebyr til ugunst for forbrugeren. Herudover kan Forbrugerombudsmanden ikke udstede retningslinjer, der alene retter sig mod virksomheder omfattet af FIL, jf. markedsføringslovens § 24, stk. 2.

På områder, hvor erhvervs- og vækstministeren har udstedt sådanne regler, fører *Finanstilsynet* tilsyn med overholdelsen af disse regler. Tilsynet er ifølge forarbejderne ikke forpligtet til at behandle alle klager, som det får forelagt, men kan efter klage, af egen drift eller på anmodning fra *Det Finansielle Virksomhedsråd*, der rådgiver Finanstilsynet, eller *Forbrugerombudsmanden* behandle spørgsmål om god skik.

Finanstilsynet behandler normalt alene sager om finansielle virksomheders *generelle adfærd*. Sager om konkrete økonomiske tvister henvises til f.eks. Ankenævnet for Forsikring. Har en sag om god skik vidtrækkende eller principiel betydning, skal Finanstilsynet i henhold til FIL § 345, stk. 2, nr. 3, forelægge den for rådet, inden Finanstilsynet træffer

afgørelse. Forbrugerombudsmanden deltager i møder i Det Finansielle Virksomhedsråd, når rådet drøfter disse konkrete sager, jf. FIL § 345, stk. 8. Forbrugerombudsmanden kan dog ifølge FIL § 348, stk. 1, anlægge sag vedrørende handlinger, der strider mod redelig forretningsskik og god praksis, jf. FIL § 43, stk. 1 og 2. Forbrugerombudsmanden har endnu ikke benyttet sig af denne mulighed.

God skik-bekendtgørelsens enkelte regler har forskelligt indhold, afhængigt af om der er tale om pensionsordninger i pengeinstitutter eller livsforsikringsvirksomheder.

For *pengeinstitutter* udskiller bekendtgørelsen de erhvervsmæssige kundeforhold, jf. § 1, stk. 4. For sådanne kundeforhold gælder bl.a. bekendtgørelsens § 6, stk. 3-4 (om ændringer af renter, gebyrer og bidrag mv. i løbende kundeforhold), og § 10, stk. 2 (om pligten til at informere om generelle forskelle i fastsættelsen af renter, bidrag eller andet vederlag). For obligatoriske pensionsordninger i pengeinstitutter, der er etableret som led i et ansættelsesforhold, gælder ifølge § 1, stk. 8, kun enkelte af bestemmelserne, nemlig §§ 2 og 3, § 6, stk. 1-4, og §§ 7, 11, 12 og § 28, stk. 2.

For *forsikringsvirksomheder* gælder kun bekendtgørelsens §§ 2-5, § 6, stk. 1-4, §§ 7, 11 og 12 samt kapitel 8 og 9, jf. § 1, stk. 6. Derimod finder § 6, stk. 3 og 4, om ændringshåndtering ikke anvendelse på livs- og pensionsforsikringer samt på de eventuelle personforsikringer, der er tegnet i tilknytning hertil. Ændringer af en forsikringsaftale er derimod reguleret i § 4 i informationsbekendtgørelsen, hvoraf det bl.a. fremgår, at væsentlige ændringer til ugunst for en pensionskunde som udgangspunkt skal varsles. Bestemmelsen forholder sig ikke til – men må i sagens natur forudsætte – at der er aftaleretlig hjemmel til at gennemføre sådanne ændringer.

Oplysningspligten ved skift af forsikringsselskab, jf. § 28, stk. 1, i god skik-bekendtgørelsen, finder ikke anvendelse på forsikrings- og pensionsordninger, der er etableret som led i et ansættelsesforhold, et organisationsforhold eller forhold af lignende karakter, jf. § 1, stk. 6, i denne bekendtgørelse. Denne undtagelse skal ses i lyset af, at pensionskunderne alene har mulighed for at skifte fra den ene tvungne til den anden tvungne arbejdsmarkedspensionsordning.

13.2. God skik-reguleringen

13.2.1. Generelle krav

En livsforsikringsvirksomhed skal som andre finansielle virksomheder ifølge § 3 i god skik-bekendtgørelsen handle *redeligt og loyalt* over for sine kunder. Denne bestemmelse er en retlig standard, der i bekendtgørelsesform udvider den almindelige god skik-standard i FIL § 43, stk. 1, ved at tilføje en loyalitetspligt. En sådan antages almindeligvis at følge af et aftaleforhold, se hertil *Grundlæggende aftaleret*, afsnit 2.3.b.

Som andre generalklausuler skal både FIL § 43, stk. 1, og god skik-bekendtgørelsens § 3, stk. 1, fortolkes i overensstemmelse med de til enhver tid gældende samfundsnormer og således løbende tilpasses samfundsudviklingen. Formålet med bestemmelsen er at sikre, at kunderne kan have tillid til de finansielle virksomheder og en løbende beskyttelse af kunderne.

Til god skik-bekendtgørelsen hører et *bilag*, der angiver et antal forhold, der uden videre anses for at “være urimelige i private kundeforhold” og dermed “ikke tilladte”. Eksemplerne i bilaget angiver ekstreme dispositioner, som næppe spiller den store praktiske rolle i dansk forsikringspraksis, herunder for danske livsforsikringsvirksomheder.

Af praktisk betydning er derimod, at livsforsikringsvirksomheder generelt skal afstå fra vildledende, urigtig eller aggressiv markedsføring på samme måde som andre erhvervsdrivende virksomheder. Dette følger af § 4, stk. 1 og 2, i god skik-bekendtgørelsen.

13.2.2. Aftaleretlige aspekter

God skik-bekendtgørelsen regulerer den aftalemæssige håndtering af en livsforsikringsvirksomheds dispositioner over for pensionskunderne. Mange af disse dispositioner har karakter af *markedsføring*. Men som nærmere uddybet i afsnit 14.2.4. vil markedsføringsskridt ofte få aftaleretlig betydning, ligesom sådanne udmeldinger kan danne grundlag for virksomhedens *aftaleforhandlinger*. I den retlige regulering, der er sket ved denne bekendtgørelse, har man i vid udstrækning taget højde for de særlige forhold, der omgiver aftaleindgåelse og administration vedrørende arbejdsmarkedspensioner.

Som nærmere redegjort for i afsnit 3.1.1.a. har de offentligretlige regler på flere punkter betydning for forståelsen af privatretlige ordninger i *søjle 2* og i *søjle 3*.

Hvis offentligretlige regler forpligter livsforsikringsvirksomheden til at informere på en bestemt måde, kan en tvetydighed, der havde været afklaret, hvis kravene var overholdt, kunne vurderes *aftaleretligt* i lyset af den offentligretlige pligt. I *U 2012.177 H* ansås en leasingaftale for at stride mod markedsføringslovens § 3 om vildledende markedsføring. Den heraf følgende manglende aftalegennemsigtighed indebar, at kunden ikke kunne mødes af en passivitetsindsigelse. Hvis en livsforsikringsvirksomhed f.eks. har undladt udtrykkeligt at oplyse pensionskunderne om, at den anvender andre forudsætninger end de såkaldte samfundsforudsætninger (som er et fælles sæt af forventninger om, hvordan forsikringsdepoter forventes at blive forrentet, vedtaget hvert år af Forsikring & Pension og Finansrådet), og Finanstilsynet har vurderet, at dette er vildledende markedsføring i henhold til § 4, stk. 1 og 2, i god skik-bekendtgørelsen, kan det efter sagens nærmere omstændigheder f.eks. medføre, at pensionsfremskrivningen anses for at være et bindende løfte og ikke en prognose. Se nærmere om denne problemstilling afsnit 15.3.1.b.

13.2.3. Dokumentationskrav

Det fremgår af god skik-bekendtgørelsens § 4, stk. 3, at rigtigheden af *angivelser om faktiske forhold* skal kunne dokumenteres. Bestemmelsen indebærer, at bevisbyrden for et forhold, som efter reglen burde være dokumenteret, må antages at påhvile virksomheden, jf. til sammenligning *U 1989.1098 H*. Hvordan denne dokumentation skal tilvejebringes, siges ikke. Dokumentationskravet gælder både væsentlige og uvæsentlige forhold, men de nærmere krav til foranstaltningerne må rimeligvis bero på det enkelte forholds væsentlighed. Bestemmelsen gælder side om side med § 3, stk. 1, i *informationsbekendtgørelsen*, der pålægger virksomheden at afgive de pligtmæssige oplysninger “på papir eller andet varigt medium”, jf. herom i afsnit 13.3.2.

13.2.4. Begrundelsespligt

Af praksis fra Finanstilsynet fremgår det bl.a., at forsikrings- og pensionsvirksomheder har pligt til at *begrunde* deres afgørelser, f.eks. når man beslutter at give afslag på udbetaling af en forsikring. Tilsvarende fremgår det af FAL § 3b, at en forsikringsvirksomheds *afslag* på at tegne en forsikring som begæret og dens *opsigelse* af en forsikringsaftale efter anmodning skal begrundes. Begrundelseskravet har paralleller til, hvad man kender i den almindelige forvaltningsret, jf. forvaltningslovens

kapitel 6. Som led i sit tilsyn kan Finanstilsynet også vurdere, om de finansielle virksomheders aftaler og vilkår over for kunderne er i overensstemmelse med god skik-kravet.

13.2.5. Rådgivningspligter

§ 7 i god skik-bekendtgørelsen pålægger finansielle virksomheder (herunder pengeinstitutter og forsikringsselskaber) at yde individuel rådgivning. Bestemmelsen gælder også for livsforsikringsvirksomheder, da de ikke udtrykkeligt er undtaget fra denne forpligtelse (modsat informationspligten ved skifte af livsforsikringsvirksomhed i medfør af § 1, stk. 6).

Begrebet “rådgivning” omfatter ifølge § 7, stk. 1, “anbefalinger, vejledninger, herunder oplysninger om risici forbundet med en disposition, og oplysninger om umiddelbare konsekvenser af kundens valgmuligheder.” Se nærmere om den praktiske håndtering af disse krav afsnit 15.3.

Også før indførelsen af disse særlige regler antoges det, at virksomhederne havde en vis pligt til at rådgive pensionskunderne. Et eksempel herpå er Erhvervsankenævnets kendelse af 24. april 1990 (88-22.405), trykt i nævnets årsberetning for 1990, s. 66 f. Nævnet kritiserer her en virksomhed for ikke at have rådgivet en kunde, der havde foretaget indbetalinger på en pensionsordning uden præcis angivelse af formålet og for ikke at have reageret med henblik på at få dette formål afklaret.

Rådgivningen skal bl.a. orientere om, hvilke risici der er forbundet med forskellige dispositioner (§ 7, stk. 1), samt de skattemæssige dispositioner (§ 12). Rådgivningen skal give kunden et godt grundlag for at disponere (§ 7, stk. 3), men den er ikke til hinder for, at virksomheden udbyder produkter med standardiseret information med lille eller ingen tilknyttet individuel rådgivning. I så fald skal virksomheden blot udtrykkeligt gøre opmærksom på disse begrænsninger (§ 7, stk. 4).

At der består en sådan rådgivningsforpligtelse, antydes også ved nyere ankenævnspraksis, der lægger op til en håndfast linje, når det gælder kravene til virksomhedens påpasselighed omkring rådgivningen.

Et eksempel herpå er AK 67.824 (22.1.07), hvor pensionsleverandøren efter at have overtaget en pensionsbestand fra en firmapensionskasse under et informationsmøde havde udtalt sig om, hvordan policen forrentedes. Nævnets

flertal (3-2) fortolkede en bemærkning om, at "Policen forrentes med den ved årets start af pensionsleverandøren fastsatte kontorente, dog med en garanti på minimum 3 %" som en rentegaranti, dvs. som en garanti for, at dette beløb ville udgøre en fast årlig forrentning. Ifølge årsberetning for 2007 fra Ankenævnet for Forsikring har Nordea Pension anfægtet afgørelsen. Sagen er siden blevet opgivet af klageren, da rentegarantien kun vedrørte fripolicer.

En særlig rådgivningsforpligtelse knytter sig til de *skattemæssige virkninger* af at etablere en pensionsordning. Det følger af § 12, stk. 1, i bekendtgørelse nr. 1281 af 9. december 2009 om beskatningen af pensionsordninger, at livsforsikringsvirksomheder ved indgåelse af aftaler om oprettelse af en pensionsordning med løbende udbetalinger, bortset fra en ophørende livrente, der omfattes af bestemmelserne i PBL § 18, stk. 3-5, skal gøre ejeren af ordningen opmærksom på fradragsreglerne i lovens § 18, stk. 3-7. En livsforsikringsvirksomhed skal i den forbindelse oplyse ejeren om muligheden for bindende at vælge en forhøjelse af årsfradraget inden for 46.000 kr.'s-grænsen (reguleret) eller alternativt at foretage et frivilligt 30 procentsfradrag, jf. lovens § 18, stk. 5, og om vilkårene for et sådant opfyldningsfradrag. De samme oplysninger skal gives, såfremt præmien, bidraget eller indskuddet til en pensionsordning med løbende udbetalinger, bortset fra en ophørende livrente, forhøjes på et tidspunkt, hvor den resterende del af præmie- eller bidragsperioden er mindre end 10 år.

Ifølge § 2 i god skik-bekendtgørelsen skal en finansiel virksomhed, der indgår aftale med andre finansielle virksomheder om afsætning og rådgivning i forbindelse med dens produkter, sikre sig, at der er en klar *arbejdsdeling* mellem virksomheden og medkontrahenten, og at medkontrahenten overholder bekendtgørelsens regler. Bestemmelsen kan bl.a. få betydning for de *administrationsaftaler*, der ofte indgås mellem to livsforsikringsvirksomheder, ifølge hvilken den ene virksomhed varetager administrative opgaver for den anden. Det er f.eks. almindeligt, at en mindre tværgående pensionskasse eller en firmapensionskasse lader et livsforsikringsaktieselskab varetage alle opgaver i forbindelse med opkrævning, investering og udbetaling af pensionsmidler. Bestemmelsen indebærer, at der i en sådan aftale skal være en klar regulering af, hvem der påtager sig hvilke rådgivningsopgaver.

13.2.6. Sanktioner

Som anført i afsnit 8.2.2. består der en grundlæggende sondring mellem de retsregler, der hviler på *privatrethlige* henholdsvis *offentligretlige* retsgrundlag. Generalklausulerne i FIL § 43, stk. 1, god skik-bekendtgørelsens § 3 og markedsføringslovens § 1 befinder sig i et grænseområde mellem disse to regeltyper. Hjemmelsmæssigt og i deres administration er de offentligretlige: Deres retsvirkninger hviler ikke på indgåede aftaler, men netop på den angivne hjemmel. De administreres af offentlige myndigheder (Finanstilsynet og Forbrugerombudsmanden). Men de etablerer samtidig nogle handlepligter, som er egnede til at skabe forventninger for omverdenen. Inden for rammerne af andre retsgrundlag (f.eks. indgåede aftaler eller erstatningsretlige regler) kan denne forventning betyde, at en retsvirkning i disse andre retsgrundlag indtræder. Dermed kan de offentligretlige regler reelt også indebære *formuetretlige* retsvirkninger.

Hvordan dette samspil former sig, beror på den enkelte retsregel. Man må her sondre mellem de privatrethlige og offentligretlige sanktioner:

En aftale kan for det første miste sin *gyldighed*, hvis den indgås under tilsidesættelse af offentligretlige regler. Er spørgsmålet, om en aftale kan tilsidesættes som *urimelig*, spiller det ind, om virksomheden har handlet i strid med god skik. Dette gør sig især gældende, når et sådant pligtbrud er fastslået af den offentlige myndighed, der har kompetencen til at føre tilsyn herom. De privatrethlige retsvirkninger er altid afledede. Den offentligretlige retsanvendelse er altså ikke afgørende for den *formuetretlige* vurdering af de spørgsmål, der (også) giver anledning til en god skik-vurdering, men indgår i vurderingen (ligesom den kan indgå i vurderingen af, om en aftale er *misligholdt*). Se tilsvarende *Hjetting m.fl.* (2011), s. 258 f., og vejledning til bekendtgørelse om god skik for finansielle virksomheder.

For det andet kan vurderingen af, om en virksomhed har handlet *culpost*, påvirkes af, at den har tilsidesat offentligretlige regler, se nærmere hertil i afsnit 3.1.1.b. og 15.3.2.a. En sådan retsvirkning kan som udgangspunkt alene indtræde, hvis reglen antages at reflektere en almindelig opfattelse af, hvad der er forsvarlig adfærd. Svaret herpå beror derfor på karakteren af den offentligretlige regel. Reglerne om tilsyn med livsforsikringsvirksomheder er så komplicerede og vidtfavnende og ændres så hyppigt, at man ikke i almindelighed kan gå ud fra, at en virksomhed er erstatningsansvarlig som følge af tilsidesættelsen af en

offentligretlig regel. I *U 1996.120 SH* fik en bankkunde dog erstatning bl.a. på baggrund af bankens overtrædelse af god skik-reglen i den daværende bank- og sparekasselovs § 1, stk. 6.

For det tredje kan tilsidesættelse af offentligretlige regler, som nærmere anført i afsnit 14.3.4.d., spille ind på *fortolkningen* af indgåede aftaler: Hvis offentligretlige regler forpligter en livsforsikringsvirksomhed til at informere sine kunder på en bestemt måde, kan en tvetydighed forvoldt ved en manglende iagttagelse af sådanne krav påberåbes til kundens fordel.

Formueretlige tvister vedrørende pensionsordninger kan indbringes for *Ankenævnet for Forsikring* ("Forsikringsankenævnet") af pensionskunden, jf. herved afsnit 1.3.3.d. og 3.1.5. Nævnets praksis er tilgængelig fra www.ankeforsikring.dk, hvor der bl.a. findes særlige emneinddelinger for sager om henholdsvis "arbejdsmarkedspension" (tværgående pensionsordninger) og "firmapension". En række af disse afgørelser er i denne bog gengivet under forkortelsen AK, dvs. Ankenævnets Kendelse.

13.3. Informationspligter

13.3.1. Generelle regler

EU's regler om forbrugerbeskyttelse pålægger på en række områder erhvervsdrivende *oplysningspligter* over for forbrugere og andre præsumptivt svage aftaleparter. Det er bl.a. sket med direktiv 93/533 om arbejdsgivers pligt til at underrette lønmodtageren om vilkårene for ansættelsesforholdet og med talrige forbrugerbeskyttelsesdirektiver. I tråd hermed angiver Bilag III, pkt. A, til EU's 3. livsforsikringsdirektiv, jf. det konsoliderede direktiv 2002/83 af 5. november 2002, de oplysninger, der ifølge dets art. 36 mindst skal forelægges forsikringstageren, inden en forsikringsaftale indgås. Disse regler er indført i dansk ret i FIL § 56 og i *informationsbekendtgørelsen*, se navnlig dennes § 3 om oplysninger ved aftalens indgåelse.

Herudover findes en række almene informationsregler ved videregivelse af kundeoplysninger, jf. FIL § 123, stk. 3 og 4. Disse regler fungerer i samspil med reglerne i lov nr. 429 af 31. maj 2000 om behandling af personoplysninger (persondataloven), der i §§ 28-29 bl.a. pålægger den dataansvarlige pligt til at give den registrerede en række oplysninger i forbindelse med indsamling af persondata.

13.3.2. Ved aftaleindgåelse

Ifølge FIL § 56 har forsikringsvirksomheder ved tegning af livsforsikringer og under det løbende kundeforhold pligt til at informere kunderne om en række forhold. Regler herom er fastsat i informationsbekendtgørelsen. Som udgangspunkt skal disse oplysninger ifølge bekendtgørelsens § 3 gives til den enkelte forsikringstager ved aftaleindgåelsen. I en arbejdsmarkedspensionsordning vil arbejdstageren i denne relation være “forsikringstager”, jf. om afgrænsningen af dette begreb afsnit 14.1.2. Da der vil være væsentlige praktiske vanskeligheder forbundet med at opfylde denne informationspligt over for de enkelte sikrede i en *firmapensionsordning* eller ved etableringen af en overenskomstbaseret *arbejdsmarkedspensionsordning*, bestemmer bekendtgørelsens § 8, at oplysningerne kan gives “når forsikringstagerens identitet er kendt, og forsikringsaftalen endeligt er etableret.”

De oplysninger, som en pensionskunde skal have ved aftalens indgåelse, fremgår af § 3, stk. 1, i informationsbekendtgørelsen. Størstedelen af oplysningerne skal ifølge § 3, stk. 2, alene gives i et omfang, der er tilstrækkeligt til at give kunden et overblik over forhold af væsentlig betydning for aftalen. Dette princip om *lagdelt information* indebærer, at en pensionskunde i første lag skal have de væsentlige informationer for at kunne træffe sit valg, eller at der i første lag skal være en tydelig henvisning til, hvor pensionskunden kan finde yderligere informationer, jf. Finanstilsynets afgørelser af 26. februar 2009 om MP Pension og 19. april 2011 om Pensionskassen for Jordbrugsakademikere og Dyrlæger (ved Unipension). Informationsmaterialet skal være selvbærende, således at en pensionskunde kan træffe en afgørelse alene på baggrund af det første lag af informationer.

Baggrunden for princippet om lagdelt information er, at en pligt til at informere detaljeret om ethvert forhold af betydning for en pensionsordning reelt vil have den modsatte virkning, idet en pensionskunde ofte vil opgive at sætte sig ind i tingene, jf. herved forslaget herom i Pensionsmarkedsrådets Rapport om kundeinformation (2. juli 2004) og Finanstilsynets Rapport om målrettet kundeinformation på det finansielle område (august 2006). Behovet for at informere klart vejer således tungere end behovet om at informere komplet med risiko for tab af overblik, idet det ikke altid er muligt at forene et krav om fuldstændighed med et krav om fuldstændig klarhed.

Den nuværende informationsbekendtgørelse trådte i kraft den 1. januar 2007. Ifølge det høringsbrev, som Finanstilsynet udsendte ved bekendtgørelsens offentliggørelse, har den netop til formål at gøre det muligt at lagdele informationerne. Bekendtgørelsen blev i øvrigt udarbejdet i forbindelse med udarbejdelsen af Finanstilsynets “Rapport om målrettet kundeinformation på det finansielle område” fra august 2006.

Normalt opfyldes bekendtgørelsens oplysningskrav ved fremsendelse af standardinformation om pensionsordningen, når denne etableres (dvs. ved optagelsen af den enkelte sikrede) og i forbindelse med de årlige opgørelser, der skal fremsendes i medfør af § 5 i informationsbekendtgørelsen. Som nærmere anført i afsnit 14.2.2. og 14.2.3. modtager den enkelte pensionskunde både en standardinformation om pensionsordningen samt en police, der indeholder den formelle bekræftelse af optagelsen.

13.3.3. Ved ændringer

Der er også pligt til at informere den enkelte pensionskunde om *ændringer i arbejdsmarkedspensionsordninger* (hvor “forsikringsaftalen er etableret som led i et ansættelsesforhold, et organisationsforhold eller forhold af lignende karakter”) under forsikringsaftalens løbetid, jf. informationsbekendtgørelsens § 4, stk. 2. Ifølge denne bestemmelse kan oplysninger om sådanne ændringer gives i forbindelse med, at ændringerne træder i kraft.

For *andre ordninger* foreskriver § 4, stk. 1, i informationsbekendtgørelsen, at der ikke kan foretages *væsentlige* ændringer til ugunst for pensionskunden uden varsel. Sådanne ændringer skal altid have hjemmel i aftalegrundlaget for ordningen, men bestemmelsen lægger grænser for, hvilke aftaler der kan indgås herom, uden at disse ændringer skal varsles. Varslet skal gives på papir eller andet varigt medium. Kravet om varsel gælder dog ikke, hvis ændringen er begrundet i udefrakommende forhold, som livsforsikringsvirksomheden ikke har indflydelse på.

13.3.4. Pensionsfremskrivninger

Til brug for pensionsfremskrivninger (f.eks. bonusprognoser) udarbejder Forsikring & Pension og Finansrådet hvert år en række fælles forudsætninger (de såkaldte *samfundsforudsætninger*) med hensyn til forrentningen af de af pensionskunderne indbetalte bidrag, herunder

afkast af relevante aktivkategorier, inflationsniveau og skattesatser etc. Finanstilsynet modtager meddelelse om disse samfundsforudsætninger. Formålet er at sikre sammenlignelighed mellem livsforsikringsvirksomhedernes og pengeinstitutternes markedsføring af og tilbudsgivning om pensionsordninger, jf. punkt 1.2. og 1.4. i Finanstilsynets vejledning nr. 9041 af 12. januar 2005 om udarbejdelse af pensionsfremskrivinger. På den måde undgås det, at livsforsikringsvirksomheder og pengeinstitutter konkurrerer om, hvem der ser mest optimistisk på fremtiden med hensyn til f.eks. afkast på aktier mv.

Ved en pensionsfremskrivning forstås ifølge vejledningens punkt 2.1. en *prognose* over det beløb, som forventes at være til stede på et nærmere fastsat fremtidigt tidspunkt. En pensionsfremskrivning er dermed et kvalificeret gæt på fremtiden og ikke et løfte. Ifølge vejledningens punkt 3.2. må en prognose ikke udformes på en sådan måde, at pensionskunderne kan få den opfattelse, at fremskrivningen indebærer et bindende løfte, jf. herved også § 6 i informationsbekendtgørelsen, hvoraf det fremgår, at livsforsikringsvirksomheder, der giver prognoser om fremtidig bonus mv., tydeligt skal lade fremgå, at prognoserne ikke er garanterede.

Livsforsikringsvirksomhederne kan anvende andre forudsætninger end samfundsforudsætningerne, men skal i så fald ifølge vejledningens punkt 4.5. udtrykkeligt oplyse dette over for pensionskunderne. Hvis en livsforsikringsvirksomhed undlader udtrykkeligt at oplyse, at virksomheden anvender nogle andre forudsætninger, vil dette kunne være vildledende markedsføring i henhold til § 4, stk. 1 og 2, i god skik-bekendtgørelsen.

13.3.5. Sanktioner

Den offentligretlige retsvirkning af ikke at informere optimalt er ikke kun *strafansvar*, jf. bekendtgørelsens § 11. En informationshåndtering, der er i strid med et krav i bekendtgørelsen, eller som i øvrigt må anses at stride mod generalklausulen om god skik, kan også sanktioneres *bevismæssigt* og ved anvendelsen af *formueretlige* regler (f.eks. om gyldighed, misligholdelse og erstatningsansvar), jf. herved afsnit 13.2.6. om sanktioner ved tilsidesættelse af god skik. Derimod kan der ikke straffes for overtrædelse af FIL § 43, stk. 1, jf. FIL § 373 modsætningsvis. Derfor kan et forhold sagtens være i strid med generalklausulen om god skik i FIL § 43, stk. 1, selv om det ikke er beskrevet i god skik-bekendtgørelsen og dermed er strafbelagt. § 34 i god skik-bekendtgørelsen

hjemler dog straf for ikke at efterkomme et påbud om at berigtige en god skik-overtrædelse.

FIL § 56 og informationsbekendtgørelsen har ikke *direkte* betydning for aftaleforholdet mellem pensionsleverandøren og pensionskunden henholdsvis mellem pensionsleverandøren og overenskomstparterne. At der ikke er informeret (korrekt) om ændringerne i en pensionsordning påvirker altså ikke den aftaleretlige gyldighed.

Informationsbekendtgørelsen har heller ikke i øvrigt selvstændig betydning for, om en livsforsikringsvirksomhed vil være berettiget til at gennemføre en ændring i en bestående pensionsordning uden samtykke fra den enkelte pensionskunde.

FJERDE DEL
Særlige problemstillinger

Kapitel 14.

Aftaleretlige spørgsmål

14.1. Grundlæggende spørgsmål

14.1.1. Pensionsløftets særpræg i aftaleretten

Kortvarige *aftaleforhold* om veldefinerede ydelser volder sjældent tvivl om indholdet. Det fremgår som regel af et aftaledokument, der eventuelt suppleres med et bilagsmateriale. Men aftaler om firma- og arbejdsmarkedspensionsordninger står også på dette punkt i en særstilling. Årsagen hertil ligger i de særlige måder, hvorpå disse aftaler indgås og opfyldes:

Som forklaret i afsnit 6.2.-6.3. involverer disse aftaler for det *første* en flerhed af parter. De overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger bygger på et kompliceret aftaleretligt samspil, der ikke alene involverer *pensionsleverandøren* (livsforsikringsvirksomheden) og *kunden*, men også de *overenskomstparter*, der med deres overenskomstmæssige vedtagelser har skabt grundlaget for pensionsordningen. Tilsvarende involverer aftalegrundlaget for firmapensionsordninger foruden retsforholdet mellem *pensionsleverandøren* og *kunden* en relation mellem *virksomheden* og *pensionsleverandøren* (firmapensionsaftalen, se herom i afsnit 6.2.2.). I hver af disse aftalerelationer kan der være afgivet løfter, som enten præciserer pensionskundens retsstilling eller – hvor der er hjemmel til det – meddeler, at der nu gælder ændrede vilkår.

For det *andet* vil livsforsikringsvirksomheden i forsikringens løbetid forsyne pensionskunden med talrige informationer (jf. nærmere oversigten i afsnit 14.2.), der i mange tilfælde – men ikke altid – skaber løftevirkninger, eller som efter omstændighederne modificerer indgåede aftaler. Nogle af disse oplysninger har karakter af *markedsføring*. Andre er *pligtmæssige* meddelelser, jf. nærmere afsnit 13.4. Og endnu andre kan betragtes som *servicemeddelelser*, som er nødvendige for at få den praktiske administration til at fungere. Da der i løbet af en pensionsordnings løbetid passerer en mangfoldighed af sådanne meldinger, hænder det, at de enkelte meldinger strider mod hinanden, jf.

f.eks. AK 63.627 (10.11.04). Derfor er det nødvendigt at vurdere, om meddelelserne har aftalevirkning, og hvordan modstridende løfter skal forstås.

For det *tredje* er aftaler om livsforsikring så langvarige, at der i visse henseender må overlades livsforsikringsvirksomheden en *margin for opfyldelse*. Det gælder navnlig i henseende til udviklingen i opsparingsdelen, men også i relation til fordelingsmæssige og retlige spørgsmål. I gennemsnitsrenteprodukter præciseres den løbende udvikling af ordningens opsparingsdel ved vilkår om tilskrivning af *bonus* mv. Denne tilskrivning følger de forsikringsmatematiske – men i visse henseender forpligtende – erklæringer, der findes i det tekniske grundlag, jf. herom i afsnit 9.1. og 14.2.6. I pensionskasser kan de styrende organer (bestyrelse og generalforsamling) i et vist omfang ændre vilkårene.

Alle disse faktorer spiller ind ved den retlige bedømmelse af livsforsikringsvirksomhedernes løfter, herunder ved vurderingen af, om en udmelding fra livsforsikringsvirksomheden er *forpligtende* (se herom i afsnit 14.2.), hvordan den *fortolkes* (afsnit 14.3.) og om den – hvis den rummer et løfte – kan erklæres *ugyldig* (afsnit 14.4.).

Dette kapitel behandler *ikke* spørgsmålet om, hvornår arbejdsmarkedspensionsinstitutter kan modificere afgivne tilsagn, der er afgivet i overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger på grundlag af overenskomstparternes mandat. For sådanne ordninger gælder særlige regler i konsekvens af overenskomstparternes muligheder for at disponere på de sikredes vegne. Herom henvises i stedet til *Arbejdsmarkedspension*, del III (kapitel 13-14).

14.1.2. Parterne

Aftale om forsikring involverer normalt to parter: En *forsikringsvirksomhed*, i FAL § 2, stk. 1, kaldet “forsikringsgiveren” eller “selskabet” – sidstnævnte uanset hvilken type forsikringsvirksomhed der er tale om – og en *forsikringstager* (ofte også kaldet forsikringskunde eller kunde – eller i foreningsbaserede forsikringsvirksomheder “medlemmet”). I mange tilfælde vil forsikringstageren også være *sikret*. Sådan er det imidlertid ikke altid. Dækker forsikringsordninger nærtstående eller indsatte begunstigede, vil der opstå et trepartsforhold, hvor disse personer optræder som “sikrede”, jf. FAL § 1, stk. 3.

Aftaler om *individuelle* forsikringsordninger i *søjle 3* volder ikke tvivl om, hvem der er “forsikringstager”. Det er den part (privatperson eller virksomhed), der har *indgået* aftalen. Tvivl opstår derimod i *firmaopen-*

sionsordninger og i obligatoriske arbejdsmarkedspensionsordninger, fordi forsikringsvirksomheden her afgiver to typer af løfter, se hertil *Arbejdsmarkedspension*, s. 102 ff. Den ene type er et forsikringsløfte til den enkelte arbejdstager i overensstemmelse med vilkårene for ordningen. Den anden type er et løfte til arbejdsgiveren (i firmapensionsordninger) eller overenskomstparterne (i arbejdsmarkedspensionsordninger) om at administrere ordningen i overensstemmelse med vilkårene i en pensionstilslutningsaftale eller en firmapensionsaftale.

Begrebsproblemet må løses således, at *kunden* anses som “forsikringstager” i spørgsmål, der overlader ham en kompetence til at disponere, f.eks. i forbindelse med tilkøb eller ved indsættelse af begunstigede. Derimod må *arbejdsgiveren* (i firmapension) eller overenskomstparterne (i arbejdsmarkedspensionsordninger) betragtes som “forsikringstager” i relation til forhold, der falder inden for deres kompetence, herunder ved den nærmere tilrettelæggelse af forsikringsordningen.

Et særligt problem består i relation til pensionsbeskatningslovens krav om, at arbejdstageren i en pensionsordning, der er tegnet “efter aftale mellem en arbejdstager og dennes arbejdsgiver”, for at være omfattet af loven skal være “forsikret og ejer af forsikringen”. Da dette ejerskabskrav knytter sig til den *formueretlige* ret til at oppebære ydelser fra forsikringen og til at disponere over den ved begunstigelsesindsættelser mv., kan det anses for opfyldt, selv om arbejdsgiveren eller overenskomstparterne i andre henseender anses som forsikringstagere.

14.1.3. Uigenkaldelighed?

En aftale er gældende i den periode, som den efter sit indhold skal gælde for. Alle aftaler er derfor, ligesom alle løfter, som udgangspunkt uigenkaldelige. Visse typer af aftaler, herunder aftaler om skadesforsikring, har som regel vilkår om *opsigelse* indbygget i sig. Ifølge et sådant vilkår kan aftalen bringes til ophør med et vist varsel. Efter udløbet af dette varsel bortfalder begge parters forpligtelser, medmindre en ny aftale indgås. Andre aftaler, herunder om livsforsikring, er som udgangspunkt uopsigelige. For at bringe dem til ophør, eller at udvirke ændringer, kræves samtykke fra begge parter eller fra nogen, som en part har givet kompetence til at udvirke en aftaleændring.

Aftaler, der ikke udtrykkeligt er gjort uopsigelige, eller som er indgået for et bestemt åremål (jf. f.eks. *U 1998.407 H* om en fritidsulykkesforsikring), kan som hovedregel opsiges med et passende varsel, se hertil *Grundlæggende aftaleret*, s. 120 ff. Selv om en aftale er gjort uopsigelig,

vil denne uopsigelighed efter omstændighederne kunne modificeres, hvis konsekvenserne af uopsigeligheden ikke har været parterne bevidst. En sådan modifikation kan enten baseres på aftalelovens § 36 (hvis der foreligger kvalificeret urimelighed) eller på de dommerskabte regler om løfters ugyldighed pga. bristende forudsætninger (se herom afsnit 14.4.3.b.).

Undertiden kan man *indfortolke opsigelsesvilkår* i en aftale. En aftale, hvorved en livsforsikringsvirksomhed påtager sig at levere pensionsordninger til de medarbejdere, der falder inden for et *overenskomstområde*, må f.eks. forstås under den forudsætning, at den underliggende overenskomst består. Ophører den, og dermed forpligtelsen til at *indbetale* til pensionsordningen, må det antages, at livsforsikringsvirksomhedens pligt til fortsat at *modtage* pensionsindbetalinger ligeledes ophører. Dette gælder, selv om livsforsikringsvirksomheden har givet et løfte om at præstere bestemte ydelser på bestemte tidspunkter, såfremt den sikrede foretager bestemte indbetalinger. At arbejdsgiveren (ved firmapension) og overenskomstparterne (ved arbejdsmarkedspension) kan træffe beslutning om at ændre i afgivne garantier med virkning for *fremtidige indbetalinger*, ligger klart, ligesom disse parter kunne beslutte at overføre ordningen til en anden livsforsikringsvirksomhed. Se nærmere herom *Arbejdsmarkedspension* a.st., kapitel 13-14, og *Faurdal* (2011), s. 67 ff.

Det må ligeledes antages, at pensionsløfter, der afgives af en livsforsikringsvirksomhed for at opfylde vilkårene i en *firmapensionsaftale*, kan ændres ved en ny aftale mellem arbejdsgiveren og livsforsikringsvirksomheden. Dette resultat er i hvert fald klart, for så vidt angår den del af en pensionsgaranti om en mindsteydelse, der ikke baseres på det opsparede depot (dvs. de hidtidige indbetalinger og tilskrivninger af depotrente). Også her er den underliggende præmis, at firmapensionsordningen føres videre uændret, indtil en ny aftale indgås. Falder denne præmis bort ved indgåelse af en ny firmapensionsaftale, kan en pensionsgaranti også bortfalde, for så vidt angår fremtidige pensionsbidrag. Om noget tilsvarende vil være gældende for *allerede indbetalte pensionsbidrag*, må bero på en konkret vurdering af den afgivne garanti og af de forhold, der begrundes ændringen.

Et herfra forskelligt spørgsmål er, om en livsforsikringsvirksomhed har adgang til med passende varsel at frigøre sig fra enkeltstående løfter, der utilsigtet afgives efter livsforsikringsaftalens indgåelse. Denne adgang bør bl.a. kunne benyttes

i tilfælde, hvor livsforsikringsvirksomheden ved en fejl har afgivet et løfte, som der i øvrigt ikke har været aftaleretligt grundlag for, men hvor pensionskundens gode tro indebærer, at løftet ikke er ugyldigt, jf. aftalelovens § 32, stk. 1, eller i læren om bristende forudsætninger.

Som nærmere anført i *Arbejdsmarkedspension*, s. 285 ff., og hos *Faurdal* (2011), s. 67 ff., kan man diskutere, om et pensionsløfte (herunder en garanti) kan modificeres på andet grundlag ved vedtagelse fra overenskomstparterne. Som anført ved de nævnte citatsteder har divergerende synspunkter været gjort gældende herom. Klart er det imidlertid, at vurderingen af et løftes uigenkaldelighed (forstået som dets robusthed overfor senere ændringer udvirket af overenskomstparterne) beror på indholdet af det, og på hvordan løftet er afgivet over for den enkelte *sikrede*.

Et særligt spørgsmål er, om udmeldinger fra en livsforsikringsvirksomhed, der har fået et *utilsigtet* indhold, kan frakendes gyldighed på grundlag af aftaleretlige regler (jf. herom i afsnit 14.4.3.). At sådanne udmeldinger har karakter af *løfter* er ikke ensbetydende med, at de som sådanne er underlagt samme uopsigelighed som de løfter, der ligger til grund for selve livsforsikringsaftalen. Løftet vil være afgivet inden for rammerne af en eksisterende aftale, og i den typiske situation vil det ikke være *hjemlet* ved aftalen. I medlemsejede pensionsordninger (f.eks. i en tværgående pensionskasse) vil en fastholdelse af løftet stille løftemodtageren bedre end de øvrige medlemmer og på deres bekostning (idet overskud eller tab ved ordningen kun kan tilfalde henholdsvis betales af medlemmerne).

Disse forhold taler for at indfortolke en adgang for en medlemsejet livsforsikringsvirksomhed (f.eks. en tværgående pensionskasse) til at *frigøre* sig for løftet med et passende varsel. Synspunktet skulle i givet fald være, at den godtroende modtager af et fejlagtigt løfte nok bør kunne støtte ret på løftet indtil videre, men at denne ret ikke kan gælde i det uendelige. Selv om det knytter sig til en eksisterende aftale (hvor der gælder regler om uopsigelighed), er løftet ikke forankret heri. I tråd med den praksis, der tillader en aftalepart at frigøre sig fra en aftale (der ikke tager stilling til opsigelsesadgangen) med et passende varsel (se hertil *Grundlæggende aftaleret*, afsnit 2.4.c.), bør det derfor være muligt for en tværgående pensionskasse at frigøre sig fra sådanne løfter gennem et passende varsel, måske på helt op til 1-2 år afhængigt af de nærmere omstændigheder.

Der findes endnu ingen domme, der har tilladt en sådan opsigelsesadgang. Et lignende synspunkt blev gjort gældende i *U 2005.2708 H*, hvor to pengeinstitutter gjorde gældende, at deres løfte om utilregnelighedspension måtte lempes (så det ikke skulle ændres i takt med fremtidige ændringer af alderspensionen) som følge af en efterfølgende "præcisering" af indholdet. Synspunktet vandt ikke støtte, da Højesteret fandt, at en modsat forståelse var *tilsigtet* med tilsagnet (der havde været genstand for forhandling). Dommen har dermed ikke taget stilling til, om et efterfølgende løfte, der ikke har hjemmel i forsikringsløftet, kan bringes til ophør ved opsigelse. Der findes imidlertid flere nævnskendelser, der antager, at et pensionsløfte, der *fejlagtigt* angiver en anden retsstilling end anført i forsikringsvilkårene, kan korrigeres ved virksomhedens efterfølgende melding. I AK 70.368 (9.7.07) havde en livsforsikringsvirksomhed (Funktionærpension) fejlagtigt tilbudt en 60-årig kunde at videreføre dækningen for kritisk sygdom, selv om kunden med sine netop fyldte 60 år ikke længere opfyldte alderskravet. Den korrekte oplysning fremgik derimod af den forsikringsoversigt, som kunden modtog kort tid efter. Da dette løfte ikke harmonerede med forsikringsbetingelserne, og da kunden i forsikringsoversigten kort tid efter omtegningen kunne se, at pensionsordningen ikke længere indeholdt dækning ved kritisk sygdom, frifandt nævnet Funktionærpension for at udbetale erstatning til en kritisk sygdom-diagnose, der stilledes, *efter* at kunden havde modtaget forsikringsoversigten.

14.1.4. Beskyttelse af berettigede forventninger

I formueretten er det som udgangspunkt kun *løfter*, der skaber berettigede forventninger, ikke *forventninger* (som sådanne). Begrebet "berettiget forventning" eksisterer ikke som en særskilt retsfigur. Se herved *U 1996.200 H* og bemærkningerne hertil i afsnit 15.3.3.c., hvor Højesterets flertal udtalte, at en eventuel hjemmel til at yde økonomisk godtgørelse til forbrugere for skuffede forventninger som følge af fejlagtige oplysninger i givet fald må tilvejebringes af lovgivningsmagten. Se tilsvarende AK 69.497 (10.4.07), hvor en kunde ikke kunne støtte ret på en fejlagtig forsikringsoversigt, der fremstod som en "oplysning" om udbetaling af samme opsparing som henholdsvis *engangsbeløb* (sum) og *rateudbetaling*. Fejlen var tilmed blevet bekræftet ved en telefonisk henvendelse.

Når ordet "berettigede forventninger" anvendes, signalerer det som regel udfaldet af en retlig vurdering, der træffes i henhold til en anden retsfigur, og som resulterer i, at en person opnår en ret, som der normalt ikke ville være hjemmel til. Synspunkter om "berettigede forventninger" kan således efter en konkret vurdering føre til, at et udsagn, der måske ikke umiddelbart *fremstår* som et løfte, alligevel *tillægges* løftevirkninger.

Som nævnt i afsnit 6.1.3. har domstolene i vurderingen af, om en arbejdsgiver har afgivet et “tilsagn”, som skal afdækkes i medfør af firmapensionskasselovens § 1, stk. 1, tillagt det betydning, om den forpligtede har fulgt en *praksis*, der som sådan har skabt “beretigede forventninger” om fortsat dækning. Se således *U 1997.1227 H* og *U 2005.3081 H*. Disse domme bygger på et forventningshensyn, der er velkendt i dansk aftaleret, jf. nærmere mine bemærkninger i *Grundlæggende aftaleret*, 3. udg. (2008) afsnit 1.3.b. og 7.4. Synspunktet er, at en aftalepart der med rimelig må opfatte sin medkontrahents markering som udslag af en *vilje* til at forpligte sig, kan gøre gældende, at der foreligger en viljeserklæring (og dermed et løfte).

At en pensionsudbetaling lejlighedsvis (og uden faste intervaller) er reguleret, skaber derimod ikke løftevirkninger. Dette er antaget ved Østre Landsrets dom af 13. maj 2004 (21. afd. a.s. nr. B-531-02) i en sag vedrørende IBM Pensionsfond. Landsretten lagde vægt på, at de gennemførte reguleringer fremtrådte som ensidige dispositioner, der alene var meddelt de berørte medlemmer af pensionsfonden. Retten lagde bl.a. vægt på de oplysninger, der var meddelt på medlemsmøder og i medlemsbladet, om baggrunden for de pristalsreguleringer, der havde fundet sted. Dommen er tilgængelig på www.smip.dk.

Derfor fremkalder “skuffede forventninger” ikke i sig selv rettigheder i dansk ret. Hertil kræves, at forventningen har hjemmel i et løfte eller en retsregel. Selve forventningen (eller måske snarere håbet) om, at tidligere praksis videreføres kan derfor ikke *i sig selv* begrunde et retskrav. Det gælder navnlig ikke, når forventningen modsiges af vilkår *fastsat* på andet grundlag (f.eks. som led i en pensionsordning), og som i andre henseender (herunder i forbindelse med opfyldelsen af kapitalkravene for en livsforsikringsvirksomhed, se hertil afsnit 12.2.) ligger til grund for dens virksomhed.

Praksis fra Ankenævnet for Forsikring synes ved tvivl om, hvorvidt et løfte (med et utilsigtet indhold) forpligter afgiveren, at give den sikrede den retsstilling, der kan udledes af forsikringsvilkår og pensionsoversigter. Denne formodning er navnlig lagt til grund, hvor der fejlagtigt er givet modstående udmeldinger i individuelle henvendelser eller kunderådgivning. En forsikringsvirksomhed, der i et gennemsnitsrenteprodukt har tilskrevet *bonus* i en periode, har heller ikke pligt til at vedblive hermed. Dette princip er bl.a. fastslået i retspraksis, se herved *U 2010.1843 H* og *U 2006.984 V*. Se også de ligelydende afgørelser i

AK 67.880 (22.1.07) og AK 67.824 (22.1.07), hvor livsforsikringsvirksomheden ophørte med at tilskrive bonus, fordi den aktuelle rente og inflation ikke gav mulighed herfor. Da der ikke var *garanteret* bonus, kunne bonustilskrivningen nedsættes til nul.

Tilsvarende må det antages, at en tværgående pensionskasse, der i en periode har benyttet en del af sin egenkapital til at supplere garanterede pensionsydelse med et såkaldt *pensionisttillæg*, ikke er forpligtet til at vedblive hermed til evig tid, hvis der foreligger saglige grunde til at ændre praksis. Sådanne tillæg vil normalt blive udbetalt med en udtrykkelig markering af, at de “ikke er garanterede”, og ofte vil størrelsen af tillæggene variere år for år. Også disse forhold taler for ikke at forpligte en livsforsikringsvirksomhed ud over det år, som tillægget er givet i, medmindre andet fremgår.

En særlig problemstilling opstår, når en forsikringsvirksomhed i en periode har praktiseret én bestemt fortolkning af sine vilkår eller i øvrigt udøvet en aftalt skønskompetence på en bestemt måde, men pga. ændringer i lovgivning eller praksis på et tidspunkt vælger at fortolke og skønne anderledes. Som antaget i afsnit 15.2.4. kan det ikke antages, at en livsforsikringsvirksomhed til enhver tid er *låst fast* til at følge den praksis, som man én gang har etableret, når der som følge af udefra kommende faktorer (f.eks. en ny lovgivning eller domspraksis) er grundlag for at anlægge et nyt syn på en sagstype. At en sådan praksisændring er lovlig, er fastslået gennem talrige domme på det skatteretlige område, hvor der har været rejst tvivl om ligningsmyndighedernes ret til at anlægge ændrede vurderingskriterier på bestemte fortolknings- og skønsspørgsmål. Se således *U 1969.108 H*, *U 1973.18 H*, og den nedenfor omtalte *U 1983.8 H* og nærmere herom i afsnit 15.2.1. Et andet spørgsmål er her, *hvordan* en livsforsikringsvirksomhed i givet fald skal gennemføre en sådan praksisændring. Som anført i *Arbejdsmarkedspension*, s. 216 ff., kan den være forpligtet til at give meddelelse om påtænkte ændringer, så pensionskunderne med et passende varsel kan nå at indrette sig efter de nye forhold. Hensynene til berettigede forventninger taler ligeledes for at gennemføre praksisændringer på en måde, der tager særlig hensyn til pensionskunder, der står foran at skulle pensioneres, eller som allerede har aktiveret deres pensionsordninger. Se herved *Arbejdsmarkedspension*, s. 287 ff.

14.2. De enkelte aftalekomponenter

14.2.1. Informationspligten

Hvor indskud i pengeinstitutter løbende kan værdiansættes (som det oprindeligt indsatte beløb med tillæg af forrentning og fradrag af gebyrer), beror opsparingsværdien af *bidragsdefinerede* livsforsikringspro-

dukter på en række usikkerheder, der har relation til de markeds- og forsikringsmæssige risici, jf. herom i afsnit 2.1.3.b. og 2.3.1.c. I disse pensionsordninger fikserer selve *aftalen* kun *indbetalingerne* (pensionsbidragene), ligesom ordningerne (som anført i afsnit 2.1.3.c.) rummer et betydeligt *opsparingselement*. Størrelsen af *dækningerne* (pensionsydelse) kendes først, når man kender de faktiske omkostninger og investeringsafkast, som vil være påvirket af markedsmæssige, omkostningsmæssige og biometriske forløb.

At skrive om livsforsikringsordningers retlige og økonomiske indhold på en måde, så læseren forstår hvad det drejer sig om, er ikke nogen enkel pædagogisk opgave. Det er i sig selv vanskeligt at *forklare* samspillet mellem udviklingen i depotet og de fremtidige ydelser og få frem, hvordan de fremtidige pensionsydelse ved fortsat præmieindbetaling på et *gennemsnitsrenteprodukt* enten kan udregnes som en *prognose* over investeringsresultater og bonustilskrivning eller som *garanterede* dækninger. Samme vanskelighed gør sig gældende, når man skal opstille de talrækker, der viser fremskrivningerne og prognoserne. Hertil kommer udfordringen med at forklare, hvilke aftaleretlige og markedsmæssige forhold, der er bestemmende for det langsigtede afkast af pensionsopsparingen.

Reglerne i *informationsbekendtgørelsen*, jf. herom i afsnit 13.3., påfører kun livsforsikringsvirksomhederne en *offentligretlig* oplysningspligt over for pensionskunderne, jf. om denne sondring i afsnit 3.1.1.a. At reglerne ikke tilsigter at regulere de formueretlige *aftaleforhold* ses bl.a. af, at dele af oplysningspligten (f.eks. om skatteforhold og bonus) angår temaer, som ligger uden for parternes kontrol. Men *opfylder* forsikringsvirksomheden denne *offentligretlige* oplysningspligt, vil den også kunne blive *aftaleretligt* forpligtet heraf. Oplysningerne må formodes at have rod i forsikringsvirksomhedens *vilje* til at blive forpligtet, og da de er egnede til at give modtageren en tilsvarende *forventning* om retlig forpligtelse, vil kravene til, at der foreligger *viljeserklæringer* (i form af løfter), ofte være opfyldt. Se hertil definitionen i *Grundlæggende aftaleret*, s. 77.

Oplysningspligten omfatter en række af de centrale vilkår, der almindeligvis fordres afklaret som “main terms” i aftaleforhold, se herved sondringen i *Mads Bryde Andersen: Praktisk aftaleret*, 3. udg. (2009), s. 119. Det drejer sig om parterne, ydelsen, omkostningerne, løbetiden og ikke mindst (§ 3, stk. 1, nr. 7) om, *i hvilket omfang* afgivne ydelser, præmier og omkostninger mv. er *garanteret* (hvilket i benægtende fald

kræver nærmere angivelse af vilkår for ændringer). Dermed forpligter de offentligretlige regler livsforsikringsvirksomhederne til på forhånd at skabe en robust aftaleretlig ramme for pensionsordningen.

I praksis opfylder livsforsikringsvirksomhederne deres oplysningspligt gennem en række *udmeldinger* til pensionskunderne. Helt overordnet må man sondre mellem de udmeldinger, der fremstår som *løfter*, de der indeholder *påbud*, og de der blot rummer servicemeddelelser og andre faktiske *konstateringer*.

Kronologisk kan man sondre mellem de *aftaleskabende dokumenter* med præsentationsmateriale (afsnit 14.2.2.), *pensionsoversigter*, der afgives årligt eller via netjenester (afsnit 14.2.3.), *andre oplysninger* (afsnit 14.2.4.) og *udbetalingstilsagn* (afsnit 14.2.5).

14.2.2. De aftalestiftende dokumenter

14.2.2.a. Generelt

Den aftaleretlige regulering af pensionsprodukter bygger som udgangspunkt på dansk rets almindelige regler, se hertil i det hele *Grundlæggende aftaleret*. For at antage en aftaleforpligtelse skal der foreligge et løfte fra den aftalepart (i praksis en finansiel eller en arbejdsgiver), som anses forpligtet. Tilsvarende skal dispositioner, hvorved en pensionskunde *opgiver* et aftalekrav, opfylde de almindelige krav til aftaleretligt forpligtende løfter, se hertil som eksempel afsnit 15.3.2.g. om omvalgshandlinger. Heraf følger også, at forsikringsaftaler i visse tilfælde kan indgås *stiltiende*, jf. som eksempel AK 76.439 (29.10.10), der under helt særegne omstændigheder (hvor begge parter forholdt sig passive gennem flere år) fandt, at en pensionsordning, der egentlig skulle være oprettet i en bank, var oprettet i det arbejdsmarkedspensionsinstitut, som ved en fejltagelse havde modtaget pensionsindbetalingerne.

Dansk livsforsikring har ingen fast praksis for *koncipering* af pensionsvilkår. Vel foregår der et tæt samarbejde mellem danske forsikringsvirksomheder på en række områder. Inden for skadesforsikring har man f.eks. udviklet ensartede produkter (og hertil hørende standardiserede vilkår) om ejerskifteforsikringer og familiens basisforsikring (indbo- og ansvarsforsikring inkl. retshjælpsdækning). Men i livsforsikring er det nærmeste, man kommer en sådan standardisering, det *tekniske grundlag* for livsforsikring, som senest har fundet udtryk i G82, jf. nærmere afsnit 9.1.3. G82 genfindes i mange tekniske grundlag – også af nyere dato – men er *ikke* en aftaletekst, og bortset fra formuleringen af be-

tegnelserne for visse dækninger mv., genfinder man ikke tekstdele fra G82 i livsforsikringsvirksomhedernes pensionsvilkår.

I oktober 2012 har et udvalg nedsat af Penge- og Pensionspanelet afgivet en rapport med titlen Basispension – den automatiske løsning i arbejdsmarkeds-pensionerne. Rapporten er skrevet på grundlag af et kommissorium, der efter-spørger, hvordan “et generisk pensions- og livsforsikringsprodukt” skal se ud, hvis det på bedst mulig vis skal bevare medlemmernes købekraft, sikre relevante forsikringsdækninger i forskellige livssituationer samt egne sig til medlemmer, som ikke vil bruge væsentlig tid på pensionsvalg men have et produkt med gennemskuelige egenskaber, som på en betryggende måde “passer sig selv”. Rapporten opstiller otte grundprincipper for en sådan basispension under over-skrifterne Forståelighed, Investeringspolitik, Ydelse, Købekraft, Forsikringsdæk-ning, Gennemskuelighed og retssikkerhed, Omkostninger og Rapportering. Bortset fra enkelte anbefalinger (herunder om at risikodækningerne ikke bør overstige 20 % af bidragene) forholder den sig ikke til, hvilken mere detaljeret sammensætning et sådant produkt bør have, og hvilke vilkår det bør indeholde. Den forholder sig heller ikke til, at flere af de skitserede anbefalinger i forvejen følger af lovgivningen.

Dette fravær af standardisering skyldes først og fremmest *kulturforskelle* mellem de forskellige livsforsikringsvirksomheder i kombination med aftalernes *langvarige* karakter: Livsforsikringsaftaler er i princippet uopsigelige. Derfor støder man undertiden på gældende vilkår, der stammer fra livsforsikringsvirksomheder, der for længst er ophørt med at eksistere, men hvis ordninger f.eks. er overtaget af andre virksomheder ved fusioner og bestandsoverdragelser. Som redegjort for i afsnit 1.3.5. kan ordningerne være skabt på forskellige tidspunkter og med forskellige initiativtagere. Tilsvarende kan vilkårene være affattet i lyset af de vidt forskellige traditioner og målgruppedorudsætninger, der har præget den enkelte livsforsikringsvirksomhed i dennes historiske forløb.

De “*main terms*”, som en livsforsikringsvirksomhed ifølge § 3 i informationsbekendtgørelsen skal give kunden ved livsforsikringsaftalens indgåelse, præsenteres normalt i en optagelsesmeddelelse og en pensionsoversigt. Almindeligvis betragtes pensionsoversigten på samme måde som en police, jf. AK 60.202 (25.8.03).

Efter en indarbejdet praksis fra domstolene og fra Ankenævnet for Forsikring formodes afsendte pensionsoversigter ved bevisstvivil at være modtaget som afsendt, medmindre kunden kan føre bevis for det

modsatte. Se herved AK 60.202 (25.8.03), AK 59.394 (16.6.03), AK 47.956 (14.12.98), AK 51.074 (13.3.00).

De almindelige bevískrav vedrørende afsendelsen af aftaleretlige påbud mv. er i øvrigt genstand for en omfattende retspraksis. Se herved senest *Højesterets kendelse af 15. oktober 2012* om beviset for afsendelse af et påkrav om afbrydelse af forældelse, samt *U 2007.2791 H* (afgørelse fra patientforsikringen), *U 2012.1890 VLK* (fristafbrydende meddelelse fra bank), *TBB 2009.523 VLK* (advokats indsigelse mod opsigelse), *U 2007.2728 VLK* (udlejers påmindelser til lejer forud for opsigelse), *U 1977.216 Ø* (meddelelse om ændrede forsikringsvilkår). Se også om de underliggende systembeviser, *Mads Bryde Andersen: It-retten* (2005), s. 215 ff.

Informationsbekendtgørelsen tillader i § 4, stk. 2, at oplysninger om væsentlige ændringer til ugunst for pensionskunden i forsikringsaftaler etableret som led i et ansættelsesforhold, et organisationsforhold eller forhold af lignende karakter kan gives, i forbindelse med at ændringerne træder i kraft. Bortset herfra sonderer bekendtgørelsen ikke mellem ordninger skabt som led i ansættelsesforhold henholdsvis efter kundens initiativ. I praksis er der dog forskel på informationsopgaven i henholdsvis *frivillige* og *obligatoriske* pensionsordninger:

14.2.2.b. *Frivillige pensionsordninger*

Med frivillige pensionsordninger tænkes her på ordninger, der er skabt på grundlag af en individuel aftaleforhandling mellem kunden og livsforsikringsvirksomheden. Derfor står disse ordninger i pensionsrettens *søjle 3*, se herom afsnit 1.2.3. Modsat arbejdsmarkedspensionsordningerne, der som udgangspunkt er obligatoriske, har kunden altså selv *valgt* sin pensionsleverandør.

Den indgåede aftale vil normalt blive bekræftet ved et fysisk *brev*, hvorved livsforsikringsvirksomheden fremsender en *police* med alle individuelle vilkår og oplysninger (navn, alder, indbetaling, eventuelle garantier mv.), en *forsikringsoversigt* (der angiver de aftalte indbetalinger og dækninger) og et sæt *forsikringsvilkår* (med de enkelte betingelser). Herved adskiller aftaleindgåelsen sig ikke mærkbart fra den, der følges ved indgåelse af andre forsikringsaftaler.

14.2.2.c. *Obligatoriske pensionsordninger*

Derimod bliver *obligatoriske pensionsordninger* til ved en aftaleforhandling, der allerede har fundet sted ved ordningens etablering, enten ved en *kollektiv overenskomst* indgået mellem to overenskomstparter eller ved en *firmapensionsaftale* indgået mellem en virksomhed og en pensionsleverandør. Fordi vilkårene dermed på forhånd er lagt fast, gør kunden (medlemmet) ikke noget for at etablere ordningen. Det obligatoriske viser sig dels ved kundens pligt til at deltage i pensionsordningen, dels ved kundens begrænsede muligheder for at påvirke aftaleforholdet uden for de rammer, der på forhånd er fastsat efter aftale med kundens interessevaretager. Selv om kunden (medlemmet) måtte have særlige aftaleønsker, kan de altså kun tilgodeses, i det omfang aftalen udtrykkeligt efterlader mulighed herfor.

Som antaget ved *U 2011.2273 H* beror det på vilkårene for pensionsordningen, hvornår den træder i kraft: Udgangspunktet er, at forsikringsdækningen først indtræder, når der er indgået aftale herom, og forsikringstagerens pligt til at betale dermed er aktualiseret. Ved dommen ansås PenSam imidlertid forpligtet af risikodækningen for invalidepension i en arbejdsmarkedspensionsordning, selv om den sikrede som følge af arbejdsgiverens fejl ikke var indberettet, og præmie herfor derfor ikke var betalt. Dommen er kommenteret af *Lennart Lyngje Andersen & Peer Schaumburg-Müller* i *ET 2012.255 ff.*

I overensstemmelse med den faglige (i betydningen “fagforeningsmæssige”) terminologi betegnes kunden i obligatoriske ordninger ofte som “medlem”. Her finder man i øvrigt ofte rester af den terminologi, der følges i tværgående pensionskasser (uanset om pensionsleverandøren er en sådan kasse eller ikke). Vilkaere for disse ordninger omtales f.eks. ofte som “regulativer”.

En obligatorisk pensionsordning er ikke nødvendigvis åben for alle de personer, der falder inden for dens område. Visse personer kan være udelukket fra dækning pga. regler om *karens* (se hertil afsnit 7.2.3.), og andre kan på anden måde være holdt ude, fordi de tilhører særlige stillingskategorier (f.eks. fordi de befinder sig i en fleksjobansættelse, se herom i afsnit 5.4.). I sådanne tilfælde kan den sikrede være pålagt pligter, hvis overholdelse påvirker dækningsmulighederne. Se f.eks. *AK 79.488 (20.8.11)*, hvor en medarbejder i fleksjob ifølge forsikringsvilkårene ikke var berettiget til optagelse som pensionskunde. Nævnet fandt, at det – som tydeligt anført i det udsendte informationsmateriale – måtte være medarbejderens eget ansvar at gøre opmærksom på

dette for optagelsen afgørende forhold. Et krav om at blive omfattet af den heri indeholdte dækning for kritisk sygdom blev følgelig afvist.

I arbejdsmarkedspensionsordningerne er brugen af policer ikke indarbejdet. Her fremsender livsforsikringsvirksomheden som regel en *optagelsesmeddelelse*, der bekræfter, at kunden nu er optaget i pensionsordningen. Den fremsendes på grundlag af arbejdsgiverens *indberetning*, som den kollektive overenskomst pålægger arbejdsgiveren at foretage. Optagelsesbrevet ledsages af pensionsoversigter, der typisk senere følges op af årsoversigter og netoversigter med beregninger, der viser hans opsparing ved en given pensionsalder, hvis pensionsbidrag indbetales efter aftalens forventninger, samt de ydelser der kan forventes udbetalt på grundlag heraf. Disse beregninger kan enten foreligge som et løfte om en *“garanteret”* forrentning eller som en *prognose*, jf. om denne sontring i afsnit 13.3.4. Optagelsesmeddelelsen vil normalt henvide til det *regulativ* eller de *vilkår*, som gælder for pensionsordningen, og som vil være vedlagt optagelsesbrevet.

F.eks. modtager et nyoptaget medlem af JØP et brev, der angiver, hvilken afdeling medlemmet er optaget i (for nye medlemmer, afdeling 2), og hvilke ydelser der opnås fra JØP ved indbetaling af pensionsbidrag. Under overskriften *“Pensionsberegning”* fremgår heraf:

“Vi vedlægger en pensionsberegning, der viser dine pensionsdækninger. Du bør kontrollere, at oplysningerne på s. 1 om pensionsbidragets størrelse og arbejdsmarkedsbidrag er korrekte. Disse oplysninger bruges til at beregne dine pensioner. I pensionsberegningen har vi redegjort nærmere for beregningsforudsætningerne. Du vil hvert år i maj måned få tilsendt en pensionsoversigt.”

Skrivelsen vedlægges en mappe, der under overskriften *“Velkommen som medlem af JØP”* giver en *“kort vejledning”* om, hvordan medlemmet er dækket, angiver de valgmuligheder, medlemmet har, og opgør de udbetalinger, der kan forventes på grundlag af de skete indbetalinger. Den sidstnævnte opgørelse præsenteres i mappen på følgende måde:

“Hvor mange penge får du?”

Vi har vedlagt en personlig beregning. Her kan du se, hvad du får i pension og forsikringsdækning for dine indbetalinger. Vi har også vedlagt et ark med beregningseksempler, der viser, hvordan pensionsbeløbene ændrer sig alt efter hvilken pensionspakke, du vælger.”

14.2.2.d. *Tilkøb mv.*

Når kunden i et arbejdsmarkedspensionsinstitut *tilkøber* supplerende eller højere dækninger eller *viderefører* en obligatorisk ordning, som ellers ville bortfalde, vil vilkårene herfor altid knytte sig til den eksisterende ordning. Selv om tilkøbet aftales individuelt, henregnes det til *søjle 2*, fordi det knytter sig til den eksisterende *søjle 2*-ordning. Almindeligvis optager arbejdsmarkedspensionsinstitutter kun kunder (“medlemmer”) inden for det overenskomstområde, som de har fået mandat til at varetage pensionsopsparringen for. Derfor kan kunden ikke påberåbe sig en særstilling i kraft af sin status som “selvbetaler”. Dette ønske om at kunne administrere de kollektive ordninger under ensartede principper spiller også ind ved aftalefortolkningen af de vilkår, der gælder *ændringer* (herunder ved omvalg og omtegning).

I AK 70.368 (9.7.07) ophørte dækningen for kritisk sygdom ifølge vilkårene for en arbejdsmarkedspensionsordning (FunktionærPension) ved medlemmets fyldte 60. år. Kort efter at dette tidspunkt var nået, accepterede medlemmet et tilbud om at blive selvbetaler i forbindelse med arbejdsophør. Tilbuddet angav fejlagtigt, at dækningen for kritisk sygdom kunne videreføres, idet det ikke tog højde for, at medlemmet ikke længere opfyldte alderskravet. Den korrekte oplysning fremgik derimod af den pensionsoversigt, som medlemmet modtog kort tid efter. Nævnet fandt det uheldigt, at livsforsikringsvirksomheden på et tidspunkt, hvor det vidste, at medlemmet var fyldt 60 år, anførte, at dækningen ved kritisk sygdom kunne videreføres som en privat ordning. Henset til, at dette tilsagn ikke harmoniserede med forsikringsbetingelserne, og til at medlemmet i pensionsoversigten kort efter omtegningen til en privat ordning kunne se, at pensionsordningen ikke længere indeholdt dækning ved kritisk sygdom, fandt nævnet dog ikke anledning til at pålægge FunktionærPension at udbetale erstatning for en kritisk sygdom-diagnose stillet, *efter* at klageren modtog pensionsoversigten.

14.2.3. Pensionsoversigter

Ifølge § 5, stk. 1, i informationsbekendtgørelsen skal en livsforsikringsvirksomhed årligt oplyse pensionskunden om (1) størrelsen af *forsikringsydelse* og om *bonussituationen* samt i hvilket omfang bonus er *garanteret*, (2) pensionskundens samlede *forrentning* for året (dvs. den tilskrevne kontorente), (3) *tilbagekøbsværdien*, såfremt forsikringen giver adgang hertil, samt *fripoliceværdien*, eventuelt i form af generelle principper for beregningen. Ligeledes skal (4) mindre væsentlige *ændringer*

i de i § 3, stk. 1, nævnte forhold angives. I daglig tale omtales sådanne meddelelser som *pensionsoversigter*.

Oplysningspligten gælder ikke, hvis livsforsikringsvirksomheden løbende på papir, andet varigt medium eller på en passwordbeskyttet hjemmeside tilegnet den enkelte kunde giver forsikringstageren adgang til oplysninger om de nævnte forhold, jf. bekendtgørelsens § 5, stk. 3. Selv om de fleste livsforsikringsvirksomheder i dag tilbyder sådanne netbaserede oversigter, er det stadig praksis at fremsende papiroversigter. Er ydelsen afhængig af udsving på *kapitalmarkedet*, skal der ifølge bekendtgørelsens § 3, stk. 1, nr. 7, oplyses om de investeringsmæssige forudsætninger for de oplyste ydelser. Giver livsforsikringsvirksomheden kunden *prognoser* om fremtidig bonus mv., skal det tydeligt fremgå, at prognoserne ikke er garanterede, jf. bekendtgørelsens § 6. Ofte vil de tal, der udmeldes i en prognose, kun adskille sig fra tallene i en dækningsoversigt (med eller uden garanti) ved, at der ikke tales om “aftalte” eller “garanterede” dækninger men blot om “forventede”. Også brug af ord som “prognose” mv. signalerer, at livsforsikringsvirksomheden alene *orienterer*, men ikke *garanterer*.

For den typiske pensionskunde udgør disse oplysninger sammen med de dokumenter, der modtages ved aftaleindgåelsen, *hovedparten* af den information, som beskriver pensionsordningen. De færreste pensionskunder gemmer de papirer, som livsforsikringsvirksomheden løbende fremsender, og tidligere årsoversigter mister naturligt deres aktualitet, når de erstattes af nye. Derfor betragtes oplysningerne i den seneste årsoversigt i praksis som pensionskundens vej til viden om pensionsordningen. Det er på grundlag af pensionsoversigten, at kunden skal kunne overskue sin pensionssituation (og aflære behovet for yderligere pensionsopsparring).

Alligevel kan man ikke gå ud fra, at sådanne oplysninger uden videre må forstås som *løfter* om at tilvejebringe denne retsstilling, jf. herom afsnit 14.1, hvis oplysningerne fraviger den aftale, der i forvejen er indgået, *uden* at markere nogen vilje hertil. Efter en langvarig praksis fra Ankenævnet for Forsikring gælder der en vis *formodning* for, at en livsforsikringsvirksomhed *ikke* er bundet af sådanne oplysninger, hvis de modsiges af det formelle aftalegrundlag. Se herved AK 80.355 (27.2.12), hvor nævnet fandt, at kunden (i overensstemmelse med pensionsregulativet) burde have indset en fejl ved opgørelsen af forskellige udbetalingsmuligheder. Se også AK 60.202 (25.8.03) og AK 63.627 (10.11.04).

De konkrete forhold i det enkelte tilfælde kan dog begrunde et

modsat resultat. Udgangspunktet er således et andet, hvis der er tale om oplysninger, der rettes til den enkelte sikrede forud for dennes aktivering af pensionsordningen, og som tilmed accepteres af denne. Se herom i afsnit 14.2.5. om udbetalingstilsagn, bl.a. med omtale af *U 2011.1750 H*.

Se tilsvarende *Arbejdsmarkedspension*, s. 78. *Lyngé Andersen & Schaumburg-Müller*, ET 2012, s. 261, antager derimod, at *U 2011.1750 H* ved sin undladte påpegning af, at det særskilte løfte ikke stred mod udtrykkelige vilkår i den bagvedliggende pensionsordning, bekræfter, at individuelle meddelelser (løfter) generelt er forpligtende i sig selv. Som anført i teksten kan denne opfattelse alene tiltrædes, når løftet afgives i forbindelse med pensionsordningens aktivering.

Ifølge informationsbekendtgørelsens § 5, stk. 1, behøver pensionsoversigten ikke at angive, *i hvilket omfang* pensionsydelse er “garanterede” og “ugaranterede”, således som den skal ved aftaleindgåelsen, jf. § 3, stk. 1, nr. 7. Her skal der blot oplyses om størrelsen af forsikringsydelse, om bonussituationen samt “i hvilket omfang bonus er garanteret”, jf. § 5, stk. 1, nr. 1. Har livsforsikringsvirksomheden afgivet *garantier*, vil den dog ofte vælge at vise de garanterede ydelser på pensionstidspunktet i årsopgørelserne. Disse tal vil da fremgå som fremskrivninger af pensionsindbetalingerne ved brug af den rentesats og de risikofaktorer, der er indlagt i det tekniske grundlag.

Pligten til at angive, om der er garantier, og hvordan de er klausuleret eller betinget (jf. ordene “i hvilket omfang”) gælder kun ved livsforsikringsaftalens indgåelse, jf. § 3, stk. 1, nr. 7). “Betingede garantier” kan f.eks. knytte sig til ændringer i biometriske risici, tariffer eller udviklingen i renteniveauet, ligesom de kan være *tidsbegrænsede* (f.eks. “garanteret” frem til en bestemt dato) eller gjort *indbyrdes afhængige*.

14.2.4. Andre oplysninger

Der er stor forskel på, hvordan livsforsikringsvirksomhederne kommunikerer med deres kunder. Kommunikationen påvirkes bl.a. af, om livsforsikringsvirksomheden ejes af medlemmerne eller ikke. Både *firmapensionskasser* og *tværgående pensionskasser* er foreninger, der som sådanne nødvendigvis må være i dialog med medlemmerne (som jo ikke bare er kunder, men også er ejere). Denne dialog foregår ofte via nyhedsbreve og generalforsamlingsindkaldelser, hvor der stilles forslag, som medlemmerne kan være med til at stemme om. *Kommer-*

cielle livsforsikringsaktieselskaber har ikke dette behov men omvendt en markedsføringsmæssig interesse i at kunne sælge yderligere produkter og dermed også kommunikere herom med deres kunder.

Ifølge informationsbekendtgørelsen skal livsforsikringsvirksomhederne orientere deres kunder *under aftalen* og ved *ændringer*. Hermed sigtes først og fremmest til oplysninger, der knytter sig til faktiske og retlige begivenheder efter aftaleindgåelsen, herunder navnlig om afkast- og dermed værdiudviklingen på opsparingsdepotet. Ifølge informationsbekendtgørelsens § 5, stk. 1, skal der bl.a. gives årlige oplysninger om *bonussituationen*, om den samlede årlige *forrentning* og om *tilbagekøbsværdien*. I det omfang sådanne oplysninger fremkommer i konsekvens (og som et produkt) af den allerede indgåede aftale (idet de angiver resultatet af en efterfølgende økonomisk og forsikringsmæssig udvikling), kan de ikke siges at udtrykke livsforsikringsvirksomhedens *vilje*. Har livsforsikringsvirksomheden ikke gjort brug af udtryk som *“pensionstilsagn”* mv., og fremgår det i øvrigt ikke, at den har ønsket at *forbedre* retsstillingen for kunden ved sin orientering, må der som nævnt s. 315 f. være en formodning for, at sådanne oplysninger alene *bekræfter* en gældende retsstilling og altså ikke rummer løftevirkninger. I så fald må orienteringen betragtes som *faktiske oplysninger*, der indebærer retsvirkninger i det omfang, der er hjemmel hertil på andet grundlag (f.eks. et allerede afgivet løfte eller en erstatningsregel).

Denne formodning har bl.a. betydning for de *“garantier”*, der efterfølgende måtte kunne stykkes sammen som mosaikker af informationer. Hensynet til at skabe klarhed om vilkårene for en pensionsordning taler derfor for ikke uden videre at indfortolke sådanne garantier mv. af markedsføringsoplysninger, hvis ikke de finder vej til de forpligtende dokumenter. Tilsvarende vil man heller ikke antage, at oplysninger, der findes i årsrapporten fra en livsforsikringsvirksomhed, kan tillægges aftalevirkning, jf. AK 63.627 (10.11.04).

Det længste, som man i praksis har bevæget sig den vej, er antagelser om, at løfter i visse konkrete tilfælde var afgivet i oplysningsmateriale, herunder policeomslag og i senere breve fra livsforsikringsvirksomheden til kunden. AK 68.451 (19.3.07) antog under dissens, at et *policeomslag*, der bl.a. anførte, at *“Bonus er en yderligere forrentning af deres depot ud over de 5 % p.a., som er renten ifølge forsikrings-selskabernes fælles tarif”* indebar en garanti. Ankenævnet har også antaget, at et *mødereferat* indeholdt en garanti, se herved AK 67.824 (22.1.07). Derimod indeholder den fremskrivning af fremtidige pen-

sionsudbetalinger på ordningen, der findes i en årsopgørelse, ikke en *garanti* for størrelsen af de beløb, der kommer til udbetaling. Sådanne løftevirkninger indtræder kun, hvis fremskrivningen er formuleret som et ubetinget løfte herom.

I den praktiske forsikringsadministration forekommer det ofte, at en livsforsikringsvirksomhed afgiver oplysninger til en kunde, der får denne til at disponere på en måde, som måske ikke stemmer med kundens egentlige ønsker. Sådanne oplysninger vil typisk fremkomme i den dialog, der foregår mellem kunden og livsforsikringsvirksomheden, og som generelt må betragtes som rådgivning. Da retsvirkningerne af fejl ved denne rådgivning ikke nødvendigvis får aftaleretlige konsekvenser (andre retlige konsekvenser kan være erstatningskrav mv.), behandles disse spørgsmål separat i afsnit 15.3.

En særlig type kommunikation foreligger, når en livsforsikringsvirksomhed henvender sig til sine kunder med tilbud om ændringer i forsikringsvilkårene, såkaldt *omvalg*. De oplysninger, som livsforsikringsvirksomheden udsender som beslutningsgrundlag for kundernes accept af f.eks. at frafalde fordele eller rettigheder til gengæld for andre rettigheder eller fordele, må forventes at være endog særdeles velovervejede. Oplysningerne har jo til formål at skabe et beslutningsgrundlag for kunden om en for denne væsentlige beslutning, som bl.a. må forventes at knytte sig til de retskrav, som kunden fik på beslutningstidspunktet. Har en livsforsikringsvirksomhed på den måde markeret et ønske om at være forpligtet på en bestemt måde, vil disse oplysninger normalt rumme forpligtende løfter. Disse spørgsmål behandles særskilt i afsnit 15.3.2.g.

Undertiden opstår der bevismæssig tvivl om, hvad en livsforsikringsvirksomhed har lovet. Som antaget ved *U 2008.1200 H* står den part, der påberåber sig en anden retsstilling end den, der fremgår af det skrevne aftalegrundlag for en forsikringsaftale, med en betydelig bevisbyrde. Både landsret og Højesteret fastslog, at det måtte komme pensionskunden til skade, at han ikke søgte nærmere oplysning om indholdet i et dokument, som policen henviste til, og som han påstod ikke at have modtaget. Tilsvarende beviskrav stilles til den, der påstår at have modtaget en særlig rådgivning mundtligt, jf. afsnit 15.3.1.c.

14.2.5. Udbetalingstilsagn

Når en pensionskunde aktiverer et livsforsikringsprodukt baseret på en pensionsopsparing (jf. hertil afsnit 2.1.2.c.), går betalingerne nu den

modsatte vej end hidtil. Fra at være orienteret mod løbende indbetaling fra pensionskunden til pensionsleverandøren handler det nu om udbetalingerne. Denne spejlvending sker ved, at det samlede opsparringsdepot (svarende til de samlede forsikringsmæssige hensættelser på kundens police) nu konverteres til løbende udbetalinger sammensat efter kundens valg (af dækninger mv.).

På *pensioneringstidspunktet* vil kunden kunne vælge mellem at modtage en højere løbende pensionsydelse uden et éngangsbeløb eller en reduceret pensionsydelse kombineret med et éngangsbeløb, jf. situationerne i *U 2010.1843 H*, AK 80.355 (27.2.12) og AK 80.666 (23.4.12). Størrelsen af de løbende ydelser, som pensionskunden vil oppebære som led i en alderspensionering, vil afhænge af størrelsen af de indbetalte pensionsbidrag og forrentningen heraf. Er pensionsydelseerne ikke *garanterede*, jf. herom i afsnit 14.3., bærer kunden en risiko for, at de nedsættes, hvis f.eks. afkastet bliver mindre og/eller levetiden længere end forudsat i tegningsgrundlaget.

En livsforsikringsvirksomheds udmeldinger i dette forløb af forsikringsaftalen er i særlig grad egnet til at vække pensionskundens tillid. Beslutningen om at aktivere en pensionsordning tages typisk i forbindelse med beslutningen om at afslutte et aktivt arbejdsliv. Dermed sættes en streg i sandet, som bl.a. betyder, at pensionskunden ikke længere indbetaler (og heller ikke formodes at kunne finansiere en indbetaling) til sin pensionsordning. Hensynet til pensionskunden taler her i særlig grad for, at der hersker stor tillid til disse udmeldinger, jf. tilsvarende *Arbejdsmarkedspension*, s. 288 ff.

Derfor må det som udgangspunkt antages, at pensionsoversigter og tilsvarende udmeldinger i forbindelse med overgang til pensionering er *aftaleskabende*, ligesom de valg, som kunden træffer inden for ordningens rammer forpligter både kunden og livsforsikringsvirksomheden. Dette udgangspunkt må gælde, uanset om ordet "tilsagn" har været anvendt, jf. *U 2011.1750 H*, hvor der forelå en fejl i JØP's oplysninger til et medlem forud for dennes pensionering. Medlemmets månedlige pension var ved en tastefejl blevet ca. 4.000 kr. for høj, idet den korrekte ydelse var 20.234 kr. Den fejlagtige pensionsoversigt var meddelt medlemmet efter en konkret henvendelse, der havde til formål at afklare grundlaget for hans pensionsbeslutning. Oplysningerne var i øvrigt formuleret på en måde, der i andre henseender markerede usikkerhed om de udmeldte beløb, og JØP effektuerede derpå udbetalingerne, som varede et antal måneder, indtil fejlen blev opdaget.

Dommen er siden fulgt op af ankenævnspraksis, se således AK 80.666 (23.4.12), hvor pensionskunden (der ansås for at være i god tro) – blandt flere udmeldte muligheder for pensionsudbetalinger – udtrykkeligt havde valgt (og dermed accepteret) den ene.

Livsforsikringsvirksomhedens mulighed for at *frigøre* sig fra et sådant tilsagn som følge af fejl må derfor søges i aftaleretlige regler om ugyldighed, dvs. enten efter fejlskriftsreglen i aftalelovens § 32, stk. 1, eller reglerne om urigtige forudsætninger, jf. herom i afsnit 14.4.3.b. For at kunne frigøre sig fra det fejlagtige løfte må pensionsinstituttet kunne påvise, at kunden har været i ond tro.

I *U 1990.218 H* havde et gruppelivsforsikringsselskab meddelt den efterladte sikrede, at der ville ske udbetaling af et forsikringsbeløb på i alt 481.600 kr., til trods for at afdøde som følge af sin fratræden fra dennes ansættelse før sin død var udgået af forsikringen. Selskabet havde modtaget denne afgørende oplysning, men oplysningen var ved en fejl ikke taget i betragtning, da skrivelsen gik af sted. Alle Højesterets dommere fandt (i modsætning til landsretten), at skrivelsen indeholdt et tilsagn, der blev afgivet under den urigtige forudsætning, at forsikringsforholdet var i kraft. Da det var kendeligt for sikrede, at skrivelsen byggede på denne forudsætning, fandtes sikrede – der i forvejen var underrettet om forsikringens ophør – nærmest til at bære risikoen for forudsætningens svigt. Se også AK 64.150 (3.3.05), hvor en livsforsikringsvirksomhed, der havde overtaget en pensionsordning, ikke var bundet af en fejlagtig udmelding om en ægtefællepension, som – viste det sig – allerede blev udbetalt fra den livsforsikringsvirksomhed, hvori ordningen oprindeligt var tegnet, og AK 80.355 (27.2.12).

14.2.6. Det tekniske grundlag

Som anført i afsnit 9.1.1. er det tekniske grundlag et matematisk redskab, som en livsforsikringsvirksomhed anvender til at styre sin forsikringsvirksomhed med, herunder ved beregning af præmier og forsikringsydelse, hensættelser etc. Grundlaget rummer ikke i sig selv løfter fra livsforsikringsvirksomheden til kunden. Løftevirkninger forudsætter et særligt retsgrundlag, f.eks. en henvisning fra forsikringsbetingelserne til det tekniske grundlag. Som en slags “køreplan” for livsforsikringsvirksomheden er det tekniske grundlag umiddelbart rettet til virksomheden selv og til Finanstilsynet: Som nævnt i afsnit 9.1.1. foreskriver FIL § 20, stk. 1, at det tekniske grundlag (og andre dokumenter med tilsvarende funktion) i en livsforsikringsvirksomhed

skal anmeldes til Finanstilsynet, senest samtidigt med at det tages i anvendelse.

Skal man indplacere det tekniske grundlag i en aftaleretlig ramme, karakteriseres grundlaget mest rammende som en *konstaterende* erklæring. Som anført i *Grundlæggende aftaleret*, afsnit 2.1.g., udtrykker en sådan erklæring alene en konstatering af et forhold. Når konstateringen omhandler den adfærd, som afgiveren har til hensigt at udvise, taler man om *hensigtserklæringer*.

Ved at give udtryk for sine tanker, planer mv. afgiver man en *hensigtserklæring* og ikke en *viljeserklæring* (f.eks. et løfte). Erklæringen skaber ingen *berettiget* forventning hos modtageren om, at disse tanker vil blive realiseret. Se f.eks. *U 2008.1664 H*, hvor en bank havde udtalt, at den “var indstillet på at stille en garanti”, hvilket ikke indebar garantivirkninger. At hensigtserklæringer kan skabe håb eller forventninger om, at afgiverens tanker vil realiseres, skaber som udgangspunkt ikke løftevirkninger. Se hertil afsnit 14.1.4. om dansk rets begrænsede beskyttelse af berettigede forventninger. Derimod kan det tænkes, at afgiveren af erklæringen pådrager sig et ansvar over for modtageren ved at handle culpøst (f.eks. svigagtigt). I så fald kan det komme på tale at pålægge afgiveren et erstatningsansvar for sin afgivelse af en hensigtserklæring.

Hvis det tekniske grundlag omhandler pensionsprodukter, hvor livsforsikringsvirksomheden har *investeringsrisikoen* for de pensionsbidrag, kunderne har indbetalt (f.eks. fordi det har lovet pensionskunderne en *gennemsnitlig forrentning* af pensionsbidragene), vil det tekniske grundlag tage udgangspunkt i en *grundlagsrente*, jf. nærmere bekendtgørelse nr. 1369 af 8. december 2010 om grundlagsrente for livsforsikringsvirksomhed. For den enkelte kunde definerer grundlagsrenten det *minimumsafkast*, der hvert år skal tilskrives et pensionsdepot med et gennemsnitsrenteprodukt. Det er normalt *dette* afkast, der fremtræder i pensionsoversigterne, og som i givet fald anses som “garanterede”, jf. herom i afsnit 14.3.

Som nærmere omtalt i afsnit 9.1.4.c. skal denne grundlagsrente vælges med *forsigtighed*. Den skal nemlig kunne holde til de rente- og konjunkturudsving, der kan indtræde hen over decennierne. Derfor må der på tidspunktet for indgåelse af en livsforsikringsaftale (tegnings-tidspunktet) være stor sikkerhed for, at livsforsikringsvirksomheden ved pensionsydelsens forfaldstidspunkt(er) har tilstrækkelige midler til at opfylde aftalen, jf. kravet om betryggenhed i FIL § 21, stk. 1. Grundlagsrenten vil derfor som altovervejende hovedregel være *mindre*

end den rente, der normalt faktisk opnås på indbetalingerne, år for år (depotrenten).

Som anført i afsnit 12.8.1. har størrelsen af en garanteret grundlagsrente væsentlig betydning for *investeringsstrategien* i en livsforsikringsvirksomhed: Har livsforsikringsvirksomheden lovet at forrente pensionsindbetalingerne med en relativt høj grundlagsrente, må dens investeringer have en tilsvarende lav risikoprofil. For at give rum for risikobehæftede investeringer med større afkastpotentiale vælger nogle livsforsikringsvirksomheder i dag at sætte grundlagsrenten til 0, eventuelt efter omvalg. Grundlagsrenten har derimod ikke direkte betydning for livsforsikringsvirksomhedens *pensionshensættelser*, jf. nærmere i afsnit 12.2.3. om diskonteringsrentekurven (der angiver fremgangsmåden for, hvordan disse hensættelser opgøres til markedsværdi).

14.2.7. Bonusregulativet

Som anført i afsnit 9.1.5. er bonusregulativet (der i aktuarmæssig sprogbrug også kaldes bonusgrundlaget eller 2. ordens grundlaget) en del af det tekniske grundlag, jf. FIL § 20, stk. 1, nr. 3. Da bonusgrundlaget ændres hyppigere end den øvrige del af det tekniske grundlag, optræder det normalt som et særskilt dokument. Inden for rammerne af den indgåede livsforsikringsaftale fastslår bonusregulativet, hvordan det afkast, der realiseres ud over den – forsigtigvis – antagne grundlagsforrentning (og tilsvarende større overskud end antaget ved forudsætningerne om omkostninger og risikoforløb), skal beregnes og udloddes til det enkelte depot (i aktuarmæssig sprogbrug den enkelte *police*) i form af *bonus*, jf. om dette begreb i afsnit 2.3.1.d. Det er ikke givet, at merafkastet fuldt ud skal fordeles på den måde. Det kan eventuelt også – helt eller delvis – henlægges til de *ufordelte reserver* (det kollektive bonuspotentiale).

Ved at angive det *regelsæt*, der benyttes til at beregne og fordele bonus, udmønter bonusregulativet den ret og pligt, som en livsforsikringsvirksomhed ifølge FIL § 20, stk. 1, nr. 3, har til at fordele overskuddet, hvis pensionskunderne ifølge deres livsforsikringsaftale har ret til bonus. Da bonusregulativet ligesom den øvrige del af det tekniske grundlag ikke i sig selv har aftalekarakter (en eventuel aftalevirkning forudsætter, at det ved særskilt vedtagelse er gjort til en del af forsikringsaftalen), giver det ikke hjemmel til at fravige kontributionsbekendtgørelsen, jf. nærmere herom i afsnit 9.2.2.d. og AK 68.451 (19.3.07), hvor forsikringsaftalen bestemte, at bonusregulativet alene kunne ændres

ved ændret lovgivning. I visse tilfælde vil bonusregulativet tilmed være hemmeligholdt af konkurrencemæssige grunde, se f.eks. situationen i AK 50.779 (30.12.99).

Så længe bonusregulativet er gældende, forpligter det livsforsikringsvirksomheden. Livsforsikringsvirksomheden vil i almindelighed være berettiget til at *ændre* bonusregulativet både for nytegninger og allerede indgåede livsforsikringsaftaler med henblik på i henhold til FIL § 21, stk. 2, at fastsætte (endnu) mere rimelige regler for beregning og fordeling af bonus, jf. nærmere herom i afsnit 9.1.5. En livsforsikringsvirksomhed er heller ikke afskåret fra at give kunderne en bedre retsstilling end fastslået ved bonusregulativet, jf. *U 2010.1843 H*, der ligeledes forudsætter, at almindelige aftaleretlige fremgangsmåder til afklaring af en tvivl kan finde anvendelse (i sagen fastsættelse af en frist for ændret pensionsvalg).

14.3. Fortolkningsspørgsmål

14.3.1. Almindelige spørgsmål

14.3.1.a. Fortolkningsopgaven

Som nærmere forklaret i *Grundlæggende aftaleret*, s. 315, er den sikreste måde til afklaring af uklarhed i en aftale den *subjektive* fortolkning: Kan det fastslås, hvad parterne har ønsket med en given formulering (hvad der er parternes fælles vilje), lægges den normalt til grund. Vilkår for pensionsordninger, der giver anledning til fortolkningstvivl, har imidlertid sjældent været genstand for forudgående forhandling. Vilkårene er typisk lagt frem af livsforsikringsvirksomheden og ganske ofte for at afklare en række forhold, som det kræver særlig indsigt i pensionsforhold at forstå.

Derfor spiller det en rolle for fortolkningen, *hvordan* pensionsaftalen er blevet til, og *hvilke parter* der har indgået den. Her må man sondre mellem de obligatoriske pensionsordninger i *søjle 2*, der etableres uden nogen forudgående aftaleforhandling, og pensionsordningerne i *søjle 3*, der etableres på grundlag af en individuel aftale.

14.3.1.b. Søjle 3-ordninger

Den finansielle virksomhed, der indgår i en *søjle 3*-ordning, vil normalt være et *kommercielt livsforsikringsaktieselskab*, ligesom pensionskunden i disse pensionsordninger normalt vil være en *privatperson*, der optræder i rollen som forbruger. Fortolkningen af de vilkår, der indgår i

søjle 3-ordninger, vil derfor være omfattet af den særlige koncipistregel i *aftalelovens* § 38b, der finder anvendelse, når enkelte aftalevilkår (som det ofte vil være tilfældet) ikke har været genstand for *individuel forhandling*. Er det tilfældet, foreskriver bestemmelsen, at vilkåret må fortolkes på den måde, som er mest gunstig for forbrugeren, idet den erhvervsdrivende har bevisbyrden for, at et aftalevilkår har været genstand for individuel forhandling. Fortolkningsreglen inciterer de kommercielle livsforsikringsområder, der dagligt konkurrerer om kunderne om standardiserede livsforsikringsprodukter, til at være præcise i aftalekonciperingen.

14.3.1.c. Firmapensionsaftaler

Firmapensionsaftaler i *søjle 2*-ordningerne indgås som regel efter en aftaleforhandling mellem livsforsikringsvirksomheden og en arbejdsgiver. Som udgangspunkt må denne forhandling betegnes som kommerciel. Derfor finder koncipistreglen i *aftalelovens* § 38b *ikke* anvendelse. Hertil kommer, at de aftalte vilkår i firmapensionsaftalen typisk (men ikke altid) vil have været genstand for individuel forhandling.

Mindre klart er det, om de *dommerskabte regler* om fortolkning af tvetydige aftaleforhold, som er konciperet af den ene part (koncipistreglen), finder anvendelse. Disse regler indebærer i visse tilfælde, at vilkåret fortolkes *til skade* for den conciperende part. Som anført i *Grundlæggende aftaleret*, afsnit 5.3.a., tvinger koncipistreglen ikke – på samme måde som *aftalelovens* § 38b – retsanvenderen til at nå et bestemt fortolkningsresultat. Pensionsordningernes kompleksitet vil ofte betyde, at livsforsikringsvirksomheden har langt bedre muligheder for at overskue vilkårene end virksomheden, som jo normalt vil have sin ekspertise inden for andre områder. I overensstemmelse hermed fandt Københavns Byrets dom af 2. april 2009 (BS 25A-649/2007) koncipistreglen anvendelig i en situation, hvor firmapensionskunden ikke havde modtaget uafhængig rådgivning.

14.3.1.d. Obligatoriske pensionsordninger

De obligatoriske pensionsordninger, der findes i *søjle 2*, kendetegnes ved, at den enkelte pensionskunde ikke har medvirket i nogen forudgående aftaleforhandling. Som redegjort for i afsnit 6.2.-6.3. er pensionsordningerne enten skabt ved aftaler indgået mellem *overenskomstparter* (som herved har udnyttet et forhandlingsmandat skabt ved foreningsaftalen med det enkelte medlem) eller via en arbejdsgiver

(som herved har disponeret på egne vegne for at skabe grundlag for at kunne opfylde sit løfte til medarbejderne om at tilvejebringe en pensionsordning). I ingen af disse tilfælde vil pensionskunden selv deltage i aftaleforhandlingen, som dels er afsluttet længe inden pensionskundens optagelse i pensionsordningen, dels udspiller sig på et andet plan. Dermed svinder et af de argumenter, der begrundet anvendelsen af koncipistreglen, og som handler om risikoen for, at livsforsikringsvirksomheden misbruger sin konciperingsrolle til at lokke kunden til at acceptere vilkår mod sin vilje.

Aftalefortolkningen af pensionsordninger knyttet til *tværgående pensionskasser* giver anledning til særlige spørgsmål, jf. herom under 14.3.3.

14.3.1.e. Omstændigheder ved afgivelsen

Er der tvivl om forståelsen af et pensionsløfte, kan det være afgørende, om løftet fremtræder i det *oprindelige* aftalegrundlag, eller om det er kommet til *efterfølgende*. Fordi et pensionsløfte altid vil belaste en livsforsikringsvirksomheds solvens, er der en formodning for, at det kun afgives efter nøje overvejelser, der har ført livsforsikringsvirksomheden frem til en beslutning om at ville bære denne økonomiske belastning og foretage de fornødne hensættelser til opfyldelse af løftet. Derfor vil løfter og andre vilkår, der findes i det oprindelige aftalegrundlag (f.eks. i pensionsvilkår og -regulativer), stå stærkere end løfter, der alene må udledes i et efterfølgende oplysningsmateriale, og som dette materiale ikke fremstår som *nye* vilkår mv. Se herved bemærkningerne under 14.2.2.a. og 14.2.4.

Se f.eks. AK 56.610 (10.6.02), hvor en tværgående pensionskasse ved en fejl havde videreført oplysningen på en pensionsoversigt om, at kunden var omfattet af dækning for kritisk sygdom. Da denne dækning var underlagt en generel aldersgrænse på 60 år, fandt nævnet, at kassen – trods dækningsoversigten – ikke havde forpligtet sig til at se bort fra den generelt gældende aldersgrænse.

14.3.2. Særligt om pensionsgarantier

14.3.2.a. Problemstillingen

Som anført i afsnit 2.1.2.c. er der et opsparingselement i al livsforsikring. Dette element viser sig ved, at enhver livsforsikring har en tilbagekøbsværdi (se herom i afsnit 2.1.2.c.), og i, at forsikringsvirksomheden ved opgørelsen af sin solvens skal optage en hensættelse svarende hertil (se hertil i afsnit 12.2.). Derimod er der stor forskel

på, hvilken risiko kunden bærer for afkastet i pensionsopsparingen. I *gennemsnitsrenteprodukter* bærer livsforsikringsvirksomheden risikoen for, at den *forrentning*, som den har lovet sine kunder (eller stillet dem i udsigt), ikke kan opnås. I *markedsrenteprodukter* bærer kunden denne risiko.

Når disse risici har at gøre med udviklingen på de finansielle markeder, hvor livsforsikringsvirksomheden har investeret de indbetalte pensionsbidrag (i f.eks. aktier, obligationer og investeringsforeningsbeviser), betegnes de som *markedsrisici*, se nærmere herom i Finanstilsynets artikel om “Markedsudvikling 2011” vedrørende livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser, hvor markedsrisikoeksponeringen er opgjort til ca. kr. 107 mia. En anden risiko er *forsikringsrisikoen*, der knytter sig til usikkerheden om, hvordan dødelighed og skadeshyppighed forløber. I moderne livsforsikringsvirksomhed er den præget af forhold som stigende invaliditetshyppighed (og en stigende forekomst af sygdomstilfælde, der omfattes af dækninger for kritisk sygdom) og øget levetid. I Finanstilsynets førnævnte artikel er den alene opgjort til kr. 26 mia.

Som anført i afsnit 14.2.3. skal livsforsikringsvirksomheder ifølge § 5, stk. 1, i informationsbekendtgørelsen årligt fremsende en oversigt til hver kunde med oplysning om bl.a. størrelsen af forsikringsydelse, herunder af pensionsordningens (depotets) investerings- og forsikringsmæssige udvikling. Afhængigt af hvilke *indbetalinger* der er indgået, og hvilket *afkast* disse indbetalinger har realiseret, vil livsforsikringsvirksomheden ofte vælge at opdatere sine udmeldinger om de *garanterede* og *prognosticerede* ydelser. Foruden årsoversigten tilbyder de fleste livsforsikringsvirksomheder derudover et *internetbaseret* indblik i pensionsordningens udvikling, hvor kunderne kan se de løbende resultater af pensionsdepotet (og herunder navnlig dets investeringsafkast) med opdaterede tal for garanterede ydelser og prognoser.

Prognoser, der udmeldes i tillæg til de “garanterede” ydelser, viser, hvilke ydelser der *forventes* på grundlag af de aktuelle forventninger til udviklingen i makroøkonomien (dvs. markedsafkastet) og i de biometriske forhold (herunder levetider). Den danske forsikrings- og pensionsbranche har besluttet ikke at konkurrere om, hvem der ser mest optimistisk på fremtiden. Derfor vil prognosefremskrivninger bygge på de såkaldte samfundsforudsætninger, dvs. forventninger til den samfundsøkonomiske udvikling, der er vedtaget af *Forsikring & Pension* og *Finansrådet*. Se nærmere herom i afsnit 13.3.4. om pensionsfremskrivninger.

Der har undertiden været diskussion om den *aftaleretlige* betydning af livsforsikringsvirksomhedernes “garantier”. Det skete første gang ved implementeringen af 3. livsforsikringsdirektiv (92/96/EF), jf. det konsoliderede direktiv 2002/83/EF. I tilknytning til den almindelige regel i direktivets artikel 20 om, at livsforsikringsvirksomhederne skal afsætte tilstrækkelige forsikringsmæssige hensættelser, og at den rentesats, der herved lægges til grund, skal vælges med forsigtighed (artikel 20, stk. 1, litra B), maksimerer direktivet livsforsikringsvirksomhedens mulighed for at afgive *rentegarantier* (artikel 20, stk. 1, litra B, a.i), se herom i afsnit 9.1.4.c. om grundlagsrentebekendtgørelsen. Livsforsikringsvirksomheden kan altså ikke *vilkårligt* sætte grundlagsrenten op og dermed belaste hensættelserne yderligere. Reguleringen tilsigtede imidlertid ikke at gribe ind i aftaleforholdet mellem den sikrede og pensionsinstituttet, eller at tvinge institutterne til at skabe garantier, hvor disse ikke allerede fandtes, jf. artikel 20, 1., F i det konsoliderede direktiv 2002/83/EF. Denne regulering findes i grundlagsrentebekendtgørelsen, se herom afsnit 9.1.4.c.

14.3.2.b. Garantibegrebet

At en livsforsikringsvirksomhed ledsager et gennemsnitsrenteprodukt med en *garanti* for, at der altid realiseres en forrentning af pensionsbidragene svarende til grundlagsrenten, er normalt en del af virksomhedens forretningsmodel. Da de danske livsforsikringsvirksomheder i 1982 blev enige om at benytte G82-grundlaget (se herom afsnit 9.1.3.) ved beregningen af pensionsbidrag og ydelser, anså man det for hensigtsmæssigt at bygge disse livsforsikringsprodukter på den gennemsnitsrente, der indgår som et centralt element i G82. Brugen af garantier i livsforsikringsaftaler er derfor i praksis typisk afgrænset til gennemsnitsrenteprodukter.

Det er imidlertid vigtigt at fremhæve, at begrebet “garanti” ikke nødvendigvis benyttes på samme måde i pensionsretten som i den almindelige formueret. I formueretten anvendes begrebet almindeligvis om en ensidig og ubetinget pligt til at erlægge en ydelse (typisk en pengeydelse), når bestemte vilkår er opfyldt. Se hertil *Bryde Andersen & Lookofsky: Lærebog i obligationsret*, 3. udg. (2010), s. 399 f., og *Grundlæggende aftaleret*, afsnit 6.4.a. Den betalingspligt, der følger af en garanti, skal normalt opfyldes på *objektivt* grundlag og med begrænsede muligheder for at påberåbe sig subjektive undskyldningsgrunde. Dermed er garantien et kvalificeret løfte: Garantien står fast, uanset

hvad det vil koste at opfylde den, og herunder uanset om opfyldelsen vil medføre livsforsikringsvirksomhedens insolvens. Ofte må man imidlertid læse de “garantier”, der afgives af livsforsikringsvirksomheder, som “løfter”, der ikke nødvendigvis er immune over for subjektive undskyldningsgrunde.

Det er en udbredt opfattelse i pensionsbranchen og navnlig blandt aktuarer, at den *tekniske rente* (grundlagsrenten) altid er “garanteret” i den betydning, at de garanterede udmeldinger ikke kan modificeres på grundlag af aftaleretlige regler. Disse regler indebærer for det første, at et løfte (og herunder en garanti) kun forpligter, når det er *afgivet* (se herom i afsnit 14.3.2.c.). For det andet kan garantien give anledning til *fortolkning*. Foruden de generelle spørgsmål, der kan opstå herom (jf. ovenfor i afsnit 14.3.1.), giver benyttelsen af garantibegrebet i livsforsikringsaftaler anledning til en række konkrete spørgsmål (se herom nedenfor i afsnit 14.3.2.d. og 14.3.2.e.). Der kan endelig være grundlag for at modificere garantien efter regler om aftaleretlig *ugyldighed*, jf. herom i afsnit 14.4.

I perioder, hvor livsforsikringsvirksomhederne har realiseret gode afkast på deres investeringer, har der ikke været behov for at afklare den slags spørgsmål. Afkastet gav tilstrækkelig mulighed for at opfylde garantierne. Den fastsatte *grundlagsrente* skulle nemlig vælges med en sådan forsigtighed, at der ikke ville blive brug for at bringe aftaleretlige konsekvenser i anvendelse. Men i perioder, hvor skatte- eller markeds-mæssige forhold har skabt usikkerhed om livsforsikringsvirksomhedernes muligheder for at opfylde de udmeldte rentesatser eller dækninger, har fortolkningen givet anledning til tvivl både i virksomhederne, blandt kunderne og i bredere kredse. Dermed har spørgsmålene fået aktualitet.

14.3.2.c. Er garantien “afgivet”?

Som andre løfter skal en “pensionsgaranti” være *afgivet* for at få retsvirkning over for pensionskunden. Se herved *Grundlæggende aftaleret*, s. 82. Som anført i afsnit 14.2. vil det aftaleretligt forpligtende løfte dels finde udtryk i det materiale, der sendes til kunden ved pensionsordningens etablering (se herom i afsnit 14.2.2.), dels i de årlige opgørelser og i de internetbaserede oversigter (se herom i afsnit 14.2.3.).

Findes garantien blot i det tekniske grundlag, uden at dette grundlag er inkorporeret i pensionsløftet eller på anden måde gjort bindende, er garantien ikke “afgivet” og allerede af den grund heller ikke af-

taleforpligtende, jf. herom i afsnit 14.2.6. At livsforsikringsvirksomhedens ledelse måske *subjektivt* har haft den opfattelse, at man har “garanteret” en ydelse, skaber heller ikke i sig selv garantivirkninger udadtil, hvis ikke denne opfattelse er kommet til udtryk i løfteform. I så fald vil der aftaleretligt alene forekomme en “ensom erklæring”, se hertil *Grundlæggende aftaleret*, s. 78 f. Tilsvarende kan en “pensionsgaranti”, der alene er afgivet af en livsforsikringsvirksomhed over for en arbejdsgiver eller dennes arbejdsgiverorganisation, men ikke også over for pensionskunderne, som hovedregel bringes til ophør igen ved en ny aftale mellem livsforsikringsvirksomheden og arbejdsgiveren (i firmapensionsordninger) eller mellem parterne i det bagved liggende kollektive overenskomstforhold (i tværgående overenskomstbaserede pensionsordninger).

14.3.2.d. Rente- eller ydelsesgaranti?

Fordi fokus i gennemsnitsrenteprodukter er på de enkelte ydelser, omtales en livsforsikringsvirksomheds garantier om størrelsen af fremtidige alderspensionsydelse ofte som “*ydelsesgarantier*”. Hermed markeres, at de garanterede beløb fremkommer som resultat af en forrentning, der realiseres hen over en årrække (med gode og dårlige år), og altså ikke nødvendigvis realiseres med faste tilskrivninger hvert år.

Et løfte om at forrente et pensionsdepot med en bestemt årlig rente kan efterlade tvivl om, hvorvidt den således garanterede rentetilskrivning alene skal realiseres i forhold til de *indbetalte pensionsbidrag*, eller om den skal tage udgangspunkt i *depotet*, således som det ser ud år for år (dvs. med tillæg af bonus). Det beror således på livsforsikringsaftalen, om det er den på aftaletidspunktet (tegningstidspunktet) eller på tidspunktet for bonustilskrivningen gældende maksimale grundlagsrente, som skal anvendes for bonustilskrivningen. Denne aftalefrihed er dog begrænset af, at der ifølge § 3 i grundlagsrentebekendtgørelsen ikke må indgås aftale om, at livsforsikringsvirksomheden for en periode, der er længere end et år, afskærer sig fra at ændre grundlagsrenten for fremtidige bonustilskrivninger, jf. nærmere herom i afsnit 9.2.5. om bonusanvendelse.

I forsikrings- og pensionsbranchen betegnes garantier for en årlig forrentning som såkaldte *rentegarantier*, når det opsparede depot *hvert år* forrentes med en nominel rente, der ikke er lavere end den fastsatte garantirente (den garanterede grundlagsrente). Med *ydelsesgarantier* sigtes derimod til pensionsordninger, hvorved det opsparede depot blot

i løbet af garantiens løbetid *gennemsnitligt* forrentes med garantirenten. Ydelsesgarantier er følgelig mere fordelagtige for en livsforsikringsvirksomhed end rentegarantier, fordi virksomheden kan “finansiere” de tab, der realiseres i dårlige år, med et eventuelt merafkast (bonus) ud over garantirenten i de gode år.

Opstår der tvivl herom, må der tages udgangspunkt i, hvilke vilkår der er aftalt. Som antaget i *U 2007.662 Ø* er dette spørgsmål ikke afklaret i det tekniske grundlag. Ved dommen blev det (korrekt) antaget, at formålet med G82 alene er at kunne fastlægge nogle garanterede ydelser ud fra den givne præmie eller omvendt, og at G82 ikke i sig selv indebærer en rentegaranti på den løbende opsparing, herunder opsparet bonus. Opmærksomheden retter sig derimod mod de aftalte vilkår. I *AK 67.824 (22.1.07)* fandt ankenævnet under dissens, at Norddea Liv & Pension havde videreført en firmapensionskasseordning med “en garanti på minimum 3 %”. Dette måtte læses som “fast årlig forrentning”. I *AK 68.451 (19.3.07)* fandt nævnet, at en police, hvorefter “Bonus er en yderligere forrentning af Deres depot ud over 5 % p.a., som er renten ifølge forsikringsselskabernes fælles tarif” ikke indebar et tilsagn om en bestemt årlig forrentning. Mindretallet henviste til *U 2007.662 Ø*. Nævnet nåede et tilsvarende resultat – ligeledes under dissens – i *AK 67.880 (22.1.07)*.

Om der er tale om en rente- eller ydelsesgaranti vil ofte bero på, hvilken praksis livsforsikringsvirksomheden har fulgt gennem årene. At der i en årrække *årligt* er blevet tilskrevet pensionsdepotet renter, kan give kunden det indtryk, at der også skal ske en forrentning af depotet med mindst grundlagsrenten i dårlige investeringsår. Men hvis ikke livsforsikringsaftalen har taget stilling til spørgsmålet, er en sådan faktisk adfærd ikke i sig selv aftaleskabende. I fortolkningen af en uklar livsforsikringsaftale *kan* det spille ind, hvorledes forholdet er håndteret i det tekniske grundlag, selv om det ikke ved særligt løfte er tillagt aftalevirkninger. Se hertil *Helle Krunke* i *U 2006B*, s. 71 ff.

I praksis håndteres det underskud, der opstår i en livsforsikringsvirksomhed, hvis der i et regnskabsår ikke realiseres et afkast svarende til den garanterede grundlagsrente, som regel på en anden måde. Som anført i afsnit 12.7. dækkes pensionskundernes andel af et underskud ifølge § 8, stk. 1 og 2, i kontributionsbekendtgørelsen i en livsforsikringsvirksomhed med gennemsnitsrenteprodukter (hvor virksomheden har investeringsrisikoen) i prioriteret rækkefølge først med det kollektive bonuspotentiale, derefter bonuspotentialet på

fripolicydelser (for så vidt angår underskud i en rentegruppe) og til sidst af basiskapitalen. I dårlige investeringsår er det således i sidste ende egenkapitalen, der “lægger ud”, således at pensionskunderne får deres “garanterede” forrentning. Dette udlæg bogføres på egenkapitalen, men det regnskabsføres på en såkaldt *skyggekonto*, som udlignes, når og hvis der igen er overskud, se hertil afsnit 9.2.2.b.

Er der etableret en sådan skyggekonto, vil reglerne herom give egenkapitalen ret til at oppebære en forholdsmæssigt større andel af et kommende overskud, indtil skyggekontoen er nedbragt. Konsekvensen vil derfor være, at f.eks. de nye kunder, der kunne have haft glæde af en bonusfordeling, ikke får det, fordi overskuddet skal gå til at dække egenkapitalens tidligere udlæg. Omvendt vil der i de år, hvor der bogføres et udlæg fra egenkapitalen til dækning af et underskud på skyggekontoen, ikke være nogen forrentning til egenkapitalen (hverken egenkapital- eller risikoforrentning). Den manglende forrentning til egenkapitalen i dårlige investeringsår regnskabsføres ligeledes på skyggekontoen.

Hvis livsforsikringsvirksomheden har taget forbehold herfor ved bonustildelingen, kan bonusmidler, som allerede er fordelt til pensionskunderne, finansiere underskuddet. Bonustildelingen fremstår i så fald som en *kontostyrkelse*, altså en slags betinget bonus. Dette var situationen i *U 2010.1843 H*. Retsvirkningen af en sådan kontostyrkelse beror på dens klausulering. F.eks. kan det fremgå, at også forrentningen af kontostyrkelsen kan anvendes til dækning af underskud i dårlige investeringsår. Livsforsikringsvirksomheden kan efterfølgende beslutte at ændre kontostyrkelsen, så den fremtræder som en bonustilskrivning.

I den praktiske aftalefortolkning kan det også få betydning, hvem der vil bære den økonomiske risiko ved, at en garanteret forrentning ikke kan realiseres i dårlige investeringsår. Det vil enten være *forsikringsbestanden* (der enten opnår en reduceret garanteret forrentning eller pålægges omkostninger til ekstraordinær afdækning af garantien) eller i sidste ende *egenkapitalen* (der må holde for, hvis det garanterede afkast ikke opnås). I *kommercielle pensionsordninger*, hvor pensionskunden hverken direkte eller indirekte har andel i egenkapitalen, og hvor fortolkningsreglen i aftalelovens § 38b finder anvendelse, kan der være en formodning for, at tvetydige garantier om årlige rentetilskrivninger må forstås som rentegarantier. Omvendt kan hensynet til kollektivet i medlemsejede *arbejdsmarkedspensionsordninger*, herunder navnlig i tværgående pensionskasser, tale for, at forsikringsbestanden og derved

medlemmerne holder for, hvorved afgivne garantier fortolkes som ydelsesgarantier. Som flere gange fremhævet vil den nærmere fortolkning dog altid bero på forholdene i det enkelte tilfælde.

14.3.2.e. Særligt om skattevirkninger

Mange garantier berører pensionsløftets skattemæssige virkninger. Stort set alle disse oplysninger koncentrerer sig om de skatteregler, der følger af PBL, der regulerer fradrag for pensionsindbetalinger og beskattning af pensionsudbetalinger. Reglerne i pensionsafkastbeskatningsloven (og tilsvarende tidligere skattelovgivning) berøres sjældent og da kun perifert. Det spørgsmål kan nu rejses, om vilkår, der omtaler pensionsafkastbeskatningen, men som ikke udtrykkeligt tager forbehold for denne skat som led i sine garantier eller ved angivelsen af sin betalingspligt, dermed *indirekte* (eller stiltiende) har signaleret, at livsforsikringsvirksomheden hæfter for den med den virkning, at denne hæftelse nu ikke senere kan skydes over på pensionskunden (f.eks. i forbindelse med at lovgivningsmagten efterfølgende forhøjer pensionsafkastbeskatningen i forhold til tegningstidspunktet).

At en livsforsikringsvirksomhed orienterer om gældende skatte- og afgiftsregler og om deres *aktuelle anvendelse* af disse regler bør i almindelighed ikke fortolkes som et løfte, der *forpligter* virksomheden for tid og evighed til at sikre pensionskunden et skatteneutralt udkomme.

Derimod vil der nok gælde en *formodning* for, at livsforsikringsvirksomheder, der afgiver en garanti på et tidspunkt, hvor man *har* kendskab til en særlig beskatning, der efter sin udformning påhviler forsikringsvirksomhedens *egenkapital* (men ikke forsikringsbestanden) men som trods denne viden ikke anfører som vilkår, at kunden skal tage risikoen for en forhøjelse af denne afkastbeskatning, selv påtager sig skatterisikoen.

Som anført i afsnit 14.2.2.a. er de vidt forskellige vilkår mv., der indgår i pensionsordningerne, typisk blevet til på forskellige tidspunkter, hvor forskellige kulturer i livsforsikringsvirksomhederne har været gældende. Tilsvarende er vilkårene også påvirket af de forskellige lovgivninger, herunder om beskatning af pensionsafkast. Man kan nu spørge, om en henvisning i en livsforsikringsaftale til en *specifik* lovgivning skal forstås således, at henvisningen *alene* omfatter lovgivningen, som den forelå på tidspunktet for henvisningen (dvs. tegningstidspunktet), eller om henvisningen skal forstås sådan, at den indbefatter enhver lovgivning af den angivne art – uanset om der senere sker ændringer

heri. Skal vilkår, der henviser til “realrenteafgift”, “midlertidig pensionsformueafgift” eller “pensionsafkastbeskatning”, således forstås efter ordlyden, eller bør der anlægges en *formålsfortolkning*, der i givet fald vil føre til, at senere indførte skatter med i hovedsagen samme formål som loven på tegningstidspunktet anses for omfattet af vilkåret.

Svaret på sådanne fortolkningsspørgsmål vil altid bero på den konkrete aftale og dens udformning. Men generelt kan det siges, at hvis ikke aftalen forholder sig specifikt til indholdet af den lovgivning, der henvises til, vil der være en formodning for, at der kan anlægges en formålsfortolkning. At domstolene også anlægger korrigerende formålsfortolkninger i aftaler på det finansielle område illustreres ved dommen i *U 1970.671 V*, hvor et rentevilkår, der henviste til en banks til enhver tid gældende kassekreditrente, blev fortolket som også omfattende provisionsbeløb. I *U 2004.374 H* blev en bestemmelse i et pensionsregulativ om præmiefritagelse og invalideydelse fortolket “efter dets baggrund, formål og sammenhæng med regulativets øvrige bestemmelser”, således at det ikke kunne finde anvendelse i en situation, hvor kunden kunne opretholde et deltidsarbejde, til trods for at hans erhvervsevne var nedsat med 2/3.

Ser man på retsudviklingen for tidligere lovgivning om beskatning af afkastet i pensionsordninger, har formålet generelt været at beskatte pensionsformuernes *formuetilvækst*. Forskellene har knyttet sig til ønsket om at kunne variere beskatningen efter inflations- og renteniveaueu eller i interessen i, at livsforsikringsvirksomhederne investerer i bestemte aktiver mv. Men med de (væsentlige) modifikationer, der følger heraf, har den økonomiske realitet i hovedsagen været den samme. Medmindre der er særligt grundlag for andet, må det derfor antages, at henvisninger til tidligere typer af pensionsafkastbeskatningslove skal undergives en *korrigerende fortolkning*, hvorved sådanne henvisninger forstås som rettet til den *til enhver tid gældende* lovgivning om pensionsafkastbeskatning mv.

Det har været gjort gældende, at ændringer i skatteretlige regler skulle medføre, at de af livsforsikringsvirksomhederne afgivne garantier faldt bort ud fra synspunkter om *force majeure* eller *hardship* (se herom i afsnit 14.4.3.e.). Sådanne overvejelser er bl.a. gjort i et (ikke offentliggjort, men bredt cirkuleret) responsum af 12. april 1999 fra Kammeradvokaten, der blev afgivet til Finanstilsynet i anledning af omlægningen af den daværende realrenteafgift. Med den pensionsafkastbeskatning, som indførtes i 1998, opstod en øget og uforudset

risiko for, at livsforsikringsvirksomhederne ikke kunne opfylde deres garantier, hvis realrenteafgiften (med den manglende kompensation for inflationen) kom til at ligge væsentligt højere end renteniveauet i samfundet.

I sit responsum konkluderede Kammeradvokaten, at *force majeure* “klart” kan påberåbes, hvis livsforsikringsvirksomhederne ved at tage af deres egenkapital kommer i fare for ikke at opfylde lovens basiskapitalkrav, hvis der er tale om betydelige udsving i renteniveauet i forhold til den garanterede rente, hvis disse udsving i renten må forventes at have længere varighed, og hvis virksomhederne ikke med rimelighed kunne have forudset disse forhold, da garantierne blev afgivet. I konsekvens heraf fandt Kammeradvokaten (s. 46), at domstolene vil fritage livsforsikringsvirksomhederne for at opfylde garantierne i den udstrækning, som beskatningen vil udløse indgreb i egenkapitalen. Der synes siden at have været enighed i den danske pensions- og forsikringsbranche om denne konklusion.

Behovet for at tilpasse pensionsgarantier, der er afgivet ud fra bestemte forudsætninger om bestemte skatteregler, bør dog snarere dækkes gennem korrigerende *fortolkning* af de afgivne løfter eller ud fra synspunktet om bristende forudsætninger end ud fra synspunkter om *force majeure*. Se herved om de aftaleretlige følger af hardship nedenfor i afsnit 14.4.3.e.

14.3.3. Særligt om tværgående pensionskasser

Som anført i afsnit 1.3.5.c. er en tværgående pensionskasse ikke alene en *livsforsikringsvirksomhed*, der afgiver løfter til kunderne, men også en *forening* med kunderne som medlemmer og derved ejere. Denne dobbelte rolle betyder, at en pensionskasses vedtagelser både kan få retlig gyldighed som foreningsbeslutninger over for *medlemmerne* og som løfter, som pensionskassen afgiver til *kunderne*. Begrænser pensionskassens vedtægter f.eks. de typer af forpligtelser, den kan påtage sig, kan der opstå en modstrid (en regelkonflikt) mellem dens foreningsmæssige vedtagelser og dens løfter.

Hvordan denne konflikt skal afklares, beror på en fortolkning af de respektive regelsæt. Generelt må man gå ud fra, at de rettigheder og pligter, der følger af en pensionskasses *vedtægter* og *vedtagelser*, har samme gyldighed over for medlemmet som rettigheder og pligter, der fremgår af andet materiale, herunder pensionsregulativer. Dette udgangspunkt støttes af, at begge typer af regler tidligere fremgik af

pensionskassens vedtægter – typisk således at pensionsvilkårene stod i et særligt afsnit med “medlemmernes rettigheder og forpligtelser”. Men da de tværgående pensionskasser efter indførelsen af det 3. livsforsikringsdirektiv (92/96/EØF af 10. november 1992) fik status som livsforsikringsvirksomheder, blev det nødvendigt at sondre mellem tværgående pensionskassers vedtægter og pensionsvilkår. Som følge heraf blev vilkårene for de enkelte pensionsordninger overført til særlige *pensionsregulativer*, som oftest kun kan ændres efter beslutningsproceduren for vedtægtsændringer. Derfor vil man normalt forsøge at *bortfortolke* tilsyneladende modsætninger mellem den del af en tværgående pensionskasses vilkår, der fremgår af vedtægterne henholdsvis af regulativet.

Foreningselementet skaber en formodning for, at medlemmerne skal behandles ens. Dette princip finder udtryk i FIL § 304, nr. 1. Den definerer tværgående pensionskasser som foreninger eller sammenslutninger, hvis medlemmer enten er uddannet inden for bestemte uddannelsesområder eller er ansat i virksomheder af en bestemt art, og som har til formål (som led i ansættelsesvilkårene eller som led i en anden tilknytning til en virksomhed) at sikre pension “efter ensartede regler for alle medlemmerne”.

FIL § 304, nr. 1, forbyder ikke, at pensionsordninger kan variere fra medlem til medlem, blot dette sker efter ensartede regler. Som antaget ved *U 2011.1750 H* afskærer bestemmelsen heller ikke, at en pensionskasse er bundet af individuelle tilsagn, selv om en opfyldelse heraf kan være ensbetydende med, at forskellige medlemsgrupper af kunder behandles forskelligt. Ved denne dom blev JØP bundet af et sådant tilsagn, selv om det beroede på en fejl (som modtageren ikke burde have indset). Som anført i afsnit 14.2.4. gælder der i øvrigt en vis *formodning* for, at en livsforsikringsvirksomhed *ikke* er bundet af sådanne oplysninger, hvis de modsiges af det formelle grundlag. At medlemmet i den konkrete sag fik medhold over for JØP hang sammen med de konkrete forhold, der ledsagede JØP’s (fejlbehæftede) pensionsløfte.

Som udgangspunkt har en tværgående pensionskasse adgang til at ændre sine *regulativer* (dvs. pensionsvilkår). Sådanne ændringer skal normalt vedtages på en generalforsamling af medlemmerne med det flertal, der kræves for vedtægtsændringer. Dermed opstår det vanskelige spørgsmål, om og i hvilket omfang ændringer i pensionsregulativet kan modificere de pensionsløfter, som er givet til de enkelte medlemmer.

For di *foreningsflertallet* (og ikke som i kommercielle livsforsikringsaktieselskaber en fremmed ejerkreds) fastsætter pensionsvilkårene, må den *enkelte løftemodtager* i højere grad end kunder i et kommercielt livsforsikringsaktieselskab forvente, at der kan indtræde sådanne vilkårsændringer. Afhængigt af indholdet i ændringen vil medlemmet kunne være tilfreds eller utilfreds. Men at ændringer kan forekomme, ligger klart.

Et flertal i en tværgående kasse kan inden for visse grænser gennemtvinge beslutninger over for et mindretal, som mindretallet er uinteresset i, og som medlemmet i kraft af de hidtil gældende vilkår har indrettet sig på. Denne ret følger af vedtægterne for de fleste tværgående pensionskasser, der giver generalforsamlingen adgang til at *fastsætte*, og herunder også at *ændre*, vilkårene for de pensionsordninger, som pensionskassen administrerer. Således kan pensionskassen vedtage ændringer i de forskellige typer af dækninger, f.eks. så dækninger til en efterlevende ægtefælle reduceres til fordel for en stigning i alderspensioner. I afsnit 15.4.2.b. omtales grænserne for, hvad flertallet på en generalforsamling i en tværgående pensionskasse kan beslutte i forhold til et mindretal.

Denne ændringsret gælder, uanset om medlemskabet er påtvunget i kraft af en overenskomstvedtagelse, eller om det udspringer af medlemmets egen beslutning (hvor den tværgående kasse f.eks. er valgt som pensionsleverandør i konkurrence med et kommercielt livsforsikringsaktieselskab). Foreningsretligt er der ikke forskel på de to medlemsgrupper, idet begge grupper normalt vil have mulighed for at påvirke de politiske beslutninger i pensionskassen, der ligger bag ændringerne i pensionsvilkårene.

Et andet spørgsmål angår retsstillingen, hvis pensionskassen bliver insolvent, fordi afgivne løfter efterfølgende viser sig mere byrdefulde end på tegningstidspunktet. Efter § 8 i den dagældende pensionslov, se lov nr. 183 af 11. maj 1935 om tilsyn med pensionskasser, var det et krav, at vedtægterne for en pensionskasse skulle indeholde bestemmelser om adgangen til at nedsætte pensionsydelsen eller forhøje de bidrag, det måtte påhvile medlemmerne eller de pågældende virksomheder at betale, se *Gomard: Privat pension og social forsikring* (1968), s. 114, og § 21, stk. 2-4, efter en beslutning truffet af Forsikringsrådet (der i dag svarer til Det Finansielle Virksomhedsråd). Denne vedtægtsmæssige regulering hang sammen med, at pensionskundernes retsstilling i private pensionskasser frem til

indførelsen af det 3. livsforsikringsdirektiv udelukkende baseredes på kassens vedtægter, jf. ligeledes *Gomard* a.st., s. 117. I vedtægterne for talrige pensionskasser, der er stiftet under disse regler, finder man fortsat reminiscenser fra denne regulering om, at “Underskud, der ikke kan dækkes af pensionskassens reserver, medfører nedsættelse af pensionerne.”

Som udgangspunkt er sådanne vilkår gyldige, selv om de i nogen grad fratager pensionskassen dens rolle som *forsikringsvirksomhed*. At man har ladet sådanne vilkår blive stående i vedtægterne for en tværgående pensionskasse, må formodes at have haft et formål. I mangel af særlige oplysninger om baggrunden for en sådan vedtægtsbestemmelse kan det formentlig antages, at tanken er at skaffe hjemmel for dispositioner, der beskærer det enkelte medlems rettigheder, hvis man dermed undgår de mere indgribende konsekvenser, der ville følge af en tvangsopløsning. I nogle pensionskasser (f.eks. Lægernes Pensionskasse) har man tidligere haft sådanne vilkår, men fjernet dem igen. Pensionskasser, der ikke har taget dette skridt, må i princippet kunne gøre vilkårene gældende. En sådan forståelse af den slags vilkår må begrænses til helt særlige tilfælde af *hardship*, se herom i afsnit 14.4.3.e. Der er i sagens natur i alle tilfælde kun en snæver adgang til at foretage ændringer, *efter* at forsikringsbegivenheden (f.eks. en opnået pensionsalder eller et dødsfald) er indtrådt, jf. i det hele om ændringer i pensionsordninger *Arbejdsmarkedspension*, s. 261 ff. Når sådanne ændringer er gennemført (f.eks. ved en nedsættelse af en garanteret grundlagsrente), fremtræder ændringen i den årlige pensionsoversigt i form af en nedsættelse af de fremtidige garanterede pensionsydelse.

14.4. Ugyldighed

14.4.1. Problemstillingen

Det er et grundlæggende princip i dansk ret, at en løftegiver er bundet af sit løfte, også selv om han skulle fortryde det. Princippet gælder også for pensionsløfter. For at løse en livsforsikringsvirksomhed fra et pensionsløfte, f.eks. forpligtelsen til at give en pensionsydelse baseret på en årlig minimumsforrentning af pensionsopsparingen, må der være hjemmel hertil i løftet selv eller i en særlig retsregel. *Vilkårene* for en pensionsordning kan f.eks. knytte betingelser til afgivne garantier, f.eks. at der ikke sker ændringer i gennemsnitslevetider eller i renteniveaet. I sådanne *betingede garantier* er der ikke noget problem med at udvirke

de fornødne ændringer, hvis livsforsikringsvirksomheden får vanskeligheder med aftaleopfyldelsen. Giver aftalen ikke selv hjemmel til at bringe den til ophør eller ændre den, står aftalen fast, medmindre en sådan hjemmel findes i regler uden for aftalen.

Blikket retter sig her mod aftaleloven og mod de ugyldighedsregler, der følger af aftaleloven eller er udviklet ved domstolene. Systematisk kan disse regler inddeles i to hovedtyper af *ugyldighedsgrunde*: På den ene side de, der knytter sig til mangler ved aftaleindgåelsen (de såkaldte *formmangler*), jf. herom under 14.4.2. Hertil henregnes først og fremmest mangler i form af *fejl* eller *misforståelser* ved løfteafgivelsen samt *manglende fuldmagt*. Heroverfor står på den anden side de ugyldighedsgrunde, der knytter sig til løftets indhold, de såkaldte *indholdsmangler*. Her samler opmærksomheden sig om reglerne i aftalelovens § 36 (se herom afsnit 14.4.3.c.) og i den såkaldte forudsætningslære (jf. herom under 14.4.3.b.).

14.4.2. Formmangler

14.4.2.a. Fejlskrift og anden fejltagelse

Det følger af aftalelovens § 32, stk. 1, at løftegiveren ikke er bundet af et løfte (en “viljeserklæring”), som ved fejlskrift eller anden fejltagelse fra hans side har fået et andet indhold end tilsigtet, hvis den, til hvem erklæringen er afgivet, indså eller burde indse, at der forelå en fejltagelse. Bestemmelsen kan også påberåbes af et forsikringsselskab, se f.eks. AK 53.652 (19.2.01), hvor selskabet havde givet tilbud om tegning af en ejerskifteforsikring til en præmie på 1.914 kr. Den korrekte præmie skulle have været 9.203 kr., og i samme tilbud anførtes, at forsikringen kunne tegnes for en tiårig periode, hvor præmien ville være 1.030 kr. (som rettelig skulle have været 10.305 kr.).

Om der er grundlag for at frigøre en forsikringsvirksomhed for sit løfte som følge af fejl, beror derfor på, om fejlen burde være opdaget af kunden. Om det er tilfældet beror på fejlens karakter, herunder på hvor sandsynligt det måtte fremstå for kunden, at forsikringsvirksomheden ville forpligte sig som anført.

AK 69.497 (10.4.07) antog f.eks., at en forsikringsoversigt, der alene fremstod som en “oplysning” om udbetaling af samme opsparing som henholdsvis engangsbeløb (sum) og rateudbetaling, “klart” beroede på en fejl. Kunden kunne følgelig ikke støtte ret på oplysningen, selv om fejlen – fejlagtigt – var bekræftet ved en telefonisk henvendelse. AK 76.589 (29.3.10) fandt, at PensionDanmark

ved at meddele den da 20-årige klager, at hun kunne fortsætte sine pensioner som selvbetaler, havde afgivet et løfte, der var gældende, selv om klageren ikke, som foreskrevet i overenskomsten, var fyldt 20 år ved optagelsen i ordningen. Under klagesagen anførte PensionDanmark, at det var den enkelte arbejdsgivers ansvar at indbetale korrekt mv. Fejlen blev først opdaget næsten to år efter, hvor klageren ønskede at påberåbe sig invalidesum. I AK 67.824 (22.1.07) fandtes en livsforsikringsvirksomhed bundet af sit svar på et spørgsmål, som blev afgivet efter et informationsmøde, hvor livsforsikringsvirksomheden rådgav kunderne om deres retsstilling ved arbejdsophør. Flertallet i nævnet begrundede bl.a. resultatet med, at livsforsikringsvirksomheden selv havde refereret og i pieceform udsendt svaret til de berørte kunder.

I nær forbindelse med sådanne tilfælde af fejlskrift er de tilfælde, hvor forsikringsvirksomheden *misforstår* kundens situation og fejlagtigt antager, at kunden opfylder betingelserne for at modtage en forsikringsydelse. Misforståelsen kan f.eks. skyldes ukendskab til kundens manglende præmiebetaling eller en urigtig antagelse af, at kunden opfylder forsikringsbetingelsernes krav til udbetaling.

Den ledende retsafgørelse er Højesterets dom i *U 1990.218 H*. Her havde et gruppelivsforsikringsselskab meddelt den efterladte sikrede, at der ville ske udbetaling af et forsikringsbeløb på i alt 481.600 kr., til trods for at afdøde som følge af sin fratræden fra dennes ansættelse før sin død var udgået af forsikringsordningen. Selskabet havde modtaget denne afgørende oplysning, men oplysningen var ved en fejl ikke taget i betragtning, da skrivelsen gik af sted. Med en anvendelse af forudsætningslærens tre betingelser (se hertil afsnit 14.4.3.b.) fandt Højesteret (i modsætning til landsretten), at skrivelsen indeholdt et tilsagn, der blev afgivet under den urigtige forudsætning, at forsikringsforholdet var i kraft. Da det var *kendeligt* for sikrede, at skrivelsen byggede på denne forudsætning, fandtes sikrede – der i forvejen var underrettet om forsikringens ophør – nærmest til at bære *risikoen* for forudsætnings svigt. En enkelt dommer ville derimod ikke lægge vægt på denne viden, bl.a. fordi sikrede var svensk og kunne have særlig grund til at tro, at tilsagnet var gyldigt.

Det kritiske spørgsmål i denne sagstype er, om det er *kendeligt* for kunden, at der foreligger en fejl, og dermed om forbrugeren er i god tro om fejlen. Dette krav om god tro kendes også fra den almindelige forudsætningslære, jf. herom i afsnit 14.4.3.b. Som anført i *Arbejds-markedspension*, s. 194 f., tyder hverken denne dom eller praksis fra Ankenævnet for Forsikring på, at der ved denne vurdering tages et

særligt hensyn til “forbrugere”. De formodes altså ikke at gå ud som den vindende part i disse sager. Domstolene og ankenævnet anlægger en helt almindelig vurdering af, hvad kunden med rimelighed har kunnet gå ud fra. Og her, som på andre områder af forsikringsaftaleretten, tillægges parternes aftale væsentlig betydning. Kunne kunden ved at studere aftalen, og forholde sig til sine egne forhold, selv konstatere sin retsstilling, skal der ikke så meget til for at erklære et efterfølgende løfte ugyldigt, når det hviler på en urigtig forudsætning.

14.4.2.b. *Repræsentationsmangler*

En pensionskunde må kunne gå ud fra, at den medarbejder, der betjener ham, har en sædvanlig kompetence til at disponere på forsikringsvirksomhedens vegne, og at medarbejderen dermed råder over den fornødne *stillingsfuldmagt*, jf. aftalelovens § 10, stk. 2. Kun hvis medarbejderen åbenbart har overskredet den bemyndigelse, som sædvanligvis må forventes at tilkomme medarbejdere som den pågældende, kan livsforsikringsvirksomheden undgå at blive forpligtet af den af medarbejderen indgåede aftale.

I praksis betyder det, at kunden kan forvente, at medarbejderen afgiver de løfter mv., der skal til for at *aktivere* en police på en bestemt måde (når kunden f.eks. har foretaget de valg, der tilkommer kunden inden for rammerne af forsikringsaftalen). Derimod kan en kunde ikke forvente, at medarbejderen afgiver løfter, som går ud over det oprindeligt aftalte, herunder løfter der fører til en væsentligt bedre økonomisk stilling for kunden end det aftalte. Kunden må således kunne forvente, at de meldinger, der afgives, ligger inden for rammerne af den bestående aftale. Man kan ikke gå ud fra, at en administrativ medarbejder har beføjelse til at fravige aftalegrundlaget for pensionsordningen.

14.4.2.c. *Overtrædelser af tilsynslovgivningen*

Som anført i afsnit 3.1.1.d. kan en tilsidesættelse af offentligretlige tilsynsregler i visse tilfælde have privatretlige konsekvenser (f.eks. i form af erstatning eller naturalopfyldelse). Hvilken virkning der kan indtræde ved sådanne regelbrud, beror på den relevante privatretlige retsregel, herunder på hvad der konkret er aftalt.

Helt generelt kan man ikke gå ud fra, at et løfte, hvis indhold strider mod offentligretlige tilsynsregler (f.eks. det er afgivet uden den fornødne koncession) af den grund mister sin gyldighed. Derfor kan man heller ikke gå ud fra, at løftet normalt skal fortolkes i overensstemmelse

med den koncession rent faktisk har (således som det – og uden held – blev gjort gældende i *U 2005.2708 H*) eller mod foreningsretlige vilkår (således som det – også uden held – blev gjort gældende af den tværgående pensionskasse i *U 2011.1750 H*). Heller ikke argumenter om, at håndhævelsen af et afgivet løfte vil stride mod forsikringsbegrebet mv., har vundet domstolenes sympati, hvis løftets indhold kan klarlægges. Se hertil *Lennart Lynge Andersen & Peer Schaumburg-Müller* i ET 2012.255 ff., der giver denne refleksion til 2011-afgørelsen: “Højesteret er et af de sidste steder, hvor man skal påstå, at verden går under, hvis ikke domstolene makker ret.”

14.4.3. Indholdsmangler

14.4.3.a. Problemstillingen

Et pensionsløfte afgives altid på grundlag af indgående overvejelser i livsforsikringsvirksomheden om løftets rækkevidde og risici. Udfaldet af disse overvejelser bestemmer ikke bare *pensionsløftet* (dvs. vilkår og dækninger) men også livsforsikringsvirksomhedens *vederlag* for at påtage sig det (dvs. præmien eller pensionsbidraget). Derfor opstår der i praksis stort set aldrig spørgsmål om pensionsløftets gyldighed pga. dets indhold. Sådanne spørgsmål behandles f.eks. ikke i den almindelige forsikringsretlige litteratur.

Langvarige livsforsikringsaftaler, der indebærer rente- eller ydelsesgarantier baseret på fikserede garanterede grundlagsrenter, kan imidlertid efter omstændighederne give anledning til sådanne overvejelser. Problemstillingen kan f.eks. opstå, når en livsforsikringsvirksomhed af økonomiske grunde (dårlige investeringsafkast eller længere gennemsnitlig levetid blandt kunderne) får vanskeligt ved at opfylde en *pensionsgaranti* baseret på en årlig minimumsforrentning af pensionsopsparingen, uden at opfyldelsen vil bringe livsforsikringsvirksomheden i et solvensproblem. Et andet eksempel kan være vanskeligheder ved at opfylde nye og skærpede solvensregler, jf. herom straks nedenfor om *Solvens 2*-reglerne, jf. ovenfor i afsnit 12.4.

Med de markant skærpede kapitalkrav, der følger heraf, kan *nogle* livsforsikringsvirksomheder med kunder, der har pensionsløfter om høje garanterede grundlagsrenter, risikere at blive insolvente ifølge reglerne i FIL, se herom i afsnit 12.4. Da *væsentlige* forudsætninger for afgivelsen af de afgivne garantier dermed må anses for bristede som følge af den påtænkte skærpelse af kapitalkravet til livsforsikringsvirksomheder med garanterede produkter, opstår

spørgsmålet, om de pensionsløfter, som en livsforsikringsvirksomhed har givet sine kunder, kan miste deres gyldighed – helt eller delvis.

Som anført i afsnit 11.3.2. vil en livsforsikringsvirksomhed, der får problemer med at opfylde lovgivningens kapitalkrav og opfyldelse af sine afgivne pensionsgarantier, kunne blive overtaget af en anden livsforsikringsvirksomhed efter først at være blevet sat under administration, jf. FIL §§ 253-258. Konsekvensen kan være, at pensionskunderne ikke opnår fuld dækning for deres garanti om en årlig minimumsforrentning af pensionsopsparingen, idet administrationsboet ifølge FIL § 256, stk. 4, kan nedsætte pensionerne, jf. nærmere herom i afsnit 12.8.3. I tværgående pensionskasser kan det også tænkes, at sådanne vanskeligheder håndteres med hjemmel i de (typiske) vedtægtsvilkår, der findes i sådanne kasser, om at “Underskud, der ikke kan dækkes af pensionskassens reserver, medfører nedsættelse af pensionerne.” Se hertil bemærkningerne herom s. 346.

Teoretisk kan sådanne problemer på kort sigt f.eks. løses ved, at en livsforsikringsvirksomhed finder nogle investorer og via dem “tilkøber” sig en supplerende basiskapital, der bogføres som ansvarlig lånekapital (dvs. efterstillede lån), jf. herom i afsnit 12.5.2. Sådanne lån forrentes højt og nedbringer dermed de årlige afkast, hvorved livsforsikringsvirksomheden kan få endnu sværere ved at opfylde sine garantier. Her kan det være i pensionskundernes interesse at give afkald på garantierne. Hermed lettes livsforsikringsvirksomheden for sådanne finansielle ekstraomkostninger, ligesom virksomhedens kapitalkrav også lempes, hvis kunderne accepterer at blive overflyttet til et markedsrenteprodukt, jf. afsnit 12.2.5. Et sådant afkald kan ske ved, at pensionskunderne giver samtykke hertil i forbindelse med et *omvalg* (til et markedsrenteprodukt) og i overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger ofte også gennem *overenskomstmæssige* vedtagelser, jf. herom *Arbejdsmarkedspension*, kapitel 13. Spørgsmålet er, om det også kan ske ved, at pensionsløftet lempes via aftaleretlige *ugyldighedsregler*.

De ugyldighedsregler, der kan tænkes bragt i anvendelse, kan enten være læren om *bristede forudsætninger* eller aftalelovens § 36. I fokus for begge regelsæt er, om de efterfølgende forhold har skabt en sådan ubalance eller urimelighed i pensionsordningen, at selve garantiløftet (men ikke livsforsikringsvirksomhedens pligt til at sikre bedst mulig forrentning) bortfalder.

14.4.3.b. *Forudsætningslæren*

Efter dansk aftaleret kan et løfte miste sin gyldighed eller på anden måde blive uvirksomt, når væsentlige forudsætninger for løftets afgivelse svigter. Forudsætningssvigt kan forekomme i to tilfælde: Ved at forudsætningen viser sig *urigtig* på løftetidspunktet, eller ved at den senere *brister*.

Foreligger *urigtige forudsætninger*, var forudsætningen urigtig allerede på løftetidspunktet. Løftegiveren havde misforstået virkeligheden, som den så ud på løftetidspunktet, og spørgsmålet er nu, hvem af parterne der skal tage risikoen herfor. Dette spørgsmål kan opstå, når pensionsinstitutter misforstår faktiske eller retlige omstændigheder vedrørende kundens situation. Væsentlige aspekter af denne problemstilling er reguleret ved aftalelovens § 32, stk. 1, se herom i afsnit 14.4.2.a. Andre aspekter drejer sig om, hvorvidt instituttet i rollen som løftegiver har afklaret sit beslutningsgrundlag i fornødent omfang.

Her må der, som antaget ved AK 42.413 (15.5.97), være snævre muligheder for, at instituttet kan påberåbe sig forudsætningssvigt, som det kunne have afklaret ved løfteafgivelsen. I sagen kunne et forsikringsselskab ikke gøre gældende, at dets tilbud om at overføre den realrenteafgiftsfrie del til en livrente i forbindelse med udbetaling af resten af kapitalpensionen var betinget af, at indskuddet var fritaget for realrenteafgift.

Ved *svigtende forudsætninger* var forholdene på aftaletidspunktet, som parterne forudsatte, men efterfølgende ændrer de sig. I de tilfældegrupper, der her er relevante, sker der ændringer i samfundsmæssige forhold, i lovgivningen eller i de biometriske risici, som livsforsikringsvirksomheden antog ville udvikle sig i én retning, men som senere udvikler sig i en anden.

Den altovervejende hovedregel er, at løfter er bindende. Derfor ligger det klart, at indsigelser om svigtende eller bristende forudsætninger kun kan påberåbes i ekstraordinære tilfælde. Forudsætningslæren er ikke tænkt som en almindelig udvej til at få domstolene til at rette op på uheldigt formulerede aftaler. Se *Grundlæggende aftaleret*, s. 420 ff., med henvisning til yderligere litteratur og retspraksis. Som anført her kan de krav, som læren opstiller, inddeles i tre betingelser:

For det *første* må den svigtende forudsætning have været *væsentlig* for løftegiveren. Det må altså med stor sikkerhed kunne fastslås, at løftegiveren *ikke* ville have afgivet sit løfte, hvis de kritiske forhold

havde været kendt på løftetidspunktet. Bevisbyrden herfor påhviler den løftegiver, der vil fragå sit løfte, altså *livsforsikringsvirksomheden*.

Denne forudsætning må for det *andet* være synlig (“kendelig”) for løftemodtageren (eller i pensionssammenhæng den part, der med den fornødne indsigt rådgiver løftemodtageren). Kriteriet er her, om en kunde (eller dennes rådgiver) *burde have indset*, at det var en væsentlig forudsætning for livsforsikringsvirksomheden, at forholdene ikke udviklede sig som sket. Selv om den typiske kunde ikke vil kende livsforsikringsvirksomhedens beslutningsgrundlag, må det blot kræves, at en informeret og interesseret kunde måtte indse dette.

For det *tredje* må det ud fra en afvejning af de involverede hensyn være *rimeligt* at lægge risikoen for, at forudsætningen svigter, på løftemodtageren. Om denne betingelse er opfyldt, indebærer et skøn over en række konkrete forhold, der ofte kan give anledning til tvivl i det enkelte tilfælde.

I den retlige vurdering af denne betingelse må det tillægges betydelig vægt, at livsforsikringsvirksomheden som den kyndige part må formodes at have erhvervet sig den optimale viden om disse forhold. Har den ikke gjort det, kan forudsætningslæren ikke anvendes. Men er situationen den, at *ingen* selv med den ypperste ekspertise kunne have forudset den samfundsmæssige udvikling, er spørgsmålet, om det i konkrete tilfælde *kan* være relevant at lade kunden bære risikoen for sådanne bristede forudsætninger. Dette resultat kan navnlig forekomme, hvis det i øvrigt er i pensionskundens interesse at udvirke den tilpasning af aftalegrundlaget, som forudsætningslæren giver hjemmel for.

Den juridiske litteratur er indtil videre delt om dette spørgsmål. *Helle Krunke* argumenterer for, at ekstraordinære efterfølgende forhold kan indebære svigtende forudsætninger, der kan frigøre en livsforsikringsvirksomhed fra sit løfte om at forrente indbetalte pensionsdepoter med en grundlagsrente, der senere viser sig helt ude af trit med en senere renteutvikling. Se herved U 2006B. s. 71 ff. (s. 76), hvor det gøres gældende, at forudsætningslæren kan finde anvendelse ved “en fuldstændig ekstraordinær renteutvikling”. Synspunktet er, at det først fra starten af 1990’erne “opfattes som påregneligt, at man ville få svært ved at opfylde rentegarantierne på 5 % eller mere”. Heroverfor udtaler *Gomard* (ved Torsten Iversen): Obligationsret 2. del, 4. udgave 2011, side 62, at der næppe kan tænkes nogen renteutvikling så ekstraordinær, at fritagelse kan komme på tale.

Sidstnævnte opfattelse har meget for sig. For at antage at en uheldig markedsudvikling skal udgøre en svigtende forudsætning, der er "relevant" for en livsforsikringsvirksomheds pensionsløfte, er det ikke tilstrækkeligt, at dette løfte truer egenkapitalen. Også for livsforsikringsvirksomheder er egenkapitalen så at sige til for at kunne bruges, når der opstår økonomiske problemer. Denne risikoeksponering begrundes, at livsforsikringsvirksomhederne beregner sig en *risikoforrentning*, der afspejler omfanget af den risiko, som egenkapitalen i virksomhederne løber for at realisere et underskud på deres livsforsikringsaftaler (dvs. på kundeløfterne), jf. § 6, stk. 3, i kontributionsbekendtgørelsen og afsnit 9.2.2.b.

Det må erkendes, at den seneste tids (anno 2012) langvarige lave rente efterhånden er ved at være så ekstraordinær, at man nærmer sig forudsætningslærens relevansbetingelse. På det danske kapitalmarked har man f.eks. oplevet negative renter – en situation, som ellers ikke i nyere tid har været kendt i de vestlige samfundsøkonomier. Hvis denne situation skal give grundlag for en generel aftaleretlig revurdering af disse garantiers gyldighed, bør vejen dog snarere søges gennem et lovgivningsmæssigt indgreb end gennem en konkret brug af forudsætningslærens uskarpe betingelser. Ved et sådant indgreb vil man også kunne forholde sig til den situation, der vil foreligge, når markedsforholdene i højere grad stemmer med de forudsætninger, der forelå ved løfteafgivelsen.

14.4.3.c. Urimelighed

Aftalelovens § 36 giver hjemmel for at fratage et løfte gyldighed eller at ændre det, når der foreligger kvalificeret urimelighed. Betingelserne for at anvende bestemmelsen er i mange henseender sammenfaldende med betingelserne i forudsætningslæren. Aftalelovens § 36 blev i sin tid indført for at give hjemmel for at tilsidesætte aftaler, hvor en stærkere (typisk erhvervsdrivende) part havde misbrugt sin overlegenhed til at påtvinge en svagere (typisk privat) part urimelige vilkår. Selv om bestemmelsen i den efterfølgende retspraksis har fået et videregående anvendelsesområde, er det ikke nærliggende at inddrage aftalelovens § 36 som grundlag for en vurdering af, om en livsforsikringsvirksomhed kan fragå et løfte afgivet over for en kunde.

14.4.3.d. Retsvirkninger af delvis ugyldighed

De aftaleretlige ugyldighedsregler tager sigte mod enkelte *løfter*, hvad enten disse er enkeltstående (f.eks. et kautionsløfte) eller bestanddele af aftaler (f.eks. ydelsesgarantien i en pensionsaftale). Kun ganske enkelte ugyldighedsregler (herunder aftalelovens § 36 om urimelighed) tager sigte på *aftaler*. Når et løfte, der udgør *grundlaget* for et aftaleforhold, bliver ugyldigt, vil aftalen kunne falde bort i sin helhed som konsekvens af ugyldigheden. Løftet trækker så at sige aftalen med sig i døden. Udgør løftet derimod blot et element i aftalereguleringen, der derfor meningsfuldt kan opretholdes uden løftet, vil aftalen kunne opretholdes, selv om løftet erklæres ugyldigt. Se herved *Grundlæggende aftaleret*, s. 88.

Hvis en livsforsikringsvirksomhed vil påberåbe sig fuldstændig aftaleretlig *ugyldighed*, må de afgivne garantier dermed kunne siges at udgøre hele grundlaget for pensionsordningerne. Konsekvensen heraf vil da være, at pensionsordningerne måtte *genetableres* i deres helhed ved genforhandling. Som altovervejende hovedregel kan denne konsekvens ikke antages. Det vil i praksis være utænkeligt, at de garantier, der ligger til grund for en gennemsnitsrenteordning, kan anses som så kritiske for en livsforsikringsvirksomhed, at et bortfald vil ramme selve aftalegrundlaget og føre til pensionsaftalernes bortfald. Garantierne udgør en særskilt *kvalitet* ved pensionsordningerne, men ordningerne kan sagtens fastholdes og videreføres *uden* – herunder som markedsrenteprodukter. Historisk set blev pensionsordningerne i de tværgående pensionskasser da også etableret uden garantiementet, jf. bemærkningerne herom i afsnit 14.3.3. At man senere i de tværgående pensionskasser indførte en garanteret rentetilskrivning i gennemsnitsrenteprodukterne er et forhold, der er kommet til senere, da alle arbejdsmarkedspensionsinstitutter i konsekvens af det 3. livsforsikringsdirektiv fik status som livsforsikringsvirksomheder.

Derfor er der intet til hinder for, at en pensionsaftale kan videreføres, selv om en heri liggende ydelsesgaranti isoleret set falder bort som følge af ugyldighed. Konsekvensen vil i så fald være, at pensionsordningerne videreføres *uden* garantiementet – dvs. enten som markedsrenteprodukter eller på grundlag af hensigtserklæringer om at forvalte pensionsindbetalingerne, *som om* de var garanterede.

I den sag, der er genstand for Finanstilsynets afgørelse af 29. november 2010, valgte *Sampension* at afskaffe de afgivne ydelsesgarantier ved en aftale med

overenskomstparterne bag pensionsordningen. I stedet har Sampension erstattet disse garantier med hensigtserklæringer. Herved sikres pensionskunderne de samme ydelser, hvis Sampension forbliver solvent (hvilket Sampension med en vis sandsynlighed ikke ville forblive efter indførelsen af *Solvens 2*-reglerne, såfremt garantierne var blevet fastholdt).

14.4.3.e. Genforhandlingsscenarier

I den almindelige formueret taler man om “hardship”, når et forhold, der indtræder efter aftaleindgåelsen, gør byrden ved at opfylde aftalen væsentligt tungere end oprindeligt forudsat. Hvor *force majeure* i hovedsagen tager sigte på enkeltstående aftaler, anvendes *hardship* i højere grad i aftaler, hvor der sker en løbende udveksling af ydelser. At konstatere at en aftaleopfyldelse er ramt af “hardship”, indebærer dog ikke i sig selv særlige retsvirkninger. Der findes ingen lovgivning om hardship. Men det kan tænkes, at sådanne retsvirkninger kan indtræde i kraft af andre regler.

Se generelt om begrebet *Mads Bryde Andersen*: Praktisk aftaleret, 3. udg. (2009), s. 411 ff., *Mads Bryde Andersen & Joseph Lookofsky* i Lærebog i Obligationsret, 3. udg. (2010), s. 190 ff. og 203 ff. og *Viggo Hagstrøm*: Obligationsrett, 2. udg. (2011), s. 323 ff. Emnet er i øvrigt indgående analyseret i et publiceret studentspeciale, der vandt Kromann & Münter-legatet 1998, nemlig *Christian Wegener*: Ændrede forholds betydning for kontraktforhold: Om hardship og hardshipklausuler.

Ved hardship er der ikke tale om, at løftegiveren umuligt kan opfylde sit løfte. Der er derimod tale om, at de ændrede forhold er så væsentlige, at de – hvis de havde foreligget på aftaletidspunktet – ville have haft afgørende betydning for parterne. Hardship er dermed et typeeksempel på et forhold, der vil udgøre en bristende forudsætning i forudsætningslærens terminologi: Havde de forhold, der nu har karakter af *hardship*, været kendt, ville løftegiver ikke have afgivet sit løfte som sket.

Når der kan være grund til at beskæftige sig med de problemstillinger, der opstår ved *hardship*, er det fordi disse regler beskæftiger sig med muligheden for at *tilpasse* en vedvarende aftale i lyset af ændrede og væsentligt mere byrdefulde vilkår. I et kommercielt aftaleforhold vil den umiddelbare konsekvens heraf være, at parterne genforhandler aftalen. I de forsøg, der har været på at kodificere *hardship*-tilfælde, er der derfor også indbygget regler om genforhandling. Ligeledes fore-

kommer det ofte i kommercielle aftaler, at parterne indsætter klausuler om hardship, se hertil *Mads Bryde Andersen*: Praktisk aftaleret, 3. udg. (2009), s. 410, med yderligere henvisninger.

Et forslag til en samlet regulering af hardship og genforhandling findes i Article 6:111 i de Principles of European Contract Law (i det følgende kaldet *PECL*), der er forberedt af Commission of European Contract Law (se bogudgivelsen fra 2000, redigeret af *Ole Lando & Hugh Beale*), s. 322. En tilsvarende regulering findes i Article 6.2.1.-6.2.3. i de af den internationale formueretlige harmoniseringsorganisation *Unidroit* fastsatte Principles of International Commercial Contracts 2010. Foreligger hardship, kan den berettigede part efter disse regler forlange *genforhandling*. Resulterer denne genforhandling ikke i et resultat, kan den berettigede part gå til domstolene med henblik på, at aftalen enten bringes til ophør, eller at den tilpasses de ændrede omstændigheder. Ønsket om genforhandling suspenderer ikke i sig selv partens pligter ifølge aftalen.

Det skal understreges, at de nævnte regler ikke har lovkraft. De udtrykker den opfattelse af *uskreven* ret, som delegationerne i det internationale institut *Unidroit* og forfatterne bag de nævnte Principles (samlet i *Commission of European Contract Law*) anser for gældende. I kommentaren til den sidstnævnte bestemmelse (s. 323 f.) erkendes det, at der er tale om en kontroversiel regel, som i et vist omfang kan siges at belønne den part, der ikke har taget et forhold – som viser sig uventet risikobetonet – i betragtning ved sin aftaleindgåelse. Heroverfor peges dog også på vanskeligheden ved at affatte klausuler – også på dette punkt – der tager alle eventualiteter i betragtning. Af samme grund tænkes det princip, som bestemmelsen udtrykker, alene anvendt i “*exceptional circumstances*”.

Man kan diskutere, i hvilket omfang disse regler udtrykker gældende dansk ret. Som anført af *Bryde Andersen & Lookofsky*, s. 191 f., har domstolene ikke nogen almindelig hjemmel til at ændre indgåede aftaler. En sådan ændringsadgang forudsætter et særligt mandat, der enten – som forudsat både i *Unidroit Principles* og i *PECL*-reglerne – tildeles en voldgiftsret eller reguleres på anden måde. Det mandat, der ligger til grund for overenskomstparternes beslutninger om at etablere *arbejdsmarkedspensionsordningerne*, kan efter omstændighederne også anvendes til at udvirke en tiltrængt ændring af et løbende aftaleforhold. I *firmapensionsaftaler* vil forhandlingen skulle ske mellem arbejdsgivervirksomheden og pensionsleverandøren. I *søjle 3*-ordninger må

forhandlingen finde sted mellem livsforsikringsvirksomheden og den enkelte pensionskunde.

Hidtil har de aftaler, der sædvanligvis indgås inden for pensionsforsikring, ikke indeholdt klausuler om hardship. I forbindelse med en vedtægtsændring i april 2012 har Lægernes Pensionskasse indført en bestemmelse om, at bestyrelsen efter en analyse fra kassens administrerende direktør og efter forudgående udtalelse fra dens ansvarshavende aktuar og den risikoansvarlige kan beslutte at lade afgivne løfter om ydelsesgaranti erstattes med en hensigtserklæring herom, såfremt beslutningen efter bestyrelsens opfattelse er påkrævet af hensyn til kassens solvens. Også uden en sådan hjemmel må det efter omstændighederne kunne antages, at den grupperepræsentant (dvs. overenskomstparterne), der har etableret en kollektiv ordning med garantier, kan udnytte sit mandat til at udvirke en sådan aftaleændring, hvis væsentlige og saglige hensyn gør sig gældende.

Begrebet “gruppeforsikring” anvendes her i en lidt anden betydning end sædvanligt i forsikringsretlig terminologi. Som anført i *Arbejdsmarkedspension*, s. 100, adskiller arbejdsmarkeds- og firmapensionsordninger sig fra de almindelige gruppeforsikringer ved, at arbejdsgiveren indbetaler pensionsbidrag for den enkelte, der vil modtage en individuel police (forsikringsoversigt). Den traditionelle gruppeforsikring vil have en police for samtlige deltagere i gruppen. I relation til spørgsmålet om grupperepræsentantens ret til at råde over forsikringen er denne forskel dog ikke afgørende. Se for et modsat synspunkt *Lisbeth Faurdal: Aktuelle temaer i pensionsretten* (2011), s. 61.

Der kan være gode grunde til at antage et sådant mandat og dermed give grundlag for at fravige afgivne ydelsesgarantier i gennemsnitsrenteprodukter. Selv om ydelsesgarantierne ikke isoleret mister deres gyldighed på aftaleretligt grundlag som følge af forudsætningssvigt, indebærer den alternative udsigt til tvangsmæssig nedskrivning af garantierne, at grupperepræsentanterne kan afgive det fornødne samtykke til en omlægning af pensionsordningerne – både for så vidt angår allerede indbetalte og fremtidige pensionsindbetalinger.

Kapitel 15.

Administration, rådgivning og ledelse

15.1. Oversigt

I en sammenligning med den offentlige forvaltning kan man sige, at private pensionsinstitutter (dvs. livsforsikringsvirksomheder og pengeinstitutter) både udfører en slags *faktisk forvaltningsvirksomhed* og træffer *afgørelser med retsvirkninger* over for kunderne. Som det vil fremgå af dette kapitel, er institutterne underlagt en række krav til denne retlige og faktiske virksomhed, der minder om forvaltningsrettens krav til offentlige myndigheder. Som også anført i afsnit 3.1.1.a. følger disse krav navnlig af tilsynsreglerne, der bl.a. regulerer institutternes kunderådgivning, interne kontrolordninger, klagebehandling og ledelse.

Det er dog kun de afgørelser, der træffes i *søje 1*-ordninger, der har forvaltningsretlig karakter i egentlig forstand. Dette kapitel behandler ikke disse *forvaltningsretlige* krav til sagsbehandlingen. Herom henvises derfor til den forvaltningsretlige litteratur, herunder navnlig *Jon Andersen, Morten Engberg, Hans Gammeltoft-Hansen, Kaj Larsen, Karsten Loiborg og Jens Olsen: Forvaltningsret*, 2. udgave (2003), *Jens Garde, Carl Aage Nørgaard & Karsten Revsbech: Forvaltningsret – sagsbehandling*, 6. udgave, (2007) og *Steen Rønsholt: Forvaltningsret, retssikkerhed, proces, sagsbehandling*, 3. udgave (2010).

En livsforsikringsvirksomhed træffer først og fremmest forpligtende *enkeltafgørelser*, når den enkelte pensionsordning etableres (se herom i afsnit 7.2.), og når virksomheden beslutter, om den vil udbetale dækninger under ordningen (jf. herom i afsnit 14.2.5.). I begge tilfælde sker der en *sagsbehandling* på grundlag af de indgåede aftaler og gældende regler. Sagsbehandlingen kan bl.a. involvere medicinske helbredsvurderinger: Ved ordningens *etablering* kan det være nødvendigt at afklare, om kunden opfylder helbredsmæssige, arbejdsmæssige,

uddannelsesmæssige eller andre betingelser for optagelse. Tilsvarende spørgsmål må afklares ved *aktivering* af risikodækninger (som f.eks. invaliditet og kritisk sygdom), se herom i afsnit 15.2.2. Undervejs kan det være nødvendigt at involvere kunden ved individuelle *omvalg* eller ved udøvelsen af den ret til medindflydelse, der findes i de medlems-ejede ordninger. Se herom i afsnit 15.3.2.g. og 15.4. I den forbindelse opstår en række spørgsmål om, hvorvidt instituttet er bundet af sin egen praksis. Se herom i afsnit 15.2.4.

Pensionsinstitutters *faktiske* forvaltningsvirksomhed består i *at* modtage og regnskabsføre pensionsindbetalingerne, *at* gennemføre hensigtsmæssige investeringer, og *at* tilrettelægge administrationen i overensstemmelse med de aftalte og navnlig tilsynsmæssige rammer. En stor del af denne forvaltningsvirksomhed kommer ikke til udtryk over for kunderne, men ligger til grund for det offentlige tilsyn, der er beskrevet i kapitlerne 8-10 og 12-13. Kunderne møder primært pensionsadministrationen, når pensionsordningen *etableres*, når der skal udøves *valg* inden for dens rammer (f.eks. om begunstigelsesindsættelse eller tilkøb), eller ved *udbetaling*. Som led i de nødvendige beslutninger herom er der behov for en rådgivning fra instituttet, der i praksis flyder sammen med dens øvrige sagsbehandling. Disse spørgsmål behandles i afsnit 15.3.

Ligesom forvaltningsretten regulerer myndighedernes kompetence til at træffe afgørelser på grundlag af en lovhjemmel, er det i pensionsinstitutternes verden væsentligt at afklare, hvilke beføjelser (og dermed hvilken magt) pensionsordningerne henlægger til de forskellige instanser i og omkring pensionsinstituttet, og hvilke retlige rammer der gælder for udøvelsen af disse beføjelser. Som nærmere redegjort for i afsnit 6.1. og 6.2. udspringer både de obligatoriske arbejdsmarkedspensionsordninger og firmapensionsordningerne af komplicerede aftalekomplekser, der også involverer arbejdsgivere og faglige organisationer. I en sammenligning med den offentlige ret kan man sige, at de sidstnævnte parter optræder som den "lovgivende" magt, der har skabt disse pensionsordninger med virkning for de enkelte kunder, medens pensionsinstituttet spiller rollen som "udøvende" magt. Og ligesom troværdigheden af den magt, der udøves i det politiske liv, bygger på et demokratisk mandat udøvet ved frie valg, er der opbygget demokratiske strukturer, der sikrer en vis medindflydelse fra de berørte. Disse spørgsmål behandles i afsnit 15.4.

I den offentlige forvaltning har borgerne almindeligvis adgang til at

påklage afgørelser til administrative klageorganer. Tilsvarende regler for interne klageinstanser er indført om afgørelser truffet af pensionsinstitutter i den finansielle sektor i *søjle 2 og 3*, se hertil afsnit 15.5. Som anført i afsnit 1.3.3.d. og 1.3.3.e. kan institutternes afgørelser over for forbrugere indbringes for *Ankenævnet for Forsikring*, der er oprettet som privat godkendt klagenævn af Forbrugerrådet og Forsikring & Pension, og for Pengeinstitutankenævnet. *Pengeinstitutankenævnet* er oprettet af Finansrådet, Sammenslutningen Danske Andelskasser og Forbrugerrådet. Begge ankenævn er i overensstemmelse med § 5 i lov om forbrugerklager (jf. lovbekendtgørelse nr. 1095 af 8. september 2010 med senere ændringer) godkendt af Økonomi og Erhvervsministeren til at behandle klager. Hertil kommer de regler, der ved lov er fastsat for de myndigheder, der træffer afgørelser i *søjle 1*. Reglerne herom præsenteres i afsnit 15.5.

Et særligt element angår de *interne* kontrolelementer, der er pålagt institutterne ved den finansielle tilsynslovgivning. Livsforsikringsvirksomheder har ikke alene pligt til at have en *ansvarshavende aktuar*. De skal også udpege et *revisionsudvalg* til at overvåge en række forhold vedrørende regnskabsaflæggelsen. Disse regler omtales under 15.6.

15.2. Sagsbehandling

15.2.1. Beslutning og sagsbehandling

Med sagsbehandling sigtes i det følgende på det forløb, der leder pensionsinstituttet til at træffe afgørelse på grundlag af vilkårene for et finansielt produkt. Hvor offentlige forvaltningsmyndigheder træffer afgørelser på grundlag af *lovregler*, vil private pensionsinstitutter træffe afgørelser på grundlag af en anden type retsregel, nemlig den (privatretlige) *aftale*, der gælder i forhold til kunden. Enhver sagsbehandling hos instituttet må respektere denne aftale.

Hvis et aftalevilkår overlader instituttet et opfyldelsesvalg eller skøn (f.eks. om, hvorvidt der foreligger en erhvervsvennedsættelse), må det udøves i overensstemmelse med aftalens *øvrige vilkår* og – hvis de ikke regulerer forholdet – i overensstemmelse med de principper, der kan udledes af aftalen ved *udfyldning*. Som nærmere redegjort for i *Grundlæggende aftaleret*, s. 343, må man her se på, hvad der gennemsnitligt forventes at tjene parternes interesser bedst. I den forbindelse må man tage hensyn til parternes typiske *forudsætninger* ved aftaleindgåelsen og til gældende sædvaner.

Fordi aftaler om livsforsikring er genstand for en så indgående offentligretlig regulering, spiller de offentligretlige regler en væsentlig rolle for aftaleudfyldningen. Denne indflydelse er særligt mærkbar i den forsikringstekniske administration, jf. herom i kapitel 9 og bemærkningerne i afsnit 3.1.1.a.

15.2.2. Særligt om helbreds vurderinger

Forsikringsaftaler med dækninger for arbejdsudygtighed og alderspension er *personforsikringer*, der både ved aftaleindgåelsen og ved udbetalinger kræver sagsbehandling vedrørende forsikringstagerens person. Bl.a. kan det være nødvendigt at foretage medicinske vurderinger af hans helbredsmæssige forhold. I pensionsordninger, der kun *optager* kunder efter helbreds vurdering, er en sådan vurdering nødvendig på aftaletidspunktet. Helbredserklæringen markerer dermed grundlaget for livsforsikringsvirksomhedens tekniske antagelse af den enkelte forsikringstager. Dernæst er helbreds vurderinger nødvendige før udbetaling for erhvervsevnetab.

Helbreds vurderinger foretages normalt af speciallæger tilknyttet livsforsikringsvirksomheden. Grundlaget er ofte retningslinjer udarbejdet i det samarbejde mellem livsforsikringsvirksomheder, der sker i regi af *Helbred og Forsikring*. Helbred og Forsikring er en selvstændig forening, som rådgiver forsikringsaktieselskaber og pensionskasser om den medicinske vurdering af forsikringskunders helbred i forbindelse med tegning af personforsikringer. Se hertil *Inge Brabrand & Klaus Jørgensen* (2006), s. 130 f. Hver forsikringsvirksomhed har sine egne retningslinjer herfor. Jo flere deltagere i en pensionsordning, desto mindre "spekulationsrisiko" og desto færre helbredsoplysninger. Der afgives normalt ikke helbredsoplysninger ved almindelige lønreguleringer. Mange forsikringsvirksomheder vil dog stille krav herom, hvis lønnen inden for et år stiger mere end ca. 25 %, se a.st. s. 143.

Forsikringsvirksomheder må alene anmode om, indhente eller modtage og bruge oplysninger om en kundes og eventuelt dennes families *nuværende og tidligere helbredstilstand*. Derimod må en livsforsikringsvirksomhed ifølge FAL § 3a ikke i forbindelse med eller efter indgåelse af en forsikringsaftale anmode om, indhente eller modtage og bruge oplysninger, der kan belyse en eventuel kundes arveanlæg og risiko for at udvikle eller pådrage sig sygdomme, herunder kræve undersøgelser som er nødvendige for at tilvejebringe sådanne oplysninger. Dette forbud omfatter f.eks. anvendelse af gentest mv., der udføres

med henblik på at vurdere en rask persons arveligt betingede risiko for senere at blive syg. Om behandlingen af disse oplysninger gælder i øvrigt reglerne i lov om behandling af personoplysninger (nr. 429 af 31. maj 2000 med senere ændringer). Oplysninger om helbredsmæssige forhold anses her som følsomme oplysninger, for hvilke der gælder særlige regler, se herom lovens § 7.

Mange (større) livsforsikringsvirksomheder har særlige *afdelinger*, der håndterer antagelser. Opgaven med at behandle disse dele af pensionsadministrationen kan være ganske betydelig. Helbredserklæringen vil enten føre til et afslag på optagelse eller til en antagelse på normale eller skærpede vilkår i pensionsordningen.

Nogle livsforsikringsvirksomheder følger *retningslinjerne af Videncenter for Helbred og Forsikring*. Retningslinjerne er interne, men kendes blandt medarbejdere i livsforsikringsvirksomheder som henholdsvis “Gul bog” (til sagsbehandlere) og “Blå bog” (til læger, herunder virksomhedens lægekonsulenter). Andre livsforsikringsvirksomheder har deres egen acceptpolitik, hvilket kan skyldes forpligtelser overfor genforsikringsselskaber.

I praksis opdeler man antagelser i D- og I-tavler, hvor de respektive tavler henviser til dødsfaldsrisiko og invaliditetsrisiko.”I” refererer til livsforsikringsvirksomhedens invaliditetsrisiko, mens “D” refererer til dødsfaldsrisikoen. Inden for disse to tavler gives en “tavlekarakter” i en skala fra 0-8, hvor tavle 0 er normaltavlen og tavle 8 udtrykker den højeste forsikringsrisiko for henholdsvis dødsfald og invaliditet opstået i forsikringstiden. Får forsikrede karakteren 0, antages han at have et normalt helbred, hvilket bevirker normal antagelse. Tavle 1 er et udtryk for en lettere forhøjet risiko (overdødeligheds- og overinvalidiseringsrisiko), men stadig inden for rammerne af en normal antagelse. Tavle 2 udtrykker en klart forhøjet risiko, hvorfor præmien stiger. Tavle 3 udtrykker en endnu mere forhøjet risiko og så fremdeles. Får forsikrede to tavlerabatter, vil en bedømmelse på eksempelvis D3/I3 føre til D1/I1, som bevirker normal antagelse. Kan vurderingen af forsikredes helbred ikke rummes inden for de 8 tavler, gives karakteren “A” (afslag). At helbredsbedømmelsen f.eks. er “D4/IA” indebærer, at kunden har fået afslag på at oprette invaliditetsdækninger og skal betale fire gange så meget i præmie for dødsfaldsdækningerne.

Inden helbredsoplysningerne afgives ved tegning af personforsikring pålægger § 27, stk. 2, i god skik-bekendtgørelsen forsikringsvirksomheden at udlevere en *kundevejledning* til kunden om afgivelse af helbredsoplysninger. Afgives helbredsoplysninger telefonisk eller på an-

den måde, hvor kunden ikke umiddelbart kan få kundevejledningen udleveret, skal vejledningen fremsendes til kunden i papirformat eller på andet varigt medium, jf. bekendtgørelsens § 27, stk. 3.

Når kunden er optaget i pensionsordningen, og forsikringsbegivenheden indtræder, kan det være nødvendigt at underkaste kunden en ny helbrevsvurdering med henblik på at afklare kundens erhvervsevnetab (omfanget af arbejdsudygtighed mv.). Også her inddrages de speciallæger, der er tilknyttet forsikringsvirksomheden.

15.2.3. Lighedsgroundsætning?

Hvis et vilkår i en forsikringsaftale er *utvetydigt*, vil det føre til ensartede beslutninger i de sager, der afgøres korrekt på grundlag af det. I disse sager vil de enkelte pensionskunder derfor blive behandlet *lige*. Men når et forsikringsvilkår er tvetydigt, eller der skal foretages faktiske bevisvurderinger, som kan give anledning til tvivl, kan afgørelserne falde forskelligt ud, afhængigt af hvordan denne tvivl afklares. Man kan da spørge, om der består en almindelig lighedsgroundsætning, der forpligter livsforsikringsvirksomheden til i sin sagsbehandling så vidt muligt at udøve sådanne *skøn* på samme måde.

Som anført i afsnit 9.3. følger det af § 8, stk. 1, i lov om ligebehandling af mænd og kvinder i forbindelse med forsikring, pension og lignende finansielle ydelser, at der i arbejdsmarkedspensionsordninger som udgangspunkt ikke må finde forskelsbehandling sted på grundlag af *køn* med hensyn til fastsættelse og beregning af bidrag og ydelser. I den praktiske forsikringsadministration afskærer denne regel både de kommercielle og medlemsejede institutter fra at anvende kønskriterier i beslutningen om at yde forsikringsdækning. Vejledningen til god skik-bekendtgørelsens § 3, stk. 1, antager herudover, at det strider mod generalklausulen om god skik at diskriminere kunder på baggrund af *nationalitet*.

I andre spørgsmål kan lighedsvurderingen bero på, om der er tale om medlemsejede eller kommercielle forsikringsvirksomheder.

I *medlemsejede* livsforsikringsvirksomheder (som f.eks. tværgående pensionskasser) vil der være en formodning om, at pensionsordningerne administreres efter ensartede vilkår. Dette princip fremgår for det første af FIL § 304 ved reglen om, at tværgående pensionskasser skal "sikre pension efter ensartede regler for alle medlemmerne". For det andet følger det af den *foreningsretlige lighedsgroundsætning*, hvorefter medlemmerne i en forening skal behandles lige, medmindre der

er saglig grund til forskelsbehandling. Et medlem eller en bestemt medlemsgruppe må herefter som udgangspunkt ikke tilgodeses, medmindre dette er objektivt og sagligt begrundet. Se nærmere hertil afsnit 15.4.5.e.

Den foreningsretlige lighedsgrundsætning gælder som udgangspunkt også for *medlemsejede livsforsikringselskaber*, hvor overskud og tab kommer kollektivt til gavn henholdsvis skade, medmindre andet fremgår af vedtægterne. At disse virksomheder ikke er etableret som pensionskasser skyldes først og fremmest ønsket om at opnå en mere effektiv beslutningsstruktur. Målet har ikke været at udbyde individuelle løsninger med hertil tilpasset individuel hensyntagen. Derfor må der her ligeledes gælde en *formodning* om, at ingen medlemmer skal have særlige begunstigelser, der ikke har hjemmel i de vilkår, som alle medlemmer er underlagt. Dette princip udelukker (heller) ikke den medlemsejede virksomhed fra pr. *kulance* og på et objektivt og sagligt grundlag at træffe enkeltafgørelser til fordel for enkelte kunder, hvis blot sådanne afgørelser også kunne og ville være truffet over for andre kunder i en tilsvarende situation.

Derimod har *kommercielle* livsforsikringsvirksomheder i højere grad mulighed for at tage individuelle hensyn i deres sagsbehandling i det omfang udgiften hertil bliver betalt af egenkapitalen og ikke af de andre kunder. Et kommercielt institut vil således godt kunne administrere en invalidedækning på én måde i relation til en type af kunder og på en anden måde i relation til andre kunder, selv om invalidedækningen beror på samme aftaleretlige grundlag. Det ses f.eks. ofte, at livsforsikringsaktieselskaber i forbindelse med indgåelse af aftaler om firmapensionsordninger giver forskellige omkostningsrabatter baseret på bl.a. stordriftsfordele, forretningspolitiske overvejelser og konkurrencesituationen. Jo større aftalen om en firmapensionsordning er (både målt i antallet af medarbejdere, der er omfattet af pensionsordningen, og – især – i størrelsen af de samlede pensionsbidrag, der skal administreres), desto større vil omkostningsrabatten være, idet det er billigere for en livsforsikringsvirksomhed at administrere en stor aftale om en firmapensionsordning end f.eks. 10 mindre aftaler.

15.2.4. Praksisændringer

En særlig problemstilling opstår, når en forsikringsvirksomhed i en periode har praktiseret én fortolkning af sine vilkår eller i øvrigt udøvet en aftalt skønskompetence, men pga. ændringer i lovgivning eller prak-

sis vælger at fortolke anderledes. Som anført i *Arbejdsmarkedspension*, s. 216, kan det ikke antages, at en forsikringsvirksomhed til enhver tid er *låst fast* til at følge den praksis, som virksomheden én gang har etableret, når der som følge af udefra kommende faktorer (f.eks. en ny lovgivning eller domspraksis) er grundlag for at anlægge et nyt syn på en sagstype.

Her kan det være relevant at se på retsstillingen for offentlige myndigheder, hvor der findes en veludbygget retspraksis (navnlig på det skatteretlige område) om myndighedernes ret til at anlægge ændrede vurderingskriterier på bestemte fortolknings- og skønsspørgsmål. *U 1973.18 H* udtaler generelt, at skattevæsenet lovligt kunne ændre praksis vedrørende fradrag for løbende ydelse til stiftere ved virksomhedsomdannelse. Tilsvarende antager *U 1983.8 H*, at en ligningspraksis, der havde rod i en landsskatteretskendelse, kunne ændres, da landsskatteretspraksis ændredes. Da den nye praksis (der var kundgjort i et cirkulære) medførte en "væsentlig ændring i kommanditisters skatteretlige stilling", kunne dette dog ikke ske med tilbagevirkende kraft. Omvendt fandt *U 1973.18 H*, at en tidligere skatteretlig praksis havde været så utilstrækkeligt begrundet, at den kunne ændres også med virkning for selskaber, der uden indsigelse havde nydt godt af den. Se også *U 1969.108 H*, hvor den ændrede skattepraksis var fastslået ved en senere landsskatteretskendelse. Denne ændrede ligningspraksis fik ikke tilbagevirkende kraft.

For pensionsinstitutternes administration er det næppe nødvendigt at stille krav om, at der – som i de citerede domme – foreligger en bindende retsafgørelse som grundlag for en praksisændring. En principiel vedtagelse i instituttets ledelse baseret på saglige vurderinger af de kriterier, der må spille ind ved aftaleudfyldningen, må være tilstrækkelig. Navnlig må instituttet have en forholdsvis vid frihed til at ændre praksis (og – inden for de retlige muligheder, der består herfor – vilkår) ved ændringer i den omkringliggende lovgivning.

Som anført i *Arbejdsmarkedspension*, s. 217 f., kan der være behov for at varsle kunderne om praksisændringer, f.eks. når instituttet anlægger en *ny fortolkning* af eksisterende forsikringsbetingelser. I en sammenligning med forvaltningsretten må varigheden af et sådant varsel for det første bero på, om ændringen har *væsentlig* betydning for pensionskunderne. Jo tættere pensionskunden er på tidspunktet for ordningens aktivering, desto længere varsel må der gives kunden for gennemførelse af ændrede fortolkninger mv. Dernæst må det til-

lægges betydning, om oplysning om den nye praksis med rimelighed har kunnet meddeles *tidligere*.

15.3. Rådgivning

15.3.1. Karakteristik

15.3.1.a. Rådgivningsopgaven

Fordi pensionsaftaler er så komplicerede og har så vidtrækkende konsekvenser frem i tiden, og fordi den typiske pensionskunde (og den typiske arbejdsgivervirksomhed, der indgår en firmapensionsaftale) sjældent kan overskue disse konsekvenser, er der behov for rådgivning fra instituttet, både ved pensionsordningens etablering og under den efterfølgende administration. Dette behov består, uanset om aftalen involverer et pengeinstitut eller en forsikringsvirksomhed, og uanset om den indgår med den sikrede selv eller via dennes interesserepræsentant (f.eks. arbejdsgivervirksomheden eller en faglig organisation).

Som nævnt i afsnit 15.3.2.a. pålægger offentligretlige regler de finansielle virksomheder at yde denne rådgivning. Opgaven er vanskelig. Dokumenter, der forklarer indholdet af pensionsordninger er ofte svære at forstå for kunderne (hvis de overhovedet læses). Og selv om kunden selv melder sig med et informationsbehov (f.eks. om en aktuel begunstigelsesindsættelse), er det langtfra sikkert, at han forstår oplysningerne (f.eks. om betydningen af at indsætte “nærmeste pårørende”). Hertil kommer, at der ofte sker misforståelser i mundtlig kunderådgivning.

Penge- og Pensionspanelet har gennemført to spørgeskemaundersøgelser vedrørende danskernes interesse i den information, de modtager fra deres pensionsudbyder (Penge- og Pensionspanelets 1. barometer fra 2008, og Penge- og Pensionspanelets 2. barometer fra 2009). 49 % af de adspurgte afviser at have interesse i den information, de modtager fra deres pensionsudbyder, 47 % afviser, at den information, de modtager fra deres pensionsudbyder, betyder meget for dem, 39 % afviser, at pensionsinformation er vigtig og 35 % afviser, at informationen fra deres pensionsudbyder er relevant. Se også den undersøgelse, der er gengivet i ATP's Faktum, nr. 107 (august 2012), der viser, at danskerne i gennemsnit bruger 1-2 timer om året på deres pension.

Oversigtsmæssigt kan man sondre mellem to typer af rådgivning: Salgsrådgivning og kunderådgivning.

Salgsrådgivningen – som primært sker ved indgåelse af individuelle pensionsordninger i *søjle 3* – tager som navnet antyder udgangspunkt i en salgssituation, hvor instituttet typisk vil forsøge at overbevise kunden om det hensigtsmæssige i at indgå en aftale om køb af et bestemt produkt. At rådgivningen dermed har et element af markedsføring i sig, rejser spørgsmålet, om den overhovedet kan karakteriseres som rådgivning, jf. i det hele *Lennart Lynge Andersen & Peter Møgelvang-Hansen: Finansiell rådgivning. Et debatoplæg om pengeinstitutternes rådgivningsansvar* (1997). Denne karakteristik kan måske forekomme anstrengt, hvis kunden selv henvender sig til instituttet, hvorimod den rammer mere præcist, hvis henvendelsen går den anden vej, se herved *U 2002.388 H*, hvor en bank, der henvendte sig til en kunde med et investeringsprojekt (der viste sig tabsgivende) dermed blev “rådgiver” for kunden.

Normalt vil der ikke være grundlag for at knytte erstatningsansvar til salgsrådgiveren, hvis den ikke fører til aftaleindgåelse. I forsikringsvirksomheder er det normalt *assurandører*, der står for dette salg. I pengeinstitutter forstås det af medarbejdere, der også varetager kunderådgivning, såkaldte *bankrådgivere*.

Kunderådgivningen tager udgangspunkt i en aftale, som kunden i forvejen har indgået med instituttet, som dermed allerede optræder som pensionsleverandør. Rådgivningen sker i så fald som led i dette aftaleforhold, inden for dets grænser og som en del af instituttets samlede ydelse. Det betyder bl.a., at kundens eventuelle ret til erstatning for tab ved mangelfuld rådgivning må baseres på reglerne om erstatning i kontraktsforhold.

Både salgs- og kunderådgivningen er på forhånd underlagt en række begrænsninger som følge af dens mere eller mindre specifikke *formål* og som følge af rådgiverens uddannelsesmæssige *forudsætninger*, jf. herved også bekendtgørelse nr. 346 af 15. april 2011 om kompetencekrav til personer, der yder rådgivning om visse investeringsprodukter (denne bekendtgørelse finder dog alene anvendelse for pengeinstitutter og fondsmæglerselskaber). Rådgiveren forventes generelt at kende produktets egenskaber i et detaljeringsniveau som det, der (for så vidt angår forsikringsprodukter) er anlagt i denne bogs kapitel 7. Fokus er dels på de væsentligste *aftalevilkår*, dels på de væsentligste *skatteretlige* aspekter. Stilles der mere komplicerede spørgsmål, skal instituttet markere, at man ikke kan rådgive herom.

Hvor forsikringsrådgivere (i medlemsejede institutter ofte kaldet

“medlemsrådgivere”) normalt har en praktisk uddannelse suppleret med kurser på Forsikringsakademiet, der målrettes de enkelte produkter og sagsbehandlingssituationer, har bankrådgivere en praktisk *erhvervsuddannelse* bag sig kaldet Finansuddannelsen. Det siger sig selv, at en sådan uddannelse ikke giver grundlag for mere omfattende analyser af f.eks. skatte- og afgiftsretlige konsekvenser, arveforhold og generationsskifte.

Hertil kommer, at der kan være praktiske begrænsninger i rådgivningens intensitet. Som følge af den specialisering, der er gennemført i forsikringsvirksomheder og pengeinstitutter, vil medarbejderen som regel kun kunne rådgive om ganske enkelte *produkter* og udføre bestemte standardiserede *sagsbehandlingsopgaver*. Ligeledes kan der være grænser for, hvor megen *tid* der kan sættes af til den enkelte rådgivning. Rådgiveren vil normalt hente sit faktuelle grundlag for rådgivningen ét sted, nemlig i instituttets it-system og kan derfor ikke forventes at besidde et større faktisk overblik over kundens situation end det, der finder udtryk heri. Det er normalt ikke opgaven at redegøre for konkurrerende udbyderes produkter. Rådgivningspligten er formentlig noget mere omfattende ved indgåelse af firmapensionsaftaler, bl.a. pga. disse aftalers mere vidtgående økonomiske konsekvenser.

Der er vistnok almindelig enighed om, at de finansielle institutters rådgivning dermed adskiller sig afgørende fra den, der leveres af f.eks. revisorer og advokater. Se herved i *Nina Dietz Legind* i Camilla Hørby Jensen (red.): *Bankjura – udvalgte emner* (2010), s. 465 f. Revisorer og advokater rådgiver mod særskilt *vederlag*, forventes at være *uafhængige* (og dermed uden interesse i afsætningen af det enkelte produkt) og skal levere den rådgivning, der er *nødvendig* for at løse klientens problem (snarere end det *praktisk mulige*). Ligeledes forventes revisorer og advokater at sætte sig ind i *alle forhold*, der har relevans for klientens problem (således som det er formuleret i rådgivningsopdraget). Det pålægger dem bl.a. en pligt til selv at undersøge klientens situation.

Over en bred kam ville pensionskunder utvivlsomt få bedre og mere uafhængig salgs- og kunderådgivning om deres pensionsforhold ved at søge en sådan bistand hos advokater, revisorer eller andre pensionskyn-dige rådgivere. Men i praksis sker det sjældent. En sådan rådgivning er kostbar, og ingen forventer hverken at en pensionskunde eller et firma (som part i en firmapensionsaftale) afholder denne omkostning. Denne antagelse begrundes bl.a., at erstatningsberettigede pensionskunder, der har søgt advokatbistand, normalt ikke får refunderet advokatud-

gifter, når et opstået problem løses udenretligt eller under nævnsbehandling, se f.eks. AK 75.449 (30.12.09).

Af disse grunde er pensionsinstituttet *de facto* den primære rådgiver for private pensionskunder, og i et vist omfang også for erhvervsmæssige parter i firmapensionsaftaler. Derfor er det for det første afgørende, at instituttet lever op til denne pligt – både i tilfælde, hvor kunden melder sig med et informationsbehov, og når det (ud fra hans situation) er åbenbart, at han står med det. For det andet er det vigtigt ikke at stille større krav til institutternes rådgivning end rimeligt, givet de førnævnte uddannelsesmæssige, ressourcemæssige og tekniske begrænsninger.

Rådgivningsopgavens kompleksitet beror på produktet. Jo flere *egenskaber*, kunden skal tage stilling til i forbindelse med sit køb, desto større er salgsrådgivningsopgaven. Det samme gælder, jo flere *valg* kunden senere skal træffe. For begge rådgivningstyper giver de kollektive pensionsordninger stordriftsfordele: Instituttet kan nedbringe udgifterne til kunderådgivning, når hovedparten af den blot skal præsteres én gang (nemlig når pensionsordningen etableres og da over for de kompetente interessevaretagere, nemlig overenskomstparterne eller en arbejdsgiver). Dermed ligger de enkelte dækninger fast, og tilbage står et informationsbehov, der kan løses via pjecer, hjemmeside og anden oplysningsvirksomhed. Tilsvarende svinder behovet for kunderådgivning, når der kun er få muligheder for at disponere.

De offentligretlige regler tager højde for sådanne forskelligheder. Vejledningen til god skik-bekendtgørelsen præciserer i tilknytning til § 7, at der i obligatoriske ordninger ikke er grund til at foretage en behovsafdækning, og at der i ordninger uden valgmuligheder normalt alene er behov for at oplyse den enkelte forsikrede om muligheden for at indsætte en begunstiget. Information herom kan gives i standardiseret form.

I det følgende behandles nogle af de regler, som regulerer pensionsinstitutters rådgivning.

15.3.1.b. Retsgrundlaget

Som nærmere beskrevet i afsnit 13.2.5, 13.3. og 14.2.1. er livsforsikringsvirksomheder underlagt en offentligretlig pligt til både at *rådgive* og *informere* deres kunder. Reglerne følger af flere regelsæt, hvor Finanstilsynets bekendtgørelse om god skik for finansielle virksomheder er det mest centrale. Den suppleres med Finanstilsynets vejledning nr. 86 af 13. oktober 2009 og med § 12, stk. 1, i bekendtgørelse nr. 1281

af 9. december 2009 om beskatningen af pensionsordninger (se herom i afsnit 13.2.5.).

God skik-bekendtgørelsen regulerer ifølge § 1, stk. 2, både private og erhvervsmæssige kundeforhold (hvis de ikke adskiller sig væsentligt fra private kundeforhold). Aftaler om firmapension indgås med en arbejdsgivervirksomhed, der normalt ikke selv driver finansiell virksomhed (lige så lidt som en privatkunde gør), idet virksomheden varetager sine ansattes interesser ved aftaleindgåelsen. Derfor gælder bekendtgørelsen også for aftaler mellem en firmapensionsleverandør og en virksomhed.

Selv om god skik-reglerne er offentligretlige, er der ingen tvivl om, at de fastlægger en standard, der vil indgå i den *erstatningsretlige* vurdering af, om forsikringsvirksomheden har handlet culpøst, og i den *aftaleretlige* vurdering af, om den har optrådt på en måde, der giver kunden ret til at frigøre sig fra en aftale. Se herved afsnit 3.1.1.a. og 13.2.6. og de indledende bemærkninger til vejledningen om god skik-bekendtgørelsen.

15.3.1.c. Rådgivningsbegrebet

§ 7, stk. 1, i god skik-bekendtgørelsen definerer rådgivning som “anbefalinger, vejledninger, herunder oplysninger om risici forbundet med en disposition, og oplysninger om umiddelbare konsekvenser af kundens valgmuligheder.” Begrebet omfatter både salgsrådgivning og kunderådgivning. Dets essentielle kendetegn er i alle tilfælde, at rådgiveren leverer information til kunden, som denne forventes at disponere på grundlag af. Informationen kan både foreligge som generelle og som specifikke anbefalinger, vejledninger og oplysninger. Dispositionen kan enten gå ud på, at kunden indgår en *aftale* (salgsrådgivning) eller *træffer et valg* (kunderådgivning). Det er ikke afgørende, om dispositionen foretages aktivt, eller ved at kunden udviser *passivitet* i en situation, hvor han med fordel kunne have indgået en aftale eller disponeret. Består der en rådgivningsforpligtelse, indebærer den også en pligt til at *fraråde* kunden en åbenbart uhensigtsmæssig disposition, selv om kunden selv markerer et ønske om at træffe den, se hertil *U 2002.65 H* og *Tanja Jørgensen* i *U 2008B*, s. 368 ff., bl.a. med omtale af god skik-reglernes regulering af dette spørgsmål.

Som begrebet er defineret, omfatter rådgivning både den *individuelle* rådgivning, der specifikt tager sigte på kundens problemstilling, og den *generelle* rådgivning, der orienterer om de vilkår mv., der gælder for et livsforsikringsprodukt. Bekendtgørelsen forudsætter, at instituttets

rådgivning almindeligvis udmøntes på skrift. Det vil normalt ske i *standardiserede* dokumenter henvendt til den enkelte sikrede med udgangspunkt i dennes pensionsordning eller konto og med angivelse af individuelle talopgørelser. Er der ved aftalens indgåelse ydet *individuel* rådgivning, følger det af § 6, stk. 1, 3. pkt., at “væsentlige forudsætninger for rådgivningen” skal nedfældes i aftalen eller fremgå af bilag til aftalen i enten papirformat eller på andet varigt medium.

Reglerne afskærer ikke instituttet fra at rådgive *mundtligt*. Men i det omfang en mundtlig rådgivning fører til et andet (og dermed individuelt) resultat end det skriftlige materiale, bør den bekræftes skriftligt. Den generelle rådgivning forventes derimod at være omfattet af aftalegrundlaget i form af standardiserede dokumenter. Som anført i afsnit 14.2.4. står kunden derfor med en bevismæssig udfordring, hvis han gør gældende, at indholdet af et råd fraviger de almindelige vilkår. Det gælder navnlig, når det hævdes, at rådet alene er givet mundtligt. Hvis instituttet bestrider at have givet et mundtligt råd, og der ikke kan føres andet bevis herfor, er det normalt ikke muligt for en kunde at løfte bevisbyrden, se f.eks. AK 75.700 (16.11.09), AK 61.948 (1.6.04) og AK 65.317 (25.7.05).

Også advokater er forpligtede til at sikre beviset for deres rådgivning. I *U 2000.424V* fandtes en advokatfuldmægtig erstatningsansvarlig for at råde et ægtepar (hvor M var insolvent og H velhavende) til at oprette skilsmissesæreje og ikke almindeligt særeje. Advokatfuldmægtigen forklarede under sagen, at parret havde ønsket denne konstruktion, men kunne ikke føre bevis for dette særlige ønske, der reelt betød, at H ved M's død måtte aflevere halvdelen af sin formue til dennes kreditorer. Derfor ansås forholdet for erstatningspådragende.

God skik-bekendtgørelsens § 7, stk. 4, tillader en finansiell virksomhed at *udbyde produkter* med standardiseret information med lille eller ingen tilknyttet individuel rådgivning. I så fald skal den gøre særskilt opmærksom på disse begrænsninger.

15.3.1.d. Grundlæggende krav

De *offentligretlige* krav til pensionsinstitutternes rådgivning følger af god skik-bekendtgørelsens kapitel 3. Som forklaret i afsnit 13.2.5. skal instituttet bl.a. orientere om, hvilke risici der er forbundet med forskellige dispositioner (§ 7, stk. 1), samt de skattemæssige dispositioner (§ 12). Rådgivningen skal give kunden et godt grundlag for at disponere

(§ 7, stk. 3), men den er ikke til hinder for, at virksomheden udbyder produkter med standardiseret information med lille eller ingen tilknyttet individuel rådgivning. I så fald skal virksomheden blot udtrykkeligt gøre opmærksom på disse begrænsninger (§ 7, stk. 4).

Før instituttet rådgiver kunden, skal det anmode kunden om at oplyse om sin økonomiske situation, sin erfaring med de relevante finansielle ydelser, sit formål med at få ydelsen leveret samt (hvor det er relevant) sin risikovillighed, jf. bekendtgørelsens § 8, stk. 1. Omfanget og karakteren af de oplysninger, instituttet i øvrigt indhenter som grundlag for sin rådgivning, kan afpasses efter den viden, som kunden besidder, og de oplysninger, som den finansielle virksomhed allerede har modtaget (§ 8, stk. 2). Dermed kan instituttet tage hensyn til den viden, som en kyndig kunde må formodes at have og dermed spare denne fra en mere grundlæggende indføring i kendte temaer.

Instituttet kan lægge kundens oplysninger til grund, medmindre de er åbenbart urigtige (§ 8, stk. 3). Det er altså ikke meningen, at instituttet generelt skal anvende ressourcer på at få verificeret en kundes oplysninger.

Ifølge § 9 i god skik-bekendtgørelsen skal rådgivningen tage udgangspunkt i de relevante oplysninger, der indhentes, “og det kendskab, den finansielle virksomhed i øvrigt har til kundens forhold.” Dermed udmøntes det såkaldte “*kend din kunde*”-princip for alle typer af finansielle virksomheder, og herunder både for pengeinstitut- og forsikringsprodukter. Princippet indebærer *dels*, at instituttet skal rådgive kunden om væsentlige forhold, som det må gå ud fra, at kunden ikke selv forstår eller kan overskue, *dels* at det skal sætte sig i kundens sted, når der skal træffes valg, f.eks. om omfanget af en forsikringsdækning eller om et investeringsvalg. Rådgivningsopgaven stiger dermed i takt med de frihedsgrader, der overlades kunden.

I AK 75.637 (2.11.09) ansås SEB Pension f.eks. erstatningsansvarligt at have rådet den 59-årige klager til at omlægge sin 2 mio. kr. store pensionsopsparing til et markedsrenteprodukt. Nævnet fandt, at instituttet måtte bære risikoen for, at kunden forstod betydningen af at overføre “så store pensionsmidler” til et markedsrenteprodukt, herunder i henseende til risikoen for negative afkast.

Instituttet har først og fremmest pligt til at kende indholdet af sine egne produkter og af den lovgivning (herunder skatteretlig lovgivning), der omgiver disse produkter. Det har derimod ikke pligt til at kende

andre institutters produkter i detaljer. Fordi der ikke består en sådan forpligtelse er det uheldigt, at salgsrådgivere udadtil optræder som “kunderådgivere”, jf. den berettigede kritik af nogle institutters praksis hos *Lennart Lynge Andersen & Peter Møgelvang-Hansen: Finansiell rådgivning. Et debatoplæg om pengeinstitutternes rådgivningsansvar* (1997), s. 16 ff.

U 2008.220 H frifandt et pengeinstitut (Nordjyske Bank) for erstatningsansvar for det økonomiske tab, som en kunde led ved i forbindelse med et bankskift fra Danske Bank at have opsagt en erhvervsevnetabsforsikring, der kunne have dækket en efterfølgende arbejdsulykke. Forsikringen var tegnet i Danica Pension i forbindelse med en kapitalpensionskonto i Danske Bank. Det fandtes ikke godtgjort, at Nordjyske Bank blev orienteret om eller på anden måde var bekendt med, at der til kapitalpensionskontoen i Danske Bank var knyttet en erhvervsevnetabsforsikring hos Danica. Højesteret bemærker, at der ikke var forelagt oplysninger, om at det i 1995 var “almindeligt forekommende”, at der til en kapitalpensionskonto i et pengeinstitut var knyttet en erhvervsevnetabsforsikring, og om at det skulle være kutyme, at et pengeinstitut, som af en kunde blev anmodet om at overføre en kapitalpensionskonto fra et andet pengeinstitut, ved forespørgsel til dette eller til kunden undersøgte, om der til kontoen var knyttet en erhvervsevnetabsforsikring. Havde sådanne oplysninger foreligget, kunne sagen måske være faldet anderledes ud.

15.3.1.e. Aftaleretlige retsvirkninger

Som anført i afsnit 14.2.4. kan instituttet i sin *salgsrådgivning* komme til at afgive oplysninger, der enten indeholder aftaleretligt *forpligtende* løfter, eller som får betydning for *fortolkningen* af de vilkår, der indgår i produktet. Som anført i afsnit 15.3.3.a. kan disse oplysninger også få betydning for, om produktet anses for *mangelfuldt*.

Afgives oplysningerne under *kunderådgivningen*, må der som nævnt i afsnit 14.2.4. være en formodning for, at de alene *bekræfter* den gældende retsstilling, som den følger af aftalen. For at antage, at sådanne efterfølgende oplysninger *ændrer* det eksisterende aftalegrundlag, må de være forelagt på en måde, der klart signalerer forpligtelsesvilje. En sådan forpligtelsesvilje vil normalt blive udtrykt i et omvalgsmateriale, se herom i afsnit 15.3.2.g. I AK 67.880 (22.1.07) blev Nordea Liv & Pension f.eks. bundet af oplysninger afgivet under et informationsmøde, der indebar en forpligtelse til at forrente fripolicer med 3 % p.a. Hvis oplysningerne derimod alene *præciserer* et tvetydigt aftalevilkår, kan der ikke stilles tilsvarende krav om forpligtelsesvilje.

Når en kunde beder om at få et tvetydigt vilkår afklaret, hæfter instituttet for den forståelse, som kunden får oplyst.

Får rådgivningsfejlen *aftaleretlige* konsekvenser, opstår spørgsmålet om erstatningsansvar ikke. Konsekvensen er da, at instituttet må opfylde aftalen, som den herefter må anses for indgået (naturalopfyldelse). Andre rådgivningsfejl påvirker derimod ikke aftalens indhold, f.eks. fordi fejlen alene medfører, at kunden disponerer på en bestemt måde *inden for* aftalens rammer. Her opstår det erstatningsretlige spørgsmål, om fejlen giver kunden ret til at blive stillet økonomisk, som om fejlen ikke var begået. Disse spørgsmål behandles i afsnit 15.3.3.

15.3.2. Tilfældegrupper

15.3.2.a. Produktvalg

For pensionsordninger i *søjle 3* angår en væsentlig del af salgsrådgivningen kundens produktvalg og dækninger. Den situation, som kunden står i ved køb af et bank- eller forsikringsprodukt, adskiller sig ikke væsentligt fra køb af andre komplicerede produkter. Kunden ved, at den finansielle virksomhed er i markedet for at sælge sine egne produkter, og han kan derfor ikke påregne, at den vil anprise produkter fra konkurrenter. Til gengæld må kunden kunne forvente en dækkende rådgivning om fordele og ulemper ved forskellige *typer* af produkter, herunder ikke mindst om deres skattemæssige konsekvenser.

Selv om instituttet i sin salgsrådgivning er “part i sagen” (som aktuell eller potentiel leverandør af pensionsydelser) og dermed har en interesse i at anprise egen ydelse, har det pligt til at tale sandfærdigt om sine ydelser (*loyal oplysningspligt*). Urigtige oplysninger kan medføre, at kunden frigøres fra indgåede aftaler enten ud fra reglerne om urigtige forudsætninger eller med hjemmel i aftalelovens §§ 30 (svig), 33 (almindelig hæderlighed) og 36 (urimelighed). Derimod kan man som sagt ikke *forvente*, at instituttet peger på fordele ved andre leverandørers ydelser. En sådan pligt gælder heller ikke i andre retsforhold om komplekse ydelser, hvor der består et vidensspring mellem parterne. Et ansvar for rådgivningsfejl vedrørende et konkurrerende finansielt produkts egenskaber måtte i alle tilfælde forudsætte kendskab til dette andet produkt. Denne begrænsning i institutternes rådgivning står næppe altid klart for kunderne. Derfor bør instituttet som den professionelle part orientere kunderne om, at dets “rådgivere” ikke er fritstående og uafhængige, hvis det må stå klart for instituttet, at kunden svæver i en vildfarelse herom.

I *firmapensionsordninger* vil instituttet være valgt af arbejdsgiveren ud fra nogle antagelser om, hvilken produktsammensætning og hvilke ydelser instituttet kan tilbyde. Som anført i afsnit 15.4.3.b. står arbejdsgivervirksomheden overfor instituttet i samme situation, som den enkelte pensionskunde gør i aftaleforholdet med et kommercielt pensionsinstitut om en individuel pensionsordning. Arbejdsgivervirksomheden forhandler aftalen på de ansattes vegne. Hvis ikke de ansatte, f.eks. gennem tillidsrepræsentanter eller i samarbejdsudvalg, viser engagement i aftaleindgåelsen, er der en risiko for, at rådgivningen ikke får det fornødne fokus på de sikredes specifikke ønsker.

I *arbejdsmarkedsrelaterede pensionsinstitutter* vil det primære pensionsprodukt være fastsat i den overenskomst, der ligger til grund for ordningen. Ofte vil der være en tæt relation mellem pensionsinstituttet og overenskomstparterne, der i nogle tilfælde (herunder for de arbejdsmarkedsrelaterede livsforsikringsaktieselskaber) vil *eje* instituttet, jf. nærmere i afsnit 15.4.4. og 1.3.5.d. I andre tilfælde (herunder for de tværgående pensionskasser) vil overenskomstparterne ofte være tillagt en særlig *udpegningsret* til de styrende organer, jf. nærmere afsnit 15.4.2.b. (om firmapensionskasser) og 15.4.5.f. (om tværgående pensionskasser). Derfor vil der ikke bestå en sædvanlig *arms length*-relation i forhandlingen mellem overenskomstparterne og pensionsinstituttet. Også her hører det til sjældenhederne, at fejl i rådgivningen medfører aftaleretlige sanktioner.

15.3.2.b. Skatteforhold

De argumenter, som i afsnit 15.3.1.a. anføres til støtte for generelt at pålægge et pensionsinstitut en rådgivningspligt, taler for, at et institut ikke kun skal rådgive om selve produktet. Instituttet forventes også at have et grundlæggende kendskab til de omkringliggende skatte- og socialretlige forhold (jf. om sidstnævnte, afsnit 15.3.2.c.), som det efter behov kan dele med kunden.

For så vidt angår den *skatteretlige* rådgivning følger en sådan pligt af offentligretlige regler. Ifølge § 12, stk. 1, i god skik-bekendtgørelsen skal en finansiel virksomhed som led i sin rådgivning inddrage konsekvenser af de skatteregler, som er relevante for kunden i forhold til de produkter og ydelser, som rådgivningen omfatter, eller henvise kunden til anden rådgivning herom. Har instituttet i forbindelse med sin salgsrådgivning givet kunden et fejlagtigt indtryk af fradragsmuligheder eller beskatning ved udbetaling, vil instituttet som udgangspunkt pådrage

sig erstatningsansvar for kundens tab som følge heraf, jf. AK 35.693 (29.8.94), der dog ikke fandt det bevist, at assurandøren havde udtalt sig om de skattemæssige forhold ved udbetaling af en kapitalpension som hævdet af kunden.

Som påpeget af *Peter Blok* i Pengeinstitutankenævnets Årsberetning (2004), s. 17 ff., præciserer § 12, stk. 1, ikke, hvornår en sådan skattemæssig rådgivning skal ydes. Dette spørgsmål må derfor – som anført – bero på en konkret vurdering, hvori indgår dels dispositionens og situationens objektive karakter, dels kundens subjektive forhold, herunder om han i kraft af tidligere lignende dispositioner, eksempelvis tidligere salg af aktier, må antages at have det fornødne kendskab til de relevante skatteregler.

Som anført i afsnit 13.2.5. følger det dernæst af § 12, stk. 1, i bekendtgørelse nr. 1281 af 9. december 2009 om beskatningen af pensionsordninger, at livsforsikringsvirksomheder ved indgåelse af aftaler om oprettelse af en pensionsordning med løbende udbetalinger, bortset fra en ophørende livrente, der omfattes af bestemmelserne i PBL § 18, stk. 3-5, skal gøre ejeren af ordningen opmærksom på fradragsreglerne i lovens § 18, stk. 3-7.

En livsforsikringsvirksomhed skal i den forbindelse oplyse den pågældende om muligheden for bindende at vælge en forhøjelse af årsfradraget inden for 46.000 kr.'s-grænsen (reguleret) eller alternativt at foretage et frivilligt 30 procentsfradrag, jf. lovens § 18, stk. 5, og om vilkårene for et sådant opfyldningsfradrag. De samme oplysninger skal gives, såfremt præmien, bidraget eller indskuddet til en pensionsordning med løbende udbetalinger, bortset fra en ophørende livrente, forhøjes på et tidspunkt, hvor den resterende del af præmie- eller bidragsperioden er mindre end 10 år.

Som nævnt i afsnit 15.3.3.c. vil opgørelsen af det tab, der følger af en fejlbehæftet rådgivning om skattemæssige forhold, ofte give vanskeligheder.

15.3.2.c. Socialretlige forhold

Til instituttets almindelige produktrådgivning hører også en rådgivning om de væsentligste socialretlige forhold, der omgiver det enkelte pensionsprodukt. At der består en sådan erstatningsretligt sanktioneret rådgivningspligt er forudsat ved *U 2009.169 H*. Dommen frifandt en tværgående pensionskasse for erstatningsansvar, i anledning af at man

havde meddelt et medlem, at han kun ville få halv invalidepension ved at overgå til fleksjobansættelse (jf. herom afsnit 5.4.). Oplysningen viste sig urigtig, og medlemmet rejste erstatningssag. Frifindelsen var dog alene begrundet med, at det efter retspraksis ikke kunne anses for *afklaret*, hvordan formuleringen “sin hidtidige normale erhvervsindtægt” skulle forstås i relation til den del af lønnen i et fleksjob, der svarer til kommunens løntilskud. Dermed forudsætter dommen, at pensionskassen – som vel også naturligt – burde have rådgivet, hvis der var det fornødne overblik over denne retsstilling.

Ved således at antage, at et ikke-kommercielt pensionsinstitut ansvarsvurderes på samme måde som rådgivere med den relevante faglige viden om socialretlige spørgsmål, følger Højesteret den linje, der blev fastslået ved *U 1991.903 H*. Her søgte et medlem af HK, der havde opnået ret til *delpension* (se herom i afsnit 5.2.4.), vejledning om, hvorvidt hun kunne få *efterløn* (se herom i afsnit 5.5.). HK-medarbejderen besvarede et spørgsmål om, hvorvidt hun roligt kunne opsig sin stilling, bekræftende. Det viste sig senere, at medlemmet foruden delpension fik førtidspension, hvilket medførte, at hun hverken var berettiget til delpension eller til efterløn. Medlemmet tillagdes erstatning for det tab, hun havde lidt ved at opsig sin stilling.

Se også *U 1995.84 Ø*, hvor en A-kasse pådrog sig et rådgivningsansvar ved en urigtig rådgivning om retten til at oppebære fuldtidsefterløn. En lignende problemstilling opstår i tilsagnsordninger, hvor ansættelsesmyndigheden (staten) også er pensionsleverandør. I *U 2009.2517 H* fandtes Forsvarsministeriet ikke erstatningsansvarlig over for en opsagt medarbejder som følge af manglende vejledning om betingelserne for opnåelse af ekstra pensionsalder. Se i øvrigt *Lennart Lyngge Andersen & Peter Møgelvang-Hansen: Finansiell rådgivning. Et debatoplæg om pengeinstitutternes rådgivningsansvar (1997)*, s. 28 ff., med omtale af yderligere, herunder utrykt, retspraksis.

15.3.2.d. Overførelse af pensionsordninger

Når eksisterende pensionsordninger skal overføres fra et pensionsinstitut til et andet i forbindelse med f.eks. et jobskifte, har kunden behov for både salgs- og kunderådgivning. For det modtagende institut har denne rådgivning primært karakter af *salgsrådgivning*, herunder om omkostningerne ved overførelsen og konsekvenserne af vilkår om kursværn mv. Disse forhold vil normalt være klarlagt og giver derfor sjældent anledning til principielle spørgsmål om rådgivningens omfang mv.

Derimod kan der opstå bevismæssige spørgsmål om, hvad instituttet i den forbindelse har skrevet, henholdsvis sagt, se herved AK 61.948 (1.6.04) og AK 65.317 (25.7.05). I den retlige forståelse af de meddelelser, der afgives herom, anvendes almindelige fortolkningsregler, se f.eks. AK 75.920 (18.10.10).

I forbindelse med overførelsen må begge institutter tilbyde kunderådgivning. For det modtagende institut opstiller § 28, stk. 1, i god skik-bekendtgørelsen en pligt til at oplyse kunden om “alle væsentlige begrænsninger i dækningen i forhold til den tidligere forsikring samt på forespørgsel rådgive kunden om konkrete dækninger”. Samme bestemmelses stk. 2 forpligter dernæst det modtagende institut til inden flytning af en personforsikring at sikre sig, at kunden er oplyst om, på hvilke vilkår forsikringen kan antages i det modtagende selskab.

For det *afgivende institut* vil denne rådgivning (hvis den efterspørges af kunden, eller der i øvrigt er anledning til at præstere den, jf. § 7, stk. 2, i god skik-bekendtgørelsen) fokusere på videreførelsen af eksisterende forsikringsmæssige dækninger efter effektueringen af en opsigelse. I pensionsordninger med *risikodækninger* må man navnlig undgå, at kunden som følge af vilkår om karenstid (se hertil afsnit 7.2.3.) mister dækninger i det nye institut, som kunne være bevaret i det tidligere. Da disse dækninger – hvis uheldet er ude – kan være helt afgørende for kunden, har også det modtagende institut pligt til at rådgive herom. Denne pligt er fastslået ved en række nævns- og domstolsafgørelser.

I *FED 2008.96 Ø* havde en firmapensionsleverandør (Danica) forpligtet sig til inden en måned fra fratrædelsestidspunktet at orientere fratrædte medarbejdere om muligheden for at fortsætte pensionsordningen som selvbetaler. En fratrædt medarbejder modtog en sådan orientering, men reagerede ikke, hvorefter dødsfaldsdækningen bortfaldt. Boets anbringende om, at firmapensionsleverandøren burde have reageret aktivt, blev ikke taget til følge, idet der ikke efter pensionsordningens aftalegrundlag eller på anden vis bestod en forpligtelse for Danica til på eget initiativ at rette henvendelse til medarbejderen i anledning af hans fratrædelse med henblik på en afklaring af dennes pensionsforhold. I AK 75.449 (30.12.09) havde en pensionskasse, som kunden indtrådte i som følge af jobskifte, en karenperiode på 60 måneder (idet optagelse i øvrigt skete uden helbredsbedømmelse). Fordi kunden inden for denne periode havde mistet dækningen på sin eksisterende pensionsordning (som kunne være overført, men ikke blev det – kunden var ikke rådgivet herom), fandt Forsikringsankenævnet,

at pensionskassen havde pådraget sig et juridisk ansvar for manglende rådgivning med heraf følgende erstatningspligt.

Det *modtagende* institut har ikke helt samme anledning til at rådgive om vilkår i det afgivende instituts pensionsordninger. Et ansvar vil her forudsætte, at det modtagende institut har taget aktive skridt til at udvirke en tabsgivende disposition for kunden. Således blev et pengeinstitut i *U 1998.643 V* erstatningsansvarligt for at råde sin kunde (som havde bedt om rådgivning vedrørende et andet forsikringstilbud, der havde erhvervsevnetabsdækning) til at opsi en eksisterende forsikringsaftale med et andet forsikringsselskab, da denne opsigelse indebar, at kunden mistede en (senere aktualiseret) dækning, der ikke kunne gentegnes. Har kunden f.eks. selv meddelt kunderådgiveren, at denne dækning er på plads, vil det modtagende institut normalt ikke have pligt til at efterkontrollere denne oplysning, jf. *FED 2005.267 Ø*.

15.3.2.e. Udøvelse af valgmuligheder

Inden for rammerne af et produkt (både i *søjle 2* og *søjle 3*) vil kunden have behov for rådgivning om de *valgmuligheder*, som han har, f.eks. om investeringspuljer, valg mellem risikodækninger, begunstigelsesindsættelser og om videreførelse af risikodækninger ved arbejdsophør. Når produktet aktiveres (f.eks. ved alderspension og invaliditet), kan der endelig være behov for rådgivning om valget mellem forskellige typer af dækninger. Ofte vil konsekvenserne af disse valg (f.eks. om A eller B skal indsættes som begunstiget, se hertil afsnit 17.5.1.c.) ikke påføre kunden umiddelbare tab. Sådanne tab kan derimod efter omstændighederne rejses af den tredjepart, hvis retsstilling bevisligt er blevet forringet som følge heraf.

I de obligatoriske pensionsordninger har en kunde som sagt kun begrænsede muligheder for at øve medindflydelse på de vilkår, der gælder for pensionsordningen. Vilkårene er enten fastsat af en arbejdsgiver i dennes *firmapensionsaftale* med en pensionsleverandør eller af parterne i den kollektive overenskomst, der skaber grundlaget for en *overenskomstbaseret arbejdsmarkedspensionsordning*. Under den løbende administration vil valgene her ofte være begrænset til f.eks. beslutninger om *tilkøb*, om ydelsessammensætningen inden for visse grænser (f.eks. om invalidepensionsdækningen skal være på 60 % eller 80 % af kundens løn) eller om indsættelse af en *begunstiget*.

15.3.2.f. Investeringsvalg

Både pengeinstitutprodukter (f.eks. kapital- og ratepensionsordninger, hvor kunden investerer sine pensionsindbetalinger i fondsaktiver, f.eks. aktier og investeringsbeviser) og livsforsikringsprodukter, hvor afkastet af den forsikringsmæssige opsparing beror på et markedsafkast (f.eks. i markedsrenteprodukter), kan give kunden et investeringsvalg, som indebærer en mulighed for at opnå højt afkast og en risiko for tab, hvis investeringen falder dårligt ud. Denne risiko er som udgangspunkt kundens. Ved udøvelsen af sit investeringsvalg vil kunden naturligt søge rådgivning hos instituttet. En sådan rådgivning kan i sagens natur ikke rumme nogen form for tilsikring af investeringsresultatet. Dermed opstår spørgsmålet, hvordan instituttet bør optræde i denne rådgivning.

Dette spørgsmål beror for det første på, hvem kunden er. “Kend din kunde”-princippet pålægger instituttet en pligt til at afklare kundens særlige forudsætninger for at investere og til at påpege de særlige forhold, der må gøre sig gældende for kunden. I vejledningen til god skik-bekendtgørelsen gives som eksempel herpå, at en 62-årig kunde med almindelige indkomstforhold og en sædvanlig ratepension placeret i obligationer, der ønsker at gå på pension som 64-årig, pludselig beslutter sig for at omlægge til de mere risikobetonede aktier. Da det i en sådan situation ikke er sædvanligt, at en kunde påtager sig en sådan forøget investeringsrisiko kort før sin pensionering, bør instituttet gøre kunden opmærksom herpå og nedfælde kundens særlige forudsætninger på skrift.

Ligger det klart, at kunden ønsker at tage en investeringsrisiko, der er mere vidtgående end hans formueforhold taler for, må instituttet også kunne rådgive kunden om *sit* syn på, hvad der er en god eller mindre god investering. Både pengeinstitutter og livsforsikringsvirksomheder yder normalt deres kunder en sådan investeringsrådgivning. Som anden kunderådgivning præsteres den normalt inden for rammerne af de generelle *anbefalinger*, der udgår fra instituttets investeringsafdeling. Her vil man f.eks. udpege bestemte aktier eller investeringsforeninger som særligt attraktive, ligesom man i *unit link*-produkter vil kunne angive forskellige valg som mere eller mindre risikobetonede. Ligeledes kan der være udarbejdet anbefalinger for, på hvilket tidspunkt i et aldersforløb den enkelte kunde bør investere i forskellige typer af mere eller mindre risikobetonede aktiver, se herved afsnit 2.1.3.d. om livscyklusprodukter.

Ligger pensionsinstituttets investeringsrådgivning inden for den slags anbefalinger, kan der normalt ikke gøres et erstatningsansvar gældende af kunden over for instituttet, selv om en efterfølgende vurdering vil vise, at kunden hellere skulle have disponeret anderledes. Se hertil *U 2012.2749 V*, der frifandt en bank for erstatningsansvar som følge af en kundes investering i “ScandiNotes”-obligationer, som på rådgivningstidspunktet ikke ansås som særligt risikobetonede. Samme princip er slået fast i andre dele af erstatningsretten, hvor der ikke pålægges erstatningspligt (f.eks. for ledelsespersoner) som følge af forhold, der kan henføres til *business judgements*. Ankenævnspraksis er på linje hermed, se f.eks. AK 35.693 (29.8.94).

Befinder instituttet sig i en interessekonflikt vedrørende et aktiv, som instituttet råder kunden til at investere i (f.eks. fordi der er tale om køb af aktier i instituttet eller om placering af afkast som særlige bonushensættelser, se hertil afsnit 12.5.2.) vendes bevisbyrden for rådets lødighed. Her må det påhvile instituttet at bevise, at investeringsbeslutningen var velbegrundet, hvis den viste sig uheldig.

15.3.2.g. Omvalg

Et pensionsinstitut vil undertiden vælge at indhente samtykke til ændrede vilkår fra den enkelte kunde. En sådan beslutningsproces kaldes *omvalg* og er udtryk for den ultimative sikring af den enkelte kundes (og i pensionskasser det enkelte medlems) medindflydelse. Alligevel vægrer mange pensionsinstitutter sig ved at benytte denne fremgangsmåde. Man frygter måske – og ofte med rette – at kunderne holder sig fra omvalgshandlingen, selv om de har fordele herved. Denne frygt kan skyldes, at de ikke forstår konsekvenserne, eller at de regner med, at den ansvarlige ledelse i alle tilfælde træffer de fornødne beslutninger, herunder i forbindelse med hensigtsmæssige ændringer. Dertil kommer de velkendte udfordringer med at klargøre konsekvenserne af omvalget over for kunderne.

Pensionsinstituttet har en ganske særlig forpligtelse til at rådgive sine kunder i forbindelse med et omvalg. Denne rådgivning vil normalt blive meddelt i et omvalgs materiale, som tilsigter at skabe det fornødne beslutningsgrundlag. Der er tale om en kritisk og væsentlig beslutning for kunderne, bl.a. fordi den ofte vil knytte sig til de retskrav, kunderne havde på beslutningstidspunktet. Når instituttet i den forbindelse redegør for de gældende regler (og i den forbindelse forklarer, hvilke *garantier* mv. der er afgivet), vil det normalt blive forpligtet af disse

udmeldinger efter de principper, der er udviklet i afsnit 15.3.1.e. om efterfølgende præciserende udmeldinger.

Efter en indarbejdet nævnspraksis må en livsforsikringsvirksomhed tåle, at kunderne fortryder et omvalg, der er ledsaget af et omvalgsmateriale, der kan give anledning til misforståelser. I vurderingen af, om omvalgsmaterialet er klart eller ikke, spiller det bl.a. ind (om end dette forhold ikke er afgørende), om Finanstilsynet har udtalt kritik af det.

I Finanstilsynets afgørelse af 26. februar 2009 påtales omvalgsmaterialet fra MP Pension for ikke at have været tilstrækkeligt bl.a. ved sin angivelse af forskellen mellem den årlige alderspension under ny og gammel ordning ved pensionering som 67-årig. Omvalgsmaterialet har givet anledning til flere nævnsafgørelser. I AK 76.538 (29.3.10) fandt Forsikringsankenævnet, at en oplysning heri om, at medlemmerne frit kunne vælge, om de ville betale til *ægtefellepension*, var mangelfuld, da den ikke gav modtageren grund til at forvente, at dette kunne ske med *tilbagevirkende* kraft for tiden før 1993. Denne mulighed måtte anses at være en væsentlig oplysning, som pensionskassen havde en oplagt anledning til at tydeliggøre over for klageren. Klageren var enlig og havde derfor ingen interesse i at opretholde den hvilende *ægtefellepensionsdækning*, hun havde opsparet fra 1981 til 1993. At MP Pension på sin hjemmeside (men altså ikke i selve omvalgsmaterialet) havde informeret om, at ændringen kunne foretages for tiden før 1993, kunne ikke føre til andet resultat. Tilsvarende fandt nævnet i AK 76.459 (29.3.10), at MP Pension ikke havde klargjort over for kunderne, at de ved at overgå til "Ny pensionsordning" ville få en forringelse af deres *børnepensionsdækning*, som ville blive afskaffet for de 21-24-årige. Denne oplysning fremgik alene af et nyhedsbrev. Nævnet fandt, at dette forhold burde have været beskrevet på en mere tydelig måde, hvorfor klager ikke var bundet af sit valg. I AK 77.735 (28.2.11) havde Lægernes Pensionskasse som grundlag for sit omvalg udsendt en informationspjece samt en pensionsoversigt med individuelle prognoser over dækningerne i henholdsvis ny og gammel pensionsordning. I den forbindelse anbefalede LP kunder under 70 år at overgå til den nye ordning. Denne anbefaling fandtes ikke kritisabel i relation til den 65-årige klager, som fortød sit omvalg, da det gik op for ham, at prognosen for hans årlige ydelse ville blive 78.100 kr. lavere. Nævnet bemærkede, at omvalgsmaterialet var godkendt af Finanstilsynet efter god skik-reglerne.

15.3.3. Ansvarsspørgsmål

15.3.3.a. Almindelige betingelser

Når pensionskunden lider tab som følge af dispositioner, der skyldes fejlbehæftet rådgivning fra pensionsinstituttet, opstår spørgsmålet

om erstatningsansvar for instituttet. Også her må der sondres mellem salgsrådgivning og løbende rådgivning.

Er en *salgsrådgivning* fejlbehæftet, men fører rådgivningen ikke til nogen aftaleindgåelse, er der særdeles begrænsede muligheder for at rejse erstatningskrav. I så fald gælder nemlig reglerne om *culpa in contrahendo*, der som anført i *Grundlæggende aftaleret*, s. 109 f., stiller skrappe og undtagelsesprægede krav om at pålægge en forhandlende part ansvar i en situation, hvor forhandlingen ikke resulterer i en aftale.

Bliver der indgået en aftale, kan den fejlbehæftede salgsrådgivning først og fremmest få betydning for *forståelsen* af dennes indhold. I særlige tilfælde kan disse forhold også indebære, at produktet anses for *mangelfuldt*. Ifølge det princip, der finder udtryk i købelovens § 76, stk. 1, nr. 1, foreligger der således en mangel, hvis sælgeren ved køkets afslutning har givet urigtige eller vildledende oplysninger. Hvis de vildledende oplysninger dementeres i det aftalegrundlag, der efterfølgende etableres, opstår spørgsmålet, om den mangelfulde oplysning dermed er bragt ud af verden. Er oplysningen meddelt utvetydigt, må den som udgangspunkt tillægges betydning, uanset om kunden ved nærstudier af de efterfølgende policevilkår kunne have fået en anden opfattelse.

Denne regel er fastslået i en række ankenævnsafgørelser, se f.eks. AK 29.715 (30.9.91), hvor assurandøren ubestridt havde begået en fejl i angivelsen af præmien for en arbejdssevnedækning og AK 40.007 (1.7.96), hvor selskabet var bundet ved assurandørens skriftlige oplysning om dækningsområdet for en erhvervsevnedækning.

Som fastslået i afsnit 15.3.1.e. kan instituttets præciserende udmeldinger som led i *kunderådgivningen* undertiden få aftaleretlige konsekvenser, således at aftalen skal forstås i *overensstemmelse med* det anførte (naturalopfyldelse).

Pensionsleverandørens erstatningsansvar for rådgivningsfejl i kunderådgivningen har primært betydning, når fejlen betyder, at kunden *mister* en retsstilling, som han ellers ville have haft. Medfører den fejlagtige rådgivning f.eks., at kunden træffer dispositioner over for tredjeparter (f.eks. offentlige myndigheder), som f.eks. fører til tab af offentlige pensionsydelse eller tilkomst af skattekrav, opstår også her spørgsmålet om instituttets erstatningsansvar.

I denne ansvarsvurdering må man tage udgangspunkt i den almindelige culpapregel, således som den udmønter sig i relation til den re-

levante rådgivningstype. Det betyder bl.a., at de offentligretlige regler (herunder navnlig reglerne i god skik-bekendtgørelsen og informations-bekendtgørelsen) og den sædvanedannelse, der har udviklet sig på området for denne rådgivning, må inddrages, jf. tilsvarende *Nina Dietz Legind* i Camilla Hørby Jensen (red.): *Bankjura – udvalgte emner* (2010), s.468. Som her antaget bidrager de tilsynsretlige regler, herunder reglerne i god skik-bekendtgørelsen til at fastlægge professionsmålestokken for finansiel rådgivning.

I den nærmere udmøntning af ansvarsstandarder er det i øvrigt vigtigt at have klarhed over, hvilken *viden* instituttet forventes at *have*, og i relevant omfang, hvordan instituttet har *delt* denne viden med kunden. I forbindelse med salgsrådgivningen forventes instituttet som nævnt i afsnit 15.3.1.a. at have fuldstændigt kendskab til de *aftalevilkår*, der er gældende for pensionsordningen. Hertil kommer for både salgs- og kunderådgivningen (som nævnt i afsnit 15.3.2.b. og 15.3.2.c.) kendskab til *skattemæssige* og *socialretlige* konsekvenser af at disponere i den ene eller anden retning. Som anført i tilknytning til de enkelte tilfældegrupper, der er omtalt ovenfor, knytter ansvaret sig ikke kun til instituttets eget produkt, men også til de skatte- og socialretlige konsekvenser af at erhverve det.

Det offentlige vejledning af borgerne i *søjle 1* kan også give anledning til erstatningsretlige spørgsmål. En forvaltningsmyndighed skal i henhold til forvaltningslovens § 7, stk. 1, i fornødent omfang yde vejledning og bistand til personer, der retter henvendelse om spørgsmål inden for myndighedens sagsområde. Da myndighederne normalt ikke har pligt til at *vejlede* borgerne om andre retsområder end dem, der falder inden for deres respektive ressort, jf. herved forvaltningslovens § 7, stk. 2, og da vejledningen ikke har karakter af professionel rådgivning i kontraktsforhold, vil den skulle bedømmes efter en almindelig culperegulering og ikke efter et professionsansvar. Der må således stilles strenge krav til culpabevist. Forhold, der kan give anledning til skøn, vil normalt ikke pådrage myndigheden ansvar, sml. *U 2012.3134 V*, hvor en kommunes – viste det sig – urigtige antagelse af, at en person ikke var berettiget til invalidepension, ikke pådrog kommunen erstatningsansvar.

15.3.3.b. Egen skyld og ond tro

En rådgivningsfejl pådrager kun instituttet ansvar, hvis kunden har været i god tro om fejlen eller med rimelighed måtte gå ud fra, at rets-

stillingen var som anført. Princippet om, at ond tro medfører fortabelse af rettigheder, gælder generelt i aftaleretten (se hertil *Grundlæggende aftaleret*, s. 462 ff.). I erstatningsretten suppleres det med reglerne om egen skyld: Hvis skadelidte kunne have afværget tabet ved selv at være opmærksom på de forhold, der udløste tabet, mistes retten til erstatning. Se hertil *Bo von Eyben & Helle Isager: Lærebog i erstatningsret*, 7. udgave (2011), s. 409 ff.

I ankenævnspraksis er der talrige eksempler på, at sådanne synspunkter medfører tab af retten til erstatning. I AK 55.233 (26.11.01) fandt nævnet, at det måtte have været klart for klageren, at sygdom eller andre forsikringsbegivenheder, der indtrådte efter omskrivning til fripolice, alene kunne dækkes med den nedskrevne dækning. En assurandørs forkerte oplysninger om, at præmiebetalingen kunne genoptages inden for to år, uden at der skulle gives helbredsoplysninger, gav derfor ikke klageren ret til at få forsikringen forhøjet med tilbagevirkende kraft. Se også AK 51.435 (1.5.00), hvor kunden burde have indset, at en assurandørs oplysning om, at en kaskoforsikring (som klageren selv havde bedt om at få opsagt, og som der ikke længere betales præmie for) var i kraft, var forkert.

15.3.3.c. *Tabet*

Selv om der foreligger en principielt erstatningspådragende adfærd, opstår der kun erstatningskrav, hvis den ramte kan påvise et økonomisk tab. Dette krav vil typisk være opfyldt, hvis en forsikringsbegivenhed er indtrådt, og kunden kan dokumentere, at han ville have stået i en mere gunstig situation med en fejlfri rådgivning. Tabet kan være vanskeligere at dokumentere, hvis dette ikke er tilfældet, se f.eks. AK 35.964 (29.6.94), hvor fejlen betød, at sikrede mistede muligheden for at vælge mellem årlig regulering af en invalideydelse og en engangsforhøjelse. Nævnet fandt, at forsikringsselskabet burde have orienteret kunden herom, men frifandt for erstatningspligt, da der ikke var dokumenteret noget tab som følge af den manglende orientering.

Hvis kunden havde stået i samme situation, selv om rådgivningen havde været korrekt, er der som udgangspunkt ikke lidt noget tab. I sådanne tilfælde vil kunden ofte være *skuffet* i sine *forventninger* til sin økonomiske situation. Men uden udtrykkelig hjemmel i lov eller aftale kan der ikke gives økonomisk kompensation for sådanne forventninger gennem erstatningsrettens regler. Dette princip er fastslået ved *U 1996.200 H*, der underkendte en tidligere praksis fra Pengeinstituttankenævnet. Se hertil *Nina Dietz Legind* i Camilla Hørby Jensen (red.):

Bankjura – udvalgte emner (2010), s. 470 ff. og *Torsten Iversen* i Ole Reinholdt (red.) Festskrift til Juridisk Klub 1988-1998 (1998), s. 55 ff.

Opgørelsen af tabet som følge af en fejlbehæftet skatterådgivning vil ofte give anledning til særlig tvivl. Foruden den usikkerhed, der knytter sig til udfaldet af fremtidige ligningsmæssige skøn, kan der være usikkerhed om, hvorvidt kunden (skatteyderen) alligevel ville have disponeret på en måde, der udløste skattekravet. Se nærmere om disse spørgsmål *Peter Blok* i Pengeinstitutankenævnets Årsberetning (2004), s. 18 ff., med sigte på pengeinstitutternes ansvar.

15.4. Demokratisk kontrol

15.4.1. Problemstillingen

I obligatoriske pensionsordninger ligger magten til at bestemme over ordningen enten hos de *overenskomstparter*, der har etableret den, eller hos den *arbejdsgiver*, der med indgåelse af en firmapensionsaftale har skabt grundlaget for ordningen. At kunden dermed tvinges ind i en ordning om væsentlige økonomiske værdier, som han ikke selv har lagt tilrette, rejser naturligt spørgsmålet om, hvordan han kan påvirke rammebetingelserne for pensionsordningen på anden måde.

Slagordsmæssigt kan man sige, at de obligatoriske pensionsordninger giver overenskomstparterne, arbejdsgiveren eller livsforsikringsvirksomheden en kompetence (*magt*), som ikke kendes for de frivillige pensionsprodukter, der tegnes i *søjle 3*. Allerede på det principielle plan er der derfor anledning til at se på de *retlige rammer* for udøvelsen af denne kompetence. Inden for vor retsordning er der enighed om, at magt bør udøves under kontrol og i gennemsigtighed. De vestlige demokratier hylder *Montesquieus* princip om *checks and balances*, hvorefter enhver kompetent instans bør kontrolleres af andre kompetente instanser. Og som fremstillingen nedenfor vil vise, finder man både i ledelsen af pensionsinstitutter og i den demokratiske kontrol med overenskomstparterne forskellige interne “lovgivende” og “udøvende” instanser, der udøver den kompetence, som instituttet er tillagt. De beslutninger, der træffes af disse instanser, er under løbende kontrol udefra, herunder af Finanstilsynet (under rekurs til Erhvervsankenævnet) og domstolene.

Som redegjort for i afsnit 6.2. skabes retsgrundlaget for *firmapensionsordninger* i kraft af en delegation af den enkelte kundes (arbejdstagers) kompetence til arbejdsgiveren, hvorfra den i nærmere bestemt

omfang går videre til pensionsleverandøren. I overenskomstbaserede *arbejdsmarkedspensionsordninger* delegeres kompetencen fra organisationsmedlemmerne (arbejdstagerne) til overenskomstparterne (fagforeningerne og arbejdsgiverforeningerne), hvorfra den går videre i nærmere bestemt omfang til pensionsleverandøren. Her er der stor forskel mellem de ordninger, der administreres af *foreningsbaserede* (og dermed politisk styrede) institutter og de, der administreres af *kommercielle* institutter. Hvor den sidstnævnte altid vil være livsforsikringsaktieselskaber, omfatter den første gruppe firmapensionskasser, tværgående pensionskasser og foreningsejede livsforsikringsaktieselskaber.

I tillæg til disse aftalegrundlag vil der i en medlemsstyret sammenhæng altid foregå en *dialog* med medlemmerne. En betydelig del af denne dialog vil berøre rettigheder og pligter. Derimod er beslutningsgangen i kommercielle livsforsikringsaktieselskaber et internt anliggende, som man normalt ikke orienterer kunderne om.

Muligheden for at påvirke de beslutningsprocesser, der udmønter vilkårene for de kollektive pensionsordninger, kommer først og fremmest til udtryk i forskellige former for *brugerdemokrati*. Dette demokratiske element er væsentligt for forståelsen af de beslutningsprocesser, der udmønter de kollektive pensionsordninger. Uden det ville det være vanskeligt at leve med, at kunderne forpligtes ved dispositioner, som de ingen *umiddelbar* indflydelse har på. Men en sådan indflydelse er også væsentlig for at sikre tillid til de beslutninger, der træffes om *formueforvaltningen* og *sikkerheden* i de beslutninger, der træffes i forbindelse med ordningernes administration.

Disse regler har forskelligt indhold, alt efter hvilken livsforsikringsvirksomhed, der er tale om, jf. nærmere i afsnit 15.4.2. til 15.4.5.

15.4.2. Firmapensionskasser

15.4.2.a. Karakteristik

En firmapensionskasse er en sammenslutning (dvs. en forening), der har til formål på grundlag af et løfte om pension at sikre de ansatte pension i forbindelse med ansættelse i en bestemt privat virksomhed eller virksomheder i samme koncern, jf. firmapensionskasselovens § 2, stk. 1. Fordi firmapensionskassen som forening *ejes* af medlemmerne i fællesskab, ejer det enkelte medlem ikke en individuel andel af egenkapitalen. Medlemmet opnår alene de rettigheder, der følger af vedtægterne. Disse rettigheder tilkommer de *aktuelle* medlemmer af foreningen, jf. lovens § 3, stk. 1.

Et medlems retsforhold til en firmapensionskasse er således tosidet. På den ene side er det enkelte medlem aftaleretligt *berettiget* i henhold til kassens *individuelle* pensionsløfter. På den anden side er medlemmet også foreningsretligt *forpligtet* til at anerkende, at beslutninger i kassen kan påvirke dets retsstilling negativt. Om disse rettigheder og pligter *reelt* kolliderer, beror først og fremmest på de enkelte vilkår og løfter. Antager man, at et pensionsløfte til det enkelte medlem generelt må fortolkes i lyset af de foreningsretlige regler, således at ethvert løfte må anses for afgivet med reservationen "... medmindre andet beslutes i henhold til vedtægterne for pensionskassen", er der måske slet ingen kollision.

Firmapensionskassen vil være stiftet af arbejdsgiveren (sponsorvirksomheden) med det formål at afdække de pensionsløfter, som virksomheden har afgivet til medarbejderne (medlemmerne).

Den retlige regulering af firmapensionskassernes retsforhold er nærmere omtalt i afsnit 6.1.

15.4.2.b. Bestyrelsen

Firmapensionskasser ledes af en bestyrelse og eventuelt en direktør (forretningsfører), jf. firmapensionskasselovens §§ 22 og 23, se nærmere herom afsnit 6.1.5.a. Ethvert medlem har ret til at deltage i og tage ordet på generalforsamlingen i firmapensionskassen, jf. lovens § 31, stk. 2. Vedtægterne kan dog begrænse medlemmernes rettigheder på nogle områder, jf. lovens § 3, stk. 2, f.eks. adgangen til at blive valgt som bestyrelsesmedlem eller indskrænkninger i stemmeretten på generalforsamlingen.

Kassens bestyrelse skal sammensættes således, at mindst *halvdelen* af dens medlemmer (ud over formanden) skal vælges af og blandt pensionskassens medlemmer, jf. firmapensionskasselovens § 22, stk. 1. I praksis tillægger pensionskassens vedtægter sponsorvirksomheden ret til at udpege den *anden halvdel* af bestyrelsens medlemmer samt formanden. Dermed sikres sponsorvirksomheden afgørende indflydelse i bestyrelsen, hvorved medlemmerne reelt ingen afgørende indflydelse har på beslutningerne i firmapensionskassen.

Denne magtfordeling kan for en umiddelbar betragtning forekomme overraskende, idet hovedreglen i private foreninger er, at medlemmerne bestemmer. Men den er velbegrundet, hvis sponsorvirksomheden har påtaget sig at garantere (ved en såkaldt "sponsorgaranti") for pensionskassens økonomiske forpligtelser. Med en sådan garanti risike-

rer sponsorvirksomheden nemlig at skulle indbetale ekstra kapital til pensionskassen, hvis dens økonomiske forhold gør det nødvendigt, jf. afsnit 6.1.5.c. Derfor har sponsorvirksomheden en åbenbar økonomisk interesse i, at firmapensionskassen ledes forsvarligt.

Ifølge firmapensionskasselovens § 22, stk. 1, skal *bestyrelsen* bestå af en formand og et antal andre bestyrelsesmedlemmer, hvoraf mindst halvdelen skal vælges af og blandt medlemmerne i pensionskassen. Reglen svarer til FIL § 115, stk. 1, jf. herom i afsnit 15.4.5.f.

Hvor formanden for en *tværgående pensionskasse* ofte vil være valgt af overenskomstparterne (eller i hvert fald af den faglige organisation – se f.eks. § 8, stk. 1, i vedtægten for JØP), udpeges formanden for en *firmapensionskasse* ofte af sponsorvirksomheden, som herved får den udslagsgivende stemme. Dermed adskiller beslutningsmagten i en firmapensionskasse sig fra den, der vil være gældende i forenings- og selskabsretten, hvor magten til at træffe beslutninger i en bestyrelse almindeligvis korresponderer med stemmemagten på generalforsamlingen. Ifølge *Lyng Andersen & Schaumburg-Müller* i ET 2006, s. 220 ff., afsnit 4.1., udpeges bestyrelsens flertal i $\frac{3}{4}$ af pensionskasserne af sponsorvirksomheden. Dermed kan ledelsesstrukturen i en firmapensionskasse vanskeligt sammenlignes med ledelsesstrukturen i et aktieselskab.

15.4.2.c. Generalforsamlingen

Medlemmernes ret til at træffe beslutninger i en firmapensionskasse udøves på generalforsamlingen, jf. firmapensionskasselovens § 31, stk. 1. I vedtægterne kan det dog være bestemt, at valg af bestyrelsen samt ændring af vedtægter eller pensionsregulativ foretages af kassens medlemmer ved *urafstemning*. Firmapensionskasselovens § 31, stk. 1 fastslår særligt, at vedtægterne kan fastsætte, at valg til bestyrelsen og ændring af vedtægterne eller pensionsregulativet foretages således. Derimod er der ikke i loven pligt til at lægge beslutninger vedrørende den beløbsmæssige fordeling af bonus ud til urafstemning eller til generalforsamlingsafstemning. At medlemsdemokratiet ikke giver denne mulighed skyldes, at sådanne beslutninger træffes af bestyrelsen under ansvar for Finanstilsynet efter de tilsynsretlige regler i FIL og tilknyttede bekendtgørelser.

Ethvert medlem har adgang til at møde på generalforsamlingen og til at tage ordet dér, jf. § 31, stk. 2, i loven. Ved afstemninger har hvert medlem én stemme. Medlemmer, der alene har ret til opsat pension, jf. lovens § 3, stk. 1, nr. 4, kan få deres stemmeret begrænset, jf. § 3,

stk. 2. Ligeledes kan vedtægterne fastsætte nærmere regler om stemmeafgivningen.

Loven opstiller i øvrigt en række helt sædvanlige regler om, hvordan generalforsamlinger gennemføres mv. På generalforsamlingen afgøres alle anliggender ved simpelt stemmeflertal, hvis ikke denne lov eller vedtægterne bestemmer andet, jf. lovens § 34, stk. 1. Beslutning om ændring af en pensionskasses vedtægter eller pensionsregulativ kan som udgangspunkt kun vedtages, såfremt det tiltrædes af mindst to tredjedele af de afgivne stemmer, jf. § 35, stk. 1, i loven.

Firmapensionskasselovens § 3, stk. 1, fastslår, hvem der kan være *medlemmer* af en firmapensionskasse. Det kan for det første være personer, som er *ansat* i sponsorvirksomheden, og som har fået et *løfte* om pension, samt *tidligere ansatte*, der modtager pension fra pensionskassen. Dernæst kan personer, der aktuelt modtager *ægtefællepension* efter en tidligere ansats død være medlemmer. Endelig kan en firmapensionskasses medlemskreds bestå af personer, der tidligere har været ansat i virksomheden, og som i henhold til bestemmelserne i pensionskassens vedtægter har *bevaret retten til pension* uanset ansættelsesforholdets ophør (men som måske nu er beskæftiget i en anden virksomhed). Børnepensionister kan således ikke være medlem af en firmapensionskasse, selv om de er pensionsberettigede, jf. f.eks. lovens § 54, stk. 3, der sonderer mellem kategorierne “medlem og andre pensionsberettigede”.

Firmapensionskasser kan derimod ikke optage medlemmer, der ingen relation har til sponsorvirksomheden. Herved ligger den væsentligste forskel mellem disse kasser og de kommercielle institutter. Bestemmelsen forhindrer, at firmapensionskasserne indleder konkurrence med kasser tilknyttet andre virksomheder eller begiver sig ud på det almindelige pensionsmarked.

Såfremt sponsorvirksomheden ikke har påtaget sig at *garantere* for firmapensionskassens forpligtelser, påhviler risikoen for pensionskassens manglende evne til at opfylde pensionstilsagnet det enkelte medlem. Til illustration heraf indebar Finanstilsynets afgørelser af 17. december 2008 og 29. oktober 2009, at pensionsydelse i to firmapensionskasser blev nedsat med henholdsvis 17 % og 7 %. I de to sager var sponsorvirksomhederne ikke juridisk forpligtet til at indbetale ekstra til kasserne, hvorfor pensionsydelse måtte nedsættes, idet pensionskasserne ikke opfyldte kapitalkravet i lovens §§ 45a og 45b, samt kravet i lovens § 46a, stk. 1, om at firmapensionskasser skal have en gruppe

af aktiver, hvis samlede værdi til enhver tid skal svare til værdien af pensionskassens samlede pensionsmæssige hensættelser.

Har en virksomhed påtaget sig en sponsorgaranti over for en firmapensionskasse, skal dette fremgå af kassens vedtægter, jf. lovens § 11, stk. 2. En sådan garanti er i øvrigt uden betydning ved vurderingen af en firmapensionskasses solvens.

15.4.3. Firmapensionsordninger

15.4.3.a. Karakteristik

Som nærmere redegjort for i afsnit 6.2. indgås aftaler om firmapensionsordninger mellem arbejdsgiveren for den virksomhed, hvor de sikrede er ansat, og en pensionsleverandør (typisk en livsforsikringsvirksomhed). Firmapensionsordninger tegnes derfor som kollektive livsforsikringsordninger med kredsen af medarbejdere som *kollektivitet*. Derfor indgår der *kollektive elementer* (som f.eks. ægteskabssandsynlighed, ægtefællers alder, antal børn og disses alder) i det beregningsgrundlag, der bl.a. anvendes til beregning af præmier og dækninger.

Kollektive elementer fastsættes statistisk, fordi pensionsleverandøren normalt ikke har kendskab til de forsikredes ægteskabsstatus, eventuelle ægtefællers alder eller antal børn. Ved at anvende sådanne kollektive elementer er det lettere og billigere at administrere pensionsordningen. Men til gengæld har den enkelte forsikrede kun begrænset mulighed for særløsninger. Beslutningsmagten må nødvendigvis "kollektiviseres", i takt med at pensionsordningerne er det.

15.4.3.b. Arbejdsgiverens mandat

Når en firmapensionsaftale indgås med en livsforsikringsvirksomhed, optræder arbejdsgiveren som forsikringstager i relation til pensionsordningen, medens de enkelte ansatte er sikrede, jf. forsikringsaftalelovens § 2, stk. 2 og 3. Baggrunden for indgåelsen af en sådan aftale *kan* være en *virksomhedsoverenskomst*. I så fald vil den enkelte sikrede skulle søge at påvirke aftalens indhold ved at gøre sin indflydelse gældende via de demokratiske organer i sin faglige organisation. Men aftalen kan også have rod i *individuelle aftaler* med den enkelte sikrede. I så fald vil det være aftalen mellem arbejdsgiveren og arbejdstageren (i rollen som den sikrede under ordningen), der sætter rammerne for vilkårene i en firmapensionsaftale.

I større virksomheder vil beslutninger af denne art ligge i hænderne på et *samarbejdsudvalg*. Sådanne udvalg kan være baseret på

virksomhedsoverenskomster eller – for større virksomheders vedkommende – på reglerne i lov nr. 303 af 2. maj 2005 om information og høring af lønmodtagere. Der kan i den forbindelse være vedtaget en *pensionspolitik* for virksomheden, som løbende tages op til diskussion. Medarbejdernes mulighed for at påvirke pensionsordningernes indhold beror på, hvordan (og hvor effektivt) disse fora fungerer.

15.4.4. Overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger

15.4.4.a. Karakteristik

Overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger vil – som navnet antyder – være skabt af de overenskomstparter (typisk en arbejdstager- og arbejdsgiverorganisation), der står bag de kollektive overenskomster, der pålægger arbejdsgiverne at indeholde og indbetale pensionsbidrag for medarbejderne. Overenskomsten angiver de ydre rammer for pensionsordningen. Nogle overenskomster har kun kortfattede bestemmelser herom, idet de kun tager stilling til helt overordnede aspekter af pensionsordningen. Andre forholder sig specifikt til de enkelte ydelser mv., f.eks. om at der skal være dækning ved alder, død og invaliditet. Overenskomsterne tager derimod ikke stilling til de konkrete dækninger i pensionsordningerne.

På grundlag af overenskomstens angivelse af arbejdsgiverens pensionsforpligtelse, indgås en aftale mellem overenskomstparterne og instituttet, som herefter fungerer som pensionsleverandør. Se herom *Arbejdsmarkedspension*, s. 65 ff., om denne såkaldte pensionstilslutningsaftale.

Den typiske arbejdsmarkedspension er *obligatorisk*. Den kan altså ikke fravælges af den enkelte medarbejder (sikrede). Fordi mange personer er sammen i det kollektiv, der danner grundlag for pensionsordningen, reduceres omkostningerne for hver person. Der opnås med andre ord stordriftsfordele. Samtidig sikrer man, at alle kan få en pensionsordning uafhængig af den enkeltes risikoforhold. Dette er kernen i den kollektive solidariske pensionspolitik, hvor “stærke” liv bidrager til “svage” liv.

Til gengæld indebærer disse pensionsordninger en mulighed for indflydelse og demokrati, der ikke kendes fra de kommercielle ordningers verden. De sikrede har altid mulighed for at påvirke det almindelige beslutningssystem, der gælder i en faglig organisation, ved at udnytte deres demokratiske medlemsrettigheder. Visse institutter vil herudover

have deres eget beslutningssystem. Det gælder for det første for dem, der er organiseret som *tværgående pensionskasser*. Men også institutter, der er organiseret som livsforsikringsaktieselskaber, kan have opbygget beslutningsregler, der lægger bestemte spørgsmål i hænderne på særlige fora, der supplerer den selskabsretlige beslutningsstruktur. Se herom under 15.4.4.b.

Overenskomstparterne kan stifte et *arbejdsmarkedsrelateret livsforsikringsaktieselskab* til at forestå pensionsordningen. Som nærmere anført i afsnit 1.3.5.d. definerer FIL § 307, stk. 1, et sådant selskab som et livsforsikringsaktieselskab, der (1) direkte eller indirekte fuldt ud ejes af forsikringstagernes faglige organisationer, eventuelt i fællesskab med de relevante branchers arbejdsgiverorganisationer, (2) er etableret som følge af en overenskomstmæssig aftale, og som (3) ifølge vedtægterne *ikke* udbetaler udbytte til ejerne. Af selskabets vedtægter skal ud over det i stk. 1, nr. 3, nævnte fremgå, at selskabet er et “arbejdsmarkedsrelateret livsforsikringsaktieselskab”, jf. stk. 2.

Som aktieselskaber er de arbejdsmarkedsrelaterede livsforsikringsaktieselskaber omfattet af *selskabsloven* og dermed af denne lovs bestemmelser om ledelse og generalforsamling (lovens kapitel 6 og 7). Arbejdsmarkedsrelaterede livsforsikringsaktieselskaber er ifølge selskabsskatteovens § 3, nr. 18, *selskabsskattefrie*. Denne skattefrihed er opnået, fordi selskabet i kraft af sin tilknytning til overenskomstparterne formodes at optræde på samme måde som en tværgående pensionskasse, der også er selskabsskattefri. I konsekvens heraf begrænser FIL § 307, stk. 3, adgangen til at afstå aktier i selskabet til andre end den i stk. 1, nr. 1, nævnte kreds, ligesom ændring af selskabets vedtægter vedrørende navn og udbytteforbud ikke kan ske uden Finanstilsynets godkendelse. Finanstilsynets godkendelse kan alene meddeles, såfremt afståelsen eller vedtægtsændringen skønnes at være i de forsikredes interesse.

FIL § 307, stk. 4, sikrer også, at det arbejdsmarkedsrelaterede livsforsikringsaktieselskab reelt optræder, som om det var en tværgående pensionskasse. Ifølge denne bestemmelse skal vedtægterne angive, hvorledes der skal forholdes med selskabets formue, når der ikke længere er forsikringsmæssige krav mod selskabet. Af vedtægtsbestemmelsen skal fremgå, at den *skattefrit opsparede* del af egenkapitalen skal anvendes til almennyttige eller velgørende formål. Overdrager selskabet sin forsikringsbestand, skal selskabet ifølge FIL § 307, stk. 5, anvende den skattefrit opsparede del af egenkapitalen til fordel for de

forsikrede. Ved overdragelse af en bestemt del af forsikringsbestanden er det alene den forholdsmæssige andel af den skattefrit opsparede del af egenkapitalen, der skal anvendes til fordel for de forsikrede.

15.4.4.b. Medindflydelse

Fordi retten og pligten for en lønmodtager til at være omfattet af en overenskomstbaseret arbejdsmarkedspensionsordning udspringer af forhandlinger, hvori bl.a. den faglige organisation for lønmodtageren er aftalepart, omtales de sikrede lønmodtagere i daglig tale ofte som “medlemmer”, uanset om de rent faktisk er medlemmer af en tværgående pensionskasse eller blot sikrede i et livsforsikringsaktieselskab i kraft af den pensionsordning, som overenskomsten anfører. Terminologien betoner den tankegang, der er grundlæggende – men ikke altid praktiseret – at de personer, der er forpligtet af de obligatoriske arbejdsmarkedspensionsordninger, har mulighed for at påvirke dem via deres organisationsmedlemskab i en fagforening.

Når pensionsordninger tegnes i et livsforsikringsaktieselskab, har kunderne ikke som i en tværgående pensionskasse mulighed for at få indflydelse og medbestemmelse over pensionsordningerne. For at sikre kunderne indflydelse og medbestemmelse har PenSam etableret såkaldte *forbrugergrupper*, dvs. grupper af pensionskunder, der vælges til at repræsentere en bredere kreds af pensionskunders interesser. Der er oktober 2012 i alt fem forbrugergrupper i PenSam. I PensionDanmark har man etableret *branchebestyrelser*, der består af repræsentanter for overenskomstparterne inden for brancheområdet samt medlemsrepræsentanter valgt på et årligt tillidsrepræsentantforum.

15.4.5. Tværgående pensionskasser

15.4.5.a. Karakteristik

Tværgående pensionskasser er foreninger, jf. definitionen i FIL § 304 og bemærkningerne hertil i afsnit 1.3.5.c. Som i firmapensionskasser har medlemmerne altså ingen ideel ret til dens formue (egenkapitalen). De har alene de rettigheder, der følger af vedtægterne – rettigheder, der tilkommer de aktuelle medlemmer af foreningen, der altså kommer og går. Vedtægterne vil normalt bestemme, hvorledes der skal forholdes med foreningsformuen, hvis foreningen ophører. I vedtægten for JØP hedder det f.eks., at pensionskassen kan opløses ved overførelse af dens formue til en anden pensionskasse eller et forsikringsselskab.

15.4.5.b. Retlig regulering

Det fremgår af FIL § 305, at lovens regler om *gensidige livsforsikrings-selskaber* med undtagelse af FIL § 284, stk. 2-4 (der begrænser medlemmernes hæftelse udadtil og forbyder pantsætning eller overdragelse af hæftelseskrav), finder tilsvarende anvendelse for de tværgående pensionskasser.

Dermed er en række af de regler i selskabsloven, som FIL har overført til de gensidige selskaber (f.eks. FIL § 241 om opløsning), også relevante for tværgående pensionskasser. Se herved FIL § 116, der med sin henvisning til FIL § 114 opsummerer de regler i selskabsloven, der finder anvendelse for tværgående pensionskasser. Ifølge FIL § 114 drejer det sig bl.a. om selskabslovens regler om *bestyrelsen* og *generalforsamlingen*. Derudover er en del af den selskabsretlige regulering overført til de tværgående pensionskasser. Det drejer sig om selskabslovens kapitel 3 om stiftelse. Disse regler er overført “med de nødvendige tilpasninger” gennem inkorporeringen i FIL § 23, stk. 1. Omvendt finder *ejerskabsreglerne* i FIL §§ 61-62 og regnskabsreglerne i FIL §§ 170-178 ikke anvendelse på tværgående pensionskasser, jf. FIL § 2.

15.4.5.c. Det dobbelte retsforhold

Ligesom i firmapensionskasser, jf. herom afsnit 15.4.2.b., indgår det enkelte medlem indgår i to retsforhold til den tværgående pensionskasse: Det foreningsretlige og det forsikringsaftaleretlige. Forsikringsaftaleretligt er det enkelte medlem *berettiget* i henhold til kassens *individuelle* pensionsløfter, men foreningsretligt er det også *forpligtet* til at anerkende, at beslutninger i kassen kan påvirke enkelte medlemmers retsstilling negativt.

Dette dobbelte retsforhold har væsentlig betydning for kassens muligheder for at ændre og tilpasse vilkårene i en pensionsordning. Fordi pensionsvilkårene fastlægges af et demokratisk flertal (f.eks. et *foreningsflertal*), og ikke (som i kommercielle pensionsinstitutter) af en fremmed ejerkreds, må den enkelte løftemodtager *forvente*, at der kan indtræde vilkårsændringer. En tilsvarende forventning består ikke for kunder i et kommercielt pensionsinstitut. I en tværgående pensionskasse kan et flertal inden for visse grænser gennemtvinge beslutninger over for et mindretal, som mindretallet er uinteresseret i, og som medlemmet i kraft af de hidtil gældende vilkår har indrettet sig på. Grænsen for flertallets frihed til at gennemføre sådanne vedtagelse, følger af en

række uskrevne foreningsretlige grundsætninger, der omtales i afsnit 15.4.5.e.

Vilkårene for en pensionsordning *udfærdiges* af bestyrelsen for den tværgående pensionskasse. I nogle pensionskasser sker det med overenskomstparternes samtykke. Herefter indstiller bestyrelsen vilkårene (eller, i praksis, ændringer heri) til *godkendelse* på generalforsamlingen, hvor de vedtages som et pensionsregulativ. Ændringer og tilføjelser sker som oftest på pensionskassens eget initiativ. Tværgående pensionskasser vil ofte have *outsourcet* disse opgaver til et administrationsselskab (f.eks. PKA A/S og Forca A/S), der som en del af sin rådgivning også stiller forslag om tilpasning af pensionsordningerne. Sådanne forslag bliver som regel godkendt af generalforsamlingen.

Om de rettigheder og pligter, der følger af en *generalforsamlingsvedtagelse* henholdsvis af de *løfter*, som kassen har afgivet til det enkelte medlem, kolliderer, beror først og fremmest på en fortolkning af regler og løfter. Herom findes et par ældre afgørelser, der omtales hos *Gomard: Privat pension og social forsikring* (1968), s. 116 f.: *U 1877.259* og *U 1896.741 H* (der stadfæster *U 1894.892*). Hvis pensionsløfter til det enkelte medlem generelt må fortolkes i lyset af de foreningsretlige regler, således at ethvert løfte må anses for afgivet med reservationen "... medmindre andet besluttet i henhold til vedtægterne for pensionskassen", er der måske slet ingen kollision.

15.4.5.d. Administration

Det kan være vanskeligt for små og mellemstore tværgående pensionskasser at opretholde en administration, der sikrer omkostningseffektiv formueforvaltning og medlemsbetjening. Derfor går pensionskasser ofte sammen for at optimere denne administration. Det kan enten ske ved at overlade administrationen til et *administrationsselskab* (f.eks. PKA A/S og Forca A/S), eller ved at kasserne etablerer sig i en *koncern* med selskaber, der tilbyder de forskellige produkter, der indgår i pensionsordningerne.

Et eksempel på det sidste er PenSam-koncernen. PenSam blev stiftet i 1986 som et administrationssamarbejde mellem fire eksisterende pensionskasser. I 1990 stiftede man aktieselskaberne PenSam Holding og PenSam Liv for at kunne tilbyde kunderne mere fleksible pensionsordninger. Senere har gruppen også stiftet pengeinstituttet PenSam Bank A/S og skadesforsikringsselskabet PenSam Forsikring A/S for at levere bank- og forsikringsprodukter som sup-

plement til pensionsordningerne. Også Lægernes Pensionskasse har etableret sit eget pengeinstitut, Lægernes Pensionsbank.

15.4.5.e. *Generalforsamlingen*

En forening etableres ved en stiftende generalforsamling, der bl.a. vedtager de regler (vedtægter), der skal regulere foreningen. Tilsvarende er det normalt generalforsamlingen, der selv eller med inddragelse af en udefra kommende part (f.eks. en overenskomstbærende organisation) beslutter ændringer af vedtægterne. Det er på generalforsamlingen, at foreningsflertallet ytrer sig. For tværgående pensionskasser fremgår det af FIL §§ 111, stk. 1, og 305, stk. 1, at medlemmers ret til at træffe beslutning i en tværgående pensionskasse udøves på generalforsamlingen, og at ethvert medlem skal have mindst en stemme. Nogle vedtægter for tværgående pensionskasser giver dog også hjemmel for *urafstemninger* ved valg af bestyrelsen og ændring af vedtægterne, hvorved alle kassens medlemmer får mulighed for at stemme direkte (og typisk hjemmefra), jf. afsnit 15.4.2.c. om FIL § 115, stk. 2.

Som udgangspunkt har alle pensionskassens *medlemmer* ret til at deltage i og tage ordet ved generalforsamlingen. I visse kasser har kun *delegerede* ifølge vedtægterne stemmeret, jf. FIL § 111, stk. 2, og 305, stk. 1. En delegeret er valgt af pensionskassens medlemmer og betragtes som en slags formidler af medlemmernes synspunkter og dermed som bindeled mellem pensionskassen og medlemmerne. Den delegeredes væsentligste opgave er at møde op på den årlige generalforsamling. Her gennemgår og stemmer de delegerede om bestyrelsens beretning og pensionskassens årsrapport. Eventuelle forslag til ændring af vedtægterne og pensionsvilkårene bliver besluttet ved afstemning, jf. herved FIL §§ 113 og 305, stk. 1, om at beslutning om ændring af vedtægterne som udgangspunkt skal tiltrædes af mindst 2/3 af de afgivne stemmer. De delegerede deltager også i valget af de generalforsamlingsvalgte medlemmer af pensionskassens bestyrelse. Som delegeret har man ret til at foreslå emner behandlet på generalforsamlingen. At den delegerede repræsenterer medlemmerne er ikke ensbetydende med, at medlemmerne kan pålægge den delegerede at stemme på en bestemt måde.

Ordinær generalforsamling i en tværgående pensionskasse afholdes én gang årligt. Her træffer medlemmerne bl.a. afgørelse om godkendelse af årsrapporten og om anvendelse af det overskud, som kan henføres til egenkapitalen, jf. selskabslovens § 88, stk. 1, nr. 1 og 2, og FIL

§§ 114, stk. 1, og 116, stk. 1. Der er dog praksis for, at vedtægterne i en tværgående pensionskasse giver bestyrelsen kompetence til at beslutte, om der skal udloddes midler fra egenkapitalen til pensionerede medlemmer af pensionskassen (ved et såkaldt *pensionistillæg*). Udbetaling til medlemmerne af et eventuelt overskud er reguleret i FIL §§ 290-293, jf. § 305, stk. 1, hvoraf det bl.a. fremgår, at dette skal ske i overensstemmelse med de i vedtægterne fastsatte regler herom og ikke må overstige, hvad der er forsvarligt under hensyntagen til pensionskassens økonomiske stilling.

En af generalforsamlingens væsentligste opgaver er at fastsætte *pensionsregulativet*. Vedtagelsen af *bonusregulativet* (der indebærer beslutninger om den årlige resultatfordeling af det overskud, der ifølge kontributionsprincippet i en forsikringsbestand med gennemsnitsrenteprodukter kan henføres til pensionskunderne) ligger derimod hos bestyrelsen.

Undertiden afholdes *ekstraordinære generalforsamlinger* til behandling af særlige forhold (f.eks. beslutning om fusion med eller bestandsoverdragelse til en anden livsforsikringsvirksomhed). Betingelserne for at kunne afholde en ekstraordinær generalforsamling skal ifølge selskabslovens § 28, nr. 6, og FIL §§ 112 og 305, stk. 1, være fastsat i pensionskassens vedtægter.

Vedtægten er en gensidigt forpligtende aftale mellem foreningen (pensionskassen) og dens medlemmer. Hvis der er hjemmel hertil i vedtægten kan et foreningsflertal derfor – om nødvendigt – bestemme over et mindretal. Som anført af *Erik Hørlyck*, Dansk andelsret, 3. udg. (2000), s. 198 f., er dette nu engang nødvendigt, hvis en organisation skal kunne fungere, blot flertallet ikke misbruger sin magt i forhold til mindretallet.

Se tilsvarende *Ole Hasselbalch* i *Foreningsret* (2011), s. 101 ff., der vil begrænse flertallets adgang til at pålægge et mindretal økonomiske forpligtelser, hvor disse forpligtelser er “helt ude af proportioner” med, hvad der kunne forventes ud fra den oprindelige vedtægt: “Ved vurderingen af, hvor langt vedtægten kan ændres med økonomiske konsekvenser for medlemmerne, må det dog tages med i betragtning, om foreningen f.eks. står i en af omstændighederne og udviklingen nødvendiggjort omstruktureringsfase. At foreningsforholdet ikke kan opretholdes i sin oprindelige form under væsentligt ændrede ydre forudsætninger, turde i almindelighed være forudsigeligt for medlemmerne.” (s. 56). *Gomard* i *Privat pension og social forsikring* (1968), s. 114 ff., henviser til den dagældende lovgivning for alle pensionskasser (firmapensionskasser og tværgående pensionskasser), som foreskrev, at vedtægterne skulle indeholde

bestemmelser om adgangen til at forhøje eller nedsætte pensionsydelsen eller de bidrag mv., der måtte påhvile medlemmer mv. Forarbejderne til denne lov betonedede, at vedtægterne ikke måtte indeholde regler, “der må anses for utilbørlige af hensyn til medlemmernes interesser” (jf. Rigsdagstidende 1934/35, tillæg A, sp. 3553). Se også *Arbejdsmarkedspension* (2009), s. 272, med henvisning til *U 2003.763 Ø* om ændring af fordeling af vejbidraget i en grundejerforening. Af anden nyere praksis kan henvises til *U 1998.281 H* (om brancheforeningen BYG) og *U 2009.3048 H* (om fodboldklubbers pligt til at anvende DBU’s spillerkontrakter).

Om en flertalsbeslutning efter disse kriterier kan anses som *misbrug*, fordi den forringer mindretallets position på urimelig måde, beror bl.a. på, om det underkendte mindretal har mulighed for at “stemme med fadderne” ved at melde sig ud af foreningen. Består denne mulighed ikke, eller vil den medføre et uforholdsmæssigt retstab for den eller de udmeldte medlemmer, stiger kravene til sagligheden.

Flertallet i en pensionskasse skal også respektere den *foreningsretlige lighedsgrundsætning*, jf. herved afsnit 15.2.3. En beslutning, der uden saglig begrundelse tilgodeser én medlemsgruppe på en andens bekostning, vil efter omstændighederne kunne anfægtes. En vis rettesnor for denne saglighedsvurdering kan søges i de rimelighedskrav, der kan udledes af FIL § 21.

Som anført i afsnit 14.2.5. må de rettigheder, der følger af særlige løfter, i alle tilfælde respekteres, se hertil *U 2011.1750 H* (om et fejlbehæftet udbetalingstilsagn fra JØP, som fandtes bindende). Se også *U 1991.227 Ø*, hvor en ændret fordeling af varmeudgifterne i en ejerforening ikke kunne gennemføres mod én af ejernes protest. Finanstilsynet fører ikke kontrol med, om en tværgående pensionskasse overholder sine vedtægter eller den foreningsretlige lighedsgrundsætning mv., se herved tilsynets afgørelse af 29. marts 2006 om den foreningsretlige lighedsgrundsætning. I en afgørelse af 29. oktober 2009 har Finanstilsynet dog (i en åbenlys situation) forholdt sig til den foreningsretlige lighedsgrundsætning.

Hvis et flertal i en tværgående pensionskasse træffer en beslutning, som et medlem finder retsstridig, kan medlemmet ifølge FIL §§ 289, stk. 1, og 305, stk. 1, anlægge retssag herom ved domstolene. En domstolsafgørelse får ikke blot gyldighed for dette medlem, men for samtlige medlemmer af pensionskassen, jf. FIL §§ 289, stk. 4, og 305, stk. 1. Retssagen skal være anlagt senest tre måneder efter beslutningen, jf. §§ 289, stk. 2, og 305, stk. 1, der dog modificeres af FIL § 289, stk. 3.

15.4.5.f. Bestyrelsen

Bestyrelsen varetager den overordnede og strategiske ledelse af den tværgående pensionskasse. Ledelsen skal ske i overensstemmelse med kassens vedtægter og lovgivningens regler i øvrigt. Ifølge § 2 i den såkaldte ledelsesbekendtgørelse (bekendtgørelse nr. 1575 af 15. december 2010 om ledelse og styring af forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser), træffer bestyrelsen bl.a. beslutning om virksomhedens forretningsmodel, den vurderer om virksomhedens risikoprofil og politikker samt retningslinjerne til direktionen er forsvarlige og den overvåger, at direktionen varetager sine opgaver på en betryggende måde mv.

Medmindre Finanstilsynet (som i medfør af § 1, nr. 1, i delegationsbekendtgørelsen, nr. 1416 af 21. december 2011, har fået delegeret kompetencen hertil) under hensyn til pensionskassens forhold tillader en anden sammensætning af bestyrelsen, følger det af FIL § 115, stk. 1, at den i en tværgående pensionskasse skal bestå af en formand og et lige antal bestyrelsesmedlemmer, hvoraf mindst halvdelen skal vælges af og blandt medlemmerne i pensionskassen. Bestemmelsen svarer til § 22, stk. 1, i firmapensionskasseloven. I praksis vil vedtægterne foreskrive, at de organisationer, der har indgået de overenskomster, hvis pensionsordninger, som den tværgående pensionskasse administrerer, kan udpege et antal bestyrelsesmedlemmer. Da de således udpegede bestyrelsesmedlemmer ofte også er medlemmer i kassen, vil flertallet af kassens bestyrelse som regel være medlemmer af kassen.

Formålet med FIL § 115, stk. 1, om, at kun halvdelen af bestyrelsen skal vælges af og blandt medlemmerne i en tværgående pensionskasse, er ifølge forarbejderne at give de organisationer, der står bag en pensionskasse, mulighed for at følge med i, hvordan pensionsordningerne forvaltes, og hvordan medlemmerne betjenes. Som anført af *Mads Bryde Andersen & Niels Heering* i U 2012B, s. 225 ff. (bl.a. med nærmere omtale af lovforarbejderne) kan man rejse spørgsmålet, om ikke tiden er inde til at ophæve denne bestemmelse, som ikke tager højde for de komplekse og vidtrækkende beslutninger, der ligger i hænderne på nutidens pensionskassebestyrelser. Finanstilsynet kan (i overensstemmelse med delegationsbekendtgørelsen) ifølge FIL § 115, stk. 1, give tilladelse til en anden sammensætning af bestyrelsen. En sådan dispensation kan f.eks. meddeles i tilfælde, hvor bestyrelsen skal udvides med et medlem for at opfylde kravet om, at mindst et medlem af revisionsudvalget skal være uafhængig af virksomheden og have kvalifikationer inden for regnskabsvæsen eller revision, jf. § 5, stk. 1, i bekendtgørelse om revisionsudvalg i virksomheder samt koncerner, der er underlagt tilsyn af Finanstilsynet.

15.5. Klageregler

15.5.1. Problemstillingen

Administration af pensionsordninger indebærer, at et pensionsinstitut skal træffe en række afgørelser, hvis udfald kan bero på faktiske og retlige forhold, der ikke på forhånd peger i en bestemt retning. Derfor kan det forekomme, at pensionskunden er utilfreds med instituttets afgørelse, typisk fordi der er uenighed om, hvorvidt en begivenhed er dækningsberettiget. Reglerne for finansielle virksomheder, herunder *livsforsikringsvirksomheder*, sikrer kunderne flere muligheder for at få prøvet sådanne afgørelser.

15.5.2. Regler om klageansvarlig

En pensionskunde bør altid først og fremmest rette sin klage til det pensionsinstitut, der har truffet afgørelsen. For at sikre dokumentationen for klagens indhold og indsendelse bør den altid indgives skriftligt (herunder ved brug af elektronisk post). Mange institutter behandler dog også klager, der meddeles telefonisk.

Ifølge bekendtgørelse nr. 1264 af 8. december 2006 skal de finansielle virksomheder, der er underlagt sædvanligt tilsyn i medfør af FIL (som nærmere angivet i § 1 i bekendtgørelsen), udpege en klageansvarlig. Herved forstås, jf. § 2, stk. 2, i bekendtgørelsen, “en person eller en organisatorisk enhed, der er ansvarlig for klagebehandlingen internt i virksomheden.” Ved klage forstås, jf. § 2, stk. 3, “en henvendelse fra en kunde, der efter at have drøftet problemet med den finansielle virksomhed fortsat ikke er enig i virksomhedens sagsbehandling eller resultatet heraf og derfor ønsker sagen forelagt for den klageansvarlige.” Den finansielle virksomhed skal oplyse kunden om virksomhedens klageansvarlige, jf. bekendtgørelsens § 3.

15.5.3. Særligt om ATP

Ifølge ATP-lovens § 28 kan ATP's afgørelser i henhold til denne lov om (1) medlemskab, (2) bidrag, herunder om beregning og opkrævning og (3) pension bortset fra beslutninger om størrelse af årsbidrag mv., jf. lovens § 15, stk. 1, samt beslutninger om pensions- og hensættelsesgrundlag, jf. lovens kapitel 6, indbringes for et ankenævn. Klage skal ske inden for en frist på 4 uger fra den dag, hvor afgørelsen er meddelt.

Ankenævnet består af fem medlemmer, der sammen med en suppleant for hvert medlem udnevnes af beskæftigelsesministeren for en

periode af tre år. For tre medlemmers vedkommende sker udnævnelsen efter indstilling af henholdsvis Højesterets præsident, Sø- og Handelsrettens præsident og Arbejdsretten, og for to medlemmers vedkommende efter indstilling af henholdsvis arbejdsgiverrepræsentanterne og lønmodtagerrepræsentanterne i repræsentantskabet for ATP, jf. § 28, stk. 3.

Ankenævnet fastsætter selv sin forretningsorden, jf. § 28, stk. 4, og kan ifølge § 28, stk. 2, til brug for sin vurdering af sagerne indhente uafhængig sagkyndig bistand.

15.5.4. Andre klageordninger

Foruden de klageregler, der knytter sig til det enkelte pensionsinstitut, gælder de klageordninger, der er knyttet til de enkelte typer af institutter, dvs. for forsikringsvirksomheders vedkommende Ankenævnet for Forsikring (se hertil afsnit 1.5.5.d.) og for pengeinstitutternes vedkommende Pengeinstitutankenævnet (se hertil afsnit 1.5.5.e.).

15.6. Interne kontrolordninger

15.6.1. Den ansvarshavende aktuar

I en forsikringsvirksomhed skal bestyrelsen ansætte en *direktion*, der herefter sørger for den daglige ledelse af virksomheden, herunder ved at ansætte de medarbejdere, som virksomheden har brug for, jf. § 9, stk. 1, i bekendtgørelse om ledelse og styring af forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser. I tillæg hertil skal bestyrelsen – og ikke direktionen – i en livsforsikringsvirksomhed ifølge FIL § 108, stk. 2, ansætte en *ansvarshavende aktuar*, der skal varetage de fornødne forsikringstekniske funktioner, herunder beregninger og undersøgelser. Tilsvarende krav gælder for firmapensionskasser, jf. § 26 i loven herom.

Den ansvarshavende aktuar skal i henhold til FIL § 108, stk. 4, påse, at virksomheden overholder sit tekniske grundlag mv., og at dette til enhver tid er i overensstemmelse med de i FIL § 21, stk. 1-6, nævnte krav. Er dette ikke tilfældet, skal den ansvarshavende aktuar omgående indberette enhver tilsidesættelse til Finanstilsynet, jf. FIL § 108, stk. 5. Herudover skal den ansvarshavende aktuar ifølge FIL § 108, stk. 6, årligt indsende en beretning om virksomheden til Finanstilsynet.

Stillingen som ansvarshavende aktuar kan ifølge FIL § 108, stk. 2, ikke forenes med stillingen som medlem af direktionen eller bestyrelsen i livsforsikringsvirksomheden. En sådan dobbeltrolle ville fratage den

ansvarshavende aktuar den rolle som uafhængigt kontrolorgan, som reglerne tilsigter. En tilsvarende regel findes i firmapensionskasselovens § 26 og ATP-lovens § 24a. Finanstilsynet giver nærmere regler om den ansvarshavende aktuar, se bekendtgørelse nr. 1089 af 29. november 2011 og for firmapensionskasser, bekendtgørelse nr. 1014 af 28. oktober 2009.

Den ansvarshavende aktuar skal bl.a. forholde sig til, om livsforsikringsvirksomheden overholder betryggheds- og rimelighedskravet i FIL § 21, stk. 1 og 2, bl.a. ved virksomhedens anmeldelse af det tekniske grundlag mv. til Finanstilsynet, og løbende overvåge, om det tekniske grundlag mv. fortsat er betryggende og rimeligt. Inden for det råderum, som begreberne betrygghed og rimelighed efterlader på de fleste områder, er det op til den ansvarshavende aktuar at bedømme dette. Kontrollen er her baseret på en vis selvjustits og selvkontrol, idet den ansvarshavende aktuar jo er ansat i virksomheden modsat f.eks. den eksterne revision. Den eksterne kontrol udøves af Finanstilsynet. Den ansvarshavende aktuar kan dog pålægges et særskilt ansvar, hvis han på uforsvarlig måde har tilsidesat sine pligter efter FIL eller andre retsregler.

Se om bl.a. den ansvarshavende aktuars forpligtelser, drifts- og kontrolopgaver Finanstilsynets rapport om den ansvarshavende aktuars opgaver og funktioner i livsforsikringselskaber og pensionskasser (januar 1998).

Aktuaren har ret til af bestyrelsen og direktionen at forlange alle oplysninger, som er nødvendige for udøvelsen af hvervet. Finanstilsynet kan kræve de oplysninger af aktuaren, som er nødvendige til bedømmelse af pensionskassens økonomiske stilling, jf. FIL § 108, stk. 5.

Man kan diskutere, hvor uafhængig den ansvarshavende aktuar er i praksis. Navnlig i de mindre tværgående pensionskasser og firmapensionskasser, hvor den ansvarshavende aktuar repræsenterer den eneste aktuarmæssige sagkundskab, vil han både fremtræde som en del af den daglige administration og som kontrolorgan. Dermed opnås ikke den uafhængighed og gennemsigtighed (*checks and balances*), der som nævnt i afsnit 15.4.1. er et væsentligt formål med at etablere en sådan kontrolordning.

15.6.2. Intern revision

Ifølge § 9, stk. 1, i bekendtgørelse nr. 4 af 5. januar 2012 om revisionens gennemførelse i finansielle virksomheder mv. samt finansielle koncerner kan bestyrelsen for en finansiell virksomhed (som nærmere afgrænset i bekendtgørelsens § 1) bestemme, at der skal oprettes en intern revision. Er der ikke oprettet en sådan, skal spørgsmålet drøftes i bestyrelsen mindst en gang om året. I virksomheder, der i de to seneste regnskabsår på balancetidspunktet i gennemsnit har haft 125 eller flere fuldtidsansatte, skal der oprettes en intern revision, jf. bekendtgørelsens § 9, stk. 3.

Den interne revision ledes af en intern *revisionschef*, jf. bekendtgørelsens § 10. Ansættelse og afskedigelse af revisionschefen kan alene foretages af bestyrelsen. Ansættelse og afskedigelse af revisionschefen kan foretages for koncernen som helhed. Revisionschefen skal have adgang til alle oplysninger, som denne finder nødvendige for revisionens gennemførelse, herunder bestyrelsesprotokollen. Revisionschefen og medarbejderne i den interne revision må ikke deltage i andet arbejde i virksomheden eller koncernen end revision. Intern revision må ikke påtage sig opgaver, når der foreligger omstændigheder, der er egnet til at vække tvivl hos en velinformeret tredjemand om den interne revisions uafhængighed, jf. i det hele § 12 i bekendtgørelsen.

15.6.3. Revisionsudvalg

§ 31, stk. 8, i lov nr. 468 af 17. juni 2008 om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder (revisorloven) giver økonomi- og erhvervsministeren (i dag erhvervs- og vækstministeren) hjemmel til at fastsætte regler om revisionsudvalg i virksomheder, der er underlagt tilsyn af Finanstilsynet. Sådanne regler er fastsat i bekendtgørelse nr. 1393 af 19. december 2011 om revisionsudvalg i virksomheder samt koncerner, der er underlagt tilsyn af Finanstilsynet.

Efter § 2, stk. 1, i bekendtgørelsen skal bl.a. finansielle virksomheder (herunder livsforsikringsaktieselskaber), tværgående pensionskasser og arbejdsmarkedsrelaterede livsforsikringsaktieselskaber (§ 1, stk. 1, nr. 1, 2 og 3), mindst én gang årligt tage stilling til behovet for at etablere revisionsudvalg. Bekendtgørelsen finder ifølge § 1, stk. 2, ikke anvendelse på arbejdsmarkedsrelaterede livsforsikringsaktieselskaber og tværgående pensionskasser under visse betingelser.

Revisionsudvalget skal overvåge en række af de forhold, der har at gøre med regnskabsaflæggelsen, jf. nærmere § 3, herunder virksom-

hedens interne kontrolsystemer. Opgaverne består “i det mindste i” at (1) overvåge regnskabsaflæggelsesprocessen, at (2) overvåge om virksomhedens interne kontrolsystem, eventuelle interne revision og risikostyringssystemer fungerer effektivt, at (3) overvåge den lovpligtige revision af årsregnskabet mv., og at (4) overvåge og kontrollere revisors uafhængighed, jf. § 24 i lov nr. 468 af 17. juni 2008 om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder, herunder særligt leveringen af yderligere tjenesteydelser til virksomheden.

Ifølge bekendtgørelsens § 4, stk. 1, skal revisionsudvalget bestå af medlemmer af den bestyrelse, der etablerer revisionsudvalget. Da bekendtgørelsen stiller krav om, at mindst et medlem af udvalget skal være *uafhængigt* af virksomheden og skal have kvalifikationer inden for regnskabsvæsen eller revision, jf. § 5, stk. 1, indebærer bekendtgørelsen reelt, at bestyrelser, der ser et behov for at etablere et sådant udvalg, også bliver nødt til at sikre en sådan uafhængig person i bestyrelsen. Navnet på den uafhængige skal særskilt indberettes til Finanstilsynet, jf. § 6. Bekendtgørelsen stiller ganske udførlige krav til den regnskabs- eller revisionssagkyndiges kvalifikationer, jf. nærmere § 5, stk. 3.

15.7. Den øverste ledelse

15.7.1. Almindelige krav

En livsforsikringsvirksomhed, der optræder i rollen som leverandør af pensionsordninger i Danmark, kan enten være en forening (firmapensionskasse, tværgående pensionskasse eller gensidigt livsforsikrings-selskab) eller et livsforsikringsaktieselskab. Som anført i afsnit 8.2.4. har kun disse to typer af juridiske personer mulighed for at opnå den tilladelse (koncession), der ifølge FIL § 12, stk. 1, og firmapensionskasselovens § 1 er nødvendig for at kunne indgå en pensionsaftale eller garantere (afdække) en sådan.

Den daglige udførelse af arbejdsopgaverne varetages af livsforsikringsvirksomhedens sekretariat, dvs. af den daglige administration. FIL § 12, stk. 2, bestemmer, at finansielle virksomheder både skal have en bestyrelse og direktion. Direktøren skal ifølge § 9 i ledelsesbekendtgørelsen forestå den daglige ledelse af virksomheden og bl.a. sikre, at bestyrelsens vedtagne politikker og retningslinjer implementeres i virksomhedens daglige drift samt videregive al relevant information til bestyrelsen. Rollefordelingen er i det væsentlige som i forholdet mellem et kapital-selskabs direktion og bestyrelse, jf. selskabslovens §§ 115 og 117-118.

Som nævnt i kapitel 10 opstiller FIL kapitel 8 (§§ 64-116) en række regler om ledelse og indretning af en finansiel virksomhed. En række af disse regler har betydning for, hvordan livsforsikringsvirksomheder ledes, uanset hvilken juridisk konstruktion virksomheden har. Som videre anført i afsnit 10.2. gælder der f.eks. særlige regler om ledelsespersoners erfaring, egnethed og hæderlighed, de såkaldte *fit & proper*-krav (FIL § 64). Dernæst pålægger FIL § 65 bestyrelsen ved *forretningsorden* at træffe nærmere bestemmelser om udførelsen af sit hverv.

Ifølge FIL § 70, stk. 1, skal bestyrelsen for en finansiel virksomhed desuden bl.a. fastlægge virksomhedens *risikoprofil* og *politikker* for, hvorledes virksomheden skal styre hver af virksomhedens væsentligste aktiviteter og de risici, der er knyttet hertil. På grundlag heraf skal bestyrelsen give direktionen *skriftlige retningslinjer*, der skal opfylde visse minimumskrav, jf. FIL § 70, stk. 2. Ledelsesbekendtgørelsen opstiller i øvrigt nærmere regler om bl.a. bestyrelsens og direktionens opgaver og ansvar, organisation og ansvarsfordeling, forretningsgange og risikostyring mv.

15.7.2. Retspolitik

Ledelsen af arbejdsmarkedspensionsinstitutter er genstand for en massiv og forståelig samfundsmæssig interesse. Emnet er belyst i en række sagkyndige rapporter, der har givet anbefalinger af forskellig art. Efter at det såkaldte *Nørby-udvalg* i december 2001 afgav sin første rapport om god selskabsledelse, som primært var rettet mod børsnoterede selskaber, blev spørgsmålet berørt i rapporten “Større valgfrihed i pensionsopsparingen” (også kaldet *Bremer-rapporten*), som et tværministerielt udvalg afgav i maj 2003. Udvalget henskød spørgsmålet til det daværende Pensionsmarkedsråd.

Et udvalg under dette råd udsendte herefter i 2004 “Rapport om god og effektiv selskabsledelse for arbejdsmarkedspensioner” (den såkaldte *Nyløkke-rapport*), hvis anbefalinger kun i beskedent omfang enten er blevet fulgt eller siden er bygget ind i lovgivningen, herunder i ledelsesbekendtgørelsen. Andre af anbefalingerne er slet ikke fulgt. Emnet er også berørt i betænkning 1306/1995 om åbenhed om pensionsinstitutternes investeringsbeslutninger.

I modsætning til Nyløkke-rapporten har Nørby-udvalgets anbefalinger været genstand for en løbende debat, der har ført til ændringer og tilpasninger. Der er nu etableret en Komité for god Selskabsledelse (i det følgende omtalt som KGS), hvis seneste anbefalinger blev udsendt den 16. august 2011, se

www.corporategovernance.dk. KGS' anbefalinger er som nævnt primært rettet mod danske selskaber, som har aktier optaget til handel på et reguleret marked, herunder finansielle virksomheder. Anbefalingerne eller dele heraf kan dog tjene til inspiration og være et værdifuldt værktøj for andre ikke offentligt handlede selskaber. KGS' anbefalinger forholder sig bl.a. til spørgsmål om rekruttering af medlemmer til bestyrelsen, om bestyrelsens størrelse og om dens honorering. OECD har den 5. juni 2009 vedtaget et sæt Guidelines for Pension Fund Governance, hvis første version udkom i 2001 (se <http://www.oecd.org/dataoecd/18/52/34799965.pdf>). Disse retningslinjer befinder sig på et langt mere generelt niveau end det her drøftede. Se nærmere herom *Ashcroft m.fl.* i Thornton & Fleming (2011), s. 10 ff.

Som anført i Niels Heerings og mit kritiske indlæg i U 2012B, s. 225 ff., er spørgsmålet om tiden ikke er inde til, at arbejdsmarkedspensionsinstitutterne (og navnlig deres ejere) ændrer deres syn på, hvordan bestyrelsesmedlemmer udpeges. Med ganske enkelte undtagelser er hovedparten af disse bestyrelser sammensat af repræsentanter fra de faglige organisationer, der står bag de overenskomster, der har skabt grundlaget for pensionsordningerne. Den mådeholdne praksis for aflønning af disse medlemmer bærer også præg af denne foreningskultur, som samlet set har medført, at pensionsinstitutterne ikke er udstyret med den kompetence, der må anses for nødvendig til varetagelsen af de komplekse styringsmæssige, regnskabsmæssige, investeringsmæssige og retlige udfordringer, der ligger på bestyrelsernes bord.

15.7.3. ATP

Selv om ATP ikke kan betegnes som et arbejdsmarkedsrelateret pensionsinstitut af den art, man normalt finder i *søjle 2*, kan det være relevant at omtale de særlige regler, der gælder om ledelsen af ATP.

Ifølge ATP-lovens § 20 ledes ATP af et repræsentantskab, en bestyrelse og en direktør. Beskæftigelsesministeren fastsætter vedtægterne for ATP.

Repræsentantskabet består ifølge lovens § 21 af 15 arbejdsgiverrepræsentanter og 15 lønmodtagerrepræsentanter samt en formand. Repræsentantskabet udnævner selv sin formand, som ikke må have tilknytning til nogen arbejdsgiver- eller lønmodtagerorganisation, jf. lovens § 21, stk. 4.

Bestyrelsen i ATP består i henhold til ATP-lovens § 23, stk. 1, af formanden for repræsentantskabet som formand og 12 andre medlemmer, der vælges blandt repræsentantskabets medlemmer.

Kapitel 16.

Pensionsbeskatning

16.1. Almindelige spørgsmål

16.1.1. Reglernes baggrund

Som anført i afsnit 1.2.3.a. er den samlede værdi af indbetalingerne på danske pensionsordninger ved udløbet af 2011 opgjort til 2.643 mia. kr. svarende til 1,5 gange Danmarks BNP i 2011. Disse enorme værdier *forrentes* til fordel for de sikrede og vil efter udbetaling tjene til forbrug og forsørgelse. Men samtidig giver indbetaling, forrentning og udbetaling af pensionsbeløb anledning til skattepolitisk interesse og heraf følgende retlig regulering.

Reguleringen har taget forskellige udgangspunkter.

I ét udgangspunkt (som historisk kan føres tilbage til det pensionsbeskatningsprincip, som udvikledes i praksis efter statsskatteoven af 1922, og som går ud på, at skattepligten for skattemæssige pensionsordninger udskydes fra *indtjeningsperioden* til udbetalingsperioden) har man søgt at *tilskynde* borgerne til at spare op til pensionisttilværelsen. Det er bl.a. sket gennem fradrags- og beskatningsregler, som bl.a. har muliggjort et større fradrag ved opsparingen end den beskatning, der sker ved udbetalingen. Grundlaget for denne regulering findes i *pensionsbeskatningsloven* (jf. lovbekendtgørelse nr. 1246 af 15. oktober 2010 som senest ændret ved lov nr. 922 af 8. september 2012), i det følgende forkortet PBL. Til PBL hører en bekendtgørelse nr. 1281 af 9. december 2009 om beskatningen af pensionsordninger, også kaldet *pensionsbeskatningsbekendtgørelsen*. Alle de beskatningsregler, der behandles i det følgende, omhandler ordninger, der er skattebegunstigede i medfør af disse regler.

I et andet udgangspunkt har man – fra tid til anden – ladet *forrentningen* af pensionsformuerne bidrage til samfundsøkonomien ved at pålægge beskatning af denne formuetilvækst. Disse regler følger *pensionsafkastbeskatningsloven* (i det følgende forkortet: PABL), jf. lovbekendtgørelse nr. 170 af 22. februar 2011.

16.1.2. Pensionsordninger og andre opsparingsordninger

Ved siden af de muligheder, der er for at spare op til pension via skattebegünstigede pensionsordninger, kan man spare op til pension via “frie midler”, dvs. midler, der *er* beskattet, eller som i øvrigt er *skattefrie*. Eksempler herpå er avance ved salg af parcelhus beboet af ejeren eller af løsøre, herunder kunstgenstande.

Fordelen ved en opsparing i frie midler ligger i, at den ikke er underlagt bindinger: Der udløses ikke skat ved hævnings eller forbrug, og risikoen for, at udbetalingerne bliver beskattet anderledes end forventet på grund af lovændringer, er minimal. Opsparingen påvirker heller ikke eventuel udbetaling af offentlige ydelser eller efterløn.

Ulemperne er for det første, at afkast af frie midler i form af renter og aktieudbytte typisk beskattes hårdere end pensionsafkastet, og at den opsparede formue bliver mindre i opsparingsperioden, fordi skatten skal betales ved optjeningen. Den *indkomstskat*, man betaler af den indkomst, der går til at optjene pensionsformuer af frie midler, vil typisk være højere end skatten ved udbetaling af en pensionsordning, hvor udbetalingerne ofte er under topskattegrænsen. Dertil kommer for det andet, at frie midler kan tilegnes af kreditorer, hvorimod pensionsopsparinger almindeligvis beskyttes af særlige regler om udlægsfritagelse mv., jf. herom i afsnit 17.4.1. I øvrigt kan det kræve en stærk karakter at gennemføre en pensionsopsparing af frie midler, fordi pengene jo hele tiden er til rådighed.

Aktier kan give afkast både ved udbyttebetalinger og ved salg. Begge afkastformer er skattepligtige. Udbytte og aktieavancer beskattes som aktieindkomst. Skatten er 27 % indtil kr. 48.300 og 42 % af beløb over kr. 48.300 (2012-niveau). Er man gift, og bor man sammen med sin ægtefælle ved indkomstårets udløb, er beløbsgrænsen det dobbelte. Afkast i form af renter på *obligationer og andre gældsbreve* er altid skattepligtigt som kapitalindkomst. Skatten er her op til 51,5 % (efter arbejdsmarkedsbidrag ca. 56 %).

16.1.3. Oversigt over regelværket

16.1.3.a. De skattemæssige begivenheder

Reglerne om beskatning af pensionsordninger omhandler følgende tre situationer, der altid vil forekomme i en opsparingsbaseret pensionsordning:

- *Indbetalinger* til ordningen (hvornår er der *fradrag* for indbetalingen?). Se hertil afsnit 16.3.
- *Formuetilvækst* i ordningen (hvornår og hvordan *beskattes* den?). Se afsnit 16.4.
- *Udbetalinger* fra ordningen (hvordan *beskattes* de beløb, der udgår fra ordningen?). Se herom afsnit 16.5.

Hvor svaret på det første og sidste spørgsmål følger af PBL, giver PABL svaret på det mellemliggende spørgsmål.

PBL opstiller klare regler for, hvornår man kan få fradrag for sine *indbetalinger*, og hvordan *udbetaling* skal beskattes. Disse regler udgør derfor en væsentlig parameter i vurderingen af, hvilke pensionsordninger man ønsker at spare op i. PBL præciserer, hvad det overhovedet er for ordninger, der giver fradrag, se hertil afsnit 16.2. Som nævnt i afsnit 3.1.1.c. kommer de pensionskatteretlige regler dermed indirekte til at virke som rammebetingelser for de finansielle produkter, der tilbydes pensionskunderne. Sådanne produkter er reelt kun salgbare med de skattemæssige effekter, der følger af lovgivningen (og herunder navnlig PBL).

16.1.3.b. De skattebegunstigede pensionsordninger

Som hovedregel har skatteyderen kun fradrag for de *arbejdsmarkedspensioner* og *individuelle pensionsordninger* (henholdsvis i søjle 2 og 3), der reguleres af PBL og PABL. Disse ordninger bygger alle på aftaleforhold med en livsforsikringsvirksomhed eller et pengeinstitut. For de kollektive arbejdsmarkedspensioners vedkommende er det arbejdsgiveren eller den enkelte, der selv indbetaler til pensionen.

De *offentlige og sociale pensioner* (i søjle 1) er ikke omfattet af PBL. Da disse ordninger er ydelsesdefinerede (og derfor ikke udbetales som en forrentning af en foreliggende kapital), er PABL i alle tilfælde irrelevant. Skattereglerne for disse sociale ordninger skal ikke gennemgås her. Det kan dog bemærkes, at udbetalinger herfra (f.eks. folkepension, førtidspension) normalt er underlagt almindelig indkomstbeskatning.

Skattebegunstigelsen ifølge PBL går ud på, at *beskatningstidspunktet flyttes* fra indbetalingsårene (hvor man typisk betaler en høj marginalskat) til udbetalingsårene (hvor skatteyderens marginalskat typisk er lavere). Foruden dette incitament sikrer PABL en lavere beskatning af det løbende afkast af pensionsordningen i form af en særlig pensionsafkastskat på 15,3 % (forhøjet fra 15,0 % til 15,3 % i forbindelse med

vedtagelsen af Finansloven for 2012) i stedet for almindelig kapitalafkastbeskatning. Princippet om, at pensionsopsparing først beskattes på udbetalingstidspunktet, er dog brudt af arbejdsmarkedsbidraget, som opkræves med 8 % af *pensionsindbetalinger*, mens pensionsudbetalinger er bidragsfri.

16.2. De enkelte skattebegunstigede ordninger

16.2.1. Skattekode

Reglerne om pensionsbeskatning er udformet således, at de skattebegunstigende virkninger *alene* opnås, når der betales til *bestemte ordninger*, der opfylder kravene i PBL. Ved at stille håndfaste krav til disse (skattebegunstigede) ordninger fungerer skattereguleringen, som påpeget i afsnit 3.1.1.c., som en indirekte *aftaleregulering*. Både kunden og instituttet har en sammenfaldende interesse i at realisere de positive skattevirkninger, og instituttet vil derfor sikre, at vilkårene for ordningen efterlever de skattemæssige krav.

For at understøtte den praktiske håndtering af dette samspil mellem vilkår og skattevirkninger er ordningerne inddelt i 13 forskellige grupper, der med en fast hånd er indrubriceret under et antal såkaldte *skattekode*. Institutterne er i henhold til pensionsbeskatningsbekendtgørelsens § 2 forpligtet til at anføre i forsikringspolice eller pensionsaftalen, hvilken beskatningsform forsikringen eller pensionsordningen er undergivet. Skattekode henviser entydigt til de ordninger, som der er fradragsret til, og hvorfra udbetalte ydelser underkastes beskatning (almindelig indkomst eller afgift).

Selv om skattekode ikke omtales direkte i PBL, er de velegnede til at skabe overblik over dette komplicerede regelværk. PBL angiver nemlig et antal faste betingelser for, hvornår man kan få fradrag, og hvordan en ordning skal beskattes. Disse faste betingelser sammenfattes under de forskellige kode.

Det finansielle produkt, kunden indgår aftale om (hvad enten der er tale om forsikring eller opsparing), vil typisk være omfattet af flere forskellige skattekode svarende til de enkelte grundformer, der indgår i det. Men den endelige placering af den enkelte grundform vil ske ud fra en vurdering af, om grundformen opfylder reglerne for fradrag i PBL, eller om man – hvor der er mulighed for fradrag – fravælger fradragsmuligheden. Skattekode fremgår af det sammenfattende skema, der er aftrykt i afsnit 16.6. (s. 461 ff.).

Forsikringer og opsparingsordninger vil i dag blive placeret i skattekode 1, 2, 3 eller 9, hvis der er ret til fradrag for indbetalingen, og man ønsker at udnytte fradraget.

Fra og med 2013 kan man dog ikke længere få fradrag for indbetaling til kapitalpension, aldersopsparing og supplerende engangssum, som i dag placeres under skattekode 3 – se nærmere afsnit 16.3.1.c. Opfylder ordningen ikke betingelserne for fradrag, eller ønsker man ikke at have fradrag for præmien, vil ordningen blive placeret i skattekode 5 eller 7.

Skattekodeerne er *skattetekniske*. De peger altså ikke hen på bestemte pengeinstitut- eller forsikringsprodukter. *Skattekode 1* omfatter f.eks. renteforsikringer med fradragsret (men ikke ophørende livrenter), *skattekode 2* omfatter rateforsikringer og rateopsparinger med fradragsret, *skattekode 3* omfatter kapitalforsikringer (sumudbetalinger) og aldersopsparinger med fradragsret, *skattekode 5* omfatter risikoforsikringer uden fradragsret, både rente-, rate- og kapitalforsikringer, *skattekode 7* omfatter opsparingsprægede forsikringer uden fradragsret, både rente-, rate og kapitalforsikringer, *skattekode 8* omfatter kapitalopsparinger tegnet i pengeinstitutter og *skattekode 9* omfatter ophørende livrenter. Der kan ikke længere nytagnes ordninger i skattekode 4 og 6. Reglerne om skattekode 8 følger i det væsentligste reglerne om skattekode 3 og behandles derfor i sammenhæng hermed.

At PBL opstiller betingelser til ordningerne er ikke ensbetydende med, at alle ordningerne kan tegnes i alle finansielle institutter. Man har ikke noget retskrav på at kunne tegne ordningen. Institutterne beslutter selv, hvilke ordninger de vil tegne.

Ser man på de grundformer, der indgår i G82, fremtræder følgende skattekode:

16.2. DE ENKELTE SKATTEBEGUNSTIGEDE ORDNINGER

| Nr. | Navn | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 9 |
|-----|--|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 110 | Livsvarig livsforsikring | | | × | | | | × | |
| 115 | Ophørende livsforsikring | | | × | | × | | | |
| 125 | Livsbetinget livsforsikring | | | × | | | | × | |
| 135 | Simpel kapitalforsikring | | | × | | | | × | |
| 165 | Ophørende livsforsikring i rater | | × | | | × | | | |
| 175 | Livsbetinget livsforsikring i rater | | × | | | | | × | |
| 185 | Simpel kapitalforsikring i rater | | × | | | | | × | |
| 210 | Livsvarig livrente | × | | | | | | × | |
| 211 | Opsat livrente | × | | | | | | × | |
| 215 | Ophørende livrente | | | | | | | × | × |
| 216 | Opsat, ophørende livrente | | | | | | | × | × |
| 225 | Supplerende ydelse | × | | | | | | × | |
| 235 | Arverente | | | × | | × | | | |
| 240 | Individuel børnerente | × | | | | × | | | |
| 250 | Individuel waisenrente | × | | | | × | | | |
| 265 | Opsat arverente med straks begyndende risiko | | | × | | × | | | |
| 275 | Kunstig arverente | | | | | | | | |
| 315 | Invalidesum | | | × | | × | | | |
| 365 | Invalideydelse i rater | | × | | | × | | | |
| 414 | Livsvarig invaliderente med ophørende risiko | × | | | | × | | | |
| 415 | Ophørende invaliderente | × | | | | × | | | |
| 419 | Ophørende invaliderente med ophørende risiko | × | | | | × | | | |
| 429 | Supplerende ophørende invaliderente med ophørende risiko | × | | | | × | | | |
| 510 | Livsvarig livsforsikring på kortest liv | | | × | | | | × | |

| | | | | | | | |
|-----|---|---|--|---|---|--|---|
| 515 | Ophørende livsforsikring på kortest liv | | | × | × | | |
| 525 | Livsbetinget livsforsikring på to liv | | | × | | | × |
| 530 | Livsvarig overlevelseshorsikring | | | × | | | × |
| 535 | Ophørende overlevelseshorsikring | | | × | × | | |
| 610 | Livsvarig overlevelseshorsent | × | | | | | × |
| 612 | Livsvarig overlevelseshorsent med ophørende risiko | × | | | | | × |
| 615 | Ophørende overlevelseshorsent | × | | | × | | |
| 617 | Ophørende overlevelseshorsent med ophørende risiko | × | | | | | × |
| 620 | Kunstig overlevelseshorsent | × | | | | | × |
| 630 | Opsat, livsvarig overlevelseshorsent med straks begyndende risiko | × | | | | | × |
| 635 | Opsat, ophørende overlevelseshorsent med straks begyndende risiko | × | | | | | × |
| 645 | Arverent på kortest liv | | | × | × | | |
| 655 | Arverent på længst liv | | | × | × | | |
| 660 | Livsvarig livrent på kortest liv | × | | | | | × |
| 661 | Opsat, livsvarig livrent på kortest liv | × | | | | | × |
| 665 | Ophørende livrent på kortest liv | × | | | | | × |
| 666 | Opsat, ophørende livrent på kortest liv | × | | | | | × |
| 715 | Kollektiv ophørende livsforsikring til ugifte | | | × | | | × |
| 725 | Kollektiv livsbetinget forsikring til gifte | | | × | | | × |
| 810 | Livsvarig kollektiv ægtefællepension | × | | | | | × |

| | | | | | | | | | |
|-----|--|---|--|--|--|---|--|---|--|
| 815 | Ophørende kollektiv ægtefællepension | × | | | | | | × | |
| 820 | Kollektiv kunstig ægtefællepension | × | | | | | | × | |
| 840 | Kollektiv børnerente | × | | | | × | | | |
| 850 | Kollektiv waisenrente | × | | | | × | | | |
| 945 | Kollektiv børnerente med udbetaling fra forsørgerens død, invaliditet eller alderspensionering | × | | | | × | | | |

Enkelte grundformer i specielle situationer kan placeres i andre skattekode. Skemaet viser den normale placering. For en gennemgang af virkemåden af de mest forekommende grundformer henvises til kapitel 7.3. Herudover henvises til *Mie Paludan: Grundlæggende personforsikring – Liv, ulykke, arbejdsskade*, 2. udgave (1994), side 40 ff. og *Mads Bryde Andersen & Jens Kristiansen: Arbejdsmarkedspension*, (2009), side 220 ff.

I dag er det kun ordninger under skattekode 1, 2, 3 og 9, der giver *fradrag for indbetalingen*. For en nærmere gennemgang af betingelserne til skattekode 1, 2, 3 og 9, se afsnit 16.2.2-16.2.4 og 16.2.9. Ordninger under de øvrige skattekode kan enten ikke tegnes mere, eller giver ikke ret til fradrag. For en gennemgang af betingelserne til skattekode 4, 5, 6 og 7, se herom afsnit 16.2.5-16.2.8. Der gælder særlige regler for selvstændige erhvervsdrivende og sportsudøvere, jf. PBL §§ 15A, 15B og 18, stk. 5, og nærmere herom i afsnit 16.3.4-16.3.5.

16.2.2. Pensionsordninger med løbende udbetalinger (dog ikke ophørende livrenter) (skattekode 1)

En pensionsordning med løbende udbetalinger giver ret til løbende, livsbetingede ydelser, dvs. ydelser, der bortfalder ved den berettigedes død. Sådanne ordninger kan oprettes i en *livsforsikringsvirksomhed* (et livsforsikringsaktieselskab eller en pensionskasse), men da der er tale om forsikringsprodukter (fordi instituttet tager en risiko i relation til dødstidspunktet) ikke i et *pengeinstitut*. Ordningerne tegnes under skattekode 1.

Blandt disse ordninger finder man

- livrenter (men ikke ophørende livrenter),
- invaliderenter,
- overlevelserefter og
- børnerenter mv.

Fradragsretten for sådanne ordninger er hjemlet ved PBL § 18, stk. 1. Bestemmelsen henviser til reglerne i PBL kapitel 1, hvoraf opregningen i PBL § 2 af de skattebegunstigede ordninger er central.

For at en forsikringsordning kan placeres under skattekode 1, skal den være tegnet i et forsikringselskab eller en pensionskasse i *Danmark* eller *inden for EU*. Se i det hele PBL §§ 3 og 4. Dernæst skal forsikrede selv være *ejer af forsikringen*, jf. PBL § 4, stk. 2. Dette ejerskabskrav må i det væsentlige antages at være sammenfaldende med, hvornår en pensionsrettighed er ægtefællens "egen", jf. retsvirkningslovens §§ 16a og 16b, og redegørelsen herom i afsnit 17.3.2.b. Afgørende er ikke, hvem der er forsikringstager (et begreb, der som anført i afsnit 14.1.2. kan falde forskelligt ud, alt efter om forsikringsaftalen er indgået via en grupperepræsentant).

I *obligatoriske pensionsordninger*, der indgås på grundlag af kollektive overenskomster, virksomhedsoverenskomster eller individuelle ansættelsesaftaler, kan der derimod være tvivl om, hvem der skal betragtes som forsikringstager og dermed, om der er tale om danske eller udenlandske forsikringsrisici. Det må bero på en konkret bedømmelse af, hvem en retsregel retter sig mod, hvad der ligger i udtrykket "forsikringstager", se nærmere afsnit 14.1.2., hvoraf det bl.a. fremgår, at overenskomstparterne i de obligatoriske pensionsordninger og en arbejdsgiver i firmapensionsordninger må anses som "forsikringstager" i forsikringsaftaleretlig forstand.

Hermed vil i praksis alle de *arbejdsmarkedspensionsordninger*, der udbydes i *søjle 2*, være omfattet af fradragsretten. Derimod kan *krydslivs-forsikringer* ikke tegnes under denne skattekode, da sådanne ordninger udpeger én som forsikret og én anden som forsikringstager. PBL § 4, stk. 2, er dog ikke til hinder for, at der i *arbejdsforhold* kan aftales, at *bonus* skal tilfalde arbejdsgiveren, eller at udbetalingen fra ordningen skal tilfalde arbejdsgiveren ved *invaliditet*, så længe lønmodtageren

modtager sin gage (hvorved den sikrede jo kompenseres trods invaliditeten). Se i det hele PBL § 17 om arbejdsgiverforbehold.

Renteforsikringer under skattekode 1 kan også tegnes som *overlevelsesrenter*. Her vil ejerens ægtefælle, fraskilte ægtefælle eller en navngiven person, som har fælles bopæl med ejeren, være forsikret, jf. PBL § 4, stk. 2. Som anført i afsnit 7.3.4.c. er en overlevelsesrente en dødsfaldsdækning, der kommer til udbetaling ved den forsikredes død, hvis den medforsikrede (den forsørgede) er i live. En sådan dækning kan enten aftales *livsvarigt*, således at den kommer til udbetaling til den forsørgede, uanset hvornår den forsikrede dør, eller den kan være *ophørende*, således at dækningen ophører på et bestemt tidspunkt, f.eks. på det tidspunkt, hvor en anden pensionsordning træder i kraft. I sine betingelser svarer en sådan dækning til en *overlevelsessum*.

Alderspensioner og livrenter må tidligst udbetales fra det tidspunkt, hvor pensionsudbetalingsalderen nås, jf. PBL § 2, stk. 1, nr. 4, litra a), jf. § 1a (for pensionsordninger oprettet før 1. maj 2007 og for personer født før 1. januar 1959 er det tidligste tidspunkt det 60. år). Skatterådet kan dog godkende en lavere aldersgrænse i pensionsaftaler, hvis særlige omstændigheder taler for en lavere pensionsalder, jf. PBL § 2, stk. 1, nr. 4, litra a). Et eksempel på dette er balletdansere ved Det Kongelige Teater, som har en lavere pensionsalder i deres pensionsaftale.

En *alderspension* skal udbetales livsvarigt, jf. PBL § 2, stk. 1, nr. 4, litra a). Der gælder dog specielle regler for pensionskasser, hvor der kan udbetales en supplerende ydelse på under 10 år, jf. PBL §§ 5A og 5B.

Der er intet krav til, *hvornår* seneste udbetaling på en alderspension skal foreligge. Man må altså godt tegne en alderspension, der først kommer til udbetaling fra man bliver 120 år (hvis der da findes noget institut, der vil indgå en sådan aftale). Invaliddepension, ægtefællepension og børnerenter må udløbe, hvornår pensionskunden måtte ønske det. Måske ønsker han, at en ægtefællepension skal udløbe, når han bliver 50 år, da der på det tidspunkt ikke længere er brug for at sikre ægtefællen.

For *ægtefælle- eller samleverpension* skal udbetalingen kunne tilfalde en efterlevende ægtefælle, en fraskilt ægtefælle eller en samlever, jf. PBL § 2, stk. 1, nr. 4, litra d). For samleveren er der nogle nærmere betingelser, der skal opfyldes, se PBL § 2, stk. 1, nr. 4, litra e).

For *børnepension* skal udbetalingen kunne tilfalde afdødes efterlevende børn eller stedbørn eller børn af personer, der opfylder § 2, stk. 1, nr. 4, litra e) (samleverens børn), dog længst til børnenes pågældende

fyldte 24. år eller til den følgende policedag (årsdag for policens oprettelse), jf. PBL § 2, stk. 1, nr. 4, litra f.

Knyttes der en *garanti* til ordningen (så man er sikker på, at der *kommer* noget til udbetaling i tilfælde af død, inden man selv har iværksat udbetaling), må vederlaget for denne garanti maksimalt udgøre 10 % af den samlede præmie eller 10 % af det samlede indskud til skattekode 1-dækninger, jf. PBL § 5, stk. 1.

Som *begunstiget* kan som nævnt kun indsættes enten forsikredes “nærmeste pårørende”, som defineret i FAL § 105a (se hertil afsnit 17.5.2.b.), eller forsikredes ægtefælle eller fraskilte ægtefælle, forsikredes livsarvinger, stedbørn eller stedbørns livsarvinger eller en navngiven person, der har fælles bopæl med forsikrede ved indsættelsen, eller dennes livsarvinger, jf. PBL § 5, stk. 2. Begunstigelse kan udelades, uden at ordningen af den grund bringes uden for PBL. En begunstigelse er kun relevant, hvis der knyttes en garanti til ordningen. En garanti kan kun tilknyttes til *aldersdækninger*.

16.2.3. Rateforsikring og opsparing i pensionsøjemed (skattekode 2)

16.2.3.a. Rateforsikring

Under skattekode 2 kan tegnes rateforsikringer i pensionsøjemed. En *rateforsikring* er – som navnet antyder – et forsikringsprodukt, altså en finansiel aftale hvis udfald beror på en uvis begivenhed. Dette produkt adskiller sig fra *ratepensionen*, der er et rent opsparingsprodukt og som derfor tegnes i et pengeinstitut. Da fradragsreglerne er de samme (og skattekode ligneså) forveksles de to produkter ofte.

Til rateforsikringer hører aldersdækning, invalidedækning og dødsfaldsdækning. For at en forsikring kan placeres under skattekode 2, skal den opfylde følgende betingelser:

- Ydelserne fra forsikringen skal udbetales i *minimum 10 år i lige store rater*, jf. PBL § 8, stk. 1. Det betyder, at policebeløbet skal være det samme i hele perioden, mens selve udbetalingen typisk vil stige på grund af bonustilskrivninger/investeringsafkast.
- Forsikringen skal være tegnet i et livs- eller pensionsforsikringsselskab i *Danmark* eller inden for *EU*, jf. PBL § 8, stk. 1, nr. 1.
- Forsikrede skal selv være *ejer* af forsikringen, jf. PBL § 8, stk. 1, nr. 2. I arbejdsforhold kan det dog aftales, at bonus skal tilfalde arbejds-

giveren, eller udbetalinger fra forsikringen skal tilfalde arbejdsgiveren ved invaliditet, så længe lønmodtageren modtager sin gage, jf. PBL § 17 om arbejdsgiverforbehold.

- Forsikringen kan etableres indtil 15 år efter opnået pensionsalder.
- Opsparingsrater (aldersdækninger) må tidligst *udløbe* (udbetalingen påbegyndes), når indbetaleren når *pensionsudbetalingsalderen*, jf. § 8, stk. 1, nr. 3. For udbetalinger ved død og invaliditet er der ingen bestemmelser om udløb. Disse forsikringer må altså gerne udløbe, før forsikrede når pensionsudbetalingsalderen, jf. § 8, stk. 1, nr. 3. Eksempelvis kan det være, at forsikrede ikke længere ønsker at være dækket ved invaliditet, efter forsikrede er blevet 50 år. Men af hensyn til betingelsen om, at udbetaling skal ske i minimum 10 lige store rater, kan udløbsdatoen ikke være, senere end 15 år efter at forsikrede når pensionsudbetalingsalderen, jf. PBL § 8, stk. 1, nr. 3.

De garanterede ydelser skal ophøre, senest 25 år efter at den forsikrede/kontohaveren når pensionsalderen, jf. PBL § 8, stk. 1, nr. 3. Det betyder, at man kan have en garantiperiode på mellem 10 og 25 år.

For så vidt angår begunstigelsesindsættelse gælder samme regler som for skattekode 1, jf. bemærkningerne herom i afsnit 16.2.2. i slutningen. Det er altså (også) en tegningsbetingelse, at forsikrede kun kan indsætte enten “nærmeste pårørende” eller forsikredes ægtefælle eller fraskilte ægtefælle eller forsikredes livsarvinger mv. Se nærmere PBL § 8, stk. 1, nr. 4, jf. § 5, stk. 2.

16.2.3.b. Rateopsparing (*ratepension*)

Under skattekode 2 hører også rateopsparing. For disse ordninger stilles samme krav som anført under 16.2.3.a. For opsparing i pengeinstitutter gælder der særlige regler for, hvordan man må investere sin pension, jf. PBL § 11A, stk. 1, nr. 2.

For så vidt angår begunstigelsesindsættelse, gælder samme regler som for skattekode 1, jf. bemærkningerne herom i afsnit 16.2.2. i slutningen. Se nærmere PBL § 11A, stk. 1, nr. 5, og pensionsopsparingslovens § 5a (og bemærkningerne hertil i afsnit 17.5.2.b.).

16.2.4. Kapitalforsikring og kapitalpension mv. (skattekode 3)

Skattekode 3 omfatter *kapitalforsikringer* (oprettet i livsforsikringsvirksomheder) og *kapitalpensioner* (oprettet i pengeinstitutter). Hertil hører

forsikringsordninger, der indebærer udbetalinger af en forsikringssum, f.eks. en *alderssum* (et fast beløb, hvis den sikrede opnår en bestemt alder), en *dødsfaldssum* (et fast beløb til særligt indsatte ved død), en *ugiftesum* eller en *engangssum*. Også *ophørende livsforsikringer* falder under denne kategori. For at en forsikring kan placeres under skattekode 3, skal den opfylde følgende betingelser:

- Forsikringen/kontoen skal være *tegnet* i en livsforsikringsvirksomhed, henholdsvis et pengeinstitut, i Danmark eller inden for EU, jf. PBL §§ 10, stk. 1, nr. 1 og 12, stk. 1, nr. 1.
- Forsikrede/kontohaver skal selv være *ejer* af forsikringen/kontoen, jf. PBL §§ 10, stk. 1, nr. 2 og 12, stk. 1, nr. 2. Bestemmelsen er dog ikke til hinder for, at der i arbejdsforhold kan aftales, at f.eks. bonus skal tilfalde arbejdsgiveren. Se i det hele PBL § 17 om arbejdsgiverforbehold.
- Forsikringen/kontoen skal etableres senest *15 år* efter det tidspunkt, hvor forsikrede/kontohaver når pensionsudbetalingsalderen, jf. PBL §§ 10, stk. 1, nr. 3, og 12, stk. 1, nr. 3 modsætningsvis.

For *dødsfaldsdækninger* gælder, at forsikringen senest skal udløbe første policedag, 15 år efter at forsikrede når pensionsudbetalingsalderen, jf. PBL § 10, stk. 1, nr. 2.

For *aldersdækninger* gælder, at forsikringen tidligst må udbetales på det tidspunkt, hvor den forsikrede når pensionsudbetalingsalderen, medmindre lavere aldersgrænse er godkendt af Skatterådet. Det kan dog aftales, at der kan ske tidligere udbetaling til den forsikrede i tilfælde af tidligere indtruffen invaliditet eller i tilfælde af tidligere indtrådt livstruende sygdom, jf. PBL §§ 10, stk. 1, nr. 3 og 12, stk. 1, nr. 3. Skatteministeren fastsætter nærmere regler om, hvilke livstruende sygdomme der omfattes, jf. PBL §§ 10, stk. 3 og 12, stk. 3. En aldersdækning skal senest udbetales ved første policedag 15 år efter, at den forsikrede når pensionsudbetalingsalderen, jf. PBL § 10, stk. 1, nr. 3. Hvis en persons pensionsudbetalingsalder er 62 år, skal forsikringen altså senest udbetales ved de 77 år. Samme regler gælder for opsparing i et pengeinstitut, jf. PBL § 12, stk. 1, nr. 3.

For så vidt angår regler om begunstigelsesindsættelse henvises til bemærkningerne i afsnit 16.2.2. i slutningen. Den relevante hjemmel findes i PBL § 10, stk. 1, nr. 4 (kapitalforsikringer) og PBL § 12, stk. 1, nr. 4 (kapitalpensioner).

For *opsparing i pengeinstitutter* gælder der særlige regler for, hvordan kontohaveren må *investere* sin pension, jf. PBL § 12, stk. 1, nr. 1.

16.2.5. Tidligere indeksordninger (skattekode 4)

Under skattekode 4 findes indeksordningerne (de såkaldte *indekskontrakter*). Disse ordninger er under afvikling og spiller ingen større rolle i praksis. Se nærmere herom bekendtgørelse nr. 1233 af 3. december 2009. Det har ikke været muligt at oprette indeksordninger siden 21. november 1971.

16.2.6. Ordninger uden fradrag (skattekode 5)

Under skattekode 5 kan tegnes livsforsikringer uden fradragsret. I denne skattekode placeres de *risikoforsikringer*, der ikke opfylder tegningsbetingelserne for de øvrige skattekoder, samt de risikoforsikringer, hvor man af en eller anden grund ikke ønsker at have et fradrag for præmien, jf. PBL § 53A.

For at kunne placere en forsikring under skattekode 5 skal forsikringen senest kunne udbetales ved forsikredes død før det 80. år eller ved forsikredes invaliditet, jf. PBL § 53A, stk. 4. Grænsen på 80 år er sat, for at der skal være et risikoelement i forsikringen. Det er typisk *gruppelivsforsikringer* og forsikringer ved *kritisk sygdom*, der tegnes under skattekode 5.

16.2.7. Livsforsikring uden fradragsret men med afgiftspligtig præmie eller bidrag (skattekode 6)

Under skattekode 6 findes livsforsikring uden fradragsret omfattet af reglerne om afgiftspligtig præmie eller bidrag. Det var muligt at tegne forsikringer under skattekode 6 fra den 22. oktober 1985 og indtil den 18. februar 1992. De ordninger, der nåede at blive placeret i skattekode 6, vil fortsat blive beskattet efter denne skattekode. Der var ingen betingelser for at placere en forsikring under skattekode 6. Det var alene forsikringsformen og dens etablering med eller uden fradrag, der bestemte, at forsikringen skulle placeres i skattekode 6.

16.2.8. Opsparingsprægede livsforsikringer (skattekode 7)

Under skattekode 7 tegnes opsparingsbaserede livsforsikringer uden fradragsret, samt de risikoforsikringer der har en udløbsdato senere end det 80. år, jf. PBL § 53A. Der er ingen betingelse for at kunne placere en forsikring under skattekode 7.

At forsikringen placeres under skattekode 7 skyldes alene forsikringsformen, samt at forsikringen ikke opfylder tegningsbetingelserne for de øvrige skattekode. Har man tidligere haft en forsikring under en fradragsberettiget skattekode, f.eks. skattekode 3, og har man betalt afgiften, men ønsker man, at forsikringen skal blive stående i livsforsikringsvirksomheden, vil forsikringen blive flyttet til denne skattekode.

16.2.9. Ophørende livrenter (skattekode 9)

Skattekode 9 indeholder ophørende livrenter. En *ophørende livrente* giver ret til løbende, livsbetingede ydelser, der senest ophører på et forudsat fastsat tidspunkt. Den skal udbetales over mindst 10 år, jf. PBL § 2, stk. 1, nr. 4, litra b. Man kan altså ikke tegne en ophørende livrente med en ophørsdato, tidligere end 10 år efter at udbetalingen skal starte. Der gælder dog specielle regler for pensionskasser, hvor der udbetales en supplerende ydelse på under 10 år, jf. PBL §§ 5A og 5B.

Ophørende livrenter skal oprettes i en *livsforsikringsvirksomhed*, da der er tale om forsikringsprodukter (fordi instituttet tager en risiko i relation til dødstidspunktet). Livsforsikringsvirksomhed skal have *hjemsted* i Danmark eller inden for EU, jf. i det hele PBL §§ 3 og 4. Forsikrede skal selv være *ejere af forsikringen*, jf. PBL § 4, stk. 2. Dette krav er dog ikke til hinder for, at der i *arbejdsforhold* (dvs. i tilknytning til firmapensionsordninger) kan aftales, at *bonus* skal tilfalde arbejdsgiveren, eller at udbetalingen fra ordningen skal tilfalde arbejdsgiveren ved invaliditet, så længe lønmodtageren modtager sin gage. Se i det hele PBL § 17 om de forbehold, der kan indgå i ansættelsesretlige aftaler, der ligger til grund for firmapensionsordninger.

Der må tidligst ske udbetaling på det tidspunkt, hvor pensionsudbetalingsalderen nås, jf. PBL § 2, stk. 1, nr. 4, litra b (for pensionsordninger oprettet før 1. maj 2007 og for personer født før 1. januar 1959 er det tidligste tidspunkt det 60. år). Skatterådet kan dog godkende en lavere aldersgrænse i pensionsaftaler, hvis særlige omstændigheder taler for en lavere pensionsalder, jf. PBL § 2, stk. 1, nr. 4, litra b.

Der er intet krav til, *hvornår* seneste udbetaling skal foreligge.

16.3. Fradragsretten

16.3.1. Generelle spørgsmål

16.3.1.a. Oversigt

Ifølge statsskattelovens § 4 er det hovedreglen i dansk skatteret, at al indkomst er skattepligtig. Princippet er, at indkomsten beskattes, når skatteyderen har erhvervet endelig ret til den (retserhvervesprincipet). Reglerne om fradrag for indskud på pensionsordninger har til formål at skabe skattemæssige incitamenter til at foretage opsparing på sådanne ordninger.

Incitamenterne tilvejebringes på tre måder.

Et første incitament ligger i, at *beskatningen udskydes* til udbetalings-tidspunktet. Et andet incitament ligger i, at beskatningen af afkastet i ordningerne er *mere lempelig* sammenlignet med beskatningen af kapital- eller aktieindkomst. Og for det tredje vil der ofte ligge et incitament i, at skatteyderen pga. en højere marginalskat i indbetalingsårene sammenlignet med udbetalingsårene oplever en *højere skatteeffekt* af fradraget end af den efterfølgende udbetaling. Herudover er der nogle afledede effekter af at foretage pensionsopsparing i form af kreditorly, jf. nærmere herom i afsnit 17.4.1.

Fradragsreglerne for *private ordninger* og *arbejdsgiverbetalte ordninger* er ikke ens. Nedenfor under 16.3.2. omtales først fradragsreglerne for de *arbejdsgiverbetalte* ordninger. Herefter omtales fradragsreglerne for de *private* skattekode 1-ordninger (16.3.3.). Under 16.3.4. og 16.3.5. omtales reglerne for selvstændigt erhvervsdrivende og sportsudøvere. Under 16.3.6. omtales fradragsreglerne, når der foreligger en kombination af en privat- og arbejdsgiverbetalt ordning, og under 16.3.7. omtales kort fradragsretten for pensionsordninger oprettet i udlandet.

Under 16.3.8. omtales overgangsregler som følge af de ændringer, der skete ved skattereformen (forårspakken) i 2009.

Først skal fradragsreglerne for skattekode 2- og 9-ordninger (afsnit 16.3.1.b.) samt skattekode 3-ordninger (afsnit 16.3.1.c.) omtales. Dernæst omtales de ordninger, der ikke giver ret til fradrag (afsnit 16.3.1.d.).

16.3.1.b. Fradragsmaksimum (skattekode 2 og 9)

For de ordninger, der tegnes under skattekode 2 og 9, gælder et samlet maksimum for, hvor meget en person i alt kan fratække pr. år, jf. PBL § 18, stk. 2. Indbetalingsgrænsen er i 2012 og 2013 på 50.000 kr.,

jf. PBL § 16, stk. 2, og personskattelovens § 20. Indbetalinger ud over dette beløb kan ikke fratrækkes og vil heller ikke kunne fratrækkes i efterfølgende skatteår, uanset hvor længe der er aftalt præmiebetaling. Det er alle den enkelte skatteydere ordninger under skattekode 2 og 9, der medregnes ved opgørelsen af dette maksimum, altså både ordninger i pensionsinstitutter og pengeinstitutter og både arbejdsgiverbetalte og privat betalte. Beløbet reguleres hvert år. Er indbetalingen sket via en arbejdsmarkedsordning, vil beløb ud over dette maksimum blive tillagt medarbejderens personlige indkomst, jf. PBL § 21, stk. 2.

Arbejdsgiverbetalte pensionsordninger har fortrinsret til fradraget, jf. PBL § 18, stk. 2. Har man en privat pension i et pengeinstitut, hvor man indbetaler 40.000 kr. om året, og bliver man omfattet af en arbejdsgiverbetalt pensionsordning, hvor der *også* indbetales 40.000 kr. på en pension under f.eks. skattekode 2, må man sætte bidraget på sin private pension ned, da man ikke kan fratække den indbetaling, der overstiger 50.000 kr. (i 2012-tal). Er der i et år sket en indbetaling på samlet over 50.000 kr., er det muligt at få det overskydende beløb *tilbagebetalt* uden skattemæssige konsekvenser, jf. PBL § 21A, stk. 2, *overført* til en livsvarig livrente (skattekode 1), jf. PBL § 21A, stk. 2, eller *blive stående* uden fradragmulighed. Vælger man at lade indbetalingen blive stående uden fradrag, vil udbetalingen på udbetalingstidspunktet være skattefri efter krone til krone-princippet, mens rentetilvæksten vil blive beskattet som den øvrige del af ordningen, jf. PBL § 32, stk. 1.

16.3.1.c. Fradragmaksimum (skattekode 3)

I forbindelse med skattereformen for 2013 er der vedtaget nye regler for kapitalpensioner mv. Reglerne er gennemført ved lov nr. 922 af 18. september 2012. Nedenfor beskrives reglerne til og med 2012 først. Herefter (s. 427 f.) beskrives de regler, der ifølge lovændringen gælder fra og med 2013.

For de ordninger, der tegnes under skattekode 3 *indtil 2012*, er der et samlet maksimum for, hvor meget en person i alt kan fratække pr. år, jf. PBL § 18, stk. 2. Indbetalingsgrænsen er i 2012 på 46.000 kr., jf. PBL § 16, stk. 1, jf. personskattelovens § 20. Indbetalinger ud over dette beløb kan ikke fratrækkes og vil heller ikke kunne fratrækkes i efterfølgende skatteår, uanset hvor længe der er aftalt præmiebetaling. Det er alle den enkelte skatteydere ordninger under skattekode 3, der medregnes ved opgørelsen af dette maksimum for ordninger under skattekode 3, altså både ordninger i pensionsinstitutter og pengeinsti-

tutter og både arbejdsgiverbetalte og privatbetalte. Er indbetalingen sket via en arbejdsmarkedsordning, vil beløb ud over dette maksimum blive tillagt medarbejderens personlige indkomst, jf. PBL § 21, stk. 1. Desuden vil indbetalingen altid blive medregnet i en eventuel topskat, jf. personskattelovens § 7.

Arbejdsgiverbetalte pensionsordninger har fortrinsret til fradraget, jf. PBL § 18, stk. 2. Har man en privat kapitalpension i et pengeinstitut, hvor man indbetaler 30.000 kr. om året, og bliver man omfattet af en arbejdsgiverbetalt pensionsordning, hvor der *også* indbetales 30.000 kr. på en kapitalpension, må man sætte bidraget på sin private kapitalpension ned, da man ikke kan fratække den indbetaling, der overstiger 46.000 kr. (i 2012-tal). Det er muligt at overføre et overskydende beløb til en skattekode 1-ordning, se PBL § 21A, stk. 1, eller at få det overskydende beløb tilbagebetalt uden skattemæssige konsekvenser, jf. PBL § 21A, stk. 1. Det er også muligt at lade indbetalingen blive stående, uden fradragsmulighed. Vælger man denne løsning, vil udbetalingen på udbetalingstidspunktet være skattefri efter krone til krone-princippet, mens rentetilvæksten vil blive beskattet som den øvrige del af ordningen, jf. PBL § 32, stk. 1.

For at indbetalinger til ordninger tegnet under skattekode 3 kan fradrages, må indbetalingen kunne rummes i den personlige indkomst, jf. PBL § 18, stk. 2. Lever man f.eks. af renterne fra en stor lottogevinst, har man ingen *personlig indkomst*, men alene en *kapitalindkomst*, og man kan derfor ikke fratække indbetalinger foretaget til ordninger tegnet under skattekode 3. Har man ud over lottogevinsten en personlig indkomst på f.eks. 30.000 kr. efter arbejdsmarkedsbidrag, skal man være opmærksom på, at indbetalinger til ordninger, der er tegnet som livrente under skattekode 1 eller ratepension under skattekode 2, går forud for indbetalingen til kapitalpension tegnet under skattekode 3. Har man således et fradrag for indbetalinger til ordninger under skattekode 1 og/eller 2 på 25.000 kr., kan man kun få fradrag på op til 5.000 kr. (personlig indkomst på 30.000 kr.) for indbetalinger på en ordning tegnet under skattekode 3. Et overskydende bidrag kan hverken overføres til fradrag ved indkomstopgørelsen for ægtefæller eller fremføres til fradrag ved indkomstopgørelsen for et senere indkomstår, jf. PBL § 18, stk. 2.

I forbindelse med den såkaldte *pinsepakke* i 1998 blev det besluttet, at man ikke længere kan få fradrag i topskatten for indbetalinger til ordninger tegnet som kapitalpension under skattekode 3, jf. personskattelovens § 7. Topskattebeskatningen er 15 %, og ændringen med-

fører således, at personer ikke vil få glæde af fradraget i topskatten. Ændringen ville fjerne fordelene for dem, der betalte topskat, i forhold til dem, der ikke betalte topskat, da alle udbetalinger under skattekode 3 blev beskattet med 40 %. I forbindelse med skattereformen medio 2009 er mellemskatten fjernet med virkning fra 2010, hvilket betyder, at fradragsværdien er faldet fra 44 % til ca. 37 %, fordi man fremover kun har fradrag i bundskatten.

Ønsker man en kapitalpension udbetalt på grund af alder, invaliditet eller sygdom, bevares fradragsretten til eventuelle andre kapitalpensioner, man ikke ønsker udbetalt.

Reglerne om fradragsretten for indbetaling til kapitalpension og supplerende engangsydelse er som nævnt ændret *fra og med 2013*:

Fradragsretten for indbetalinger til kapitalpension mv. afskaffes. I stedet indføres en ny pensionsordning (aldersopsparing/aldersforsikring/supplerende engangsydelse), hvor der kan indbetales uden fradragsret, jf. PBL § 18, stk. 1, som ændret ved lov nr. 922 af 18. september 2012. I 2013 kan der højst indbetales 27.600 kr., jf. PBL § 18, stk. 2, jf. § 16, stk. 1. Beløbet reguleres årligt efter reglerne i personskattelovens § 20.

Der skal betales indkomstskat af de beløb, en arbejdsgiver indbetaler til kapitalpensioner, aldersforsikringer og aldersopsparinger uden fradragsret. Det betyder, at medarbejderen ikke har bortseelsesret for indbetalingen.

Arbejdsgiverbetalte pensionsordninger har fortrinsret til beløbet på 27.600 kr. (2013-tal), jf. PBL § 16, stk. 1. Har man en privat aldersopsparing i et pengeinstitut, hvor man indbetaler 20.000 kr. om året, og bliver man omfattet af en arbejdsgiverbetalt pensionsordning, hvor der *også* indbetales 20.000 kr. på en aldersopsparing, må man sætte bidraget på sin private aldersopsparing ned.

Hvis indkomståret for 2013 begynder før den 1. januar 2013, gælder afskaffelsen af fradragsretten først fra og med indkomståret 2014.

Hvis der samlet indbetales mere end 27.600 kr. om året til aldersopsparing/aldersforsikring og supplerende engangssum, skal man betale 20 % i afgift af det beløb, der er indbetalt for meget, jf. PBL § 25A, stk. 5. Afgiften bliver opkrævet på pensionskundens årsopgørelse. Der er mulighed for at overføre det for meget indbetalte beløb til en fradragsberettiget ordning i indkomståret efter indbetalingen. Ved en sådan overførelse vil den afgift, der skal betales, blive nedsat til 4 %, jf. PBL § 25A, stk. 6.

Pensionskunden har mulighed for at overføre eller konvertere en

eksisterende kapitalpensionsordning til aldersforsikring mv., hvis han betaler en afgift. Afgiften betales allerede ved overførslen eller konverteringen. Der skal derfor ikke betales skat eller afgift, når man senere får den udbetalt ved pensionsalderen.

Følgende regler gælder for overførslen eller konverteringen:

| | Afgift, når man overfører i 2013 | Afgift, når man overfører fra og med 2014 |
|--|----------------------------------|---|
| Kapitalpension indbetalt fra 1.1.1980 og frem, samt afkastet på ordningen. | 37,3 % | 40 % |
| Gammel kapitalpension (ordningens værdi pr. 31. december 1979) | 23,31 % | 25 % |
| Arbejdstagers egne indbetalinger før 1. januar 1972 samt afkastet heraf. | 0 % | 0 % |

16.3.1.d. Ikke fradragsret (skattekode 5 og 7)

For de ordninger, der tegnes under skattekode 5 og 7 (der kan ikke længere nytagnes ordninger under skattekode 4 og 6), er der ikke mulighed for fradrag, jf. PBL § 53A, stk. 2. Det er således kun ordninger, der tegnes under skattekode 1, 2, 3 (kun til og med 2012) og 9, der giver mulighed for fradrag, inklusive de forsikringer, der tegnes af selvstændigt erhvervsdrivende og sportsudøvere, hvis de opfylder nogle nærmere betingelser.

16.3.2. Arbejdsgiverbetalte ordninger

16.3.2.a. Bortseelsesret

For de arbejdsgiverbetalte ordninger, der tegnes som en rentepension, rateforsikring/ratepension eller kapitalforsikring/kapitalpension (fra 2013 aldersopsparring/aldersforsikring/supplerende engangsydelse) under skattekode 1, 2, 3 og 9 (se ovenfor i afsnit 16.2.), har arbejdsgiveren fradragsret for hele indbetalingen i indbetalingsåret, hvis medarbejderens løn er fradragsberettiget for arbejdsgiveren, jf. PBL § 23. Arbejdsgiveren kan således fratække hele indbetalingen, uanset indbetalingens størrelse og uanset, hvor mange år det er aftalt, at præmieindbetalingen skal fortsætte.

For medarbejderen vil indbetalingen til ordningen blive fratrukket

lønnen, *inden* der beregnes indkomstskat. Det betyder, at medarbejderen ikke skal betale skat af indbetalingen til ordningen, jf. PBL § 19, stk. 1. Denne adgang til helt at se bort fra en fradragsberettiget pensionsindbetaling (så den slet ikke skal opføres som en særskilt udgift på selvangivelsen) betegnes som en *bortseelsesret*. For ordninger tegnet under skattekode 2, 3 og 9 er der et loft over, hvor stort et fradrag medarbejderen kan få, jf. PBL § 16, stk. 1 og 2. Overstiger indbetalingen fra arbejdsgiveren dette loft, skal det overskydende beløb medregnes i medarbejderens personlige indkomst, jf. PBL § 21, stk. 1 og 2.

Fra indkomståret 2013 kan medarbejderen ikke få bortseelsesret for arbejdsgiverens indbetalinger til aldersopsparing/aldersforsikring/supplerende engangsydelse, jf. PBL § 19, stk. 1.

For arbejdsgiverbetalte ordninger, der tegnes under skattekode 5 eller 7 (der kan ikke længere nytagnes ordninger under skattekode 4 og 6), kan arbejdsgiveren fortsat fratragke hele præmieindbetalingen i indbetalingsåret, hvis medarbejderens løn er fradragsberettiget for arbejdsgiveren. Medarbejderen skal betale skat af den præmie, arbejdsgiveren indbetaler til ordningen, jf. PBL § 53A, stk. 2. Dette kan ske på to måder afhængig af aftalen med instituttet. *Enten* fratrækkes præmien først fra medarbejderens løn, efter at der er beregnet indkomstskat. *Eller* også indbetales præmie, før der beregnes indkomstskat, og instituttet vil så indberette beløbet til Skat, og hvorefter det vil fremgå af medarbejderens selvangivelse som B-indkomst. Medarbejderen vil i begge tilfælde blive beskattet af pensionsindbetalingen. Der skal også betales arbejdsmarkedsbidrag af indbetalingen. Det er livsforsikringsvirksomheden, der opkræver og afregner arbejdsmarkedsbidraget af indbetalingen, jf. arbejdsmarkedsbidragsloven § 11, stk. 5.

16.3.2.b. *Fraflytning*

Har man en arbejdsgiverbetalt pensionsordning, og fraflytter man Danmark med den virkning, at skattepligten efter kildeskattelovens § 1 ophører, gælder reglerne i PBL §§ 19A-C. Ifølge disse regler skal den skattepligtige indkomst forhøjes, når en arbejdsgiver inden for de seneste fem skatteår forud for skattepligtsophøret har *forhøjet* tilsagnet, eller indbetalingerne vedrører en pensionsordning med løbende udbetalinger, en rateforsikring eller en rateopsparing i pensionsøjemed under skattekode 1, 2 eller 9. Arbejdsgiveren har derimod fortsat fradragsret for indbetalingen efter PBL § 23, medmindre der foreligger maskeret udbytte el.lign.

For bidragsfinansierede ordninger forhøjes indkomsten dog kun i det omfang, pensionsindbetalingerne overstiger 20 % af den sam-

lede lønindtægt fra den pågældende arbejdsgiver i femårsperioden. Til lønindtægten medregnes provision, tantieme eller lignende samt den skattepligtige værdi af naturalydelse mv. Endvidere medregnes arbejdsgiverens pensionsindbetalinger, jf. PBL § 19B, stk. 5. Det beløb, som skal medregnes til den skattepligtige indkomst, vil blive tillagt 6 % i strafrente pr. år fra udløbet af det indkomstår, hvori beløbet skal medregnes, og indtil udløbet af det år, hvori skattepligten ophører, jf. PBL § 19B, stk. 6.

Eksempel: Skatteyderen har fra 1995 til 2004 haft en bruttoløn på 200.000 kr. (løn 150.000 kr. + pensionsbidrag på 50.000 kr.) Skatteyderens løn bliver den 1. januar 2005 sat op til 520.000 kr. (løn 420.000 kr. + pensionsbidrag på 100.000 kr.). Skatteyderens bruttoløn bliver igen reguleret den 1. januar 2006 til 650.000 kr. (løn 500.000 kr. + pensionsbidrag på 150.000 kr.). Fra den 1. januar 2007 må skatteyderen gå ned i løn på grund af en krise i virksomheden. Skatteyderens bruttoløn er således fra den 1. januar 2007 450.000 kr. (løn 350.000 kr. + pensionsbidrag 100.000 kr.) Skatteyderen flytter fra den 1. januar 2009 varigt til England, og skattepligten til Danmark ophører således efter kildeskattelovens § 1.

| År | Bruttoløn | Tilladt pensionsbidrag | Indbetalt pensionsbidrag | Difference | Korrektion for arbejdsmarkedsbidrag | Procenttillæg | Tillægges personlig indkomst |
|------|-----------|------------------------|--------------------------|------------|-------------------------------------|---------------|------------------------------|
| 2004 | 200.000 | 50.000 | 50.000 | 0 | - | - | - |
| 2005 | 520.000 | 104.000 | 100.000 | 0 | - | - | - |
| 2006 | 650.000 | 130.000 | 150.000 | 20.000 | 18.400 | 18 % | 21.712 |
| 2007 | 450.000 | 90.000 | 100.000 | 10.000 | 9.200 | 12 % | 10.304 |
| 2008 | 450.000 | 90.000 | 100.000 | 10.000 | 9.200 | 6 % | 9.752 |

I 2004 sker der ingen efterbeskatning. Skatteyderen har således fra 1995 til 2004 fået indbetalt det samme pensionsbidrag i hele perioden. Det er således irrelevant, at 20 %grænsen er overskredet. I 2005 sker der heller ikke efterbeskatning, idet pensionsindbetalingerne ikke overstiger 20 % af bruttolønnen. I 2006 sker der efterbeskatning, idet indbetalingen er forhøjet inden for de seneste fem år, og indbetalingen overstiger 20 % af bruttolønnen. I 2007 og 2008 sker der også efterbeskatning, idet indbetalingen er forhøjet inden for de seneste fem år, og indbetalingen overstiger 20 % af bruttolønnen. Det er

irrelevant, at indbetalingerne til pensionsordningen er mindre end i 2006. Differencebeløbet og procenttillægget tillægges således skatteyderens personlige indkomst i 2006 til 2008.

For *tilsagnsordninger* gælder, at hvis tilsagnet er forhøjet i femårsperioden, skal indkomsten forhøjes for det indkomstår, hvori forhøjelsen er sket. Indkomsten forhøjes med et beløb, der svarer til *den kapitaliserede værdi* af forhøjelsen af pensionstilsagnet. Den kapitaliserede værdi opgøres ved udgangen af det pågældende indkomstår og beregnes ud fra grundlagsrenten i den livsforsikringsvirksomhed, hvor ordningen er oprettet, jf. PBL § 19C, stk. 1. Indkomsten forhøjes alene i det omfang, pensionstilsagnet i procent af slutlønnen overstiger 2 % gange det antal år, en person har været omfattet af pensionsaftalen, jf. PBL § 19C, stk. 4. Det beløb, som skal medregnes til den skattepligtige indkomst, vil blive tillagt 6 % i strafrente pr. år fra udløbet af det indkomstår, hvori beløbet skal medregnes, og indtil udløbet af det år, hvori skattepligten ophører, jf. PBL § 19C, stk. 5, jf. PBL § 19B, stk. 6.

For personer, der optages i en bidragsfinansierede ordning eller tilsagnsordning i løbet af femårsperioden, forhøjes indkomsten fra det indkomstår, hvori optagelsen er sket med et beløb, der svarer til de årlige pensionsindbetalinger henholdsvis den kapitaliserede værdi af pensionstilsagnet, jf. PBL §§ 19B, stk. 4 og 19C, stk. 3.

Eksempel med en bidragsfinansieret ordning: Skatteyderen får en ny pensionsordning den 1. januar 2007. Skatteyderens bruttoløn er 400.000 kr. (løn 300.000 kr. + pensionsbidrag 100.000 kr.). Skatteyderen flytter den 1. januar 2009 varigt til England, og skattepligten til Danmark ophører således efter kildeskattelovens § 1.

| År | Bruttoløn | Tilladt pensionsbidrag | Indbetalt pensionsbidrag | Difference | Korrektion for arbejdsmarkedsbidrag | Procenttillæg | Tillægges personlig indkomst |
|------|-----------|------------------------|--------------------------|------------|-------------------------------------|---------------|------------------------------|
| 2007 | 400.000 | 80.000 | 100.000 | 20.000 | 18.400 | 12 % | 20.608 |
| 2008 | 400.000 | 80.000 | 100.000 | 20.000 | 18.400 | 6 % | 19.504 |

Differencebeløbet og procenttillægget tillægges således skatteyderens personlige indkomst i 2007 og 2008.

Reglerne i PBL §§ 19A-C finder ikke anvendelse ved forhøjelser af pensionsindbetalinger, der er aftalt forud for femårsperioden eller følger af kollektive aftaler. Endvidere gælder reglerne ikke for forhøjelser, der følger af vedtægtsændringer eller ændringer i pensionsregulativer, når ændringen omfatter mere end 10 personer, jf. PBL § 19B, stk. 3 og PBL § 19C, stk. 2.

For en person, der inden for de seneste fem år forud for skattepligtsophøret har været hovedaktionær i et selskab, gælder ovenstående regler også for pensionsindbetalinger mv. foretaget af dette selskab. Femårsperioden er dog udvidet til en 10-årsperiode. Ved en hovedaktionær forstås en person, der alene eller sammen med de i aktieavancebeskatningslovens § 4, stk. 2, nævnte personer eller selskaber mv. ejer mindst 25 % af aktierne eller mere end 50 % af stemmевærdien i selskabet, jf. PBL § 19D, stk. 1. For en person, der ejer anparter i et anpartsselskab, gælder de samme regler, jf. PBL § 19D, stk. 2.

Skat kan helt eller delvis fritage for indkomstskattepligten, hvis særlige omstændigheder taler derfor, jf. PBL § 19E. Dispensation kan f.eks. gives, hvis den skattepligtige ikke opnår nogen fordel af de ekstraordinært forhøjede indbetalinger. Det vil f.eks. være tilfældet, hvis der sker varig fraflytning, men Danmark fortsat har beskatningsretten til løbende eller ratevise pensionsudbetalinger. Det vil Danmark i mange tilfælde have.

16.3.2.c. Arbejdsmarkedsbidrag

Af indbetalinger skal der svares arbejdsmarkedsbidrag (undertiden forkortet AMB). Det er pensionsinstituttet, der opkræver og afregner arbejdsmarkedsbidrag af indbetalingen, jf. arbejdsmarkedsbidragsloven § 11, stk. 5. Modtager instituttet en indbetaling på 1.000 kr. fra arbejdsgiveren, vil instituttet altså anvende de 920 kr., mens 80 kr. vil blive afregnet til Skat (arbejdsmarkedsbidraget er 8 %).

16.3.3. Privat tegnede ordninger (skattekode 1)

16.3.3.a. Oversigt

Indbetalinger til privat tegnede ordninger under skattekode 1 (men ikke ordninger under skattekode 2 eller 9, se herom afsnit 16.3.1.b., og heller ikke ordninger under skattekode 3, se herom afsnit 16.3.1.c.) kan som udgangspunkt fradrages fuldt ud i den skattepligtige indkomst.

For privatforsikringer, der tegnes som rentepension under skatte-

kode 1, må man sondre mellem, om der er aftalt præmiebetaling i 10 år eller mere eller i mindre end 10 år.

16.3.3.b. Aftalt præmiebetaling i 10 år eller mere

Er skatteyderen fuldt skattepligtig til Danmark, og har han aftalt præmiebetaling i 10 år eller mere, er der fuldt fradrag i den personlige indkomst, så længe bidraget er af *samme størrelse*, eller bidraget alene ændres som følge af *almindelig lønregulering*, jf. PBL § 18, stk. 1 og 6. Der er intet fradrag for arbejdsmarkedsbidrag.

Eksempel: Skatteyderen har aftalt med livsforsikringsvirksomheden, at han indbetaler 50.000 kr. om året til en pensionsordning i 20 år. I dette tilfælde kan han fratække 50.000 kr. hvert år i de 20 år, indbetalingen løber. Så længe indbetalingen har været over 10 år, kan skatteyderen indstille indbetalingen når som helst uden konsekvenser. Skatteyderen behøver således ikke at betale i 20 år. Han kan f.eks. stoppe efter 12 års indbetalinger, uden at det får skattemæssige konsekvenser.

Tidligere var det et krav, at indbetalinger over 10 år skulle ske til samme ordning. Dette krav blev lempet med virkning fra 1. januar 2004. Dermed kan skatteyderen stoppe indbetalingen til en ordning og oprette en ny ordning i en anden livsforsikringsvirksomhed og fortsætte indbetalingen der, indtil der sammenlagt er forløbet 10 år. Har man aftalt en præmieindbetalingsperiode på mindst 10 år, kan man også efter den 1. januar 2004 forlænge indbetalingsperioden med en præmieperiode på mindre end 10 år uden konsekvenser. Præmien skal blot være den samme, jf. PBL § 18, stk. 4.

16.3.3.c. Aftalt præmiebetaling i mindre end 10 år

Er man fuldt skattepligtig til Danmark, og har man aftalt præmiebetalingen til at være *mindre end 10 år*, kan man fradrage den samlede aftalte præmieindbetaling med 1/10 over 10 år, jf. PBL § 18, stk. 4. Foretages indbetaling med et *engangsindskud* ("kapitalindskud"), kan man fradrage indskuddet med 1/10 over 10 år, jf. PBL § 18, stk. 3.

Eksempel: Skatteyderen har aftalt, at han indbetaler 50.000 kr. til en pensionsordning hvert år i fem år. Den samlede indbetaling er således 250.000 kr. Skatteyderen kan i dette tilfælde fratække 25.000 kr. hvert år i 10 år. Havde skatteyderen i stedet foretaget indbetalingen på pensionsordningen med et

engangsindskud på 250.000 kr., ville resultatet blive det samme. Han kan fratække 25.000 kr. hvert år i 10 år.

For indbetalingsperioder, der er mindre end 10 år, kan man også anvende *opfyldningsreglen*, jf. PBL § 18, stk. 5. Opfyldningsreglen betyder, at man kan fradrage op til et opfyldningsmaksimum hvert år, indtil hele indbetalingen er fratrukket. Man kan dog aldrig fradrage mere, end man har indbetalt. Man har dog kun ét opfyldningsfradrag, uanset hvor mange ordninger man har tegnet.

Opfyldningsfradraget kan anvendes *ved siden af* fradraget for ratepension, kapitalpension (kun relevant til og med 2012) og ophørende livrenter (skattekode 2, 3 og 9). Reglen blev indført i 1979, og maksimummet udgjorde dengang 25.000 kr., jf. § 18, stk. 5. Opfyldningsfradraget reguleres hvert år efter personskattelovens § 20, jf. PBL § 18, stk. 5, og har de seneste år udgjort:

| | | | |
|------|------------|------|------------|
| 1999 | 34.000 kr. | 2006 | 42.000 kr. |
| 2000 | 35.200 kr. | 2007 | 43.100 kr. |
| 2001 | 36.500 kr. | 2008 | 44.500 kr. |
| 2002 | 37.600 kr. | 2009 | 46.000 kr. |
| 2003 | 38.900 kr. | 2010 | 46.000 kr. |
| 2004 | 40.100 kr. | 2011 | 46.000 kr. |
| 2005 | 41.000 kr. | 2012 | 46.000 kr. |

Eksempel: Skatteyderen har aftalt, at han indbetaler 20.000 kr. til en pensionsordning hvert år i fem år. Den samlede indbetaling er således 100.000 kr. Skatteyderen kan i dette tilfælde fratække 10.000 kr. hvert år i 10 år. Skatteyderen kan også anvende opfyldningsfradraget og fratække 20.000 kr. over fem år. Skatteyderen kan ikke fratække mere end de 20.000 kr., da man ikke kan fratække mere, end man har indbetalt.

Har skatteyderen aftalt, at han indbetaler 50.000 kr. til en pensionsordning hvert år i fem år, kan han fratække 25.000 kr. hvert år i 10 år (samlede indbetaling er 250.000 kr.). Skatteyderen kan også vælge at anvende opfyldningsfradraget. Påbegyndte skatteyderen indbetalingen i 2000, ville situationen se således ud:

| År | Indbetaling | Fradrag | Rest |
|------|-------------|---------|--------|
| 2000 | 50.000 | 35.200 | 14.800 |
| 2001 | 50.000 | 36.500 | 28.300 |
| 2002 | 50.000 | 37.600 | 40.700 |
| 2003 | 50.000 | 38.900 | 51.800 |
| 2004 | 50.000 | 40.100 | 61.700 |
| 2005 | | 41.000 | 20.700 |
| 2006 | | 20.700 | 0 |

Havde skatteyderen valgt at indbetale et engangsinnskud på 250.000 kr., og ville han anvende opfyldningsreglen, ville fradraget blive det samme som vist ovenfor.

Ved at anvende opfyldningsreglen kan man få fratrukket sin indbetaling hurtigere end ved at anvende 1/10-reglen, når 1/10-fradraget er mindre end opfyldningsmaksimummet.

Når forsikringstageren foretager det første fradrag på selvangivelsen, binder det i årene fremover, så længe de samlede præmier og indskud er uforandrede. Han kan altså ikke skifte mellem *standardfradraget* (1/10-reglen) og *opfyldningsfradraget*. Fradragsformen kan først ændres, når hele beløbet er fratrukket, og man starter en ny indbetaling, eller hvis der sker præmieforhøjelse eller fornyet indskudsbetaling.

Det er *forsikringstageren*, der har *fradragsretten*. Men hvis forsikringstageren ikke selv har en personlig indkomst, hvori fradraget kan rummes, opstår en negativ indkomst, der kan overføres til fradrag i en eventuel ægtefælles personlige indkomst. Kan forsikringstagerens negative indkomst heller ikke indeholdes i ægtefællens personlige indkomst, overføres denne eller den resterende del til fradrag i fælles kapitalindkomst. Kan fradraget heller ikke rummes i den fælles positive kapitalindkomst, må det resterende fradrag overføres tidsubegrænset, og man kan således få glæde af det f.eks. i året efter.

Ved en fremførsel af et fradrag ændres prioriteringen for, hvor fradraget sker. Nu sker fradraget først i fælles kapitalindkomst. Er der fortsat negativ kapitalindkomst, sker fradraget i den personlige indkomst hos forsikringstageren og herefter hos ægtefællen, jf. personskattelovens § 13.

16.3.3.d. Forhøjelse af pensionsbidrag

Hvis man *forhøjer pensionsbidraget*, regnes der med en ny 10-årsperiode for stigningen, jf. PBL § 18, stk. 4. En forhøjelse kan både ske ved at forhøje indbetalingen på den ordning, man allerede har, eller ved at tegne en ny ordning.

Eksempel: Skatteyderen tegnede i 2000 en forsikring med en indbetaling på 50.000 kr. Der blev aftalt præmieindbetaling i fem år. I 2002 ønsker skatteyderen at tegne en ny forsikring med et indskud på 100.000 kr., og i 2004 tegner skatteyderen igen en ny forsikring med en indbetaling på 20.000 kr., hvor der aftales indbetaling i fire år. Når skatteyderen ønsker at fradrage indbetalingerne, kan han både anvende 1/10-reglen eller opfyldningsreglen. Fradragene sker efter reglen om, at indbetalingerne til den *ældste* ordning fratrækkes *først*. Dette følger af de regelsæt, der blev brugt i forbindelse med indførelsen af § 18 i 1979, jf. pensionsbeskatningsbekendtgørelsens § 11.

Ønsker skatteyderen at anvende 1/10-reglen på alle sine forsikringer, vil forløbet se således ud:

| År | Indbetaling | 1/10-fradrag | Indbetaling | 1/10-fradrag | Indbetaling | 1/10-fradrag | Samlet fradrag |
|------|-------------|--------------|-------------|--------------|-------------|--------------|----------------|
| 2000 | 50.000 | 25.000 | | | | | 25.000 |
| 2001 | 50.000 | 25.000 | | | | | 25.000 |
| 2002 | 50.000 | 25.000 | 100.000 | 10.000 | | | 35.000 |
| 2003 | 50.000 | 25.000 | | 10.000 | | | 35.000 |
| 2004 | 50.000 | 25.000 | | 10.000 | 20.000 | 8.000 | 43.000 |
| 2005 | | 25.000 | | 10.000 | 20.000 | 8.000 | 43.000 |
| 2006 | | 25.000 | | 10.000 | 20.000 | 8.000 | 43.000 |
| 2007 | | 25.000 | | 10.000 | 20.000 | 8.000 | 43.000 |
| 2008 | | 25.000 | | 10.000 | | 8.000 | 43.000 |
| 2009 | | 25.000 | | 10.000 | | 8.000 | 43.000 |
| 2010 | | | | 10.000 | | 8.000 | 18.000 |
| 2011 | | | | 10.000 | | 8.000 | 18.000 |
| 2012 | | | | | | 8.000 | 8.000 |
| 2013 | | | | | | 8.000 | 8.000 |

Ønsker skatteyderen at anvende opfyldningsreglen og få fratrukket fradraget hurtigst muligt, vil forløbet se således ud:

| År | Indbetaling | 1/10-fradrag | Opfyldningsfradrag | Indbetaling | 1/10-fradrag | Opfyldningsfradrag | Indbetaling | 1/10-fradrag | Opfyldningsfradrag | Samlet fradrag |
|------|-------------|--------------|--------------------|-------------|--------------|--------------------|-------------|--------------|--------------------|----------------|
| 2000 | 50.000 | 25.000 | 10.200 | | | | | | | 35.200 |
| 2001 | 50.000 | 25.000 | 11.500 | | | | | | | 36.500 |
| 2002 | 50.000 | 25.000 | 2.600 | 100.000 | 10.000 | | | | | 37.600 |
| 2003 | 50.000 | 25.000 | 3.900 | | 10.000 | | | | | 38.900 |
| 2004 | 50.000 | 25.000 | | | 10.000 | | 20.000 | 8.000 | | 43.000 |
| 2005 | | 25.000 | | | 10.000 | | 20.000 | 8.000 | | 43.000 |
| 2006 | | 25.000 | | | 10.000 | | 20.000 | 8.000 | | 43.000 |
| 2007 | | 25.000 | 100 | | 10.000 | | 20.000 | 8.000 | | 43.100 |
| 2008 | | 21.700 | | | 10.000 | 4.800 | | 8.000 | | 44.500 |
| 2009 | | | | | 10.000 | 15.200 | | 8.000 | 12.800 | 46.000 |
| 2010 | | | | | | | | 8.000 | 11.200 | 19.200 |

Som det ses af det sidste eksempel, er det samlede 1/10-fradrag i 2004, 2005 og 2006 over opfyldningsfradragets maksimum, og der kan derfor kun fratrækkes 1/10 i disse år. I 2007 er 1/10-fradraget igen mindre end opfyldningsfradraget, og man vil derfor igen kunne fylde op til opfyldningsfradragets maksimum. Ved at anvende opfyldningsfradraget frem for 1/10-fradraget, vil man således kunne få fratrukket sine indbetalinger, tre år før man ellers ville, hvis man havde anvendt 1/10-reglen.

Beslutter skatteyderen at tegne en ny ordning i eksemplerne ovenfor, hvor han ønsker at indbetale den samme præmie hvert år i over 10 år, vil denne indbetaling ikke få betydning for fradraget for de andre forsikringer. Skatteyderen kan fradrage dette beløb hvert år. Skatteyderen vil således få dette fradrag, samt de fradrag der er vist i skemaerne oven for hvert år, og han kan dermed stadig anvende opfyldningsfradraget for de øvrige ordninger, hvor indbetalingsperioden er mindre end 10 år.

Forhøjes en indbetaling til en ordning med f.eks. den almindelige lønregulering, er man ikke omfattet af reglerne om forhøjelse, jf. PBL § 18, stk. 6.

16.3.3.e. Nedsættelse eller ophør af pensionsbidrag

Hvis indbetalingen til en ordning nedsættes eller ophører, før der er gået 10 år, skal der ske en *omlægning* af de foretagne fradrag, jf. PBL § 18A, stk. 1. Konsekvensen af at nedsætte eller ophøre med præmiebetalingen er, at man kun får godkendt de fradrag, som man *ville have haft*, hvis det faktiske indbetalingsforløb var aftalt, da ordningen blev etableret. Det beløb, som man har fratrukket for meget, vil blive tillagt 6 % i strafrente pr. år, der er gået, siden beløbet blev fratrukket, jf. PBL § 18A, stk. 1. Det skal bemærkes, at man altid kan nedsætte sin indbetaling med det opfyldningsfradrag, der var gældende i det år, man startede med at indbetale til ordningen, uden skattemæssige konsekvenser.

Eksempel med nedsættelse: Skatteyderen har den 1. januar 2000 aftalt med sin livsforsikringsvirksomhed, at han indbetaler 100.000 kr. om året i 15 år. Fra den 1. januar 2005 kan han ikke længere betale 100.000 kr., men kun 30.000 kr. Skatteyderen nedsætter derfor indbetalingen til 30.000 kr. i den resterende periode. Rent skatteteknisk vil pensionsbidraget blive anset som sammensat af to dele, nemlig et på 30.000 kr., der fortsat betales, samt et på 70.000 kr. der har været betalt i fem år, og som skal omregnes.

| År | Fra-trukket | Korrekt fradrag | For meget fra-trukket | Procent-tillæg | For-højelse af selvan-givelsen |
|------|-------------|-----------------|-----------------------|----------------|--------------------------------|
| 2000 | 100.000 | 65.000 | 35.000 | 30 % | 45.500 |
| 2001 | 100.000 | 65.000 | 35.000 | 24 % | 43.400 |
| 2002 | 100.000 | 65.000 | 35.000 | 18 % | 41.300 |
| 2003 | 100.000 | 65.000 | 35.000 | 12 % | 39.200 |
| 2004 | 100.000 | 65.000 | 35.000 | 6 % | 37.100 |
| 2005 | 30.000 | 65.000 | | | |
| 2006 | 30.000 | 65.000 | | | |
| 2007 | 30.000 | 65.000 | | | |
| 2008 | 30.000 | 65.000 | | | |
| 2009 | 30.000 | 65.000 | | | |

Der er i alt indbetalt et bidrag i fem år på 70.000 kr. (i alt 350.000 kr.), hvilket giver et årligt fradrag over 10 år på 35.000 kr. Herudover har der været indbetalt 30.000 kr. om året i 10 år, hvilket giver et fradrag på 30.000 kr. om året i 10 år. Det samlede årlige fradrag er således 65.000 kr. om året i 10 år. Det beløb, som skatteyderen har fratrukket for meget i 2000 til 2004, skal sammen med strafrenterne tillægges hans personlige indkomst for de respektive år. Det betyder, at der vil blive beregnet ny slutskat for årene 2000 til 2004. Skatteyderen har til gengæld et fradrag i 2005 til 2009 på 65.000 kr. Skatteyderen kan efter 2009 vælge at stoppe med indbetalingen af de 30.000 kr. uden konsekvenser, da denne indbetaling så har forløbet i 10 år, eller han kan fortsætte indbetalingen i den resterende femårsperiode, han har aftalt med livsforsikringsvirksomheden. I så fald kan skatteyderen fratække 30.000 kr. hvert år i denne femårsperiode.

Eksempel med ophør: Skatteyderen har den 1. januar 2000 aftalt med livsforsikringsvirksomheden, at han indbetaler 200.000 kr. om året i 15 år. Efter fem år kan skatteyderen ikke længere betale, og han stopper derfor indbetalingen.

| År | Fra-trukket | Korrekt fradrag | For meget fra-trukket | Procent-tillæg | For-højelse af selvan-givelsen |
|------|-------------|-----------------|-----------------------|----------------|--------------------------------|
| 2000 | 200.000 | 100.000 | 100.000 | 30 % | 130.000 |
| 2001 | 200.000 | 100.000 | 100.000 | 24 % | 124.000 |
| 2002 | 200.000 | 100.000 | 100.000 | 18 % | 118.000 |
| 2003 | 200.000 | 100.000 | 100.000 | 12 % | 112.000 |
| 2004 | 200.000 | 100.000 | 100.000 | 6 % | 106.000 |
| 2005 | | 100.000 | | | |
| 2006 | | 100.000 | | | |
| 2007 | | 100.000 | | | |
| 2008 | | 100.000 | | | |
| 2009 | | 100.000 | | | |

Der er i alt indbetalt et samlet bidrag på 1.000.000 kr. Det giver et årligt fradrag på 100.000 kr. om året i 10 år. Det beløb, som skatteyderen har fratrukket for meget i 2000 til 2004, skal sammen med strafrenterne tillægges skatteyderens personlige indkomst for de respektive år. Det betyder, at der vil blive beregnet ny slutskat for årene 2000 til 2004. Skatteyderen har til gengæld et fradrag i 2005 til 2009 på 100.000 kr.

Der findes nogle undtagelser, hvor man ikke vil få omfordelt sine fradrag til det faktiske indbetalingsforløb, selv om indbetalingen nedsættes eller ophører, jf. PBL § 18A, stk. 1. Man vil således ikke få omfordelt sine fradrag, hvis nedsættelsen eller præmieophøret skyldes ejerens død eller varigt nedsatte funktionsevne, og dette efter policevilkårene eller aftalen berettiger til præmiefritagelse, opsat udbetaling eller påbegyndelse af udbetalingerne. Omregning kan heller ikke ske, hvis en fraskilt eller frafrasepareret ægtefælle med en udlodded del af en pensionsordning, jf. PBL § 30, stk. 3, nr. 2, nedsætter eller ophører med indbetalingerne som følge af død eller varigt nedsat funktionsevne. I de tilfælde, hvor indbetalingerne nedsættes med indtil 2.000 kr., eller den indbetaling, der ophører, udgjorde 2.000 kr. eller derunder, skal der heller ikke ske omregning. Fritagelse for sidstnævnte omregning

gælder dog kun et beløb op til 2.000 kr. årligt for den skattepligtige. De 2.000 kr. reguleres ikke.

Skatteministeriet har i Tidsskrift for Skatteret 1989, nr. 499, udtalt, at hvis en præmienedsættelse er et led i den oprindeligt indgåede aftale, er den ikke omfattet af efterbeskatningsreglerne i § 18A. Et eksempel kunne være, at man på grund af sine helbreds-vilkår får en forsikring med en forhøjet præmie. Efter nogle år nedsættes præmien til normalt niveau på grund af forbedrede helbreds-vilkår.

16.3.3.f. Forsikringstagerens død

Dør forsikringstageren, og består der stadig et fradrag, der endnu ikke er udnyttet, overgår fradraget til den efterlevende ægtefælle, jf. PBL § 18, stk. 7. Den efterlevende ægtefælles egen fradragsret berøres ikke af overgangen. Det betyder, at ægtefællen kan opnå dobbelt opfyldningsfradrag, hvis begge ægtefæller hidtil har benyttet maksimalt opfyldningsfradrag. Det er et krav, at ægtefællerne var samlevende ved dødsfaldet.

Skal ordningen udbetales, eller vælger man at få ordningen udbetalt, så der indtræder afgiftspligt for hele ordningen, vil fradragsretten for de resterende beløb bortfalde, jf. PBL § 18, stk. 7. Den fradragsret, der falder bort, skal i stedet fragå i det afgiftspligtige beløb, jf. PBL § 35, stk. 1. Det er således den, der modtager udbetalingen, der får glæde af fradraget.

Eksempel: Skatteyderen har tegnet en forsikring med et indskud på 2.000.000 kr. Dette giver et fradrag på 200.000 kr. om året i 10 år. Efter seks år dør skatteyderen og efterlader sig ægtefællen Æ og fællesbarnet B på 22 år. Forsikringen er en rentepension med garanti, således at der ved skatteyderens død alligevel sker udbetaling i en vis årrække. B modtager en løbende udbetaling frem til sit 24. år. Når B bliver 24 år, kan B ikke længere få løbende skattepligtige udbetalinger, jf. PBL § 20, stk. 1. Der skal derfor på dette tidspunkt betales 40 % i afgift af forsikringens værdi, jf. PBL § 29, stk. 2. Det betyder, at Æ vil have glæde af fradragsretten, frem til B bliver 24. år. Når B bliver 24 år, vil B derimod få glæde af det resterende fradrag. Antages det, at forsikringen har en værdi på 2.200.000 kr. på dette tidspunkt, og er der et fradrag tilbage på 400.000 kr., vil B få følgende udbetalt:

| | |
|---------------------------------|--------------------|
| Forsikringens værdi | 2.200.000 kr. |
| – endnu ikke fratrukket fradrag | <u>400.000 kr.</u> |

| | |
|----------------------------------|----------------------|
| Beløb, der skal beskattes | <u>1.800.000 kr.</u> |
| Beskatning 40 % af 1.800.000 kr. | 720.000 kr. |
| Udbetaling | 2.200.000 kr. |
| – Afgift | 720.000 kr. |
| Til udbetaling | <u>1.480.000 kr.</u> |

16.3.3.g. Fraflytning

Flytter man til udlandet, så man ikke længere er fuldt skattepligtig til Danmark efter kildeskattelovens § 1, kan man ikke fratække et endnu ikke fratrukket fradrag, jf. PBL § 54. Dette illustreres med de to eksempler nedenfor, hvor man i den ene situation betaler til ordningen med et indskud, og i den anden situation betaler til ordningen med en løbende præmie.

Eksempel med indskud: Har man betalt en forsikring med et indskud på 1.000.000 kr., som skal fratrækkes med 100.000 kr. hvert år i 10 år, og fraflytter man Danmark efter syv år, så man ikke længere er skattepligtig til Danmark efter kildeskattelovens § 1, kan man alene udnytte de resterende fradrag, hvis man *tilbagekøber* forsikringen. Gør man ikke det, kan man ikke udnytte det fradrag, man har på 100.000 kr. de næste 3 år.

Eksempel med løbende præmie: Har man en forsikring, hvor man hvert år betaler 100.000 kr. i præmie, og fraflytter man Danmark efter syv år, vil man blive efterbeskattet, hvis man stopper indbetalingen, da der så ikke er betalt i 10 år. Man vil herefter have et fradrag i tre år, som man alene kan udnytte, hvis man tilbagekøber forsikringen. Fortsætter man indbetalingen i den resterende treårsperiode, vil man derimod ikke kunne få fradrag for præmien, men man undgår efterbeskatning.

Har man ikke anvendt sit opfyldningsfradrag i forbindelse med andre ordninger, kan man altid nedsætte præmien med det opfyldningsfradrag, der var gældende, da man tegnede ordningen, uden at det får skattemæssige konsekvenser.

Som det nævnes i de to eksempler, kan man alene udnytte det resterende fradrag, hvis man *tilbagekøber* ordningen. Gør man det, skal man betale en afgift på 60 %, jf. PBL § 29, stk. 1. Endnu ikke fratrukne fradrag kan dog fratrækkes, inden afgiften beregnes, jf. PBL § 35, stk. 1. Et eksempel, der illustrerer dette, er følgende:

Eksempel: Skatteyderen har en forsikring med en værdi på 1.000.000 kr. Skatteyderen flytter til England den 1. januar 2009 og vil derfor ikke længere kunne udnytte et fradrag, som han har de næste fire år på 400.000 kr. Skatteyderen vælger derfor at tilbagekøbe ordningen, så han kan udnytte fradragene.

| | |
|---------------------------------|---------------------------|
| Forsikringens værdi | 1.000.000 kr. |
| – endnu ikke fratrukket fradrag | <u>400.000 kr.</u> |
| Beløb, der skal beskattes | <u>600.000 kr.</u> |
| Beskatning 60 % af 600.000 kr. | 360.000 kr. |
| Udbetaling | 1.000.000 kr. |
| – Afgift | 360.000 kr. |
| Til udbetaling | <u><u>640.000 kr.</u></u> |

Ved et tilbagekøb vil livsforsikringsvirksomheden også kunne tage en vis procentdel af ordningens værdi for at gennemføre tilbagekøbet. Se herved afsnit 12.7.3. om kursværn. Nogle livsforsikringsordninger tillader slet ikke tilbagekøb.

Fraflytter man Danmark på et tidspunkt, hvor man stadig har et fradrag, kan man som nævnt ovenfor alene anvende fradraget ved at tilbagekøbe forsikringen. Det skal dog bemærkes, at hvis man ikke tilbagekøber forsikringen, og hvis man flytter tilbage til Danmark igen, inden hele fradragperioden er gået, vil man igen kunne udnytte det fradrag, der fortsat er tilbage, men man vil fortsat have gået glip af fradragretten i de år, hvor man ikke har været underlagt kildeskattelovens § 1.

16.3.4. Selvstændige erhvervsdrivende

Selvstændige erhvervsdrivende har ikke mulighed for at oprette en firmapensionsordning for sig selv, men de kan som andre foretage en privat indbetaling til pension. Her kan de fratække op til 30 % af overskuddet fra den selvstændige erhvervsvirksomhed til ordninger tegnet som *livrente* under skattekode 1, *ratepension* under skattekode 2 og *ophørende livrenter* under skattekode 9 (fra og med 2015 kan 30 procent-reglen kun anvendes på skattekode 1-ordninger) *uden* at binde sig for en periode på 10 år, jf. PBL § 18, stk. 5.

30 procent-reglen betyder, at selvstændige erhvervsdrivende ikke behøver at bekymre sig om, hvorvidt de i fremtiden kan tjene penge nok til at foretage en tilsvarende indbetaling i de næste ni år (10 år samlet). Tidligere var selvstændige erhvervsdrivende tvunget til at fore-

tage en indbetaling, der var ens i 10 år, når de foretog en indbetaling, der oversteg opfyldningsfradraget. Da kunne et svingende overskud i virksomheden medføre, at man ikke havde midler til at foretage en indbetaling af tilsvarende størrelse som tidligere i et bestemt år, hvilket medførte, at man blev efterbeskattet og i værste fald måtte lukke sin virksomhed.

30 procent-reglen skal betragtes som et særskilt *opfyldningsfradrag*. Er der aftalt 10 års præmiebetaling på en ordning under skattekode 1, kan de 30 % altså bruges ved siden af opfyldningsfradraget i medfør af PBL § 18, stk. 5. Endvidere kan det normale opfyldningsfradrag anvendes, hvis de beregnede 30 % af overskuddet er mindre end opfyldningsfradraget.

Eksempel 1: Skatteyderen har tegnet en skattekode 1-forsikring, hvor han indbetaler 200.000 kr. hvert år i 10 år eller mere. Herudover ønsker han at indbetale 30 % af virksomhedens overskud på en ratepension (skattekode 2).

| År | Overskud | Mulighed for at indsætte uden binding i 10 år (30 procent-reglen) | Aftalt præmie i 10 år eller mere | Muligt fradrag i alt |
|------|-----------|---|----------------------------------|---|
| 2006 | 2.000.000 | 600.000 | 200.000 | 800.000 |
| 2007 | 1.000.000 | 300.000 | 200.000 | 500.000 |
| 2008 | 100.000 | 30.000 eller op til opfyldningsfradragets maksimum | 200.000 | 230.000 eller 200.000 + op til opfyldningsfradragets maksimum |
| 2009 | 1.500.000 | 450.000 | 200.000 | 650.000 |

Som eksemplet viser, kan skatteyderen fratække den præmie, der indbetales over 10 år samt 30 % af virksomhedens overskud, eller hvis 30 % af overskuddet er under opfyldningsfradraget så op til opfyldningsfradragets maksimum.

Eksempel 2: Skatteyderen har tegnet en forsikring i 2006, hvor han har aftalt at indbetale 200.000 kr. hvert år i 10 år.

| År | Overskud | 30 % af overskud | Aftalt præmie i 10 år | Fradrag i alt |
|------|----------|------------------|-----------------------|----------------|
| 2006 | 500.000 | 150.000 | 200.000 | 200.000 |
| 2007 | 500.000 | 150.000 | 200.000 | 200.000 |
| 2008 | 800.000 | 240.000 | 200.000 | op til 240.000 |
| 2009 | 600.000 | 180.000 | 200.000 | 200.000 |

Efter 2009 ønsker skatteyderen at betale mindst muligt til forsikringen, og han ønsker derfor at vide, hvor meget han kan nedsætte indbetalingerne med uden at blive efterbeskattet efter PBL § 18A. I dette eksempel hvor han har indbetalt 200.000 kr. hvert år til sin forsikring, har 30 % af virksomhedens overskud ikke været mindre end 150.000 kr. Det betyder, at skatteyderen kan nedsætte indbetalingen til 50.000 kr. de efterfølgende seks år, uden at det får skattemæssige konsekvenser.

Eksempel 3: Skatteyderen har tegnet en forsikring i 2006, hvor han har aftalt at indbetale 200.000 kr. hvert år i 10 år. Han indbetaler sidste gang i 2008. Fra 1. januar 2009 ophører virksomheden. Der skal derfor ske efterbeskatning efter PBL § 18A.

| År | Over-skud | Indbe-talt | Fra-trukket | 30 pro-cent-reglen | Tilladt fradrag | For meget fra-trukket | Pro-cent tillæg | For-højelse af selv-angivelsen |
|------|-----------|------------|-------------|--------------------|-----------------|-----------------------|-----------------|--------------------------------|
| 2006 | 1.000.000 | 200.000 | 200.000 | 300.000 | 200.000 | 0 | | |
| 2007 | 750.000 | 200.000 | 200.000 | 225.000 | 200.000 | 0 | | |
| 2008 | 500.000 | 200.000 | 200.000 | 150.000 | 150.000 | 50.000 | 6 % | 53.000 |
| 2009 | Ophørt | | | | 50.000 | | | |

Skatteyderen vil således blive efterbeskattet i 2008. I 2009 kan han fratække op til 1/10 af 600.000 kr., dvs. 60.000 kr. Der er kun et beløb tilbage på 50.000 kr., som endnu ikke er fratrukket, og han kan derfor fratække 50.000 kr. i 2009.

Fordi 30 procent-reglen skal beregnes ud fra virksomhedens overskud, er det vigtigt at få defineret, hvad der forstås herved. Dette begreb defineres efter reglerne for opgørelse af skattepligtig indkomst før fradrag

for henlæggelse til konjunkturudligning efter *virksomhedsskattelovens* § 22 b med tillæg af renteudgifter og kurstab på fordringer og gæld og med fradrag af rente- og udbytteindtægter samt kursgevinst på fordringer og gæld, som indgår i opgørelsen af dette overskud. I overskuddet indgår ikke indkomster ved afståelse af *goodwill* og andre immaterielle aktiver såsom særlig fremstillingsmåde eller lignende (knowhow), patentret, forfatter- og kunstnerret og ret til mønster og varemærke, kvoter og betalingsrettigheder eller fortjenester ved afståelse af fast ejendom omfattet af ejendomsavancebeskatningsloven, jf. PBL § 18, stk. 5.

Når en selvstændigt erhvervsdrivende afstår sin virksomhed, kan han indbetale på en pensionsordning efter reglerne i PBL § 15A. Reglerne skal ikke gennemgås nærmere her.

16.3.5. Sportsudøvere

Sportsudøvere er omfattet af en speciel regel, der medfører, at de kan oprette en pensionsordning for den indkomst, der hidrører fra sportsudøvelse, jf. PBL § 15B. Formålet er at give sportsudøvere mulighed for at spare op og få udbetalt opsparingen i forbindelse med overgang til anden beskæftigelse, f.eks. i forbindelse med et uddannelsesforløb. Sportsudøvere kan indskyde den skattepligtige indkomst, som de tjener ved sportsudøvelse på en skattekode 2-ordning (ratepension), jf. PBL § 15B, stk. 1.

Bemærkningerne til lovforslaget forsøger at definere, hvad der forstås ved sportsudøvelse, men definitionen er ikke klar. Det er f.eks. ikke et krav, at sportsudøvelsen er professionel. Udbetalingen kan begynde før udløbet af det indkomstår, hvor den skattepligtige fylder 40 år. Er udbetalingen ikke startet inden det år, hvor man bliver 41 år, vil ordningen blive behandlet efter de almindelige regler, der gælder for skattekode 2-ordninger. Det betyder, at man tidligst kan få policemæssig udbetaling, når man når pensionsalderen, jf. PBL § 15B, stk. 2. En sportsudøver der ved, at han tidligst vil have udbetaling fra en ratepension, når han når pensionsalderen, kan dermed i realiteten omgå loftet på 50.000 kr. på ratepensioner, så længe han indbetaler i henhold til reglerne i PBL § 15B.

En sportsudøver kan maksimalt indbetale 1.708.500 kr. efter arbejdsmarkedsbidrag i 2012. Beløbet reguleres hvert år efter personskattelovens § 20, jf. PBL § 15B, stk. 3.

Udbetalinger skal ske i rater over højst 10 år. Den samlede årlige rateudbetaling kan højst udgøre 341.700 kr. i 2012. Beløbet reguleres

hvert år efter personskattelovens § 20, jf. PBL § 15B, stk. 4 og 5. Er der fortsat en værdi tilbage på ordningen, når 10-årsperioden er gået, vil den resterende værdi blive omfattet af de normale regler for skattekode 2-ordninger. Har man først startet udbetaling, kan man ikke foretage en ny indbetaling på ordningen, før udbetalingsforløbet er afsluttet, jf. PBL § 15B, stk. 5.

16.3.6. Kombination af privat- og arbejdsgiverbetalt pensionsordning

En ordning tegnet privat under skattekode 1 kan arbejdsgiveren fortsætte indbetalingerne til, uden at indbetalingerne dermed anses for nedsat eller ophørt, jf. Ligningsrådets udtalelse i Tidsskrift for Skatteret 1988, nr. 95. Det er ligeledes muligt at afløse indbetalingerne på en arbejdsgiverordning med private indbetalinger. Er den samlede indbetalingsperiode i alt på 10 år, og har beløbet været det samme (eller nedsat med det, man maksimalt må nedsætte med uden skattemæssige konsekvenser), vil man altså ikke blive efterbeskattet efter PBL § 18A. Skal man efterbeskattes efter PBL § 18A, er det kun de private indbetalinger, der fradragsmæssigt skal omfordeles.

Eksempel: Skatteyderen oprettede en privat pensionsordning i 2002, og det blev aftalt, at der skulle betales 120.000 kr. om året i 10 år. I 2007 fik skatteyderen en ny arbejdsgiver, der efter aftale fremover skulle indbetale de 120.000 kr. om året. Den 1. januar 2009 opsiges skatteyderen, og han har ikke selv længere råd til at betale til pensionsordningen.

| År | Fratrukket | Korrekt fradrag | Før meget fratrukket | Procenttillæg | Forhøjelse af selvangivelsen |
|------|--------------|-----------------|----------------------|---------------|------------------------------|
| 2002 | 120.000 | 84.000 | 36.000 | 42 % | 51.120 |
| 2003 | 120.000 | 84.000 | 36.000 | 36 % | 48.960 |
| 2004 | 120.000 | 84.000 | 36.000 | 30 % | 46.800 |
| 2005 | 120.000 | 84.000 | 36.000 | 24 % | 44.640 |
| 2006 | 120.000 | 84.000 | 36.000 | 18 % | 42.480 |
| 2007 | Arbejdsgiver | 84.000 | | | |
| 2008 | Arbejdsgiver | 84.000 | | | |
| 2009 | | 12.000 | | | |

Som det ses af eksemplet, medregnes arbejdsgiverbetalingerne, når det korrekte fradrag skal findes, men det er kun de private indbetalinger, der omfordeles. Straffrenterne (seksprocentstillægget) regnes fra nedsættelsesåret, dvs. 2008, jf. PBL § 18A, stk. 1. Skatteyderen vil således få sin selvangivelse forhøjet for 2002 til 2006, mens han har et fradrag på 12.000 kr. i 2009.

Hvis de private indbetalinger afløses af arbejdsgiverens indbetalinger, anses det næppe som en nedsættelse af indbetalingerne, at der afregnes arbejdsmarkedsbidrag af arbejdsgiverens indbetalinger, idet arbejdsmarkedsbidraget indeholdes og afregnes af pensionsinstituttet, jf. *Ole Andreassen m.fl.*: Pensionsbeskatningsloven med kommentarer (2005), side 240.

16.3.7. Pensionsordninger oprettet i udlandet

Det er muligt at oprette pensionsordninger i udlandet og få fradrag for indbetalingen, jf. PBL § 15C. Disse regler behandles ikke her.

16.3.8. Overgangsregler for skattekode 2- og 9-ordninger

16.3.8.a. Oversigt

Ændringerne i forbindelse med skattereformen i 2009 (forårspakken) indførte bl.a. et maksimum for skattekode 2- og 9-ordninger. Skattekode 9-ordninger lå tidligere i samme "gruppe" som skattekode 1-ordninger. Det betød også, at både skattekode 2- og 9-ordninger fulgte de regler om fradrag, der stadig gælder for skattekode 1-ordninger.

Ved indførelsen af det nye maksimum for indbetalinger til skattekode 2- og 9-ordninger (100.000 kr. årligt i 2010 og 2011 og 50.000 kr. årligt i 2012 og fremefter) har man indført nogle overgangsregler, hvorved skatteydere, der havde foretaget store indbetalinger til disse ordninger (ordninger der i dag er under skattekode 2 og 9, og som tidligere var under skattekode 1 og 2) ikke risikerede efterbeskatning, fordi de havde indbetalinger på over 100.000 kr./50.000 kr. om året. Overgangsreglerne findes i lov nr. 412 af 29. maj 2009 og lov nr. 1378 af 28. december 2011.

Lov nr. 412 af 29. maj 2009 indførte nogle overgangsregler, hvis indhold afhænger af, om ordningen (indbetalinger til skattekode 2 og 9) var oprettet, før lovforslaget blev fremsat den 22. april 2009, eller efter lovforslaget var blevet fremsat (oprettet i perioden 22. april 2009 til 31. december 2009). Herved søgte man at undgå, at der blev spekuleret i de nye regler.

Som nævnt i afsnit 16.3.4. kan *selvstændige erhvervsdrivende* til og med indkomståret 2014 fortsat årligt indbetale 30 % af overskuddet med fuldt fradrag i indbetalingsåret. Herefter omfattes selvstændige erhvervsdrivende også af loftet på nu 50.000 kr. for ordninger under skattekode 2 og 9.

Præmiebetalingen på *arbejdsgiverbetalte ordninger* kan nedsættes uden efterbeskatning. Derfor kan der alene fremover opnås bortseelsesret for medarbejderen, hvis indbetalinger over 100.000 kr./50.000 kr. sker til skattekode 1-ordninger.

I *arbejdsmarkedspensioner*, der er tegnet inden den 22. april 2009, og hvor det fremgår af overenskomsten, at der kun kan ske indbetaling til ratepensioner (skattekode 2) og ophørende livrenter (skattekode 9), gælder loftet på 100.000 kr./50.000 kr. ikke. Undtagelsen er gældende i indeværende overenskomstperiode, og overenskomstpakterne må derfor ændre den kommende overenskomst, for at medarbejderen undgår beskatning af bidrag til skattekode 2- og 9-ordninger, der overstiger 100.000 kr./50.000 kr. om året.

16.3.8.b *Private ordninger oprettet før 22. april 2009*

Har man foretaget en løbende indbetaling på over 100.000 kr. på skattekode 2- og 9-ordninger, kan aftalen ikke fortsætte uændret i 2010. Fra 2012 er beløbet som nævnt 50.000 kr. Der er indført overgangsregler, så man undgår, at man ikke kan få fradrag eller efterbeskattes. Man kan overføre beløb over 100.000 kr./50.000 kr. til en livsvarig livrente (skattekode 1), eller man kan nedsætte indbetalingen til loftet på 100.000 kr./50.000 kr. eller til nul kr. Består der et uafskrevet fradrag, kan dette fratrækkes i årene fremover. Overstiger fradraget 100.000 kr./50.000 kr. pr år, kan man først indbetale på en ratepension igen, når hele fradraget er fratrukket, eller fradraget udgør mindre end 100.000 kr./50.000 kr. Man kan også vælge fortsat at indbetale til en skattekode 2- og 9-ordning uden fradragsret, men udbetalingen vil så også efterfølgende være skattefri efter et krone for krone-princip. Rentetilvæksten er således PAL-skattepligtig, og rentetilvæksten vil blive beskattet som den øvrige del af ordningen ved udbetaling.

Har man foretaget et engangsindskud på skattekode 2- og 9-ordninger, eller er præmieperioden udløbet senest i 2009, vil det uafskrevne fradragsbeløb fortsætte uændret, selv om det overstiger 100.000 kr./50.000 kr. (men man kan ikke indbetale yderligere på en skattekode 2- eller 9-ordning, så længe fradraget er over 100.000 kr./50.000 kr.). Er det årlige

fradrag mindre end 100.000 kr./50.000 kr., kan man vælge for hvert enkelt år at fratrykke op til 100.000 kr./50.000 kr., indtil hele fradraget er fratrukket.

Har en kunde oprettet en ratepension (skattekode 2) i f.eks. 2008 med et engangsindskud på 400.000 kr. (årligt fradrag er 40.000 kr.), og sker der nu en indbetaling fra en arbejdsgiver på en ratepension på 30.000 kr. i 2012, må det overskydende beløb på 20.000 kr. enten *overføres* til en livsvarig livrente (skattekode 1), blive stående *uden fradrag* (hvorved det til gengæld bliver skattefrit ved udbetalingen efter krone til krone-princippet) eller *udbetales* til medarbejderen uden skattemæssige konsekvenser (hvis ordningen giver mulighed herfor). Fradraget på den private ordning har fortrinsret frem for arbejdsgiverindbetalinger, fordi det private fradrag er omfattet af overgangsreglerne.

16.3.8.c Private ordninger oprettet i perioden 22. april 2009 til 31. december 2009

Har man foretaget en løbende indbetaling på over 100.000 kr. til skattekode 2- og 9-ordninger, kan aftalen ikke fortsætte uændret fra 2010. Hvis indbetalingsperioden brydes eller nedsættes, gælder regler om efterbeskatning efter PBL § 18A.

Er der aftalt præmieindbetaling i mere end 10 år med et beløb på over 100.000 kr. til skattekode 2- og 9-ordninger, kan man ikke længere få fradrag for dette beløb, og overskydende beløb kan derfor overføres til en livsvarig livrente (skattekode 1). Fra 2012 er beløbet 50.000 kr. Man kan også vælge fortsat at indbetale til en skattekode 2- og 9-ordning uden fradragsret, men udbetalingen vil så også efterfølgende være skattefri efter et *krone for krone*-princip. Rentetilvæksten er således PAL-skattepligtig, og rentetilvæksten vil blive beskattet som den øvrige del af ordningen ved udbetaling.

Er der aftalt præmieindbetaling i mindre end 10 år, med et beløb på over 100.000 kr. til skattekode 2- og 9-ordninger, kan man ikke længere få fradrag for dette beløb, medmindre man overfører den del, der ikke er fradrag for i 2009 til en livsvarig livrente (skattekode 1), samt deler indbetalingen op, så det overskydende beløb indgår på en livsvarig livrente (skattekode 1) i resten af perioden. Fra 2012 er beløbet 50.000 kr.

Vælger man ikke at overføre den del, der ikke er fradrag for i 2009 til en livsvarig livrente (skattekode 1) samt dele indbetalingen op, så det overskydende beløb indgår på en livsvarig livrente (skattekode 1) i resten af perioden, vil det uafskrevne fradragsbeløb bortfalde, men

udbetalingen vil efterfølgende være skattefri efter et krone for krone-princip. Rentetilvæksten er PAL-skattepligtig, og rentetilvæksten vil blive beskattet som den øvrige del af ordningen ved udbetaling. Man kan i begge tilfælde oprette en ny ratepension (skattekode 2) eller ophørende livrente (skattekode 9) fra 2010.

Har man foretaget et engangsindskud på skattekode 2- og 9-ordninger, vil det uafskrevne fradragsbeløb bortfalde fra 2010, medmindre 9/10 af indbetalingen overføres til en livsvarig livrente senest den 30. december 2009. Vælger man ikke at overføre 9/10 af indbetalingen til en livrente, vil det uafskrevne fradragsbeløb bortfalde, men udbetalingen vil efterfølgende være skattefri efter krone for krone-princippet. Rentetilvæksten er PAL-skattepligtig, og rentetilvæksten vil blive beskattet som den øvrige del af ordningen ved udbetaling. Man kan i begge tilfælde oprette en ny ratepension (skattekode 2) eller ophørende livrente (skattekode 9) fra 2010.

16.4. Pensionsafkastbeskatning

16.4.1. Baggrund

Afkastet af de pensionsordninger (rente-, rate- og kapitalordninger), der oprettes under skattekode 1, 2, 3 og 9, og hvor der derfor er fradrag eller bortseelsesret for indbetalingen, samt kapitalordninger hvor der fra 2013 ikke er fradrag, er fritaget for indkomstskat, jf. PBL § 45. Til gengæld skal der betales en særlig skat af pensionsafkastet, jf. PABL § 1. Institutternes indberetningspligt følger af lov nr. 513 af 7. juni 2006.

Frem til og med starten af 1980'erne var de pensionsordninger, der blev oprettet med fradrag i et forsikringsselskab eller en pensionskasse, fritaget for beskatning af det løbende pensionsafkast, så længe opsparingen stod i et forsikringsselskab eller pensionskasse. Men fra og med 1984 indførte man en *realrenteafgift*, så pensionsafkastet også blev beskattet.

Reglerne om realrenteafgift blev indført for at sikre en bedre overensstemmelse mellem tilvæksten i pensionsformuen og det almindelige lønniveau. Man havde således i de tidligere år oplevet, at den rente, der blev tilskrevet kundernes pensionsordninger, havde været markant højere end inflationen, og dermed oplevede pensionskunderne, at deres pensionsordning opnåede en stigende købekraft. Man forventede således, at væksten i købekraften ville overstige væksten i købekraften for almindelige indkomster.

Realrenteafgiften medførte, at man skulle betale realrenteafgift af afkast af obligationer, pantebreve, fast ejendom mv. Derimod var afkast af aktier, anparter, andelsbeviser samt indeksobligationer fritaget fra afgiften. Fra og med 2. juni 1998 blev afkast fra aktier mv. dog også underlagt realrenteafgiftspligt på 5 %.

Realrenteafgiftspligten blev fra og med 2000 erstattet af reglerne om *pensionsafkastbeskatning*.

16.4.2. Skatteprocenten og skattegrundlaget

Fra 1. januar 2000 blev pensionsopsparerne således pålagt at betale 26 % i skat af afkast fra obligationer, ejendomme og pantebreve mv. og 5 % af afkast fra aktier. Fra 2001 blev alt afkast beskattet med én skattesats – nemlig 15 %. Fra og med indkomståret 2012 blev skattesatsen ændret til 15,3 %, jf. PABL § 2.

Til trods for at man i dag skal betale 15,3 % i pensionsafkastbeskatning, er denne beskatning fortsat mere lempelig end beskatningen af almindelig opsparing. Man kan således komme til at betale helt op til 51,5 % i skat af renteindtægter fra en opsparing af frie midler afhængig af indkomstforhold, mens aktieindkomst vil blive beskattet med 27 % til 42 % afhængig af det afkast, man realiserer det enkelte år. Den lempeligere beskatning af pensionsafkast er begrundet i et ønske om at tilskynde til at foretage pensionsopsparing.

Pensionsafkastskat beregnes på grundlag af det afkast, der *tilskrives* pensionsordningen i indkomståret, jf. PABL § 11, stk. 1. Både positivt og negativt afkast medregnes i beskatningsgrundlaget. Har der i et år været et negativt afkast, f.eks. på grund af tab på aktier, fratrækkes tabet i beskatningsgrundlaget. I beskatningsgrundlaget kan også fratrækkes eventuelle handelsomkostninger og renteudgifter. Hvis beskatningsgrundlaget i et enkelt år samlet bliver negativt, beregnes der en negativ skat. Den negative skat kan fratrækkes i efterfølgende indkomstår, hvor der er positiv pensionsafkastskat, jf. PABL § 17, stk. 1.

Det er kun den opsparing, der er foretaget fra 1983 og frem, der omfattes af reglerne om pensionsafkastbeskatning. Har man både en opsparing fra før 1983 og en fra 1983 og frem, vil man altså på den del, der er opsparet før 1983, få en højere (skattefri) forrentning end på den del, der er opsparet fra 1983 og frem. Er opsparingen sket på den samme ordning, vil pensionsinstituttet have foretaget en opdeling (og herved udskilt 1982-saldoen), så man kun bliver beskattet af den opsparing, der er foretaget fra 1983 og frem, jf. PABL §§ 6, stk. 7 og 10.

16.4.3. Beregning og indbetaling

Det er *pensionskunden*, der er *skattepligtig*, men det er *pensionsinstituttet/pengeinstituttet*, der på vegne af pensionskunden *beregner og indbetaler* skatten. Instituttet skal senest 8 uger efter betalingen af skatten oplyse pensionskunden om, hvor meget der er blevet betalt til Skat. Hvis en pensionsordning ophæves i løbet af indkomståret, skal instituttet opgøre beskatningsgrundlaget og beregne skatten, jf. PABL § 11, stk. 2. Instituttet hæver derefter skatten på kontoen og indbetaler den til Skat. Er der negativ skat ved ophævelsen af en pensionsordning, kan beløbet under visse forudsætninger udbetales til pensionsordningen.

Pensionskunder, der har bopæl i udlandet, kan i visse situationer helt eller delvis få tilbagebetalt den pensionsafkastskat, der er opkrævet i Danmark.

For pensionsordninger uden fradrag for indbetalingen (i dag ordninger under skattekode 5 og 7), skal der ikke betales pensionsafkast, jf. PBL § 45 og PABL § 1. Afkastet fra disse ordninger vil til gengæld blive medregnet ved opgørelsen af den skattepligtige kapitalindkomst for ejeren eller ved udbetaling til den, der er berettiget til udbetalinger af eller fra ordningen, jf. PBL §§ 53a, stk. 3 og 55. Skattepligten gælder dog ikke for livsforsikringer, der alene kan komme til udbetaling i tilfælde af den forsikredes død, invaliditet eller livstruende sygdom inden forsikringens aftalte udløbstidspunkt, såfremt det aftalte udløbstidspunkt ikke ligger senere end første policedag efter den forsikredes fyldte 80. år, jf. PBL § 53a, stk. 4.

16.5. Beskatning ved udbetaling

16.5.1. Oversigt

Den beskatning, der sker ved udbetaling fra en pensionsordning, beror på, hvilken *opsparings- eller forsikringsordning* (rente-, rate- eller kapitalforsikring mv.), der bliver udbetalt, og *til hvem* udbetalingen sker. Der gælder forskellige skatte- og afgiftsregler ved udbetaling. Beskatningen er desuden afhængig af, om man har haft fradrag eller ej for indbetalingen. Endvidere har det betydning, om der er tale om en *policemæssig* udbetaling eller en såkaldt *disposition* (se hertil afsnit 16.5.5.).

16.5.2. Renteudbetaling

16.5.2.a. Hovedreglen

Ved en policemæssig udbetaling fra en *rentepension*, hvor der har været fradrag for indbetalingen (skattekode 1 eller 9), skal der betales *personlig indkomstskat*, hvis udbetalingerne sker til forsikrede *selv* eller i kraft af en begunstigelsesbestemmelse til forsikredes *ægtefælle*, fraskilte ægtefælle eller samlever eller dennes *livsarvinger under 24 år* eller forsikredes livsarvinger, stedbørn eller stedbørns livsarvinger under 24 år, jf. PBL § 20, stk. 1, nr. 1.

16.5.2.b. Engangsbetalinger

Ved udbetaling efter pensionsalderen eller en lavere godkendt pensionsalder eller efter tildeling af invalidepension gælder en særregel. Er den udbetalte ydelse mindre end 9.700 kr. (2012) årligt, kan den udbetales som et engangsbeløb mod en afgift på 40 %. Beløbet reguleres årligt efter personskattelovens § 20. Denne særregel gælder kun for pensionsordninger, der er oprettet som led i et ansættelsesforhold, jf. PBL § 29, stk. 3 og 4. For den værdi, der hidrører fra indbetalinger, som forfaldt før begyndelsen af det indkomstår, der ligger til grund for skatteansættelsen for skatteåret 1955-56, svares ingen afgift. For den værdi, der er opsparet fra 1955-56 og før den 1. januar 1972, er afgiften 25 %. For den værdi, der er opsparet i perioden 1. januar 1972 til 31. december 1979, er afgiften 35 %, jf. PBL §§ 33A, stk. 2 og 34, stk. 2.

Når en afgift beregnes, nedrundes først til beløb deleligt med 100. Der betales ikke afgift af et beløb, der er mindre end 100 kr., jf. PBL § 36.

Ved engangsubbetalinger efter den tidligere ejers død udgør afgiften 40 % af det udbetalte beløb, jf. PBL § 29, stk. 1. F.eks. kan børn over 24 år ikke modtage en løbende udbetaling, medmindre de da er indsat som samlever. Endvidere gælder de lavere afgifter efter PBL §§ 33A, stk. 2 og 34, stk. 2, som er nævnt ovenfor.

Hvis man ikke er skattepligtig til Danmark, og der kan ske en engangsubbetaling, skal man betale 40 % i afgift af det udbetalte beløb, jf. PBL § 29, stk. 2. Endvidere gælder de lavere afgifter efter PBL §§ 33A, stk. 2 og 34, stk. 2, som er nævnt ovenfor.

16.5.2.c. Øvrige udbetalinger

Ved øvrige udbetalinger fra en renteudbetaling svares 60 % i afgift af det udbetalte beløb, jf. PBL § 29, stk. 1. For den værdi, der hidrører

fra indbetalinger, som forfaldt før begyndelsen af det indkomstår, der ligger til grund for skatteansættelsen for skatteåret 1955-56, svares ingen afgift. For den værdi, der er opsparet fra 1955-56 og før den 1. januar 1972, er afgiften 25 %, jf. PBL §§ 33A, stk. 1 og 34, stk. 2.

Udbetalinger fra *indeksordninger* (skattekode 4) til indbetaleren selv vil også være personlig indkomst, jf. PBL § 20, stk. 1, nr. 3. Ved ophævelse af en indeksordning eller i tilfælde af udbetaling ved død skal der betales 40 % i afgift af det udbetalte beløb, jf. PBL §§ 29, stk. 1 og 30, stk. 1. Af den værdi, der bestod før 1. januar 1972, svares der dog kun en afgift på 25 %.

Ved udbetaling fra en *rentepension*, hvor der ikke har været fradrag for indbetalingen (skattekode 5 eller 7), sker der ikke nogen beskatning ved udbetalingen, og der skal heller ikke betales nogen afgift. Afkastet fra disse ordninger vil til gengæld blive medregnet ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst for ejeren, eller til den der er berettiget til udbetalinger, når udbetalingen er startet, jf. PBL § 53A, stk. 3. Til gengæld er forsikringen fritaget fra pensionsafkastbeskatning.

16.5.3. Rateudbetaling

Ved en policemæssig udbetaling fra en ratepension, hvor der har været fradrag for indbetalingen (skattekode 2), skal der betales personlig indkomstskat, hvis udbetalingerne sker til *forsikrede selv* eller i kraft af en begunstigelsesbestemmelse til forsikredes ægtefælle, fraskilte ægtefælle eller samlever eller dennes livsarvinger under 24 år eller den pågældendes livsarvinger, stedbørn eller stedbørns livsarvinger under 24 år, jf. PBL § 20, stk. 1, nr. 2.

Ved *forsikredes død* kan de efterladte normalt vælge at få udbetalt raterne som et engangsbeløb. Børn over 24 år skal have beløbet udbetalt som et engangsbeløb, medmindre de er indsat som samlever. Har barnet fået en løbende udbetaling tidligere, skal det resterende beløb således konverteres til et engangsbeløb, når barnet bliver 24 år, jf. PBL §§ 20, stk. 1 og 29, stk. 2. Ordningen vil herefter ikke længere blive anset for en kapitel 1-ordning, jf. PBL § 37.

Ved *engangsudbetalinger* efter den tidligere ejers død udgør afgiften 40 % af det udbetalte beløb, jf. PBL § 29, stk. 1. For den værdi, der hidrører fra indbetalinger, som forfaldt før begyndelsen af det indkomstår, der ligger til grund for skatteansættelsen for skatteåret 1955-56, svares ingen afgift. For den værdi, der er opsparet fra 1955-56 og før den 1. januar 1972, er afgiften 25 %. For den værdi, der er opsparet i perioden

1. januar 1972 til 31. december 1979, er afgiften 35 %, jf. PBL §§ 33A, stk. 2 og 34, stk. 2.

Eksempel: Skatteyderen har en ratepension. Skatteyderen dør den 1. januar 2009, og hans ægtefælle ønsker værdien udbetalt som et engangsbeløb. Værdien er på 1.000.000 kr. Af denne værdi stammer 100.000 kr. fra før 1955-56, 200.000 kr. for perioden 1955-56 til 31. december 1971 og 300.000 kr. for perioden 1. januar 1972 til 31. december 1979. Ægtefællen vil således få følgende udbetalt:

| | |
|-----------------------|--------------------|
| Værdi | 1.000.000 kr. |
| – 0 % af 100.000 kr. | 0 kr. |
| – 25 % af 200.000 kr. | 50.000 kr. |
| – 35 % af 300.000 kr. | 105.000 kr. |
| – 40 % af 400.000 kr. | <u>160.000 kr.</u> |
| Til udbetaling | <u>685.000 kr.</u> |

Når en afgift beregnes, nedrundes først til beløb deleligt med 100. Der betales ikke afgift af et beløb, der er mindre end 100 kr., jf. PBL § 36.

Er man ikke skattepligtig til Danmark, sker der engangsudbetaling, betales 40 % i afgift af det udbetalte beløb, jf. PBL § 29, stk. 2. Endvidere gælder de lavere afgifter efter PBL §§ 33A, stk. 2 og 34, stk. 2, som er nævnt ovenfor.

Ved *øvrige udbetalinger* fra en renteudbetaling svares 60 % i afgift af det udbetalte beløb, jf. PBL § 29, stk. 1. For den værdi, der hidrører fra indbetalinger, som forfaldt før begyndelsen af det indkomstår, der ligger til grund for skatteansættelsen for skatteåret 1955-56, svares ingen afgift. For den værdi, der er opsparet fra 1955-56 og før den 1. januar 1972, er afgiften 25 %, jf. PBL §§ 33A, stk. 1 og 34, stk. 2.

Ved udbetaling fra en ratepension, hvor der ikke har været fradrag for indbetalingen (skattekode 5 eller 7), skal der ikke betales nogen afgift ved udbetaling. Har f.eks. et barn fået en udbetaling fra en rateforsikring under skattekode 2, og har barnet betalt afgiften, men ønsker barnet fortsat at modtage en løbende udbetaling fra livsforsikringsvirksomheden, vil forsikringen blive flyttet til skattekode 5 eller 7, og der skal derfor ikke betales indkomstskat af udbetalingen, men alene indkomstskat af rentetilvæksten på ordningen, jf. PBL § 53A, stk. 3. Til gengæld er forsikringen fritaget fra pensionsafkastbeskatning.

16.5.4. Kapitaludbetaling (sum)

Ved *policemæssig udbetaling* fra en kapitalpension eller en kapitalforsikring, hvor der har været *fradrag* for indbetalingen (skattekode 3), skal modtageren betale en afgift på 40 % af det udbetalte beløb, jf. PBL § 25, stk. 1.

Ved “policemæssig udbetaling” forstås en udbetaling til ejeren selv ved opnåelse af pensionsalderen eller senest 15 år herefter, medmindre lavere pensionsalder er godkendt af Skatterådet. Der kan også ske tidligere udbetaling ved invaliditet og livstruende sygdom. Ved udbetaling til andre i forbindelse med ejerens død skal de også betale 40 % i afgift af udbetalingen.

Når en afgift beregnes, nedrundes afgiftsbeløbet først til beløb deligt med 100. Der betales ikke afgift af et beløb, der er mindre end 100 kr., jf. PBL § 36.

Har man opsparing fra før 1. januar 1980, skal man kun betale 25 % i afgift af den værdi, der bestod pr. 31. december 1979, jf. PBL § 26A. For de ordninger, der var oprettet før den 1. januar 1972, og dermed før PBL blev gennemført, er de gamle regler videreført. Disse regler skal ikke gennemgås her.

Eksempel: Skatteyderen har en kapitalforsikring med en værdi på udbetalings-tidspunktet på 1.000.000 kr. Af denne værdi stammer 100.000 kr. fra før 1. januar 1980. Skatteyderen vil således få følgende udbetalt:

| | |
|-----------------------|--------------------|
| Værdi | 1.000.000 kr. |
| – 25 % af 100.000 kr. | 25.000 kr. |
| – 40 % af 900.000 kr. | <u>360.000 kr.</u> |
| Til udbetaling | <u>385.000 kr.</u> |

Sker der *policemæssig udbetaling* fra en kapitalpension eller en kapitalforsikring, hvor der ikke har været *fradrag* for indbetalingen (skattekode 3), eller *overføres eller konverteres* en eksisterende kapitalpensionsordning (hvor der var *fradrag* for indbetalingen), til aldersforsikring, skal modtageren ikke betale indkomstskat eller en afgift ved udbetalingen, jf. PBL § 25A, stk. 1.

Ved en *ikke-policemæssig* udbetaling skal der for ordninger oprettet før 2013, og hvor der *har* været *fradrag* for indbetalingen, betales en afgift på 52 % i afgift af det udbetalte beløb, jf. PBL § 28, stk. 1. I 2013 er afgiften dog 49,84 %. Dette vil være situationen, hvis man allerede ønsker kapitalpensionen udbetalt, når man bliver 50 år, medmindre

denne pensionsalder er godkendt af Skatterådet. Har der ikke været *fradrag* for indbetalingen (skattekode 3), eller har man overført eller konverteret en eksisterende kapitalpensionsordning (hvor der var *fradrag* for indbetalingen) til aldersforsikring, betales 20 % i afgift af det udbetalte beløb, jf. PBL § 28, stk. 2.

I forbindelse med afholdelse af orlov til børnepasning kan staten i jobcenteret tillade, at der sker udbetaling af ens opsparing, jf. PBL § 20A. Udbetalingen, der sker, mens man afholder orlov, skal tillægges den skattepligtige indkomst, jf. PBL § 20, stk. 1, nr. 5. Det betyder, at man af udbetalingen vil betale personlig indkomstskat i stedet for en afgift.

Har man flere ordninger under skattekode 3, og ønsker man at få værdien udbetalt mod den lave afgift (40 %/ingen afgift), gælder der særlige regler for, om man skal foretage en afgiftsberigtigelse af alle ens ordninger inden for samme år, eller om man kan betale afgiften på forskellige tidspunkter (dvs. i forskellige år). Ved udbetaling før pensionsalderen, hvor Skatterådet har godkendt en lavere pensionsalder, kan der kun ske udbetaling én gang til den lave afgift. Man skal altså betale afgift af de udbetalinger, man har mulighed for og ønsker at få udbetalt inden for det samme år. Efterfølgende udbetalinger i andre år skal beskattes med 52 % eller 20 %, afhængigt af hvilken ordning der er tale om, hvis den efterfølgende udbetaling sker inden pensionsalderen.

Der skal dog kun betales 40 % i afgift/ingen afgift, hvis udbetalingen skyldes invaliditet, livstruende sygdom eller død, jf. PBL § 26, stk. 3. Ved udbetaling ved invaliditet eller livstruende sygdom kan der kun ske udbetaling én gang til den lave afgift før pensionsalderen. Man behøver ikke at få udbetalingen i det år, man er blevet syg, men kan sagtens bede om udbetalingen senere.

Udbetalinger, der finder sted på grund af invaliditet eller livstruende sygdom, skal afgiftsberigtiges inden for samme år. Bliver man senere ramt af en anden sygdom eller ny invaliditet, der skyldes en anden årsag end den, der gav anledning til den første udbetaling, kan der ske udbetaling igen til den lave afgift eller ingen afgift. Når man har nået pensionsalderen, er der ikke nogen krav til, at man skal foretage en afgiftsberigtigelse (gælder for de ordninger, hvor der er en afgift) inden for samme år. Afgiftsberigtigelse skal blot foretages, senest 15 år efter at man når pensionsalderen, jf. PBL § 25, stk. 1, nr. 7. Det skal bemærkes, at selv om skattereglerne giver mulighed for en lempelig beskatning i forskellige situationer, er det ikke ensbetydende med, at

der kan ske udbetaling efter pensionsinstitutternes forsikringsbetingelser.

For ikke at blive fanget i reglerne om samtidig afgiftsberigtigelse anvender pensionsinstitutterne og pengeinstitutterne en såkaldt § 26-erklæring, når der sker udbetaling fra en skattekode 3-ordning, og udbetalingen sker til ejeren selv. Den bliver sendt til de andre livsforsikringsvirksomheder, hvor kunden har en ordning, så de kan se, at der er sket udbetaling og af hvilken grund. Anvendte man ikke dette system, kunne man risikere, at en person fik udbetaling til 40 % i afgift i *livsforsikringsvirksomhed 1* i 2012 på grund af en sygdom, og i 2013 rettede personen henvendelse til *livsforsikringsvirksomhed 2* og ønskede udbetaling på grund af den samme sygdom. Begge udbetalinger ville da ske til 40 %, da *livsforsikringsvirksomhed 2* ikke kendte til den første udbetaling. § 26-erklæringen oplyser *livsforsikringsvirksomhed 2* om, at den ikke kan udbetale til en afgift på 40 %, så den kan trække 52 % i afgift, hvis den forsikrede ønsker udbetalingen.

Har man en forsikring, hvor man ikke har haft fradrag for præmien (skattekode 5 eller 7), sker der ingen beskatning af udbetalingen.

16.5.5. Dispositioner

Ved en *disposition* forstås en aftalemæssig ændring af ordningen, der indebærer, at den ikke længere opfylder betingelserne for at være en fradragsberettiget ordning eller omfattet af de nye regler for kapitalpensioner (skattekode 1, 2, 3 eller 9). Betingelser for, at en ordning kan give ret til fradrag/være omfattet af de nye regler for kapitalpensioner, er nævnt i afsnit 16.3.1. i omtalen af de enkelte skattekode. En ændring, hvorved en ordning ikke længere opfylder betingelserne for at være en *fradragsberettiget* eller for at være omfattet af de nye regler for kapitalpensioner, kan være motiveret med, at pensionskunden ønsker at få ordningen udbetalt, før han har opnået sin pensionsalder. Et andet motiv kan være, at kunden ønsker at ændre begunstigelsen til en personkreds, der er uden for den i PBL § 5, stk. 2, beskrevne personkreds. En ændring af begunstigelsen til en anden inden for den personkreds, der er nævnt i PBL § 5, stk. 2, er derimod ikke en disposition, da man stadig opfylder betingelserne til en fradragsberettiget ordning/de nye regler for kapitalpensioner.

Ved en disposition vil ordningen blive opgjort pr. ændringsdatoen, og der vil blive betalt afgift af beløbet. Pensionskunden kan herefter få beløbet udbetalt. Afgiften ved en disposition er 60 % af det udbetalte

beløb for skattekode 1-, 2- og 9-ordninger, jf. PBL § 30, stk. 1. For den værdi, der hidrører fra indbetalinger, som forfaldt før begyndelsen af det indkomstår, der ligger til grund for skatteansættelsen for skatteåret 1955-56, svares ingen afgift. For den værdi, der er opsparet fra 1955-56 og før den 1. januar 1972, er afgiften 25 %, jf. PBL §§ 33a, stk. 1 og 34, stk. 2. For skattekode 3-ordninger, der er oprettet før 2013, er afgiften 52 %, jf. PBL § 30, stk. 1. For skattekode 3-ordninger, der er oprettet fra 2013 og frem, er afgiften 20 %.

Der skal dog ikke betales nogen afgift af den værdi, der stammer fra indbetalinger, hvor ejeren kan godtgøre, at han ikke har haft fradrag for indbetalingen, jf. PBL § 32.

16.5.6. Udbetaling til arbejdsgiver

Der svares ikke afgift af et beløb, der udbetales til en arbejdsgiver efter PBL § 17, jf. PBL § 33. En løbende udbetaling til en arbejdsgiver vil derimod indgå som en driftsindtægt, jf. PBL § 24.

16.5.7. Overførsel

En overførsel fra en pensionsordning til en anden pensionsordning behandles ikke som en ud- og indbetaling. Man beskattes altså ikke af udbetalingen, men får til gengæld heller ikke fradrag for indbetalingen. Dette gælder også, selv om overførslen sker imellem to forskellige pensionsinstitutter, jf. PBL § 41, stk. 1.

Man kan alene overføre en værdi fra en ordning under skattekode 1 til skattekode 1, skattekode 2 og 9 til skattekode 1, 2 og 9 og skattekode 3 til skattekode 9, 3, 2 eller 1, jf. PBL § 41, stk. 1.

Det kan også være muligt at overføre en indeksordning til en anden indeksordning, jf. PBL § 41, stk. 2.

16.6. Oversigtsskema

Skemaet nedenfor viser i oversigtsform de regler, der nu er gennemgået. Vær opmærksom på, at det alene er hovedreglerne, der er vist i skemaet. Formålet er alene at give overblik.

| Forsikringsform | Rente (bortset fra op-hørende livrente) | Rate | Kapital | Livsfor-sikringer uden fra-dragsret | Livsfor-sikringer med op-sparing | Op-hørende livrente |
|------------------------|--|--|---|--|--|---|
| Skatte-kode | 1 | 2 | 3 | 5 | 7 | 9 |
| Teg-nings-alder senest | Ingen krav | Inden 15 år efter ens pensionsalder | Inden 15 år efter ens pensionsalder | Ingen krav | Ingen krav | Ingen krav |
| Ejerfor-hold | Forsikrede skal være ejer | Forsikrede/kontohaver skal være ejer | Forsikrede/kontohaver skal være ejer | Ingen krav | Ingen krav | Forsikrede skal være ejer |
| Fradrags-ret | For arbejdsgiverordninger har arbejdsgiveren fuld fradragsret, mens medarbejderen har bortseelsesret. For private ordninger er der fuldt fradrag ved indbetalinger over 10 år ellers 1/10-reglen eller opfyldningsfradrag (vår også opmærksom på reglerne for selvstændigt erhvervsdrivende) | For arbejds-giverordninger har arbejdsgiveren fuld fradragsret, mens medarbejderen har bortseelsesret. For arbejds-giverordninger og private ordninger er der et fradragsmaksimum på 50.000 kr. pr. år (indbetalinger til skattekode 9-ordninger tæller med i dette maks.) (vår også opmærksom på reglerne for selvstændigt erhvervsdrivende og sportsudøvere) | For arbejds-giverordninger har arbejdsgiveren fuld fradragsret. Medarbejderen har ikke bortseelsesret. For arbejds-giverordninger og private ordninger er der et årligt maksimum på 27.600 kr. pr. år | Arbejdsgiveren har fuld fradragsret. Medarbejderen har ingen fradragsret. For private ordninger er der ingen fradragsret | Arbejdsgiveren har fuld fradragsret. Medarbejderen har ingen fradragsret. For private ordninger er der ingen fradragsret | For arbejds-giverordninger har arbejdsgiveren fuld fradragsret, mens medarbejderen har bortseelsesret. For arbejds-giverordninger og private ordninger er der et fradragsmaksimum på 50.000 kr. pr. år. (indbetalinger til skattekode 9 tæller med i dette maks.) (vår opmærksom på reglerne for selvstændigt erhvervsdrivende) |

16.6. OVERSIGTSSKEMA

| | | | | | | |
|--------------------------------|---|--|---|---|---|--|
| Beskatning af værditilvækst | 15,3 % PAL | 15,3 % PAL | 15,3 % PAL | Afkastet medregnes i ens kapitalindkomst. Dette gælder dog ikke for risikoforsikringer, medmindre der sker udbetaling | Afkastet medregnes i ens kapitalindkomst | 15,3 % PAL |
| Udbetalings-tidspunkt | Tidligst ved ens pensionsalder eller død eller invaliditet forinden | Tidligst ved pensionsalder eller død eller invaliditet forinden. Udbetalingen skal senest begynde 15 år efter pensionsalder, og ved udbetaling til forsikrede selv skal sidste rate senest udbetales 25 år efter ens pensionsalder | Tidligst ved pensionsalder eller død eller invaliditet forinden. Udbetalingen skal senest ske 15 år efter pensionsalder | Senest ved det 80. år | Intet krav | Tidligst ved pensionsalder (eller død forinden ved tilknyttet garanti) |
| Udbetalingsform | Løbende over mindst 10 år | Løbende fra 10-25 år | Engangsbe-løb | Løbende eller engangsbe-løb | Løbende eller engangsbe-løb | Løbende over mindst 10 år |
| Beskatning til forsikrede selv | Personlig indkomstskat | Personlig indkomstskat | 40 % i afgift (før 2013-ordninger) eller ingen afgift (fra 2013-ordninger) | Skattefri. Dog kapitalindkomst af rentetilvækst på løbende udbetalinger | Skattefri. Dog kapitalindkomst af rentetilvækst på løbende udbetalinger | Personlig indkomstskat |

| | | | | | | |
|--|--|---------------|---|---|---|--------------------------------------|
| Beskatning ved udbetaling til efterladte | Løbende udbetalinger til ægtefælle, registreret partner, fraskilt ægtefælle, samlever og livsarvinger, stedbørn, stedbørns livsarvinger, samleveres livsarvinger under 24 år betales personlig indkomstskat. Ved engangsudbetaling betaler de efterladte 40 % i afgift. Ved udbetaling til andre fratrækkes 40 % i afgift. De har således ikke mulighed for løbende udbetaling til personlig indkomstskat | | 40 % i afgift (før 2013-ordninger) eller ingen afgift (fra 2013-ordninger) | Skattefri. Dog kapitalindkomst af rentetilvækst på løbende udbetalinger | Skattefri. Dog kapitalindkomst af rentetilvækst på løbende udbetalinger | Samme som under skattekode 1 og 2 |
| Disposition | 60 % i afgift | 60 % i afgift | 52 % i afgift (før 2013-ordninger) eller 20 % i afgift (fra 2013-ordninger) | Ingen afgift | Ingen afgift | 60 % i afgift |
| Krav til begunstiggelse | Nærmeste pårørende, forsikredes ægtefælle, fraskilt ægtefælle, forsikredes livsarvinger, stedbørn, stedbørns livsarvinger, samlever (krav om fælles bopæl ved indsættelsen), samleverens livsarvinger. Begunstigelsen kan udelades | | | Ingen krav | Ingen krav | Samme som under skattekode 1, 2 og 3 |

Kapitel 17.

Familie- og skifteret

17.1. Problemstillingen

17.1.1. Pension og formueret

Som anført i afsnit 1.2.3.a. ligger hovedparten af danskernes formue i de pensionsordninger, der befinder sig i *søjle 2 og 3*, herunder ikke mindst i arbejdsmarkedspensionsordningerne. Som formuerettigheder betragtet står disse pensionsformuer i en særlig stilling.

For det første er der tale om værdier, der kun undtagelsesvis giver mulighed for umiddelbart *forbrug*. Det er ligeledes “tålmodige penge”, der ikke kræver høje afkast og hurtige gevinster. Tvært imod må pensionsopparingerne helst ikke udsættes for uforholdsmæssige investeringsrisici. Hvor andre formueværdier umiddelbart kan realiseres, er de værdier, der er opsparet i livsforsikringsordninger ikke umiddelbart omsættelige. I de obligatoriske ordninger kan de berettigede kun gøre krav på udbetaling inden for de vilkår, produktet sætter (jf. nærmere herom i kapitel 7), og i så fald efter en sagsbehandling (jf. herom i kapitel 15). Her er der normalt ikke ret til tilbagekøb, se hertil afsnit 2.1.2.c. De private kapital- og ratepensioner, der tegnes i pengeinstitutter, er dog opsparingsprodukter, hvor det altid er muligt at opgøre formueværdien. Ejeren kan dog ophæve opsparingsbaserede private kapital- og ratepensioner mod en afgift på 60 %, således at disse midler kan anvendes her og nu, jf. herom i afsnit 16.5.4.

For det andet tjener pensionsordningerne *forsørgelsesmæssige formål*. Dette formål springer navnlig i øjnene, når en ordning giver hjemmel for en løbende pensionsudbetaling. Men i selve begrebet “pension” ligger et formål om at sikre sig og sine underhold i en periode, hvor man ikke længere er arbejdsaktiv. Retssystemet tilgodeser på forskellig vis dette formål ved regler, der inciterer den enkelte til at foretage opsparinger til finansiering af en fremtidig tilværelse som pensionist. Et væsentligt eksempel herpå er de skatteretlige regler, der som nævnt i 17.5.1.b. lægger grænser for, hvem der kan indsættes som “begunstiget”

i de skattebegünstigede forsikrings- og opsparingsordninger. Et andet er udlægsfritagelsen i retsplejelovens § 512, stk. 3, vedrørende “krav på pension” eller andet krav på understøttelse mv., jf. herom i afsnit 17.4.1.a.

17.1.2. Retlige udfordringer

Disse særpræg får retlig betydning for opgørelsen af pensionsordningernes *værdi*, hvor pensionsordninger i bred forstand adskiller sig fra andre formueværdier. Vel er det formuerettigheder, og vel taler man om “ejerskab” til pensionsformuerne (som f.eks. i det gennemgående krav PBL § 4, stk. 2, § 8, stk. 1, nr. 2, og § 10, stk. 1, nr. 2, om at den sikrede skal være “ejer” af forsikringen). Men disse rettigheder er genstand for en regulering, der knytter en række væsentlige betingelser og forbehold til dem, som adskiller pensionsrettigheder fra andre formuerettigheder.

Tager man udgangspunkt i den analytiske opfattelse af ejendomsrettighederne, som *Alf Ross* fremlagde i sin ofte citerede afhandling “Tû-Tû”, trykt i Festskrift til Henry Ussing (1951), s. 468 ff., kendetegner det enhver formuerettighed, at den *stiftes* ved en retlig disposition (f.eks. ved aftale eller gave), og *udøves* ved tilsvarende retlige dispositioner. De rettigheder, der opnås i *søjle 1* – herunder rettigheder knyttet til ATP – er slet ikke baseret på nogen aftale. De rettigheder, der opnås i *søjle 2*, har vel aftaleretligt grundlag, men aftalerne bygger ikke på umiddelbare viljeserklæringer fra de sikrede. Når det gælder udøvelsen af rettighederne er ordninger i *søjle 2-3* underlagt vilkår af *aftaleretlig* karakter, der har grundlag i offentligretlige regler navnlig i FIL og PBL. Ligeledes har den enkelte sikrede kun begrænset adgang til at disponere over de obligatoriske arbejdsmarkedspensionsordninger.

Disse begrænsninger er navnlig mærkbare, når pensionskrav indgår i den opgørelse, der udarbejdes ved *fællesboskifte* (når et ægteskab med formuefællesskab ophører), men også ved *dødsboskifte*. Pensionsrettighedernes særpræg har her givet anledning til en intens retspolitisk debat, hvor synspunkterne (fortsat) er delte. Denne debat har bl.a. skabt et kompliceret regelsæt med delings- og kompensationsregler samt regler om begunstigel sesindsættelser.

I det følgende præsenteres hovedlinjerne i disse regler. Fokus er på de ordninger, der hører til *søjle 2*, herunder navnlig de kollektivt tegnede livsforsikringsordninger. Også de private opsparingsordninger i *søjle 3* behandles samt enkelte ordninger i *søjle 1* (ATP). I afsnit 17.2. omtales de regler, der gælder mellem ægtefællerne i et formuefællesskab. Afsnit

17.3. omtaler reglerne om pensionsrettighedernes behandling ved skifte af dødsbo. I afsnit 17.4. behandles de regler, der regulerer forholdet til kreditorer. Og i afsnit 17.5. behandles reglerne om, hvordan man kan indsætte begunstigede i de forskellige ordninger.

17.1.3. Familieretten og familieformueretten

En væsentlig del af reglerne om ægteskabets retsvirkninger handler om rettighederne til den formue, ægtefællerne har erhvervet ved ægteskabets indgåelse, eller som de erhverver under ægteskabet. Interessere man sig for ægtefællers *formueforhold*, må man derfor også interessere sig for rettighederne til deres *pensionsformuer*.

Reglerne om deling af disse rettigheder er forankret i de værdigrundlag, der præger de berørte retlige discipliner: Familieret, aftaleret, skifteret, forsikringsret og forsørgelsesret. Se nærmere herom *Linda Nielsen & Annette Kronborg: Skilsmisseret – de økonomiske forhold*, 2. udg. (2012), s. 158 ff. og 202 ff.

På den ene side står de *aftaleretlige* regler. Aftalerettens hovedregel om aftalefrihed begrunder et synspunkt om, at ægtefællerne skal kunne tilrettelægge deres retsforhold ved aftale. Dette synspunkt spiller da også en væsentlig rolle for ægteskabernes formueordning, men reglerne i retsvirkningsloven begrænser aftalefriheden såvel *materielt* (når det gælder retten til at indgå aftale med det ene eller andet indhold) som *formelt* (når det gælder den måde, hvorpå aftalen indgås, nemlig ved såkaldt ægtepagt).

Heroverfor står de *familie- og forsørgelsesretlige* betragtninger, der kendes fra familieretten. Disse betragtninger taler for, at personer, der har valgt at indgå ægteskab med hinanden, også forpligtes over for hinanden i en periode efter ægteskabets ophør. Denne pligt finder dels udtryk i reglerne om *bidragspligt*, dels (hvis man ikke har fravalgt formuefællesskabet ved særejeægtepagt) gennem reglerne om *deling af fællesboet* ved skilsmisse, separation, bosondring eller død. Her har det familieretlige udgangspunkt om formuefællesskab ført til den hovedregel, at alle formueværdier i fællesboet deles ligeligt under en skiftebehandling.

Heroverfor står det *pensionsadministrative* synspunkt, at pensionerne følger den person, som de er knyttet til. I livsforsikringsvirksomhedens perspektiv er forsikringskunden hovedpersonen. Tanken om, at ægtefællen helt eller delvis skulle indtræde i kundens sted som følge af en bodeling ligger fjernt fra denne tankegang. Derfor har repræsentanter

for de overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger under de retspolitiske drøftelser, der f.eks. udspandt sig i Ægtefællepensionsudvalget (se herom straks nedenfor) navnlig søgt at varetage interesserne for den enkelte sikrede (det enkelte “medlem”). For private pensionsordninger i *søjle 3* gælder sådanne overvejelser ikke i fuldt samme omfang. Fordi ordningerne er oprettet af den enkelte, er der ikke noget fællesskab at tage hensyn til.

17.1.4. Lovreformen i 2006

De gældende regler om pensionsrettighedernes behandling på ægtefælleskifte er indført ved lov nr. 483 af 7. juni 2006, der trådte i kraft 1. januar 2007. Reformen bygger på betænkning 1466/2005 fra Ægtefællepensionsudvalget (herefter *betænkningen*). Arbejdet i dette udvalg bygger videre på tidligere udvalgs betænkninger om emnet og på en redegørelse fra Advokatrådet fra 1995.

Der var som nævnt tale om en vanskelig retspolitisk problemstilling. Resultatet blev, at man fraveg formuefællesskabstanken ved at tillade forlods udtagning af “rimelige pensionsrettigheder” ved separations- og skilsmissekifte af et fællesbo, se retsvirkningslovens § 16b, uanset ordningernes karakter. Hermed opnåede man på dette punkt en slags ligestilling mellem *ugifte samlevende* og ægtefæller, se betænkningen, s. 186. Ligeledes indførtes en række undtagelser og kompensationsordninger, der havde til formål at modificere konsekvenserne af denne nye regulering.

At man fravalgte et *familiepolitisk* udgangspunkt, skyldtes flere forhold: Lighedeling af pensioner ville alligevel ikke “ligestille” ægtefæller med stor aldersforskel. Praktiske grunde vanskeliggjorde millimeterretfærdighed mellem forskellige pensionstyper: Hvor det f.eks. er relativt nemt at værdiansætte en *kapitalpension*, er det vanskeligere at værdiansætte en løbende livsvarig pension. De urimelige situationer, der kunne opstå i enkelttilfælde, forsøgte man at tage højde for gennem et antal kompensationsbestemmelser. Resultatet blev en ordning, der med sin fokus på pensionsopsparerens interesser på bekostning af familiens går imod den generelle tendens i Europa, jf. *Linda Nielsen & Annette Kronborg* (2012), s. 160, og *Linda Nielsen: Familieformueretten – skilsmisse og skifte* (1993), s. 269 ff., med historisk rids.

17.2. Hovedregel og undtagelser

17.2.1. Formuefællesskabets udgangspunkt

17.2.1.a. Hovedreglen

Den familieretlige regulering af pensionsordningerne er centreret om de tilfælde, hvor ægtefællerne har formuefællesskab, dvs. hvor ægteskab er indgået uden ægtepagt om helt eller delvis særeje. Hovedreglen om deling af ægtefællernes formueaktiver i disse tilfælde med formuefællesskab fremgår af retsvirkningslovens § 15, der lyder således:

“§ 15. Alt, hvad ægtefællerne ejer ved ægteskabets indgåelse eller senere erhverver, indgår i almindeligt formuefællesskab mellem dem, for så vidt det ikke er gjort til særeje, jfr. § 28.

Stk. 2. På rettigheder, som er uoverdragelige eller i øvrigt af personlig art, får reglerne om formuefællesskab dog kun anvendelse i den udstrækning, hvori det er foreneligt med de for disse rettigheder særlig gældende regler.”

Bestemmelsen udtrykker dansk rets udgangspunkt om ægtefællernes formueordning: Medmindre andet aftales under overholdelse af bestemte formkrav (se hertil i afsnit 17.2.1.a. og 17.2.1.b.), indebærer ægteskabet, at ægtefællerne opbygger en formue *i fællesskab*, men fortsat ejer deres egen del af formuen efter principperne om særråden og særhæften. Forsørgelsestanken bag denne hovedregel udtrykkes i retsvirkningslovens § 1, hvorefter ægtefællerne i fællesskab skal varetage familiens tarv og efter hver sin evne skaffe familien det underhold, der må anses som passende, jf. § 2. Dette er også samfundets syn på ægteskabet som et fællesskab, hvor hver bidrager efter evne til i fællesskab at varetage familiens tarv.

Inden den lovreform, der omtales i afsnit 17.1.4., antog man på grundlag af § 15, stk. 2, at *livsforsikringsordninger i søjle 2* ikke var omfattet af formuefællesskabet, se *U 1961.23 H* (Rørmosedommen). Bag denne praksis lå en betragtning om, at disse ordninger havde karakter af betingede rettigheder, som gjorde værdien usikker. Derimod skulle *opsparingsbaserede* ordninger (kapital- og ratepensioner) tegnet i pengeinstitutter deles. Det betød, at en ægtefælle kunne udtage hele sin arbejdsmarkedspension og modtage en værdi svarende til halvdelen af den første ægtefælles kapitalpension, se senest *U 1998.717 H* og *U 1998.719 H*, som afviste at ændre ved denne retsstilling under henvisning til ægtefællepensionsudvalgets forestående betænkning. Derimod

kunne ægtefællen helt uden pension gå tomhændet ud af et fællesboskifte, hvis den eneste formue, som ægtefællerne havde opbygget, lå i den arbejdsmarkedspension, som den anden ægtefælle forlods kunne udtage. Dette følte mindre rimeligt, navnlig i lyset af det betydelige opsparringselement, der er i disse ordninger (se herom i afsnit 2.1.d.c.), og som jo bl.a. i forsikringsvirksomhedens solvensregnskab gøres til genstand for ret så præcise opgørelser. Det var bl.a. denne problemstilling, der ønskedes afklaret ved 2006-lovændringen.

17.2.1.b. Særejeægtepakter

Det er væsentligt at slå fast, at de nye regler alene gælder, for så vidt der er *formuefællesskab* i ægteskabet. Ægtefæller (eller kommende ægtefæller), der ønsker at fravige denne formueordning, kan gøre det ved at indgå aftale. Sådanne aftaler benævnes *ægtepakter* og er omfattet af særlige formkrav i kapitel 4 i retsvirkningsloven (§§ 28-37). De skal tinglyses i personbogen, jf. § 37, og tinglysning er en betingelse for ægtepagtens gyldighed, også mellem parterne. Ved tinglysningen foretages en prøvelse af, om de formelle betingelser for ægtepagtens gyldighed er opfyldte, jf. *Linda Nielsen & Annette Kronborg* (2012), s. 244. Reglerne fraviger således dansk rets almindelige udgangspunkt om, at aftaler er bindende uanset form.

Formålet med disse formkrav er dels at opnå klarhed om parternes dispositioner, dels at få sikkerhed for, at de har ønsket at forpligte sig. Hertil kommer et ønske om offentlighed om dispositionen. Derfor hviler reglerne på et generelt krav om *specifikation*. Det må sikres, at aktiver, som ægtepagten gør til særeje, ikke senere skifter karakter. Specifikation kan ske ved, at *alt* gøres til særeje, eller ved at særejet *opregnes og bestemmes* (f.eks. ved angivelse af erhvervs måde eller -tidspunkt). Der kan således etableres brøkdels-særeje, kombinations-særeje og formentlig også sumsæreje, jf. *U 2007 2748 Ø*.

Ved at etablere et *fuldstændigt særeje* sætter ægtefællerne reglerne om fordeling af pensionsrettigheder i retsvirkningslovens §§ 16a-16g (jf. nærmere i afsnit 17.2.2.-17.2.4.) ud af kraft, eftersom disse regler forudsætter, at der er formuefællesskab i ægteskabet. Men retsvirkningsloven giver også mulighed for at foretage mere begrænsede dispositioner.

I medfør af retsvirkningslovens § 16h kan ægtefæller ved ægtepakt (jf. reglerne herom i retsvirkningslovens kapitel 4) aftale, at pensionsrettighederne skal være *skilsmisssæreje* (jf. bestemmelsens henvisning til

§ 28). En sådan aftale indebærer, at hver ægtefælle ved bodeling efter separation og skilsmisse beholder sine pensionsordninger uafhængigt af reglerne i §§ 16a-16g, men at der er formuefællesskab ved dødsboskifte. Som nævnt i afsnit 17.3.1. giver retsvirkningslovens § 16a, stk. 1, den *længstlevende* ægtefælle ret til ved fællesboskifte efter en ægtefælles død at forlodsudtage *egne pensionsrettigheder* og lignende rettigheder af fællesboet.

Ægtepagten kan også fastslå, at *bestemte* pensionsrettigheder eller *alle* ægtefællernes pensionsrettigheder skal være del af et *fuldstændigt særeje* (dvs. at den også ved dødsboskifte skal forbeholdes en ægtefælle eller dennes arvinger) eller *skilsmissesæreje*. Denne regel fremgår udtrykkeligt af retsvirkningslovens § 16h, stk. 1, der (i lyset af det førnævnte specifikationsprincip) også giver hjemmel til, at *fremtidige indbetalinger* på pensionsrettigheden omfattes af særejevedtagelsen. Bortset herfra kan en ægtefælle med særejeværdier ikke ensidigt forstørre dette særeje med fællesejemidler.

Lovens § 23, stk. 2, om ægtefællens vederlagskrav ved den anden ægtefælles *misbrug* af fællesejemidler til forbedring af sit særeje finder ikke anvendelse, hvis misbruget består i at tilgodese egne pensionsordninger. Denne begrænsning følger af § 23, stk. 4, der anfører, at stk. 2 ikke finder anvendelse på pensionsrettigheder efter §§ 16a-16c. Den forsmåede ægtefælle kan derimod rejse de krav om kompensation, hvis der foreligger “vanrøgt” i medfør af retsvirkningslovens § 23, stk. 1, i forbindelse med erhvervelse af pensionsordninger. Se herved betænkningen, s. 207. Urimelige konsekvenser af at indgå ægtepagt om særejepensionen kan i øvrigt afbødes ved kompensationskrav i medfør af “urimeligt ringe”-reglen i ægtefælleskiftelovens § 67 (tidligere ægteskabslovens § 56).

17.2.1.c. Delingsægtepagter

Med hjemmel i retsvirkningslovens § 16h, stk. 2, kan ægtefællerne indgå aftale (ægtepagt) om deling af værdien af “en kapital- og ratepensionsordning”, der ellers *ikke* ville være omfattet af delingsreglerne, f.eks. fordi den kan forlodsudtages som “rimelig”, jf. § 16b, stk. 1. Derimod er der ikke hjemmel til at oprette delingsægtepagter om *livrenteprodukter*, hvad enten disse tegnes individuelt eller som led i firma- eller arbejdsmarkedspensionsordninger. Det betyder, at de kapital- og ratepensioner, der før 1. januar 2007 i disse tilfælde skulle deles, fortsat kan aftales delt. Det er et stort spørgsmål, hvor mange ægtepar der er

opmærksomme på de økonomiske konsekvenser af den nye formueordning sammenholdt med den, der var gældende ved deres ægteskabs indgåelse.

At der ikke kan aftales deling af løbende livsbetingede pensioner, herunder arbejdsmarkedspensioner, følger af en modsætnings slutning fra henvisningen i lovens § 16h, stk. 2, til kapital- og ratepensionsordninger. De ordninger, som kan deles ved ægtepagt, er kapitalpensionsordninger og ratepensionsordninger, hvad enten de er tegnet i pengeinstitutter eller livsforsikringsvirksomheder, samt indestående på selvpensioneringsordninger, LD, SP Pension, indeksordninger samt supplerende engangsydelser. Se hertil jf. *Linda Nielsen & Annette Kronborg* (2012), s. 196, med henvisninger til bl.a. familie- og forbrugerministerens svar til Folketingets Retsudvalg.

Kun *værdien* af pensionerne kan deles. Der er fortsat almindelig udtagelsesret for ejerægtefællen, jf. henvisningen i retsvirkningslovens § 16h, stk. 3, til lovens § 16f, stk. 2-7, og § 16g, stk. 1. At § 16f, stk. 2-7, i loven også skal anvendes på ægtepagter betyder, at ægtefællerne heller ikke ved ægtepagt kan bestemme den måde, hvorpå en pension skal deles, uden pensionsinstituttets samtykke jf. lovens § 16f, stk. 6.

Delingsægtepagter kan som andre aftaler erklæres ugyldige efter aftalerelige ugyldighedsregler, herunder aftalelovens § 36. Er ægtepagten oprettet på grundlag af sædvanlig advokatrådgivning, og er dens indhold klart og sædvanlig, vil betingelserne for at antage en sådan ugyldighed dog som regel ikke være opfyldte, jf. *TFA 2012.393 V*.

17.2.2. Forlodsudtagelse

17.2.2.a. Rimelige pensionsrettigheder

Den nye hovedregel om deling af pensionsrettigheder i formuefællesskab (hvor der ikke er fravigende ægtepagter, jf. bemærkningerne straks ovenfor) fremgår nu af § 16b i retsvirkningsloven. Efter denne bestemmelse forlodsudtager ægtefællerne ved skifte i anledning af separation, skilsmisse eller bosondring *egne rimelige pensionsrettigheder* af fællesboet, stk. 1. At hver ægtefælle *forlodsudtager* de nævnte rimelige pensioner betyder, at deres værdi slet ikke indgår i bodelingen (sml. derimod om *udtagelse* af rettigheder, der indgår heri, afsnit 17.2.3.).

Overstiger en ægtefælles pensionsopsparing rimelighedsgrænsen, skal den overskydende værdi af pensionen indgå i fællesboet og *deles* på skiftet, jf. lovens § 16b, stk. 3. Disse pensioner benævnes almindeligvis som “ekstra” pensionsrettigheder. Den ægtefælle, som skal dele

den ekstra del af sin pension med den anden ægtefælle, får dermed en mindre del af det øvrige fællesbo, da beløbet som udgangspunkt skal udredes kontant jf. lovens § 16f, stk. 1.

Retten til forlodsudtagelse gælder kun ved fællesboskifte i anledning af separation, skilsmisse eller bosondring men *ikke* ved dødsboskifte, se hertil i afsnit 17.3.

Retten til forlodsudtagelse gælder ikke, når ægtefællerne har bestemt andet ved ægtepagt, jf. retsvirkningslovens § 16h, stk. 2, se hertil i afsnit 17.2.1.b. (om særejeægtepagter) og 17.2.1.c. (om delingsægtepagter).

Med det brede begreb “pensionsrettigheder” sigter bestemmelsen til pensionsordninger af *enhver art*, dvs. både forsikrings- og pengeinstitutprodukter, og både obligatoriske og frivillige ordninger i *søjle 2-3*. Det er rettighederne vedrørende disse ikke-udbetalte pensioner (samt de særlige kapitalpensionsrettigheder og supplerende engangsydelser, der omtales i stk. 2), der udtages. Værdien af øvrige pensionsrettigheder indgår i delingen af fællesboet i overensstemmelse med hovedreglen i § 15, stk. 1. Denne regel er udtrykkeligt fastslået i retsvirkningslovens § 16b, stk. 3.

Retsvirkningslovens § 16b omhandler pensionsrettighederne, ikke de udbetalte pensioner. I takt med at pensionsydelser *udbetales*, vil de normalt være forbrugt. Sådan vil det i hvert fald typisk være, for så vidt angår løbende *livsbetingede ordninger* (livrenter) og *ratepensionsordninger*.

Når en kapitalpension eller en supplerende engangsydelse udbetales, vil provenuet ofte blive “geninvesteret”, så det fortsat repræsenterer en formueværdi, f.eks. til nedbringelse af realkreditlån eller erhvervelse af værdipapirer. Med sigte på disse tilfælde bestemmer § 16b, stk. 2, at beløb fra *rimelige kapitalpensionsrettigheder* eller *supplerende engangsydelser*, der – i modsætning til situationen i stk. 1 – allerede er udbetalt, kan forlodsudtages (på samme måde som hvis de fortsat stod i pensionsordningen), i det omfang beløbene ikke må anses for at være forbrugt. Tilsvarende gælder indtægter af og surrogater for beløbene. Denne ret til forlodsudtagelse gælder dog ikke for beløb, der ved udbetalingen har mistet deres karakter af pensionsopsparing, hvilket de typisk vil gøre, når de er udbetalt i utide uden at være overført til andre (finansielle) pensionsprodukter.

Hvad der udgør “rimelige” pensioner, involverer selvsagt et skøn. Dette skøn skal for det første hense til, hvilken pensionsopsparing der er *sædvanlig* for den enkelte ægtefælle givet dennes alders- og uddannelsesmæssige forudsætninger, se betænkning 1466/2005, s. 189, og

lovbemærkningerne til § 16b. Et væsentligt pejlemærke i denne sædvanlighedsvurdering er de arbejdsmarkedspensioner, der er etableret efter kollektive overenskomster, som ægtefællen er (eller har været) ansat under. Rimelighedsvurderingen anlægges på de *tidspunkter*, hvor pensionsindbetalingerne fandt sted. På hvert af disse tidspunkter må man i princippet se på, hvilke indbetalinger der er sædvanlige. Se hertil *U 2012.1075 Ø*, der også medtog en supplerende kapitalpension, som var oprettet for en tjenestemand i konsekvens af en cheftale, som var forhandlet på organisationsniveau.

Har den bedst stillede ægtefælle i en periode haft ansættelse uden obligatoriske pensionsordninger, kan ægtefællen ikke “indhente det forsømte” ved efterfølgende at foretage en tilsvarende større supplerende indbetaling. En sådan efterfølgende indbetaling vil blive anset for “ekstra” efter rimelighedsstandarden. Denne adgang består derimod for den ægtefælle, der har den mindste pensionsopsparing, se hertil *Irene Nørgaard (2008)*, s. 33 ff.

Rimelighedsskønnet kan også inddrage et hensyn til den enkelte ægtefælles *uddannelsesmæssige* og *arbejds*mæssige situation. Der kan også tages hensyn til den dårligst stillede ægtefælles *økonomiske* forhold. Således forudsætter betænkningen, s. 190, at pensionsindbetalinger ud over en sædvanlig arbejdsmarkedspension (eller hvad der svarer hertil), som har til formål at bringe den i pensionsmæssig henseende *ringest stillede* ægtefælle op på niveau med den anden ægtefælle, som udgangspunkt skal anses som del af en rimelig pensionsordning, hvis ægtefællernes økonomiske forhold i øvrigt tilsiger en sådan ekstra opsparing.

For personer, der ikke har været omfattet af en arbejdsmarkedspensionsordning, må der foretages en konkret vurdering. Betænkning 1466/2005, s. 189, nævner som eksempel herpå selvstændige erhvervsdrivende, balletdansere, sangere og piloter. I denne vurdering må det bl.a. spille ind, hvordan personer i disse forskellige positioner *sædvanligvis* håndterer deres pensionsopsparing.

17.2.2.b. Kortvarige ægteskaber

Retsvirkningslovens § 16c hjemler en særlig forlodsudtagelse, som gælder ved bodelingen efter kortvarige ægteskaber. Reglerne svarer til den skævdeling for korte ægteskaber, der kan gennemføres i medfør af ægtefælleskiftelovens § 61. Har ægteskabet været af en sådan kortere varighed, foreskriver § 16c, stk. 1, at ægtefællerne udtager *alle pensi-*

onsretligheder forlods af fællesboet. Her finder lovens § 16b altså ikke anvendelse. I tillæg hertil bestemmer stk. 2, at ægtefællerne endvidere forlods udtager beløb fra *kapitalpensionsretligheder* eller *supplerende engangsydelser*, der allerede er udbetalt, i det omfang beløbene ikke må anses for at være forbrugt. Tilsvarende gælder indtægter af og surrogater for beløbene. Adgangen til forlodsudtagelse gælder ikke beløb, der ved udbetalingen har mistet deres karakter af pensionsopsparing (typisk fordi de er udbetalt i utide).

I fællesbodelingen efter et kortvarigt ægteskab skal der altså ikke ske nogen rimelighedsvurdering af, om pensionerne skal udtages forlods mv. Den bedst stillede ægtefælle kan udtage sine pensioner, uanset at de måtte være urimelige i forhold til ægtefællens uddannelses- og arbejdsmæssige forhold. Se hertil betænkning 1466/2005, s. 190.

Betænkning 1466/2005, s. 191, antager, at et ægteskab med en varighed på under ca. fem år er “korterevarende”, idet man i denne beregning som udgangspunkt *ikke* skal medregne forudgående samliv. Ægtefæller med forudgående samliv i 12 år skal altså behandles på samme måde som ægtefæller med forudgående samliv i tre måneder. Det er uafklaret, hvornår dette udgangspunkt kan fraviges. Lovens § 16c lægger ikke op til en rimelighedsvurdering af pensionernes og indbetalingernes størrelse.

Også en ægtefælle, der har indbetalt til en pensionsordning ved et misbrug af fællesskabsmidler, kan forlange pensionsordningen udtaget til sig i medfør af § 16c. I kraft af den særlige undtagelse i retsvirkningslovens § 23, stk. 4, kan den anden ægtefælle end ikke rejse krav om *misbrugsvederlag* i en sådan situation. Misbrugsreglerne gælder kun for misbrug af fællesejemidler til forbedring af særeje og andre § 15, stk. 2-retligheder eller misbrug i form af forbrug.

17.2.3. Den skifteretlige behandling

At en ægtefælle har ret til at *forlodsudtage* sin pensionsordning under et fællesboskifte efter de regler, der er skitseret i afsnit 17.2.2.a. og 17.2.2.b., betyder, at værdien af pensionsordningen ikke indgår i fællesboskiftet. Når en pensionsordning ikke forlodsudtages men *inddrages* under ligedelingen ved fællesboskiftet, har ejeren ret til at *udtage* ordningen i medfør af den almindelige regel i ægtefælleskiftelovens § 63, stk. 1, mod at betale den anden ægtefælle dennes andel *kontant*.

Benyttes denne *ret* til udtagelse ikke, har ejeren ikke desto mindre *pligt* til at udtage ordningen, jf. retsvirkningslovens § 16g, stk. 1. Denne

regel er navnlig nødvendig i de tilfælde, hvor den anden ægtefælle ikke vil have mulighed for at træde ind i den underliggende forsikringsaftale. Pligten gælder således ikke, hvis rettighederne “kan ophæves”. Hermed sigtes til tilfælde, hvor ejerægtefællen aftaleretligt kan *opsige* aftaleforholdet vedrørende pensionsordningen og i den forbindelse få en tilbagekøbsværdi frigjort. I forbindelse med ægtefælleskifte vil en sådan opsigelse normalt ikke give anledning til skatteretlige problemer. Ifølge PBL § 30, stk. 2, gælder reglerne i stk. 1 om 60 procent-afgift mv. ved udbetaling i utide således ikke i tilfælde omfattet af retsvirkningslovens § 16f, stk. 2, nr. 3, eller på udlodning til ægtefælle ved skifte af fællesbo eller ved bosondring. Efter udlodningen bliver ægtefællen selvstændigt afgiftspligtig af den udloddede del.

De beløb, som ejerægtefællen kommer til at skylde den anden ægtefælle i bodelingen ved at videreføre den uopsigelige ordning, kan udlignes ved, at skifteretten træffer bestemmelse efter retsvirkningslovens § 16f, stk. 2-7, der ved henvisningen i stk. 2 finder tilsvarende anvendelse. En sådan bestemmelse kan gå ud på, at beløbet (1) skal *afdrages* over en kort årrække mod passende sikkerhedsstillelse og forrentning, at ægtefællen i stedet (2) skal give den anden ægtefælle en andel af sin *kapital- eller ratepension*, eller, hvis dette ikke er muligt, at beløbet (3) skal *afdrages* over en kort årrække, når en pension med løbende livsbetingede ydelser kommer til udbetaling.

17.2.4. Kompensationsmuligheder

17.2.4.a. Problemstillingen

En konsekvent gennemførelse af det princip om forlods udtagelse, der er skitseret i de foregående afsnit, kan i enkelttilfælde føre til urimelige konsekvenser. For at afbøde disse konsekvenser og dermed tilgodese de familieretlige grundhensyn, der er skitseret i afsnit 17.1.3., har loven en række kompensationsbestemmelser, jf. betænkning 1466/2005, s. 182 ff.

17.2.4.b. Fællesskabskompensation

I medfør af retsvirkningslovens § 16d kan skifteretten ved skifte af fællesboet i anledning af separation, skilsmisse eller bosondring (men altså ikke ved dødsbohandling) bestemme, at en ægtefælle skal betale et kompensationsbeløb til den anden ægtefælle, hvis (1) sidstnævnte ægtefælle under ægteskabet har foretaget en *mindre pensionsopsparing*, end hvad der svarer til en *rimelig* pensionsordning for den pågældende, og (2) dette skyldes, at denne ægtefælle *af hensyn til familien* eller den

anden ægtefælle helt eller delvis har været uden for arbejdsmarkedet, haft orlov eller arbejdet på nedsat tid.

Ifølge bestemmelsens stk. 2 kan beløbet højst udgøre *halvdelen af forskellen* mellem værdien af den pensionsopsparing, hver af ægtefællerne har foretaget under ægteskabet af midler fra fællesjet. Ved opgørelsen af bodelene på skiftet skal beløbet hverken medregnes som aktiv eller passiv, jf. ægtefælleskiftelovens § 53, stk. 2.

§ 16d tilgodeser den ægtefælle, som rammes negativt, fordi ægtefællen har været uden pensionsopsparing pga. hensynet til *fællesskabet* (dvs. familien eller den anden ægtefælle). Dermed minder bestemmelsen om reglerne om *ægtefællebidrag* i ægteskabslovens §§ 49-50. Den modificerer udgangspunktet i lovens §§ 16b-16c om forlods udtagelse i både korte og lange ægteskaber og giver hjemmel for at tilkende en kompensation til den pensionsmæssigt dårligt stillede ægtefælle på skiftet. Betingelsen er, at den dårligst stillede ægtefælle netop er dårligst stillet, *fordi* han eller hun har indrettet sig efter familiens behov og derfor opsparet mindre i pension.

Er ønsket om at gå på deltid begrundet i andre personlige overvejelser, kan bestemmelsen ikke anvendes, jf. situationen i *U 2012.1075 Ø*, hvor hustruen i en lang årrække efter at have født parrets to børn valgte at forblive på deltid. Typeeksemplet er en ægtefælle, der har taget en længere børneorlov eller er gået på deltidsarbejde for at passe børn, eller som har fulgt den anden ægtefælle pga. dennes arbejde i udlandet, jf. § 16d, stk. 1, nr. 2, i retsvirkningsloven. Der gives heller ikke kompensation for manglende indbetalinger ved sygdom og arbejdsløshed, som ikke på tilsvarende måde har årsag i ægteskabet.

Ved *udmålingen* af beløbet tages udgangspunkt i den dårligst stillede ægtefælles uddannelses- og arbejdsmæssige situation. Denne ægtefælle skal som udgangspunkt stilles pensionsmæssigt (dvs. i henseende til sin retsstilling, hvis der havde været en sædvanlig pensionsordning, f.eks. en arbejdsmarkedspension) som en fuldtidsansat. Har den dårligst stillede ægtefælle arbejdet på *deltid*, vil pensionsopsparingen i forbindelse med dette arbejde være retningsgivende. Har ægtefællen været *hjemmearbejdende* under hele perioden, må der foretages et skøn. I dette skøn spiller ægtefællernes samlede økonomi ikke ind. En ægtefælles høje indtægt og dermed høje pensionsopsparing vil derfor ikke kunne influere positivt på fællesskabskompensationen. Se nærmere hertil *Linda Nielsen & Annette Kronborg (2012)*, s. 181 f.

Forarbejderne til bestemmelsen forudsætter, at § 16d har en *baga-*

telgrænse, hvorefter manglende pensionsindbetalinger svarende til 2 års indbetalinger ikke giver grundlag for kompensation, se flertallets udtalelse i betænkning 1466/2005, s. 195. Med en fødselsfrekvens her i Danmark på ca. 1,8 kan den dermed ikke finde anvendelse på de mange kvinder, der alene er ude af arbejdsmarkedet under to barselsperioder. Endvidere følger det af lovens § 16d, stk. 2, at kompensationen udelukkende skal beregnes på baggrund af opsparing *under ægteskabet*. Undladt pensionsfravær under *forudgående* samliv tæller altså ikke med.

Det er den manglende pensionsopsparing (og kun den), der danner baggrund for kravet efter lovens § 16d. Derfor indgår der ingen behovsvurdering i retsvirkningslovens § 16d, som der er i vurderingen om ægtefællebidrag. Ægtefællernes forhold ved skiftet er for så vidt uvæsentlige i lovens § 16d. Bestemmelsen udtrykker dermed et “samlivsskadesynspunkt” med erstatningsretlige undertoner. Hvor ægtefællebidraget kompenserer for ægteskabets betydning for ægtefællens evne til at skaffe sig *indtægt*, er det centrale i lovens § 16d, om den manglende *pensionsindbetaling* skyldes ægteskabet. Skyldes den alene sygdom eller arbejdsløshed, tilkendes der ikke kompensation, sml. bidragsafgørelserne i *TFA 2005.543 V*, hvor hustruens dårlige situation skyldtes eksem samt en knæskade og altså ikke ægteskabet. Se også *TFA 2005.310 Ø* hvor ægteskabet ikke ansås for årsag til hustruens økonomiske og sociale forhold. De nævnte domme er begge fra før lovens ikrafttræden. Der foreligger ingen trykte afgørelser vedrørende bestemmelsen, selv om den nu har været gældende i mere end fem år.

Insolvente ægtefæller skal aldrig betale kompensation. Dette følger af § 58, stk. 1, i ægtefælleskifteloven, hvorefter der kun skal ske ligedeling, hvis den i henhold til § 53 foretagne opgørelse af en ægtefælles bodel viser *overskud*, medmindre andet følger af ægtefælleskifteloven eller ægteskabslovgivningen.

17.2.4.c. Rimelighedskompensation

I medfør af retsvirkningslovens § 16e kan skifteretten ved skifte af fællesboet i anledning af separation, skilsmisse eller bosondring bestemme, at en ægtefælle skal betale et beløb til den anden ægtefælle for at sikre, at denne ikke stilles urimeligt i pensionsmæssig henseende, hvis (1) ægteskabet har været af *længere varighed* og (2) der er stor *forskel i værdierne* af ægtefællernes pensionsrettigheder. Ved afgørelsen skal der ifølge bestemmelsens stk. 2 tages hensyn til ægteskabets varighed,

ægtefællernes formueforhold og omstændighederne i øvrigt.

Også denne bestemmelse modificerer adgangen til forlodsudtagelse af rimelige pensionsordninger i retsvirkningslovens § 16b. Dens formål er at forhindre, at en ægtefælle med ringe eller slet ingen pension stilles *urimeligt* ved bodelingen. Kompensationsreglen er “erstatningslignende”. Det er nemlig som udgangspunkt uden betydning, hvordan ægtefællerne i øvrigt er stillet pensions- og formuemæssigt.

For at kunne tilkende denne rimelighedskompensation skal to betingelser være opfyldt:

For det første skal ægteskabet være af en vis varighed jf. lovens § 16e, stk. 1, nr. 1. Ifølge forarbejderne skal der være tale om ægteskaber over 15 år, se herved betænkning 1566/2005, s. 195, 197 f. og 282 f. Til sammenligning finder den særlige (og skarpe) regel om kortvarige ægteskaber i § 16c i retsvirkningsloven kun anvendelse på ægteskaber på under fem år.

Også “urimeligt ringe”-reglen i ægtefælleskiftelovens § 67 (tidligere ægteskabslovens § 56) antages efter praksis at bygge på en 5-årsgrænse, jf. *U 1972.986 H*, hvor der tilkendtes beløb efter seks års samliv, og *TFÅ 1997.72Ø*, der under helt særlige omstændigheder (udenlandsk, hiv-smittet hustru uden indtægter, der ikke kunne forventes at leve længe) tilkendtes en § 56-godtgørelse efter fire års ægteskab. Ved beregningen af de 15 år kan man efter motiverne medregne et forudgående samliv, hvor der har været økonomisk fællesskab.

For det andet skal der være tale om store værdiforskelle på ægtefællernes pensionsopsparing jf. lovens § 16e, stk. 1, nr. 2. Dette moment skal bl.a. vurderes ud fra ægtefællernes alder og forventede pensionstidspunkt, se betænkning 1466/2005, s. 198. Hvis den pensionsmæssigt dårligst stillede ægtefælle ejer særejmidler, der kompenserer for den manglende pensionsindbetaling, skal der ikke kompenseres efter lovens § 16e.

For at komme ind i bestemmelsens anvendelsesområde for pensioner med store værdiforskelle, skal der ifølge lovbemærkningerne som minimum være tale om pensioner med forskelle på over 50.000 kr. i løbende årlige ydelser. Dette tal skal udregnes gennem en værdiansættelse af de aftalte løbende ydelser. Denne årlige ydelsesværdi af en kapitalpension må derfor beregnes skønsmæssigt, jf. betænkning 1466/2005, s. 198. Beløbet udgør en *undergrænse*: Efter kompensationen må der stadig være en forskel på ægtefællernes pensioner på op til 50.000 kr.

Betænkningen forudsætter dernæst, at kompensationen maksimalt

må udgøre 135.000 kr. (et beløb, der forudsættes løbende reguleret), og at der kun skal gives kompensation, hvis der er mere end 25 % forskel mellem ægtefællernes pensionsopsparinger. Se herved s. 199 og 234.

Endelig skal den dårligst stillede ægtefælle ikke stilles bedre, end hvad pågældende kunne forvente ud fra sin uddannelses- og arbejdsmæssige situation.

Disse kriterier, der ikke finder udtryk i lovteksten, binder i sagens natur ikke nødvendigvis domstolene i skønsudøvelsen. Der må i hvert tilfælde anlægges en konkret vurdering, der tager hensyn til ægteskabets varighed, ægtefællernes formueforhold samt omstændighederne i øvrigt. I skønnet inddrages også størrelsen af modtagerægtefællens boslod, eventuelle særejemidler, og om der betales ægtefællebidrag. I praksis vil vurderingen tage udgangspunkt i ægtefællernes respektive pensionsordninger, således som de finder udtryk i pensionsoversigter, jf. herom i afsnit 14.2.3. I den forbindelse må der foretages en vurdering ud fra beholdningerne på skæringstidspunktet. Derimod skal der ikke tages hensyn til fremskrivninger, der forudsætter en yderligere indbetaling, cf. muligvis *Linda Nielsen & Annette Kronborg* (2011), s. 190.

U 2012.1075 Ø fastsatte rimelighedskompensationen skønsmæssigt til 200.000 kr. under hensyntagen til ægteskabets varighed (28 år), den betydelige forskel på parternes pensionsopsparing (156.002 henholdsvis 1.247.292 kr.) og parternes alder (54 og 55 år).

Ved udøvelsen af skønnet i henhold til § 16e er det nærliggende at sammenligne med de tidligere “§ 56-bidrag”, der nu fremtræder som krav om *særejekompensation*, jf. “urimeligt ringe”-reglen i ægtefælleskiftelovens § 67. Denne kompensation står åben for en ægtefælle, der har haft særeje, “hvis ægtefællernes formueforhold, ægteskabets varighed og omstændighederne i øvrigt i særlig grad taler derfor”. I betænkning 1566/2005 (s. 197) tog man afstand fra at overføre det strenge krav i denne regel. Hvor ægtefællen ikke må stilles urimeligt ringe i *økonomisk* henseende i ægtefælleskiftelovens § 67, taler retsvirkningslovens § 16e mere snævert om, at ægtefællen ikke må stilles urimeligt i *pensionsmæssig* henseende. Trods de hermed tilsigtede lempelser har der indtil videre kun været én sag om bestemmelsen, nemlig den førnævnte *U 2012.1075 Ø*.

Efter den nye lov om ægtefælleskifte mv. (der trådte i kraft den 1.

marts 2012) er krav i henhold til lovens § 67 ikke længere et *vilkår* for bodelingen men et *skiftespørgsmål*, se herved lovens § 53, stk. 2, der fastslår, at opgørelsen af bodelene ikke omfatter sådanne krav. Spørgsmålet kan henskydes til særskilt afgørelse ved skifteretten (jf. lovens § 2) eller gøres til genstand for særskilt søgsmål. Det samme gælder om krav om rimelighedskompensation efter retsvirkningslovens § 16e. Tidligere skulle de sidstnævnte krav gøres gældende i forbindelse med offentligt skifte af hele boet.

17.2.4.d. Kompensationens gennemførelse

Retsvirkningslovens §§ 16f og 16g opstiller nogle regler om, hvorledes kompensationskrav i medfør af §§ 16d og 16e *gennemføres*. Reglerne tager højde for, at formueværdien i en pensionsordning ikke nødvendigvis har den likviditet og omsættelighed, der præger andre af de formueaktiver, der indgår i et fællesboskifte, jf. bemærkningerne herom i afsnit 17.1.1.

Ifølge § 16f, stk. 1, skal beløb, som en ægtefælle i medfør af §§ 16d og 16e skal betale til den anden ægtefælle, udredes *kontant*. Denne hovedregel, som modsvarer det almindelige princip, der gælder i formueretten for opgørelse af formuekrav, kræver ingen nærmere begrundelse.

Kan en ægtefælle ikke udrede beløbet kontant uden at sælge fast ejendom eller løsøre, der er nødvendigt for at opretholde den pågældendes erhverv, eller uden at blive afskåret fra at bevare eller erhverve en passende bolig, anviser § 16f, stk. 2, tre forskellige muligheder for at afregne beløbet, hvis forholdene taler for det. Hvis ikke der opnås enighed mellem parterne herom, kan skifteretten bestemme, (1) at beløbet skal *afdrages* over en kort årrække mod passende *sikkerhedsstillelse* og *forrentning*, eller, hvis dette ikke er muligt, (2) at ægtefællen i stedet skal give den anden ægtefælle en *andel* af sin kapital- eller ratepension, eller, hvis dette ikke er muligt, (3) at beløbet skal *afdrages* over en kort årrække, når en pension med løbende livsbetingede ydelser kommer til *udbetaling*.

Som bestemmelsen er formuleret, skal mulighed (1) vælges før mulighed (2), og mulighed (2) før mulighed (3). Denne prioritering tager hensyn til, at pensionsordninger kan være mere eller mindre likvide, og at den kompensation, der indrømmes i medfør af retsvirkningslovens §§ 16d-16e, så vidt muligt bør "finansieres" af den likviditet, der ligger i fællesboet, og herunder af de mest likvide pensionsordninger (hvilket er de opsparingsbaserede kapital- og ratepensioner). Herigennem

skabes hjemmel til en form for “opsat deling” svarende til den opsatte pension, der kompenseres for.

Beløb, der skal afdrages efter mulighed (3), skal ifølge bestemmelsens stk. 4 *registreres* og *udbetales* af pensionsinstituttet (typisk livsforsikringsvirksomheden). Beløbet reguleres med satsreguleringsprocenten, jf. lov nr. 373 af 28. maj 2003 om en satsreguleringsprocent, indtil pensionen kommer til udbetaling. Disse regler kan fraviges ved aftale mellem ægtefællerne og pensionsinstituttet, jf. stk. 5.

Skal en ægtefælle give den anden ægtefælle en andel af sin kapital- eller ratepension, gives andelen først af ægtefællens kapitalpension. Andelen gives ved en deling af pensionsrettigheden, jf. stk. 3. Også denne bestemmelse kan fraviges ved aftale mellem ægtefællerne og pensionsinstituttet.

Pensionsinstituttet kan kræve, at *administrationsomkostningerne* ved en ægtefælles overførelse af en andel af en pensionsrettighed til den anden ægtefælle, samt ved registrering, opgørelse og udbetaling af beløb efter stk. 4, afholdes af ægtefællerne, jf. stk. 7.

Et særligt problem opstår ved de mindre likvide forsikringsordninger. Her kan det komme på tale at “afdrage” kompensationsbeløb over en kort årrække, når en pension med løbende livsbetingede ydelser kommer til udbetaling. Retsvirkningslovens § 16f, stk. 6, giver her *pensionsinstituttet* ret til at kræve, at delingen følger reglerne om kompensation, jf. lovens §§ 16d og 16e, og at der ikke deles pensioner ud over de urimelige beløb, jf. lovens § 16f, stk. 2 og 3. Kravet herom skal i givet fald opfyldes ved ægtefællernes erklæring herom.

Herved kommer pensionsinstituttet til at spille en særegen og usædvanlig rolle ved aftaler om delingen af fællesboet mellem ægtefællerne. En egentlig godkendelseskompetence har pensionsinstituttet i medfør af § 16f, stk. 5: Efter denne bestemmelse kræver en aftale mellem ægtefællerne om at dele pensionsrettigheder efter de regler om afdrag mv., der er fastslået i § 16f, stk. 2-3, og som fraviger disse regler, pensionsinstituttets samtykke.

17.2.5. Ægtefællepension

17.2.5.a. Lovgrundlaget

Reglerne i lov nr. 484 af 7. juni 2006 (ægtefællepensionsloven) tager stilling til, hvilken ret en fraskilt *ægtefælle* har til de ydelser, der udbetales fra en pensionsordning efter ejerens død. Loven gælder ikke for ugifte samlevende. Ifølge § 3 i lov om registreret partnerskab, jf.

lovbekendtgørelse nr. 938 af 10. oktober 2005 med senere ændringer, sidestilles registrerede partnere derimod med ægtefæller.

Lovens regler finder altså kun anvendelse, for så vidt en pensionsordning giver hjemmel for *ægtefællepension*. Om den gør det, beror på det enkelte livsforsikringsprodukt, se hertil afsnit 7.3.4. Krav om *samleverpension* er ikke reguleret ved loven. Her gælder vilkårene for den enkelte pensionsordning. Det er uden betydning for anvendelsen af lovens regler, om en pensionsordning er omfattet af særeje eller fælleseje.

17.2.5.b. Den tidligere ægtefælles ret

Det følger af lovens § 1, stk. 1, at en frasepareret eller fraskilt ægtefælle bevarer sin ret til ægtefællepension efter sin tidligere ægtefælle, hvis følgende tre betingelser (alle) er opfyldt.

For det *første* skal den tidligere ægtefælle være *bidragspligtig* over for den fraseparerede eller fraskilte ægtefælle på separations- eller skilsmissetidspunktet. Retten til ægtefællepension gælder i så fald, så længe der består en bidragspligt, jf. ligeledes § 2, stk. 1, 1. pkt. Denne begrænsning er væsentlig, fordi det i dag er den praktiske hovedregel kun at fastsætte tidsbegrænsede ægtefællebidrag. Det er uden betydning, hvor højt et ægtefællebidrag, der skal betales. Hvis ikke der foreligger en omgængelssituation, vil loven også finde anvendelse, selv om bidraget f.eks. sættes til 0.

Følger bidragspligten af en aftale mellem ægtefællerne om *gensidig bidragspligt*, bevares retten til ægtefællepension dog kun, hvis der har været fastsat bidrag i bidragsperioden og den fraseparerede eller fraskilte ægtefælle modtog ægtefællebidrag ved den tidligere ægtefælles død. Denne særlige regel følger af lovens § 1, stk. 2.

Har ægtefællerne indgået aftale om ægtefællebidragets *størrelse*, bevares retten til ægtefællepension ifølge § 1, stk. 3, kun, hvis det på separations- eller skilsmissetidspunktet aftalte bidrag for hele bidragsperioden udgør et årligt grundbeløb, der mindst svarer til det på dette tidspunkt gældende *normalbidrag*, jf. § 14 i lov om børnetilskud og forskudsvis udbetaling af børnebidrag. Følger det af pensionsregulativer el.lign., at retten til ægtefællepension bevares i separationstiden, berører separationen ikke retten til ægtefællepension uanset bestemmelserne i stk. 1, nr. 1 og 2. Dette fremgår af ægtefællepensionslovens § 1, stk. 4.

For det *andet* skal ægteskabet inden separationen eller inden en skilsmisse uden forudgående separation have bestået i *mindst fem år*.

Den periode, hvor parterne er separeret, indgår altså ikke i beregningen af denne periode, lige så lidt som en forudgående samlivsperiode gør.

For det *trede* skal den tidligere ægtefælle have en pensionsordning, der (a) er led i eller oprettet som led i et ansættelsesforhold (dvs. enten en firmapensionsordning eller en arbejdsmarkedspensionsordning) eller i ATP, og som (b) indeholder en kollektivt beregnet ægtefællepensionsordning. Dermed er retten til ægtefællepension afgrænset til velkendte, obligatoriske ordninger, der typisk netop har ægtefælledækninger som en fast dækning. Foruden firmapensions- og arbejdsmarkedspensionsordninger omfatter loven også tjenestemandspensioner og særlige tilsagnsordninger, jf. i det hele fremstillingen i kapitel 4.

Ægtefællepensionslovens § 12 indeholder dog også en særregel om ægtefællepensioner, der er sikret ved en *individuel* tegnet overlevelseshærente, der er oprettet som led i *ansættelsesforhold*. Som anført i afsnit 7.3.4.c. er en overlevelseshærente et forsikringsprodukt, der udbetales ved forsikringstagerens død, hvis den forsikrede (her ægtefællen, samleveren eller en tidligere ægtefælle) er i live. Ægtefællepensionslovens § 12 omfatter kun individuelt tegnede ordninger, dvs. ægtefællen skal være indsat med navns nævnelse (dvs. i praksis med cpr-nummer). Reglen gælder uanset om overlevelseshærenten er omfattet af forsikringstagerens fælleseje eller særeje. Bestemmelsen fraviger ikke de almindelige betingelser i henhold til lovens § 1.

17.2.5.c. *Retten bortfald*

Ifølge lovens § 6 *bortfalder* retten til ægtefællepension, hvis den berettigede ægtefælle indgår nyt ægteskab. Dette gælder dog ikke, hvis den berettigede på ny indgår ægteskab med den tidligere ægtefælle. Har den tidligere ægtefælle indgået nyt ægteskab, og er såvel den fraskilte som den tidligere ægtefælles nuværende ægtefælle eller andre berettiget til ægtefællepension, (eller er der i øvrigt flere berettigede), *deles* ægtefællepensionen imellem dem i forhold til det antal påbegyndte år, hvori hver af dem indtil separationen, skilsmissen eller dødsfaldet har været gift med den tidligere ægtefælle. Den nuværende ægtefælles andel skal dog mindst udgøre 1/3 af pensionen. Dette følger af lovens § 7.

Selv om retten til at oppebære ægtefællepension som udgangspunkt følger bidragspligten, jf. ægtefællepensionslovens § 2, stk. 1, respekterer loven vilkår i pensionsregulativer mv., hvorefter retten til ægtefællepension bevares i separationstiden. Denne regel følger af lovens § 1, stk. 4,

som § 2, stk. 1, udtrykkeligt henviser til.

Der sker ingen ændringer i retten til ægtefællepension, selv om en senere dom eller aftale måtte ændre i bidragspligten pga. efterfølgende omstændigheder, se lovens § 4. Ægtefællerne kan ved separation eller skilsmisse uden forudgående separation aftale, at retten til ægtefællepension ikke skal bevares, jf. lovens § 3. Loven giver i øvrigt den berettigede mulighed for at give afkald på retten til enkepension til fordel for den tidligere ægtefælles nuværende ægtefælle, se lovens § 5.

Som betingelserne for at oppebære ægtefællepension er formuleret, jf. § 1, stk. 1, nr. 1, kan flere tidligere ægtefæller tænkes at være pensionsberettigede, ligesom de kan være berettigede til underholdsbidrag. Med sigte på sådanne tilfælde bestemmer ægtefællepensionslovens § 7, at ægtefællepensionen deles imellem de tidligere ægtefæller i forhold til det antal påbegyndte år, hvori hver af dem indtil separationen, skilsmissen eller dødsfaldet har været gift med den pensionsberettigede. Den nuværende ægtefælles andel skal dog mindst udgøre 1/3 af pensionen.

17.3. Pensioners behandling ved skifte af dødsbo

17.3.1. Almindelige spørgsmål

Når en person afgår ved døden, må hans formueværdier gøres op og fordeles til kreditorer, ægtefælle og arvinger mv. Det sker under den skiftebehandling, der påbegyndes umiddelbart efter dødsfaldet og med dødsfaldstidspunktet som skæringstidspunkt. Befandt afdøde sig i et ægteskab med *formuefællesskab*, må der under denne bobehandling allerførst ske en deling af dette fællesbo i hvilken forbindelse både afdødes og den efterladte ægtefælles pensionsordninger kan indgå. Disse spørgsmål behandles først under 17.3.2.

Er der ikke et formuefællesskab at gøre op, ligger bobestyrerens væsentligste opgave i at realisere de værdier, der ligger i boet, herunder i afdødes forskellige pensionsordninger. Har afdøde haft opsparingsprodukter i *pengeinstitutter* (herunder aktiver, som indbetalingerne er investeret i), vil disse værdier efter beskatning eller afgiftsberigtigelse (jf. nærmere herom i afsnit 16.5.3. og 16.5.4.) indgå i dødsboet, hvor de fordeles efter de arveforhold, der er gældende. Denne værdispørgelse volder i almindelighed ikke vanskeligheder. Opgørelsesmæssigt adskiller

den sig kun fra den årlige skatteansættelse ved afgiftsberigtigelsen.

Når pensionskunden afgår ved døden, vil hans egne livsbetingede pensionsrettigheder (dvs. invalide- og alderspensionen) bortfalde. Afhængigt af de enkelte vilkår for pensionsordningen vil der være et antal dækninger til de efterladte, enten i form af en løbende ægtefælle-, samleverpension eller børnepension.

Værdien af disse dækninger for boet beror på, hvordan den er klausuleret. Hvis dødsfaldet udløser en *dødsfaldssum*, vil den skulle udbetales til den person, der er berettiget hertil, jf. nærmere herom i afsnit 17.5. om begunstigelsesindsættelser.

17.3.2. Afdøde befandt sig i et formuefællesskab

17.3.2.a. Værdien af afdødes pensionsrettigheder

Når dødsboet efter en person, der befandt sig i formuefællesskab, opgøres, skal værdien af afdødes pensionsordninger, herunder værdien af kapital- og ratepensionsordninger i pengeinstitutter, indgå i bodelingen. I denne situation har livsarvingerne ingen adgang til at forlodsudtage de pensionsordninger, som afdøde selv kunne have forlodsudtaget, jf. retsvirkningslovens §§ 16b-16c, i en situation, hvor fællesboet var blevet delt ved separation eller skilsmisse. Arvingerne kan heller ikke fremsætte kompensationskrav i medfør af §§ 16d-16e.

Har længstlevende hensiddet i uskiftet bo, kan arvingerne derimod påberåbe sig retsvirkningslovens § 23, stk. 1, i tilfælde, hvor den længstlevende har anvendt midler af fællesboet til erhvervelse af pensionsordninger til fordel for sig selv. Se herom i afsnit 17.3.2.d.

17.3.2.b. Den efterlevendes forlodsudtagelsesret

Når en ægtefælle i formuefællesskab efterlader sig livsarvinger, gælder retsvirkningslovens § 16a, stk. 1. Efter denne regel kan den længstlevende ved skifte efter en ægtefælles død forlodsudtage *egne pensionsrettigheder* og lignende rettigheder af fællesboet. Denne ret er ubetinget og knytter sig altså ikke til særlige krav om rimelighed mv.

Ifølge bestemmelsens andet stykke forlodsudtager den længstlevende ægtefælle endvidere beløb, der stammer fra hans kapitalpensionsrettigheder eller fra lignende rettigheder samt supplerende engangsydelser, når disse ordninger *allerede er udbetalt*, i det omfang beløbene ikke må anses for at være *forbrugt*. Om afgrænsningen af disse betingelser henvises til bemærkningerne i afsnit 17.2.2.a. om den i så henseende ligelydende bestemmelse i retsvirkningslovens § 16b, stk. 2. Som her

anført anses en pensionsopsparing ikke for forbrugt, hvis beløbet er brugt til at indfri et realkreditlån. Forbrugt er det derimod, hvis det er anvendt til almindeligt dagligforbrug. Retten til forlods udtagelse gælder også indtægter af og surrogater for beløbene.

Adgangen til forlodsudtagelse gælder ikke beløb, der ved udbetalinger har mistet deres karakter af pensionsopsparing. I så fald er udtagelsesretten ubetinget. For at miste karakteren af pensionsopsparing skal pensionen udbetales, inden pensionsalderen indtræder. I modsætning til situationen i levende live, jf. lovens § 16b, anlægges der her ingen rimelighedsvurdering.

Reglerne afvejer det hensyn, der står mellem på den ene side *længstlevendes* muligheder for at opretholde sin levestandard, og på den anden side hensynet til *livsarvingernes* forsørgelse. Sidstnævnte hensyn gør sig navnlig gældende for mindreårige livsarvinger. I tråd med den udvikling, der har været i nyere lovgivning – herunder ikke mindst med arveloven af 2007, der indebar en beskæring af livsarvingers arveret i forhold til tidligere, se lovens § 5 – lod ægtefællepensionsudvalget hensynet til den efterlevende ægtefælle veje tungest, se betænkning 1466/2005, s. 158. Længstlevende ægtefælle udtager herefter alle egne pensionsrettigheder og lignende rettigheder (f.eks. forsikringsrettigheder, der tjener pensionsformål) forlods.

17.3.2.c. *Delingsægtepagter*

Som nævnt i afsnit 17.2.1.c kan det i medfør af lovens § 16h, stk. 2, aftales, at kapital- og ratepensioner skal indgå i et *fællesboskifte* i forbindelse med separation og skilsmisse men *ikke* ved dødsboskifte. En sådan aftale skal i givet fald indgås som ægtepagt. I så fald kommer længstlevendes kapital- og ratepensioner aldrig førstafdødes *arvinger* til gode.

17.3.2.d. *Uskiftet bo*

Hvis længstlevende hensidder i *uskiftet bo*, er udgangspunktet efter arvelovens § 23, stk. 1, at det uskiftede bo også omfatter alt, hvad den længstlevende ægtefælle senere erhverver, for så vidt det ikke er gjort til fuldstændigt særeje. Når dette formuefællesskab herefter skal skiftes ved den længstlevendes død, opstår spørgsmålet om, hvordan der skal forholdes med de pensionsydelse, der i mellemtiden måtte være kommet til udbetaling.

Herom bestemmer arvelovens § 23, stk. 2, at livsforsikringer samt

pensionsydelse og lignende ydelse, der tilfalder den *længstlevende* ægtefælle i anledning af den førstafdøde ægtefælles død, og som må antages ikke at være forbrugt, *ikke* indgår i det uskiftede bo ved skifte af boet i den længstlevende ægtefælles *levende live*, jf. arvelovens § 23, stk. 2. Disse beløb kan derfor forlodsudtages af den længstlevende.

Det samme gælder den længstlevende ægtefælles *egne livsforsikringsordninger* samt *pensionsrettigheder* og lignende rettigheder, jf. arvelovens § 23, stk. 3.

Beløb, der allerede er udbetalt fra disse ordninger (bortset fra *kapitalpensionsrettigheder* og lignende rettigheder samt supplerende engangsydelse, som må antages *ikke at være forbrugt*), indgår dog i det uskiftede bo, jf. § 23, stk. 4. Denne regel gælder dog ikke, hvis beløbet ved udbetalingen har mistet sin karakter af pensionsopsparing. Et beløb anses for at have mistet sin karakter af pensionsopsparing, hvis det er udbetalt i utide. Sker det, vil der normalt også indtræde en ekstraordinær beskatning, der også i skattemæssig henseende kan siges at distancere opsparingen fra sit pensionsunivers.

Endelig gælder i medfør af arvelovens § 23, stk. 7, den regel, at arv, gave og *livsforsikringer* samt *pensionsydelse* og lignende ydelse, som tilfalder den længstlevende ægtefælle fra tredjemand, *ikke indgår* i det uskiftede bo, hvis ægtefællen anmoder om skifte inden tre måneder efter formuegodets modtagelse.

Som anført i afsnit 17.3.2.a. kan arvinger ikke rejse krav om fællesskabskompensation eller rimelighedskompensation i forhold til førstafdødes pensionsrettigheder. I tilfælde, hvor længstlevende har hensiddet i uskiftet bo kan arvingerne derimod påberåbe sig retsvirkningslovens § 23, stk. 1, i tilfælde, hvor den længstlevende har anvendt midler af fællesboet til erhvervelse af pensionsordninger til fordel for sig selv. Betingelsen er her, at den længstlevende har misbrugt sin rådighed over fælleseje eller på anden uforvarlig måde “i væsentlig grad har formindsket den del af fællesboet, hvorover den pågældende råder.”

17.3.3. Ugifte

En ugift person kan frit disponere over sine pensionsordninger, for så vidt reglerne for disse ordninger giver hjemmel hertil. I relation til de *forsikringsbaserede* ordninger vil der normalt være adgang til at træffe bestemmelser i relation til de enkelte typer af *efterladte ydelse*, herunder samleverydelse og børneydelse. Derimod har arbejdsmarkedspensionerne og gruppelivsforsikringerne ofte nogle begrænsninger, der

begrundes i de kollektive hensyn til alle forsikringstagerne. Se nærmere om begunstigelsesindsættelser, afsnit 17.5.

17.4. Forholdet til kreditorer

17.4.1. Udlægsfritagelse

17.4.1.a. Løbende pensioner

I medfør af retsplejelovens § 512, stk. 3, er krav på pensioner og understøttelser eller anden hjælp fra det offentlige eller fra velgørende institutioner undtaget fra udlæg, medmindre der er forløbet tre måneder fra den dag, beløbet kunne fordres udbetalt. Udlægsfritagelsen gælder både tjenestemandspension og pensioner ifølge private pensionsordninger, herunder også individuelle pensionsordninger i *søjle 3*.

Bestemmelsen omfatter ikke – men henviser til – den udlægsfritagelse, der gælder i henhold til firmapensionskasselovens § 8 samt i forsikringsaftaleloven og pensionsopsparingsloven, se herom under 17.4.1.b. og 17.4.1.c.

Udlægsfritagelsen i retsplejelovens § 512, stk. 3, og tilsvarende i pensionslovens § 47 gælder kun i tre måneder fra forfaldsdagen. Denne begrænsning gælder næppe i relation til pensionsordninger, f.eks. kapitalpension, der kommer til udbetaling med et éngangsbeløb, typisk når kontohaveren har nået en bestemt alder. Derimod omfatter udlægsfritagelsen retten til at tilbagekøbe pensionsordninger – hvor en sådan ret findes. Omfattet er ligeledes retten til at forlange kapital- og ratepensioner udbetalt i utide.

Alle former for social pension (folke- og førtidspension) er undtaget fra kreditorforfølgning, jf. pensionslovens § 47. Som anført i afsnit 17.4.1.c gælder et særlig kreditorværn i relation til private pensionsordninger, jf. pensionsopsparingslovens § 11 og FAL § 116.

17.4.1.b. Forsikringsordninger

En særlig udlægsfritagelse gælder for *kapitalforsikringer*. De er beskyttet mod kreditorforfølgning, indtil udbetaling har fundet sted. I medfør af FAL § 116, stk. 1, kan hverken forsikringstagerens eller den begunstigedes *ret over for selskabet* således gøres til genstand for retsforfølgning fra deres kreditors side, jf. dog § 117 om omstødelse i konkurs.

Er en livsforsikringspolice *overdraget*, kan erhververens ret gøres til genstand for retsforfølgning fra hans kreditors side, medmindre erhververen er forsikringstagerens ægtefælle, eller erhvervelsen har

fundet sted uden vederlag. Bestemmelserne i § 117 finder i så tilfælde tilsvarende anvendelse med hensyn til de af erhververen betalte præmier eller – for ægtefællens vedkommende – med hensyn til det vederlag, denne måtte have erlagt for overdragelsen. Dette fremgår af FAL § 116, stk. 2.

17.4.1.c. Opsparingsordninger

Ifølge pensionsopsparingslovens § 11, stk. 1, kan hverken kontohaverens eller den begunstigedes ret over for pengeinstituttet gøres til genstand for retsforfølgning fra deres kreditorers side, jf. dog § 12 om omstødelse, jf. herom i afsnit 17.4.3.

17.4.2. Gældssanering

Ifølge konkurslovens § 197 kan skifteretten efter en skyldners begæring afsige kendelse om gældssanering, såfremt skyldneren godtgør, at skyldneren ikke er i stand til og inden for de nærmeste år ingen udsigt har til at kunne opfylde sine gældsforpligtelser, og det må antages, at gældssanering vil føre til en varig forbedring af skyldnerens økonomiske forhold. Under behandlingen af en begæring om gældssanering opregner skifteretten skyldnerens aktiver og passiver og udarbejder en oversigt over skyldnerens status, jf. lovens § 210. I denne status medregnes pensionsordninger, der kan *tilbagekøbes*. Derimod kan skifteretten ikke *ophæve* en pensioneringsordning i forbindelse med en gældssanering, jf. Justitsministeriets udtalelse, gengivet i Tidsskrift for Skatteret 1986, nr. 502.

Ifølge udtalelsen, som Skattedepartementet har henholdt sig til, kan en kendelse om gældssanering ifølge konkurslovens § 198, 1. pkt., gå ud på bortfald eller nedsættelse af skyldnerens gæld. I forbindelse med en nedsættelse kan der træffes bestemmelse om henstand med og afdragsvis betaling af den del af gælden, som fortsat skal bestå. Skyldnerens aktiver berøres derimod ikke af kendelsen, og skifteretten vil således ikke kunne ophæve en selv pensioneringskonto i forbindelse med en kendelse om gældssanering. Derimod vil oplysninger om størrelsen af et eventuelt indestående på en selv pensioneringskonto kunne indgå som et element i skifterettens vurdering af, hvorvidt skyldneren bør opnå gældssanering og i givet fald i hvilket omfang.

Ifølge konkurslovens § 222a gælder en særlig regel i tilfælde, hvor skyldneren har indbetalt et efter den pågældendes forhold på det tidspunkt,

betalingen fandt sted, *uforholdsmæssigt stort beløb* på en pensionsordning. Er en sådan indbetaling sket, skal et beløb svarende til det for meget indbetalte almindeligvis indgå i skyldnerens forslag til gældens sanering efter § 213. Formålet er ikke at udelukke personer, der har foretaget en sædvanlig pensionsopsparing, fra at søge gældssanering. En sådan opsparing må blot ikke anvendes som led i en målrettet strategi, der har til formål at unddrage kreditorerne midler. Ved vurderingen af kravet om forholdsmæssighed ligger det derfor klart, at sædvanlige arbejdsmarkedspensionsordninger ikke skal medregnes. Tilsvarende gælder indbetalinger svarende til en erhvervsdrivendes sædvanlige pensionsordninger, se hertil *Lars Lindencrone Petersen & Anders Ørgaard: Konkursloven med kommentarer*, 11. udg. (2010), s. 950 ff., med henvisninger til praksis fra før bestemmelsens indførelse i 2005.

Ifølge § 111 a, stk. 2, kan skifteretten under særlige omstændigheder bestemme, at en del af skyldnerens pensionsordning i andre tilfælde end nævnt i stk. 1 skal indgå i skyldnerens forslag til gældens sanering efter § 213. Det beløb, der er opgjort efter stk. 1 og 2, kan ikke overstige pensionsordningens værdi, jf. stk. 3.

17.4.3. Omstødelse

Ifølge FAL § 117, stk. 1, gælder en særlig regel om omstødelse af indbetalinger til forsikrings- og pensionsordninger, der sker tre år inden fristdagen: Kommer forsikringstageren under konkurs, og findes det, at han i løbet af de sidste tre år inden fristdagen til betaling af præmier har anvendt “et efter hans formue tilstand på det tidspunkt betalingen fandt sted, uforholdsmæssigt stort beløb”, kan konkursboet over for selskabet forlange, at det for meget erlagte indbetales i boet, for så vidt det kan udredes af forsikringens tilbagekøbsværdi eller, såfremt en sådan ikke findes, af kapitalværdien af den fripolice, hvortil forsikringstageren ville have ret på grundlag af de stedfundne betalinger.

Er forsikringssummen forfalden uden at være udbetalt inden fristdagen, eller forfalder den under konkursbehandlingen, kan konkursboet under de i FAL § 117, stk. 1, angivne betingelser forlange en tilsvarende del af forsikringssummen indbetalt i boet, jf. FAL § 117, stk. 2. Disse regler kommer til anvendelse, uanset om der er indsat en begunstiget, og uanset om forsikringstageren har forpligtet sig til ikke at tilbagekalde begunstigelsen. Har den begunstigede erlagt vederlag for indsættelsen, er han berettiget til af boet at kræve dette tilbage. Såfremt han har oppebåret forsikringssummen, kan boet gøre kravet gældende mod ham,

jf. FAL § 117, stk. 3.

Helt tilsvarende regler som anført ovenfor gælder i medfør af pensionsopsparingslovens § 12.

17.5. Begunstigelsesindsættelser

17.5.1. Problemstillingen

17.5.1.a. Baggrund og retsgrundlag

De foregående afsnit handler om, hvem der kan hævde ejerskab til de *formueværdier*, der knytter sig til en pensionsordning, ved fællesboskifte eller død. I det følgende skal vi se på, hvilke regler der gælder for ejerens egne dispositioner over disse værdier til fordel for *tredjemand* ved ejerens død. Er der tale om en *pengeinstitutordning*, angår disse dispositioner kravet på kontoens *indestående* eller på de underliggende *aktiver* (værdipapirer). I en *forsikringsordning* handler det om retten til de aftalte forsikringsydelse, herunder dødsfaldssummer.

Problemstillingen forudsætter, at ejeren (dvs. kontohaveren eller forsikringstageren) overhovedet har *ret* til at disponere over disse udbetalinger med retsvirkning efter sin død. Denne ret er for *pengeinstitutprodukter* fastslået ved § 2, stk. 1, i pensionsopsparingsloven, og for *forsikringsprodukter* ved FAL § 102, stk. 1.

Disse to regelsæt blev revideret under ét ved lov nr. 516 af 6. juni 2007, så FAL §§ 102-105b og pensionsopsparingslovens §§ 2-5b nu svarer til hinanden (§ 102 i FAL svarer til § 2 i pensionsopsparingsloven etc.). Reglerne er altså identiske for de to typer af produkter. Derfor omtales de i det følgende under ét, idet den berettigede *kontohaver* henholdsvis *forsikringstager* betegnes som “pensionskunden”. Forarbejderne ligger i vidt omfang i betænkning 1473/2006 om revision af arvelovgivning mv. Pensionsopsparingsloven er kommenteret af *Lennart Lynge Andersen* i *Begunstigelse i bankpension* (2008). Se i øvrigt om bestemmelseernes forhistorie, *Lennart Lynge Andersen* a.st. s. 19 ff., og samme forfatter & *Tanja Jørgensen*: *Bank og særlige indlån*, 2. udgave (2008), s. 25 ff.

De to regelsæt tilsigter at lovfæste nogle *civilretlige* regler om indsættelse af begunstigede i pensionsordninger i henholdsvis pengeinstitutter og forsikringsvirksomheder, og om retsvirkningerne heraf i forhold til pensionskundens *arvinger* ved pensionskundens død. Derudover indeholder loven nogle regler om *kreditorforfølgning*, jf. herom ovenfor under 17.4.1.c. og 17.4.3.

Inden 2007-lovreformen gjaldt der forskellige regler herom for henholdsvis pengeinstitut- og forsikringsprodukter. Pensionsordninger i pengeinstitutter blev som udgangspunkt behandlet som anden formue i ejerens dødsbo, medens der for forsikringsordninger kunne indsættes en begunstiget. Sådan er det ikke længere. Efter de nye regler udbetales pensionsformuen for begge typer af produkter til “nærmeste pårørende” (jf. om dette begreb neden for i afsnit 17.5.2.a.), *medmindre* afdøde har indsat en begunstiget. Derfor er det ikke længere nødvendigt, at pensionsinstituttet aftaler med pensionskunden, at “nærmeste pårørende” skal have udbetalt midlerne, eftersom dette reflekterer lovens ordning.

17.5.1.b. Afgrænsning

Reglerne i *pensionsopsparingsloven* gælder ifølge § 1 for opsparing i pensionsøjemed, der nærmere bestemt fremtræder som “rateopsparing i pensionsøjemed” og “aldersopsparing i pengeinstitutter”, når opsparingsordningen opfylder betingelserne for skattemæssig begunstigelse i afsnit I, kapitel 1, i pensionsbeskatningsloven, jf. nærmere bestemt lovens afsnit I, kapitel 1, jf. lovens § 1, stk. 1. Herved omfattes reelt to ordninger: *Ratepensioner* (i lovens terminologi “Rateopsparing i pensionsøjemed”), jf. PBL § 11A, og *kapitalpensioner* (i lovens terminologi “Opsparing i pensionsøjemed”), jf. PBL § 12. Derimod omfatter loven ikke *selvpensioneringsordninger* og *indeksopsparingskonti*, jf. om sådanne ordninger afsnit 16.2.5., jf. *Lennart Lynge Andersen* (2008), s. 29 f. Om de nærmere pensionsskatteretlige (og i praksis dermed også aftalte) krav til rate- og kapitalpensionsordninger henvises til afsnit 16.2.3.b. (om ratepensionsordninger) og 16.2.4. (om kapitalpensionsordninger).

Reglerne i *FAL §§ 102-105b* er tilsvarende afgrænset således, at de dels omhandler kapitalforsikringer og, i kraft af henvisningen i § 118, renteforsikringer.

Aftaleretligt er adgangen til at indsætte begunstigede ikke begrænset til nærtstående personer eller andre, der normalt ville være arvinger. Men i praksis aftales sådanne begrænsninger for at opnå de pensions-skatte-retlige retsvirkninger, der følger af PBL. Reglerne i denne lov opstiller den gennemgående betingelse, at der ikke i policen er indsat andre begunstigede end enten forsikredes “nærmeste pårørende” i forsikringsaftalelovens forstand, jf. *FAL* § 105a, eller forsikredes ægtefælle eller fraskilte ægtefælle, forsikredes livsarvinger, stedbørn eller stedbørns livsarvinger eller en navngiven person, der har fælles bopæl med forsikrede ved indsættelsen, eller dennes livsarvinger.

Se herved PBL § 5, stk. 2 (om garanterede løbende ydelser), PBL § 8, stk. 1, nr. 4 (om rateforsikringer i pensionsøjemed), PBL § 10, stk. 1 nr. 4 (om kapitalforsikringer i pensionsøjemed) og § 11A, stk. 1, nr. 5 (om rateopsparing i pensionsøjemed). I konsekvens heraf indgår tilsvarende begrænsninger normalt i vilkårene for en pensionsaftale (se f.eks. de på s. 498 f. gengivne vilkår fra Industriens Pension).

17.5.1.c. *Begunstigelsesindsættelsens retsvirkninger*

Ved at indsætte en person som *begunstiget* på de nævnte opsparings- og forsikringsprodukter opnår pensionskunden, at pensionsopsparingen tilfalder personen *uden om* pensionskundens bo, og dermed også uden om eventuelle kreditorer. Hjemmelen hertil findes i FAL § 105 og pensionsopsparingslovens § 5 og kun i relation til de produkter, der er omfattet af disse regler, jf. herom i afsnit 17.5.2.b. Reglerne bygger på den (naturlige) forudsætning, at *pensionskunden* normalt vil ønske at begunstige nogen efter sin død. Ønsker han derimod, at pensionsformuen skal *indgå* i dødsboet, skal han udtrykkeligt meddele instituttet, at der *ikke* er en begunstiget. Derved tilfalder formuen boet, jf. FAL § 105b, stk. 2, og pensionsopsparingslovens § 5b, stk. 2. Som anført af *Lennart Lynge Andersen* (2008) er begunstigelsen en gaveform *sui generis* med stærke lighedspunkter til arv og legat (der også først tilfalder den begunstigede efter arveladers død).

Den *begunstigede* opnår kun rettigheder, hvis han er i live på udbetalingstidspunktet, jf. FAL § 106 og pensionsopsparingslovens § 6. Begunstigelsen giver ham ingen ejerbeføjelser, men kun denne betingede ret. Derfor kan den begunstigede ikke selv indsætte (nye) begunstigede i sit sted, ligesom han i sagens natur heller ikke kan ophæve ordningen i utide. Dør den begunstigede, før den umiddelbart pensionsberettigede, bortfalder begunstigelsen.

Begunstigelsesindsættelser giver anledning til en række spørgsmål om *fortolkning* og om den praktiske og administrative *håndtering* af pensionskundens begunstigelsesindsættelser. Fortolkningsproblemerne har sammenhæng med, at den umiddelbart pensionsberettigede ofte vil *oprette* ordningen på et tidspunkt, hvor hans familieforhold mv. tegner sig på én måde, *foretage begunstigelsesindsættelsen* på et tidspunkt, hvor de tegner sig på en anden måde, og *afgå ved døden* på et tidspunkt, hvor forholdene igen har ændret sig.

17.5.2. Begunstigelsesindsættelser

17.5.2.a. Retten til at indsætte begunstigede

Ifølge pensionsopsparingslovens § 2, stk. 1, og FAL § 102, stk. 1, kan pensionskunden indsætte “en anden” begunstiget med den virkning, at de opsparede midler, henholdsvis forsikringssummen, udbetales *umiddelbart* til den eller de begunstigede ved pensionskundens død. Begunstigelsesindsættelsen kan ske ved ordningens oprettelse eller senere, hvis blot det ligger klart, at indsættelsen indgår i aftalegrundlaget, sml. *U 1954.462 H*, hvor der var tvivl herom i standardvilkårene for en ulykkesforsikring. Pensionskunden kan indsætte *flere begunstigede*, herunder ved betingelser om, at begunstigen skal ske kumulativt eller successivt, jf. *Lynge Andersen (2008)*, s. 39. I pengeinstitutprodukter kan han formentlig også vælge at fastsætte særlige *procentgrænser* for, hvornår flere begunstigede opnår deres respektive ret.

En begunstigelsesindsættelse er kun gyldig, hvis den meddeles selskabet *skriftligt* (et krav, der normalt vil afklare, om en sådan meddelelse er givet) eller optages i eller påtegnes policen af selskabet. Også på dette punkt er de forsikringsretlige regler mere fleksible end reglerne i arveretten, hvor tilsvarende dispositioner alene kan ske efter samme formkrav som ved oprettelse af testamente, jf. arvelovens §§ 63-64. Loven opstiller derimod ikke noget krav om, at dispositionen meddeles den begunstigede. Se hertil *Lynge Andersen (2008)*, s. 56 ff.

I individuelle *forsikringsaftaler* i *søjle 3* vil forsikringskunden normalt afklare begunstigelsesproblemet i sin forsikringsbegæring, der aftaleretligt udgør det “tilbud”, som forsikringsselskabet accepterer med forsikringsaftalen (se hertil afsnit 14.2.2.b.). Det er ikke tilstrækkeligt at henvise til selskabets normale klausul. Enten må den indsattes *navn indføres*, eller også må den begunstigede klart *identificeres* på anden måde, f.eks. som ægtefælle, slægtning eller på anden måde. Se hertil *Jønsson & Kjærgaard (2012)*, s. 966.

17.5.2.b. Nærmeste pårørende

Har pensionskunden *ikke* indsat en begunstiget, og skal de opsparede midler udbetales ved pensionskundens død, følger det af § 105b/§ 5b, at udbetalingen tilfalder kontohaverens *nærmeste pårørende*, jf. § 105/§ 5a. Er der ingen nærmeste pårørende, tilfalder midlerne kontohaverens dødsbo. Midlerne tilfalder også kontohaverens dødsbo, hvis kontohaveren positivt har bestemt, at der ikke skal være indsat en begunstiget, jf. stk. 2.

“Nærmeste pårørende” defineres i § 105a/§ 5a – medmindre andet fremgår af omstændighederne – som

- kontohaverens *ægtefælle*,
- en *samlever*, der opfylder kravene i stk. 2 (som har levet sammen med kontohaveren på fælles bopæl og (1) venter, haver eller har haft et barn sammen med kontohaveren eller (2) har levet sammen med kontohaveren i et ægteskabslignende forhold på den fælles bopæl i de sidste to år før dødsfaldet),
- *børn* eller
- *arvinger* (efter loven eller testamente).

De begunstigede oppebærer beløbene i den nævnte rækkefølge, dvs. ægtefælle kommer før samlever og samlever kommer før børn etc.

Som fremhævet af *Lennart Lynge Andersen & Lisbeth Faurdal* i TFA 2007.505 ff., kan man diskutere det rimelige i denne angivelse. Mange har nok den opfattelse, at livsarvinger bør gå forud for samlevende, der efter de gældende regler (efter to år eller når parret får børn) overtager livsarvingernes plads. Problemet er måske begrænset for personer, der ikke har foretaget nogen indsættelse, og som måske ikke har fokus på problemstillingen. Men det aktualiseres, hvis afdøde under de tidligere regler tog skridt til at indsætte “nærmeste pårørende” i den tro, at indsættelsen ville omfatte livsarvinger men ikke samlevende. Som antaget ved *U 2010.774 H* er det i en sådan situation de gældende regler, der anvendes.

17.5.2.c. Fortolkning

Som andre aftaleklausuler kan begunstigelsesklausuler give anledning til en tvivl, der i så fald må afklares ved fortolkning. De retlige rammer for denne aftalefortolkning følger også i pengeinstitutprodukter og forsikring som udgangspunkt aftalerettens almindelige regler, se hertil *Grundlæggende aftaleret*, kapitel 5.

FAL §§ 105-107 og pensionsopsparingslovens §§ 5-7 indeholder en række særlige regler om fortolkning af begunstigelsesindsættelser i henholdsvis forsikringsaftaler (hvor FAL taler om “forsikringstage- ren”) og aftaler med pengeinstitutter (hvor der tilsvarende tales om “kontohaveren”). Disse særlige fortolkningsregler kommer alene til anvendelse, når opsparede kapitalforsikringer og renteforsikringer (herunder livrenter) udbetales ved pensionskundens død. Ifølge § 105/§ 5

skal bestemmelserne i stk. 2-4 anvendes ved fortolkningen af bestemmelser om indsættelse af en begunstiget anvendes stk. 2-4, hvis ikke andet fremgår af omstændighederne.

Ifølge stk. 2 skal indsættelse af pensionskundens *ægtefælle* anses som en indsættelse af den ægtefælle, som pensionskunden ved sin død levede i ægteskab med. Har forsikringstageren været gift flere gange, anses den nulevende ægtefælle altså som begunstiget. Bestemmelsen omfatter også en *partner* i medfør af et registreret partnerskab, jf. § 3 i lov om registreret partnerskab.

Det er som udgangspunkt uden betydning, om ægtefællerne bor sammen. Som anført af *Irene Nørgaard: Arveret (2008)*, s. 317 f. (med note 63), og *Jønsson & Kjærgaard (2012)*, s. 972 f., må der dog tages hensyn til adskillelsens varighed og begrundelse, herunder om denne har rod i længerevarende uoverensstemmelser. I overensstemmelse med den almindelige forståelse af begrebet ægtefælle anses en frasepareret ægtefælle derimod ikke som “ægtefælle”.

Man kan overveje, om en ægtefælle, der er indsat ved navn, bibeholder sin begunstiging ved *separation*. Ved testamentariske indsættelser anses indsættelsen af den navngivne ægtefælle hermed som bortfaldet, jf. arvelovens § 49. Som anført af *Jønsson & Kjærgaard (2012)*, s. 974, og *Irene Nørgaard (2008)*, s. 316, taler meget for at nå et tilsvarende resultat her.

Har pensionskunden indsat sine *børn* som begunstigede, anser § 103, stk. 3/§ 3, stk. 3, dennes livsarvinger, herunder adoptivbørn og disses livsarvinger, som begunstigede, hver for den andel, arveloven tildeler den enkelte. Bestemmelsen viderefører den *stirpalgrundsætning*, der også kendes fra arveretten, hvor børnebørn træder i stedet for børn, der måtte være afgået ved døden.

Udtrykket børn omfatter derimod ikke “stedbørn” og “plejebørn”, der ikke er adopteret. Det omsorgsforhold, der består i disse tilfælde, etablerer ingen retlig forbindelse. Omvendt vil barn født uden for ægteskab som udgangspunkt være begunstiget. Denne konsekvens kan måske virke urimelig i tilfælde, hvor der ingen relation har bestået mellem pensionskunden og det uægte barn. Her består der en mulighed for at benytte bestemmelsen i stk. 1, hvorefter reglerne alene gælder “hvis ikke andet fremgår af omstændighederne”.

Retspraksis stiller strenge krav til beviset for, at sådanne omstændigheder har foreligget. Blot den mindste forbindelse med det uægte barn antages at med-

føre, at begunstigelsen opretholdes, jf. *U 1962.59 H*. Domstolene er tydeligvis også mere indstillet på at fastholde standardbegunstigelsen, hvor den tjener et forsørgelsesformål (hvilket bl.a. er tilfældet i relation til mindreårige børn), end i tilfælde, hvor den begunstigede befinder sig i forældregruppen. Se herved *U 1998.799 H* (hvor afdøde havde haft et nært forhold til sine forældre – de ansås desuagtet ikke som nærmeste pårørende) og *U 2007.2815 H* (hvor afdøde ingen kontakt havde haft med sine forældre – faren blev ikke anset som nærmeste pårørende).

Ifølge bestemmelsen i stk. 4 forstås en indsættelse af den pensionsberettigedes “*arvinger*” således, at der deles efter det forhold, som de pågældende i henhold til testamente eller loven er arveberettiget efter forsikringstageren. Bestemmelsen omfatter dermed både arvinger efter loven og arvinger efter testamente. Se *Irene Nørgaard (2008)*, s. 320, men modsat *C.C. Munksgaard Nielsen: Begunstigelsesinstituttet (2002)*, s. 311, der antager, at testamentsarvinger ikke kan komme i betragtning, hvis forsikringstageren har indsat sine nærmeste pårørende som begunstigede, og han efterlader sig ægtefælle eller børn.

Hertil kommer som nævnt i afsnit 17.5.2.b. den særlige regel om “*nærmeste pårørende*”, jf. § 5a/§ 105a. Medmindre andet fremgår af omstændighederne, anses som nærmeste pårørende ifølge denne bestemmelse pensionskundens *ægtefælle*, en *samlever*, der opfylder kravene i stk. 2, *børn* eller *arvinger* i nævnte rækkefølge.

Er en *bestemt person* indsat som begunstiget, følger det af § 106/§ 6, at begunstigelsen bortfalder, hvis midlerne skal udbetales ved eller efter pensionskundens død, og den begunstigede ikke overlever denne.

Skal midlerne efter aftalen *enten* udbetales, når pensionskunden dør, *eller* mens pensionskunden lever, anses indsættelse af en begunstiget som kun gældende for dødsfaldet, jf. § 107/§ 7.

17.5.2.d. Standardbegunstigelser

I praksis vil pensionsinstituttet ved aftaleindgåelsen have indsat en såkaldt standardbegunstigelse, der angiver, hvem der er “nærmeste pårørende” og dermed berettiget til de indestående beløb eller ydelser, der indgår i ordningen. Før de nye begunstigelsesregler, der trådte i kraft den 1. januar 2008 (se herom under 17.5.4.), var visse samlevere *ikke* omfattet af lovens definition af “nærmeste pårørende” (se herved § 105, stk. 5/§ 5, stk. 5, i deres dagældende formulering). Da lovændringen ikke havde tilbagevirkende kraft (dvs. virkning for eksis-

sterende ordninger) har mange pensionsinstitutter valgt at ændre deres standardbegunstigelse, så den svarede til den nye definition, jf. *Faurdal* (2011), s. 90. I nogle tilfælde gennemførte institutterne denne ændring med tilbagevirkende kraft for allerede eksisterende ordninger, i andre alene med virkning for fremtiden. I andre tilfælde har institutterne opretholdt deres egne standardbegunstigelsesindsættelser uafhængigt af lovreguleringen.

En standardbegunstigelsesklausul i en livsforsikringsordning kan i dag lyde således (hentet fra “Industriens Pensions almindelige forsikringsbetingelser gældende for Arbejdsmarkedspensionen”, og som gælder fra 1. januar 2010):

“§ 20 Udbetaling til de efterladte

Hvis den forsikrede ikke ved en skriftlig henvendelse til Industriens Pension har indsat en eller flere personer som begunstigede, udbetales forsikringen til “nærmeste pårørende”, jf. forsikringsaftalelovens § 105 a.

Stk. 2

Forsikrede kan selv indsætte en eller flere begunstigede efter eget valg til dødsfaldssummen, hvis forsikrede ønsker, udbetaling skal ske til andre end nærmeste pårørende.

Stk. 3

Forsikrede kan indsætte en eller flere af følgende personer som begunstigede til de øvrige udbetalinger ved død, hvis forsikrede ønsker, udbetaling skal ske til andre end nærmeste pårørende. De nærmeste pårørende er:

- Ægtefælle/registreret partner
- Fraskilt ægtefælle/tidligere registreret partner
- Navngiven person, som forsikrede bor sammen med på indsættelsestidspunktet eller dennes livsarvinger (børn, børnebørn etc.)
- Livsarvinger (børn, børnebørn etc.)
- Stedbørn og deres livsarvinger.

Stk. 4

Et pengeinstitut, finansieringsselskab eller lignende kan ikke som begunstiget få ret til udbetalinger fra Industriens Pension, og en skriftlig meddelelse fra forsikrede om indsættelse af et pengeinstitut, finansieringsselskab eller lignende som begunstiget den 1. juli 2007 eller senere vil derfor i enhver henseende være ugyldig.

Stk. 5

Henvisningen i stk. 1 til § 105 a gælder med virkning fra den 1. juli 2008 også for de forsikringer, der var i kraft ved udgangen af 2007. Hvis den forsikrede ikke ønsker, at udbetalingen skal ske til nærmeste pårørende, som angivet i § 105 a i forsikringsaftaleloven, skal den forsikrede selv indsætte en særligt begunstiget.”

17.5.2.e. Uigenkaldelighed

Ifølge FAL § 108, stk. 1, og pensionsopsparingslovens § 8, stk. 1, medfører indsættelse af en begunstiget ingen indskrænkninger i kontohaverens ret til at forlange værdien af opsparingsordningen udbetalt. Tilsvarende fastslår § 102, stk. 2/§ 2, stk. 2, at pensionskunden kan *tilbagekalde* en indsættelse. Ifølge § 103, stk. 1/§ 3, stk., 1, er tilbagekaldelsen kun gyldig, såfremt den *skriftlig* meddeles selskabet/pengeinstituttet eller optages i eller påtegnes policen/pensionsopsparingsaftalen af selskabet/pengeinstituttet.

Dette gælder dog ikke, hvis pensionskunden over for den begunstigede har *givet afkald* på dette. Har kontohaveren gjort det, anses han også for at have fraskrevet sig retten til uden den begunstigedes samtykke at *råde* således over opsparingsordningen, at den begunstigedes ret derved indskrænkes eller forspildes, jf. § 108, stk. 2/§ 8, stk. 2. Som anført af *Lennart Lynge Andersen* (2008), s. 37, bliver begunstigelsesindsættelsen dermed *definitiv* (forudsat at den begunstigede overlever forsikringstageren, henholdsvis kontohaveren). Indsættelsen er dog ikke mere definitiv end, at den kan falde bort som følge af ugyldighedsgrunde, herunder forudsætningsvigt, se hertil *Lynge Andesen* (2008), s. 48, der som eksempel herpå anfører, at den begunstigede tager livet af arvelader.

Der gælder ingen særlige formkrav til det afkald, pensionskunden kan give den begunstigede, på sin ret til at tilbagekalde begunstigelsen. Ved dommen i *U 1994.309V* antoges en afdød ægtefælles begunstigelsesindsættelse af en nær veninde for uigenkaldelig under helt særlige omstændigheder: Afdøde levede ikke med sin ægtefælle, og veninden havde passet ham under et håbløst sygdomsforløb. Dommen er afsagt under den dagældende FAL § 104, stk. 2, der foreskrev, at en ægtefælles indsættelse af en tredjemand som begunstiget i relation til krav på tvangsarv og boslodskrav alene var *gyldig* over for ægtefællen, hvis begunstigelsen var uigenkaldelig. At uigenkaldeligheden dermed havde andre retsvirkninger kan have påvirket resultatet.

17.5.2.f. Sagsbehandlingsspørgsmål

Skifteretten skal i medfør af FAL § 102, stk. 3, sidste punktum (og tilsvarende pensionsopsparingslovens § 2, stk. 3, sidste punktum) *underrette* kontohaverens ægtefælle og livsarvinger og *vejlede* om indholdet af lovbestemmelserne i § 4/§ 104. Vejledningspligten gælder kun i relation til de nye regler – ikke de tidligere, jf. ikrafttrædelsesreglen (§ 10, stk. 1) i nr. lov nr. 516 af 6. juni 2007.

Instituttet skal senest samtidig med underretningen af den *begunstigede* om dødsfaldet underrette den *skifteret*, der behandler pensionskundens dødsbo, jf. dødsboskiftelovens § 2, om begunstigelsesindsættelsen, det opsparede beløb og om, hvorvidt udbetaling er sket.

17.5.2.g. Særligt om ATP

ATP-lovens kapitel 4a indeholder regler for udbetaling af dødsfaldsydelse til en efterlevende ægtefælle, samlever og børn under 21 år, hvor der er indbetalt bidrag *efter 1. januar 2002*. Samlevere er kun omfattet af reglen i lovens § 14b, og kan således kun være berettiget til en dødsfaldsydelse, hvis der er indbetalt mindst to års bidrag for tiden efter 1. januar 2002.

For at en *samlever* kan være berettiget til en dødsfaldsydelse, er det en betingelse, at samleverne *gensidigt* har noteret hinanden hos ATP. Samtidig skal der være en fælles bopæl, og det skal have været muligt for de samlevende at indgå ægteskab de sidste to år forud for dødsfaldet. Er den ene samlevende *frasepareret*, kan den efterlevende samlever ikke oppebære beløb efter ATP-lovens § 14b, hvorimod den efterlevende fraseparerede ægtefælle fortsat er berettiget til beløbet. Er ægtefællerne skilt, vil samleveren kun være berettiget til ydelsen, hvis skilsmissen er mindst to år gammel.

For at opnå ret til en ydelse efter ATP-lovens § 14 b, stk. 1, skal de samlevende ved skriftlig notering hos ATP have indsat hinanden som modtager af denne ydelse, jf. ATP-lovens § 14b, stk. 2. Samlivet skal bestå på tidspunktet for noteringen. Det er endvidere en betingelse, at samlivet har bestået i mindst tre år forud for dødsfaldet. I tilfælde af samleverens institutionsophold skal kravet om fælles bopæl have været opfyldt forud for opholdet.

Bestemmelsen har givet anledning til en nyere retsafgørelse, jf. *U 2007.2299 Ø. M og K*, der i 25 år havde været samlevende uden at være gift, underskrev den 8. september 2005 en blanket til notering. Den 10. september 2005 fremsendtes

blanketten til ATP. Samme dag afgik M ved døden. Den 13. september 2005 modtog ATP blanketten og foretog samme dag notering heraf. Da noteringen skete efter M's død, var betingelserne for udbetaling af engangsbeløbet ikke opfyldt.

17.5.3. Rimelighedsregulering

FAL § 104 og pensionsopsparingslovens § 4 giver domstolene hjemmel til ved dom at bestemme, at forsikringssummen, henholdsvis de opsparede midler, helt eller delvis skal tilfalde ægtefællen eller en livsarving i stedet for den begunstigede § 4, hvis indsættelse af en begunstiget må anses for *urimelig* over for forsikringstagerens/kontohaverens ægtefælle eller en livsarving.

Denne rimelighedsbaserede reguleringsregel trådte i stedet for en tidligere regel under samme paragrafnumre, hvorefter forsikringssummen efter en forsikringstager, som havde indsat en begunstiget, som ikke var hans tvangsarving, og som efterlod sig ægtefælle, livsarvinger eller arveberettigede adoptivbørn eller disses livsarvinger, for så vidt angår de nævnte personers ret til boslod og tvangsarvelod, skulle behandles som tilhørende dødsboet og som tillagt den begunstigede ved testamente. Man ønskede at opgive denne mekaniske sammenhæng mellem de familieretlige og arveretlige regler om boslod og tvangsarvelod.

Ægtefællen eller livsarvingen kan ikke få tilkendt et beløb, der overstiger, hvad der ville være tilfaldet den pågældende som boslod og tvangsarv, jf. arvelovens § 5, § 10, og § 11, stk. 2, hvis midlerne i stedet var tilfaldet forsikringstagerens/kontohaverens solvente bo. Ved afgørelse af, om der skal tilkendes et sådant beløb, skal der ifølge bestemmelsens stk. 2 navnlig lægges vægt på *baggrunden* for indsættelsen af den begunstigede, og ægtefællens, livsarvingernes og den begunstigedes *økonomiske behov og omstændighederne* i øvrigt.

Til at understøtte dette krav giver § 104, stk. 3/§ 4, stk. 3, ægtefællen eller livsarvingen mulighed for inden udbetaling af forsikringssummen/de opsparede midler til den begunstigede at *gøre indsigelse* over for instituttet, der i så fald ikke må udbetale midler til den begunstigede, før retten hertil ved forlig eller dom mellem den begunstigede og de efterladte er afgjort. Instituttet kan dog altid udbetale indtil *en tredjedel* af midlerne til den begunstigede og, hvis den pågældende sørger for kontohaverens begravelse, et passende beløb til afholdelse af udgifterne herved. Retssag herom skal anlægges af ægtefællen eller livsarvingerne

mod den begunstigede, inden et år efter at kontohaveren er afgået ved døden, jf. stk. 4.

For en nærmere gennemgang af § 4/§ 104, herunder med fyldige henvisning til forarbejder, se *Lennart Lynge Andersen* (2008), s. 65 ff.

17.5.4. Ikrafttrædelsesspørgsmål

17.5.4.a. Problemstillingen

Som anført i afsnit 17.5.1.a. ændrede de gældende regler den begunstigedes stilling i forhold til tidligere lovgivning. Hvor det da var hovedreglen, at pensionsformuerne (alt efter deres nærmere karakter) indgik i *dødsboet* som anden formue, udbetales de som udgangspunkt nu til den *nærmeste pårørende* eller til den *begunstigede*, som pensionskunden har indsat.

De nye regler trådte i kraft den 1. januar 2008, jf. § 9 i ændringsloven (nr. 516 af 6. juni 2007). Fra denne hovedregel gælder dog to væsentlige undtagelser. Undtagelserne fremgår af ændringslovens § 10, stk. 1-2, der lyder således:

“§ 10, stk. 1. Lov om forsikringsaftaler § 102, stk. 3, som affattet ved denne lovs § 1, nr. 1, lov om forsikringsaftaler § 104 som affattet ved denne lovs § 1, nr. 3, lov om visse civile retlige forhold mv. ved pensionsopsparing i pengeinstitutter § 2, stk. 3, som affattet ved denne lovs § 2, nr. 1, og lov om visse civile retlige forhold mv. ved pensionsopsparing i pengeinstitutter § 4 som affattet ved denne lovs § 2, nr. 3, finder ikke anvendelse på en begunstigelsesindsættelse, der er foretaget før lovens ikrafttræden, hvis

- 1) indsættelsen er uigenkaldelig eller
- 2) den begunstigede er forsikringstagerens eller kontohaverens tvangsarving.

Stk. 2. Lov om forsikringsaftaler § 105 a og § 105 b som affattet ved denne lovs § 1, nr. 5, og lov om visse civile retlige forhold mv. ved pensionsopsparing i pengeinstitutter § 5 a og § 5 b som affattet ved denne lovs § 2, nr. 5, finder anvendelse på begunstigelsesindsættelser, der foretages efter lovens ikrafttræden.”

De to undtagelser knytter sig til begunstigelsesindsættelser “foretaget” efter lovens ikrafttræden. Som anført af *Lynge Andersen & Faurdal* i TFA 2007.505 ff. giver denne tidsfæstning anledning til tvivl i en række tilfælde, f.eks. når det ikke er samme ægtefælle, der var i ægteskab med afdøde før og efter ikrafttrædelsesdatoen. Disse spørgsmål kan ikke anses for afklaret i dag. Der foreligger endnu ingen retspraksis herom.

Umiddelbart kan forarbejderne læses således, at en ændring i en generel begunstigelsesklausul – som indebærer en ændring i kredsen af nærmeste pårørende – vil være en *ny begunstivelse*, der bringer den ny reguleringsregel i anvendelse. En sådan forståelse stemmer med Justitsministeriets svar til Forsikring & Pension (udateret, sagsnummer 2007-7700-85) og pensionsbranchens egen forståelse, som den kommer til udtryk i Information 53/09 af 13. juli 2009 fra Finansrådet og Forsikring & Pension.

Hvor ikrafttrædelsesreglen i § 10, stk. 1, vedrørende § 102, stk. 3/§ 2, stk. 3, om instituttets underretningspligt ikke giver anledning til praktiske vanskeligheder i dag, er det væsentligt at forstå baggrunden for, at man ikke har ladet den rimelighedsregulering, der er hjemlet ved § 104/§ 4, gælde med tilbagevirkende kraft. Dette spørgsmål behandles i afsnit 17.5.4.b.

I afsnit 17.5.4.c. behandles herefter konsekvenserne af den manglende ikraftsættelse, jf. ændringslovens § 10, stk. 2, af §§ 105a og 105b/§ 5a og 5b om forståelsen af indsættelser om “nærmeste pårørende”, samt i tilknytning hertil i afsnit 17.5.4.d. pensionsinstituttets muligheder for at foretage de fornødne vilkårsændringer herom uden individuelt samtykke.

17.5.4.b. Rimelighedsreguleringen

Som anført finder de nye regler om rimelighedsregulering (jf. herom afsnit 17.5.3.) ikke anvendelse på begunstigelsesindsættelser foretaget før lovens ikrafttræden, hvis indsættelsen er *uigenkaldelig*, eller den begunstigede er forsikringstagerens eller kontohaverens *tvangsarving*.

Ifølge bemærkningerne til lovforslagets § 10, stk. 1, er begrundelsen for ikke at gøre indgreb over for den *uigenkaldeligt indsatte* begunstigede, at disse indsatte kan have ydet betaling for den uigenkaldelige begunstivelse og derfor have fået en *berettiget forventning* om at få forsikringssummen udbetalt ved forsikringsbegivenheden. Ifølge lov-bemærkningerne ville en sådan regulering kunne være et indgreb i “velerhvervede rettigheder” (altså en slags ekspropriation). *Ændres* en uigenkaldelighed (hvilket kræver den berettigedes samtykke), finder de nye reguleringsregler derimod anvendelse.

I relation til *tvangsarvinger* er baggrunden for ikke at give loven tilbagevirkende kraft den nye regel om *rimelighedsregulering* til fordel for ægtefælle og arvinger, som nu er hjemlet ved 104/§ 4, se hertil afsnit 17.5.3. Denne regel er mindre byrdefuld for en begunstiget

end de tidligere gældende regler (hvorefter forsikringssummen efter anmodning skal indgå ved beregningen af tvangsarv og boslod). De nye bestemmelser indebærer derimod, at der alene skal ske regulering efter en vurdering af, om begunstigelsen må anses for *urimelig*.

17.5.4.c. Nærmeste pårørende

§ 10, stk. 2, i ændringsloven fastslår dernæst, at FAL §§ 105a og 105b samt pensionsopsparingslovens §§ 5a og 5b (om fortolkningen af en “nærmeste pårørende”-indsættelse og om retsstillingen, hvor der ingen begunstiget er indsat) helt generelt ikke finder anvendelse på begunstigesindsættelser, der foretages før lovens ikrafttræden.

Har den forsikrede ikke indsat begunstiget på en “gammel” ordning, gælder de nye regler altså ikke. Den nye fastlæggelse af begrebet “nærmeste pårørende” får heller ikke virkning for de begunstigesindsættelser, der allerede var foretaget ved lovens ikrafttræden.

Ifølge de specielle lovbemærkninger til § 10 i ændringsloven er baggrunden herfor, at en ugift person i et fast samlivsforhold, som har et barn f.eks. fra et tidligere ægteskab, må antages som hovedregel at gå ud fra, at *barnet* – og ikke (må man forstå) den nye samlever – er “nærmeste pårørende”. Ønskes en tidligere begunstigesindsættelse efter standardklausulen “nærmeste pårørende” ændret, så den med sikkerhed omfatter *samleveren*, må dette meddeles til forsikringssselskabet eller pengeinstituttet i overensstemmelse med § 102/§ 2.

17.5.4.d. Særligt om arbejdsmarkedspensioner

Som nævnt har mange livsforsikringsvirksomheder ønsket, at de nye regler også skulle gælde for tidligere ordninger. For det første fordi de formodes at reflektere den opfattelse, som er udbredt i dag. For det andet – og for selskabet væsentligere – fordi mange forsikringstagere i dag har flere forsikringsordninger, der i konsekvens af de nye regler må administreres på hver sin måde. Forskellige begunstigesindsættelser vil derfor kunne fordele forsikringskundens pensionsopsparing på en måde, der kan forekomme tilfældig, f.eks. når den *hidtidige* forståelse af “nærmeste pårørende” opretholdes for ordninger oprettet *før* dette tidspunkt og den *nye* forståelse for alle *nye* policer. En sådan forskelsbehandling vil med stor sandsynlighed ikke være i overensstemmelse med pensionskundens ønsker.

Dermed opstår spørgsmålet, om livsforsikringsvirksomhederne kan

ændre begunstigelsesindsættelserne på egen hånd uden at spørge den enkelte forsikringstager.

Hverken bemærkningerne til lovforslaget eller det i øvrigt passerede under lovforslagets behandling i Folketinget indeholder bemærkninger om begunstigelsesklausuler i de kollektive arbejdsmarkedspensionsordninger. Tilsvarende gælder betænkning 1473/2006 om revision af arvelovgivningen mv.

Ifølge pensionsopsparingslovens § 2 er det "*kontohaveren*", der ved opsparingsordningens oprettelse eller senere kan foretage en sådan ny begunstigelsesindsættelse. Tilsvarende er det "*forsikringstageren*", der har denne kompetence i medfør af FAL § 102. Hvor "*kontohaverens*" identitet sjældent giver anledning til tvivl i opsparingsprodukter (som typisk indgås ved individuel aftale i *søjle 3*), opstår der tvivl om, hvem "*forsikringstageren*" er i de livsforsikringsordninger, der indgår i firmapensionsordninger og obligatoriske arbejdsmarkedspensionsordninger. Derfor antages det, at også fuldmægtige for forsikringstageren kan optræde på dennes vegne, jf. *Henning Jønsson & Lisbeth Kjærgaard* (2012), s. 964, og at den kompetente fuldmægtig ved *gruppelivsforsikring* her må være grupperepræsentanten. Se *U 1998.799 H*, hvor begunstigelsesindsættelsen af "nærmeste pårørende" var foretaget i to gruppelivsordninger oprettet via afdødes ansættelsesforhold og fagforeringsmedlemskab.

Man kan derfor rejse spørgsmålet, om de fuldmægtige, der normalt optræder i disse ordninger (nemlig arbejdsgiveren i firmapensionsordninger og overenskomstparterne i de overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger) også har kompetence til at udvirke ændringer i deres standardbegunstigelser med tilbagevirkende kraft.

Dette spørgsmål må udledes af en analyse af *almindelige* regler herom. De særlige regler i FAL §§ 102 og 103 og pensionsopsparingslovens § 2 og 3, om *forsikringstagerens* henholdsvis *kontohaverens* ret til oprindeligt eller senere at indsætte en særlig begunstivelse, er altså uden betydning for kompetencen til at vedtage en standardbegunstigelsesklausul – denne fraviges jo i alle tilfælde, hvis forsikringstageren selv ønsker en anden klausul indsat.

Se herved betænkning 1423/2002 om forsikringsaftaleloven, s. 321: "En begunstigelsesklausul, der er indsat ved forsikringens tegning, anses således for at være indsat af medlemsrepræsentanten på vegne af det enkelte medlem. Dette indebærer bl.a., at det enkelte medlem kan ændre en begunstigelses-

klausul, og at medlemmets ægtefælle og livsarvinger m.fl. kan påberåbe sig forsikringsaftalelovens § 104, stk. 2, i forhold til en begunstiget, som er indsat af medlemsrepræsentanten ved forsikringens tegning.”

Som anført i *Arbejdsmarkedspension*, s. 92 f., gælder organisationernes vidtgående adgang til at fastlægge løn- og arbejdsvilkår også pensionsforhold. Ligesom overenskomstparterne har kompetence til at etablere pensionsordninger med en standardmæssig indsættelse af “nærmeste pårørende”, kan de fravige sådanne generelle aftalevilkår ved ny aftale. Forarbejderne til FAL § 105b stiller da heller ikke spørgsmål ved, at organisationerne har været berettigede til at indsætte klausuler om “nærmeste pårørende” i kollektive pensionsordninger på medlemmernes vegne. Formålet med den nye § 105b var netop at *kodificere* den eksisterende aftalepraksis i en lovbaseret fortolkningsregel. Ved den kollektive disponering skal overenskomstparterne blot respektere, at det i sidste ende er den enkelte medarbejder (sikrede), som ifølge FAL § 102 kan bestemme, om der skal være en begunstiget, og om det i givet fald skal være “nærmeste pårørende” eller en særligt udpeget person.

Denne retsopfattelse har også støtte i Københavns Byrets dom af 25. juni 2010 (BS 23A-374/2009) om en pensionsordning oprettet for lovændringen. Afdøde efterlod sig et barn og en samlever, og der var ikke indsat en begunstiget. Forsikringsbetingelserne (for PensionDanmark) kunne uden varsel ændres efter beslutning i selskabet. Retten antog, at PensionDanmark dermed også havde hjemmel til at ændre sit vilkår om fortolkningen af “nærmeste pårørende”, idet den bemærkede, at ændringen alene havde betydning for fremtidige forsikringsbegivenheder (men vel at mærke ikke alene for fremtidige indbetalinger), at den var generel, og at den ikke specifikt forholdt sig til aftaleforholdet mellem kunden og den af denne indsatte begunstigede. Retten fandt dog ikke i den konkrete situation, at afdøde var orienteret tilstrækkeligt klart om betydningen af ændringerne og derfor ikke havde haft mulighed for at indrette sig herefter. Derfor ansås afdødes datter som nærmeste pårørende.

Se for tidligere praksis, *U 1980.436 V*, der tillod Centralforeningen for Stampedpersonel at indsætte en begunstigelse, jf. FAL § 102, og *Irene Nørgaard* (2008), s. 298. *Lisbeth Faurdal* (2011), s. 103 ff., mener ikke, at forarbejdernes bemærkning om, at retten til begunstigelsesdispositioner er tillagt forsikringstageren

personligt harmonerer med en kollektiv begunstigelsesindsættelse. Hun finder derfor, at det ligger inden for overenskomstparternes mandat at træffe den slags beslutninger på vegne af forsikringstagerne.

Pensionsretligt leksikon med forkortelser og lovhenvvisninger

A

Aftaleloven

Lov om aftaler og andre retshandler på formuerettens område, jf. lovbekendtgørelse nr. 781 af 26. august 1996 med senere ændringer.

AK

Forkortelse for Ankenævnets Kendelse, dvs. kendelse afsagt af *Ankenævnet for Forsikring* (s.d.).

A.st.

Anførte sted. Forkortelsen henviser til en reference (typisk til et litteratursted), der fremkommer umiddelbart forinden.

Administrationsaftale

Aftale indgået mellem et pensionsinstitut og en administrationsvirksomhed (f.eks. PKA A/S, Forca A/S og Unipension I/S) eller mellem to pensionsinstitutter, ifølge hvilken administrationsvirksomheden eller det ene institut varetager administrative opgaver for det andet. Det er f.eks. almindeligt, at en mindre tværgående pensionskasse eller en firmapensionskasse på denne måde lader en anden livsforsikringsvirksomhed varetage opgaver i forbindelse med opkrævning, investering og udbetaling af pensionsmidler. Også ATP har gennem årene haft et stort antal administrationsaftaler med enkelte pensionsinstitutter.

Lovgivningen regulerer på forskellige måder og i forskellige henseender sådanne aftaler. I bekendtgørelse nr. 1304 af 25. oktober 2010 om outsourcing af væsentlige aktivitetsområder skal pensionsinstituttet ved outsourcingkontraktens indgåelse bl.a. sikre sig, at leverandøren har den evne og kapacitet, der er nødvendig for at kunne varetage de

outsourcete opgaver på en tilfredsstillende måde. Ligeledes skal pensionsinstituttet føre løbende kontrol med, at leverandøren lever op til forpligtelserne i kontrakten. Der er endvidere nogle minimumskrav til outsourcingkontraktens indhold.

I medfør af § 2 i *god skik-bekendtgørelsen* skal en finansiel virksomhed, der indgår aftale med andre finansielle virksomheder om afsætning og rådgivning i forbindelse med dens produkter, sikre sig, at der er en klar arbejdsdeling mellem virksomheden og medkontrahenten, og at medkontrahenten overholder bekendtgørelsens regler. Tilsvarende følger det af § 2 i bekendtgørelse om *god skik og informationspligt for firmapensionskasser*, at en pensionskasse, der indgår aftale med en finansiel virksomhed om varetagelse af pensionskassens forhold, skal sikre sig, at der er en klar arbejdsdeling mellem pensionskassen og den finansielle virksomhed, og at den finansielle virksomhed overholder bekendtgørelsens regler.

I medfør af FIL §§ 71, stk. 1, nr. 9 og 77 a-d er udstedt bekendtgørelse nr. 122 af 7. februar 2012 ("Lønbekendtgørelsen") og Finanstilsynets vejledning nr. 9039 af 7. februar 2012 ("Vejledningen"). Bekendtgørelsen regulerer bl.a. samspillet mellem livsforsikringsvirksomheder og administrationselskaber og forbyder herunder omgåelse af reglerne om variabel aflønning i administrationselskaberne.

Administrationsbonus

Se *omkostningsbonus*.

Administrationsfællesskab

Samarbejdsforhold, hvor flere virksomheder inden for samme branche i fællesskab løser en række ensartede administrative opgaver. I lov om finansiel virksomhed anvendes be-

tegnelsen i en mere snæver forstand om et organiseret samarbejde mellem flere forsikringsselskaber og/eller pensionskasser om administrative funktioner. Samarbejdet kan enten foregå ved, at de enkelte virksomheder efter en nærmere aftalt fordeling deles om opgaverne, eller også ved at virksomhederne stifter en ny juridisk person til løsning af opgaverne. Hvis et administrationsfællesskab skal påtage sig at *afgive* pensionsløfter, skal det selv stiftes som en livsforsikringsvirksomhed. Inden for pensionsforsikring findes en række sådanne livsforsikringsvirksomheder, f.eks. Sampension (tidligere kaldet Kommunernes Pensionsforsikring) og PenSam Liv forsikringsaktieselskab. Se også [administrationsaftale](#).

Administrationsomkostninger

En forsikringsvirksomheds udgifter til drift af virksomheden som f.eks. løn og husleje m.v.

Afdækning

Garantistillelse. At afdække en forpligtelse (f.eks. et pensionsløfte) vil sige at tilvejebringe et løfte fra en finansiel virksomhed om, at det vil indfri forpligtelsen. Siden den første danske pensionskasselovgivning trådte i kraft den 1. januar 1936, har alle løfter om pension (pensionstilsagn) i forbindelse med et ansættelsesforhold skullet afdækkes i en livsforsikringsvirksomhed, hvorved indbetalingerne ikke kan nås af arbejdsgiveren og dennes kreditorer.

En arbejdsgiver, der har påtaget sig pensionsforpligtelser over for sine ansatte, er ifølge firmapensionskasselovens § 1, stk. 1, forpligtet til at afdække disse pensionstilsagn i et selvstændigt pensionsinstitut. Denne regel gælder dog ikke for direktører eller for offentlige arbejdsgivere, jf. firmapensionskasselovens § 1, stk. 2.

Afgift

Efter reglerne i pensionsbeskatningsloven skal der betales en afgift til staten ved udbetaling af en kapitalpension. Afgiftssatsen er som udgangspunkt 40 % ved udbetaling af en skattebegünstiget kapitalpension ved opnåelse af efterlønsalderen og 60 %, når kapitalpensionen hæves før efterlønsalderen.

Ved udbetaling af *ratepension* og *livrente* betaler modtageren almindelig indkomstskat.

Beskatning af pensionsordninger ved udbetaling er generelt reguleret i *pensionsbeskatningsloven*. De skattebegünstigede ordninger er reguleret af reglerne i denne lovs kapitel 1. Afgiftspligten er reguleret i kapitel 3.

Afkast

Den fortjeneste, som et pensionsinstitut opnår gennem sine investeringer. Disse investeringer vil f.eks. blive foretaget i aktier, obligationer, ejendomme og andre værdipapirer. Afkast består således af renter, udbytte og realiserede gevinster/tab ved salg af investeringsaktiver samt urealiserede gevinster/tab ved værdiregulering af investeringsaktiver. I nogle pensionsordninger, eksempelvis ordninger med *Unit Link*, har pensionskunden mulighed for at påvirke afkastet ved selv at vælge, hvad der skal investeres i. I ordninger med garanterede ydelser har pensionskunden ingen indflydelse på investeringerne og dermed afkastet.

I pensionsordninger med garanterede ydelser er der ikke i det enkelte regnskabsår sammenhæng mellem afkastet og den forrentning, der tilskrives den enkelte forsikringskundes depot. Det skyldes, at der i gode år bliver afsat penge i det *kollektive bonuspotentiale* (s.d.) til at tilskrive renter i dårlige år. Herved bliver rentetilskrivningen så jævn som muligt, og der vil være en *buffer* (s.d.) til dårlige tider.

Akkumuleret værdiregulering

Se [markedsværdistyrkelse](#).

Aktuar

Forsikringsmatematiker (se [forsikringsmatematik](#)). Aktuaren foretager de forsikrings tekniske beregninger, der er nødvendige for at kunne drive en forsikringsvirksomhed økonomisk forsvarligt.

For at kunne forsikre en risiko (f.eks. risikoen for at miste erhvervsevnen) må det være muligt på forhånd med en vis grad af sandsynlighed at beregne størrelsen af de tab, som risikoen vil realisere. Dernæst må der være en lille sandsynlighed for, at alle kunderne vil realisere de forsikrede risici på

én gang. Det må som udgangspunkt ikke være givet på forhånd, hvem af de forsikrede der realiserer risikoen, idet omfordelingen af penge i en forsikringsbestand skal være vilkårlig eller tilfældig (i aktuarmæssig terminologi usystematisk eller stokastisk) og ikke strukturel (i aktuarmæssig terminologi systematisk).

Forsikringsvirksomhed består i at *udregne* sandsynligheder for, at forsikringsbegivenheden indtræder (og dermed for at de risici, som forsikringsvirksomheden har påtaget sig at dække økonomisk, realiseres), *opkræve* præmien, *indestå* for udbetalingerne og forestå det *administrative* arbejde, der er nødvendigt i den forbindelse, se [forsikringsaftale](#).

En af aktuarens vigtigste opgaver er at sikre, at forsikringsvirksomheden får eller har penge nok til at kunne betale de pensioner, livsforsikringssummer og skadeserstatninger, som forsikringsvirksomheden har lovet sine kunder. Dette skal ske under hensyn til, at der knytter sig usikkerhed til størrelsen af *investeringsafkastet* og af de indbetalte *pensionsbidrag*. Grundlaget for disse svære beslutninger udarbejdes af en forsikringsvirksomheds aktuarer, hvis rolle for virksomhedens rentabilitet derfor er helt central.

Aktuarens arbejde med at løse de statistiske og risikoteoretiske problemer, der optræder inden for de forskellige forsikringsformer, udføres normalt tæt på ledelsen i en forsikringsvirksomhed. Der er også aktuarer i f.eks. banker, revisionsvirksomheder og konsulentfirmaer, ligesom aktuarens indsigt i forsikringsrisici benyttes af tilsynsmyndigheder og sociale myndigheder.

Ifølge FIL § 108 skal direktionen drage omsorg for, at et forsikringsselskab råder over tilstrækkelig sagkundskab til beregning af forsikringsmæssige [hensættelser](#) (s.d.). I en livsforsikringsvirksomhed skal bestyrelsen ansætte en ansvarshavende aktuar, der skal varetage de nødvendige forsikringstekniske funktioner, herunder beregninger og undersøgelser. Den ansvarshavende aktuar skal påse, at selskabet overholder det tekniske grundlag mv. Lignende regler findes i firmapensionskasseloven og i ATP-loven. Reglerne er udmøntet i bekendtgørelse nr. 1089 af 29. november 2011 for virk-

somheder omfattet af FIL, for firmapensionskasser i bekendtgørelse nr. 1014 af 28. oktober 2009 og for ATP i bekendtgørelse nr. 1013 af 28. oktober 2009.

Aldersrente

Lovfastsat betegnelse for den sociale ydelse, der efter tysk forbillede blev indført i dansk lovgivning ved aldersrenteloven af 1891. Hermed grundlagdes et væsentligt træk ved den danske velfærdsordning, nemlig en generel ret for alle til at modtage ydelser efter behov, finansieret af skatten (se [pay-as-you-go](#)). Aldersrenten skiftede navn til *folkepension* (s.d.) i 1956.

Alderspension

Betegnelse for en pensionsydelse der udbetales, efter at den sikrede har opnået en bestemt alder, f.eks. 60, 65 eller 67 år, og frem til den sikredes død. Størrelsen af alderspensionen vil bero på, hvor meget der er indbetalt på pensionsordningen (se *depot*), og på, hvornår den sikrede går på pension – jo senere, desto større alderspension.

Forsikringsteknisk betragtes alderspension som en *livrente*, altså en *livsbetinget pensionsydelse*. Den vil normalt blive udbetalt månedligt: Dør den forsikrede, før udbetalingerne påbegyndes, vil alderspensionen bortfalde. Dør den forsikrede, efter at betalingerne er igangsat, vil de tilsvarende ophøre herefter. Hvis der – hvilket typisk kun vil være tilfældet indtil alderspensionstidspunktet – er *depotsikring* (også kaldet kontosikring) knyttet til alderspensionsopsparingen, vil de efterladte ved sikredes død inden alderspensionering få udbetalt pensionsopsparingen. En sådan ordning kan være et alternativ til ægtefælle- eller samleverpension og børnepension.

Aldring

En af de største aktuelle udfordringer for mange landes pensionssystemer er, at befolkningerne lever længere og føder færre børn end tidligere. Inden for de seneste 50 år er levealderen inden for OECD-området forøget med omkring 10 år, og denne udvikling forventes at fortsætte. Hertil kommer, at fødselsraten er faldet fra 2,7 i 1950 til 1,8 i dag.

AMB

Se [arbejdsmarkedsbidrag](#).

AMP

Almindelig anvendt forkortelse for [arbejdsmarkedspension](#) (s.d.).

Ankenævnet for Forsikring

Også kaldet Forsikringsankenævnet. Privat klagenævn, der blev etableret i 1975 af Forbrugerrådet og Forsikring & Pension (dengang Assurandør-Societetet) med det formål at behandle klager fra private forbrugere vedrørende forsikrings- og pensionsforhold. Nævnet er godkendt af økonomi- og erhvervsministeren i medfør af § 5 i lov om forbrugerklager, og dets kendelser har dermed samme retsvirkninger som kendelser afsagt af Forbrugerklagenævnet, jf. lovens §§ 1-4h.

Nævnet består af tre juridiske medlemmer (der udgør dets formandskab) og et antal nævnsmedlemmer. De juridiske medlemmer skal være enten dommere i Højesteret eller i en landsret, jf. vedtægternes § 9, stk. 2. Nævnets formandskab består p.t. af to højesteretsdommere og en landsdommer. Nævnet nyder alene i kraft heraf en privilegeret status. De øvrige medlemmer fra forsikringssiden udpeges som generalister eller specialister inden for et bestemt angivet område og er alle ansat i forsikringsvirksomheder.

Klagesagerne bliver afgjort på nævns-møder, der som regel finder sted én gang hver anden uge. Ved nævnsmødet deltager repræsentanter fra såvel Forbrugerrådet som forsikringsvirksomhederne med et lige antal repræsentere fra hver side i henhold til vedtægternes § 11, således at både forbrugerinteresser og erhvervsinteresser er sikret ligeligt, samt et medlem af nævnets formandskab. Ved nævnsmødet afsiges de kendelser, som efterfølgende bliver offentliggjort på nævnets hjemmeside [www.ankeforsikring.dk](#), dog uden offentliggørelse af private oplysninger. Afgørelserne afsiges med simpelt stemmeflertal, jf. § 11, stk. 4, i vedtægterne.

Forsikringstvister vedrørende kollektive overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensionsordninger og almindelige private

firmapensionsordninger kan indbringes for nævnet af arbejdstagere, som er omfattet af ordningen, men ikke af arbejdsgiveren på vegne af samtlige ansatte. Ønsker en arbejdsgiver at føre en sådan sag, må det i givet fald ske som en retssag ved de almindelige domstole.

Man klager til nævnet ved at udfylde og indsende et særligt klageskema. Se nærmere [www.ankeforsikring.dk](#).

Antagelse

Resultatet af en forsikringsvirksomheds vurdering af, hvilke vilkår en forsikringsaftale skal indgås ("tegnes") på. Som grundlag for denne vurdering vil der dels foreligge nogle helbredsoplysninger afgivet af den forsikrede og dennes praktiserende læge, dels vil der efter behov blive foretaget en helbredsundersøgelse ved virksomhedens egen lægekonsulent. Forsikringsvirksomheden kan efter en konkret vurdering beslutte at få en udtalelse fra Videncenter for Helbred og Forsikring ved fastsættelsen af antagelsesvilkårene. Er virksomheden underlagt et genforsikringsselskabs antagelsesvilkår, vil disse skulle følges.

Arbejdsevne

En persons "arbejdsevne" er udtryk for personens evne til at varetage et normalt arbejde og dermed forsørge sig selv. Arbejdsevnen vurderes både i private pensioner og i henhold til pensionsloven (lov om social pension). Ifølge § 16, stk. 2, nr. 1, i pensionsloven er det en betingelse for at få førtidspension, at arbejdsevnen er varigt nedsat. Reglerne for denne sagsbehandling er fastsat i bekendtgørelse nr. 1402 af 13. december 2006. Arbejdsevnekriteriet bruges til at vurdere en persons mulighed for at varetage et arbejde og dermed forsørge sig selv. Ved at vurdere arbejdsevnen flyttes fokus hen på det, personen *kan*, i stedet for det han *ikke* kan. Arbejdsevnekriteriet indgår ligeledes ved afgørelsen af, om personen er berettiget til andre sociale ydelser, herunder bl.a. revalidering og fleksjob.

Arbejdsgiverordninger

Se [arbejdsmarkedspensionsordning](#): Ofte anvendt betegnelse for en pensionsordning,

der er oprettet som led i et ansættelsesforhold, dvs. i en aftale, hvor en arbejdstager modtager vederlag for personligt arbejde i tjenesteforhold.

Arbejdsgiveradministrerede ordninger

Se [arbejdsmarkedspension](#) *sordning*.

Arbejdsløshedsforsikring, lov om

Lov om arbejdsløshedsforsikring mv., jf. lovbekendtgørelse nr. 643 af 22. juni 2012.

Arbejdsmarkedets

Erhvervssygdomssikring (AES)

Ifølge reglerne i kapitel 10 i lov om arbejdsskadesikring, lovbekendtgørelse nr. 848 af 7. september 2009, skal sikringspligtige arbejdsgivere betale bidrag til Arbejdsmarkedets Erhvervssygdomssikring. Det samme gælder frivilligt sikrede. Arbejdsmarkedets Erhvervssygdomssikring er en selvejende institution, der har til opgave at (1) beregne og opkræve bidrag til at finansiere udgifter ved erhvervssygdomme og (2) udbetale erstatning mv. til tilskadekomne eller deres efterladte, jf. lovens § 61.

Arbejdsmarkedsbidrag

Ofte forkortet AMB. Bruttoskat, der opkræves, inden der sker fradrag for pensionsbidrag i den skattepligtige indkomst (hvorved fradragsværdien reduceres). Ifølge § 2, stk. 1, nr. 1 og 4, i lov nr. 471 af 12. juni 2009 om arbejdsmarkedsbidrag påhviler afgiften bl.a. personer, der modtager fratrædelsesgodtgørelser, efterbetalinger, efterløns- og pensionslignende ydelser, samt personer, for hvem der foretages indbetalinger på pensionsordninger som nævnt i pensionsbeskatningslovens § 19. Selvbetalere (personer, der selv har oprettet en pensionsordning uden om deres arbejdsgiver) betaler ikke AMB af pensionsbidrag, da der allerede er trukket AMB ved udbetaling af lønnen. Ved udbetaling af pensionen skal der derimod ikke betales AMB.

Arbejdsmarkedspension

Når ordet i bogen fremstår kursiveret: *Mads Bryde Andersen & Jens Kristiansen: Arbejdsmarkedspension* (2008).

Arbejdsmarkedspensionsordning

Samlebetegnelse for pensionsordninger, der er etableret som led i et ansættelsesforhold (dvs. på *arbejdsmarkedet*). Undertiden benyttes også betegnelsen "arbejdsgiveradministrerede pensionsordninger". Der er tale om vidt forskellige typer af pensionsordninger, der administreres af lige så vidt forskellige virksomheder (herunder navnlig livsforsikringsvirksomheder) og på vidt forskellige aftalemæssige og retlige grundlag (herunder primært arbejdsretlige og aftaleretlige). I *nogle* sammenhænge anvendes ordet som betegnelse for de overenskomstbaserede pensionsordninger, der er etableret for lønmodtagergrupper på tværs af flere virksomheder, og som har overenskomstparterne som styrende kraft. I *andre* sammenhænge anvendes det som samlebetegnelse for alle de pensionsordninger, der er knyttet til et ansættelsesforhold. I denne betydning omfatter ordet også firmapensionsordningerne.

Arbejdsmarkedspensionsordningerne er normalt *obligatoriske* for medarbejdere i bestemte ansættelsesforhold. Den enkelte arbejdstager kan altså ikke fravælge pensionsordningen eller selv bestemme, hvilket pensionsinstitut den skal placeres i. Arbejdsmarkedspensionsordninger vil normalt være oprettet i et livsforsikringsaktieselskab eller i en tværgående pensionskasse. De løbende bidrag, som udgør en fast procentdel af lønnen, er normalt tvedelt, således at én del betales af arbejdsgiveren og en anden af arbejdstageren.

Central i arbejdsmarkedspensionsordninger er den løbende, livsvarige og livsbetingede alderspension, som kommer til udbetaling ca. fra det 65. år. Hertil kommer normalt dækninger for invalidepension, børnepension og undertiden også ægtefælle- og samleverpension. Hertil vil ofte føje sig gruppelevs- og invalideforsikringer samt en éngangssum (kapitalpension), der kan udbetales ved pensionering.

Arbejdsmarkedsrelateret livsforsikringsaktieselskab

Livsforsikringsaktieselskab, der kendetegnes ved at være ejet af de faglige organisationer, som har indgået overenskomster vedrørende

de pensionsordninger, der administreres af selskabet. I princippet kunne sådanne livsforsikringsaktieselskaber lige så godt være organiseret som tværgående pensionskasser. Både ledelse, dækninger, investeringsstruktur og (i princippet) kundeindflydelse er i hovedsagen den samme som i tværgående pensionskasser. Et formål med at etablere en livsforsikringsvirksomhed således og ikke f.eks. som tværgående pensionskasse er at sikre begge overenskomtparter – både lønmodtager- og arbejdsgiversiden – kontrol over livsforsikringsvirksomheden, herunder ved repræsentation i bestyrelsen. Da man i slutningen af 1980'erne og begyndelsen af 1990'erne etablerede de store arbejdsmarkedspensionsordninger, var det et kardinalpunkt for arbejdsgiverorganisationerne på det private arbejdsmarked, at de nye pensionsordninger ikke kun blev forvaltet af lønmodtagernes repræsentanter. Derfor var modellen med tværgående pensionskasser ikke acceptabel for arbejdsgiversiden.

Et arbejdsmarkedsrelateret livsforsikringsaktieselskab kan i *tilsynsretlig* henseende sidestilles med andre kommercielle livsforsikringsaktieselskaber. Selskabet er omfattet af *selskabslovgivningen*, og der er ikke formelle krav om direkte medlemsindflydelse på samme måde som i tværgående pensionskasser. Den enkelte lønmodtager har dermed kun indirekte indflydelse via sit medlemskab af den faglige arbejdstagerorganisation, som er repræsenteret i ejer- og ledelseskredsen. Selskaberne skal dog opfylde en række krav i medfør af FIL § 307. De skal være direkte eller indirekte fuldt ejet af de sikredes faglige organisationer, være etableret som følge af en kollektiv overenskomst, og de må ikke udbetale udbytte til ejerne.

I *skattemæssig* henseende sidestilles arbejdsmarkedsrelaterede livsforsikringsaktieselskaber med tværgående pensionskasser. De er således fritaget for at betale selskabskat på samme måde som pensionskasser.

Assurandør

Medarbejder i forsikringsvirksomhed, der sælger forsikringer.

ATP

Arbejdsmarkedets Tillægs-Pension. Lovreguleret, obligatorisk pensionsordning med hjemmel i loven om ATP fra 1964. Ved overenskomstforhandlingerne på det private arbejdsmarked i både 1961 og 1963 havde LO rejst spørgsmål om arbejdsmarkedspension for sine medlemsgrupper. Inspirationen kom fra Norge og Sverige, hvor socialdemokratiske flertalsregeringer havde indført lovgivning om indtægtsbestemt tillægspension (ITP) som *tilsagnsordninger* (s.d.) men med en stærk solidarisk *omfordeling* (s.d.), se nærmere *Steen Johansen: Arbejdsmarkedspension – historie, status, problemer* (1996), s. 20 ff. LO var interesseret i at udligne den markante pensionsmæssige forskel mellem lønmodtagere med den almene folkepension og den særlige tjenestemandspension eller anden tilsvarende pension i kraft af ansættelsesforholdet. Forhandlingerne resulterede imidlertid ikke i en pensionsordning, da der ikke kunne opnås enighed om en ny overenskomst. Regeringen fremlagde i stedet et lovkompleks (den såkaldte *helhedsløsning*), der medførte nedsættelsen af et udvalg, som førte til ATP-loven.

Pensionsopsparingen i ATP finansieres ved bidrag fra arbejdsgiverne og lønmodtagerne. Bidrag indbetales efter antallet af *arbejdstimer*. Størrelsen af den pension, som kommer til udbetaling, når medlemmet pensioneres, afhænger af, hvor meget der er indbetalt i bidrag. Derimod er alle medlemmer omfattet af den samme ægtefælle- og børneydelse i forbindelse med dødsfald.

I begyndelsen skulle der alene indbetales bidrag for lønmodtagere i beskæftigelse, men fra 1990'ernes begyndelse og frem er loven i flere omgange blevet udvidet, således at ATP i dag også omfatter personer, som modtager overførselsindkomst.

Ultimo 2011 havde ATP 4,7 mio. medlemmer, hvoraf ca. 838.000 pensionister får løbende, livslang pension. Dette betyder, at godt 8 ud af 10 pensionister får suppleret folkepensionen med pension fra ATP. For over halvdelen af alle Danmarks mere end 980.000 folkepensionister er ATP den eneste supplerende pensionsindtægt. Hver femte dansker sparer ikke op i andre ordninger end ATP. Den fulde ATP-pension i

2011 ligger på ca. 24.800 kr. årligt for en 65-årig pensionist svarende til ca. 37 pct. af folkepensionens grundbeløb. Indtægten fra ATP har således stor betydning både for nuværende og fremtidige pensionister.

Ydelserne udbetales først og fremmest som en livsvarig løbende alderspension. Hertil kommer dødsfaldsydelser til efterlevende ægtefælle samt børn. Disse to ydelser har fået en mere fremtrædende position i forbindelse med en større ændring af ATP-ordningen i 2002.

B

Bank

Pengeinstitut (s.d.), der drives som aktieselskab.

Basiskapital

Også kaldet *kapitalgrundlag* og *ansvarlig kapital*. I FIL § 128, stk. 1, defineres basiskapitalen som *kernekapitalen* tillagt den *supplerende kapital* med visse fradrag. For de fleste praktiske formål er basiskapitalen lig med summen af egenkapitalen, særlige bonushensættelser og ansvarlig lånekapital. Den er altså den (risikovillige) kapital, der sikrer, at en finansiel virksomhed er solvent i relation til FIL (og ikke i forhold til konkurslovens § 17, stk. 2, der er baseret på et rent likviditetsbegreb).

Ifølge FIL §§ 11, stk. 5, og 126, stk. 1, skal en livsforsikringsvirksomhed have en basiskapital af en vis størrelse for at kunne få og beholde en tilladelse fra Finanstilsynet til at drive en sådan virksomhed. I et solvensperspektiv er en livsforsikringsvirksomheds basiskapital de økonomiske midler, der anvendes til at dække virksomhedens kapitalkrav. I et ejerperspektiv repræsenterer basiskapitalen de midler, som ejerne har investeret i livsforsikringsvirksomheden.

Basiskapitalbekendtgørelsen

Bekendtgørelse nr. 915 af 12. september 2012 om opgørelse af basiskapital.

Basisscenarium

De forudsætninger om udviklingen i afkast på aktier og obligationer, der lægges til grund for en pensionsberegning. Til brug for pensionsfremskrivninger (f.eks. bonusprognoser) udarbejder Forsikring & Pension og Finansrådet hvert år en række fælles forudsætninger (se *samfundsforudsætninger*) med hensyn til forrentningen af de bidrag, pensionskunderne har indbetalt, herunder afkast af relevante aktivkategorier, inflationsniveau og skattesatser etc. Dermed kan livsforsikringsvirksomhedernes og pengeinstitutternes markedsføring og tilbud om pensionsordninger bedre sammenlignes, og det undgås, at livsforsikringsvirksomheder og pengeinstitutter konkurrerer om, hvem der ser mest optimistisk på fremtiden med hensyn til f.eks. afkast på aktier mv.

Bedømmelsesforeningen

Se [Videncenter for Helbred og Forsikring](#).

Begunstigelse

I livsforsikring og ulykkesforsikring, hvor der udbetales bestemte summer, kan forsikringstageren indsætte en anden person som begunstiget, hvorved forsikringssummen ved forsikringstagerens død udbetales umiddelbart til denne person. Se også [rådhedsindskrænkning](#).

FAL §§ 102-117 indeholder nærmere regler om begunstigelsesindsættelser i aftaler om livsforsikring. Det fremgår af § 102, stk. 1, at forsikringssummen ved forsikringstagerens død udbetales umiddelbart til den begunstigede, når der er indsat en sådan. Har forsikringstageren ikke indsat en begunstiget, og skal forsikringssummen udbetales ved forsikringstagerens død, tilfalder forsikringssummen forsikringstagerens nærmeste pårørende, jf. § 105b. Herved forstås ifølge § 105a forsikringstagerens ægtefælle, en samlever, der opfylder kravene i stk. 2, børn eller arvinger i nævnte rækkefølge.

Forsikringstageren kan tilbagekalde indsættelsen, medmindre forsikringstageren over for den begunstigede har givet afkald på dette. Forsikringstagerens ret til at tilbagekalde indsættelsen går ikke over på den pågældendes arvinger eller dødsbo, jf. § 102, stk. 2. Ifølge § 103, stk. 1, er indsæt-

telse af en begunstiget og tilbagekaldelse af sådan indsættelse kun gyldig, såfremt den skriftligt meddeles forsikringsvirksomheden eller optages i eller påtegnes policen af virksomheden.

Der er endvidere bl.a. regler om rimelighedscensur (§ 104), om fortolkning af sådanne indsættelser (§ 105) og om forholdet ved forsikringstagerens konkurs (§ 117).

Tilsvarende regler følger af pensionsopsparingslovens §§ 1-17 for opsparingsbaserede pensionsordninger.

Benchmark

Formaliseret sammenligningsgrundlag. Finanstilsynet har fastsat benchmarks for den observerede nuværende *dødelighed* og for de forventede fremtidige *levetidsforbedringer*. På disse sammenligningsgrundlag kan tilsynet f.eks. vurdere, om de dødeligheder, livsforsikringsvirksomhederne anvender, er rimelige. Herved sikres det, at virksomhederne har tilstrækkelige hensættelser set i forhold til deres forpligtelser, og at ubegrundede forskelle i deres levetidsforudsætninger udignes.

Benchmark anvendes også til at sammenligne den enkelte livsforsikringsvirksomheds evne til at investere og derved forrente de indbetalte pensionsbidrag. Her anvendes benchmark som en målestok for et gennemsnitligt afkast af et givet investeringsmarked. For aktier anvender livsforsikringsvirksomhederne en reference-portefølje, som f.eks. et aktieindeks, til at vurdere det opnåede afkast. For børsnoterede danske aktier kan f.eks. Københavns Fondsbørs' totalindeks eller C20, der omfatter de 20 største og mest handlede selskaber, anvendes som målestok. For obligationer har den europæiske finansanalytikerforening EFFAS udarbejdet indeks, og i Danmark findes indeks udarbejdet af f.eks. Nykredit.

Beregningselementer

De forudsætninger, som indgår i et beregningsgrundlag (s.d.). De centrale beregningselementer angår renteniveau, dødeligheder (levetid), invaliditet og omkostningssatser.

Beregningsgrundlag

Det matematiske grundlag, som en livsforsikringsvirksomhed anvender til at beregne præmien for en forsikringsdækning. Beregningsgrundlaget indeholder nogle forudsætninger om det fremtidige renteniveau, dødeligheder (levetid) og invaliditet blandt kunderne samt omkostningssatser, de såkaldte beregningselementer. Beregningsgrundlaget skal være betryggende, hvilket betyder, at *beregningselementerne* (s.d.) skal være forsigtigt (og ikke realistisk) fastsat. Derved vil der ofte forekomme et overskud i forhold til beregningsgrundlaget, hvorved der kan udbetales bonus til kunderne.

En livsforsikringsvirksomhed skal ifølge FIL § 20 anmelde sit beregningsgrundlag til Finanstilsynet. Grundlaget skal også være rimeligt over for kunderne, jf. FIL § 21. De danske livs- og pensionsforsikringsvirksomheder introducerede i 1982 et fælles beregningsgrundlag kaldet **G82** (s.d.), som stadig udgør en væsentlig inspirationskilde for de forskellige beregningsgrundlag, der anvendes af livsforsikringsvirksomhederne.

Bestand

Se *forsikringsbestand*.

Bestyrelse

Se også *ledelse*. Det organ, der har det overordnede ansvar for driften af en juridisk person, f.eks. et aktieselskab (herunder livsforsikringsaktieselskab) eller en pensionskasse, dvs. bestyrelse og direktion. Det fremgår af FIL §§ 70 og 71 samt af bekendtgørelse om ledelse og styring af forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser, at bestyrelsen i en livsforsikringsvirksomhed bl.a. skal fastlægge de overordnede og strategiske rammer for virksomheden og dens aktiviteter.

Alle pensionsinstitutter skal have en bestyrelse, jf. FIL § 12, stk. 2. FIL § 115, stk. 1, anfører, at bestyrelsen i en tværgående pensionskasse skal bestå af en formand og et lige antal bestyrelsesmedlemmer, hvoraf mindst halvdelen skal vælges af og blandt medlemmerne i pensionskassen. Finanstilsynet (erhvervs- og vækstministeren har ifølge delegationsbekendtgørelsen henlagt denne beføjelse til Finanstilsynet) kan dog tillade en anden sammensætning af besty-

relsen under hensyn til pensionskassens forhold.

Spørgsmålet om bemandingen af pensionsinstitutternes bestyrelse gav anledning til intens diskussion i de år, hvor de eksisterende arbejdsmarkedspensionsordninger tog form. Under disse forhandlinger var det et krav fra arbejdsgiversiden, at også arbejdsgiverrepræsentanterne blev repræsenteret i pensionsinstitutternes bestyrelse, se *Steen Johansen: Arbejdsmarkedspension – historie, status, problemer* (1996), s. 38 f. Arbejdstagerorganisationerne fandt dette krav ubegrundet, fordi de anså pensionsbidragene for at svare til egentlige lønudbetalinger. På grund af den store uenighed om dette spørgsmål er der skabt mange forskellige løsninger på udpegningen af pensionsinstitutternes bestyrelser.

Betinget bonus

Se *kontostyrkelse*.

BFY

Almindeligt anvendt forkortelse for “bonuspotentialiet på fripolicydelser”, se *individuel bonuspotentialie*.

Bidrag

Se *pensionsbidrag*. Også kaldet *forsikringspræmie*. Betegnelse for de faste (typisk) månedlige indbetalinger, der sker til en pensionsordning i et pensionsinstitut. Står dermed i modsætning til de indskud, der betales som engangsbetalinger (hvad enten dette sker enkeltstående eller i flere tilfælde) til en livsforsikring.

Bidragsdefinerede ordninger

Også kaldet pensionsordninger baseret på “*defined contribution*”. § 3a, stk. 1, i firmapensionskasseloven definerer en bidragsdefineret pensionsordning som en pensionsordning, hvor pensionsbidragene fastsættes på forhånd, og hvor pensionsydelse derefter beregnes ud fra disse bidrag. Ordningerne finansieres normalt ved, at der løbende indeholdes et beløb (et *bidrag*) i arbejdstagerens løn, som arbejdsgiveren indbetaler til arbejdstagerens pensionsordning i et pensionsinstitut.

Man sonderer mellem på den ene side de pensionsordninger, hvis ydelser beregnes på grundlag af bidrag, der er *indbetalt* til ordningen, og på den anden side de ordninger, hvor ydelserne på forhånd er lagt fast i et løfte (tilsagn). De sidstnævnte ordninger kaldes normalt *tilsagnsordninger* (s.d.).

I en bidragsdefineret pensionsordning fremkommer ydelserne som et produkt af de *indbetalinger*, der er foretaget, og den *forretning* (med fradrag for udgifter til risikodækninger og administrationsomkostninger), som indbetalingerne har kastet af sig i ordningens løbetid. De pensionsordninger, der er etableret i tilknytning til de *overenskomstbaserede* arbejdsmarkedspensionsordninger og *firmapensionsordninger*, er bidragsdefinerede, fordi de finansieres ved bidrag, der indeholdes i forbindelse med de løbende lønudbetalinger, og fordi pensionsydelse beregnes i forhold til de indbetalte bidrag.

Bidragsfri dækning

Indarbejdet terminologi for *henstand* og *præmiefri dækning*. Begrebet anvendes fortrinsvis af tværgående pensionskasser, hvor policebegrebet ikke er indarbejdet. Ved bidragsfri dækning opnår den forsikrede ret til *risikodækning* fra pensionsordningen uden at betale løbende bidrag. En risikodækning kan f.eks. være en ægtefælle-, børne- og invalidepension eller et engangsbeløb, der ifølge forsikringsbetingelserne udbetales, hvis pensionskunden dør eller bliver ramt af invaliditet eller kritisk sygdom. At der ikke betales løbende bidrag kan f.eks. skyldes orlov eller jobskifte. Når den forsikrede ophører med at betale bidrag til pensionsordningen, vil der afhængigt af forsikringsbetingelserne f.eks. kunne være bidragsfri dækning i op til 12 måneder herefter.

Omkostningerne til at opretholde risikodækningerne finansieres ved at trække i den forsikredes opsparing til alderspension. Derfor vil pensionsopsparingen, herunder de løbende pensionsydelse, blive formindsket i perioder med bidragsfri dækning. For at modvirke, at pensionsordningen bliver “spist op” på den måde, er den mulige periode med bidragsfri dækning typisk tidsbegrænset, sædvanligvis til nogle måneder. Den forsikrede skal foretage et aktivt til-

valg for at forlænge perioden med bidragsfri dækning.

Bidragsfri dækning må ikke forveksles med *bidragsfritagelse* eller med *fripolice*, hvor bidragene helt er ophørt, så risikodækningerne enten helt bortfalder eller bliver væsentligt mindre som følge af den manglende indbetaling af pensionsbidrag.

Efter udløbet af den periode, hvor der er bidragsfri dækning, vil ordningen normalt overgå til *fripolice*, medmindre der på ny sker indbetaling til den.

Bidragsfritagelse

Også kaldet *præmiefritagelse*. En særlig type *invalidedækning* (altså et forsikringsprodukt), der indebærer, at opsparing til alderdom og livsforsikring fortsætter (finansieret ved risikopræmierne til invaliditet), hvis pensionskunden bliver invalid og derfor ikke længere selv indbetaler til sin pensionsordning. Bidragsfritagelse hjemles i visse tilfælde ved midlertidig erhvervsudygtighed, men ellers typisk kun ved varig erhvervsudygtighed i forbindelse med tilkendelse af invalidepension. Ved bidragsfritagelse fortsætter pensionsopsparringen således uændret, dog ofte uden regulering i bidragsbetalingen.

Nærmere vilkår om bidragsfritagelsen vil ofte være fastsat i en særskilt *reguleringsaftale*. Bidragsfritagelse opnås normalt først, når den forsikredes erhvervsevne er nedsat med enten 1/2 eller 2/3. Formålet med bidragsfritagelsen er at opretholde forsikredes øvrige dækninger på ordningen uændret, så længe erhvervsevnetabet består. På pensionsordninger tildeles bidragsfritagelsen ofte i forbindelse med tilkendelse af invalidepension. I nogle ordninger er der ret til *invaliderente*, hvis erhvervsevnen er nedsat med mindst 1/2, men først ret til *bidragsfritagelse*, hvis erhvervsevnen nedsættes med mindst 2/3. Individuelle forsikringer kan også oprettes med ret til bidragsfritagelse, f.eks. kan en kapitalpension oprettes med ret til bidragsfritagelse.

Biometriske risici

I pensionskassedirektivet, art. 6, stk. 1, litra h, defineret som "risiko for død, invaliditet og høj alder". I den aktuarmæssige beregning af de risici, en forsikringsordning

indebærer, indgår bl.a. en beregning af sådanne biometriske risici, der er forskellige for forskellige befolkningsgrupper. Ofte vil ændrede sundhedsvaner medføre ændringer heri (f.eks. ændrede levetider).

Bonus

Den andel af overskuddet på en forsikringsordning, der udloddes til den enkelte pensionskundes *depot* (s.d.). En pensionskunde har ret til bonus i en livsforsikringsordning, hvis dette fremgår af aftalen, hvilket typisk altid er tilfældet, da pensionsbidragene (præmierne) fastsættes forsigtigt, dvs. for højt.

Begrebet bonus anvendes ikke altid entydigt. Ifølge den hyppigst anvendte terminologi (se f.eks. *Bonus-rapporten*, s. 8) omfatter begrebet beløb, der er blevet fordelt (dvs. udloddet) til den enkelte pensionskunde men ikke det kollektive bonuspotentiale, der i fremtiden (bl.a.) *kan* anvendes til bonus.

Bonus fremkommer enten ved, at en livsforsikringsvirksomhed har opnået et større afkast end angivet ved tegningsgrundlagets grundlagsrente (*rentebonus*, s.d.), ved at de faktiske udgifter til risikodækninger (dødsfald, kritisk sygdom og invaliditet) er mindre end forudsat i tegningsgrundlaget (*risikobonus*, s.d.), eller ved at virksomhedens faktiske omkostninger til administration er mindre end forudsat i tegningsgrundlaget (*administrationsbonus*, s.d.).

Regler om beregning af bonus fremgår af livsforsikringsvirksomhedens *bonusregulativ*, der udgør en del af dens *tekniske grundlag* (s.d.). Bonus skal udloddes fra det kollektive bonuspotentiale til den enkelte pensionskunde på rimelig vis under forsikringsaftalens løbetid, så de pensionskunder, som har bidraget til opbygningen af midlerne i det kollektive bonuspotentiale, også får del i disse midler. Det er livsforsikringsvirksomhedens bestyrelse, der i overensstemmelse med bonusregulativet beslutter, om det er økonomisk forsvarligt at udlodde bonus til pensionskunderne og derved formindske det *kollektive bonuspotentiale* (s.d.).

Livsforsikringsvirksomheder kan fordele overskuddet på forhånd som en såkaldt "fordelsbonus", der beregnes og fordeles til den enkelte pensionskunde gennem de bonus-

satser, der fastsættes forud for den periode, som de skal gælde for, jf. *Bonus-rapportens* side 12. Når livsforsikringsvirksomhederne offentliggør bonussatserne, vil de ofte tage forbehold for, at satserne kan ændres igen.

Ifølge FIL § 21, stk. 1, skal tegningsgrundlaget i FIL § 20, stk. 1, nr. 2, på tidspunktet for indgåelse af en livsforsikringsaftale (tegningsstidspunktet) være *betryggende*. På dette tidspunkt skal der med andre ord være stor sikkerhed for, at livsforsikringsvirksomheden, når pensionsydelse forfalder, har tilstrækkelige midler til at betale. I konsekvens heraf skal forudsætningerne om minimumsforrentning (grundlagsrenten), sandsynligheder for dødsfald og invaliditet (risikoelementet) samt omkostninger til administration af livsforsikringsvirksomheden vælges med *forsigtighed* i forhold til nutidsværdien af de aftalte pensionsydelser, jf. FIL § 21, stk. 4. Denne forsigtighed vil normalt medføre, at en livsforsikringsvirksomhed får et *overskud* (kaldet det *realiserede resultat*, s.d.) i forhold til de garanterede pensionsydelser, som er blevet aftalt med pensionskunderne.

Kravet i FIL § 21, stk. 1 og 4, om, at beregningsgrundlaget til bestemmelse af de garanterede ydelser skal fastsættes *betryggende* og *forsigtigt*, indebærer, at pensionskunderne normalt betaler et for højt pensionsbidrag i forhold til de garanterede ydelser. Til gengæld får pensionskunderne og de begunstigede en rimelig andel af dette overskud i form af *bonus* (s.d.), jf. FIL § 21, stk. 1 og 2.

Bonusgrad

Nøgletal, der viser forholdet mellem det *kollektive bonuspotentiale* (s.d.) og summen af de *retrospektive hensættelser* (dvs. den pålydende værdi af pensionskundernes *depoter*) (s.d.). Bonusgraden viser, hvor gode muligheder en livsforsikringsvirksomhed har for at udlodde bonus til pensionskunderne fra det kollektive bonuspotentiale. Jo større bonusgraden er, desto større er muligheden. Herudover viser bonusgraden i kombination med *overdækningsgraden* (s.d.) en livsforsikringsvirksomheds evne til at modstå negative resultater på de finansielle markeder.

Bonushensættelser

Se *særlige bonushensættelser*.

Bonuspotentiale

En pensionskundes rettigheder i en pensionsordning med gennemsnitsrenteprodukter kan som udgangspunkt opdeles i to elementer: Retten til *garanterede ydelser* (s.d.) og retten til *bonus* (s.d.). Sådanne rettigheder skal i en livsforsikringsvirksomheds regnskab værdiansættes efter markedsværdiprincipper, jf. §§ 65-68 i regnskabsbekendtgørelsen (bekendtgørelse nr. 25 af 16. januar 2012 om finansielle rapporter for forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser) og det hertil hørende bilag 8, se *markedsværdi*.

Retten til *garanterede ydelser* er udtryk for, hvad en pensionskunde som minimum er garanteret (dvs. lovet) at kunne få i pension, uanset størrelsen af det afkast, der rent faktisk realiseres på pensionsopsparingen. Retten til *bonus* er udtryk for pensionskundernes ret til at få en andel af en livsforsikringsvirksomheds merafkast *ud over* de garanterede ydelser. Dermed er retten til bonus – i modsætning til retten til garanterede ydelser – *betingset* af, at der er et overskud i livsforsikringsvirksomheden, hvorfra bonus kan udloddes. Den betingede ret til bonus er dermed et *bonuspotentiale* (idet der endnu ikke er realiseret et overskud og derved en mulighed for udlodning af bonus), hvis markedsværdi afhænger af udviklingen i markedrenten, som denne finder udtryk i Finanstilsynets *diskonteringsrentekurve* (s.d.). Hvis f.eks. markedrenten og derved diskonteringsrentekurven falder, vil værdien af de garanterede ydelser stige, idet markedsværdien af garantiene bliver mere værd (og dermed dyrere for livsforsikringsvirksomheden), jo mindre markedrenten er. Når markedsværdien af de garanterede ydelser stiger, vil værdien af det individuelle bonuspotentiale falde tilsvarende, da muligheden for et merafkast i forhold til de garanterede ydelser forringes.

Markedsværdien af et individuelt bonuspotentiale er således afhængig af den aktuelle markedrente og er derfor udtryk for et øjebliksbillede af værdien af en livsforsikringsvirksomheds mulige (potentielle)

bonusforpligtelse over for pensionskunderne. Et bonuspotentiale kan opdeles i et *individuel bonuspotentiale* (s.d.) og et *kollektivt bonuspotentiale* (s.d.). Det kollektive bonuspotentiale er kundernes fælles reserve. Det individuelle bonuspotentiale kan henføres til den enkelte forsikring og opdeles i bonuspotentialet på *fripolicydelser* (s.d.) og bonuspotentiale på fremtidige *præmier* (s.d.). Et individuelt bonuspotentiale forudsætter, at markedsrenten og derved diskonteringsrentekurven er større end den *positive* grundlagsrente, som pensionen er beregnet efter, idet der i en sådan situation vil være mulighed (potentiale) for at opnå en merforrentning i forhold til grundlagsrenten.

Det individuelle bonuspotentiale repræsenterer dermed den afkastmulighed, der er på de allerede indbetalte pensionsbidrag og på fremtidige pensionsbidrag, når den aktuelle markedsrente er større end den grundlagsrente, som er anvendt på tidspunktet for indgåelsen af livsforsikringsaftalerne (tegningsstidspunktet) til at beregne en kundes pensionsløfter ("garanti" og ret til bonus) med. I en sådan situation vil der nemlig være mulighed ("potentiale") for at opnå en merforrentning i forhold til grundlagsrenten. Når markedsrenten og derved diskonteringsrentekurven samt de faktiske dødeligheder (levetider), invaliditetshyppighed og omkostninger ændrer sig, vil størrelsen af bonuspotentialet ligeledes ændre sig. Hvis der ikke indbetales pensionsbidrag mere, vil de fremtidige indtægtsmuligheder forsvinde og derved også bonuspotentialet på de fremtidige præmier. Tilbage vil være bonuspotentialet på fripolicydelser.

Et bonuspotentiale indgår i passivsiden i en livsforsikringsvirksomheds regnskab, der i hovedtræk kan opstilles således:

- *Egenkapital*
- *Forsikringsmæssige hensættelser*
 - Kollektivt bonuspotentiale (kundernes fælles reserve)
 - Livsforsikringshensættelser (kundernes individuelle depoter)
 - Hensættelser til garanterede ydelser
 - Individuelt bonuspotentiale på fripolicydelser
 - Individuelt bonuspotentiale på fremtidige præmier

Bonuspotentiale på fremtidige præmier

Bonuspotentialet (s.d.) på fremtidige pensionsbidrag (præmier) udgør forskellen mellem værdien af de fremtidige præmier, der kan opgøres efter *diskonteringsrentekurven* (s.d.) og de fremtidige præmier, der kan opgøres efter *beregningsgrundlaget* (s.d.). Dette mulige (potentielle) overskud (som i givet fald vil kunne udloddes som bonus) kan man regne sig frem til med udgangspunkt i de fremtidige pensionsbidrag (præmier) ved at anvende den aktuelle markedsrente (og derved Finanstilsynets diskonteringsrentekurve) i stedet for grundlagsrenten, samt realistiske forudsætninger om dødeligheder (levetider), invaliditetshyppighed og omkostninger, frem for forsigtige skøn.

Bonuspotentiale på fripolicydelser

Ofte kaldet for og forkortet BFY. Et *bonuspotentiale* (s.d.) er et øjebliksbillede af markedsværdien af en livsforsikringsvirksomheds mulige (potentielle) bonusforpligtelse over for pensionskunderne.

Bonuspotentialet på fripolicydelser er det mulige (potentielle) overskud (bonus), der kan opnås på allerede indbetalte pensionsbidrag (præmier) ved at anvende den aktuelle *markedsrente* og derved Finanstilsynets *diskonteringsrentekurve* (s.d.) i stedet for *grundlagsrenten*, samt *realistiske* forudsætninger om dødeligheder, invaliditetshyppighed og omkostninger, frem for *forsigtige* skøn herom. Bonuspotentialet repræsenterer således bl.a. indtægtsmuligheden på allerede indbetalte pensionsbidrag, når den aktuelle markedsrente er større end den grundlagsrente, som er anvendt på tegningstidspunktet til at beregne en kundes pensionsløfte med. I en sådan situation vil der nemlig være mulighed (potentiale) for at opnå en merforrentning i forhold til grundlagsrenten.

Når markedsrenten og derved diskonteringsrentekurven samt de faktiske dødeligheder, invaliditetshyppigheden og omkostningerne ændrer sig, vil størrelsen af bonuspotentialet ligeledes ændre sig. Da bonuspotentialet på fripolicydelser vedrører allerede indbetalte pensionsbidrag, kan det i modsætning til bonuspotentialet

på fripolicydelser anvendes som *reserve* til dækning af underskud i en rentegruppe, når det kollektive bonuspotentialer er opbrugt.

Bonusrapporten

Almindelig benyttet betegnelse for “Rapport om bonus i livsforsikring”, som et udvalg nedsat af Finanstilsynet og Forsikring & Pension afgav i 2004. Rapporten findes på <http://www.finanstilsynet.dk/da/Nyhedscenter/Pressemeddelelser/Arkiv-PM/Presse-2004/Rapport-om-bonus-i-livsforsikring.aspx>

Bonusregulativ

Også kaldet bonusreglement, bonusgrundlaget og 2. ordens grundlaget. Er en del af det tekniske grundlag og anvendes ifølge FIL § 20, stk. 1, nr. 3, til at beregne størrelsen og fordelingen af pensionskundernes andel af over-/underskuddet (det realiserede resultat) i en livsforsikringsvirksomhed med gennemsnitsrenteprodukter. I et forsikringsmatematisk (og tilsynsmæssigt) perspektiv udloddes overskuddet i form af bonus.

Bonustillægsforsikring

Betegnelse for en forsikringsdækning, der er finansieret ved en *bonustilskrivning* (s.d.).

Bonustilskrivning

Det forhold, at **bonus** (s.d.) anvendes på en måde, der indebærer en forhøjelse af forsikringstagerens krav på pensionsydelse. Den formueværdi, som den tilskrevne bonus repræsenterer, anvendes herved som nettoindskud på pensionsordningen. Se også *bonustillægsforsikring*.

Bonusudjævningshensættelse

Tidligere benyttet udtryk for **kollektivt bonuspotentialer** (s.d.).

Bortseelsesret

Betegnelse for den ret, en arbejdsgiver har i medfør af PBL § 19 til helt at se bort fra en fradragsberettiget pensionsindbetaling. Bortseelsesretten medfører, at det indbetalte beløb slet ikke skal opføres som en særskilt udgift på selvangivelsen.

“Bremer-rapporten”

Almindeligt anvendt betegnelse for en redegørelse udarbejdet i 2003 af Økonomi- og Erhvervsministeriet, Beskæftigelsesministeriet, Finansministeriet og Skatteministeriet med titlen *Større valgfrihed i pensionsopsparingen*. Det udvalg, der afgav denne rapport, var ledet af daværende finansdirektør i Økonomi- og Erhvervsministeriet Per Bremer Rasmussen.

Buffer

Kaldes også for stødpude. Almindelig anvendt betegnelse for de økonomiske midler, som en livsforsikringsvirksomhed har i reserve til at modstå en negativ udvikling på de finansielle markeder. Disse økonomiske midler er *det kollektive bonuspotentialer* (s.d.), *bonuspotentialer på fripolicydelser* (s.d.) og *basiskapitalen* (s.d.).

Børnepension

Almindelig betegnelse for et forsikringsprodukt, der sikrer udbetaling af en *sum* eller en *løbende udbetaling* (s.d.) til forsikredes børn, hvis der indtræder en forsikringsbegivenhed, f.eks. forsikredes død eller invaliditet, fordi den forsikrede dermed mister muligheden for at forsørge sine børn. Det fremgår af de konkrete forsikringsbetingelser, om ydelsen er tilknyttet en pensionsordning, og hvilke betingelser der i givet fald er for udbetaling. Børnepensionen kan afhængigt af forsikringsbetingelserne udbetales til forsikredes børn, indtil disse er fyldt 21 eller 24 år.

C

Contribution holiday

Brancheudtryk, der beskriver den pause i præmieindbetalingen, der forekommer i visse perioder i forsikringens levetid, f.eks. ved fravær fra arbejdsmarkedet o. lign. I visse af disse situationer kan præmien blive indbetalt indirekte ved fradrag i andele af opsparingen.

Culpa

Culpa betyder skyld på latin, dvs. uagtsomhed. I juridisk sprogbrug betegner ordet det

krav, der skal være opfyldt efter den uskrevne erstatningsregel "culpereglen", der pålægger en skadevolder erstatningsansvar for skadegørende handlinger (og i visse tilfælde undladelser), som begås ved uagtsomhed.

D

Danske model, den

Ofte anvendt udtryk for den aftalemodel, der anvendes på det danske arbejdsmarked. Modellen består af tre elementer:

Arbejdstager- og arbejdsgiverorganisationer: Det første element er en høj overenskomstgrad. Inden for store overenskomstråder vil flertallet af medarbejderne, hvis ikke alle, være medlem af en fagforening og derved omfattet af en overenskomst, der regulerer deres arbejdsforhold. Organisationerne spiller også en væsentlig rolle i forbindelse med løsning af uoverensstemmelser, hvad enten der er tale om retlige konflikter eller arbejdskampe ("interessekonflikter").

Kollektive overenskomster: For det andet bygger den danske model på en udbredt anvendelse af kollektive overenskomster. Disse kollektive overenskomster regulerer ikke alene de specifikke spørgsmål vedrørende løn- og arbejdsforhold, men også spørgsmål, der rækker ud over selve ansættelsesforholdet, f.eks. vedrørende pensioner.

Samarbejde mellem tre parter: For det tredje forudsætter modellen, at arbejdsmarkedets parter (arbejdsgiverne og lønmodtagerne) indgår i et tæt samarbejde med staten. Samarbejdet viser sig navnlig ved fornyelse af de kollektive overenskomster: Så længe lønmodtagerne og arbejdsgiverne bliver enige, blander staten sig ikke. At en stor del af forholdene på arbejdsmarkedet forhandles på plads af arbejdsmarkedets parter frem for at blive fastsat ved lov, er et centralt kendetegn ved den danske model.

Defined benefit

Se [tilsagnsordning](#).

Defined contribution

Se [bidragsdefineret ordning](#).

Delegationsbekendtgørelsen

Bekendtgørelse nr. 1416 af 21. december 2011 om henlæggelse af beføjelser til Finansstilsynet samt om klageadgang (delegationsbekendtgørelsen).

Delpension

Offentlig forsørgelsesordning, der frem til gennemførelsen af velfærdsreformen i september 2006 gav 60-64-årige med bopæl i Danmark mulighed for at gå ned i arbejdstid og få suppleret indtægten med en pensionsydelse. Dermed gav ordningen mulighed for en gradvis tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet. Ordningen, der både omfatter lønmodtagere og selvstændige erhvervsdrivende, er nu under afvikling og fuldt udfaset i 2025.

Delpensionsloven

Lov om delpension, jf. lovbekendtgørelse nr. 1096 af 16. november 2005 med senere ændringer.

Depot

I en livsforsikringsvirksomhed betegnelse for det samlede beløb, som pensionskunden har indbetalt med *tillæg* af senere tilskrevne renter (hvad enten renten er garanteret eller ikke) og *fradrag* for administrationsomkostninger og udgifter til *risikodækninger* (s.d.). *Depotoversigten* ligner umiddelbart en kontoudskrift fra et pengeinstitut men tjener en helt anden funktion. I en livsforsikringsvirksomhed har pensionskunden ret til den *ydelse*, der er aftalt, og som der er betalt for. En kunde med en lønkonto i et pengeinstitut har derimod ret til sit *indestående* med påløbne renter og fradrag af gebyrer. Herudover svarer værdien af en lønkonto i et pengeinstitut altid til den indbetalte løn med tilskrevne renter. Værdien af kundens depot i en livsforsikringsvirksomhed svinger derimod både op og ned afhængigt af den aktuelle diskonteringsrente (*gennemsnitsrenteprodukter*) eller markedsværdien af de underliggende aktiver, som de indbetalte pensionsbidrag er blevet investeret i (*markedsrenteprodukter*).

Markedsværdien (s.d.) af et depot er et øjebliksbillede og kan derfor i almindelighed ikke læses som en garanti for, at kunden vil få pensionsydelser svarende til det nomi-

nelle beløb i depotet. Når livsforsikringsvirksomheden aflægger regnskab, bogføres summen af pensionskundernes depoter som de såkaldt *retrospektive hensættelser* (s.d.), hvor de omregnes til markedsværdi ved anvendelse af *diskonteringsrentekurven* (s.d.).

Depotrente

Se [kontorente](#).

Depotsikring

Kaldes også *kontosikring*, *reservesikring* eller *opsparingsgaranti*. Betegnelse for en forsikringsydelse, der sikrer udbetaling af den opsparede kapital til de efterladte ved forsikringstagerens død. Teknisk set er der tale om en *dødsfaldssum* (også kaldet overlevelsessum), der løbende reguleres, så den har samme størrelse som det opsparede depot. Det fremgår af de konkrete forsikringsbetingelser, om der foreligger en sådan dækning.

Direkte forsikring

En forsikringsaftale, der er indgået mellem en forsikringstager og en forsikringsvirksomhed, hvorved forsikringsvirksomheden selv påtager sig den forsikringsmæssige risiko over for forsikringstageren. Indirekte forsikring (også kaldet modtagen genforsikring) er derimod den aktivitet, som en forsikringsvirksomhed udøver, når den mod præmiebetaling dækker andre forsikringsvirksomheders risici.

Diskonteringsrente

At "diskontere" vil sige at værdiansætte de gældsposter, man skal betale i fremtiden, efter nutidsværdier. En sådan værdiansættelse beror på, hvordan nutidsbeløbet vil blive forrentet frem til det fremtidige forfaldstidspunkt. Den tilbagediskonterede værdi af en fremtidig gæld kan beregnes som det beløb, der forrentet med diskonteringsrentesatsen skal til for at opfylde forpligtelsen til sin tid. Skal man betale 105 kr. om et år, er den tilbagediskonterede nutidsværdi af forpligtelsen 100 kr. ved en rente på 5 %. Diskonteringens størrelse beror derfor på den diskonteringsrente, der indgår i beregningen. Hensættelserne i en livsforsikringsvirksomheds regnskab for gennemsnitsrenteprodukter beregnes på baggrund af en af

Finanstilsynet offentliggjort diskonteringsrente, den såkaldte *diskonteringsrentekurve*, s.d.

Diskonteringsrentekurven

En matematisk formel, der anvendes til at værdiansætte nutidsværdien af de pensionsløfter om en garanteret minimumsforrentning (grundlagsrente) og bonusret, som en livsforsikringsvirksomhed har givet sine pensionskunder, se om dette princip *diskonteringsrente*. Diskonteringsrentekurven opgøres løbende efter det aktuelle markedsrenteniveau og offentliggøres på alle hverdage af Finanstilsynet. Det er dermed den nutidige markedsrente, der via diskonteringsrenten bestemmer, hvor mange penge en livsforsikringsvirksomhed aktuelt skal hensætte i sit regnskab, for at virksomheden f.eks. om 15-20 år kan opfylde sine pensionsløfter. Hvis f.eks. markedsrenten og derved diskonteringsrentekurven falder, vil værdien af de garanterede ydelser stige, idet markedsværdien af en garanti om en minimumsforrentning bliver mere værd (og dermed dyrere for livsforsikringsvirksomheden), jo mindre markedsrenten er. Til gengæld vil markedsværdien af det individuelle *bonuspotentiale* (s.d.) falde tilsvarende ved et rentefald, da muligheden for et merafkast i forhold til de garanterede ydelser forringes.

At der er tale om en "kurve" angiver, at renten ændrer sig i takt med pensionsforpligtelsernes restløbetid. Anvendelsen af forskellige renter for forskellige løbetider giver en mere præcis opgørelse af pensionsforpligtelserne end anvendelsen af en ikke-tidsafhængig rente til opgørelse af en livsforsikringsvirksomheds hensættelser.

Driftsherretillæg

Også kaldet risikoforrentning. Ifølge § 6, stk. 3, i kontributionsbekendtgørelsen forudsættes pensionskunder med et gennemsnitsrenteprodukt at betale et beløb til egenkapitalen, der afspejler den risiko, som egenkapitalen påtager sig for at opfylde kundernes løfter (dvs. risikoen for, at der opstår et underskud for egenkapitalen på de indgåede livsforsikringsaftaler).

Har egenkapitalen som følge af et for lavt realiseret resultat ikke fået tilskrevet

den forrentning, som den er berettiget til (mens pensionskunderne har fået tilskrevet det minimumsafkast, som de er blevet garanteret), vil egenkapitalens krav på denne forrentning kunne regnskabsføres på en såkaldt *skyggekonto*. Denne skyggekonto er udtryk for egenkapitalens krav på fremtidige positive realiserede resultater, jf. § 6, stk. 6, 7 og 9 i kontributionsbekendtgørelsen, § 111 i regnskabsbekendtgørelsen og Finanstilsynets vejledning af 17. december 2004 om markedsdisciplin og anmeldelse af regler for egenkapitalens andel af det realiserede resultat i livsforsikringselskaber og tværgående pensionskasser.

DSP

[Den Sociale Pensionsfond](#) (s.d.).

Dækning

Forsikringsvirksomhedens pligt til at udbetale forsikringsydelse til den forsikrede i medfør af en forsikringsaftale. Omfanget af denne pligt afgrænses efter typer af udbetalinger. Typiske dækninger er aldersdækning (se *alderspension*), *dødsfaldsdækning* (s.d.), *invalidedækning* (s.d.), *efterladtedækning* (s.d.) og *børnepension* (s.d.). Se også [kollektiv dækning](#).

Dækningsspænd

En betegnelse for grænserne for den valgfrihed inden for bestemte dækninger, der eksisterer i obligatoriske pensionsordninger (f.eks. om den sikrede ønsker en invalidedækning på 40 %, 50 % eller 60 % af sin løn).

Dødelighedsarv

De økonomiske midler, der frigives til en forsikringsbestand fra depoterne hos de pensionskunder, der dør, uden at deres efterladte kan kræve udbetaling af det fulde depot. Hvis kunden dør tidligere end gennemsnitligt, frigives der midler, der anvendes til at finansiere pensionsydelse til de kunder, der lever længere end gennemsnittet. Usikkerheden om dødelighedsarvens størrelse indebærer et væsentligt forsikringselement i livsforsikringsordninger.

Dødsboskifteloven

Lov nr. 383 af 22. maj 1996 om skifte af dødsboer, med senere ændringer.

Dødsfaldsdækning

Betegnelse for en dækning, der med hjemmel i forsikringsbetingelserne udløser en *sumudbetaling* (dødsfaldssum) eller en *løbende udbetaling* (s.d.) til den eller de begunstigede ved forsikringstagerens død.

Dødsfaldssum

Også kaldet overlevelsessum. Betegnelse for dækning, der ifølge forsikringsbetingelserne udbetales ved forsikringstagerens død til den eller de begunstigede. Se også [dødsfaldsdækning](#).

E

Efterladtedækning

Også kaldet *efterladteydelse*. Forsikringsmæssig dækning, der sikrer de efterladte efter den forsikredes død, f.eks. børn, ægtefælle eller samlever. Kendes også som *ægtefællepension* (s.d.), *samleverpension* (se *samlever*) eller *børnepension* (s.d.).

Efterløn

En særlig ydelse, der kan udbetales til medlemmer af arbejdsløsheds-kasser, som er fyldt 60 år, og som har foretaget indbetalinger til deres a-kasse senest ved det 30. år. Reglerne findes i kapitel 11a i lov om arbejdsløshedsforsikring, jf. lovbekendtgørelse nr. 642 af 22. juni 2012. Som følge af den såkaldte *tilbagetækningsreform* (s.d.) hæves disse alderstrin med et halvt år om året fra 2014 til 2017, således at efterlønsalderen i 2017 vil være 62 år og i 2023 64 år, jf. lovens § 74, stk. 2. Efterlønnen blev indført i 1979 for at få ældre arbejdstagere til at forlade arbejdsmarkedet for at give plads for yngre og dermed reducere den (også) daværende høje ungdomsarbejdsløshed.

Egenkapital

Den del af et pensionsinstituts formue, der tilkommer dets ejere. Når et livsforsikringsaktieselskab stiftes, modsvares egenkapitalen

dets aktiekapital. I en tværgående pensionskasse er egenkapitalen udtryk for den værdi, som medlemmernes fælles ejerskab repræsenterer. I den løbende regnskabsaflæggelse fremkommer egenkapitalen som summen af det oprindelige ejerindskud i virksomheden og akkumulerede overskud.

FIL § 126 opstiller et mindstekrav til størrelsen af en livsforsikringsvirksomheds basiskapital, som egenkapitalen udgør en væsentlig del af. Bestemmelsen pålægger bestyrelse og direktion at sikre, at virksomheden har en tilstrækkelig basiskapital og råder over interne procedurer til risikoomåling og risikostyring til løbende vurdering og opretholdelse af en basiskapital af en størrelse, type og fordeling, som er passende til at dække virksomhedens risici.

En livsforsikringsvirksomhed skal hvert kvartal indberette tre *solvensopgørelser* (solvens 1-kapitalkravet, trafiklys og individuelt solvensbehov) samt størrelsen af sin *basiskapital* til Finanstilsynet, der dermed kan kontrollere virksomhedens økonomiske styrke.

Egenpension

En fællesbetegnelse for pensionsydelser, der tilfalder den forsikrede selv, f.eks. *alderspension* (s.d.) og *invaliderente* (s.d.), i modsætning til ydelser, der tilfalder andre, f.eks. ægtefælle, børn, nærmeste pårørende eller særligt indsatte begunstigede. Begrebet anvendes bl.a. i talrige vilkår for pensionsordninger samt i tjenestemandspensionsloven.

Egoistpension

Populært udtryk for en pensionsordning, der i kraft af forsikringstagerens individuelle pensionsplanlægning er tilrettelagt således, at der sker størst mulige udbetalinger til forsikringstageren selv på bekostning af mulige udbetalinger til andre sikrede (børn, efterlevende ægtefælle, samlevende etc.).

Ejendomsret

Om pensionsordning: Betegnelse for retten til at råde retligt over pensionsordningen, dvs. udøve de beføjelser, der tilkommer ejeren efter den indgåede aftale. Den væsentligste af disse ejerbeføjelser er retten til at oppebære pensionsydelse, så længe den sikrede er i live. Ejeren kan også have ret til

at *tilbagekøbe* (s.d.) pensionsordningen og indsætte klausuler om *begunstigelse* (s.d.). For at opnå de skattemæssige fordele ved arbejdsmarkedspensionsordninger skal den sikrede være "ejer" af pensionsordningen. Pensionsbeskatningslovens § 17 opstiller dog nogle modifikationer til denne regel, bl.a. om retten til at råde over bonus.

Ejer

Se *ejendomsret*.

Engangsbeløb

Se *sumydelse*.

Enkepension

Juridisk betegnelse for den pensionsret, der tilkom ægtefæller i henhold til den enkepensionslov, der blev ophævet ved lov nr. nr. 484 af 6. juli 2006 om bevarelse af ret til ægtefællepension ved separation og skilsmisse. Se nu *ægtefællepension*.

Erhvervsevne

Evnen til at tjene penge ved lønnet arbejde. For at opnå helbredsbedingede ydelser (invaliddepension, bidrags-/præmiefritagelse og invalidesum) på en pensionsordning er det almindeligvis aftalt, at den forsikredes erhvervsevne skal være nedsat med enten 1/2 eller 2/3. De fleste livsforsikringsvirksomheder har fastholdt erhvervsevnetabskriteriet efter indførelsen af arbejdssevnekriteriet ved førtidspensionsreformen den 1. januar 2003. Det er omtvistet, om erhvervsevnen tager udgangspunkt i en helbredsbedinget, en økonomisk vurdering eller begge dele. Se også *arbejdsevne*.

Erhvervsudygtighedsbeløb

En social ydelse, som personer med ret til højeste førtidspension tidligere kunne opnå. Ydelsen blev afskaffet som led i den førtidspensionsreform, der trådte i kraft i 2003.

ET

Erhvervsjuridisk Tidsskrift.

Etiske investeringer

En livsforsikringsvirksomhed skal i henhold til FIL § 158 søge at investere sine midler med henblik på at opnå det *bedst mulige*

afkast under hensyntagen til risikoen herved, så der er betryggende sikkerhed for, at virksomheden til enhver tid kan opfylde sine forpligtelser. Dette udelukker dog ikke såkaldt etiske investeringer, jf. herved Finansstilsynets redegørelse af 9. oktober 1997 om pensionskassers og livsforsikringssekskabers investeringsstrategi, herunder etiske investeringer og skrivelse af 7. juli 2000 om forsikringssekskabers og tværgående pensionskassers kapitalanbringelser.

Mange livsforsikringsvirksomheder har derfor valgt at placere deres investeringer i virksomheder, der overholder visse krav, som der formodes at bestå almindelig etisk enighed om, herunder i relation til miljøbevidsthed, brug af børnearbejde, ligestilling mellem køn og etniske grupper og organisationsret. Et eksempel herpå er den "Erklæring om etik og miljø", der er afgivet af Sampension. I FN-regi er udarbejdet et sæt "Principles for Responsible Investments", se <http://www.unpri.org/>, som flere danske livsforsikringsvirksomheder har tilsluttet sig.

F

Faginvalditet

I nogle pensionsordninger er retten til invalideydelser alene betinget af erhvervsevnenedsættelse inden for det område, som den sikrede er beskæftiget med. Denne særlige form for invaliditet betegnes ofte som faginvalditet. I sådanne ordninger vil det afgørende være, at sikrede ikke er i stand til at udføre arbejde af den art, som normalt udføres inden for faget. I JØP's pensionsordning vil en jurist f.eks. være faginvald, hvis han ikke længere kan udføre arbejde som jurist.

Faginvalditet betegnes også den "fagspecifikke erhvervsevne". Medmindre andet fremgår af forsikringsbetingelserne, vil en livsforsikringsvirksomhed normalt vurdere den forsikredes *fagspecifikke* erhvervsevne i en tidsbegrænset periode på 18 måneder. Herefter vurderes den forsikredes *generelle* erhvervsevne. Der eksisterer særlige pensionsordninger for bl.a. tandlæger, hvor alene

den fagspecifikke erhvervsevne skal vurderes. Vurderingen af faginvalditet er læmpeligere end vurderingen af den generelle erhvervsevne. Hvis forsikringen kun dækker varigt erhvervsevnetab, antages det, at den forsikredes generelle erhvervsevne skal vurderes.

FAL

Almindelig anvendt forkortelse for *forsikringsaftaleloven* (s.d.).

FAOS

Forskningscenter for Arbejdsmarkeds- og Organisationscenter. Videnskabeligt center, der er hjemmehørende ved Københavns Universitets Sociologiske Institut. Centret blev etableret den 1. januar 1999, men har fungeret som forskningsgruppe siden 1990. Det har specialiseret sig i studiet af arbejdsmarkedsforhold i dansk, nordisk og europæisk sammenhæng. Se <http://www.faos.dk/>.

Fareklasse

En klassificering (dvs. opdeling) af forskellige typer af forsikringskunder på baggrund af deres erhvervsmæssige beskæftigelse. Opdelingen påvirker præmiens størrelse. Den enkelte forsikringsvirksomhed vil indplacere den enkelte forsikringskunde i en fareklasse afhængig af den forsikredes beskæftigelse. Fareklasse 1 (kontorpersonale) har f.eks. den mindste forsikringsmæssige risiko og derfor også billigste præmie. Stilladsarbejdere tilhører den dyreste fareklasse.

FG

Se *Forenede Gruppeliv*.

FIL

Almindelig anvendt forkortelse for lov om finansiel virksomhed. Loven er senest bekendtgjort ved lov bekendtgørelse nr. 705 af 25. juni 2012. Den særprægede forkortelse, der ikke umiddelbart korresponderer med bogstavernes forekomst i ordet, er indarbejdet for at undgå sammenblanding med en anden lovforkortelse, nemlig den nu ophævede *LFV*, lov om forsikringsvirksomhed.

Finansielle markeder

Markeder, hvor der handles med værdipapirer som f.eks. aktier, obligationer og investeringsforeningsbeviser.

Finansielt produkt

Se *produkt* (finansielt)

Firmapension

Pensionsordning, som en enkelt arbejdsgiver med bistand af en livsforsikringsvirksomhed som pensionsleverandør tilvejebringer for sine ansatte, se [firmapensionsaftale](#).

Firmapensionsaftale

Aftale indgået mellem en livsforsikringsvirksomhed og en arbejdsgivervirksomhed om, at livsforsikringsvirksomheden skal etablere og administrere en *firmapensionsordning* (s.d.) for de medarbejdere, der i medfør af deres ansættelsesaftaler eller en eventuel virksomhedsoverenskomst skal være omfattet af ordningen.

En firmapensionsaftale har samme aftaleretlige virkning som den pensionstilslutningsaftale, hvorved parterne i en kollektiv overenskomst overlader det til en livsforsikringsvirksomhed at være pensionsleverandør over for de medarbejdere, der er omfattet af overenskomsten. Firmapensionsaftalen sætter rammerne for den enkelte arbejdstagers ret til pension mv. Firmapensionsaftalen må nødvendigvis være i harmoni med den individuelle ansættelsesaftale mellem arbejdsgiveren og medarbejderne og med vilkårene i en eventuel virksomhedsoverenskomst. Derimod vil den nærmere udmøntning af firmapensionsordningen i højere grad være overladt til arbejdsgiveren og pensionsleverandøren, så længe de dispositioner, der indgås i dette retsforhold, ikke kommer i strid med ansættelsesaftalen eller virksomhedsoverenskomsten.

Firmapensionskasse

Se også [tværgående pensionskasse](#) og [pensionskasse](#). En sammenslutning (pensionskasse), der har til formål på grundlag af et løfte om pension at sikre de ansatte pension i forbindelse med ansættelse i en virksomhed (herunder et koncessioneret selskab), eller ved ansættelse i sådanne virksomheder

inden for samme koncern, se firmapensionskasselovens § 2, stk. 1. Kassen skal have mindst 50 medlemmer, jf. lovens § 7, stk. 1.

Firmapensionskasserne administrerer primært [tilsagnsordninger](#) (s.d.). Størrelsen af pensionen afhænger altså af den sikredes slutløn. Man bygger i vid udstrækning på de regler, der gælder for statens tjenestemænd, men med fradrag for udbetalte offentlige pensioner, se *samordningsfradrag*. Der findes dog også tarifmæssigt opbyggede firmapensionskasser, se *Steen Johansen: Arbejdsmarkedspension – historie, status, problemer* (1996), s. 84 f. Ydelserne er kollektive og normalt afgrænset til alders- og invalidepension, ægtefælle- og børnepension.

Systemet med firmapensionskasser var tidligere langt mere udbredt i Danmark, men udviklingen med bl.a. større mobilitet på arbejdsmarkedet og derved flere hyppige stillingsskift samt stordriftsfordele har bevirket, at der gennem mange år er sket en hastig afvikling af firmapensionskasserne i form af bl.a. overdragelse af kassernes aktiver og passiver, herunder pensionstilsagn, til livsforsikringsaktieselskaber. Herudover er de fleste af de eksisterende firmapensionskasser i dag under afvikling, dvs. at de ikke længere optager nye medlemmer. Den største firmapensionskasse i Danmark er TDC Pensionskasse.

Firmapensionskasser er omfattet af firmapensionskasseloven med tilhørende bekendtgørelser, der i vidt omfang svarer til reglerne i FIL. En firmapensionskasse har karakter af en forening med de sikrede lønmodtagere (og deres efterladte ægtefæller) som medlemmer, jf. lovens § 3. Bestemmelsen afgrænser medlemskredsen til (1) personer, der er ansat i den eller de virksomheder, som pensionskassen er tilknyttet, og som har fået løfte om pension, (2) tidligere ansatte, der modtager pension fra pensionskassen, (3) personer, der modtager ægtefællepension efter en tidligere ansats død, og (4) personer, der tidligere har været ansat i virksomheden, og som i henhold til bestemmelser i pensionskassens vedtægter har bevaret retten til pension uanset ansættelsesforholdets ophør. Vedtægterne kan begrænse de under (4) nævnte personers medlemsrettigheder. Det er et grundlæggende

de krav ifølge loven, at firmapensionskassen skal have en adskilt økonomi i forhold til arbejdsgivervirksomheden (kaldet sponsorvirksomheden).

Firmapensionskasser skal som andre pensionsinstitutter have *koncession* (s.d.) fra Finanstilsynet, jf. lovens § 10. Derudover fastslår loven en række krav til pensionskassen, herunder dens vedtægter, pensionsregulativer, ledelsesforhold og økonomi.

Firmapensionskasseloven

Lov om tilsyn med firmapensionskasser, jf. lovbekendtgørelse nr. 1561 af 19. december 2007 med senere ændringer. Loven etablerer i § 1 det væsentlige princip, at ethvert løfte om pension (pensionstilsagn) i forbindelse med et ansættelsesforhold skal *afdækkes*, enten i et forsikringsselskab eller en pensionskasse, der i henhold til FIL må udøve forsikringsvirksomhed, eller i en pensionskasse, der har tilladelse i henhold til firmapensionskasseloven. Det er de sidstnævnte pensionskasser (se også [firmapensionskasse](#)), der er omfattet af loven. For disse pensionskasser giver loven en række regler, der dels omhandler det offentlige tilsyn med disse kasser, dels regulerer beslutningsmagten i kasserne. For så vidt angår tilsynsreglerne træder loven i stedet for [FIL](#) (s.d.).

Den pligt, der følger af firmapensionskasseloven til at afdække arbejdsgivers pensionstilsagn, er ikke udtryk for en generel regulering selv i sammenlignelige retssystemer. Mange lande har ikke en sådan forpligtelse. Sammenbruddet i det amerikanske energiselskab *Enron* i 2001 efterlod f.eks. hovedparten af selskabets medarbejdere uden opfyldte pensionstilsagn.

Pensionskassedirektivet (s.d.) fastslår, hvilke krav der kan stilles til sådanne kasser i EU og inden for EØS-området. Det danske krav om afdækning af pensionstilsagn er derimod ikke EU-retligt. I UK har man først i 2004 fået en "Pensions Act", se http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2004/uk-pga_20040035_en_1.htm, der bl.a. etablerer en garantiordning for lønmodtagere, der lider tab, fordi deres arbejdsgivere ikke kan opfylde afgivne pensionstilsagn.

Firmapensionsordning

Pensionsordning, der involverer en enkelt arbejdsgiver, typisk en virksomhed eller en gruppe af virksomheder inden for samme koncern. Firmapensionsordninger har i vidt omfang samme dækninger som de tværgående pensionsordninger. De anvendes især for funktionærgrupper og kan være baseret på enten virksomhedsoverenskomster eller individuelle ansættelsesaftaler.

Hovedparten af firmapensionsordningerne indgås ved *firmapensionsaftaler* (s.d.) med livsforsikringsaktieselskaber. De *virksomhedsoverenskomstbaserede* firmapensionsordninger og firmapensionsordninger, der baseres på *individuelle ansættelsesaftaler*, er arbejdsgiveradministrerede. Heroverfor står de *frivillige individuelle pensionsordninger*, der ikke er arbejdsgiveradministrerede, idet arbejdsgiveren alene sørger for at indbetale pensionsbidragene til en livsforsikringsvirksomhed eller et pengeinstitut valgt af den ansatte. Forskellen beror på det aftaleforhold, der består mellem arbejdsgiveren, den ansatte og pensionsleverandøren. De to førstnævnte pensionsordninger vil almindeligvis være obligatoriske, medens den sidstnævnte vil være frivillig for den ansatte.

De *frivillige individuelle pensionsordninger*, hvor arbejdsgiveren indbetaler pensionsbidragene, er i bund og grund private og individuelle, dvs. hørende til *søjle 3*. Den ansatte betaler hele bidraget selv ud af sin løn og beslutter selv, hvor meget der skal betales, og hvordan pensionsordningen i det hele taget ydelsesmæssigt skal sammensættes. Forskellen mellem disse og andre pensionsordninger i *søjle 3* består i, at arbejdsgiveren sørger for indbetaling af pensionsbidragene til ordningen. Skattemæssigt er sådanne pensionsordninger helt ligestillet med andre ordninger.

Fleksjob

Ansættelsesforhold, hvortil der ydes løntilskud fra det offentlige. Efter reglerne i kapitel 13 i lov om en aktiv beskæftigelsesindsats (jf. lovbekendtgørelse nr. 706 af 28. juni 2012) har personer under folkepensionsalderen med varige begrænsninger i arbejdsevnen, jf. lovens § 2, nr. 7, siden 1. januar 1998 haft mulighed for 1) ansættelse

hos private eller offentlige arbejdsgivere i fleksjob efter § 70 eller 2) støtte til at fastholde beskæftigelsen i egen virksomhed.

Jobcentret giver tilbud om fleksjob til personer, som ikke modtager førtidspension efter lov om social pension eller lov om højeste, mellemste, forhøjet almindelig og almindelig førtidspension m.v., og som ikke kan opnå eller fastholde beskæftigelse på normale vilkår på arbejdsmarkedet, jf. lovens § 70, stk. 1. Fleksjob kan først tilbydes, når alle relevante tilbud efter loven samt andre foranstaltninger, herunder eventuelt forsøg på omplacering på arbejdspladsen, har været afprøvet for at bringe eller fastholde den pågældende i ordinær beskæftigelse. Det gælder dog ikke, hvor det er åbenbart formålsløst at gennemføre de nævnte foranstaltninger forud for visitationen, jf. lovens § 70, stk. 2.

Ordnningen har til formål at fastholde så mange personer som muligt på arbejdsmarkedet – også personer, der pga. sygdom, handicap eller andre særlige forhold ellers ville være vanskelige at indplacere. Tilskuddet beregnes ifølge lovens §§ 71 og 72 med udgangspunkt i den overenskomstmæssige timeløn for personer på det pågældende beskæftigelsesområde.

Fleksydelse

Offentligretlig forsørgelsesordning, der i stil med efterlønnen og den nu ophævede *seniorydelse* giver personer, der er visiteret til et fleksjob, mulighed for at modtage en økonomisk ydelse med henblik på at trække sig tilbage fra arbejdsmarkedet, indtil folkepensionsalderen nås.

Flexicurity

Ofte anvendt betegnelse for det system til social sikring, der er indført i de nordiske lande, herunder Danmark. Den grundlæggende idé er, at sikkerhed og fleksibilitet ikke er modsætninger på arbejdsmarkedet. Hvor mange andre lande i et vist omfang forbyder arbejdsgivere at opsiges ansatte, selv om det er sagligt og økonomisk nødvendigt, har danske arbejdsgivere en relativt fri adgang hertil, idet systemet tilbyder en flerhed af sikringsordninger i forskellige lag, spændende fra arbejdsløshedsunderstøttelse

og til social bistand mv. Man taler om en “gylden trekant”, der involverer tre elementer: En fleksibel arbejdsstyrke, en relativt høj arbejdsløshedsunderstøttelse og en aktiv arbejdsmarkedspolitik, hvor der tages aktive skridt til at få ledige i arbejde igen.

Selve udtrykket “flexicurity” blev først introduceret af den hollandske arbejds- og socialminister *Ad Melkert* i midten af 1990’erne, se hertil *Henning Jørgensen & Per Kongshøj Madsen* i *Flexicurity and Beyond* (2007), s. 9 ff. Senere har det været anvendt i utallige sammenhænge i resten af verden. Den danske system med såkaldt *flexicurity* (s.d.) er udviklet i konsekvens af “den danske model” (s.d.), der er gældende på det danske arbejdsmarked.

Folkepension

Pensionsloven (lov om social pension) sikrer alle borgere med en vis nærmere fastsat tæt tilknytning til Danmark en livsvarig aldersydelse i forbindelse med pensionering. Folkepensionen er dermed et af de mest centrale elementer i den danske velfærdsordning. Man er berettiget til folkepension, selv om man ingen indbetaling har foretaget, herunder betalt skat til den danske stat, fordi ordningen bygger på et forsørgelsesprincip. Folkepensionen er skattefinansieret efter et “*pay-as-you-go*”-princip, dvs. med beløb, der ikke står i forhold til, hvor meget den enkelte person gennem sit arbejdsliv har betalt i skat. Statskassen afholder løbende udgifterne til folkepension over statsbudgettet.

For at være berettiget til folkepension skal modtageren have nået folkepensionsalderen. Er man født før den 1. januar 1954, er folkepensionsalderen 65 år, mens den for personer født efter den 30. juni 1955 er 67 år.

Folkepensionen er som udgangspunkt betinget af dansk statsborgerskab og fast bopæl i Danmark. En fuld folkepension forudsætter fast bopæl i Danmark i 40 år mellem det 15. og 65. år. Derimod stiller loven – modsat mange udenlandske ordninger – ikke krav om en vis erhvervsaktivitet.

Folkepensionen sikrer kun den enkelte borger et helt basalt forsørgelsesniveau. Den fælles grundydelse er uafhængig af modtagerens indkomst- og formueforhold. Perso-

ner med lav indkomst har dog mulighed for tillægsydelse. Hverken grundydelsen alene eller grundydelsen med eventuelle tillægsydelse vil kunne sikre ret mange danske lønmodtagere et indkomstniveau i pensionsalderen, der kan matche indkomstniveauet i den erhvervsaktive periode.

Folkepensionen indgår derfor i stigende grad i et nært samspil med anden alderdomssikring, herunder kollektive pensionsordninger i arbejdsmarkedsregi. Hovedsigtet med de kollektive pensionsordninger er at sikre den enkelte lønmodtager en bedre sammenhæng mellem pensionsydelse og tidligere indkomstniveau samt en mere glidende overgang fra erhvervsaktiv til pensionist.

Fonde

I pensionsretlig sammenhæng betegnelsen for en pulje af enkeltinvesteringer, som pensionskundernes indbetalinger kan investeres i, hvorved der kan ske en risikospredning. Anvendes bl.a. i *unit link-produkter* (s.d.). Se også *kapitalfond*.

Forca A/S

Et administrationselskab stiftet den 1. september 2006 af *PKA A/S* (se *PKA-samarbejdet*), som i dag ejer selskabet sammen med Pædagogernes Pensionskasse og Lærernes Pension. Forca leverer en række serviceopgaver for selvstændige pensionsvirksomheder, der med eget sekretariat bevarer beslutningskompetencen om produkter og ydelse til medlemmer og øvrige interessenter. Opgaverne omfatter bl.a. medlemservice, forsikringsteknik, fonds- og økonomistyring samt it-drift.

fordelingsmæssigt kontributionsprincip

Se [kontributionsprincip](#).

Forenede Gruppeliv

Også kaldet FG. Et samarbejde ("sam-eje") om gruppelivsforsikringer mellem Danica Pension, Nordea Liv & Pension, SEB Pension, Alm. Brand, Sampension og SkandiaLink, der hæfter solidarisk for FG's gruppelivsaftaler. Forsikringsdækningerne

gælder ved død, tab af erhvervssevne og visse kritiske sygdomme.

Foreningen af Firmapensionskasser

Nu opløst sammenslutning af danske *firma-pensionskasser* (s.d.). Fordi de typisk små pensionskasser ikke hører under finansielt tilsyn efter reglerne i FIL, har der ikke været et sådant interessefællesskab med resten af pensionssektoren, at det har været naturligt at optage dem i den store brancheforening *Forsikring & Pension* (s.d.). Foreningen spillede en aktiv rolle på forskellige områder, f.eks. som underskriver af de første aftaler, der henholdsvis sikrer mulighed for at overføre pensionsordninger i forbindelse med en forsikret persons overgang til anden ansættelse (se *jobskifteaftalen*) og mulighed for pensionsoverførelse ved virksomhedsomdannelser. Den seneste Jobskifteaftale er indgået i 2010, mens den seneste Virksomhedsomdannelsesaftale er indgået i 2011. Foreningen blev opløst i 2011.

Forhøjet pension

Ordning (dvs. del af aftalegrundlag) i en pensionsordning, hvorefter den sikrede kan opnå en større pensionsydelse i de første pensionsår mod til gengæld at oppebære en relativt mindre pensionsydelse senere.

Forlodsbonus

Den foreløbige bonusfordeling, som en livsforsikringsvirksomhed kan foretage forud for afslutningen af et investeringsår. Dermed kan der ske en beregning og fordeling til den enkelte pensionskunde gennem bonussatser fastsat forud for den periode, som de skal gælde for.

Formueret

Almen juridisk betegnelse for retsregler, der hviler på løfter, aftaler, skadegørende handlinger eller restitutionkrav (herunder berigelses- og tilbagesøgningskrav). Herved adskiller formueretten sig fra reglerne i den offentlige ret, hvor rettigheder og pligter som udgangspunkt udledes af en lovhjemmel skabt af en lovgiver. I en pensionsretlig sammenhæng har de formueretlige krav, der hviler på aftale, størst betydning. Selv om sådanne aftaler indgås med respekt for og i

lyset af de offentligretlige regler, der f.eks. findes i FIL og i forskrifter udstedt med hjemmel i denne lov, er og bliver de formueretlige: De skaber rettigheder og pligter vedrørende parternes formueforhold. Deres grundlag kan altid findes i parternes løfter og andre viljserklæringer. De kan bringes til ophør ved, at parterne indgår aftale herom. Og de kan miste deres gyldighed, hvis der er hjemmel hertil i de almindelige og særlige ugyldighedsregler, som retssystemet anerkender.

Forrentning

Se [rente](#).

Forsikrede

Ifølge FAL § 2, stk. 3, den person, som, hvis en *forsikringsydelse* (s.d.) kommer til udbetaling, har ret til den. I livsforsikring er forsikrede den person, på hvis liv og helbred forsikringen er etableret, og hvis liv, helbred, død og andre forsikringsbegivenheder bestemmer, om der skal ske udbetaling. Inden for livsforsikring kan forsikringsbegivenheden enten udløse betaling af en forsikringssum (se [sumforsikring](#)) eller af en *løbende udbetaling* (s.d.).

Forsikring

En aftale om forsikring går ud på, at den ene part (kaldet forsikringsvirksomheden, forsikringsselskabet eller forsikreren) påtager sig en *kalkulerbar* økonomisk risiko for en uvis begivenheds indtræden mod betaling af en præmie, der kan beregnes statistisk, og som betales af den anden part (kaldet den forsikrede eller blot den sikrede). Retsystematisk tilhører forsikringsaftaler de såkaldte hasardkontrakter, hvor det beror på den uvisse begivenhed, om aftalen bliver til fordel for den ene eller den anden part.

FAL indeholder udfyldende og i visse tilfælde præceptive regler om forsikringsaftaler indgået med forsikringsselskaber, gensidige forsikringsselskaber og andre virksomheder, der driver forsikringsvirksomhed. Dernæst indeholder FIL en række regler, der skal iagttages af virksomheder, der indgår aftaler om forsikring. Bl.a. skal sådanne virksomheder som hovedregel have tilladelse (ofte

kaldet *koncession*, s.d.) fra Finanstilsynet, se FIL § 11.

Aftaler om forsikring kan inddeles efter forskellige kriterier. Ser man på den forsikringsydelse, der kommer til udbetaling, kan man sondre mellem [sumforsikring](#) (s.d., hvor forsikringsydelsen opgøres uafhængigt af et lidt tab) og [skadesforsikring](#) (s.d., hvor forsikringsydelsen dækker et lidt tab helt eller delvis). Når det gælder de forsikringsbegivenheder, der udløser forsikringen, er det almindeligt at udskille *livsforsikring* (s.d.) for sig. Her er forsikringsbegivenheden knyttet til den sikredes liv og død. Livsforsikringer tegnes almindeligvis altid som *summaforsikringer*.

Forsikringsaftale

En forsikringsaftale defineres almindeligvis som en aftale, hvorved en forsikringsvirksomhed (som "forsikrer" eller "forsikringsgiver") overtager den økonomiske risiko for en *kalkulerbar* uvis begivenheds indtræden mod et vederlag (præmie), der kan beregnes statistisk. Forsikringsaftaleretten er den del af aftaleretten, der beskæftiger sig med forsikringsvirksomheders og forsikringstageres rettigheder og pligter i medfør af forsikringsaftaler. Forsikring handler grundlæggende om at sprede (dele) en økonomisk risiko. Ved at indgå aftaler med en gruppe af sikrede i relation til en risiko, der kan karakteriseres og dermed kvantificeres, kan de enkeltes samlede bidrag til forsikringen (præmien) dække de skader, der indtræder, når risikoen (tilfældigvis) realiseres hos den enkelte.

Et væsentligt element i en forsikringsvirksomhed består i at *udregne* sandsynligheden for, at de forskellige forsikringsbegivenheder indtræder, at *opkræve* præmien, at *udbetale* forsikringsydelse og at *forstå* det administrative arbejde, der er nødvendigt i den forbindelse.

For at kunne forsikre en risiko må det være muligt på forhånd at beregne, hvor ofte den vil blive realiseret, og størrelsen af de tab, som realiseringen af risikoen vil medføre. Dette sker på matematisk grundlag, se [forsikringsmatematik](#). Dernæst må der være en meget begrænset sandsynlighed for, at *alle* de forsikrede risici bliver realiseret. Om-

fordelingen af penge i en forsikringsbestand skal endelig være *vilkårlig*, dvs. tilfældig (i aktuarmæssig terminologi *usystematisk* eller *stokastisk*) og ikke *strukturel*. Det må med andre ord ikke være givet på forhånd (det vil sige på tegningstidspunktet), at nogle pensionskunder betaler for nogle andre.

Forsikringsaftaleloven

Ofte forkortet FAL. Lov om forsikringsaftaler, jf. lovbekendtgørelse nr. 999 af 5. oktober 2006. Loven omfatter alle forsikringsaftaler, der er indgået af forsikringsaktieselskaber, gensidige forsikringsselskaber eller andre selskaber og institutioner, der driver forsikringsvirksomhed, jf. § 1, stk. 1. Den fastsætter en række udfyldende, og i et vist omfang ufravigelige (se f.eks. § 10) regler om forholdet mellem forsikringsselskab og forsikringstager. Foruden generelle regler om alle forsikringsaftaler indeholder den særregler om bestemte typer af skadesforsikringer, livsforsikringer, ulykkes- og sygeforsikringer.

En livsforsikringsaftale er en [forsikringsaftale](#) (s.d.), fordi den indeholder et forsikringselement, f.eks. i kraft af et vilkår om livsvarig livrente eller sumudbetaling ved død eller invaliditet. Dermed er en stor del af *arbejdsmarkedspensionsordningerne* omfattet af FAL. Dette er bl.a. lagt til grund i forarbejderne til den lovændring til FAL, der skete ved lov nr. 413 af 10. juni 1997 (FT 1996-97, tillæg A, sp. 3476), der indførte et forbud mod anvendelse af visse helbredsmaessige oplysninger ved tegning mv. af forsikringer og pensioner, jf. lovens § 3a.

Loven gælder ikke blot de livsforsikringer, som administreres af *forsikringsselskaber*, men også de, der administreres af de tværgående *pensionskasser*. De tværgående pensionskasser må således anses for at være "institutioner, der driver forsikringsvirksomhed". Tværgående pensionskasser er på linje hermed også reguleret af FIL på linje med anden livsforsikringsvirksomhed, jf. FIL § 5, stk. 1, nr. 1, litra e.

FAL indeholder ikke specifikke regler om arbejdsmarkedspension. Sådanne regler har endnu ikke vist sig nødvendige for at håndtere de aftaleretlige spørgsmål, som arbejdsmarkedspensionsordningerne giver

anledning til. Udgangspunktet er derfor, at FAL's almindelige regler anvendes på de forsikringsaftalemæssige spørgsmål, som opstår mellem en livsforsikringsvirksomhed og den enkelte lønmodtager, jf. betænkning 1423/2002 om forsikringsaftaleloven, s. 319 ff.

FAL gælder ikke for aftaler, hvorved en arbejdsgiver "tilsiger de i hans virksomhed beskæftigede personer pension" (dvs. for tilsagnsordninger), jf. § 1, stk. 2, nr. 6. De pensionsaftaler, som firmapensionskasseloven regulerer, er altså ikke direkte reguleret af forsikringsaftaleloven. Det antages dog, at visse af forsikringsaftalelovens bestemmelser kan anvendes analogt på forholdet mellem en firmapensionskasse og dens medlemmer, jf. betænkning 1096/1987 om revision af lov om tilsyn med pensionskasser, s. 31. Denne vurdering må dog være helt konkret med sigte på den enkelte bestemmelse.

FAL gælder, hvis ikke andet er aftalt, jf. lovens § 3. For at beskytte forsikringskunderne er flere af bestemmelserne i FAL dog præceptive. Dermed hviler reglerne om forsikringsaftaler på en grundlæggende forestilling om en ulige forhandlingsposition mellem forsikringsvirksomheden og forsikringstageren.

Forsikring & Pension

Brancheorganisation for danske forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser. I daglig tale kaldet F&P. F&P står bl.a. bag *jobskifteaftalen* (s.d.), som de fleste livsforsikringsvirksomheder har tilsluttet sig. Endvidere har F&P udsendt en række henstillinger inden for en række forsikringstyper, herunder også ulykkesforsikring og livsforsikring.

Se <http://www.forsikringogpension.dk/>.

Forsikringsbegivenhed

Den hændelse, der ifølge en *forsikringsaftale* (s.d.) giver den *forsikrede* (s.d.) ret til forsikringsydelsen. F.eks. vil forsikringstagers død udløse udbetaling af de *dækninger* (s.d.), der har død som forudsætning. I en aftale om en pensionsordning kan forsikringsbegivenheden således indtræde i forhold til samtlige dækninger, herunder aldersdækninger, invalidedækninger og dødsfaldsdækninger.

Forsikringsdepot

Se *depot*.

Forsikringsbestand

Summen af de rettigheder og forpligtelser, der udspringer af alle de forsikringsaftaler, som en forsikringsvirksomhed har indgået, og som danner grundlaget for forsikringsvirksomhedens regnskabsførelse. I det *tekniske grundlag* (s.d.) fastslås bl.a. de principper, der gælder for fordeling af omkostninger, afkast og forsikringsrisici inden for forsikringsbestanden, og for hvordan præmierne beregnes. En forsikringsbestand kan overdrages fra en livsforsikringsvirksomhed til en anden. Dette kan ske helt eller delvis, jf. FIL § 204. Som anført heri kræver en overdragelse Finanstilsynets tilladelse.

Forsikringsdækning

Se *dækning*.

Forsikringsbetingelser

De vilkår, der gælder i en aftale indgået mellem en forsikringstager og en forsikringsvirksomhed. Se også *pensionsregulativ*.

Forsikringsmatematik

Også kaldet aktuarvidenskab. Den disciplin inden for matematikken, der beskæftiger sig med udregning af sandsynligheder under forskellige forsikringsscenerier. Faget udbydes som universitetsfag bl.a. ved Københavns Universitet, se <http://www.science.ku.dk/uddannelser/bachelor/forsikringsmatematik/>. Se også *forsikringsvidenskab*.

Forsikringsmægler

En person eller virksomhed, der optræder i rollen som mellemlid mellem på den ene side en *forsikringsvirksomhed* og på den anden side en forsikringstager. I arbejdsmarkedspensionsordninger benyttes forsikringsmæglere ofte som rådgivere af den arbejdsgivervirksomhed, der skal tegne en pensionsordning for sine medarbejdere. En forsikringsmægler er i modsætning til en assurandør ikke tilknyttet en bestemt forsikringsvirksomhed.

Forsikringsmæssig hensættelse

Hensættelse (s.d.) i en forsikringsvirksomheds regnskab, der udtrykker den uforfaldne gæld, som udspringer af indgåede forsikringsaftaler. I livsforsikringsvirksomhed også kaldet pensionsmæssige hensættelser.

I gennemsnitsrenteprodukter består de forsikringsmæssige hensættelser bl.a. af værdien af pensionskundernes *individuelle depoter* og det *kollektive bonuspotentiale*, som er en fælles reserve for pensionskunderne. De individuelle depoter kaldes også for *livsforsikringshensættelser*. De kan opdeles i garanterede ydelser, bonuspotentiale på fripolicydelser og bonuspotentiale på fremtidige præmier.

Passivsiden i en livsforsikringsvirksomheds regnskab med gennemsnitsrenteprodukter kan i hovedtræk opstilles således:

- *Egenkapital*
- *Forsikringsmæssige hensættelser*
 - Kollektiv bonuspotentiale (kundernes fælles reserve)
 - Livsforsikringshensættelser (kundernes individuelle depoter)
 - Garanterede ydelser
 - Individuelt bonuspotentiale på fripolicydelser
 - Individuelt bonuspotentiale på fremtidige præmier

Forsikringsportefølje

Se *forsikringsbestand*.

Forsikringspræmie

Se *præmie*.

Forsikringselskab

Finansiell virksomhed (finansielt institut), der driver forsikringsvirksomhed. Efter terminologien i FIL omfatter betegnelsen både forsikringsaktieselskaber, gensidige forsikringselskaber og tværgående pensionskasser, jf. FIL § 5, stk. 1, nr. 1, litra e. Firmapensionskasser er omfattet af særlig lovgivning og betragtes ikke som forsikringselskaber.

Forsikringstager

Ifølge FAL § 2, stk. 2, den part, der har indgået forsikringsaftalen med forsikringselskabet (dvs. forsikringsvirksomheden). Det

er som udgangspunkt forsikringstageren, der har ret til at råde retligt over forsikringen. Forsikringstageren indgår forsikringsaftalen med forsikringsvirksomheden og kan foretage de ændringer, som han i henhold til aftalen har ret til, f.eks. at indsætte en begunstiget og at ændre dæknings sammensætningen. I *arbejdsmarkedspensionsordninger* (s.d.) er forsikringstageren derfor arbejdsgiveren eller de faglige organisationer. I arbejdsmarkedspensionsordninger kan de forsikrede foretage ændringer i begrænset omfang, herunder indsætte begunstigede.

Forsikringsteknisk grundlag

Se [teknisk grundlag](#).

Forsikringsvidenskab

Den disciplin, der beskæftiger sig med de (empiriske) statistiske data og de (matematiske) sandsynligheder, der indgår som grundlag for aftaler om forsikring. Disciplinen blev skabt i begyndelsen af 1800-tallet, da det lykkedes engelske forsikringsfolk at udregne sandsynligheder for befolkningens dødelighed, der gjorde det muligt at indgå aftaler om livsforsikring.

Forsikringsvirksomhed

Se [forsikring](#).

Forsikringsydelse

Den betaling, som et forsikrings selskab er forpligtet til at foretage, når en forsikringsbegivenhed er indtrådt og forsikringsaftalens betingelser for udbetaling er opfyldt. Se også [dækning](#).

Forsørgelse

Det at sørge for nogen, dvs. skaffe de forsyninger, der sikrer overlevelse eller opretholdelse af en god tilværelse. Ordet ligger til grund for ordet “forsorg”, der tidligere betegnede det offentlige ydelser til personer i nød. I dag sonderer man mellem [privat forsørgelse](#) (s.d.) og [offentlig forsørgelse](#) (s.d.).

Fortsættelsesforsikring

Også kaldet *selvbetalordning*. Hvis arbejdsgiverens indbetaling af pensionsbidrag i en firma- eller arbejdsmarkedspensionsordning falder helt eller delvis bort, kan den

forsikrede undertiden ved at tegne fortsættelsesforsikring opretholde sine dækninger uændret for egen regning. For at modvirke risikoen for spekulation er det ofte ikke muligt at indbetale mere til fortsættelsesforsikringen end det arbejdsgiverindbetalte pensionsbidrag. En eventuel bidragsforhøjelse vil i givet fald kræve afgivelse af helbredsoplysninger i større eller mindre omfang. Derudover vil mulighederne for at oprette en fortsættelsesforsikring være bestemt i de enkelte forsikringsvirksomheder. Nogle forsikringsvirksomheder tillader eksempelvis kun de forsikrede at opretholde gruppelevsfor sikringerne, således at dækningerne med *løbende udbetaling* (s.d.) overgår til *fripolice* (s.d.).

Fremskrivning

Se [pensionsfremskrivning](#).

Fripolice

Betegnelse for en livsforsikring, som der ikke længere indbetales præmie til, men som ikke desto mindre fortsat afgiver en dækning beregnet på baggrund af opsparens værdi. Fordi der ikke længere indbetales til forsikringen, vil dens ydelser normalt blive nedsat eller fastfrosset, idet de omberegnes i forhold til det præmiebeløb, der var indbetalt ved overgangen til fripolice (og ikke det forudsatte indbetalte præmiebeløb ved normal, løbende præmiebetaling). Ud over at pensionsydelse ned sættes, vil *risikodækningerne* (s.d.) normalt også ophøre med at gælde. De forsikringsmæssige dækninger vil dermed blive ringere – og efter omstændighederne væsentligt ringere – end ved en bidragsfri (også kaldet præmiefri) dækning.

Valget mellem en fripolice og en bidragsfri dækning kan derfor have stor økonomisk betydning for den forsikrede. Derfor har forsikringsvirksomheder pligt til at rådgive den enkelte forsikrede om konsekvenserne af valget og især konsekvenserne af at overgå til fripolice.

I arbejdsmarkedspensionsordninger betegnes en fripolice også som [hvilende medlemskab](#). Betingelserne for nogle arbejds markedspensionsselskaber (bl.a. Pen-Sam Liv) anvender herom udtrykket “præmiefri

forsikring” i stedet for “ hvilende medlemsskab”.

Funderet

At en pension er funderet betyder, at der i en livsforsikringsvirksomheds regnskab er hensat et beløb, der svarer til nutidsværdien af pensionen. Se også *beregningsrente, pensionskørsættelse og forsikringsmæssig kørsættelse*.

Fælleserklæringen af 8. december

1987

Erklæring afgivet af regeringen og arbejdsmarkedets parter (repræsenteret ved DA, LO, FTF og SALA) den 8. december 1987 på baggrund af de daværende alvorlige udsigter for dansk økonomi. Fælleserklæringen tilsigtede at forbedre konkurrenceevnen og forøge de private opsparinger med henblik på at opnå bedre beskæftigelse og nedbringe underskuddet på betalingsbalancen.

Ifølge erklæringen skulle de private opsparinger forøges ved at udbygge arbejdsmarkedspensionerne. Derudover skulle der ske en omlægning af arbejdsgivernes betaling af arbejdsmarkedsafgifter. Dette skulle medvirke til at forbedre konkurrenceevnen. Parterne var enige om, at disse omlægninger ikke ville medføre forstærkede pris- og lønstigninger.

Fælleskasse

Se [kollektivt bonuspotentiale](#).

Følsomhedsanalyse

Se *trafiklys*.

FØP-erklæring

Betegnelsen for en helbredserklæring, hvori en person, der ønsker at tegne en forsikring, skal oplyse, om han har søgt om førtidspension, har fået tilkendt førtidspension eller er blevet visiteret til fleksjob.

Førtidspension

Tidligere kaldet for invalidepension. Offentlig lovreguleret pensionsordning, der udbetales ved invaliditet. Ordningen sikrer borgerne et vist ydelsesmæssigt mindsteniveau. Det er en betingelse for at få tilkendt førtidspension, at personens arbejdsevne er *varigt nedsat*, og at nedsættelsen er af

et *sådan omfang*, at personen uanset mulighederne for støtte efter den sociale eller anden lovgivning, herunder beskæftigelse i fleksjob, ikke vil være i stand til at blive selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde. Førtidspension er således ikke betinget af samme klare objektive kriterium som folkepension (bestemt alder), men beror på en konkret vurdering af mere skønspregt karakter i hvert enkelt tilfælde. Reglerne om førtidspension giver derfor også anledning til langt flere administrative klagesager og retssager end reglerne om folkepension.

G

G82

Grundlaget af 1982. Almindelig anvendt betegnelse for det fælles beregningsgrundlag, der i 1982 blev udviklet af danske livs- og pensionsforsikringsvirksomheder som [teknisk grundlag](#) (s.d.). Før indførelsen af G82 foretog den enkelte livsforsikringsvirksomhed en nøje beskrivelse af den enkelte pensionsordnings dækning og den til produktet tilhørende bruttopræmie. I G82 ændredes dette, idet der i stedet opstilledes 47 *grundformer* inden for livsforsikring med forskellig virkemåde, afhængig af alder, køn, død eller invaliditet. Til hver af disse forskellige dækningsformer angav G82 metoder til præmieberegning, antagelse og principper for udbetaling mv. De forskellige grundformer kunne herefter kombineres fleksibelt i de enkelte livsforsikringsprodukter. I kraft af den godkendelsesordning, der dengang var gældende, blev G82 godkendt af Finanstilsynet i medfør af § 10, stk. 2, § 30 og § 31 i den dagældende lov om forsikringsvirksomhed. Godkendelsen blev således givet én gang for alle.

I de år, hvor G82 var almindeligt udbredt, indebar dette fælles tekniske beregningsgrundlag, at livsforsikringsvirksomhederne kunne begrænse deres indbyrdes konkurrence på risiko, minimumsforrentning og omkostninger. I stedet konkurrerede man i højere grad på den merforrentning ud over den aftalte minimumsforrentning (bonustilskrivning), som den enkelte livs-

forsikringsvirksomhed kunne præstere over for pensionskunderne.

G82 blev udviklet i 1970'erne, hvor forbrugerne begyndte at stille krav om gennemsigtighed og overskuelighed, der i takt med indførelsen af it overalt i forsikringsadministrationen førte til et stigende pres om lavere omkostninger. Grundlaget byggede derfor på denne tids erfaringer og statistikker mv. Da G82 tog sigte på alle typer af livsforsikringsvirksomheder, uanset hvilke typer af forsikrede de dækkede, var grundlaget i nogen grad præget af kompromistænkning.

I årene efter vedtagelsen af G82, blev det løbende holdt ved lige. I løbet af 1990'erne begyndte de enkelte livsforsikringsvirksomheder imidlertid at udvikle produkter uafhængigt af G82 eller som variationer over dette grundlag. Denne udvikling medførte, at G82 fra og med 1999 ikke længere blev ajourført med fælles regler. I konsekvens heraf begyndte livsforsikringsvirksomhederne at konkurrere på udformningen af deres tekniske grundlag. I dag anvendes G82 ikke længere i sin rene form ved etablering af nye pensionsordninger. I stedet anvendes egne (tilpassede) tekniske grundlag.

Garanteret produkt

Se *gennemsnitsrenteprodukt*.

Garanteret rente

Se [garanti](#), [rentegaranti](#), [ydelsesgaranti](#).

Garanterede ydelser

En pensionskundes rettigheder i en pensionsordning med gennemsnitsrenteprodukt kan som udgangspunkt opdeles i to elementer: Retten til *garanterede ydelser* og retten til *bonus* (s.d.). Sådanne rettigheder skal i en livsforsikringsvirksomheds regnskab værdiansættes efter markedsværdiprincipper, jf. §§ 65-68 i regnskabsbekendtgørelsen og det hertil hørende bilag 8. De garanterede ydelser er dermed udtryk for, hvad en pensionskunde som minimum er garanteret at kunne få i pension.

Begrebet "garanterede ydelser" eller "hensættelser til garanterede ydelser" er med indførelsen af pligten til aflæggelse af regnskaber til markedsværdi for både akti-

ver og passiver fra 1. januar 2003 først og fremmest blevet et *regnskabsmæssigt* begreb. Som sådant angiver begrebet det beløb, som en livsforsikringsvirksomhed har hensat i sit regnskab til brug for afvikling af de pensionsgarantier, der er afgivet af virksomheden til pensionskunderne. Markedsværdien af pensionsgarantierne opgøres med Finanstilsynets *diskonteringsrentekurve* (s.d.) samt med realistiske forudsætninger om dødeligheder (levetider), invaliditetshyppighed og omkostninger. Se *forsikringsmæssig hensættelse*. Den regnskabsmæssige forståelse knytter sig til den *formueretlige* forståelse af begrebet *løfte* (s.d.).

Garanti

Se også [afdækning](#) og [pensionsgaranti](#). Aftaleretligt forpligtende *løfte* (s.d.) om at udrede bestemte beløb (pensionsydelser) under bestemte betingelser. Livsforsikringsvirksomheder har tidligere i vidt omfang "garanteret" deres kunder en bestemt pensionsydelse baseret på en minimumsforrentning af de af kunden betalte pensionsbidrag gennem livsforsikringsaftalens løbetid. Som følge af det faldende renteniveau i samfundet og det lange tidsforløb, som ofte vil gå fra afgivelsen til indfrielsen af en sådan garanti, er det blevet mere almindeligt at lade disse garanterede pensionsordninger afløse af ugaranterede ydelser, der hviler på det afkast, der rent faktisk realiseres på de finansielle markeder, se [markedsrenteprodukt](#). De dækninger, der er aftalt i en pensionsordning, er principielt de samme, uanset om der foreligger garantier eller ikke, og uanset hvilke investeringer der ligger til grund for den.

Generationsprodukt

Et markedsrenteprodukt, hvor pensionskunderne er inddelt i investeringsgrupper afhængigt af alder. Jo yngre kunderne i en gruppe er, jo højere investeringsrisiko kan der tages.

Genforsikring

Også kaldet reassurance. Den form for risikoafdækning, som en forsikringsvirksomhed foretager ved at indgå en aftale med en anden forsikringsvirksomhed (genforsik-

ringsselskabet) om at overtage de risici, som overstiger virksomhedens "egenregning" (også kaldet "selvforbehold" eller på engelsk "*retention*"), dvs. det beløb, som forsikringsvirksomheden ønsker at dække selv i tilfælde af krav mod virksomheden ved én og samme begivenhed. I det omfang en forsikringsvirksomheds risikoeksponering overstiger dette beløb, må det dække sig ind ved genforsikring. Forsikringsvirksomhedernes brug af genforsikring kan føre til en anden (og mere skærpet) **antagelse** (s.d.) end virksomhedens normale antagelsespolitik. Swiss Re er et af verdens største genforsikringselskaber.

Genkøb

Se **tilbagekøb**.

Gennemsnitsrentep princip

Et gennemsnitsrentep princip er udtryk for, at en kundes *depot* (s.d.) gennem livsforsikringsaftalens løbetid tilskrives en rente, der udjævner de årlige udsving på de finansielle markeder. Kunden får derved en jævnere og mere stabil formueudvikling af sit pensionsdepot, hvilket han ikke ville få, hvis pensionsdepot hvert år skulle forrentes med det faktiske opnåede afkast på de finansielle markeder. Se modsat *markedsrenteprodukt*.

Gennemsnitsrenteprodukt

Livsforsikringsaftale der garanterer kunden en bestemt pensionsydelse udregnet på grundlag af en minimumsforrentning af de pensionsbidrag, kunden indbetaler i livsforsikringsaftalens løbetid. Forrentningen af pensionsopsparingen sker herefter dels ved en garanteret *grundlagsrente* (s.d.), dels ved *overskudsdeling* (bonusstilskrivning). Afhængig af aftalen kan denne forrentning variere fra 0 til 4,5 %. I gode investeringsår lægges en del af afkastet i et gennemsnitsrenteprodukt over i en "fælleskasse", kaldet det **kollektive bonuspotentiale**, s.d., hvorfra der kan udloddes bonus til pensionskunderne. I dårlige år, hvor det har været vanskeligere at realisere den garanterede årlige minimumsforrentning, hentes pengene hertil fra det kollektive bonuspotentiale. Se modsat **markedsrenteprodukt**.

Genopretningsplanen

Politisk aftale vedtaget af Folketinget i maj 2010, der blandt andet betyder, at dagpengeperioden pr. 1. juni 2010 er nedsat fra fire til to år. Der er efterfølgende sket en midlertidig forlængelse af dagpengeperioden, således at dagpengeperioden først fra januar 2013 bliver forkortet fra fire til to år.

Genoprettelsesplan

Se **insolvens**.

Gensidigt forsikringselskab

Et gensidigt forsikringselskab ejes af forsikringstagerne som en slags andelsforening. Det er altså medlemmerne (forsikringstagerne), der bestemmer over selskabet, bl.a. ved at udpege bestyrelsen. FIL indeholder regler for sådanne selskaber i bl.a. §§ 23, 111-114 og 284-293. Det skal ifølge FIL § 284, stk. 2, fremgå af et gensidigt forsikringselskabes vedtægter, i hvilket omfang medlemmerne skal hæfte for selskabets forpligtelser. I et gensidigt forsikringselskab er det ligesom i en tværgående pensionskasse kollektivet af forsikringstagerne (medlemmerne), som har ejerskabet til egenkapitalen, medmindre vedtægterne bestemmer andet.

God skik

Ifølge FIL § 43, stk. 1, skal finansielle virksomheder og finansielle holdingvirksomheder drives i overensstemmelse med redelig forretningsskik og god praksis inden for virksomhedsområdet. Denne generalklausul om god skik er dels udmøntet i god skik-bekendtgørelsen, dels i en omfattende administrativ praksis fra Finanstilsynet.

God skik-bekendtgørelsen

Bekendtgørelse nr. 769 af 27. juni 2011 om god skik for finansielle virksomheder, investeringsforeninger mv.

Grundlagsrente

"Grundlagets tegningsrente", også kaldet tegningsrenten, minimumsrenten eller den tekniske rente. Den rentesats, som en livsforsikringsvirksomhed i sit *tekniske grundlag* (s.d.) på tegningstidspunktet og ved eventuelle fremtidige forhøjelser af bidrag og bonustilskrivninger anvender til at fast-

sætte sammenhængen mellem *pensionsbidrag* (s.d.) og de fremtidige *ydelse*r, jf. § 2, stk. 1, i *grundlagsrentebekendtgørelsen* (s.d.). Har livsforsikringsvirksomheden *garanteret* grundlagsrenten over for sine pensionskunder, udtrykker grundlagsrenten det minimumsafkast, som skal tilskrives det enkelte *depot* (s.d.). I visse tilfælde – men langt fra altid – finder denne rente også udtryk i aftalen med kunderne, f.eks. i form af en *rente-garanti* (s.d.) eller en *ydelsesgaranti* (s.d.). Når et depot forrentes med en garanteret grundlagsrente, er kunden sikret en minimumspension.

Livsforsikringsvirksomhederne har altid anvendt rentesatser til at beregne størrelsen af de pensionsbidrag, der skal betales for at opnå en given fremtidig pensionsydelse (eller omvendt hvor stor en fremtidig pensionsydelse en kunde kan få ved indbetaling af et givet pensionsbidrag). Fordi dette element af en livsforsikringsvirksomheds løfter til kunderne spiller en så væsentlig rolle, er det naturligt, at Finanstilsynet kontrollerer og regulerer anvendelsen af grundlagsrenten, så det sikres, at livsforsikringsvirksomhederne kan opfylde løfter om ydelser af en bestemt størrelse langt ude i fremtiden. Den finansielle tilsynslovgivning giver dog ikke hjemmel til at gribe ind i allerede afgivne løfter, ligesom den ikke umiddelbart påvirker fortolkningen af sådanne løfter.

Ifølge FIL § 21, stk. 4, skal de beregnings-elementer (rentesatser, omkostnings-satser og statistiske beregnings-elementer), der lægges til grund ved beregning af forsikringspræmier, tilbagekøbsværdier (se *tilbagekøb*) og *fripolicer* (s.d.), vælges med forsigtighed. Nærmere regler er i dag givet ved grundlagsrentebekendtgørelsen. I dens § 2, stk. 3, har Finanstilsynet maksimeret grundlagsrenten til 1 % p.a., heri indbefattet et garanteret omkostnings- og sikkerhedstil-læg. Bekendtgørelsens § 3 forbyder i øvrigt livsforsikringsvirksomhederne at indgå forsikringsaftaler, hvori virksomhederne for en periode, der er længere end 1 år, afskærer sig fra at ændre grundlagsrenten for fremtidige præmieforhøjelser og bonustilskrivninger mv.

Disse regler har grundlag i artikel 20, stk. 1, afdeling B, litra a, nr. i, i livsforsik-

ringsdirektivet. Ifølge dette direktiv skal hjemlandenes myndigheder (i Danmark Finanstilsynet) fastsætte en maksimal sats for rentegarantier, der ikke må overstige 60 % af rentesatsen for statsobligationslån. I overensstemmelse med denne sats (jf. tilsvarende art. 17 i 1979-direktivet) fastsatte Finanstilsynet på *administrativt grundlag* (ved skrivelse af 26. maj 1994) med virkning fra 1. juli 1994 den maksimale grundlagsrente til 3 % for nytegnede livsforsikringer, heri medregnet et garanteret omkostnings- og sikkerhedstillæg på 0,5 %. Indtil da havde den maksimale anvendte grundlagsrente været på 5 % (4,5 % plus et garanteret omkostnings- og sikkerhedstillæg på 0,5 %).

Siden 1995 har dette væsentlige aspekt af tilsynsvirksomheden været reguleret i skiftende grundlagsrentebekendtgørelser. Den 1. juli 1999 og 1. januar 2011 er grundlagsrenten blevet nedsat til henholdsvis 2 % og 1 % for nytegnede livsforsikringer. Nedsættelserne af grundlagsrenten er forårsaget af det faldende renteniveau i samfundet, hvorved livsforsikringsvirksomhederne har fået sværere ved at opnå de investeringsafkast, der skal forrente de afgivne garantier.

Den offentligtretlige maksimering af grundlagsrenten har ikke umiddelbare aftaleretlige retsvirkninger for de tilsagn og garantier, der allerede er afgivet til pensionskunderne. Den kan sanktioneres af Finanstilsynet med et påbud til den livsforsikringsvirksomhed, der ikke overholder den maksimalt fastsatte grundlagsrente. Herudover hjemler grundlagsrentebekendtgørelsen bødestraf for overtrædelse, jf. § 6.

Grundlagsrentebekendtgørelsen

Bekendtgørelse nr. 1369 af 8. december 2010 om grundlagsrente for livsforsikringsvirksomhed. Om bekendtgørelsens baggrund, se *grundlagsrente*.

Grundlæggende aftaleret

Forkortelse for *Mads Bryde Andersen*: Grundlæggende aftaleret, 3. udg. (2008).

Gruppeforsikring

En forsikring, der er indgået således, at en kreds af sikrede (gruppen) optræder som sikrede. Se også *gruppelivsforsikring*.

Gruppelivsforsikring

En livsforsikring tegnet for en bestemt gruppe af personer (f.eks. for medarbejderne i en virksomhed eller medlemmerne af en fagforening), hvor forsikringsdækning (typisk for dødsfald, invaliditet og kritisk sygdom) og præmie er ens for alle i gruppen uanset alder, ægteskabsstatus, børn og lignende. Der er derfor begrænsede valgmuligheder for den enkelte. Gruppens samlede præmie, der typisk er 1-årig, beregnes ud fra de forsikredes aldersmæssige sammensætning primo året. De enkelte forsikredes alder indgår således i beregningen af gruppens samlede præmie. Omfatter gruppelivsordningen også ægtefælledækning (som sumforsikring) eller børnedækning, er disse forsikringer kollektive, se *kollektiv livsforsikring*. Ud fra gruppens samlede præmie fastsættes en fælles gennemsnitspræmie for alle de forsikrede i ordningen.

En livsforsikringsvirksomhed skal ikke have en speciel tilladelse (koncession) til at tegne kollektive (livs)forsikringer eller gruppelivsforsikringer, blot den har tilladelse til at drive livsforsikringsvirksomhed. Derimod skal virksomheden anmelde det eller de beregningsgrundlag, som det anvender for gruppelivsforsikringen, jf. FIL § 20.

Guldrandede aktiver

Aktiver, som vurderes at have en meget høj sikkerhed og næsten ingen investeringsrisiko (f.eks. danske stats- og realkreditobligationer).

“Gult lys”

Se *trafiklys*.

H

Hardship

Almindelig formueretlig betegnelse for et forhold, der indtræder efter aftaleindgåelsen, og som gør byrden ved at opfylde aftalen væsentligt tungere end oprindeligt forudsat. Hvor *force majeure* i hovedsagen tager sigte på enkeltstående aftaler, anvendes *hardship* i højere grad i aftaler, hvor der sker en løbende udveksling af ydelser. At

konstatere, at en aftaleopfyldelse er ramt af “hardship”, indebærer dog ikke i sig selv særlige retsvirkninger. Der findes ingen lovgivning om hardship. Men det kan tænkes, at sådanne retsvirkninger kan indtræde i kraft af aftaleretlige regler.

Helbred & Forsikring

Se *Videncenter for Helbred og Forsikring*.

Helbreds vurdering

Også kaldet helbredsbedømmelse. Den bedømmelse, som foretages af en forsikringsvirksomhed ved afgørelsen af, på hvilke *vilkår* forsikringen kan eller bør antages (før forsikringstiden), og om den forsikrede har ret til helbredsbedingede ydelser (i forsikringstiden).

Henstand

Se *bidragsfri dækning*.

Hensættelse

Se også *pensionshensættelse*. Regnskabsmæssigt begreb, der beskriver de beløb, som en virksomhed afsætter i sit regnskab for at kunne dække sine uforfaldne forpligtelser (f.eks. uforfalden gæld og pensionsløfter om udbetaling af fremtidige ydelser af en bestemt størrelse langt ude i fremtiden). Hensættelserne bogføres som passiv i virksomhedens formueopgørelse, dvs. på samme måde som (aktuel) gæld og egenkapital (dvs. ejerens “indestående” i virksomheden).

Hensættelsesgrundlaget

Kaldes også *markedsværdigrundlaget* (fordi de forsikringsmæssige hensættelser skal opgøres efter markedsværdiprincipper) og *3. ordens grundlaget*. Den del af det tekniske grundlag, der fastslår, hvilke beløb en livsforsikringsvirksomhed skal hensætte i sit regnskab til at opfylde de løfter, som er givet til pensionskunderne. Pligten til at præcisere disse forhold i det tekniske grundlag følger af FIL § 20, stk. 1, nr. 6.

Historisk udvikling

Før 1700-tallet var alderdomsforsørgelse et anliggende, der i det væsentlige blev håndteret af familien efter “den gamle model”, se “*modellen fra landet*”. Men fra og med

1700-tallet opbyggedes en række statslige pensionskasser, der hermed kom til at udgøre de tidligste aktører i det danske finansielle system. "Den almindelige Forsørgelsesanstalt" blev oprettet i 1795. Pensionskasserne blev i 1810 underlagt et offentligt tilsyn, og i 1842 oprettedes to statslige forsikringsanstalter, der i 1871 blev sammenlagt til Statsanstalten for Livsforsikring, nu en del af Danica Pension, der indgår i Danske Bank-koncernen.

Tjenestemændene blev som den første medarbejdergruppe sikret pension. Retten hertil fremgår af løfteparagraffen i grundlovens § 27, stk. 2. De første firmapensionskasser så dagens lys omkring 1900-tallet, og i efterkrigstiden begyndte flere akademiske grupper at få etableret pensionsordninger med Lægernes Pensionskasse fra 1946 som den første.

I 1970'erne begyndte kommunerne at etablere pensionsordninger for deres kon-toransatte, og den 8. december 1987 underskrev regeringen under statsminister Poul Schlüter sammen med DA og LO *Fælleserklæringen* om, at man ville arbejde for en bredere indførelse af pensionsordninger. Dette skete herefter op gennem 1990'erne gennem overenskomsterne. I dag er stort set alle faggrupper på det overenskomstregulerede arbejdsmarked dækket af arbejdsmarkedspensioner, som der løbende betales ind på. Disse indbetalinger vil i løbet af en årrække indebære, at danskere, der har været beskæftiget under disse overenskomster gennem et helt arbejdsliv, vil modtage hovedparten af deres indkomst i pensions-tilværelsen fra de arbejdsmarkedspensionsordninger, som de har været tilknyttet, suppleret med offentligretlige ordninger som folkepension og ATP.

Hjælpe- og understøttelsesfond

I pensionsretlig sammenhæng en fond, der er omfattet af pensionsbeskatningslovens § 52. Ifølge denne bestemmelse kan der ved opgørelsen af en arbejdsgivers skattepligtige indkomst fradrages bidrag til en hjælpe- og understøttelsesfond, hvis betingelserne i stk. 2-4 er opfyldt. Ifølge stk. 2 må fonden alene have til formål at yde understøttelse til personer, der tidligere har været ansat i

arbejdsgiverens virksomhed eller til sådanne arbejdstageres efterladte ægtefælle, fraskilte ægtefælle, samlever, jf. lovens § 2, nr. 4, litra e, børn eller stedbørn under 24 år. Ifølge stk. 3 skal fondens midler være anbragt efter de regler, som gælder for pensionskasser, der er omfattet af lov om tilsyn med firmapensionskasser. Og ifølge stk. 4 skal mindst et af fondsbestyrelsens medlemmer vælges af og blandt de af virksomhedens ansatte, der kan nyde godt af fondens virke. De økonomiske ydelser, der udgår fra sådanne fonde, kan tænkes at finansiere de pensionsløfter, der gives af arbejdsgiveren.

Hvilende medlemskab

Se [fripolice](#).

I

Indekskontrakt

Også kaldet indeksordning. *Renteforsikringer* (s.d.) eller *rateforsikringer* (s.d.), som i medfør af tidligere lovgivning blev finansieret med statsgaranterede indekstilla-g. Formålet med ordningerne var at tilskynde til privat pensionsopsparing. Incitamentet var de statsgaranterede indekstilla-g, der sikrede opsparingernes realøkonomiske værdi. Ordningerne kunne oprettes af personer i alderen mellem 18 og 57. I årene 1957-1962 kunne man oprette fire indekskontrakter og i perioden 1962 til 1971 i alt seks indekskontrakter. Se nærmere om ordningen *Ole Andreasen, Kresten Fonnesbech-Wulff, Hanne Søgaard Hansen, Jesper Hjetting & Leif Nor-mann Jeppesen: Pensionsbeskatningsloven med kommentarer* (2005), s. 186 ff. Nærmere regler om disse ordninger findes i bekendtgørelse nr. 1233 af 3. december 2009 om pristalsreguleret aldersdomsforsikring i forsikringsselskaber.

Indirekte forsikring

En forsikringsaftale, hvorved en forsikrings-virksomhed ikke selv påtager sig den forsikringsmæssige risiko over for forsikrings-tagerne, men ved særskilt aftale viderefører denne til en anden forsikringsvirksomhed. Et eksempel herpå er [genforsikring](#) (s.d.).

Individuel pensionsopsparing

Pensionsordning, der besluttes af og finansieres af den enkelte, f.eks. i form af kapitalpension, ratepension, livrente eller livsforsikring. En individuel pensionsopsparing udmønter en række valg, der bl.a. indebærer en stillingtagen til, hvor meget man vil spare op og hvordan. Dermed nødvendiggør den en *individuel pensionsplanlægning* (s.d.).

Individuel pensionsplanlægning

Samlebetegnelse for de beslutninger, som den enkelte træffer med sigte på at sikre sig selv og sine nærmeste forsørgelse i en periode, hvor vedkommende ikke selv kan skaffe sig og sine nærmeste indtjening (f.eks. som følge af dødsfald, invaliditet og pensionering). Behovet for individuel pensionsplanlægning stiger, i takt med at levetiderne øges, og med at samfundet i stigende grad har "privatiseret" pensionsforpligtelserne, så den enkelte forventes selv at spare op. Til en individuel pensionsplanlægning hører også en række beslutninger om, hvordan de opsparede beløb skal investeres.

Individuelt bonuspotentiale

Et *bonuspotentiale* (s.d.) er et øjebliksbillede af markedsværdien af en livsforsikringsvirksomheds mulige (potentielle) bonusforpligtelse over for pensionskunderne. Det individuelle bonuspotentiale kan opdeles i bonuspotentialet på *fripolicyudelser* (s.d.) og bonuspotentiale på *fremtidige præmier* (s.d.). Et individuelt bonuspotentiale forudsætter, at markedsrenten og derved Finanstilsynets *diskonteringsrentekurve* (s.d.) er større end den grundlagsrente, som pensionen er beregnet efter, idet der i en sådan situation vil være mulighed (potentiale) for at opnå en merforrentning i forhold til grundlagsrenten.

Individuelt grundlag

En beregningsmetode, hvor dækninger og risikoelementer fastsættes ud fra den enkelte forsikringstagers konkrete forhold og ønsker. Har forsikringstageren en ægtefælle, kan der f.eks. tilkøbes en ægtefællepension, og præmien fastsættes da ud fra forsikringstagerens individuelle forhold, herunder f.eks. i forhold til ægtefællens alder. Det

samme gør sig gældende med eksempelvis børn (se også [kollektivt grundlag](#)).

Individuelt solvensbehov

Også kaldet *solvens 1,5*. En livsforsikringsvirksomheds egen opgørelse af den basiskapital, der er nødvendig til at dække virksomhedens risici. Det individuelle solvensbehov afhænger dermed af den risikoprofil, som livsforsikringsvirksomheden har valgt, jf. FIL § 126, stk. 1 og 8.

Individuelt solvenskrav

Det højere solvenskrav, som Finanstilsynet i henhold til FIL § 126, stk. 9, kan fastsætte over for en livsforsikringsvirksomhed. Det individuelle solvenskrav er dermed større end det individuelle solvensbehov, som virksomheden selv har opgjort. Et sådant solvenskrav kan Finanstilsynet fastsætte, hvis tilsynet finder, at virksomhedens risici er større end opgjort i virksomhedens individuelle solvensbehov.

Indskud

Almindeligt anvendt betegnelse for engangsbeløb, der indbetales på en pensionsordning. Står i modsætning til de løbende bidrag til ordningen, der typisk opkræves i forbindelse med lønudbetalingerne.

Inflation

Generelle prisforhøjelser, hvorved *købekraften* (s.d.) af bl.a. en persons pensionsopsparing og ydelser forringes, idet der for de samme penge kan købes færre varer end tidligere.

Informationsbekendtgørelsen

Bekendtgørelse nr. 1132 af 17. november 2006 om information om livsforsikringsaftaler.

Insolvens

Pensionsinstitutter kan som andre juridiske personer blive ude af stand til at opfylde deres forpligtelser. Ved insolvens kan instituttet derfor tages under konkursbehandling. Denne konkursbehandling vil i givet fald ske efter de almindelige regler i konkursloven. I praksis vil en livsforsikringsvirksomhed dog aldrig komme under konkursbehand-

ling, idet Finanstilsynet vil reagere, inden livsforsikringsvirksomheden bliver illikvid og derved insolvent i henhold til konkurslovens § 17, stk. 2.

Hvis en livsforsikringsvirksomhed ikke kan opfylde den finansielle lovgivnings kapitalkrav, vil Finanstilsynet påbyde det at udarbejde en økonomisk genoprettelsesplan, jf. FIL § 248. Anses en sådan plan for uigennemførlig eller urealistisk, kan Finanstilsynet udpege en administrator for at sikre forsikringsporteføljen i den nødstedte virksomhed, jf. FIL § 249, stk. 2, hvoraf det fremgår, at en forsikringsbestand *kan* tages under administration, hvis et påbud efter stk. 1 ikke opfyldes, og undladelsen skønnes at medføre fare for pensionskunderne. Forsikringsbestanden *skal* tages under administration, hvis der efter udløbet af fristen for opfyldelse af påbuddet ikke kan fremskaffes de midler, der er nødvendige til dækning af de forsikringsmæssige hensættelser, jf. FIL § 249, stk. 3.

Indskud på kapital- og ratepensionsordninger i *pengeinstitutter* dækkes af Indskydergarantifonden (Garantifonden for Indskydere og Investorer). Hvor andre indskud er maksimeret efter den lovfastsatte maksimumgrænse på ca. 750.000 kr. (modværdien af 100.000 €), dækker indskydergarantien uden maksimum indskud på kapital- og ratepensionsordninger i pengeinstitutter.

Der findes ingen garantiordning svarende til pengeinstitutternes indskydergaranti, der træder i funktion, hvis pensionskunderne i en livsforsikringsvirksomhed ikke får opfyldt deres pensionsløfter som følge af konkurs. En livsforsikringsvirksomhed skal derimod have en gruppe af aktiver (de *registrerede aktiver*), hvis samlede værdi til enhver tid mindst skal svare til værdien af virksomhedens samlede forsikringsmæssige hensættelser, jf. FIL § 159, stk. 1. Ifølge FIL § 167, stk. 1, sidste pkt., tjener de registrerede aktiver og kontrakter udelukkende til fyldestgørelse af pensionskunderne. Pensionskunderne har dermed en *separatiststilling* til de registrerede aktiver, hvilket betyder, at de bliver fyldestgjort i disse aktiver forud for alle andre kreditorer uden yderligere sikringsakter. Denne separatiststilling får betydning, hvis livsforsikringsvirksomheden

går konkurs, eller hvis forsikringsbestanden tages under administration, jf. FIL § 254, stk. 1 og 2.

Institut

Se [pengeinstitut](#) henholdsvis [pensionsinstitut](#).

Invalidedækning

Engangsbetøb eller løbende pension, der udbetales af en livsforsikringsvirksomhed, når den forsikrede bliver invalid (mister arbejds- eller erhvervsvevnen) i et omfang, der er angivet i forsikringsbetingelserne.

Invalidepension

Ordet invalidepension anvendes i to betydninger. I private forsikringsordninger i *søjle 2-3* anvendes det til at betegne løbende ydelser, der opnås ved visse former for arbejdsdygtighed (se *invaliderente*). Betingelserne for at opnå en sådan dækning beror på de aftalte vilkår. I *søjle 1* anvendes det som betegnelse for den offentlige forsørgelsesordning, der hjemles i pensionslovens § 16. Ifølge denne bestemmelse er det en betingelse for at få tilkendt denne *førtidspension*, at personens arbejdsevne er *varigt nedsat*, og at nedsættelsen er af et *sådan omfang*, at man uanset mulighederne for støtte efter den sociale eller anden lovgivning, herunder beskæftigelse i fleksjob, ikke vil være i stand til at blive selvforsørgende ved indtægtsgivende arbejde.

Invaliderente

Også kaldet invalidepension. *Løbende udbetaling* (s.d.) i henhold til pensionsordning, der udløses i tilfælde af den forsikredes invaliditet (dvs. manglende arbejds- eller erhvervsvevne). Se også *livrente*.

Invaliditet

Almindelig betegnelse for en fysisk eller psykisk tilstand, der kendetegner en person, der har mistet sin arbejdsevne (erhvervsvevne). En invaliditet kan være hel eller delvis. Om invaliditetstilstanden giver personen ret til erstatning eller anden økonomisk sikring beror på, om der består et erstatningsgrundlag (invaliditetserstatning), om der foreligger en offentligretlig sikringsordning

(førtidspension), og om der er indgået en forsikringsaftale med dækning for invaliditet. I alle de nævnte henseender anvender man almindeligvis de tabeller for méngrader og erhvervsevnetabsprocenter, der fastsættes af Arbejdsskadestyrelsen.

Invaliditetsydelse

En social offentlig ydelse, der efter tidligere lovgivning blev tildelt personer, som opfyldte de helbredsmæssige betingelser for mellemste eller højeste førtidspension, men som stadig var på arbejdsmarkedet og i kraft heraf kunne forsørge sig selv. Invaliditetsydelsen blev afskaffet i forbindelse med vedtagelsen af den førtidspensionsreform, der trådte i kraft 1/1 2003.

Investment link

Se [unit link](#).

ITP

Se [ATP](#).

J

J

Forkortelse for *Juristen*. Juridisk tidsskrift.

Jobskifteaftalen

Aftale indgået af en række livsforsikringsvirksomheder organiseret under Forsikring & Pension. Aftalen giver regler for, hvornår og hvordan en pensionsordning kan overføres fra en livsforsikringsvirksomhed til en anden ved jobskifte. Dette kan ifølge aftalen ske inden for 3 år efter jobskiftet. De fleste danske livsforsikringsvirksomheder har tilsluttet sig jobskifteaftalen.

JØP

Juristernes og Økonomernes Pensionskasse.

K

Kapitalfond

På engelsk: *private equity fund*. Investeringsvirksomhed, som foretager investeringer for

investorer, der hver er parate til at indskyde betydelige beløb i selskabet. Sådanne kapitalfonde indgår ofte aftaler med livsforsikringsvirksomheder med henblik på mere risikofyldte investeringer.

Kapitalkrav

Kapitalkravet er kravet til størrelsen af en livsforsikringsvirksomheds *basiskapital* (s.d.), der anvendes til dækning af virksomhedens risici. Ifølge FIL § 127 er kapitalkravet det største af enten *solvenskravet* eller *minimumskapitalkravet*.

Solvenskravet kan enten beregnes *matematisk* ud fra livsforsikringshensættelsernes størrelse (forretningens omfang), fastsættes *skønsmæssigt* på grundlag af et af virksomheden opgjort individuelt solvensbehov, eller det kan være fastsat af Finanstilsynet som et *individuel solvenskrav* (s.d.).

Den matematiske opgørelse af kapitalkravet i en livsforsikringsvirksomhed med *gennemsnitsrenteprodukter* er ifølge FIL § 126, stk. 2, nr. 1, som udgangspunkt på ca. 4 % af livsforsikringshensættelserne (pensionskundernes individuelle depoter). I en livsforsikringsvirksomhed med *markedsrenteprodukter* er kapitalkravet på ca. 1 % af hensættelserne eller ca. 25 % af det seneste regnskabsårs forsikringsmæssige administrationsomkostninger, jf. FIL § 126, stk. 2, nr. 2 og 3, idet livsforsikringsvirksomheden (i modsætning til en livsforsikringsvirksomhed med gennemsnitsrenteprodukter) ikke har nogen investeringsrisici vedrørende pensionskundernes depoter, men alene operationelle og forsikringsmæssige (herunder biometriske) risici.

Minimumskapitalkravet udgør den mindste ansvarlige kapital, som en livsforsikringsvirksomhed skal have. Kravet udgør et fast beløb, jf. nærmere FIL § 126, stk. 4.

Kapitalpension

Pensionsopsparing, der udbetales som et engangsbetrag. En kapitalpension kan enten oprettes som et opsparingsprodukt i et *pengeinstitut* (i hvilket tilfælde udbetalingen svarer til kundens indbetaling korrigeret for forrentningen) eller som et forsikringsprodukt i en *forsikringsvirksomhed* (i hvilket tilfælde udbetalingen beror på udfaldet af

den forsikringsmæssige risiko, der indgår i forsikringsaftalen). Da begge typer af produkter ofte omtales som "kapitalpensioner", kan der opstå tvivl om forståelsen. Typisk sigtes til pengeinstitutordningerne.

De første kapitalpensionsordninger fremkom i 1930'erne. Efterhånden har ordningerne fået et betydeligt omfang. Både rate- og kapitalpensioner bliver i stigende grad tilbudt som led i den større valgfrihed i kollektive pensionsordninger. Stadig flere pensionsordninger giver den enkelte kunde mulighed for at få tilknyttet en ratepension eller udbetalt en sumydelse ved pensionering mod at få nedsat den løbende livrente.

Når en aftale om kapitalpension oprettes i et pengeinstitut, har kunden i ordningens løbetid fuld kontrol med investeringer, frigivelse etc. Her er der ikke noget forsikrings-element. Kunden kan dag for dag følge det depot, som indbetalingerne er gået ind på, og – alt efter aftalen med pengeinstituttet – selv træffe investeringsbeslutninger vedrørende depotet (f.eks. om køb og salg af værdipapirer). Ligeledes kan kunden vælge at opsiges ordningen med de skattemæssige virkninger, som dette har.

Aftaler om pengeinstitutbaserede kapitalpensioner indgås som regel som *sejle* 3-ordninger ved aftale mellem kontohaver og et pengeinstitut. De kan dog også indgås som led i en arbejdsmarkedspension, jf. § 5 i bekendtgørelse nr. 1281 af 9. december 2009 om beskattningen af pensionsordninger.

Ifølge FIL § 50, stk. 1, kan kapitalpension, ratepension og selvpension anbringes på en indlånskonto enten kontant eller som puljeindlån (se *puljepension*). Ifølge FIL § 51 skal sådanne indlån være fuldt dækket af Garantifonden for Indskydere og Investorer (Indskydergarantifonden), jf. tilsvarende § 9, stk. 2, i lov om en indskydergarantifond.

Den såkaldte pinsepakke fra 1998 har medført, at en skatteyder ikke længere kan få fradrag i topskatten for indbetalinger til en kapitalpensionsordning. I forbindelse med skattereformen medio 2009 blev medlemskatten fjernet med virkning fra 2010, hvilket har betydet, at fradragsværdien for indbetaling på en kapitalpensionsordning er faldet fra 44 % til ca. 37 %, idet en skat-

teyder med en kapitalpensionsordning fremover kun har fradrag i bundskatten. Når en kapitalpensionsordning – som udgangspunkt tidligst ved opnåelse af efterlønsalderen – bliver udbetalt, skal modtageren betale en afgift på 40 % af det udbetalte beløb, jf. pensionsbeskatningslovens § 25, stk. 1.

Karenstid

Den periode, efter at en kunde har tegnet en pensionsordning med *risikodækninger* (s.d.), hvor risikodækningerne ikke gælder, hvis forsikringsbegivenheden skulle indtræde. Karens kan have to betydninger. I *kommercielle pensionsordninger* fører vilkår om karens til, at der ikke ydes dækning inden for en begrænset periode (typisk på højst 12 måneder), selvom de øvrige betingelser for dækning er opfyldt. Karens i *overenskomstbaserede pensionsordninger* går typisk ud på, at der i stedet for en helbredsbedømmelse fastlægges en periode på eksempelvis 2-3 år, inden for hvilken dækningen i visse tilfælde kan nedsættes eller bortfalde. Vilkår om karens har til formål at modvirke, at forsikringstagere "spekulerer" imod ordningen ved at tegne forsikring på risici, de selv kender, men som selskabet ikke kender og derfor heller ikke kan tage højde for.

Kernekapital

Den mest risikofyldte del af basiskapitalen. Ifølge § 33 i bekendtgørelse nr. 915 af 12. september 2012 omfatter basiskapitalen bl.a. egenkapitalen, medlemskonti i gensidige selskaber og tværgående pensionskasser samt særlige bonushensættelser (type B) i livsforsikringselskaber og tværgående pensionskasser.

Klageansvarlig

Ifølge bekendtgørelse nr. 1264 af 8. december 2006 skal de finansielle virksomheder, der er underlagt sædvanligt tilsyn i medfør af FIL (som nærmere angivet i § 1 i bekendtgørelsen), udpege en klageansvarlig. Herved forstås, jf. § 2, stk. 2, "en person eller en organisatorisk enhed, der er ansvarlig for klagebehandlingen internt i virksomheden." Ved klage forstås, jf. § 2, stk. 3, "en henvendelse fra en kunde, der efter at have drøftet problemet med den finansielle virksomhed

fortsat ikke er enig i virksomhedens sagsbehandling eller resultatet heraf og derfor ønsker sagen forelagt for den klageansvarlige.” Den finansielle virksomhed skal oplyse kunden om virksomhedens klageansvarlige, jf. § 3.

Kollektiv arbejdsmarkedspension

Se også [individuel pensionsopsparing](#) og [tilsagnsordning](#). Fælles betegnelse for pensionsordninger, der enten har rod i en overenskomstbestemt pligt til at etablere en pensionsordning (også kaldet *overenskomstbaseret arbejdsmarkedspension*) eller i arbejdsgiverens løfte om via en pensionsleverandør at etablere en pensionsordning (også kaldet *firma-pension*).

Kollektiv dækning

Ikke at forveksle med *kollektiv overenskomst*. Forsikringsdækning, der ydes under en pensionsordning uden hensyntagen til den forsikredes individuelle forhold, typisk på et [kollektivt grundlag](#) (s.d.). Et sådant eksempel er ægtefælledækning, hvor selskabet ikke ved, om forsikringstageren har en ægtefælle, og hvilken alder denne i så fald har. Tilsvarende med børnepension. Præmien til disse dækninger beregnes ud fra sandsynligheder for ægteskab og aldersfordeling af ægtefæller, henholdsvis sandsynlighederne for, at forsikringstageren har børn.

Kollektiv livsforsikring

Livsforsikring, i hvis beregningsgrundlag der indgår kollektive elementer (som f.eks. ægteskabsandsynlighed, ægtefælles alder, antal børn og disses alder). Kollektive elementer fastsættes statistisk ud fra livsforsikringsvirksomhedens erfaringer eller lignende. Det er f.eks. nødvendigt i *pensionsordninger*, hvor livsforsikringsvirksomheden f.eks. ikke har kendskab til de forsikredes ægteskabsstatus, eventuelle ægtefællers alder eller antal børn.

Ved at anvende sådanne kollektive elementer er det lettere og billigere at administrere pensionsordningen. Til gengæld skal de forsikrede i ordningen være indstillet på at være solidariske med hinanden. F.eks. kan A, der hverken er gift eller har børn, risikere at skulle betale for en ægtefælle- eller bør-

nedækning, der er til fordel for B, som er gift og har børn.

Det solidariske element betyder, at kollektive forsikringer som udgangspunkt kun kan anvendes i *obligatoriske pensionsordninger* (s.d.). I modsat fald ville de forsikrede kunne spekulere mod ordningen. Mange arbejdsmarkedspensionsordninger har kollektiv ægtefælle- og børnepensionsdækning.

I modsætning hertil er *gruppelivsforsikringer* kendetegnet ved, at de forsikrede i en gruppe betaler samme præmie, uanset alder, ægteskabsstatus, børn og lignende. Gruppens samlede præmie, der er 1-årig, beregnes ud fra de forsikredes aldersmæssige sammensætning primo året. De enkelte forsikredes alder indgår således i beregningen af gruppens samlede præmie. Omfatter gruppelivsordningen også ægtefælle- eller børnedækning, er disse delforsikringer kollektive. Ud fra gruppens samlede præmie fastsættes en fælles gennemsnitspræmie for alle de forsikrede i ordningen.

En livsforsikringsvirksomhed skal ikke have en speciel koncession (tilladelse) til at tegne kollektive (lives)forsikringer eller gruppelivsforsikringer. Virksomheden skal blot have tilladelse til at drive livsforsikringsvirksomhed. Desuden skal virksomheden anmelde det eller de beregningsgrundlag, som den anvender, jf. FIL § 20.

Kollektiv overenskomst

Aftale indgået mellem en faglig organisation og en arbejdsgiverforening (eller en enkelt arbejdsgiver) om løn- og arbejdsforhold (herunder om etablering af en pensionsordning for medarbejderne) inden for et bestemt fagområde eller med sigte på visse bestemte virksomheder. En *virksomhedsoverenskomst* er en kollektiv overenskomst indgået mellem en fagforening og en arbejdsgiver omfattende alene en virksomhed og altså uden om en arbejdsgiverforening. I modsætning til aftaler mellem en enkelt ansat og en enkelt arbejdsgiver er det *kollektivet* af lønmodtagere, der i kraft af deres organisationstilknytning har givet en fagforening mandat til at indgå overenskomsten.

Formålet er at fastslå rettigheder og pligter med virkning for de ansatte, der hører til en virksomhed eller et fagområde. En

overenskomst kan f.eks. indeholde regler om arbejdstidens længde og placering, betaling for overarbejde, pensionsordninger, ferie og fridage, frihed ved barns sygdom, løn under barsel, efteruddannelse etc. Mange overenskomster indeholder også regler om løn (lønskala, minimumslønninger, tillægstyper, lønregulering mv.). Ansatte, der ikke er medlem af den fagforening, der har indgået overenskomsten, vil som regel også være omfattet af den ud fra et aftalesynspunkt, idet overenskomstens vilkår stiltiende anses for vedtaget.

Kollektivt bonuspotentiale

Tidligere kaldet *bonusudjævningshensættelser* eller *fælleskasse*. Regnskabsmæssig betegnelse for en økonomisk reserve (undertiden kaldet "fælleskassen"), der oprettes i pensionsordninger med gennemsnitsrenteprodukter (se [gennemsnitsrenteprodukt](#)). Gennem hensættelser til denne reserve etableres en stødpude, der sikrer, at livsforsikringsvirksomheden også i dårlige investeringsår kan opfylde pensionsgarantier om en årlig minimumsforrentning af kundernes pensionsopsparring. Kunderne får derved en jævn og stabil formueudvikling af deres pensionsdepot. I gode investeringsår forøges hensættelsen til det kollektive bonuspotentiale, mens det kollektive bonuspotentiale i år med negative investeringsresultater anvendes til at dække disse tab. Hvis udgifterne til administration og risikodækninger viser sig større end forudsat i det tekniske grundlag, kan det kollektive bonuspotentiale også anvendes til at dække disse merudgifter.

Ved et rentefald kan markedsværdien af det kollektive bonuspotentielle både stige og falde. Som udgangspunkt vil rentefaldet få det kollektive bonuspotentiale til at stige, idet markedsværdien af de obligationer, som en livsforsikringsvirksomhed har investeret i, vil blive større. Hvis det bliver nødvendigt at forøge ("styrke") hensættelsesposten for *garanterede ydelser* (s.d.) som følge af rentefaldet (fordi afkastet tilsvarende bliver mindre), vil det kollektive bonuspotentiale blive mindre, idet livsforsikringsvirksomheden i første omgang vil tage midlerne hertil af hensættelser fra det kollektive bonuspotentiale.

Kollektivt grundlag

Beregningsmetode, hvor dækninger og risiko for den enkelte forsikringstager beregnes ud fra statistiske oplysninger. Statistisk set har en mand på 40 år f.eks. 0,8 ægtefælle og 1,4 børn, ligesom kvinden i gennemsnit er to år yngre end manden. Præmien beregnes herefter ud fra sådanne forudsætninger, uanset om manden er gift eller ej, og uanset hvor mange børn han har.

Til forskel fra et individuelt grundlag, hvor dækninger og risiko beregnes ud fra den enkeltes konkrete forhold, giver en kollektiv beregningsmetode stordriftsfordele, da alle beregninger kan foretages ud fra et gennemsnit og ikke ud fra en konkret vurdering af den enkelte forsikringstager. Sådanne pensionsordninger er solidariske, da nogle af de forsikrede vil betale for dækninger, som de ikke har brug for (f.eks. dækning for ægtefælle- og børnepension), og andre af de forsikrede vil betale mindre i præmie, end de reelt får dækning for. Se også [individuelt grundlag](#).

Koncession

Af lat.: *concedere*, at indrømme. Tilladelse. Ifølge FIL § 11, stk. 1, skal virksomheder, der udøver forsikringsvirksomhed, have tilladelse hertil fra Finanstilsynet. Nærmere regler om koncessioner til livsforsikringsvirksomheder findes i bekendtgørelse nr. 956 af 11. december 1997. Bekendtgørelsen omfatter også tværgående pensionskasser, jf. bekendtgørelsens § 1, stk. 2. En koncession kan ikke omfatte anden virksomhed end den, der er hjemmel til ifølge vedtægternes angivelse af selskabets formål. Koncessionen kan dog omfatte virksomhed, der er mindre omfattende end selskabets formål, jf. bekendtgørelsens § 6.

Konstaterende erklæring

En parts erklæring om et faktisk eller retligt forhold, som ikke tilsigter at etablere retligheder eller pligter efter sit indhold. Den konstaterende erklæring kan således ikke i sig selv gennemtvinges. Derimod kan andre retlige konsekvenser komme i spil mod den part, der har afgivet en erklæring med et urigtigt indhold. I aftaleforhold kan den urigtige erklæring f.eks. give anledning til

sanktioner i form af erstatning eller ophævelse, hvis den er afgivet i ond tro.

Både ved indgåelse og opfyldelse af forsikringsaftaler indgår en række konstaterende erklæringer, f.eks. om forsikringstagerens helbredsforhold. Konstaterende erklæringer spiller også en central rolle for forsikringsvirksomhedens administration. Således indeholder det *tekniske grundlag* (s.d.) en række konstaterende erklæringer, som ikke i sig selv indeholder (formueretlige) lofter til forsikringskunderne, men som forsikringsvirksomheden herved markerer at ville følge, som foreskrevet i FIL.

Kontorente

Også kaldet depotrente. Den rente (grundlagsrente + bonus), som en kundes pensionsopsparring i en livsforsikringsvirksomhed (svarende til pensionshensættelserne) forrentes med. Kontorenten vil blive fastsat af en livsforsikringsvirksomhed på baggrund af en vurdering af den samlede økonomiske situation, hvor forhold som hidtidigt afkast, forventet afkast, forventet risiko- og omkostningsresultat, størrelsen af det kollektive bonuspotentiale, livsforsikringsvirksomhedens kapitalstyrke (størrelsen af basiskapitalen), forretningspolitiske overvejelser samt – for visse livsforsikringsvirksomheder – konkurrencesituationen indgår. Kontorenten fastsættes ofte året forinden via såkaldt “forlodsbonus”, hvorved bonus beregnes og fordeles til den enkelte pensionskunde gennem bonussatser, der fastsættes forud for den periode, som de skal gælde for.

Kontostikring

Også kaldet depotsikring, reservesikring eller opsparingsgaranti. Se *depotsikring*.

Kontostyrkelse

Også kaldet betinget bonus. Regnskabsmæssig disponering af overskuddet i en pensionsordning, der resulterer i en betinget forøgelse af den enkelte pensionskundes depot. Når der overføres en kontostyrkelse til depotet, kan pensionsydelse opskrives. I modsætning til bonusopkrivninger kan de således opskrive pensionsydelser dog ned sættes igen, hvis det økonomiske grundlag for forhøjelsen af en kundes depot ud over

den garanterede grundlagsrente efterfølgende forsvinder.

Kontributionsbekendtgørelsen

Bekendtgørelse nr. 358 af 6. april 2010 om kontributionsprincippet.

Kontributionsprincip

Det juridiske princip, der bl.a. finder udtryk i FIL § 21, stk. 2, hvorefter de anmeldte regler for beregning og fordeling af realiseret resultat skal føre til en “rimelig fordeling”. Princippet går nærmere bestemt ud på, at den andel af det realiserede resultat, som skal fordeles til kunder med et gennemsnitsrenteproduct, skal være “rimelig” i forhold til det bidrag, som de må forventes at have ydet til det realiserede resultat. Undertiden anvendes begrebet “kontributionsprincip” om selve den fordeling, der sker af det realiserede resultat i en forsikringsbestand.

Princippet er udmøntet og præciseret i kontributionsbekendtgørelsen, der finder anvendelse, medmindre andet er aftalt, jf. bekendtgørelsens § 1, stk. 1. De anmeldte regler skal dog under alle omstændigheder være forenelige med rimelighedsprincippet i FIL § 21.

Man sonderer almindeligvis mellem to typer af kontributionsprincipper.

Det *beregningsmæssige kontributionsprincip* vedrører fordelingen af resultatet mellem ejerne (livsforsikringsvirksomhedens egenkapital) og forsikringstagerne. De nærmere regler herom findes i § 6 i kontributionsbekendtgørelsen. Hovedreglen er, at forsikringstagerne tildeles en andel af det realiserede resultat, som er rimelig i forhold til, hvorledes forsikringstagerne har bidraget til resultatet. I rimelighedsvurderingen indgår, at egenkapitalen kan opnå en såkaldt *risikoforrentning* (tidligere kaldet *driftsherretillæg*, s.d.), der afspejler omfanget af den risiko, som påhviler egenkapitalen. Forrentningen af egenkapitalen kan således isoleret set i forhold til et eventuelt “investeringsfællesskab” med forsikringstagerne ikke udgøre en større procentdel end den, som forsikringstagerne får. Den merforrentning, som egenkapitalen kan få mere end forsikringstagerne, skal således være konkret begrundet

i risikoen for et underskud vedrørende de forpligtelser, der påhviler egenkapitalen.

Det *fordelingsmæssige kontributionsprincip* vedrører fordelingen af bonusmidlerne mellem forsikringstagerne indbyrdes. Regler herom findes i § 7 i kontributionsbekendtgørelsen. Princippet reflekterer gældende praksis, men opfattelsen af, hvad der opfattes som "rimeligt", ændres løbende. Dette skyldes bl.a., at livsforsikringsvirksomhederne på grund af den teknologiske udvikling får bedre mulighed for at vurdere, hvilke forsikringsaftaler der har bidraget til overskudsdannelsen. Et eksempel herpå er de nye principper for opgørelse af livsforsikringshensættelser til markedsværdi, som gør det mere tydeligt, hvilke forsikringstager der bidrager til overskudsdannelsen. Se hertil *Bonusrapporten*, s. 10 f. (afsnit 2.5).

Finanstilsynet fortolker reglerne i FIL § 21, stk. 2, om, at der skal ske en rimelig fordeling af årets realiserede resultat således, at en livsforsikringsvirksomhed vil være berettiget til at ændre i reglerne for fordeling af bonus, i det omfang disse ændringer i højere grad afspejler, hvorledes forsikringer med forskellige karakteristika har bidraget forskelligt til det realiserede resultat, da dette øger "rimeligheden" i fordelingen. Dette gælder, uanset om visse forsikringstager i forbindelse hermed må forventes at blive stillet ringere, end de var stillet under anvendelse af de tidligere regler. Livsforsikringsvirksomhederne vil således kunne opdele forsikringstagerne efter forsikringsaftalernes forskellige karakteristika og foretage en mere individuel fordeling af bonus til hver enkelt. Det er imidlertid en forudsætning herfor, at de indgåede forsikringsaftaler ikke forhindrer ændringer i reglerne for fordeling af bonus.

Om der skal fordeles bonus til forsikringstagerne, er inden for de anførte retlige rammer (aftalen og kontributionsbekendtgørelsen) op til livsforsikringsvirksomheden. Undertiden kan denne beslutning kræve fortolkning og udfyldning af de indgåede forsikringsaftaler. Hverken FIL eller andre tilsynsretlige regler sætter nærmere rammer herfor. Det er ledelsens ansvar i samråd med den ansvarshavende aktuar på baggrund af såvel markedsudviklingen som forholdene

i den enkelte livsforsikringsvirksomhed at vurdere, hvornår det er betryggende at tilskrive bonus. Ledelsen skal i den forbindelse vurdere, om forsikringstagerens andel af det realiserede resultat indtil videre skal henlægges i det kollektive bonuspotentiale, eller med det samme – eventuelt sammen med midler, der overføres fra det kollektive bonuspotentiale – skal fordeles til den enkelte forsikringstager som individuel bonus.

Kritisk sygdom

Eller rettere *visse kritiske sygdomme*. Dækning, der udløses, hvis den forsikrede får stillet en diagnose, som udtrykkeligt er nævnt i forsikringsaftalen som dækningsberettiget. Dækningen omfatter typisk udbetaling af et engangsbeløb. Visse former for cancer og blodpropper falder normalt inden for en sådan dækning. Hverken patientens udsigt til at blive rask eller hans symptomer er afgørende for dækningen. Forsikringsbetingelserne vil dog knytte nogle nærmere specificerede vilkår i relation til de enkelte diagnoser, som tillige skal være opfyldte.

Krydslivsforsikring

En særlig livsforsikringskonstruktion, hvor forsikringstageren og forsikrede ikke er samme person, idet A opretter en livsforsikring, hvor B er forsikret og begunstiget, og B opretter en tilsvarende livsforsikring, hvor A er forsikret og begunstiget. A skal ikke betale boafgift af udbetalingen, hvis B dør først, idet udbetalingen kommer fra hans egen forsikring. Konstruktionen anvendes typisk af personer, der efter arvelovens regler ikke har arveret efter hinanden, og som i større eller mindre omfang er i et økonomisk afhængighedsforhold, eksempelvis forretningspartnere. Inden indførelsen af de nye arveregler, der trådte i kraft den 1. januar 2008, var konstruktionen også udbredt blandt ugifte samlevende.

Kursværn

Vilkår i en livsforsikringsaftale, der indebærer, at tilbagekøbsværdien reduceres med et beløb, der kompenserer ordningen for det urealiserede tab, der måtte være indtrådt siden sidste opgørelse og frem til en mulig tilbagekøbsdato. Sådanne regler kan

få betydning, hvis markedsværdien af de aktiver, som kundens pensionsopsparing er investeret i (f.eks. aktier, ejendomme, obligationer mv.), ved tilbagekøbet er mindre end værdien af de depoter, der over for kunden fremstår som dennes opsparing. Uden sådanne regler om kursværn ville en kunde kunne påføre andre kunder et tab ved tidlig flytning eller udbetaling af en pensionsordning.

Købekraft

Penges værdi i forhold til priserne på de ydelser, pengene skal være vederlag for. Købekraften af en pension kan angives som en talstørrelse af pensionen, når der tages højde for fremtidig *inflation* (s.d.).

L

LD

Lønmodtagernes Dyrtingsfond. Halvfølgelig finansiell institution, der på vegne af ca. 870.000 medlemmer forvalter de midler, der stammer fra en indbetaling på 7,7 mia. kr., som LD i 1980 modtog fra staten, og som udgjorde de indefrosne dyrtidsportioner fra 1977-1979. LD's formue havde en samlet markedsværdi på 51,6 mia. kr. pr. 31. december 2011. For en lønmodtager, der var fuldtidsansat i perioden fra 1977-79, blev der til LD indbetalt et beløb på 4.368 kr. Dette beløb var for et medlem, der ikke har valgt investeringspuljer, vokset til ca. 102.000 kr. pr. 31. december 2011. Størrelsen af det beløb, som den enkelte lønmodtager i sin tid fik indefrosset, var bestemt af lønmodtagerens tilknytning til arbejdsmarkedet fra 1. september 1977 til 31. august 1979. Beløbet udbetales som en engangssum, når medlemmet ønsker det, som udgangspunkt efter at medlemmet er fyldt 60 år og senest ved medlemmets fyldte 70 år.

LD er reguleret af lov om Lønmodtagernes Dyrtingsfond, jf. lovbekendtgørelse nr. 1156 af 3. marts 2007. Loven har været ændret løbende. Ved en lovændring i 2004 blev der givet medlemmerne mulighed for at flytte deres LD-opsparing til en anden

pensionsordning. Hermed har pengeinstitutter og livsforsikringsvirksomheder fået mulighed for at konkurrere om at tiltrække LD-midlerne.

Ledelse

I ledelsesteorien defineres ledelse som det at gennemføre en aktivitet ved hjælp af andre personer. Enhver virksomhed har en ledelse, der træffer de beslutninger, der udmønter virksomheden. De ledelsesmæssige beslutninger træffes i forståelse med de interessenter, der står bag virksomheden, herunder dens ejere.

Hvordan pensionsinstitutter ledes beror på, hvilket institut der er tale om, herunder om der er tale om *tværgående pensionskasser* (s.d.), *firmapensionskasser* (s.d.) eller aktieselskaber (herunder pengeinstitutter eller livsforsikringsaktieselskaber). I alle disse typer af institutter udgøres ledelsen af en *direktion*, der står for den daglige drift, og en *bestyrelse*, der varetager den overordnede og strategiske ledelse, jf. FIL § 12, stk. 2, og kapitel 8 i FIL. Pensionsinstitutter, der drives i selskabsform, kan derfor ikke ledes af en direktion og et tilsynsråd i stedet for en bestyrelse, sådan som selskabslovens § 111, stk. 1, nr. 2, ellers giver mulighed for. Både direktion og bestyrelse er underlagt generalforsamlingens beslutninger i overensstemmelse med de vedtægter, der gælder for pensionsinstituttet.

Ledelsesbekendtgørelsen

Også kaldet § 71-bekendtgørelsen. Bekendtgørelse nr. 1575 af 15. december 2010 om ledelse og styring af forsikringskasser og tværgående pensionskasser.

LFV

Almindelig anvendt forkortelse for lov om forsikringsvirksomhed, der er ophævet i forbindelse med vedtagelsen af FIL.

Livrente

Livsbetingsbetalt pensionsydelse, der indgår i en livsforsikringsaftale, og som indebærer, at der udbetales en pension fra et aftalt tidspunkt (f.eks. når forsikringstageren er fyldt 65 år). Der findes to former for livrenter, henholdsvis *livsvarige* og *ophørende* livrenter.

I en *livsvarig* livrente udbetales der en løbende pensionsydelse fra det aftalte tidspunkt og frem til pensionskundens død.

I en *ophørende* livrente udbetales der frem til et bestemt tidspunkt, hvis den forsikrede er i live. I modsætning til situationen ved *ratevis udbetaling* (s.d.) vil der typisk ikke være noget beløb tilbage til de efterladte (herunder begunstigede), når betalingen i henhold til en livrente ophører, hvad enten dette skyldes, at den forsikrede opnår en bestemt alder, eller at han afgår ved døden. Det kan dog være aftalt, at der skal ske udbetaling til andre personer efter den forsikredes død. Se *depotsikring* (også kaldet kontosikring, reservesikring eller opsparringsgaranti).

Livsbetings pensionsydelse

Se *alderspension*. Betegnelse for løbende pensionsydelse, der bortfalder ved den pensionsberettigedes død. Heri ligger ikke nødvendigvis, at ydelserne skal være *livsvarige*. Det kan f.eks. godt aftales, at en livsbetinget pensionsydelse ophører efter f.eks. 10 eller 15 år, selv om den berettigede fortsat er i live, men at de ophører straks, hvis den berettigede forinden afgår ved døden.

Livscyklusprodukt

Også kaldet profilprodukt og generationsprodukt. Betegnelse for pensionsprodukt, der indebærer tilskrivning af en markedsrente, men hvor livsforsikringsvirksomheden tilpasser sammensætningen af investeringen af pensionsopsparingen, så den passer til den forsikredes risikoprofil eller alder: Er den forsikrede et ungt menneske, vil livsforsikringsvirksomheden f.eks. kunne anlægge en mere risikofyldt investeringsstrategi (f.eks. investere i mange aktier) med forventning om, at værdien af investeringsaktiverne på langt sigt vil give et større afkast, end hvis der blev investeret mindre risikofyldt (f.eks. i danske stats- og realkreditobligationer), medens strategien for en ældre forsikret vil være mere forsigtig (dvs. få aktier og mange obligationer). Flere livscyklusprodukter giver mulighed for at vælge mellem høj, lav eller mellem risiko. Livscyklusprodukter har forskellige navne, f.eks. Danica Balance, Skandia Match, Nor-

dea Vækstpension, TopDanmark Profilpension og SEB Markedspension.

Livsforsikring

Aftale om forsikring, hvor der sker udbetaling ved en persons *død* eller i personens levende live, f.eks. ved opnåelse af en bestemt *alder*. Livsforsikringsvirksomheden påtager sig dermed risikoen for, at denne begivenhed indtræder, hvad enten den knytter sig til forsikringstageren eller en anden persons levetid eller helbred. Aftaler om livsforsikring tegnes i praksis altid som *summaforsikringer* (s.d.).

Den tilladelse (koncession), som en forsikringsvirksomhed skal have til at drive virksomhed, vil angive, hvilken type virksomhed der er tale om. Et skadesforsikringsselskab kan således ikke også drive livsforsikringsvirksomhed, jf. FIL § 19, stk. 1. Bilag 8 til FIL tillader derimod en livsforsikringsvirksomhed at tegne "komplementære forsikringer" i tilknytning til livsforsikring. Hertil hører navnlig forsikring mod legemsbeskadigelse (som pr. definition er en skadesforsikring), herunder erhvervsudygtighed, og forsikring mod *dødsfald* som følge af ulykkestilfælde eller forsikring mod *invaliditet* som følge af ulykkestilfælde eller sygdom.

Ifølge § 5 i bekendtgørelse nr. 956 af 11. december 1997 om koncession til livsforsikringsselskaber (der er identisk med bilag 8 til FIL) inddeles begrebet livsforsikring i følgende klasser:

I. Almindelig livsforsikring:

- a) livsforsikring (navnlig livsbetinget kapitalforsikring, ophørende eller livsvarig livsforsikring, livsforsikring med udbetaling i levende live og livsforsikring med tilbagebetaling af præmier);
- b) renteforsikring;
- c) komplementære forsikringer tegnet i tilknytning til livsforsikring (navnlig forsikring mod legemsbeskadigelse, herunder erhvervsudygtighed, og forsikring mod dødsfald som følge af ulykkestilfælde eller forsikring mod invaliditet som følge af ulykkestilfælde eller sygdom).

II. Ægteskabs- og fødselsforsikring:

- a) forsikring, der kommer til udbetaling ved ægteskab;
- b) forsikring, der kommer til udbetaling ved fødsel.

III. Forsikring, der er tilknyttet investeringsfonde:

- a) livsforsikring (navnlig livsbetinget kapitalforsikring, ophørende eller livsvarig livsforsikring, livsforsikring med udbetaling i levende live, livsforsikring med tilbagebetaling af præmier, forsikring, der kommer til udbetaling ved ægteskab, og forsikring, der kommer til udbetaling ved fødsel);
- b) renteforsikring.

IV. Permanent health insurance (langvarig sygeforsikring): sygeforsikring, som indgås for en lang periode, og som er uopsigelig fra selskabets side i hele perioden.

V. Tontine-virksomhed: Virksomhed, der indebærer oprettelse af medlemsammenslutninger med henblik på fælles kapitalisering af bidragene og udbetaling af den herved opståede formue enten til de overlevende eller til de afdødes arvinger eller begunstigede.

VI. Kapitaliseringsvirksomhed: Virksomhed, der er baseret på aktuarberegninger, og som omfatter forpligtelser af en nærmere fastsat varighed og beløbsstørrelse mod erlæggelse af et engangsbeløb eller forud fastsatte regelmæssige indbetalinger.

Ved indgåelse af aftaler om livsforsikring skal præmien fastsættes betryggende, så der er stor sikkerhed for, at livsforsikringsvirksomheden ved forsikringsydelsens forfaldstid har tilstrækkelige midler til at opfylde aftalen, jf. FIL § 21. Se [bonus](#).

Livsforsikringsdirektiver

EU har siden 1979 vedtaget tre forskellige direktiver på livsforsikringsområdet.

Det *første*, direktiv 79/267/EØF om samordning af de administrative og ved lov fastsatte bestemmelser om adgang til og udøvelse af direkte livsforsikringsvirksomhed, blev vedtaget den 5. marts 1979.

Det *andet*, direktiv 90/619/EØF om samordning af love og administrative bestemmelser vedrørende direkte livsfor-

sikringsvirksomhed, om fastsættelse af bestemmelser, der kan lette den faktiske gennemførelse af den fri udveksling af tjenesteydelser, og om ændring af direktiv 79/267/EØF, blev vedtaget den 8. november 1990.

Det *tredje* direktiv 92/96/EØF om samordning af love og administrative bestemmelser vedrørende direkte livsforsikringsvirksomhed og om ændring af direktiv 79/267/EØF og 90/619/EØF vedtoges den 10. november 1992.

De tre direktiver er i dag skrevet sammen som det *konsoliderede direktiv* 2002/83/EF om livsforsikring, der i dag ofte omtales som "livsforsikringsdirektivet".

Livsforsikringshensættelse

Se også *forsikringsmæssig hensættelse*. Beløb, som en livsforsikringsvirksomhed har afsat i sit regnskab til dækning af fremtidige pensionsudbetalinger. For gennemsnitsrenteprodukter kan livsforsikringshensættelser opdeles i *garanterede ydelser* (s.d.), *bonuspotentiale på fripolicydelser* (s.d.) og *bonuspotentiale på fremtidige præmier* (s.d.). Livsforsikringshensættelserne svarer til summen af pensionskundernes depoter.

Livsforsikringsselskab

§ 1 i bekendtgørelse nr. 956 af 11. december 1997 om koncession til livsforsikringsselskaber definerer et "livsforsikringsselskab" som enten et livsforsikringsselskab eller en tværgående pensionskasse. Se *livsforsikringsvirksomhed*.

Livsforsikringsvirksomhed

Samlebetegnelse for virksomhed, der efter lov om finansiel virksomhed har ret til at udstede livsforsikringer. Begrebet omfatter i dag [livsforsikringsselskaber](#), [firmapensionskasser](#) og [tværgående pensionskasser](#).

Livsvarig pensionsydelse

Betegnelse for pensionsydelse, der udbetales, så længe den berettigede er i live. Eksempler herpå er tjenestemandspension, folkepension og livsvarige livrenter.

Løbende udbetaling

Udbetalinger, der finder sted, så længe den berettigede befinder sig i en situation, der giver ret til at oppebære udbetalingen, f.eks. er i live. Eksempler på ordninger med løbende udbetalinger er *livrenter* (s.d.), *overlevelsesrenter* (s.d.) og *invalidiserenter* (s.d.). Den forsikringsbegivenhed, der udløser betaling, knytter sig her til, at den forsikrede lever, overlever forsikringstageren eller invalideres, heraf betegnelserne “livrente”, “overlevelsesrente” og “invaliderende”. Ordninger med løbende udbetalinger betegnes som *renteforsikringer*, når den løbende udbetaling er aftalt således, at den udgør den gennemsnitlige forrentning af en indbetalt kapital, der vil realiseres under givne statistiske og markedsmæssige forhold.

Lægekonsulent

En forsikringsvirksomhed vil typisk have et antal speciallæger knyttet til sig, der yder lægefaglig bistand ved vurderingen af, på hvilke vilkår forsikringer kan antages, og i hvilket omfang den forsikredes erhvervs-evne er nedsat m.v. Sådanne vurderinger har betydning ved afgørelsen af, om den forsikrede har ret til en eventuel helbreds-betinget ydelse.

Løfte

En *viljeserklæring* (s.d.), hvorved en part (løftegiveren) påtager sig en pligt over for en anden part (løftemodtageren). Når viljeserklæringen rettes mod rette vedkommende, skaber den dermed forpligtelser efter sit indhold. Efter de regler, der gælder i alle moderne retssystemer, skal løfter opfyldes efter deres indhold, idet der kan indtræde sanktioner (f.eks. i form af erstatningsansvar og tvangsfuldbyrdelse), hvis løftet ikke opfyldes. Et løfte vil altid angive en *retsfølge* (f.eks. at udbetale et beløb) og et antal betingelser (ofte kaldet *retsfaktum*), som skal være opfyldt for, at retsfølgen kan indtræde. En aftale (f.eks. en forsikringsaftale) vil indeholde et antal løfter, som parterne afgiver over for hinanden.

M

Markedsføringsloven

Lov om markedsføring, jf. lovbekendtgørelse nr. 58 af 20. januar 2012.

Markedsrenteprodukt

Også kaldet markedsrenteordning eller markedsværdiprodukt: Betegnelse for en pensionsordning, der lader udviklingen af kundens *depot* (s.d.) bero på den forrentning, der realiseres på de finansielle markeder. Dermed kommer rentetilskrivningen på kundens depot for en stor dels vedkommende til at bero på samfundsøkonomiske faktorer, således som de udmønter sig på de finansielle markeder, hvor pensionsopsparingen er investeret. I gode investeringsår vil en kundes pensionsopsparing stige og omvendt falde i år med negative afkast på de finansielle markeder.

For at sprede risikoen investeres pensionsopsparingen ofte i investeringsforeninger eller fonde (s.d.), der administreres af eksterne formueforvaltere. Markedsrenteprodukter står i modsætning til produkter med en *garanteret rente* (kaldet for gennemsnitsrenteprodukter), hvor kunden er sikker på mindst at oppebære et beløb, der svarer til garantien (med mulig tilskrivning af bonus).

De første markedsrenteprodukter blev etableret i 1988 som såkaldte *unit link*-produkter (s.d.), hvorved kunden selv kunne vælge blandt forskellige investeringsfonde (“units”), eller ved at livsforsikringsvirksomheden kunne sammensætte investeringerne baseret på kundens risikovillighed eller alder.

Markedsværdi

En livsforsikringsvirksomhed skal opgøre både aktiver og passiver (herunder værdien af de forsikringsmæssige hensættelser) til markedsværdi (ofte kaldet dagsværdi) ved aflæggelse af regnskab. Ifølge §§ 65-68 i regnskabsbekendtgørelsen og det hertil hørende bilag 8 (om diskonterings-satser ved måling af forsikringsforpligtelser) skal værdien af en garanti om en minimumsforrentning og bonusret (livsforsikringshensættelserne) i en livsforsikringsvirksomhed

opgøres efter den aktuelle markedsrente. Markedsrenten finder udtryk i Finanstilsynets *diskonteringsrentekurve* (s.d.).

Markedsværdigrundlag

Se *hensættelsesgrundlag*.

Markedsværdistyrkelse

Eller blot *styrkelse*. En regnskabsmæssig værdiregulering, der foretages, når de beregningsmæssige forudsætninger om minimumsforrentning (grundlagsrenten), sandsynligheder for dødsfald og invaliditet (risikoelementet) samt omkostninger til administration af virksomheden (omkostningselementet), der indgår i opgørelsen af de forsikringsmæssige hensættelser til markedsværdi i en livsforsikringsvirksomheds regnskab, ændres.

En *positiv* akkumuleret værdiregulering foretages, når disse forudsætninger styrkes i forhold til de tilsvarende forudsætninger i tegningsgrundlaget. Formålet med styrkelsen er at sikre de garanterede ydelser. Livsforsikringshensættelserne (de garanterede ydelser) skal således forhøjes (“styrkes”), hvis den aktuelle diskonteringsrente er mindre end de ydelses- og rentegarantier (den garanterede grundlagsrente), som livsforsikringsvirksomheden har givet pensionskunderne. I en sådan situation skal livsforsikringsvirksomheden hensætte mere i sit regnskab som sikkerhed for de fremtidige pensioner, end pensionskunderne har indbetalt, til brug til opfyldelse af de afgivne løfter. Hermed sikres det, at livsforsikringsvirksomheden har afsat penge nok til at opfylde sine pensionsgarantier. Forhøjelsen (styrkelsen) er udtryk for forskellen mellem livsforsikringshensættelsernes værdi opgjort til henholdsvis *markedsværdi* og de *retrospektive hensættelser* (s.d.).

En *negativ* akkumuleret værdiregulering opstår ved reduktion af værdien af de *retrospektive hensættelser* (s.d.) som følge af, at et negativt realiseret resultat skal bæres af den enkelte pensionskundes *depot* (s.d.). Når en livsforsikringsvirksomhed anvender bonuspotentialet på *fripolicydelser* (s.d.) til dækning af underskud i en rentegruppe, indfører virksomheden som regel et *kursværn*, hvis der er hjemmel hertil i forsikringsafta-

lerne. Dette vil indgå som en reduktion af den akkumulerede værdiregulering.

Medlem

De forsikrede i kollektive overenskomst-baserede arbejdsmarkedspensionsordninger betegnes ofte som medlemmer, fordi forsikringsordningen er skabt som følge af den kollektive overenskomst, der gælder på området, og som typisk er indgået af en faglig organisation (bestående af medlemmer). I konsekvens af overenskomstvedtagelsen optages medlemmet som kunde i et forsikringsaktieselskab (eller som medlem i en pensionskasse), når det ansættes på en arbejdsplads, der falder inden for overenskomsten. I forsikringsretlig forstand er medlemmet “forsikret”. En pensionskunde kan ikke være “medlem” af et livsforsikringsaktieselskab. Strengt taget er terminologien derfor kun retvisende i tværgående pensionskasser eller firmapensionskasser, der netop er organiseret som foreninger (ligesom en fagforening).

Minimumsforrentning

Se *grundlagsrente*.

Minimumskapitalkrav

Se *kapitalkrav*.

Modellen fra landet

Også kaldet “Den gamle model fra landet”. Ofte anvendt betegnelse for den form for pensionsforsørgelse, som man praktiserer i samfund, hvor hele familien bor under samme tag, og forældrene forsørger både børn og bedsteforældre. Sådan var situationen i Danmark frem til 1700-tallet. Når forældrene i midtergenerationen bliver gamle, overgår forsørgelsespligten dermed til næste generation etc. Modellen er i det moderne samfund erstattet af en *forsikringsmodel* med det offentlige og private finansielle institutter i en hovedrolle.

I “*pay-as-you-go*”-ordninger finansierer den arbejdsdygtige generation den pension, der tilkommer den ældre generation og de befolkningsgrupper, der ikke er arbejdsudelige (i forventning om, at den senere vil oppebære pensionsydelse, som den unge generation vil finansiere, når denne kom-

mer ud på arbejdsmarkedet). I opsparings-baserede ordninger, som vinder stadig mere udbredelse, har den ældre generation, der ikke længere er på arbejdsmarkedet, selv finansieret sin pensionstilværelse.

N

Nutidsværdi

I en *pensionsoversigt* (s.d.), der bl.a. angiver størrelsen af de fremtidige pensionsydelse, vil kunden have behov for at vise, hvad disse ydelser vil være værd i dag, hvis man så bort fra den udhuling, der vil følge af en forventet inflation. En sådan opgørelse fremtræder, hvis disse fremtidige pensionsydelse udtrykkes i nutidsværdien.

Nytegningsgrundlag

Også kaldet tarifgrundlaget, tariffen eller 1. ordens grundlaget. Se *tegningsgrundlag*.

Nærmeste pårørende

Den personkreds, som en forsikringsydelse eller pensionsopsparing ifølge definitionen i henholdsvis FAL § 105a og § 5a i pensionsopsparingsloven skal udbetales til, når "nærmeste pårørende" er indsat som *begunstiget*. I så fald udbetales forsikringsydelsen eller pensionsopsparingen, hvis ikke andet fremgår af omstændighederne, til afdødes ægtefælle (eller samlever, hvis denne opfylder betingelserne i disse bestemmelser). Er der ingen ægtefælle eller samlever, udbetales forsikringen til afdødes livsarvinger. Er der ingen livsarvinger, udbetales forsikringen til afdødes arvinger i henhold til testamentet eller arveloven.

O

Obligatorisk pensionsordning

Pensionsordning, som den forsikrede er tvunget til at have som følge af aftaler indgået af andre end ham selv (f.eks. som følge af en overenskomst). Arbejdsmarkeds- og firmapensionsordninger er som hovedregel obligatoriske. ATP, der er hjemlet ved lov,

anses også for at være en obligatorisk pensionsordning.

OD

Forkortelse for "overskudsdeling". I den politiske diskussion, der pågik i 1970'erne og i begyndelsen af 1980'erne, gjorde en række lønmodtagerorganisationer gældende, at arbejdstagerne skulle have ret til medejerskab og medbestemmelse i virksomhederne. Kravet om "OD" gik ud på at skaffe de ansatte en del af virksomhedernes overskud, medens kravet om ØD (s.d.) gik ud på at sikre medbestemmelse omkring virksomhedernes beslutningstagen.

Offentlig forsørgelse

Grundloven af 1849 bestemte, at den, der ikke kunne ernære "sig eller sine", og hvis forsørgelse ikke påhvilede andre, var berettiget til at modtage hjælp fra det offentlige mod at underkaste sig de forpligtelser, som fremgår af lovgivningen. En tilsvarende regel findes i dag i grundlovens § 75, stk. 2. Dermed er staten forpligtet til at opretholde et forsørgelsesvæsen, der sikrer enhver et eksistensminimum, og som bygger på det såkaldte *retsprincip*. I dag følger reglerne om den offentlige forsørgelse af den sociale lovgivning, hvoraf navnlig lov om social pension spiller en væsentlig rolle. Tidligere lå denne opgave ("fattigvæsenet") hos lokalsamfundene, og før det hos familien, se [modellen fra landet](#).

Offentlig pension

Se *folkepension* og *førtidspension*.

Offentlig ret

Almen juridisk betegnelse for retsregler, der hviler på en lovhjemmel, der giver en offentlig myndighed beføjelse til at regulere retsforholdene. Reglerne i den offentlige ret adskiller sig fra de formueretlige regler, hvor rettigheder og pligter udledes af løfter, aftaler, skadegørende handlinger eller restitutionskrav (herunder berigelses- og tilbagefølgingskrav). Alle de regler, der omgiver *søjle 1*-ordningerne er derfor pr. definition offentligretlige. Reglerne i FIL og PBL er offentligretlige, selv om de har betydning

for, hvordan formueretlige aftaler om pensionsaftaler indgås og opfyldes.

Omfordeling

Al forsikring går ud på at dele og fordele risici mellem deltagerne i en bestand af forsikringer. Blandt deltagerne i et sådant risikofællesskab vil der derfor altid indgå en omfordeling, hvorved nogle kommer ud som vindere (i forhold til deres stilling, hvis de ikke havde været med i ordningen) og andre som tabere. Dette er åbenbart i relation til dækninger, der udbetales ved invaliditet og dødsfald. Men også ved opsparingsorienterede forsikringsordninger sker der en vis omfordeling. Den skal i givet fald ske efter forsikringsmæssige principper og i overensstemmelse med de tilsynsregler, der gælder på området, se [kontributionsprincip](#).

Omfordelingen af penge i en forsikringsbestand skal være *vilkårlig* (dvs. *tilfældig*, i aktuarmæssig terminologi “usystematisk”) og må ikke være *strukturel*. Det må ikke være andre ord ikke være givet på forhånd (det vil sige på tegningstidspunktet), at nogle pensionskunder betaler for andre.

Beslutninger om omfordeling berører undertiden principielle valg om, hvem der rimeligvis kan omfordeles over for. Det såkaldte [unisex-princip](#) (s.d.) indebærer således, at der i livrenteprodukter sker en omfordeling til fordel for kvinder.

Omkostningsbonus

Også kaldet *administrationsbonus*: Betegnelse for den del af en bonus til pensionskunderne, der kan henføres til, at omkostningerne til administration har været mindre for forsikringsbestanden end forudsat i det tekniske grundlag. På tilsvarende vis taler man om *risikobonus* (s.d.), når forudsætningerne i det tekniske grundlag om dødelighed og invaliditet har vist sig at være dyrere end (forsigtigvis) forudsat, og *rentebonus*, når der senere viser sig en bedre forrentning end den, der (forsigtigvis) er antaget i det tekniske grundlag.

Omkostningsgruppe

Som grundlag for den kontributionsmæssige fordeling af over- eller underskuddet i en livsforsikringsvirksomhed med gennem-

snitsrenteprodukter bestemmer § 3, stk. 1 og 4, i kontributionsbekendtgørelsen, at bestanden af forsikringer skal opdeles i *grupper* for hvert af de centrale beregningselementer (s.d.): rente, risiko og omkostninger.

Omvalg

Den aftaleretlige situation, der foreligger, når en livsforsikringsvirksomhed henvender sig til sine kunder med tilbud om ændringer i forsikringsvilkårene. For at de tilbudte ændringer kan træde i kraft, må kunden acceptere dem. Som grundlag for denne accept vil livsforsikringsvirksomheden fremsende et omvalgsmateriale, der forklarer de økonomiske og retlige konsekvenser af at acceptere omvalget. Omvalg kan f.eks. gå ud på, at et *gennemsnitsrenteprodukt* (s.d.) ændres til et *markedsrenteprodukt* (s.d.).

Opgørelsesrente

Den del af forrentningen af et *depot* (s.d.), der er baseret på en *grundlagsrente* (s.d.), og som rent faktisk tilfalder forsikringstageren. Grundlagsrenten tilskrives nemlig ikke med det fulde pålydende beløb, fordi den indeholder et særligt sikkerheds- og omkostningstillæg, som livsforsikringsvirksomheden kan indregne til at dække sine forpligtelser med, hvis der er behov for det. Er grundlagsrenten på 5 % (som i det gamle G82-grundlag), vil dette sikkerhedstillæg udgøre 0,5 %, hvorved opgørelsesrenten vil udgøre 4,5 %.

Opsat pension

Udskudt pension. Begrebet anvendes inden for forskellige typer af pension som betegnelse for den situation, der foreligger, når en person, der er berettiget til at oppebære en pension, vælger ikke at få den udbetalt her og nu. Pensionen “opsættes” herved med henblik på at blive udbetalt på et senere tidspunkt.

En tjenestemand har ret til opsat *tjenestemandspension*, når han fratræder uden ret til aktuel pension, f.eks. ved overgang til ansættelse uden for det offentlige. Den opsatte pension kommer til udbetaling, når tjenestemanden forlader arbejdsmarkedet for at gå på pension. Ifølge pensionsloven opnår man ret til opsat *folkepension*, når

man har nået folkepensionsalderen, men ønsker at fortsætte på arbejdsmarkedet i et vist omfang. Hermed udskydes pensionsudbetalingen til gengæld for, at man senere kan oppebære en forhøjet pension. Reglerne herom, der er indført pr. 1. juli 2008, følger af pensionslovens kap. 2a (§§ 15a-15f).

Opsparingsdepot

Se *depot*.

Opsparingsgaranti

Se *depotsikring*, der også kaldes for *kontosikring* eller *reservesikring*.

Opsparingsordning

Fælles betegnelse for pensionsordninger, der alene er baseret på, at pensionskunden har indbetalt sine opsparede midler, som herefter forrentes i pensionsinstituttets regi. En opsparingsordning rummer ikke noget forsikringselement, f.eks. i form af dækninger ved invaliditet og død.

De opsparingsordninger, der har særlig interesse i pensionsammenhæng, begunstiges af særlige skatteregler, der giver fradrag ved indbetaling og (som regel) lavere beskatning ved udbetaling. Hertil hører navnlig kapital- og ratepensioner. Rene opsparingsordninger kan kun udbydes af pengeinstitutter. Livsforsikringsprodukter, der giver dækninger ved f.eks. invaliditet eller død, kan dog indeholde kapital- og ratepensioner, der kan minde om opsparingsordninger.

Ordens grundlag

Se *1. ordens grundlag*, *2. ordens grundlag* og *3. ordens grundlag*.

Overdækning

Basiskapital (s.d.) fratrukket *kapitalkrav* (s.d.).

Overdækningsgrad

Nøgletal, der viser *overdækningen* (s.d.) målt i forhold til summen af de *retrospektive hensættelser* (s.d.), dvs. af den pålydende værdi af pensionskundernes depoter. Overdækningsgraden viser i kombination med *bonusgraden* (s.d.) en livsforsikringsvirksomheds evne til at modstå negative resultater på de finansielle markeder.

Overenskomst

Se *kollektiv overenskomst* og *pensionsoverenskomst*.

Overenskomstbaseret arbejdsmarkedspension

Arbejdsmarkedspensionsordning, der er forankret i en *kollektiv overenskomst* (s.d.) indgået mellem parterne på et fagligt afgrænset arbejdsmarked. Sådanne ordninger vil normalt være tværgående, dvs. gælde for en flerhed af virksomheder inden for det faglige område.

Overførelse

Også kaldet overførsel (f.eks. i PBL § 41). Opsigelse (dvs. tilbagekøb) af en pensionsordning i forbindelse med, at den overflyttes til en pensionsordning i en anden livsforsikringsvirksomhed. I praksis særlig anvendt i forbindelse med *jobskifte*, hvor den forsikrede i forbindelse hermed bliver omfattet af en ny obligatorisk arbejdsmarkedspensionsordning. Se også *jobskifteaftalen*.

Overlevelserente

Betegnelse for dødsfaldsdækning med *løbende udbetaling* (s.d.), der udbetales ved forsikringstagerens død, hvis den forsikrede (f.eks. en ægtefælle) er i live. I sine betingelser svarer en sådan dækning til en *dødsfaldssum* (s.d.) En overlevelserente kan enten aftales *livsvarigt*, så den kommer til udbetaling til den forsikrede, uanset hvornår denne dør, eller den kan være *ophørende*, så dækningen ophører på et bestemt tidspunkt.

Overlevelsessum

Se *dødsfaldssum*.

Overskud

Se *realiseret resultat*.

P

PAL

Pensionsafkastbeskatningsloven (s.d.).

PAL-skat

Skat pålignet i medfør af pensionsafkastbeskatningsloven (PAL). Se [pensionsafkastbeskatning](#).

Pay-as-you-go (PAYG)

Den form for finansiering af en pensionsordning eller anden sikringsordning (herunder ordninger til social sikring), der indebærer, at ydelserne finansieres af en løbende indtægtskilde (typisk skatter) og ikke af indbetalinger fra den sikrede (i form af en opsparing eller en forsikringspræmie). Typisk vil finansieringen ske ved, at indbetalinger fra de erhvervsaktive deltagere løbende finansierer dem, der er gået på pension. Den til enhver tid værende gruppe af erhvervsaktive vil dermed være pålagt en byrde i relation til den gruppe, der allerede er gået på pension. Til gengæld opnår den sikrede retten til sin ydelse, uanset om han har bidraget til dens finansiering (i hvilke tilfælde man taler om bidragsfinansierede ordninger).

Forsørgelsesordninger baseret på dette princip blev første gang etableret i Tyskland under *Otto von Bismarck*. I et *pay-as-you-go*-princip er det nødvendigt løbende at opretholde en balance mellem den pension, der skal udbetales, og de indbetalinger, der skal finansiere denne udbetaling, f.eks. via skatten. Denne balance omtales undertiden som *pensionsbalancen*. En *pay-as-you-go*-ordning kan også finansieres ved specifikke indbetalinger fra deltagerne. Et eksempel herpå er det amerikanske *social security*-system. Når *pay-as-you-go*-systemerne kommer under et finansieringsmæssigt pres, fordi levetiderne øges med uforandret pensionsalder, og når antallet af erhvervsaktive falder, samtidig med at antallet af pensionister stiger, taler man om en "pensionskrise" eller "pensionsbombe".

PBL

Almindeligt anvendt forkortelse for *pensionsbeskatningsloven* (s.d.).

Pengeinstitut

Finansiell virksomhed (også kaldet *institut*), der efter reglerne i FIL har tilladelse til fra offentligheden at modtage indlån eller andre

midler, der skal tilbagebetales samt i at yde lån for egen regning, dog ikke på grundlag af udstedelse af realkreditobligationer, jf. FIL § 7, stk. 1. Pengeinstitutter må kun udøve virksomhed som nævnt i bilag 1 til loven samt virksomhed efter lovens §§ 24-26. Ifølge FIL § 12, stk. 1, skal pengeinstitutter drives som banker (som er aktieselskaber), som sparekasser (som er selvejende institutioner) eller som andelskasser (som er andelsselskaber, dvs. foreninger).

I pensionsammenhæng har pengeinstitutter *ikke* tilladelse til at indgå aftaler om livs- eller pensionsforsikring. I et overblik over de forskellige former for pensionsordninger er det derfor vigtigt at sondre mellem de ordninger, der er forankret i pengeinstitutter, og de, der håndteres af forsikringsvirksomheder (dvs. tværgående pensionskasser og livsforsikringsaktieselskaber). I praksis kan sondringen – navnlig fra et kundeperspektiv – i nogen grad fortone sig, fordi alle større danske pengeinstitutter siden midten af 1980'erne har haft egne pensionskasser, f.eks. *Danica Pension* (oprindelig Statsanstalten for Livsforsikring, senere tilkøbt af Danske Bank-koncernen) og *Nordea Liv & Pension*. Denne udvikling er sket i lyset af ønsket om at etablere det "finansielle supermarked", hvor kunden via samme kontakt kunne opnå en mangfoldighed af finansielle produkter.

Pension

Ordet pension kommer af det latinske ord *pensio*, der betyder betaling (afledt af verbet *pendere*). I *almindelig sprogbrug* anvendes det hyppigst om et årligt eller månedligt pengebeløb, der udredes af det offentlige, af en arbejdsgiver (som ved tjenestemandspension) eller af et pensionsinstitut til en person, der er ophørt med at arbejde, f.eks. pga. alder eller invaliditet. Opsparing til pensionsformål kan dog også ske i rene opsparingsordninger, der indebærer udbetaling af engangsbeløb (se *kapitalpension*).

Blandt de talrige ord, der afledes af "pension", er arbejdsmarkedspension, folkepension, førtidspension, pensionsopsparing, social pension og tjenestemandspension.

Retten til at modtage pensionen er *ikke* betinget af, at den berettigede løbende er-

lægger en *modydelse* i form af arbejde. At modtageren typisk vil have et *retskrav* på sin pension, skyldes de aftaler eller lovregler, der definerer pensionskravet. Retskravet på en pension er ikke nødvendigvis uforanderligt. Undertiden beror dets størrelse på beslutninger, der træffes år for år. Et eksempel herpå er de tillæg til pensionsudbetalingerne, der kan besluttes i tværgående pensionskasser som *pensionisttillæg*. Også i tilsagnsordninger kan det forekomme, at arbejdsgiveren supplerer den løbende pensionsudbetaling pr. kulance.

Pensionisttillæg

Almindelig anvendt betegnelse for et tillæg til en pensionsydelse, der udbetales til de sikrede i en tværgående pensionskasse, for hvem pensionsordningen allerede er aktiveret (pensionisterne). Tillægget finansieres normalt af egenkapitalen (herunder eventuelle årlige overskud) i en tværgående pensionskasse. Da pensionskassens egenkapital ejes kollektivt af dens medlemmer, anses den som en ufordelt reserve. Tillægget vil normalt være ugaranteret, dvs. at det kan bortfalde eller nedsættes, hvis der ikke er penge til at finansiere det af pensionskassens egenkapital og årlige overskud. Et pensionisttillæg har intet at gøre med det næsten ligegyldende ord *pensionisttillæg*, s.d.

Pensionsafkast

Det afkast, der realiseres på en opsparet pensionsformue. I gennemsnitsrenteprodukter, hvor der er tilknyttet en garanti (se rente- eller ydelsesgaranti) om en minimumsforrentning af pensionsopsparingen, vil hele afkastet i et regnskabsår normalt ikke blive tilskrevet den enkelte kundes *depot* (s.d.). En del af det vil ofte blive tilskrevet det *kollektive bonuspotentiale* (s.d.), der bl.a. kan anvendes til at dække eventuelle fremtidige tab på investeringer og fremtidige tilskrivninger på depotet. Herved kan livsforsikringsvirksomheden lettere overholde sine garantier til kunderne. I et markedsrenteprodukt, hvor den enkelte pensionskunde (og ikke livsforsikringsvirksomheden) har investeringsrisikoen, vil det faktisk opnåede afkast (både positive og negative) hvert år blive tilskrevet depotet.

Pensionsafkastbeskatning

Skat, der betales af afkastet på pensionsordninger. Reglerne herom blev indført ved lov nr. 428 af 26. juni 1998 om beskatning af visse pensionskapitaler (også kaldet PAL). Denne lov (der afløste loven om realrenteafgift) indførte en fast nominal statskat på 26 % af alle former for *formueafkast* på visse pensionsopsparinger, der ikke var særligt undtaget. Den nye beskatning trådte i kraft med virkning fra og med indkomståret 2000. Til forskel fra den variable realrenteafgift, hvis størrelse afhang af inflations- og renteniveaet, indebærer PAL-afgiften en fast nominal beskatning. På grund af det faldende rente- og inflationsniveau indebar dette en reel skærpelse af beskatningen. Procentsatsen er siden fastsat til 15 (dog forhøjet til 15,3 % i forbindelse med vedtagelsen af Finansloven for 2012), jf. den gældende PAL § 2, samtidig med at afgiftsgrundlaget er blevet udvidet.

PAL er ændret betydeligt fra den 1. januar 2010, og efter den nugældende lov, jf. lovbekendtgørelse nr. 170 af 22. februar 2011, er der for alle typer af pensionsordninger indført en beskatning af den enkelte kunde. Det er også muligt at tegne ordninger i udenlandske pensionsinstitutter med fradragsret, mod at det udenlandske pensionsinstitut forpligter sig til at afregne pensionsafkastskat for kunden.

Pensionsafkastbeskatningsloven

Lovbekendtgørelse nr. 170 af 22. februar 2011 om pensionsafkastbeskatningsloven.

Pensionsaftale

Begrebet pensionsaftale anvendes i en bred forstand om enhver aftale, der på den ene eller anden måde regulerer en pensionsordning. I snæver forstand anvendes begrebet ofte om aftaler mellem en virksomhed og en pensionsleverandør, der bringer en pensionsordning i stand for virksomhedens arbejdstagere (se *firma pensionsaftale*). I denne snævre forstand kan pensionsaftalen bestå af en *forsikringsmæssig* del, der præciserer det nærmere indhold af de pensionsforpligtelser, der vil blive ydet over for medarbejderne i kraft af de indbetalinger, der sker til

pensionsordningen, og en *administrativ* del, der beskriver de tjenester, der følger med.

Pensionsbekendtgørelsen

Bekendtgørelse nr. 1438 af 13. december 2006 om social pension (fortidspension og folkepension).

Pensionsberettiget

Person, der har ret til en pensionsydelse. Den pensionsberettigede kan være forsikringstageren selv (f.eks. en arbejdstager), dennes efterlevende ægtefælle, fraskilte ægtefælle, samlever eller efterlevende børn (herunder samlevers børn).

Pensionsbeskatningsbekendtgørelsen

Bekendtgørelse nr. 1281 af 9. december 2009 om beskatningen af pensionsordninger.

Pensionsbeskatningsloven

Lov om beskatningen af pensionsordninger mv., jf. lovbekendtgørelse nr. 1246 af 15. oktober 2010 med senere ændringer.

Pensionsbidrag

De beløb, der indbetales til en pensionsordning, i almindelig forsikringsterminologi kaldet *præmien*. Bidraget dækker de forskellige dele af pensionsordningen. Nogle dele går til selve opsparingen, andre til *risikopræmier* (dvs. betaling for *risikodækninger*, s.d.) og endnu andre til *administrationsomkostninger*. Denne anvendelse af de indbetalte bidrag er identisk, hvad enten bidraget indbetales af arbejdsgiveren eller af forsikringstageren selv.

Ordet anvendes oprindeligt om bidrag til pensionskasser. Herfra er det videreført til arbejdsmarkedspensionsordninger generelt. Her indbetaler arbejdsgiveren det fulde pensionsbidrag, men trækker typisk 1/3 af pensionsbidraget i arbejdstagerens løn. Således kommer arbejdsgiveren til at betale 2/3 af pensionsbidraget, mens arbejdstagerens andel udgør 1/3. Det er ikke usædvanligt, at arbejdsgivere i firmaordninger betaler den fulde præmie uden at trække i arbejdstagerens løn. I private pensionsordninger betales præmien eller pensionsbidraget enten af forsikringstageren eller af en tredjepart, der

ønsker at tilgodese den forsikrede, f.eks. i forbindelse med en gavedisposition.

Pensionsfremskrivning

Ifølge pkt. 2.1. i Finanstilsynets vejledning nr. 9041 af 12. januar 2005 om udarbejdelse af pensionsfremskrivninger er en pensionsfremskrivning en *prognose* over det beløb, som forventes at være til stede på et nærmere fastsat fremtidigt tidspunkt. Udgangspunktet for fremskrivningen er pensionskundens *depot* (s.d.). Ifølge vejledningens punkt 3.2. må en prognose ikke udformes på en sådan måde, at pensionskunderne kan få den opfattelse, at fremskrivningen indebærer et bindende løfte. Ifølge § 6 i informationsbekendtgørelsen skal det af prognoser om fremtidig bonus mv., tydeligt fremgå, at prognoserne ikke er garanterede.

Pensionsgaranti

Se også [rentegaranti](#) og [ydelsesgaranti](#). Livsforsikringsvirksomheders løfte til den forsikrede om at realisere en bestemt forrentning af en pensionsopsparing. Pensionsordninger kan inddeles i to grupper. Den ene bygger på en antagelse om, at indbetalte beløb (*depotet*, s.d.) forrentes på en bestemt måde med en såkaldt [grundlagsrente](#) (s.d.). Denne antagelse kan undertiden finde udtryk som et løfte og betegnes derfor ofte som en pensionsgaranti. Den anden gruppe sikrer et afkast baseret på den forrentning, som rent faktisk opnås på de finansielle markeder, se [markedsrenteprodukt](#). Her er der ingen pensionsgaranti inde i billedet.

Danske livsforsikringsvirksomheder har i mange år udbudt garantibaserede pensionsordninger. Dengang godkendte Forsikringstilsynet den af virksomhederne fastsatte garanterede rente på 4,5 %. Renteniveauet i samfundet lå da på ca. 20 %, hvilket gav en god sikkerhedsmargin. Siden er renten faldet drastisk, og visse livsforsikringsvirksomheder har fået vanskeligt ved at holde de løfter, som man påtog sig dengang. Se nærmere Bremer-rapporten, kapitel 12 (s. 433 ff.).

Er en pensionsordning garanteret, har den forsikrede ingen indflydelse på de investeringsbeslutninger, der træffes, ud over den, som han i en arbejdsmarkedspensi-

onsordning kan gøre gældende i kraft af de demokratiske regler. Det nærmere indhold af disse regler beror på, om der er tale om en tværgående pensionskasse eller om et arbejdsmarkedsbaseret livsforsikringsaktieselskab.

Livsforsikringsvirksomhederne har siden den 1. januar 2011 alene haft ret til at udbyde pensionsordninger med en garanteret grundlagsrente på 1 %, jf. § 2, stk. 3, i grundlagsrentebekendtgørelsen. For ældre pensionsordninger, oprettet under tidligere højere renteniveauer, er den garanterede forrentning typisk langt højere, ofte helt op til 4,5 % efter skat.

Hvis en livsforsikringsvirksomhed opnår en højere forrentning end den garanterede, vil denne merforrentning blive tilskrevet det [kollektive bonuspotentiale](#). Hvis økonomien i ordningen tillader det, vil den senere blive tilskrevet depotet som [bonus](#).

Om en pensionskunde skal vælge en pensionsordning baseret på markedsrente eller en garanteret rente beror på, hvor risikovillig kunden er. I en pensionsordning med en garanteret forrentning vil en livsforsikringsvirksomhed være nødt til at føre en mindre risikovillig investeringspolitik, der f.eks. i "gode aktieår" vil realisere et afkast, der ligger lavere end det, der typisk vil blive realiseret i en pensionsordning med markedsrente. Livsforsikringsvirksomhederne vil kunne forsikre (afdække) sig mod risikoen for, at en afgiven garanti ikke kan opfyldes ved køb af finansielle instrumenter som f.eks. *renteswaps* og *rentesvaptioner*, der er en slags forsikring mod rentefald. Udgifterne til køb af sådanne instrumenter skal dog fratrækkes i pensionsordningens afkast, hvorved de vil formindske kundernes pensionsopsparing.

Pensionsgarantier kendes også uden for Danmark. Herhjemme præges de af den særlige beskatning, der sker af pensionsopsparingernes formueafkast (se *pensionsafkastbeskatning*). Når en livsforsikringsvirksomhed har afgivet en garanti baseret på en forrentning efter skat, kan virksomheden komme i økonomiske vanskeligheder, hvis skatten vanskeliggør mulighederne for at opfylde garantien.

Pensionshensættelse

De forsikringsmæssige *hensættelser* (s.d.) i en livsforsikringsvirksomheds regnskab, der udtrykker den uforfaldne gæld, som udspringer af indgåede livsforsikringsaftaler.

Pensionsinfo.dk

Hjemmeside, hvor danske pensionsopparere (der kan identificere sig sikkert via NemID-løsningen) kan få et samlet overblik over alle deres pensionsordninger. Hjemmesiden er udviklet i et samarbejde mellem en række pensionskasser, livsforsikringsaktieselskaber, offentlige myndigheder og institutioner mv. Alle danske livsforsikringsaktieselskaber, tværgående pensionskasser og ATP samt alle pengeinstitutter leverer oplysninger til PensionsInfo.dk. TDC Pensionskasse leverer også oplysninger, mens de øvrige firmapensionskasser og LD ikke er med.

Pensionsinstitut

En finansiell virksomhed, der i kraft af Finanstilsynets tilladelse (såkaldt koncession) har ret til at udøve *livsforsikringsvirksomhed* eller *pengeinstitutvirksomhed*. Denne terminologi er forudsat ved § 1 i bekendtgørelse nr. 1281 af 9. december 2009 om pensionsinstitutter omfattet af pensionsbeskatningsloven. Et pensionsinstitut kan derfor være en *firmapensionskasse* (s.d.), en *tværgående pensionskasse* (s.d.), et *livsforsikringsaktieselskab* (s.d.) eller et *pengeinstitut* (s.d.). Også visse selvejende institutioner oprettet ved særskilt lovgivning (f.eks. LD og ATP) er pensionsinstitutter.

Pensionskasse

Forening stiftet på andelslignende principper med en medlemskreds, der kendetegnes ved at have et fælles behov for at oppebære pensionsydelse med tilknytning til et bestemt fagområde (såkaldt *tværgående pensionskasse*, s.d.) eller i en bestemt virksomhed (såkaldt *firmapensionskasse*, s.d.). Selv om pensionskasser tilsyns- og skattemæssigt betragtes som forsikringsselskaber, adskiller de sig fra forsikringsselskabet ved netop ikke at sikre flere forskellige personalegrupper. Denne forskel begrundes, at man i pensionskasser typisk vil optage personer uden

forudgående helbredsbedømmelse: Fællesskabet inden for gruppen anerkender en særlig form for solidaritet, der indebærer, at også personer med en højere risiko for at kunne oppebære ydelser, skal medtages.

Medlemmerne af en *firmapensionskasse* vil normalt være (1) personer, der er ansat i den eller de virksomheder, som pensionskassen er tilknyttet, og som har fået løfte om pension, (2) tidligere ansatte, der modtager pension fra pensionskassen, (3) personer, der modtager ægtefællepension efter en tidligere ansats død, og (4) personer, der tidligere har været ansat i virksomheden, og som i henhold til bestemmelser i pensionskassens vedtægter har bevaret retten til pension uanset ansættelsesforholdets ophør. Se herved *firmapensionskasselovens* § 3.

En pensionskasse ledes af en *bestyrelse*. For både *firmapensionskasser* (jf. § 22 i *firmapensionskasseloven*) og for tværgående pensionskasser (jf. FIL § 115) gælder den regel, at mindst halvdelen af bestyrelsen skal udpeges af medlemmerne af pensionskassen. Traditionelt har man i bestyrelsen også optaget repræsentanter for den eller de arbejdsgivere, som de forsikrede er ansat hos. Denne regel gælder dog ikke for alle tværgående pensionskasser, herunder f.eks. ikke for JØP og Lægernes Pensionskasse. Mindre pensionskasser vil typisk tilknytte et administrationselskab (“administrationskontor”) til at varetage de omfattende administrative opgaver, formueplejen og de komplicerede opgaver med beregninger i det tekniske grundlag for pensionsordningerne.

Pensionskassedirektivet

Europa-Parlamentets og rådets direktiv 2003/41/EF af 3. juni 2003 om arbejdsmarkedsrelaterede pensionskassers aktiviteter og tilsynet hermed. Direktivet opstiller en række regler for “arbejdsmarkedsrelaterede pensionskasser”, herunder sådanne der ikke har status som juridiske personer. Da det ifølge art. 2 ikke omfatter finansielle institutioner, der allerede er underlagt EF-lovgivning, har det begrænset betydning i Danmark, hvor alle pensionsinstitutioner er undergivet finansielt tilsyn.

Pensionsloven

Lov om social pension, jf. lovbekendtgørelse nr. 783 af 9. juli 2012.

Pensionsleverandør

Finansielt institut, der ved aftale har påtaget sig at levere de administrative og finansielle opgaver, der er nødvendige for en pensionsordning. Ved at tale om en “leverandør” af disse opgaver og ydelser mv. forudsætter begrebet, at der i forvejen er pligt til at levere dem. Denne pligt kan f.eks. følge af en kollektiv overenskomst eller af en virksomheds pensionspolitik. Begrebet anvendes primært i sammenhænge, hvor der er behov for at fremhæve instituttets opgaver og ydelser i samspil med andre ydelser, der skal præsteres for at etablere pensionsordningen.

Pensionsloven

Almindeligt anvendt betegnelse for lov om social pension, jf. lovbekendtgørelse nr. 783 af 9. juli 2012.

Pensionsordning

Betegnelse for de aftaler og andre forpligtende vedtagelser og erklæringer (herunder det tekniske grundlag), der udgør det retlige grundlag for et pensionsløfte. En pensionsordning indeholder som regel dækninger ved opnåelse af en bestemt alder, død og invaliditet.

Begrebet er i art. 6, stk. 1, litra b, i *pensionskassedirektivet* (s.d.) defineret som “en aftale, kontrakt, fundats eller vedtægt om, hvilke pensioner der ydes og på hvilke vilkår.” Selv om denne definition både omfatter ordninger med pengeinstitutioner og forsikringsvirksomheder, er det i praksis forsikringsordningerne, man sigter til med dette begreb.

Pensionsopsparing

Begrebet pensionsopsparing anvendes i flere betydninger inden for forskellige fagområder:

Inden for *nationaløkonomien* betegner begrebet den del af den private opsparing i samfundet, der er reserveret til en persons indkomstgrundlag efter ophør på arbejdsmarkedet.

I *pensionsbeskatningsloven* betegner begrebet de ordninger, der indebærer “opsparing i pensionsøjemed”, jf. nærmere lovens § 12. Hertil hører bl.a. de pengeinstitutordninger, der oprettes som **kapitalpension** (s.d.) og **ratepension** (s.d.).

Pensionsopsparingsloven

Lov nr. 293 af 24. april 1996 om visse civilretlige forhold mv. ved pensionsopsparing i pengeinstitutter (pensionsopsparingsloven) med senere ændringer.

Pensionsoverenskomst

Ofte anvendt betegnelse for den **pensionstilslutningsaftale** (s.d.), hvorved parterne i en **kollektiv overenskomst** på den ene side og et pensionsinstitut på den anden side vedtager, at pensionsinstituttet inden for visse rammer skal administrere den pensionsordning, der følger af en kollektiv overenskomst.

Pensionsoversigt

Ifølge § 5, stk. 1, i informationsbekendtgørelsen skal en livsforsikringsvirksomhed årligt oplyse pensionskunden om (1) størrelsen af *forsikringsydelse* og om *bonussituationen*, samt i hvilket omfang bonus er *garanteret*, (2) pensionskundens samlede *forrentning* for året (dvs. den tilskrevne kontorente), (3) *tilbagekøbsværdien*, såfremt forsikringen giver adgang hertil, samt *fripoliceværdien*, eventuelt i form af generelle principper for beregningen. Ligeledes skal (4) mindre væsentlige *ændringer* i de i § 3, stk. 1, nævnte forhold angives. I daglig tale omtales sådanne meddelelser som pensionsoversigter.

Pensionspolitik

Den del af en *virksomheds* personalepolitik, der beskriver, hvordan virksomheden vil understøtte sine ansattes pensionsopsparing. En pensionspolitik vil ofte udspringe af en behovsanalyse, hvor virksomheden tager stilling til medarbejdernes dækningsbehov ved alder, død og invaliditet. Pensionspolitikken beskriver dermed virksomhedens holdninger til, hvordan medarbejdere skal være sikret i disse tilfælde. På grundlag af pensionspolitikken indgår virksomheden en pensionsaftale med en livsforsikringsvirksomhed.

En pensionspolitik kan bl.a. bidrage til at tiltrække og fastholde kvalificeret arbejdskraft, at lade virksomheden fremstå som socialt ansvarlig udadtil, og i det hele taget at leve op til de forventninger, der hersker i omverdenen. I visse tilfælde – nemlig når dette følger af kollektive overenskomster eller gældende lovgivning – er virksomheden ligefrem forpligtet til at disponere på en bestemt måde i relation til medarbejdernes pensionsordninger.

For *samfundet* er pensionspolitikken en del af arbejdsmarkeds- og socialpolitikken. Ved at begunstige private pensionsordninger gennem skattemæssige incitamenter søger samfundet at øge den opsparing, som privatpersoner foretager med henblik på deres senere tilværelse som pensionister. Dermed tjener pensionspolitikken væsentlige sociale formål. I Danmark er et væsentligt middel hertil det særlige samarbejde, der eksisterer på arbejdsmarkedet i kraft af *den danske model* (s.d.). Derfor er pensionspolitikken også en del af arbejdsmarkedspolitikken.

Se nærmere om pensionspolitik, *Inge Brabrand & Klaus Jørgensen: Firmapension – aftalerne* (2006), s. 28 ff.

Pensionsreformer

I takt med udviklingen af de moderne velfærdssamfund er behovet for at sikre en høj levestandard blevet et politisk fokusområde. Den stigende middellevetid har øget procentdelen af ældre. Dermed opstår spørgsmålet om, hvordan denne stigende andel af befolkningen, der ikke er erhvervsaktiv, skal have deres tilværelse finansieret. I de moderne samfund er der en stigende erkendelse af, at dette ikke bør ske via skattebetaling (se *pay-as-you-go*), men derimod i kraft af en individuel pensionsplanlægning, der indebærer, at den enkelte sparer op til sin pensionsalder, så han kan forsørge sig selv.

Pensionsregulativ

Også kaldet forsikringsvilkår eller forsikringsbetingelser. Regelsæt, der fastslår dækninger og vilkår for den enkelte pensionsordning i pensionskasser og i de livsforsikringsaktieselskaber, der ejes af arbejdsmarkedets parter. Regulativet vil typisk være vedtaget af generalforsamlingen i tværgåen-

de pensionskasser og firmapensionskasser, jf. herved § 35 i firmapensionskasseloven, og af bestyrelsen i livsforsikringsaktieselskaber. Det indeholder eksempelvis bestemmelser om, hvem der kan optages i pensionsordningen, og hvilke dækninger der indgår i den. Regulativet er typisk rettet mod forsikringstageren. Livsforsikringsvirksomhederne vil derfor søge at formulere det i et sprog, der er forståeligt for menigmand. Af samme grund indeholder det ikke tekniske detaljer om beregningsmetoder mv., som man vil finde i det *tekniske grundlag*.

Pensionsregulativet for især ældre tværgående pensionskasser kan normalt ændres efter de regler, der fremgår af vedtægterne for pensionskassen. Ændringer i en firmapensionskasses pensionsregulativ skal ifølge § 35 i firmapensionskasseloven vedtages af generalforsamlingen. I arbejdsmarkeds-pensionsordninger kræves det som regel, at arbejdsmarkedets parter godkender ændringerne, før de kan træde i kraft.

Pensionsrådgivning

Pensionsspørgsmål har stor betydning for den enkelte person og er samtidig vanskeligt tilgængelige. Derfor har den enkelte person behov for at blive rådgivet om de dispositioner, der har at gøre med pensionsplanlægningen. Denne rådgivning er i sig selv vanskelig, fordi den sigter mod dispositioner, der ligger langt ude i fremtiden, og som pr. definition er forbundet med usikkerheder (f.eks. prognoser om levetid, sygdom, arbejdsevne og arbejdslyst etc.). Dette har skabt et marked for *pensionsrådgivere*. Institutionerne har egne pensionsrådgivere ansat til varetagelsen af disse rådgivningsfunktioner. Pensionsrådgivere kan også være ansat hos forsikringsmæglervirksomheder eller i konsulentvirksomheder med speciale inden for forsikringsrådgivning.

Pensionsselskab

Pensionsinstitut (s.d.), der drives i aktieselskabsform. Da et pensionsinstitut kan være organiseret som enten *firmapensionskasse*, *pengeinstitut* (i relation til kapital- og ratepensioner), *tværgående pensionskasse* eller *livsforsikringsaktieselskab*, må det efter en stringent sproglig forståelse enten være et

livsforsikringsaktieselskab eller et pengeinstitut, der optræder som leverandør af en (for pengeinstituttet, for en rent opsparingsbaseret) pensionsordning.

Pensions søjler

Ser man overordnet på et lands pensionssystem, kan det inddeles i tre kategorier (søjler), der angiver, hvem der definerer og finansierer ordningerne. *Søjle 1* er de offentlige pensioner, såsom folkepension, førtidspension, ATP, mv. *Søjle 2* er de arbejdsmarkedsrelaterede ordninger oprettet som led i et ansættelsesforhold, herunder ikke mindst de overenskomstbaserede ordninger. *Søjle 3* er de rent private ordninger, som folk selv tegner i et pengeinstitut eller i en livsforsikringsvirksomhed.

Pensionstegnende firma

I pensionskassedirektivet, art. 6, stk. 1, litra c, defineret som "enhver virksomhed eller andet organ, uanset om det omfatter eller består af en eller flere juridiske eller fysiske personer, der handler som arbejdsgiver eller selvstændig eller en hvilken som helst kombination heraf, og som indbetaler pensionsbidrag til en arbejdsmarkedsrelateret pensionskasse."

Pensionstillæg

Den offentlige folkepension består af et grundbeløb og et pensionstillæg. Pensionstillægget kan nedsættes, hvis en folkepensionist har andre indtægter, herunder fra pensionsordninger. Grundbeløbet kan kun nedsættes, hvis en folkepensionist har en arbejdsindtægt, der overstiger et nærmere fastsat beløb.

Pensionstilsagn

Aftaleretligt forpligtende løfte fra et pensionsinstitut til en fysisk person om at udrede en nærmere angivet pensionsydelse. Tilsagnet (løftet) er en viljeserklæring (s.d.) og har derfor retsvirkninger i overensstemmelse med sit indhold, medmindre andet følger af omstændighederne, f.eks. de aftaleretlige regler om ugyldighed eller uvirksomhed.

Pensionstilsagn kan præsteres som led i aftaler af enhver art, men findes typisk i aftaler, der indgår i forbindelse med ansæt-

telsesforhold eller som led i opsparingsordninger med finansielle institutioner. Pensionstilsagn kan dog også afgives som led i aflønningen af bestyrelsesmedlemmer (se f.eks. *U 2006.2496 Ø*) eller som en kompensationsordning i en interessentskabsaftale.

Vælger en arbejdsgiver rent faktisk at udrede en løbende betaling (f.eks. ved årlige beslutninger), kan det volde tvivl, om en sådan betaling er udtryk for en retlig forpligtelse og dermed manifesterer et pensions-tilsagn. Dette spørgsmål er bl.a. berørt ved Højesterets dom i *U 1997.1227 H*. Det løfte om at iværksætte en pensionsordning via en livsforsikringsvirksomhed, som en arbejdsgiver kan påtage sig ved ansættelsesaftale, virksomhedsoverenskomst eller kollektiv overenskomst, er ikke *i sig selv* et pensions-tilsagn, selv om det ved misligholdelse kan påføre arbejdsgiveren samme økonomiske byrde som pensionstilsagnet.

Pensionstilslutningsaftale

Aftale mellem parterne i en kollektiv overenskomst og en livsforsikringsvirksomhed, der skal forestå administrationen af den pensionsordning, der er indeholdt i overenskomsten. Aftalen fastlægger de overordnede rammer for indholdet af pensionsordningerne, samt hvilke beføjelser livsforsikringsvirksomheden har til at ændre på ordningerne. Pensionstilslutningsaftaler om firmapensionsordninger indgås mellem arbejdsgiveren og livsforsikringsvirksomheden (se *firmapensionsaftale*).

Pensionsydelse

Generel betegnelse for de udbetalinger til kunden eller dennes efterladte, som en finansiel virksomhed (pengeinstitut eller forsikringsvirksomhed) skal præstere som led i et finansielt produkt, når disse udbetalinger tager sigte på at løse et pensionsbehov. I opsparingsbaserede pensionsordninger består pensionsydelsen i at udbetale opsparingen, eventuelt i rater (se *ratepension*). I forsikringsprodukter er pensionsydelsen synonym med de *dækninger* (s.d.), der indgår i produktet.

Personforsikring

Forsikring (s.d.) af risici, der vedrører personer (personskader), f.eks. livs-, ulykkes- og arbejdsskade-forsikringer. I Danmark blev denne forsikringsform introduceret i 1659, hvor den senere ærkebiskop Hans Svane (1606-1668) tog initiativ til at stifte Den gejstlige Enkekasse for Sjællands Stift.

Persoonskatteloven

Lov om indkomstskat for personer mv., jf. lovbekendtgørelse nr. 143 af 8. februar 2011.

PFA

Pensionsforsikringsanstalten. En privat pensionsvirksomhed, der hovedsagelig udbyder livs- og pensionsforsikringer samt ulykkesforsikringer (sidstnævnte forsikringsform er dog under afvikling, idet man i stedet udbyder sundhedsforsikringer). PFA ejes af *PFA Holding A/S*, der blev stiftet af en række arbejdsgiver- og funktionærorganisationer i 1917, hvor de første pensionsordninger på funktionærområdet så dagens lys. 49 % af aktiekapitalen ejes af *PFA Fonden*. De øvrige aktier er spredt. Bl.a. finder man Dansk Arbejdsgiverforening i aktionærkredsen. Koncernens største virksomhed er PFA Pension A/S, hvor pensionsaktiviteterne er samlet. Af øvrige datterselskaber kan nævnes PFA Ejendomme A/S. PFA styres af et repræsentantskab, og i dag vælges hovedparten af dets medlemmer blandt danske funktionær- og arbejdsgiverorganisationer. Se nærmere <http://www.pfa.dk/>.

PKA-samarbejdet

Pensionskassernes Administration A/S er et fælles *administrationsselskab*, der oprindeligt blev etableret som fælles administrationskontor for tre pensionskasser for personalegrupper inden for sundhedsvæsenet. Oprindeligt havde de tre pensionskasser etableret et *administrationsfællesskab*, men det blev i 1973 omdannet til en selvejende institution. Nu er PKA et aktieselskab, der ejes af fem selvstændige tværgående pensionskasser med i alt ca. 250.000 medlemmer, der fortrinsvis er ansat inden for social- og sundhedssektoren i Danmark. Se nærmere

om historien *Due & Madsen* (2003), s. 33 ff. PKA er bl.a. medejer af *Forca A/S* (s.d.).

PL

Ofte anvendt forkortelse for pensionsleverandør (det vil sige en livsforsikringsvirksomhed).

Police

Den erklæring til en forsikringstager, som en forsikringsvirksomhed afgiver som bekræftelse på, at der er indgået en forsikringsaftale. Policen indeholder typisk en beskrivelse af de væsentligste vilkår for forsikringsaftalen som f.eks., hvornår forsikringen træder i kraft, præmiens størrelse og eventuelle forbehold. Sammen med policen fremsendes som regel forsikringsbetingelserne (dvs. vilkårene for forsikringen) til forsikringstageren. I aktuarterminologi benyttes ordet police om forsikringsvirksomhedens enkelte forpligtelser over for kunderne.

I arbejdsmarkedspensionsordninger benyttes policebegrebet ikke altid over for den enkelte forsikringskunde. Her manifesteres den sikredes krav på ydelserne normalt i et skriftligt "pensionstilsagn", "pensionsmeddelelse" el.lign. Trods den manglende brug af policedokumenter i arbejdsmarkedspensioner anvender man også her begrebet i anden sammenhæng, se [fripolice](#).

Portefølje

Se *forsikringsbestand*.

Privat forsørgelse

I medfør af § 2 i lov om ægteskabets retsvirkninger påhviler det mand og hustru gennem pengeydelse, gennem virksomhed i hjemmet eller på anden måde at bidrage hver efter sin evne til at skaffe familien det underhold, som efter ægtefællernes livsvilkår må anses for passende. Til underholdet henregnes, hvad der kræves til husholdningen og børnenes opdragelse såvel som til fyldestgørelse af hver ægtefælles særlige behov. En tilsvarende pligt til at forsørge sine børn er udtrykt i § 13 i lov om børns forsørgelse, jf. lovbekendtgørelse nr. 1044 af 29. oktober 2009 (børnebidragsloven). Efter denne bestemmelse skal barnet forsørges, opdrages

og uddannes under hensyn til forældrenes livsvilkår og barnets tarv.

Hvor disse bestemmelser alene rummer en slags hensigtserklæringer, som der ikke kan støttes umiddelbare retsvirkninger på, følger det af § 2, stk. 1, i lov om aktiv socialpolitik (jf. lovbekendtgørelse nr. 190 af 24/02/2012), at enhver mand og kvinde i forhold til *det offentlige* har et juridisk ansvar for at forsørge sig selv, sin ægtefælle og sine børn under 18 år. Ifølge bestemmelsens stk. 2 ophører ansvaret for at forsørge en ægtefælle ved separation eller skilsmisse. Ansvaret for at forsørge et barn ophører, hvis barnet selv har ansvar for at forsørge en ægtefælle eller et barn, jf. stk. 3.

Privat videreførelse

Se [fortsættelsesforsikring](#).

Private equity

Se [kapitalfond](#).

Privatret

Se *formueret*.

Produkt (finansielt)

Almindelig anvendt betegnelse for den aftale, en finansiel virksomhed (f.eks. et pengeinstitut eller en livsforsikringsvirksomhed) indgår med en kunde om at påtage sig en risiko, præstere et afkast, forestå en investering eller levere administrative eller rådgivningsmæssige ydelser som led i sit virke. Ethvert finansielt produkt har grundlag i en aftale, der på den ene side fastslår kundens betaling og på den anden side angiver de ydelser, som den finansielle virksomhed skal præstere til gengæld herfor. Når en kunde indskyder et beløb på en bankkonto, repræsenterer indskuddet kundens ydelse, medens bankens ydelse præsteres ved den aftalte forrentning og ved de øvrige tjenesteydelser, der hører til kontoaftalen (f.eks. adgang til netbank og betalingskort).

Alle de pensionsordninger, man finder inden for *sølle 2 og 3*, kan beskrives som finansielle produkter, eftersom de alle leveres af finansielle institutter. Nogle af disse produkter (f.eks. indskud af kontanter på en bankkonto, der er klausuleret som en skattebegünstiget ratepensionsordning) er helt

enkle, medens andre (f.eks. forskellige typer af ulykkes- og livsforsikringsprodukter) kan være særdeles komplicerede.

Profilprodukt

Et *markedsrenteprodukt* (s.d.), hvor pensionskunderne vælger en risikoprofil (f.eks. høj, mellem eller lav risiko), der bestemmer den investeringsstrategi (og derved de investeringer), som en livsforsikringsvirksomhed vælger at foretage på vegne af kunderne.

Prognose

Se *pensionsfremskrivning*.

Prospektiv hensættelse

I en livsforsikringsvirksomheds regnskab skal kundernes *depoter* (s.d.) omregnes til markedsværdi ved anvendelse af *diskonteringsrentekurven* (s.d.), idet livsforsikringshensættelserne skal beregnes efter en tilstrækkelig forsigtig fremadskuende (såkaldt *prospektiv*) aktuarmæssig metode under hensyn til alle fremtidige forpligtelser i henhold til hver enkelt livsforsikringsaftale. Disse regler er indført som følge af art. 20, stk. 1, litra A i), i livsforsikringsdirektivet.

Præmie

Se også *bidrag* og *pensionsbidrag* (sidstnævnte anvendes navnlig i arbejdsmarkedspensionsordninger). Almindelig betegnelse for det vederlag pensionskunden betaler til en forsikringsvirksomhed til gengæld for, at forsikringsvirksomheden påtager sig visse nærmere aftalte risici for en på aftaletidspunktet uvis begivenheds indtræden (f.eks. invaliditet og død).

Præmiefri dækning

Se *bidragsfri dækning*.

Præmiefritagelse

Se *bidragsfritagelse*.

Puljeindlån

Se *puljepension*.

Puljepension

Også kaldet *puljeindlån*. Særlig indlånskonto i et pengeinstitut, hvor kunden har mulighed for at investere det indskudte beløb i over-

ensstemmelse med særlige regler fastsat af Finanstilsynet, se bekendtgørelse nr. 1359 af 22. december 2011 om puljepension og andre skattebegunstigede opsparingsformer mv. Ifølge FIL § 50, stk. 1, kan konti vedrørende kapitalpension, ratepension, selvpen- sionering (en kontoform, der kunne oprettes frem til 1998), børneopsparing og boligop- sparing anbringes på en indlånskonto – enten kontant eller som puljelån. Indskud på sådanne konti kan også anbringes i et sær- skilt depot. Den førnævnte bekendtgørelse giver særlige regler om, hvorledes midler indskudt på sådanne konti kan placeres, og hvordan pengeinstitutterne kan admini- strere sådanne puljer.

Påbud

Se *viljeserklæring*.

R

Rateforsikring

Forsikringsordning, der udbetales i lige store rater i mindst 10 år og højst 25 år. Udbetalingen svarer til den opsparede kapital med nettoforrentning. Forsikringsbe- givenheden i en rateforsikring er enten, at den forsikrede opnår en bestemt *alder*, eller at den forsikrede dør eller bliver *erhvervs- udygtig*.

Rate- og kapitalforsikringer indgår i stigende grad i kollektive arbejdsmarkedspensionsordninger som led i den større valgfrihed i disse ordninger. Den enkelte kunde får dermed mulighed for at tilknytte en rateforsikring eller at få udbetalt en sumydelse ved pensionering mod at få nedsat den livsvarige livrente.

Rateopsparing i pensionsøjemed

Se *ratepension*.

Ratepension

Skattebegünstiget pensionsordning i et pengeinstitut. Forrentningen af en ratepensi- onsopsparing kan ske ved, at pengeinstitut- tet tilskriver en årlig rente på det indskudte beløb. Ratepensionen kan også investeres i værdipapirer (f.eks. obligationer, aktier og

andele i investeringsforeninger), således at afkast eller tab herfra øger eller reducerer den samlede opsparing. Dette skal i så fald ske i overensstemmelse med Finanstilsynets bekendtgørelse nr. 1359 af 22. december 2011 om puljepension og andre skattebegunstigede opsparingsformer mv. (der er udstedt i medfør af FIL § 50). Dermed råder kunden selv over ordningen med ret til at bestemme, hvordan de opsparede beløb skal investeres.

Pensionen udbetales i lige store rater i mindst 10 år og højst 25 år. Dør kunden inden for dette tidspunkt, går pensionsopsparingen videre til de personer, kunden har indsat som begunstigede.

En aftale om ratepension adskiller sig fra en aftale om rateforsikring ved, at der ikke er noget forsikringselement tilknyttet en ratepension i et pengeinstitut.

Reglerne om rateopsparing i pensionsøjemed (ratepension) blev indført ved lov nr. 148 af 19. marts 1986 og havde til formål at ligestille og dermed skabe konkurrence mellem pengeinstitutter og livsforsikringsvirksomheder i relation til denne opsparingsform. Derfor blev reglerne herom i vidt omfang fastsat som de, der i forvejen gjaldt for *rateforsikring* (s.d.) i pensionsøjemed. Se *Ole Andreasen, Kresten Fønnesbech-Wulff, Hanne Søgaard Hansen, Jesper Hjetting & Leif Normann Jeppesen: Pensionsbeskatningsloven med kommentarer* (2005), s. 157.

Ratevis udbetaling

Betegnelse for et betalingsprincip, hvorefter en pensionsopsparing (hvad enten den indgår i et forsikrings- eller pengeinstitutprodukt) udbetales i andele (rater). Raterne beregnes af et givet depot, som ved betaling af sidste rate anses for fuldt udbetalt, modsat *løbende udbetalinger* (s.d.), hvor der sker en betaling af en fast ydelse, så længe en vis tilstand opretholdes, f.eks. at den forsikrede er i live.

Realiseret resultat

Det tal, der danner grundlag for reglerne i FIL §§ 20, stk. 1, nr. 3, og 21, stk. 2, samt i kontributionsbekendtgørelsen. Tallet fremkommer som en livsforsikringsvirksomheds overskud eller underskud i et regnskabsår,

efter at pensionskunderne har fået forrentet deres pensionsopsparing med den aftalte *minimumsforrentning* (grundlagsrenten), og efter at de udgifter til *risikodækning* og *omkostninger*, der er forudsat i det tekniske grundlag, er fratrukket. Dermed udgør det realiserede resultat forskellen mellem det *faktiske* og det i tegningsgrundlaget *forudsatte* regnskabsforløb. Hvis det realiserede resultat er positivt, har den faktiske økonomiske udvikling været bedre end tegningsgrundlagets forudsatte økonomiske udvikling. Det overskud eller underskud, som skal fordeles, kan i forhold til pensionskunderne opdeles i tre bonuselementer: *Rentebonus* (s.d.), *risikobonus* (s.d.) og *omkostningsbonus* (s.d.).

Realrenteafgift

Den nu ophævede lov nr. 222 af 3. juni 1983 om en realrenteafgift af visse pensionskapitaler, indførte en fast realrenteafgift på det årlige afkast af visse pensionsopsparinger. Afgiften havde virkning fra og med indkomståret 1984. Den påhvilede alle livsforsikringsselskaber, der tegnede livsforsikring her i landet, jf. § 2, stk. 1, nr. 1, samt pensionskasser og pensionsfonde, jf. § 1, stk. 1, nr. 3. Afgiften udgjorde en fast procentdel af *pensionsformuen* opgjort ultimo året før beskatningstidspunktet. Procentdelen blev fastsat årligt for sektoren som helhed på grundlag af den aktuelle inflation, og således at afgiften udgjorde den forrentning, der lå ud over inflationen + 3,5 %, jf. § 10. I år, hvor sektorens reale afkast før afgift ikke oversteg 3,5 %, ville der ikke skulle betales afgift. I år, hvor sektorens afkast oversteg 3,5 %, ville afgiften beskære det reale disponible afkast til 3,5 %. Dermed kunne realrenten for den enkelte afgiftspligtige livsforsikringsvirksomhed godt afvige fra de angivne 3,5 %. Realrenteafgiften er i dag erstattet af *pensionsafkastbeskatningloven* (se *pensionsafkastbeskatning*).

Reassurance

Se *genforsikring*.

Registrerede aktiver

Register over aktiver, der anvendes til dækning af en livsforsikringsvirksomheds *forsik-*

ringsmæssige hensættelser (s.d.), og som tjener til fyldestgørelse af pensionskundernes krav i henhold til de indgåede forsikringsaftaler. Pensionskunderne har dermed en *separatiststilling* til de registrerede aktiver, dvs. de bliver fyldestgjort i disse aktiver forud for alle andre kreditorer, uden at de behøver foretage særlige sikringsakter.

Reglement

Se [regulativ](#).

Regulativ

Sæt af forpligtende vilkår. Et regulativs retsvirkninger kan enten følge af tilsynsmæssige regler (se [bonusregulativ](#) og [teknisk grundlag](#)) eller af de løfter, som en livsforsikringsvirksomhed har afgivet over for sine kunder (se [pensionsregulativ](#)).

Regnskabsbekendtgørelsen

Bekendtgørelse nr. 25 af 16. januar 2012 om finansielle rapporter for forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser.

Reguleringsaftale

Se *bidragsfritagelse*.

Rente

Også kaldet kapitalafkast. Den indtjening, der opnås, når et beløb investeres. Fordi en pensionsopsparring almindeligvis først forventes udbetalt, længe efter at den er indbetalt, udgør forrentningen af de indbetalte pensionsbidrag (herunder rentes rente) en stor del af opsparingen, når den kommer til udbetaling.

Begrebet anvendes i to betydninger.

I forhold til de *pensionsbidrag* (s.d.), der indbetales til *depotet* (s.d.), udtrykker renten den værditilskrivning, der finder sted. Man sondrer her mellem ordninger med [garanteret rente](#) (s.d.) og ordninger baseret på markedsrente (se [markedsrenteprodukt](#)).

I forhold til de enkelte *ydelser* beskriver rentebegrebet sådanne ydelser, der udbetales løbende og betinget af, at den forsikrede lever (f.eks. *invaliderente*, *overlevelsesrente*, *livrente* etc.). Ved fastsættelsen af disse ydelser er der normalt indlagt en forudsætning om rentens størrelse – se [grundlagsrente](#).

Rentebonus

Betegnelse for den del af en bonus (dvs. en udloddet overskudsdeling), der skyldes en bedre forrentning end den grundlagsrente, der forsigtigvis på tegningstidspunktet er antaget i det tekniske grundlag. At der fremkommer en rentebonus er altså udtryk for, at forrentningen af pensionsopsparingen, når året er omme, har vist sig bedre end forudsat i det tekniske grundlag. På tilsvarende vis taler man om *administrationsbonus* (s.d.), når de faktiske administrationsomkostninger har vist sig lavere end (forsigtigvis) forudsat, og om *risikobonus* (s.d.), når udgifterne til dødelighed og invaliditet har været mindre end forudsat i det tekniske grundlag.

Renteforsikring

Ordninger med løbende udbetalinger betegnes som renteforsikringer, når den løbende udbetaling er aftalt således, at den udgør den gennemsnitlige forrentning af en indbetalt kapital, der vil realiseres under givne statistiske og markedsmæssige forhold. Sådanne forsikringer kan f.eks. knyttes til den sikredes overlevelse, invaliditet eller død, heraf tilsvarende betegnelserne “livrente”, “invaliderente” og “overlevelsesrente”. Et andet eksempel er den pristalsregulerede aldersforsikring (den såkaldte *indekskontrakt*, s.d.), se herom bekendtgørelse 1233 af 3. december 1999.

Betegnelsen anvendes bl.a. i lovgivningen om beskatning af pensionsordninger. Den peger på det forhold, at størrelsen af en udbetaling beror på, hvilken forrentning der realiseres på en opsparet kapital. Den må ikke forveksles med [rateforsikringer](#) (s.d.), hvor udbetalingen svarer til selve den opsparede kapital (med forrentning).

Som eksempler på renteforsikringer kan nævnes den livsbetingede livrente og invaliderenten. Renteforsikringer oprettes typisk som *skattekode 1*-ordninger.

Rentegaranti

Løfte i en pensionsordning, hvorefter kunden garanteres, at det opsparede depot *hvert år* forrentes med en nominal rente, der ikke er lavere end en fastsat garantirente. Det beror på aftalefortolkning, om

en pensionsgaranti skal forstås således eller som en *ydelsesgaranti* (s.d.), hvor der alene garanteres for den *gennemsnitlige* rente over forsikringens løbetid, uanset om den lovede rentetilskrivning opnås hvert år. Forskellen mellem en rente- og ydelsesgaranti er altså, at ydelsesgarantien kun sikrer en *gennemsnitlig* årlig forrentning svarende til garanti-enten, medens rentegarantier sikrer denne forrentning *hvert enkelt år*.

Rentegruppe

Som grundlag for den kontributionsmæssige fordeling af over- eller underskud i en livsforsikringsvirksomhed med gennemsnitsrenteprodukter bestemmer § 3, stk. 1 og 4, i kontributionsbekendtgørelsen, at bestanden af forsikringer skal opdeles i *grupper* for hvert af de centrale beregnings-elementer: Rente, risiko og omkostninger. Spændet mellem højeste og laveste vægtede grundlagsrente på forsikringerne i en rentegruppe kan højst være 1 procentpoint, jf. bekendtgørelsens § 3, stk. 7. Dette maksimum får betydning, hvis det *faktiske afkast* i en livsforsikringsvirksomhed er lavere end den højeste *garanterede grundlagsrente*, der anvendes i forsikringsvirksomheden. Da de forskellige garantiniveauer er givet på historisk forskellige tidspunkter, sikrer opdelingen i rentegrupper, at der ikke sker en omfordeling af midler mellem generationerne, f.eks. fra unge med lave garantiniveauer til ældre med høje garantiniveauer.

Reserve

Ofte anvendt betegnelse for den kapital, som en livsforsikringsvirksomhed har hensat i sit regnskab, og som kan bruges til at opfylde dens pensionsgarantier over for kunderne. Eksempelvis er det kollektive bonuspotentiale en fælles (ufordelt) reserve, der bl.a. kan anvendes til at opfylde en pensionsgaranti i år med dårlige investeringsafkast. Kundernes bonuspotentiale på fripolice-ydelser og basiskapitalen (dvs. egenkapital, ansvarlig lånekapital og eventuelt særlige bonushensættelser) kan også betegnes som reserver i en livsforsikringsvirksomhed.

Reservesikring

Se *depotsikring*.

Resultat

Se *realiseret resultat*.

Retsvirkningsloven

Lov om ægteskabets retsvirkninger, jf. lov-bekendtgørelse nr. 1053 af 12. november 2012.

Retrospektiv hensættelse

Summen af pensionskundernes samlede *opsparing* inkl. tilskreven forrentning og fratrukket udgifter til *risikodækninger* (s.d.) og *administrationsomkostninger* (s.d.). De retrospektive hensættelser modsvarer dermed den pålydende værdi af pensionskundernes *depoter* (s.d.). I livsforsikringsvirksomhedens regnskab omregnes disse hensættelser til *markedsværdi*. Det sker ved brug af en *diskonteringsrentekurve* (s.d.), hvor de beregnes efter en forsigtig prospektiv aktuarmæssig metode under hensyn til alle fremtidige forpligtelser i henhold til hver enkelt livsforsikringsaftale, jf. art. 20, stk. 1, litra A i), i livsforsikringsdirektivet. Se også *prospektiv hensættelse*.

Revalidering

Offentlig hjælp, der kan tilkendes en person, der forsøges revalideret efter et sygeforløb, der er endt i et konstateret arbejdsevnetab. Revalidering omfatter ofte omskoling, op-træning, kurser, virksomhedspraktik m.m., der tilsigter, at personen kan finde et job i en anden branche og blive selvforsørgende. I forhold til invalidedækningen på en pensionsordning kan kommunens beslutning om at bevilge revalidering få afgørende indflydelse på retten til helbredsbedingede ydelser.

Revalideringsydelse

Social ydelse til personer på revalidering.

Rimelig pensionsordning

Pensionsordning, der i overensstemmelse med reglerne i lov om ægteskabets retsvirkninger § 16b giver ret til forlodsudtagelse ved deling af et fællesbo. Rimelighedskriteriet indgår også som betingelse for at kunne tilkende en ægtefælle rimelighedskompensation i medfør af samme lovs § 16d.

Risiko

Fare. I en *bred* betydning anvendes dette ord om udsigten til, at en uønsket begivenhed, hvis indtræden man ikke har kontrol over, vil indtræde. I *formueretlig* terminologi anvendes ordet til at beskrive det forhold, at nogen skal bære den økonomiske byrde eller skadevirkningen ved en begivenheds indtræden. Man bærer som udgangspunkt selv risikoen for, at ens ejendele beskadiges. Men denne risiko kan flyttes over på andre, f.eks. i kraft af aftale (herunder forsikring), eller når andre efter erstatningsretlige regler kan pålægges et erstatningsansvar for de økonomiske konsekvenser af, at den uønskede begivenhed indtræder. I en *forsikringsmæssig* terminologi betegner en risiko sandsynligheden for, at en forsikringsbegivenhed indtræder, og der derfor skal ske udbetaling til den forsikrede

I en individuel pensionsplanlægning må den enkelte forholde sig til forskellige risici og heraf følgende usikkerheder. Væsentlig er her usikkerheden om, hvor længe man er arbejdsdygtig, og hvor længe man lever. En anden usikkerhed handler om, hvordan de værdier, der spares op i en pensionsordning, udvikler sig, herunder især om købekraften af ens pensionsopsparing bevarer sin værdi. Endelig spiller det en rolle, hvordan den samfundsmæssige udvikling forløber: Vil det sociale serviceniveau have en sådan kvalitet, at man kan regne med at blive behandlet forsvarligt i det offentlige sundhedssystem? Eller bør man forsikre sig mod udgifterne ved et eventuelt behov for en måske bedre behandling i privat regi? Hvordan vil den skattemæssige situation være, når pensionsopsparingen skal udbetales, eller hvis der gennemføres politiske indgreb (skærpet pensionsbeskatning, reducere af folkepensionens grundbeløb m.v.) forinden?

Risikobonus

Betegnelse for den del af en *bonus* (s.d.), der har årsag i, at udgifterne til dødelighed og invaliditet i en risikogruppe har været mindre end forudsat i det tekniske grundlag. På tilsvarende vis taler man om *administrationsbonus*, når de faktiske administrationsomkostninger (s.d.) viser sig lavere end (forsigtigvis) forudsat, og *rentebonus*, når

der senere viser sig en bedre forrentning end grundlagsrenten, der forsigtigvis er antaget i det tekniske grundlag.

Risikodækning

Forsikring, der udbetales, hvis forsikringstageren bliver invalid, dør eller får konstateret en *kritisk sygdom* (s.d.). Det afhænger af livsforsikringsaftalen, hvilke risikodækninger der indgår i en pensionsordning, og hvem der begunstiges heraf (f.eks. ægtefælle-, børne- eller invalidepension). En risikodækning kan enten komme til udbetaling som et engangsbeløb (f.eks. ved død eller kritisk sygdom), eller som en løbende ydelse (f.eks. ved invaliditet).

Risikogrupper

Gruppe af pensionskunder, som efter objektive kriterier har den samme homogenitet med hensyn til bestemte risici, f.eks. risikoen for invaliditet eller død. Som grundlag for den kontributionsmæssige fordeling af overskud eller underskud i en *forsikringsbestand* (s.d.) bestemmer § 3, stk. 1 og 4, i kontributionsbekendtgørelsen, at bestanden skal opdeles i *grupper* for hvert af de centrale beregningslementer: *rente*, *risiko* og *omkostninger*, og at denne gruppeopdeling skal ske på baggrund af karakteristika, som efter objektive kriterier sikrer homogenitet i grupperne. At opdele homogene grupper sikrer mod en økonomisk *omfordeling* (s.d.) mellem pensionskunder, der har forskellige vilkår og risici, og som derved bidrager ("kontribuerer") forskelligt til livsforsikringsbestandens overskud eller underskud. En flyttemand og en kontormedarbejder kan eksempelvis ikke betale samme risikopræmie og samtidig være i samme risikogruppe, idet en flyttemand statistisk set har større risiko for at få dårlig ryg (og derved opnå ret til invalidedækning), end en kontormedarbejder har.

En risikogruppe kan også være en selvstændig kundegruppe. En livsforsikringsvirksomhed kan f.eks. beslutte at tilbyde en virksomhed af en vis størrelse (med hensyn til antallet af medarbejdere eller størrelsen af de samlede pensionsbidrag) at få sit eget risikoregnskab. Herved kan den få en større risikobonus til virksomhedens

medarbejdere (pensionskunderne), end hvis de blev sat sammen med medarbejdere fra andre virksomheder. Tilbuddet om eget risikoregnskab er et konkurrenceparameter og indebærer ikke større økonomiske risici for livsforsikringsvirksomheden. Vedrører regnskabet gruppen af medarbejdere i en konkret virksomhed, kaldes risikogruppen (eller risikoregnskabet) for *selvstændig*. Hvis gruppen består af flere (mindre) virksomheder, er der tale om en *fælles* risikogruppe. Der er både fordele og ulemper ved at være i henholdsvis en selvstændig og fælles risikogruppe.

Risikoforrentning

Se [driftsherretillæg](#).

Risikojusteret kapitalkrav

Se [trafiklys](#).

Risikoprofil

Betegnelsen for en persons risikovillighed, f.eks. med hensyn til hvordan vedkommendes pensionsopsparing skal investeres (f.eks. høj, mellem eller lav risiko).

Risikopræmie

Den del af en pensionskundes pensionsbidrag (præmie), der vederlægger forsikringsvirksomheden for den risiko, den påtager sig vedrørende risikodækninger. Det afhænger af livsforsikringsaftalen, hvilke risikodækninger der indgår i en pensionsordning. Det kan f.eks. være dækninger i form af ægtefælle-, børne- og invalidepension eller engangsbeløb, der udbetales, hvis pensionskunden dør eller rammes af invaliditet eller kritisk sygdom. Risikopræmien vil typisk være fastsat forsigtigt i forhold til de forventede faktiske udgifter afholdt til risikodækningerne. Derfor vil der normalt være et overskud, der kan tilskrives den enkelte kunde som risikobonus.

Risikotillæg

En livsforsikringsvirksomhed skal i sit regnskab *hensætte* et beløb, der er tilstrækkelig stort til, at virksomheden kan opfylde sine forsikringsforpligtelser over for pensionskunderne, jf. regnskabsbekendtgørelsens § 65. Herudover skal hensættelserne ifølge

regnskabsbekendtgørelsens bilag 1, punkt 54, 60, 61 og 62, også medregne et *risikotillæg*, der er det skønnede tillæg, som livsforsikringsvirksomheden på markedet må forventes at skulle betale til en erhverver af bestanden af livsforsikringer, for at denne vil påtage sig risikoen for udsving i størrelsen af og betalingsstidspunkterne for de garanterede ydelser.

“Rødt lys”

Se [trafiklys](#).

Rådighedsindskrænkning

I medfør af FAL § 108, stk. 1, og pensionsopsparingslovens § 8, stk. 1, medfører indsættelse af en begunstiget i en livsforsikring ingen indskrænkning i forsikringstagerens ret til at forlange *tilbagekøb* (s.d.) eller til at overdrage, pantsætte eller på anden måde *råde* over de rettigheder, som forsikringsaftalen hjemler. Det gælder dog ikke, hvis forsikringstageren over for den begunstigede har givet *afkald* på at tilbagekalde begunstigelsen. Ifølge samme bestemmelses stk. 2 anses han i så fald også for at have fraskrevet sig retten til, uden den begunstigedes samtykke, at råde over forsikringen på en sådan måde, at den begunstigedes ret derved indskrænkes eller forspildes. Der foreligger hermed en rådighedsindskrænkning.

Rådighedsløn

Ifølge § 32, stk. 1, i tjenestemandsløven bevarer en tjenestemand, der afskediges, fordi ændringer i forvaltningens organisation eller arbejdsform medfører, at stillingen nedlægges, sin hidtidige løn i 3 år, jf. dog bestemmelses stk. 3-5. Den, der modtager rådighedsløn efter stk. 1, er omfattet af reglerne om forandringer i lovens §§ 12 og 13. Ifølge bestemmelses stk. 3 kan rådighedsløn fra ansættelse i en åremålsstilling ydes længst til åremålets udløb. Der ydes ikke rådighedsløn til den, der (1) ansættes i eller får anvist en anden stilling, som den pågældende har pligt til at overtage efter §§ 12 og 13, (2) har nået folkepensionsalderen, jf. § 1a i lov om social pension, (3) har opnået den for stillingen fastsatte afgangsalder eller (4) på afskedigelsestidspunktet på grund af sygdom eller uegnethed ikke er i stand til at overtage

en stilling, som den pågældende efter §§ 12 og 13 ville have pligt til at overtage.

Rådgivning

Som den professionelle part vil et pensionsinstitut være underlagt en række almindelige og særlige pligter til at give kunderne den information, der er nødvendig for, at de kan disponere såvel forud for aftaleindgåelsen som senere. Kravene til denne rådgivning er sanktioneret efter såvel offentligretlige regler (herunder reglerne om *god skik*, s.d.) som privatretlige regler (hvor navnlig de erstatningsretlige regler og reglerne om aftalefortolkning spiller en rolle).

I god skik-bekendtgørelsens § 7, stk. 1, og bekendtgørelsen om god skik og informationspligt for firmapensionskasser (nr. 1263 af 8. december 2006), § 7, stk. 1, er begrebet rådgivning defineret som "anbefalinger, vejledninger, herunder oplysninger om risici forbundet med en disposition, og oplysninger om umiddelbare konsekvenser af kundens valgmuligheder." Uanset om rådgivning præsteres af en faglig organisation eller af et finansielt institut, vil reglerne om erstatningsansvar ved fejlagtig rådgivning følge af den – skærpede – variant af culpereglen, der almindeligvis betegnes som professionsansvaret.

S

Samfundsforudsætninger

Til brug for pensionsfremskrivninger (f.eks. bonusprognoser) udarbejder Forsikring & Pension og Finansrådet hvert år en række fælles sæt af forventninger om, hvordan de bidrag, pensionskunderne har indbetalt, *forrentes* (herunder med angivelse af afkast af relevante aktivkategorier), om *inflationsniveauet* og om *skattesatser* etc. Dermed kan livsforsikringsvirksomhedernes og pengeinstitutternes markedsføring og tilbud om pensionsordninger bedre sammenlignes, og det undgås, at livsforsikringsvirksomheder og pengeinstitutter konkurrerer om, hvem der ser mest optimistisk på fremtiden med hensyn til f.eks. afkast på aktier mv.

Samlever

Almindelig betegnelse for person, der lever i ægteskabslignende forhold, uden at være gift, med en anden person. Status som samlever giver i nogle tilfælde en særlig retsstilling, herunder som begunstiget i livsforsikringsaftaler. Kravene til at blive betragtet som samlevende er forskellige, alt efter hvilken situation det drejer sig om. Der kan typisk være krav om, at samlivet har bestået i to år, eller at de samlevende skal opfylde betingelserne for at kunne blive gift eller have indgået registreret partnerskab.

I forsikringsretlig forstand er samleveren omfattet af begrebet "nærmeste pårørende", hvis samleveren lever sammen med forsikringstageren på fælles bopæl og venter, har eller har haft et fælles barn eller har levet sammen på den fælles bopæl i et ægteskabslignende forhold i de sidste to år før tidspunktet for forsikringstagerens død, jf. FAL § 105a.

Samordningsfradrag

Det fradrag i folkepensionen, som i henhold til reglerne for tjenestemandspension tidligere var gældende. Nedslaget var på to procentpoint for hvert anciennitetsår, hvor tjenestemanden havde optjent pension. Da man kun kan optjene 37 års tjenestemandspension, kunne det altså maksimalt udgøre 74 %. Fradraget havde som begrundelse, at tjenestemandspensionen var en [tilsagnsordning](#) (s.d.), der tager udgangspunkt i den sikredes slutløn på pensionstidspunktet. Uden et sådant fradrag kunne man komme ud for, at lavtlønnede tjenestemænd ville oppebære en højere indkomst efter pensionering end før. Se *Steen Johansen: Arbejdsmarkedspension – historie, status, problemer* (1996), s. 90 f.

SAP

Se [supplerende arbejdsmarkedspension](#).

Selvbetalingsordning

Se [fortsættelsesforsikring](#).

Selvpensioneringskonto

Opsparingsordning, der kunne etableres før 2. juni 1998, jf. pensionsbeskatningslovens

§ 51. Nærmere regler herom findes i bekendtgørelse nr. 1185 af 4. december 2009.

Seniorydelse

Se *fleksydelse*.

Serviceaftale

Inden for *firmapension* (s.d.) den aftale, der indgås om rådgivning af den virksomhed, der har tegnet firmapensionsaftalen. Denne rådgivning kan både tage sigte på forhold før og efter aftalens indgåelse. Se *Inge Brand & Klaus Jørgensen: Firmapension – aftalerne* (2006), s. 106 ff.

Sikkerhedstillæg

Se *opgørelsesrente*.

Sikrede

Den part, der kan gøre krav på en privatretlig eller offentligretlig pensionsydelse. Se også *forsikrede*.

Skadesforsikring

En forsikringsform, der har til formål at dække konstaterbare økonomiske tab. Dermed adskiller skadesforsikring sig fra livsforsikring, der altid vil være *summaforsikring* (s.d.). En skadesforsikring kan omfatte enhver lovlig interesse, der kan opgøres i penge, jf. FAL § 35. Forsikringstageren kan ikke opnå en vinding ved forsikringsaftalen. Dette princip følger af FAL § 39, hvorefter en forsikringsvirksomhed ikke må udbetale større erstatning end det lidte tab. Den sikredes interesse ved skadesforsikring behøver dog ikke nødvendigvis at være en fysisk ting. Fordi man kan tegne skadesforsikring med sunddækning (se hertil bilag 7 til FIL), kan sondringen være vanskelig at overskue. F.eks. kan man også tegne skadesforsikring for personskader som f.eks. arbejdsløshed og sygdom. I modsætning hertil defineres en livsforsikring som en forsikring, hvor der sker udbetaling ved en persons død eller i personens levende live, f.eks. ved opnåelse af en bestemt alder eller ved invaliditet.

Den *tilladelse* (s.d.), som en forsikringsvirksomhed skal have til at drive virksomhed, vil angive, hvilken type virksomhed der er tale om. En skadesforsikringsvirksomhed kan ikke også drive livsforsikringsvirksom-

hed, jf. FIL § 19, stk. 1. Se i det hele herom bilag 7 til FIL.

Skattekode

Reglerne om pensionsbeskatning er udformet således, at de skattebegunstigende virkninger alene opnås, når der betales til ganske særlige pensionsordninger. For at understøtte dette regelsæt har SKAT etableret et antal skattekoder, der entydigt henviser til de forskellige ordninger, som der er fradragsret til, og hvorfra udbetalte ydelser underkastes beskatning. Koderne 01-08 henviser til privattegnede ordninger. Koderne 10-16 henviser til arbejdsgiveradministrerede ordninger:

Skattekode 1: Pensionsordninger med *løbende udbetaling* (livrenter, invaliderenter, overlevelsenter, børnerenter mv.).

Skattekode 2: Rateforsikringer i pensionsøjemed. Hertil hører ratepensioner med dødsfaldsdækning og ratepension med aldersdækning.

Skattekode 3: Kapitalforsikringer i pensionsøjemed i forsikringsvirksomhed. Hertil hører forsikringsordninger, der indebærer udbetaling af en forsikringssum, f.eks. alderssum (et fast beløb, hvis den sikrede opnår en bestemt alder), en dødsfaldssum (et fast beløb til særligt indsatte ved død), en ugiftesum eller en engangssum. Også op-hørende livsforsikringer falder under denne kategori.

Skattekode 4: Indeksordninger (Indeks-kontrakter). Disse ordninger er under afvikling og spiller ingen større rolle i praksis.

Skattekode 5: Livsforsikringer uden fradragsret (f.eks. pga. ændringer i pensionsbeskatningsloven).

Skattekode 6: Livsforsikring uden fradragsret omfattet af reglerne om afgiftspligtig præmie eller bidrag.

Skattekode 7: Ratepension, dvs. rateforsikringer i pensionsøjemed efter reglerne i pensionsbeskatningslovens § 53A. Der er tale om opsparingsbaserede livsforsikringer uden fradragsret. Den manglende fradragsret skyldes typisk, at der allerede er betalt afgift til staten.

Skattekode 8: Pensionsordning med løbende udbetalinger omfattet af pensionsbeskatningslovens § 15 A.

Skattekode 9: Rateforsikring omfattet af pensionsbeskatningslovens § 15 A.

Skattekode 10: Rateforsikring i pensionsøjemed med løbende udbetalinger, herunder tjenestemandspension, omfattet af pensionsbeskatningslovens § 15 B.

Skattekode 11: Rateforsikring i pensionsøjemed.

Skattekode 12: Rateopsparing i pensionsøjemed (ratepension).

Skattekode 13: Indeksordninger (dvs. indekskontrakter).

Skattekode 14: Kapitalforsikring i pensionsøjemed i forsikringsvirksomhed.

Skattekode 15: Opsparing i pensionsøjemed i pengeinstitut (kapitalpension) samt opsparing hos Lønmodtagernes Dyrtdisfond.

Skattekode 16: Skattekode anvendt til indberetning af opsparing til supplerende engangsydelse i pensionskasse.

Skylgekonto

Se også [driftsherretillæg](#). Har egenkapitalen som følge af et for lavt realiseret resultat ikke fået tilskrevet den forrentning, som den er berettiget til (mens pensionskunderne til gengæld har fået tilskrevet det minimumsafkast, som de er berettiget til), vil egenkapitalens krav på denne tilskrivning (som altså overstiger det realiserede resultat) kunne regnskabsføres på en såkaldt *skylgekonto*. Denne skylgekonto er udtryk for egenkapitalens krav på fremtidige positive realiserede resultater, jf. § 6, stk. 6, 7 og 9 i kontributionsbekendtgørelsen, § 111 i regnskabsbekendtgørelsen og Finanstilsynets vejledning af 17. december 2004 om markedsdisciplin og anmeldelse af regler for egenkapitalens andel af det realiserede resultat i livsforsikringselskaber og tværgående pensionskasser.

Sociale Pensionsfond, Den

Offentligt administreret fond oprettet ved lov i 1970, hvor der blev indført et særligt folkepensionsbidrag. Midlerne blev henlagt til fonden og anbragt i obligationer. Med virkning fra 1982 blev loven ændret, og indbetalingerne ophørte. Den Sociale Pensionsfond blev videreført som en del af statens aktiver. Nationalbanken administrerer på vegne af Finansministeriet midlerne i Den Sociale Pensionsfond.

Solidarisk dækning

Forsikringsteknisk udtryk for det forhold, at alle kunder i en forsikringsgruppe betaler den samme præmie for den samme dækning, uanset kundernes individuelle risikoprofil. En sådan ordning kaldes også solidarisk (se *solidarisk pensionsordning*).

Solidarisk pensionsordning

I aftaler om forsikring sikrer forsikringsvirksomheden, at en række præciserede risici deles mellem forsikringsbestandens deltagere (pensionskunderne). Der foregår derfor en økonomisk *omfordeling* (s.d.) blandt de enkelte pensionskunder via forsikringsvirksomheden. De pensionskunder, der dør tidligere end gennemsnittet, afgiver deres indbetalinger til dem, der lever længere (den såkaldte *dødelighedsarv*, s.d.), mens de pensionskunder, der forbliver raske, betaler via deres pensionsbidrag til dem, der mister erhvervsvenen. Ved dødsfald betaler pensionskunderne til de efterladte for tab af forsørger.

Den økonomiske omfordeling er som udgangspunkt *usystematisk*, fordi ingen på forhånd kan vide, hvem der vil få mest ud af forsikringen. I obligatoriske arbejdsmarkedspensionsordninger kan der være en tilsigtet systematisk omfordeling ud fra et ønske om solidaritet blandt ordningens deltagere. Dette kan f.eks. være ved optagelse i pensionsordningen uden helbreds vurdering og obligatorisk ægtefælle- og børnepensionsdækning (selvom nogle kunder hverken er gift eller har børn). Det solidariske element viser sig her ved, at forsikringsdækning og præmie er ens for alle pensionskunderne uanset disses individuelle risikoprofil, herunder alder, helbred, ægteskabsstatus og

børn. Risikopræmien beregnes derfor ud fra statistiske sandsynligheder og ikke i forhold til den enkelte kundes konkrete forhold. I praksis kan livsforsikringsvirksomhederne ofte tilbyde lavere omkostninger og lempeligere antagelsesvilkår, hvis pensionsordningen oprettes med solidariske dækninger.

Solvens

I almindelig terminologi udtryk for den økonomiske soliditet, der fremtræder, når en parts aktiver overstiger passiverne. Ifølge konkurslovens § 17, stk. 2, er en virksomhed insolvent, når den ikke længere kan betale sine forpligtelser, efterhånden som de forfalder (illikviditet), og denne tilstand ikke antages at være forbigående. For finansielle virksomheder (herunder pengeinstitutter og livsforsikringsvirksomheder) gælder helt særlige (og særdeles vidtgående) krav til solvens. En livsforsikringsvirksomhed skal f.eks. hvert kvartal indberette tre *solvensopgørelser* (solvens 1-kapitalkravet, trafiklys-kravet og det individuelle solvensbehov) samt størrelsen af sin *basiskapital* til Finanstilsynet, der dermed kan kontrollere virksomhedens økonomiske styrke. Se også *egenkapital*.

“Solvens 2”

Eller “Solvency 2”. Betegnelse for en planlagt (og meget kompliceret) EU-retlig reform af reglerne om tilsyn og risikostyring med forsikringsvirksomheder. Reformens underliggende tanke er, at der skal skabes en bedre sammenhæng mellem den risiko, som forsikringsvirksomheden påtager sig, og det kapitalkrav, den skal opfylde. For at forberede de danske regler på denne reform har Danmark allerede indført en række regler, der bevæger sig et stykke i den retning. Disse regler omtales almindeligvis som “Solvens 1,5”.

Solvensdækning

Også kaldet *solvensgrad*. Forholdet mellem *basiskapital* (s.d.) og *kapitalkrav* (s.d.). F.eks. er solvensdækningen på 150 % (1,5), når basiskapitalen er på kr. 150 mio. og kapitalkravet på kr. 100 mio.

Solvensgrad

Se *solvensdækning*.

Solvenskrav

Se *kapitalkrav*.

Solvensmarginkrav

Se *kapitalkrav*.

SP

Den særlige pensionsopsparing. Lovbaseret tvungen pensionsopsparing i lighed med *ATP* (s.d.). Ordningen har været suspenderet siden 2004 og er nu ophørt.

Speciallægeerklæring

Sagkyndig erklæring fra en lægespecialist, som en forsikringsvirksomhed anvender til at bedømme de forsikredes helbredsforhold. Speciallægeerklæringer anvendes primært i forbindelse med invalidepensionsvurderinger og ved fastsættelse af mængder af på ulykkesforsikringer. De kan dog også anvendes i forbindelse med *antagelse*.

Sponsorgaranti

Se *sponsorvirksomhed*.

Sponsorvirksomhed

Den virksomhed, som en *firmapensionskasse* (s.d.) er knyttet til, jf. firmapensionskasselovens § 3a, stk. 3. En sponsorvirksomhed har ofte påtaget sig at *garantere* for firmapensionskassen (ved en såkaldt “sponsorgaranti”). Herved forpligter virksomheden sig til at indbetale ekstra kapital til firmapensionskassen, hvis ikke kassen kan opfylde kapitalkravet i lovens §§ 45a og 45b, samt kravet i lovens § 46a, stk. 1, om at en pensionskasse skal have en gruppe af registrerede aktiver, hvis samlede værdi til enhver tid skal svare til værdien af pensionskassens samlede pensionsmæssige hensættelser.

Statsunderstøttede pensionsordninger

Pensionsordninger oprettet for ansatte i institutioner, hvis drift og dermed løn- og pensionsbetaling betales af staten. Ordningerne omtales i § 2, nr. 2, i pensionsbeskatningsloven og er dermed omfattet af denne lovs regler. Omfattet er også pensionsordninger, der formelt er organiseret som selv-

stændige pensionskasser, men hvor finansieringen reelt er statslig, og hvor staten (dvs. Finansministeriet) derfor også har godkendt ordningens nærmere indhold.

Stokastisk

Forsikringsmatematisk begreb for tilfældighed. Anvendes om talværdier, hvis udfald ikke er kendte. Omfordelingen af penge i en forsikringsbestand skal være stokastisk, i den forstand at man ikke på tidspunktet for ordningens etablering ved, hvilke kunder der vil vinde og tabe på ordningen.

Stresstest

Se *trafiklys*.

Styrkelse

Se *akkumuleret værdiregulering*.

Sumforsikring

Forsikringsaftale, hvorefter forsikringsydelsen udbetales som et engangsbeløb som en på forhånd fastsat sum. Se også [summaforsikring](#).

Summaforsikring

Forsikringsform, der anvendes inden for personforsikring (f.eks. livs- og ulykkesforsikring), hvor forsikringsvirksomhedens forpligtelse altid består i at udrede bestemte beløb som fastsat i forsikringsaftalen. Herved adskiller summaforsikring sig fra *skadesforsikring* (s.d.), hvor forsikringen dækker den indtrådte skade. Se også *sumydelse*, hvor beløbet udbetales én gang. Alle livsforsikringer er i modsætning til skadesforsikringer summaforsikringer. En alders- eller invaliderente er derfor en summaforsikring, idet disse udredes ved en løbende betaling.

Sumydelse

Ydelse i henhold til et pengeinstitut- eller forsikringsprodukt, som går ud på betaling af et bestemt beløb én gang (f.eks. 1 mio. kr.). En sumydelse står herved i modsætning til en *rateydelse*, hvor ydelsen udbetales i rater (f.eks. 100.000 kr. hvert år i 10 år). Både sum- og rateydelser kan indgå i både pengeinstitut- og forsikringsprodukter. Som pengeinstitutprodukt kendes sumydelser primært i *kapitalpension* (s.d.).

SUPP

Den supplerende arbejdsmarkedspension for førtidspensionister, se [supplerende arbejdsmarkedspension](#). Forkortes undertiden også som SAP.

Supplerende arbejdsmarkedspension

En frivillig pensionsordning for førtidspensionister, der har hjemmel i § 33b-§ 33e i lov om social pension. Ordningen trådte i kraft den 1. januar 2003 og giver mulighed for gennem opsparring at skabe et supplement til folkepensionen og dermed lette overgangen fra førtidspension til folkepension. Bidraget udgør ca. 5.000 kr. årligt, hvoraf førtidspensionisten selv betaler 1/3 og hjemstedskommunen de resterende 2/3, der efterfølgende refunderes af staten. Pengene indbetales til ATP eller til en livsforsikringsvirksomhed (efter førtidspensionistens valg) og anvendes til at erhverve en livsvarig pensionsydelse, der udbetales fra folkepensionsalderen.

Den supplerende arbejdsmarkedspension kan udbetales som et engangsbeløb, hvis den årlige pensionsydelse er af beskedne størrelse. De udbetalte beløb pålægges skat og afgift. Dør førtidspensionisten før folkepensionsalderen, udbetales værdien af SUPP-ordningen som et engangsbeløb til boet eller de begunstigede.

Den supplerende arbejdsmarkedspension har dermed stor lighed med de arbejdsgiveradministrerede arbejdsmarkedspensioner og med ATP-ordningen. Også *skattemæssigt* er der sikret en vis lighed med § 5C i pensionsbeskatningsloven, ifølge hvilken SUPP-udbetalinger behandles efter lovens regler for pensionsordninger med løbende udbetalinger.

En opgørelse udarbejdet af ATP i april 2008 (se nyhedsbrevet Faktum nr. 55/2008) viser, at tre ud af fire førtidspensionister ikke gør brug af SUPP-ordningen. I befolkningen som helhed er det en ud af fire, der ikke sparer op til pension. Den manglende succes kan skyldes, at ordningen er frivillig, og at den retter sig mod persongrupper, der ikke er orienteret mod at tænke i langsigtede økonomiske baner, og for hvem ønsket om øjeblikkelig likviditet spiller en stor rolle. Det kan også spille ind, at SUPP i modsætning til andre opsparingsbaserede

pensionsprodukter ikke er genstand for almindelig markedsføring. Kendskabet til ordningen vil typisk komme via den kommunale sagsbehandler.

Supplerende engangsydelse

Se *kapitalpension*.

Supplerende kapital

Den mindre risikofyldte del af basiskapitalen. Ifølge § 37 i bekendtgørelse nr. 915 af 12. september 2012 omfatter den supplerende kapital ansvarlig lånekapital og særlige bonushensættelser (type A).

Supplerende pension

Betegnelse anvendt i en række EU-tekster for alderspensioner og invalide- og efterladtepensioner, som supplerer eller erstatter ydelser, der udbetales under lovpligtige sociale sikringsordninger.

Svagelighedspension

Betegnelse for den invalidedækning, der hjemles i reglerne om [tjenestemandspension](#).

Swiss Re

Et genforsikringselskab inden for livsforsikringsområdet. Hed tidligere *GE Frankona*.

Sygedagpenge

Social ydelse til personer, der er uarbejdsdygtige. Ydelsen er midlertidig, og kommunen skal løbende følge op for at afklare personens arbejdsevne. I forhold til invalidedækningen på en pensionsordning kan kommunens sygedagpengeudbetaling (eller afvisning heraf) få betydning for en livsforsikringsvirksomheds vurdering af, om den forsikrede har ret til invalidepension.

Systematisk risiko

Forsikringsteknisk begreb for en *risiko* (s.d.), der er fælles for alle kunder. For en forsikringsvirksomhed, der tilbyder risikodækninger (s.d.), er den *systematiske* risiko den gennemsnitlige risiko, som en kunde – givet den persongruppe, kunden tilhører – har for f.eks. at blive invalid. Til forskel herfra kendetegnes den *usystematiske* risiko ved at være specifik for den enkelte kunde.

For en livsforsikringsvirksomhed består den usystematiske risiko herudover i risikoen for, at en kunde lever længere end gennemsnittet med deraf følgende behov for at få udbetalt pension i flere år end gennemsnittet. Ved invalidedækning består den usystematiske risiko i, at en kunde har en større risiko for invaliditet end gennemsnittet.

Særlige bonushensættelser

Efter §§ 35 og 41 i bekendtgørelse om opgørelse af basiskapital har en livsforsikringsvirksomhed mulighed for efter aftale med kunderne at opbygge *basiskapital* (s.d.) af den andel af årets resultat, der tilfalder kunderne. Denne form for basiskapital kaldes *særlige bonushensættelser*. De særlige bonushensættelser skal udbetales til kunderne senest samtidig med udbetalingen af pensionen, ligesom de forrentes på niveau med enten egenkapitalen (type B) eller en aftalt forrentning svarende til ansvarlig lånekapital (type A).

Søjler

Se [pensions søjler](#).

T

Tab af erhvervsevne

Se *erhvervsevne*.

Tarif

En forsikringsvirksomheds grundlag for at fastsætte sine *præmier* (s.d.) – det vil sige en prisliste. Ved hjælp af en tabel eller en matematisk formel kombineres risikokriterierne til den præmie, der herefter skal betales. At *tarifere* vil (i samme terminologi) sige at beregne en præmie. Tariffer benyttes primært inden for skadesforsikring. Livsforsikring kan kun opbygges som tarifordninger i det omfang, der gælder samme risikokriterier i de forskellige ordninger. I det omfang man inden for skadesforsikring kan nå til enighed om, hvilke statistikker mv. man benytter til risikovurderingen, og hvilke betingelser der skal gælde herfor, kan man opbygge tarifordninger. Man skelner da mellem *tarif-selskaber* og *non-tarif-selskaber*. At man

i begyndelsen af 1980'erne udarbejdede G82 var ligeledes i hovedsagen begrundet i ønsket om at kunne gøre Danmark til et "tarifland". G82-grundlaget er således opbygget på grundlag af en *grundlagsrente*, s.d.

Tarifordning

Pensionsordning opbygget på grundlag af et *ækvivalensprincip* (s.d.), der sikrer, at pensionsforpligtelserne ækvivalerer (balancerer) med kapitalværdien af det fremtidige pensionsbidrag. Dermed vil præmiereserven for den enkelte kunde altid være endtydigt bestemt, uanset om ydelsen beregnes på grundlag af indbetalte bidrag eller på grundlag af meddelte pensionsstilsagn. Dermed står disse ordninger i modsætning til de såkaldte *tilsagnsordninger* (s.d.), der kendetegnes ved, at pensionsydelse på forhånd er bestemt.

Tarifgrundlag

Se *tegningsgrundlag*.

Tegning

Indgåelse af en forsikringsaftale.

Tegningsgrundlag

Også kaldet *nytegningsgrundlaget*, *tarifgrundlaget*, *tariffen* eller *1. ordens grundlaget*. Den del af det *tekniske grundlag* (s.d.), der er omtalt i FIL § 20, stk. 1, nr. 2, og som viser, hvordan en livsforsikringsvirksomhed beregner forsikringspræmier, tilbagekøbsværdier og fripolicer på tidspunktet for en livsforsikringsaftales indgåelse (tegningsstidspunktet). Herved kan man enten fastsætte størrelsen af kundernes pensionsbidrag ud fra den aftalte pensionsydelse eller omvendt. I gennemsnitsrenteprodukterne er det i tegningsgrundlaget, at man finder principperne for at beregne de garanterede ydelser, som en pensionskunde har et retskrav på at få.

Tegningsrente

Se *grundlagsrente*.

Teknisk grundlag

Aktuarens beskrivelse af, hvordan pensioner og hensættelser udregnes matematisk på grundlag af et antal vedtagne forudsætninger, f.eks. om grundlagsrente, dødelighed,

invaliditet og administrationsomkostninger etc. Se også G82. Ifølge FIL § 20 skal det tekniske grundlag mv. for en livsforsikringsvirksomhed *anmeldes* til Finanstilsynet, senest samtidig med at grundlaget mv. tages i anvendelse. Det samme gælder enhver efterfølgende ændring i de nævnte forhold.

Teknisk rente

Se *grundlagsrente*.

TFA

Tidsskrift for Familie- og Arveret. Når en henvisning til tidsskriftet er anført med kursiv, er der tale om en retsafgørelse. F.eks. henviser *TFA 2012.393 V* til en dom afsagt af Vestre Landsret, som er trykt i årgang 2012 side 393. Henvisninger i almindelig tekst angår videnskabelige artikler.

Tilbagekøb

Kaldes også genkøb. At et forsikrings-selskab tilbagekøber en livsforsikring fra en kunde vil sige, at pensionsordningens værdi udbetales til kunden før det aftalte tidspunkt, der som regel er en bestemt alder (ofte folkepensionsalderen). Det afhænger af livsforsikringsaftalen, om pensionskunden har denne ret. Er *markedsværdien* af de aktiver, som pensionsopsparingen i et *gennemsnitsrenteprodukt* (s.d.) er investeret i (f.eks. aktier, ejendomme, obligationer mv.), ved tilbagekøbet mindre end værdien af *depotet*, vil livsforsikringsvirksomheden normalt kunne fratække et beløb som såkaldt *kursværn* (s.d.). Uden et sådant kursværn ville en kundes tilbagekøb påføre de andre kunder et økonomisk tab.

Ved tilbagekøb har en pensionskunde desuden ikke krav på at få en forholdsmæssig andel af det kollektive bonuspotentiale udbetalt, jf. Bonusrapporten, s. 7-8.

I relation til *markedsrenteprodukter* (s.d.) vil tilbagekøbsværdien udgøre realisationsværdien af de aktiver, pensionsindbetalingerne er investeret i, med fradrag af de handelsomkostninger, der vil påløbe i forbindelse med en realisation af disse aktiver.

Den forsikrede kan selv have lagt begrænsninger i sin adgang til at tilbagekøbe forsikringen. Det kan ske gennem et løfte om, at en tredjemand (f.eks. en panthaver)

skal oppebære ret til at få forsikringen udbetalt.

Normalt vil *forsikringsbegivenheder*, der er opstået i forsikringstiden, men som endnu ikke er indtrådt, som udgangspunkt ikke længere være dækket, når den forsikrede har fået udbetalt pensionsordningens værdi (skadesvirkningsprincippet).

I arbejdsmarkedspensionsordningerne tillades det undertiden, at arbejdstager *udtræder* af pensionsordningen og i forbindelse hermed modtager en *udtrædelsesgodtgørelse*. De færreste obligatoriske arbejdsmarkedspensionsordninger tillader egentlige tilbagekøb.

I forbindelse med tilbagekøb af en pensionsordning forfalder der ifølge pensionsbeskatningsloven en statsafgift på 60 % af det beløb, der kommer til udbetaling til den forsikrede.

Tilbagetrækningsreformen

Med henblik på at lempe presset på de offentlige finanser som følge af den demografiske udvikling og styrke dansk økonomi vedtog Folketinget i december 2011 den såkaldte tilbagetrækningsreform, hvis hovedelementer er fremrykning af velfærdsreformens forøgelse af efterløns- og folkepensionsalderen med 5 år, indførelse af en 3-årig efterlønsordning og etablering af en seniorførtidspension for nedslidte. I konsekvens heraf er efterlønsalderen blevet hævet med et halvt år om året fra 2014 til 2017. I 2017 vil efterlønsalderen således være 62 år og i 2023 64 år, således at man fra 2023 alene kan få efterløn i 3 år. Folkepensionsalderen hæves ligeledes og vil i 2022 være 67 år. Herudover vil der fortsat være en levetidsindeksering af efterløns- og folkepensionsalderen.

Tilgangsalder

Den alder, som en person skal have opnået for at få ret til folkepension.

Tilkøb

Almindeligt anvendt betegnelse for de dækninger, en pensionskunde opnår ret til i konsekvens af en aftale, der indgås i tillæg til en eksisterende arbejdsmarkedspensionsordning eller firmapensionsordning, der i

øvrigt er lagt til rette for pensionskunden. Vilkårene for et tilkøb vil altid knytte sig til den eksisterende ordning.

Tilladelse

Se [koncession](#).

Tilsagnsordning

Pensionsordning, hvor kravet på pension alene beror på et løfte ("tilsagn") om at udrede en pensionsydelse af en given størrelse eller efter et givet beregningsprincip, uden at dette beror på udviklingen i indbetalte beløb, eller på, hvad den berettigede har indbetalt til ordningen. Se herved definitionen i firmapensionskasselovens § 3a, stk. 2. Sådanne ordninger kaldes også ydelsesdefinerede. På engelsk taler man om "*defined benefit*"-ordninger i modsætning til *defined contribution*-ordninger (bidragsdefinerede ordninger), hvor det netop er bidraget til ordningen, der er afgørende for pensionsydelsens størrelse. Tilsagnsordningen står dermed i modsætning til de bidragsdefinerede og opsparingsbaserede ordninger, der netop defineres af bidragene eller af størrelsen af det depot, hvor opsparingen henligger. I Danmark er alle ikke-offentlige pensionsordninger (bidragsdefinerede såvel som ydelsesdefinerede) opsparingsbaserede, for så vidt som at lovgivningen kræver, at pensionstilsagn til ansatte er afdækket økonomisk, jf. firmapensionskasselovens § 1, jf. herom nedenfor.

Løftet i en tilsagnsordning vil normalt udspringe af et ansættelsesforhold. De beløb, som tilsagnet angiver, vil normalt stå i forhold til den sikredes slutløn på fratrædelsestidspunktet, f.eks. 60 % af slutlønnen, eventuelt efter indregning af folkepensionsydelsen. Tilsagnsordninger kan også indgå i forsikringsaftaler, som f.eks. når en livsforsikringsvirksomhed lover at udbetale en livrente med et fast beløb til gengæld for betalingen af en fast præmie. Sådanne ordninger er dog ikke udbredte på det danske forsikrings- og pensionsmarked, navnlig på grund af vanskeligheden ved at kalkulere de langsigtede risici ved at skulle opfylde sådanne tilsagn.

Tjenestemandspensionen er den mest udbredte tilsagnsordning på det danske ar-

bejdsmarked. Sådanne ordninger er baseret på princippet om “pay-as-you-go” (s.d.). Andre tilsagnsordninger kendes på det private arbejdsmarked. Hovedparten af disse findes i tidligere offentlige forsyningsvirksomheder, herunder TDC. Tilsagnet blev afgivet af virksomheden (arbejdsgiveren), men efter reglerne i firmapensionslovens § 1 skal de *afdækkes* af en livsforsikringsvirksomhed under tilsyn. I en tilsagnsordning vil tilsagnet ofte være gjort afhængig af, hvilke andre ydelser (f.eks. ATP og folkepension) den berettigede opnår, se *samordningsfradrag*.

I dag indgås tilsagnsordninger primært for *direktører*. For direktører er der således ikke pligt til at afdække pensionstilsagnet, jf. firmapensionskasselovens § 1, stk. 2, nr. 2.

Der er flere grunde til, at tilsagnsordningerne har fået aftagende betydning i Danmark. For det første kan det faldende renteniveau og den skærpede pensionsbeskatning skabe ubalance mellem et afgivet tilsagn (hvis størrelse typisk vil stige i takt med lønudviklingen, idet tilsagnet baseres på størrelsen af en slutløn) og den forrentning, der realiseres på de aktiver, der skal finansiere tilsagnet. Denne ubalance kan navnlig blive kritisk i perioder med høj inflation. For det andet har den stigende udbredelse af arbejdsmarkedspensionsordninger gjort det mere nærliggende for virksomhederne at “outsource” hele pensions håndteringen (også for direktører) ved at købe pensionsordninger i en livsforsikringsvirksomhed.

Man kan godt rubricere de skattefinansierede pensionsordninger (f.eks. folkepension) som tilsagnsordninger, men med det væsentlige forbehold, at staten jo ikke i af-taleretlig forstand kan siges at give noget “tilsagn”. I engelsk terminologi betegnes sådanne ordninger derimod som “*defined contribution*”-ordninger. I samme kategori kan man placere ordninger, der indeholder *sumudbetalinger*.

Tilslutningsaftale

Se *pensionstilslutningsaftale*.

Tjenestemandspension

Offentligt finansieret **tilsagnsordning** (s.d.) baseret på reglerne i lov om tjenestemands-

pension. Tjenestemandspensionen har sin historiske oprindelse i enevælden, hvor kongen ønskede at binde sine mest betroede tjenestemænd til sig gennem et særligt, livsvarigt loyalitetsbånd. Ved 1849-grundloven ændredes systemet, så staten var forpligtet til at sikre sine tjenestemænd pension. Denne pligt blev senere knæsat i den første tjenestemandslov fra 1851, der senere er afløst af tjenestemandslove af 1919 og 1969. De første love omfattede kun de kongeligt udnævnte tjenestemænd, men senere fik også andre tjenestemandsgrupper en lovhjemlet tjenestemandspensionsordning.

Tjenestemandspensionsordningerne er tilsagnsordninger, fordi pensionens størrelse ikke er afhængig af noget bidrag, som tjenestemanden eller det offentlige har indbetalt til ordningen, men af tjenestemandens anciennitet og lønskalaplacering på fratrædelsestidspunktet. Pensionen beregnes som en procentdel af den pensionsgivende løn før fradrag af arbejdsmarkedsbidrag. Procenten afhænger af optjent pensionsalder og kan højst udgøre 57, svarende til 37 års pensionsalder. Ved “pensionsalder” forstås det antal år efter det fyldte 25. år, man har været ansat som tjenestemand. Er pensionsalderen lavere end 37 år, tillægges de første 16 år pensionsanciennitet efter særlige regler.

Tjenestemandspensionen giver også hjemmel for udbetaling af såkaldt *svage-lighedspension*. Retten hertil erhverves efter mindst 10 års pensionsalder og udløses, hvis tjenestemanden afskediges på grund af helbredsbetaget tjenesteudygtighed. Pensionen beregnes på grundlag af den optjente pensionsalder på pensionstidspunktet.

Tjenestemandspensionen har siden 1969 rummet en ægtefællepension. Ud over tjenestemandspension er tjenestemændene omfattet af en *gruppelivsforsikring*, hvis ydelse beror på, hvem tjenestemandens arbejdsgiver er.

I de seneste mange år er tjenestemandspensionsordningerne gradvis blevet fortrængt af arbejdsmarkedspensionsordninger. Denne udvikling er sket, i takt med at det offentlige ansætter færre personer som tjenestemænd på bekostning af overenskomstansættelser.

Tontine-virksomhed

Virksomhed, der indebærer oprettelse af medlemssammenslutninger med henblik på fælles kapitalisering af bidragene og udbetaling af den herved opståede formue enten til de overlevende eller til de afdødes arvinger eller begunstigede, jf. klassifikation V i bilag 8 til FIL og livsforsikringsklasse V i § 5, stk. 1, i bekendtgørelse nr. 956 af 11. december 1997 om koncession til livsforsikringsselskaber.

Traditionelt produkt

Gængs betegnelse for *garanteret produkt* eller *gennemsnitsrenteprodukt* (s.d.).

Trafiklys

Også kaldet “det risikojusterede kapitalkrav”. For at identificere de livsforsikringsvirksomheder med *gennemsnitsrenteprodukter* (s.d.), som kan være i fare for ikke at opfylde den finansielle lovgivnings *kapitalkrav* (s.d.), har Finanstilsynet indført en følsomhedsanalyse (også kaldet stresstest eller risikoscenarie) af livsforsikringsvirksomhedernes økonomiske modstandskraft i forhold til en hypotetisk negativ økonomisk udvikling på de finansielle markeder. Derved sikres det, at livsforsikringsvirksomheder med gennemsnitsrenteprodukter har en tilstrækkelig økonomisk styrke (basiskapital) i forhold til deres investeringsrisici og forpligtelser.

En livsforsikringsvirksomhed med gennemsnitsrenteprodukter siges at være i det *røde trafiklys*, hvis virksomhedens basiskapital ikke opfylder kapitalkravet fratrukket 3 % af livsforsikringshensættelserne efter en hypotetisk situation, hvor bl.a. aktiekurserne antages at falde med 12 %, ejendomsprisfald på 8 % og en renteændring på 0,7 %-point (stigning eller fald efter hvad der er værst for virksomheden).

Tværgående pensionskasse

FIL § 304 definerer en tværgående pensionskasse som en forening eller sammenslutning med det formål at sikre sin – fagligt eller erhvervsmæssigt afgrænsede – medlemsgruppe pension efter ensartede regler for alle medlemmerne. Pensionskassen er dermed en slags andelsforening for dens medlemmer (de forsikrede), der på grundlag af ind-

betalingerne ejer kassen og udnytter dette ejerskab gennem et foreningsdemokrati. De *vedtagelser*, der træffes som led i dette særlige foreningsdemokrati, udgør en af to sider af det retsforhold, som den enkelte forsikrede indgår i med sin pensionskasse. Den anden side er den *livsforsikringsaftale*, der indgås på individuelt eller kollektivt grundlag. Se også [firmapensionskasse](#).

Tværgående pensionsordning

Pensionsordning, der går på tværs af virksomheder, typisk fordi den er etableret på baggrund af en kollektiv overenskomst. Tværgående pensionsordninger vil derfor orientere sig mod fagligt eller erhvervsmæssigt afgrænsede lønmodtagergrupper.

U

U

Almindeligt anvendt forkortelse for det danske juridiske tidsskrift *Ugeskrift for Retsvæsen*. Forkortelsen *U 1997.1227 H* henviser til en højesteretsdom (H), trykt på side 1227 i årgang 1997. Forkortelsen *U 2012B*, s. 225 ff. henviser til en artikel trykt i årgang 2012, afdeling B (der bringer retsvidenskabelige afhandlinger mv.), s. 225 ff.

Uafdækket pensionsordning

Pensionsordning, der kan etableres for en person, der ikke er omfattet af afdækningspligten i firmapensionskasselovens § 1, stk. 1. Ifølge samme bestemmelses stk. 2, nr. 2, skal pensionsordninger for bl.a. direktører eller disse efterladte ikke afdækkes. Sådanne ordninger betragtes og beskattes som sædvanlig lønindkomst efter statsskatteovens § 4, litra c, og er ikke omfattet af pensionsbeskatningsloven. Udbetalingen er derimod belagt med en særlig bruttoskat, der opkræves i henhold til lov om arbejdsmarkedsbidrag.

Udtrædelsesgodtgørelse

Se [tilbagekøb](#). Den udbetaling af pensionsordningens værdi (“godtgørelse”), som sker til en kunde, der opsiger en livsforsikring før det aftalte udbetalingstidspunkt (der som

regel er bestemt af alder eller dødsfaldstidspunkt). Begrebet anvendes navnlig ved pensionsordninger oprettet i en pensionskasse.

Underwriting

Almindelig anvendt betegnelse i den finansielle sektor for den proces, hvorved en finansiell virksomhed vurderer risikoen ved at indgå en finansiell aftale (f.eks. forsikringsaftale). Begrebet bruges bl.a. inden for almindelig bankvirksomhed, i *corporate finance* og på forsikringsområdet. I forsikring benyttes det om den vurdering af risikoeksponeringen, der foretages af den enkelte kunde.

Ved indgåelse af en aftale om firmapension skal der f.eks. ske en underwriting vedrørende den kreds af medarbejdere, der skal være omfattet af dækningen: Hvilken risikoprofil har medarbejderne i forhold til de ønskede dækninger for f.eks. invaliditet, død og kritisk sygdom? Hvilken personalepolitik følges der? Hvilke arbejdsforhold fungerer medarbejderne under? Hvor mange medarbejdere er der? Hvilke skadesbegrænsende foranstaltninger har virksomheden gennemført?

En tilsvarende underwriting finder i princippet sted, når et [arbejdsmarkedsrelateret livsforsikringsaktieselskab](#) (s.d.) indgår aftale med overenskomstparterne om at tilvejebringe den pensionsordning, der følger af en kollektiv overenskomst. I disse tilfælde præges risikovurderingen dog i sagens natur af, at kredsen af forsikrede er givet i og med den indgåede overenskomst.

I *firmapension* (s.d.), der præges af en stærk konkurrence mellem de enkelte livsforsikringsvirksomheder, vil selve *underwriting*-processen rumme en reel forretningsmæssig risikoafvejning, der reflekteres i, om en indgået firmapensionsaftale vil vise sig profitabel for livsforsikringsvirksomheden. Blandt de forhold, der i den forbindelse "handles om", kan nævnes dækningsstørrelser, krav til afgivelse af helbredsoplysninger, prisen for særlige risikoprodukter, anvendelse af bonus og omkostninger ved overførelse af eksisterende pensionsordninger.

Unisex-princippet

Det princip, at kvinder og mænd i samme pensionsordning skal have de samme pensionsydelse for de samme pensionsbidrag trods forskelle i invaliditets- og levetidsrisiko. Princippet kan også siges at ligge til grund for folkepensionen.

For de *kollektive pensionsordningers* vedkommende er princippet lovfæstet i §§ 7 og 8 i lov om ligebehandling af mænd og kvinder i forbindelse med forsikring, pension og lignende finansielle ydelser, der overimplementerer direktiv 2006/54/EF om gennemførelse af princippet om lige muligheder for og ligebehandling af mænd og kvinder i forbindelse med beskæftigelse og erhverv. Ifølge § 18 b, stk. 1, i denne lov gælder unisex-princippet også som udgangspunkt for private livsforsikringer. Der er dog en undtagelse herfra i lovens § 18 b, stk. 2, hvorefter den enkelte forsikringsudbyder kan beslutte at anvende forholdsmæssigt afpassede forskelle i enkeltpersoners præmier og ydelser, hvis anvendelsen af køn er en afgørende aktuariemæssig faktor ved risikovurderingen. Lovens § 18 b, stk. 2-4, forventes som følge af en EU-dom at blive ophævet af Folketinget med virkning fra den 21. december 2012.

Forbuddet mod kønsdifferentiering medfører, at begge køn i samme pensionsordning vil få den samme pensionsydelse for det samme pensionsbidrag, uanset at kvinder og mænd har en forskellig risikoprofil med hensyn til invaliditet og levetid. Da kvinders middellevetid er længere end mænds (og deres forventede træk på de livsbetingede ydelser derfor gennemsnitligt er længere), indebærer unisex-princippet, at de kvindelige deltagere i en pensionsordning opnår en bedre pensionsstilling end de mandlige med hensyn til egenpensionen. Derimod vil mændene få en bedre stilling i forhold til ægtefællepensionen, idet mænd gennemsnitligt dør før kvinder, og som regel indgår ægteskab med yngre kvinder, der derfor skal have ægtefællepension i flere år end den mand, der undtagesvis lever længere end sin hustru. I ordninger med klassiske pensionsydelser udlignede man tidligere de nævnte forskelle, således at der var ligebehandling trods kønsbestemt

præmieberegning. En sådan skævdeling kan *forsvares* med det solidaritetsprincip, som de kollektive ordninger er baseret på, og *skyldes* de grundsætninger om ligeløn, der er indført i ligelønsdirektivet, samt EF-domstolens praksis om dette direktiv.

De spørgsmål, der knytter sig til implementeringen af EU's ligebehandlingsdirektiv behandles i betænkning nr. 1228/1991 om pensionsmæssig ligebehandling af mænd og kvinder – afgivet af et udvalg nedsat af industriministeren.

Ligebehandlingen gælder kun inden for den enkelte ordning. I en ordning med et stort flertal af kvinder, vil kvinderne ikke kunne opnå nogen "gevinst" som følge af fælleskønsgrundlaget, da der kun er få mænd til at "betale".

Unit link

Også kaldet *investment link*. Betegnelse for en pensionsordning, der giver pensionskunden mulighed for at foretage investeringsvalg i investeringsforeningsbeviser eller fonde, hvorved pensionsopsparingen forrentes med det afkast, der opnås på de aktiver, som pensionskunden har valgt at investere i. Ordet "unit" (enhed) sigter til, at investeringen ikke retter sig mod selve det underliggende aktiv, der investeres i (f.eks. en aktie eller obligation), men derimod i en ejerandel i en juridisk person (f.eks. en fond eller en investeringsforening), der ejer det underliggende aktiv. Denne enhedstænkning løste to problemer. Dels det praktiske problem, der i pensionsopsparing ellers ville ligge i, at den enkelte kundes (f.eks. månedlige) pensionsbidrag ikke ville være stort nok til at erhverve selve aktivet. Dels ønsket om risikospredning.

En unit link-ordning er et såkaldt *markedsrenteprodukt* (s.d.). Opsparingen forrentes ved, at depotet i pensionsordningen bindes direkte til investeringsafkastet på de værdipapirer, som opsparingen er investeret i. Ideen kommer fra Storbritannien og USA, hvor sådanne produkter har været dominerende i mange år. I dag er produktet udbredt i det meste af Europa.

I praksis gennemføres unit link-ordninger ved, at pensionskunden vælger blandt en række investeringsfonde (f.eks. investe-

ringsforeninger). Livsforsikringsvirksomheden bestemmer, hvilke puljer eller fonde der skal udbydes til kunderne, baseret på f.eks. obligationer og aktier, herunder om de skal være danske eller udenlandske etc. Inden for hver fond vil investeringen herefter være spredt ud over en række forskellige obligationer og aktier inden for det område, som fonden har specialiseret sig i.

Se for en nærmere redegørelse for udviklingen af Unit Link-produkter, Lisbeth Faurdal i *Lyngge Andersen & Søgaard* (red.): 12 perspektiver på pension (2006), s. 58 f. og *Brabrand & Jørgensen*: Livs- og pensionsforsikring (2005), s. 13 f.

Usystematisk risiko

Se [systematisk risiko](#).

Utilregnelighedspension

Pension, der i henhold til aftale udbetales, hvis en medarbejder afskediges af årsager, som ikke kan tilregnes medarbejderen selv (f.eks. besparelser).

V

Velfærdsreformen

Lovkompleks, der blev vedtaget af Folketinget i 2006. En række af disse regler har betydning for pensionsområdet, herunder gradvis højere efterlønsalder, begyndende i 2019; gradvis højere folkepensionsalder, begyndende i 2024; delpension ophæves over en årrække, allerede fra 1. januar 2007; seniorjob til ledige, der er fyldt 55 år, og som mister dagpengerefteren efter 4 år fra 1. januar 2008 og mulighed for at fortryde manglende tilmelding til efterlønsordningen.

Videncenter for Helbred og Forsikring

Tidligere kaldet Bedømmelsesforeningen – i daglig tale kaldet *Helbred & Forsikring*. Forening, hvis medlemmer tæller livsforsikringsvirksomheder, der har til formål at sikre, at forsikringssøgende personer med forøget risiko så vidt muligt kan tilbydes personforsikring på et tilstrækkeligt statistisk og lægeligt grundlag. Foreningen rådgiver

livsforsikringsvirksomhederne om den medicinske vurdering af helbredsspørgsmål i forbindelse med tegning af personforsikringer og har til det formål tilknyttet speciallæger inden for flere medicinske områder. Lægerne medvirker til en individuel vurdering af en forsikrings søgende persons helbred.

Videncenter for Helbred og Forsikring har udarbejdet retningslinjer for risikovurderingen af helbredet. Livsforsikringsvirksomhederne bruger retningslinjerne til at foretage den forsikringsmæssige behandling af helbredsoplysningerne. Formålet med retningslinjerne er at sikre en objektiv og uvildig risikovurdering af helbredet hos personer, der søger en individuel personforsikring eller dækning ved kritisk sygdom.

Viljeserklæring

I formueretten udtryk for den ytring eller anden markering, som en person afgiver med den hensigt at skabe en forpligtelse. Typisk rammer forpligtelsen *afgiveren*. Der foreligger i så fald et *løfte* (s.d.). Men en viljeserklæring kan også forpligte modtageren. Det er f.eks. tilfældet ved den viljeserklæring, hvorved en part meddeler en anden part, at han opsiges en indgået aftale. En sådan viljeserklæring betegnes som et *påbud*.

Viljeserklæringer adskiller sig fra såkaldte *konstaterende* erklæringer, som afgives af en part, der blot har til hensigt at erklære sig om noget uden dermed at være forpligtet af erklæringens indhold. Det *tekniske grundlag* (s.d.) for en forsikringsvirksomhed er f.eks. i sig selv en *konstaterende erklæring*, eftersom det ikke i sig selv indeholder nogen (formueretlige) løfter til forsikringskunderne. At forsikringsvirksomheden afgiver den heri liggende konstaterende erklæring skyldes således offentligretlige regler.

Visse kritiske sygdomme

Se *kritisk sygdom*.

Værdiregulering

Se *akkumuleret værdiregulering*.

Y

Ydelsesdefineret ordning

Ved en ydelsesdefineret pensionsordning forstås § 3a, stk. 2, i firmapensionskasseloven en pensionsordning, hvor pensionsydelse fastsættes på forhånd – f.eks. ud fra en procent af slutløn – og hvor pensionsbidragene derefter beregnes ud fra disse ydelser. En på forhånd fastsat sumudbetaling vil efter denne afgrænsning være ydelsesdefineret. Ydelsesdefinerede ordninger (f.eks. ved alderspensionering) kendes på tjenstemandsområder og inden for de tidligere (tjenstemandslignende) [tilsagnsordninger](#) (s.d.).

Ydelsesgaranti

Løfte afgivet som led i en pensionsordning om, at det opsparde depot i løbet af pensionsordningens løbetid *gennemsnitligt* forrentes med en nominel rente, der ikke er lavere end garantirenten. Begrebet anvendes ikke stringent. Ofte har det været forudsat, at denne rente fastsættes efter pensionsafkastskat (se herved Bremer-rapporten, s. 338), men om dette er tilfældet, vil bero på en aftalefortolkning. Ligeledes beror det på aftalefortolkning, om en pensionsgaranti i det hele taget skal forstås som en ydelsesgaranti eller som en rentegaranti (hvor der garanteres for en bestemt rentetilskrivning hvert år i pensionsordningens løbetid). Forskellen mellem en rente- og ydelsesgaranti er altså, at ydelsesgarantien kun sikrer en gennemsnitlig årlig forrentning svarende til garantirenten, medens rentegarantier sikrer denne forrentning hvert enkelt år. En rentegaranti er således sværere at opfylde for en livsforsikringsvirksomhed end en ydelsesgaranti.

Æ

Ægtefællepension

Den ret til pension, som tilkommer en ægtefælle ved den anden ægtefælles død. I forsikringsretlig terminologi anvendes begrebet som en samlebetegnelse for en *dødsfaldsdækning*, der kommer til udbetaling til forsikringstagerens efterlevende ægtefælle i

tilfælde af forsikringstagerens død. Ægtefællepensionen kan i så fald udbetales til den sikrede (ægtefælle) enten livsvarigt eller for en begrænset periode, typisk 10-20 år.

Om der *består* en sådan dækning, beror på indholdet af den enkelte pensionsordning. Ved lov nr. nr. 484 af 7. juni 2006 (ægtefællepensionsloven) er der givet regler om en ægtefælles ret til at *bevare* ægtefællepension ved separation og skilsmisse. Hertil føjer sig de regler om retten til pensionsordninger ved *fællesboskifte*, der følger af retsvirkningslovens §§ 16a-16h. Spørgsmålet om bevarelse af en ret til en løbende livsbetinget pensionsydelse fra ens ægtefælles død – ægtefællepension eller overlevelsesrente – har således tæt forbindelse med pensionsrettigheders behandling ved separation eller skilsmisse. De nævnte regler i retsvirkningsloven regulerer pensionsrettigheders behandling ved en ægtefælles død og ved parternes separation og skilsmisse.

Ægtefælleskifteloven

Lov nr. 594 af 14. juni 2011 om ægtefælleskifte mv.

Ækvivalensprincip

Almindelig betegnelse for den pligt, der gælder for firmapensionskasser, til at afpasse det beregnede pensionstilsagn, som kassen har lovet det enkelte medlem, til de løbende pensionsbidrag, der skal indbetales for medlemmet. Ved denne afpasning kommer kapitalværdien af pensionsforpligtelserne til at ækvivalere (balancere med) summen af hensættelserne og kapitalværdien af det fremtidige pensionsbidrag. Denne ækviva-

lens skal både være til stede, når pensionstilsagnet afgives, og hvis der senere indtræder ændringer. Se hertil betænkning 1096/1987, s. 33.

Ø

ØD

Økonomisk Demokrati. Tidligere udbredt betegnelse for en række mere eller mindre klart definerede forslag, der med forskellige midler ville indføre en form for medejerskab (eventuelt i form af overskudsdeling, "OD") og medbestemmelse for ansatte i privatejede virksomheder. Diskussionen herom fortonede sig i takt med indførelsen af de overenskomstbaserede arbejdsmarkedspensioner i slutningen af 1980'erne og begyndelsen af 1990'erne.

Å

Årsoversigt

Se *pensionsoversigt*.

1. ordens grundlag

Se *tegningsgrundlag*.

2. ordens grundlag

Se *bonusregulativ*.

3. ordens grundlag

Se *hensættelsesgrundlag*.

Litteratur

- Lars Svenning Andersen: Virksomhedsoverdragelsesloven med kommentarer, 5. udg. (2009).
- Lennart Lyngge Andersen: Begunstigelse i bankpension – lov om visse civile retlige forhold mv. ved opsparing i pengeinstitutter (2008).
- Lennart Lyngge Andersen & Flemming B. Søgaard (red.): 12 perspektiver på pension (2006).
- Lennart Lyngge Andersen & Palle Bo Madsen: Aftaler og mellemmand, 6. udg. (2012).
- Lennart Lyngge Andersen & Tanja Jørgensen: Bank og særlige indlån, 2. udgave (2008).
- Lennart Lyngge Andersen & Peter Møgelvang-Hansen: Finansiell rådgivning. Et debatoplæg om pengeinstitutternes rådgivningsansvar (1997).
- Mads Bryde Andersen: Enkelte transaktioner, 2. udg. (2011).
- Mads Bryde Andersen: Grundlæggende aftaleret, 3. udg. (2008).
- Mads Bryde Andersen: Praktisk aftaleret, 3. udg. (2009).
- Mads Bryde Andersen: Ret og metode (2002).
- Mads Bryde Andersen: Aftaleretlige konsekvenser af førtidspensionsreformen på private livs- og pensionsforsikringer, Nordisk Tidsskrift for Forsikringsret 2001, s. 365 ff.
- Mads Bryde Andersen & Joseph Lookofsky: Lærebog i Obligationsret, 3. udg. (2010).
- Ole Andreasen, Kresten Fønnesbech-Wulff, Hanne Søgaard Hansen, Jesper Hjetting & Leif Normann Jeppesen: Pensionsbeskatningsloven med kommentarer (2005).
- Bertil Bengtsson: Försikringsavtalsrätt (2006).
- Bertil Bengtsson: Försäkringsteknik och civilrätt (1998).
- Betænkning 1245/1993 om Pensionsoverførsler.
- Betænkning 1423/2002 om Forsikringsaftaleloven.
- Betænkning 1466/2005 om Ægtefællers pensionsrettigheder – Behandling på skifte af fællesbo.
- Inge Brabrand & Klaus Jørgensen: Livs- og pensionsforsikring – produkterne (2005).
- Bonus-rapporten*: Rapport afgivet af et udvalg nedsat af Finanstilsynet og Forsikring og pension om bonus i livsforsikring (2004).
- Bremer-rapporten*, se Økonomi- og Erhvervsministeriet m.fl.

- Michael Camphausen: Pengeinstitutter – tilladelse, eneret & virksomhedsområde (2012).
- Henrik Dam, Kjeld Hemmingsen, Jacob Graff Nielsen, Finn Taksøe-Jensen: Skatteret – Almen del. 9. udgave (2008).
- Jesper Due & Jørgen Steen Madsen: Fra magtkamp til konsensus – Arbejdsmarkedspensionerne og den danske model (2003).
- Olef Emborg og Peer Schaumburg-Müller: Offentlig arbejdsret, 2. udg. (2010).
- Ole Feldbæk, Anne Løkke & Steen Leth Jeppesen: Drømmen om tryghed – Tusind års dansk forsikring (2007).
- Finanstilsynet og Forsikring & Pension: Rapport om bonus i livsforsikring (2004).
- Bernhard Gomard: Privat pension og social forsikring (1968).
- Anders Hansen: Livsforsikringsvirksomhed – en elementær fremstilling til brug for forsikringsskolens undervisning (1945).
- Ole Hasselbalch: Den danske arbejdsret, Bind I: Arbejdsrettens almindelige del; Bind II: Ansættelsesretten; Bind III: Kollektivarbejdsretten – fortløbende paginering (2009).
- Merete Hjetting, Thomas Kjøller, Marianne Simonsen & Malene Stadil: Lov om finansiel virksomhed – med kommentarer, 2. udg. (2011).
- Michael Holm, Christen Boye Jacobsen, C.C. Munksgaard Nielsen og Malene Stadil: Lov om forsikringsvirksomhed, en kommentar (1998).
- Camilla Hørby Jensen (red.), Nis Jul Clausen, Nina Dietz Legind & Hans Viggo Godsk Pedersen: Bankjura – udvalgte emner (2010).
- Steen Johansen: Arbejdsmarkedspension – historie, status, problemer (1996).
- Henning Jønsson & Lisbeth Kjærgaard: Dansk Forsikringsret, 9. udg. (2012).
- Tanja Jørgensen: Forbrugercredit – retligt og retspolitisk (2011).
- Kirsten Ketcher: Folkepension i 50 år – i et ændret pensionsretligt univers. Juristen 2008, s. 111 ff.
- Jens Kristiansen: Arbejdsmarkedspension i arbejds- og forsikringsretligt perspektiv. U 2005B.271 ff.
- Jens Kristiansen: Den kollektive arbejdsret, 2. udg. (2008).
- Jens Kristiansen: Lønmodtagerbeskyttelse i dansk arbejdsret (1997).
- Helle Krunke: Pensionsreform (2011).
- Sara Kudsk-Iversen & Søren Kaj Andersen: I krydsfeltet mellem fleksibilitet og sikkerhed – om overenskomstreguleringen af bureauvikarernes løn- og ansættelsesvilkår. FAOS Forskningsnotat 071. Oktober 2006.
- Bo Lauritzen: Om tværgående pensionskasser, Juristen 2008, s. 120 ff.
- Jørgen Mathiassen: Forvaltningspersonellet, 2. udg. (2000), s. 108 ff.
- George R. Nelson: ATP's historie 1964-1983 i hovedtræk (1984).
- Linda Nielsen: Familieformueretten: skilsmisse og skifte (1993).
- Linda Nielsen & Annette Kronborg: Skilsmisseret – de økonomiske forhold, 2. udg. (2012).
- Irene Nørgaard: Arveret, 5. udg. (2008).

- Irene Nørgaard: Pensionsrettigheders behandling ved separation, skilsmisse og død (2007).
- Mie Paludan: Grundlæggende pensionsforsikring – liv, ulykke, arbejdsskade (1994).
- Lars Ryder Pedersen: Grundlæggende firmapension (2007).
- Pensionsmarkedsrådet: Redegørelse om samspillet mellem offentlig førtidspension og invalidedækning i arbejdsmarkedspensionsordninger (2007).
- Karsten Revsbech: Forvaltningspersonalet, 3. udg. (2012).
- Ivan Sørensen: Forsikringsret, 5. udgave (2010).
- Frederik Teisen: Gruppelivsrepræsentantens stilling ved gruppelivsforsikring. Juristen 1968, s. 38 ff.
- Paul Thornton & Donald Fleming (ed.): Good Governance in Pension Schemes. Cambridge University Press. Cambridge (2011).
- Velfærdskommissionen: Analyserapport januar 2006 “Fremtidens velfærd – vores valg”.
- Økonomi- og Erhvervsministeriet, Beskæftigelsesministeriet, Finansministeriet og Skatteministeriet: Større valgfrihed i pensionsopsparingen (maj 2003) – i denne bog omtalt som “Bremer-rapporten” efter udvalgsformanden, daværende finansdirektør i Økonomi- og Erhvervsministeriet, Per Bremer Rasmussen.

Emneindeks og lovregister

Opslagsord med **fremhævet** skrift
optræder også i det pensionsretlige
leksikon (s. 508 ff.)

A

Administration, se også Sagsbehandling

– hensyn til – (i fællesboskifte), 466

– tvangsmæssig, 291 ff., 351

Administrationsaftale, 300, 397 f.

Administrationsbo, 291, 351

Administrationsomkostninger, 226

Administrationsselskab, 397 f.

Administrative bøder, 214

Advokatrådgivning, 369, 372

“Afløb”, 261

Aftale (om pension)

– efterfølgende, 334

– fortolkning, 302, 366 f.

– generelle krav, 318 f.

– god skik-reglernes betydning, 301, 306

– gyldighed, 301, 318

– indgåelse, 320 ff.

– parter, 310 ff.

– som retsgrundlag, 86 ff.

– standardisering, 318 f.

– stiltiende, 318

– særpræg (pensionsaftaler), 309 f.

– udfyldning af, 90

– ugyldighed, 337, 346 ff., 355 f.

– ægtefællers, 466, 469

Aftaleloven

§ 10, 349

§ 30, 375

§ 32, 312 f., 329, 347, 352

§ 33, 375

§ 36, 161, 176, 238, 239 f., 312, 351,
354, 375, 471

§ 38b, 96, 333, 340

Administrationsaftale, 300

Administrationsbonus, se Omkostnings-
bonus

Administrationsfællesskab, 54, 509

Administrationsomkostninger, 65,
242, 272, 292, 481

Afdækning (af pensionstilsagn)

– direktører, 154 f., 176 f.

– interessenter, 154

– myndigheder, 154

– pligt til, 154 ff.

Afgift, se også Realrenteafgift, 427 f.,
441 ff., 454 ff.

Afkast, se også Pensionsafkastbeskat-
ning, 31 f., 79 ff., 219 ff., 235 ff.,
244 f., 268 f., 280 ff., 285, 304 f.,
330 f., 335, 337, 381 f.

Afvikling, 261 ff.

Akkumuleret overskud, 278

Akkumuleret værdiregulering, se Mar-
kedsværdistyrkelse

Aktieafkast (beskatning), 410

Aktieselskab, 205, 394

Aktiv socialpolitik (lov om), se Aktiv-
loven

Aktiver (underliggende), 270 f.

Aktivloven

– samspil med førtidspension, 127

§ 2, 130

§ 70, 130

§ 71, 130

§ 72, 131

Aktuar, 66, 93 ff.

Aktuarerklæring (overdragelse), 256

Aktuarforeningen, 66, 234 f., 242 f.,
243 f.

Aldersdækning, 67

Aldersopsparing, 427

Aldersrente (forløber for folkepension),
116

Alderspension

– generelt, 67

– private pensionsordninger, 183 ff.

– tjenestemænd, 106

Alderssum, 67, 185

AMB, se Arbejdsmarkedsbidrag

Andelskasse, 51

Ankenævnet for Forsikring

– retskildeværdi, 97 f., 302

– sagsbehandling, 38 ff., 211, 295 f.

– tvangsfuldbyrdelse, 97

Ankestyrelsen, 38

Ansvar, så Rådgivningsansvar

Ansvarshavende aktuar

– ansættelse, 403

– meddelsespligt, 283

– oplysningsadgang, 404

– rolle, 94, 208, 255 f., 403 f.

– årlig rapport, 207

Antagelse, 179 ff.

AP Pension, 56 f.

Arbejdsevne

– baggrund, 114

– begreb (pensionsloven), 126 ff.

– førtidig udbetaling af pensionsopsparing, 61

– nedsættelse, 127 f.

Arbejdsgivernes Eleverfusion, 137

Arbejdsgiveradministreret ordning, se

Arbejdsmarkedspensionsordning

Arbejdsløshedsforsikring, lov om

§ 74, 133 f.

§ 74a, 134

§ 74b, 135

§ 74c, 135

§ 74e, 136

§ 74j, 136

§ 74l, 135

§ 74m, 136

§ 74o, 137

§ 75, 135

§ 75a, 137

Arbejdsmarkedets Erhvervssygdomssikring (AES), 137

Arbejdsmarkedsbidrag

– fradrag for, 433

– kapitalafkast, 410

– pensionsindbetalinger, 412, 432

– SUPP-bidrag, 149

Arbejdsmarkedsoorganisationer, 51

Arbejdsmarkedspensionsordning

– aftalerelationer, 174 f.

– demokratisk indflydelse, 393 ff.

– forskelsbehandling (køn), 247 f.

– forskelsbehandling (nationalitet), 364

– fortolkning, 333 f., 366 f.

– generelt, 151 ff.

– helbredsbetingelser, 181 f.

– historie, 151 ff.

– ikrafttræden, 181

– karakteristik, 393 f.

– ligebehandling, 247 f.

– lighedsgrundsætning, 365, 400

– obligatorisk tilslutning, 393

– optagelse, 180

– pensionstilslutningsaftale, 393

– praksisændring, 366 f.

– ændringsmuligheder, 175 ff., 504 ff.

Arbejdsmarkedsrelateret livsforsikringsaktieselskab

– demokratisk indflydelse, 393 f.

– eksempler, 55 f.

– lovkrav, 49 f.

– rådgivningsspørgsmål, 376

– som pensionsinstitut, 45 f.

– ændringsmuligheder, 176, 504 ff.

Arkitekternes Pensionskasse, 54

Arveloven

§ 5, 5, 501

§ 10, 501

§ 11, 501

§ 23, 486 f., 494

§ 24, 494

§ 49, 496

§ 63, 494

§ 64, 494

Arverente, 192

Assurandør, 368

ATP

– afgift, 145

– aldersneutralitet, 144

– ankenævn, 402 f.

– anmeldelse til, 139

– bidragsbetaling, 139 ff.

– bidragspligt, 139 ff.

– børneydelse, 146 f.

– dagpengemodtagere, 142

– dødsfaldsydelser, 145

– forældelse, 145

– førtidspensionister, 142

– generelt, 113 f., 137 ff.

– garantier, 138, 144

- gennemsnitsrentepincip, 144
- historie, 42 ff., 137 f.
- klageadgang, 148
- ledelse, 408
- ledige, 142
- livslang pension, 138 f., 142 ff.
- markedsværdiopgørelse, 144
- optjeningsrente, 144
- personkreds, 141
- samleverydelse, 146
- samspil med folkepension, 143
- skat, 145
- udbetaling, 145
- ægtefælleydelse, 145 ff.
- -ankenævnet, 148
- -koncernen, 137 f.

ATP-loven

- § 1, 139
- § 2, 139, 141, 142
- § 2a, 138, 139, 142
- § 2b, 138, 139, 142
- § 8, 143
- § 8a, 143
- § 8b, 143
- § 9, 144
- § 9a, 144
- §§ 11-13, 147 f.
- § 14b, 145 f., 500 f.
- § 14c, 146
- § 14e, 146
- § 15, 139 f., 142, 148, 402
- § 20, 408
- § 21, 408
- § 23, 408
- § 24a, 404
- §§ 27-27g, 139
- § 28, 148, 402 f.
- § 36, 145

B

- Balletdansere
 - pensionsbeskatning, 418
 - “rimelig pensionsordning”, 473
- Bank, 51
- Bankrådgiver, 368
- Barsel.dk, 137
- Basiskapital**
 - begreb, 206, 278 f.
 - firmapensionskasse, 162

- generelt, 264, 271 f., 278 ff.
- tilkøb af supplerende -, 351
- Basiskapitalbekendtgørelsen*
 - § 33, 278
 - § 35, 279 f., 282
 - § 36, 278
 - § 37, 278
 - § 41, 279 f., 282
- “Basispension”, 319
- Bedømmelsesforeningen (Videnscenter for Helbred og Forsikring), 362 f.
- Begrundelsespligt, 298 f.
- Begunstigelse** (forsikrings- og pengeinstitutorordninger)
 - arvinger, 497
 - ATP, 500
 - børn, 496
 - dispositioner om, 491
 - formkrav, 494
 - fortolkning, 493 f., 495 f.
 - frasepareret ægtefælle, 496
 - funktion, 493
 - generelt, 491 ff.
 - “nærmeste pårørende”, 491, 494 f., 497, 504
 - rimelighedsregulering, 501 f., 503 f.
 - sagsbehandling, 500
 - standard-, 497 ff.
 - stedbørn, 496
 - udformning, 494
 - uigenkaldelighed, 499, 503 f.
 - ændring, 504 ff.
- Benchmark**, 206, 231, 265 f.
- Beregningselementer**, 221, 226, 242
- Beregningsgrundlag**, se Teknisk grundlag
- Beregningsmæssigt kontributionsprincip
 - egenkapitalforrentning, 235, 242
 - generelt, 235 ff.
- Berettiget forventning (beskyttelse af), 28 f., 155 f., 170 f., 314 ff., 330, 386 f.
- Beskyttelsespræceptiv lovgivning, 88
- Bestand, se Forsikringsbestand
- Bestyrelse**
 - aflønning, 408
 - fit & proper-krav, 250 f., 407
 - forretningsorden, 407
 - god selskabsledelse, 407 f.

- kollektive erfaringskrav, 252
- kvalifikationskrav, 251
- rekruttering, 408
- sanktioner mod, 251 f.

Betinget bonus, se Kontostyrkelse

Betrygghedskrav, 221, 223, 225, 226 f.

Bevis

- afsendelse af påbud, 319 f.
- garanti, 327
- rådgivning, 372, 379

BFY, se Bonuspotentiale på fripoliceydelse

Bidrag, se Pensionsbidrag, Præmie

Bidragspligt (ægtefællers), 466, 476, 482

Bidragsdefinerede ordninger

- firmapension, 152
- generelt 31 f., 78 f.
- i livsforsikring, 71 ff.
- opsparingsværdi, 316 f.

Bidragsfri dækning, 75

Bidragsfritagelse, 68, 75, 167, 190

Biometriske risici, 206, 271, 277, 284, 317 325, 335, 352

“Blå bog” (helbreds vurdering), 363

Boligydelse, 121

Bonus

- aftalepraksis, 75
- anvendelse, 230, 246 f.
- begreb, 80
- beregning, 226
- betinget (kontostyrkelse), 246

Bonushensættelser, se Særlige bonushensættelser

Bonuspotentiale

- fremtidige præmier, 287
- fripoliceydelse, 265, 284 f.
- kollektivt, 237 f., 265, 284 f.

Bonuspotentiale på fremtidige præmier, 265, 270, 285 ff.

Bonuspotentiale på fripoliceydelse, 265, 284 f., 287

Bonusregulativ, se også Teknisk grundlag

- aftalevirkning, 220, 239, 282 f.
- anmeldelse, 219
- forsikringsteknisk funktion, 331
- funktion, 229 f.

- generelt, 219 f. 229 f.
- realistisk (krav om), 230
- -tilskrivning, 80, 82, 219, 225, 229
- ændringsmulighed, 230, 332

Bonustillægforsikring, 246 f.

Bonustilskrivning, 80, 82, 219, 225, 229

Bonusudjævningshensættelse, se Kollektivt bonuspotentiale

Borgmesterspension, 110 f.

Bortseelsesret, 85, 166, 428 f.

Branchebestyrelser (PensionDanmark), 395

“Bremer-rapporten”, 241, 273, 407

Bristende forudsætninger

- fejl, 313, 347 f.
- *hardship*, 356 f.
- renteudvikling, 353 f.
- tilsynsregler, 350 ff.
- uopsigelighed, 311 f.
- ændret lovgivning, 342 f.

Brugerdemokrati, 387 ff.

Brøkdelsæreje, 469

Buffer, 162

Business judgements, 382

Børnepension

- ATP, 43
- beskatning, 418 f.
- forsikringsproduktet, 193 f.
- generelt, 67
- tjenestemænd, 106 f.

C

Checks and balances, 387, 404

CO-Industri, 55 f.

Commission of European Contract Law, 357

Compliance, 93

Corporate governance, 407 f.

Culpa, 89, 92, 301 f., 330, 383 f.

Culpa in contrahendo, 384

D

DA-barsel, 137

Danica Pension, 46, 56, 62, 186, 374, 379

Dansk Metal, 55 f.

Danske model, den, 24

Datatilsynet, 36 f.

Debitorskifte, 254

Defined benefit, se Tilsagnsordning
Defined contribution, se Bidragsdefineret
 ordning

Deling (fællesbo), se Fællesboskifte

Delingsægtepagt, 470 f., 486

Delpension

- beregning, 124
- bortfald, 125
- lønmodtager, 123
- generelt, 122 ff.
- ophør, 125
- rådgivning om, 378
- selvstændige, 123 f.

Delpensionsloven

- generelt, 122 ff.

§ 2, 123

§ 3, 123

§ 4, 124

§ 4a, 124

§ 6, 124

§ 8, 124

§ 10, 125

§ 11, 125

Demokratisk kontrol, 387 ff.

Depot

- livsforsikrings- (funktion), 62, 64, 73, 202
- hensættelser for, 264 ff., 271 f.

Depotrente, se Kontorente

Depotsikring, 68, 186

Diagnoseprincippet, 187

DI (Dansk Industri), 55 f.

DIP, 49, 53 f.

Direktører

- afsætning af, 251
- krav til, 250 f., 406 f.
- opgaver, 406 f.
- pensionsordninger for, 176 ff.

Diskonteringsrentekurven, 80, 231, 265, 266 ff., 331

Diskrimination, se Forskelsbehandling
 DJØF, 53

Dokumentationskrav (god skik), 298

Driftsplan, 216 f.

Driftsherretillæg, 236

DSP, se Den Sociale Pensionsfond

Dyrtidsportioner, 40 f.

Dækning

- generelt, 67 f.

- i arbejdsmarkedspensionsordninger, 65 f.

- forsikringsprodukterne, 183 ff.

Dækningsspænd

Dødelighed, se også Dødelighedsarv,
 Levetidssforudsætninger

- *benchmark*, 265
- tilsyn med, 206, 219 ff., 231 f., 242, 265

Dødelighedsarv, 27, 61 f., 63, 73, 202

Dødsboskifte, se også Fællesboskifte

- forlodsudtagelse, 472, 485 f.
- generelt, 484 ff.
- instituttets underrettningspligt, 500
- kapitalpension, 484 f., 485 f.
- kompensationskrav, 485
- pensionsordninger, 485
- supplerende engangsydelser, 485 f.
- ratepension, 484 f.
- ugifte, 487 f.
- uskiftet bo, 485, 486 f.

Dødsfaldsdækning

- ATP, 43
- skiftebehandling, 485

Dødsfaldssum, 191 f.

E

Efterladtedækning, 67

Efterløn

- bidrag til, 134
- fradrag i, 136
- generelt, 133 ff.
- grundbetingelser, 133 f.
- præmieordning, 136
- rådgivning om, 378
- sideløbende beskæftigelse, 135 f.
- størrelse, 135 f.
- -salder, 115
- -sbevis, 135

Egenkapital, se også Foreningsret

- generelt, 63 f., 279 f.
- gensidigt forsikringsselskab, 45
- firmapensionskasser, 46, 153, 164, 388
- investeringsregler, 288
- kontributionsmæssig forretning, 235
- livsforsikringsaktieselskaber, 50
- pensionisttillæg, 156, 316, 399
- særlige bonushensættelser, 281 f.

- tværgående pensionskasser, 26, 48 f.
 - Egenpension**, 67
 - Ejendomsret, se Ekspropriation
 - Ejer (pensionsordning), 60, 311, 417
 - Ejerskabsregulering, 252 f.
 - Ekspropriation, 28 f., 56
 - Emigration, se Fraflytning
 - Engangsbeløb, se Sumydelse
 - “Englemager-regel”, 202
 - Enkepension**, se Ægtefællepension
 - Enron*, 155
 - “Ensom erklæring”, 338
 - Erhvervsankenævnet, 38, 97, 212, 213, 251, 294
 - Erhvervsevne**, se også Arbejdsevne, Invalidedækning
 - afskedigelse af tjenestemænd ved tab af, 105, 1007
 - aftalepraksis, 130
 - antagelsesvilkår, 181 ff.
 - generelt, 114, 126 f.
 - samspilsproblemer (offentlige/private ordninger), 131 f.
 - Erhvervsstyrelsen, 35 f.
 - Erstatningsansvar, se også Rådgivningsansvar
 - brud på FIL, 89
 - egen skyld, 385 f.
 - ond tro, 385 f.
 - som retskrav, 86
 - Etiske investeringer**, 287 f.
 - EU/EØS-borgere, 119 f.
 - Europaparlamentarikere (pension), 110
- F**
- Fag og Arbejde (FOA), 54
 - Faginvalditet**, 188 f.
 - Faktisk forvaltningsvirksomhed, 359 f.
 - FAL (forsikringsaftaleloven)*
 - § 1, 154 f., 310
 - § 2, 187, 310, 392
 - § 3a, 362 f.
 - § 3b, 298 f.
 - § 21, 187
 - § 26, 291 f.
 - § 27, 292
 - § 29, 187
 - § 101, 74
 - § 102, 491, 494, 499, 500, 504, 505, 506
 - § 103, 496
 - § 104, 499, 501
 - § 105, 493
 - § 105a, 492 f., 497, 504
 - § 105b, 493, 494 f., 504, 506
 - § 106, 493, 497
 - § 108, 499
 - § 116, 488 f.
 - § 117, 488 f.
 - § 120, 182
 - § 120a, 182
 - Familieformueret, se også Formuefællesskab, 466 ff.
 - Familiepensionsforsikring, 195
 - Fattigdomsafhjælpning, 31
 - Fejl
 - generelt, 347 ff.
 - pensionsoversigt, 324 f., 348 f.
 - rådgivning, 375 ff.
 - udbetalingstilsagn, 328 f.
 - utilsigtede løfter, 312 f., 324 f., 334, 347 ff.
 - FerieKonto, 137
 - FG, se Forenede Gruppeliv
 - Formuefællesskab
 - FIL (lov om finansiel virksomhed)
 - aftaleretlige virkninger, 89, 91 f.
 - bilag 7, 215
 - bilag 8, 69 ff., 215
 - § 1, 204
 - § 2, 396
 - § 5, 204, 217
 - § 7, 50 f., 59 f., 201, 215, 218
 - § 11, 138, 202, 215, 218, 271, 279
 - § 12, 51, 204, 205, 216, 406 f.
 - § 14, 217
 - § 15, 36
 - § 18, 215, 216
 - § 19, 66, 215 f.
 - § 20, 74, 76, 91, 94, 211, 219 ff., 223, 225, 229, 233 f., 234 ff., 282 f., 329 f., 331
 - § 21, 27, 91 f., 112, 221 f., 232 f., 234 ff., 286, 292 f., 330 f., 332, 400, 403
 - § 22, 89 f., 217 f.
 - § 23, 45, 396
 - §§ 24-26, 201, 202, 255

- § 29, 202
 § 30, 218
 § 41, 89 f.
 § 43, 35, 92 f., 238, 294 ff., 301
 §§ 50-51, 62
 § 55, 202
 § 56, 302, 303 f.
 § 61, 252 f., 396
 § 61a, 252 f.
 § 62, 253, 396
 § 64, 250 f., 251
 § 65, 407
 § 70, 206, 208, 407
 § 71, 206, 208
 § 75, 275, 283 f.
 § 83, 36
 § 87, 36
 § 91, 36
 § 108, 94, 207, 403, 404
 § 111, 45, 398
 § 112, 36, 399
 § 113, 398
 § 114, 396, 399
 § 115, 252, 390, 398, 401
 § 116, 396
 § 123, 302
 § 124, 260
 § 125, 260
 § 125a, 260
 § 126, 261, 271, 272, 273, 276 ff., 279
 § 127, 271, 273, 290
 § 128, 278
 § 158, 280, 287, 288
 § 159, 272, 273, 288 ff.
 § 160, 265
 § 162, 288
 § 163, 274, 288
 § 166, 288
 § 167, 265, 288 ff., 291
 §§ 170-178, 396
 §§ 183-193, 35, 37
 § 194, 207
 § 195, 207
 § 196, 37
 § 197, 37
 § 204, 254 f., 258, 260
 § 222, 255, 259 f., 206
 § 223, 260
 § 224, 203, 214, 251, 260
 § 225, 260
 § 226, 203, 261 f.
 § 227, 260, 261 f.
 § 234, 263
 § 239, 263
 § 241, 48, 261, 262, 396
 § 248, 203, 261, 284, 290 ff.
 § 249, 221 f., 289, 290 ff.
 § 251, 275, 291
 § 253, 291
 § 254, 289, 291
 § 255, 291
 § 256, 291, 292, 351
 § 257, 291, 292
 § 258, 293
 §§ 284-293, 45, 47 f., 216, 262
 § 289, 400
 § 304, 47, 48, 154, 344, 364 f., 395 f.
 § 305, 47, 49, 261 f., 396, 398, 400
 § 307, 49 f., 55, 257, 394
 §§ 333a-333b, 35
 § 344, 34, 36, 37, 200, 205, 206, 208, 211, 212, 213
 § 345, 35, 208, 251, 295 f.
 § 346, 207
 § 347, 205 f.
 § 348a, 295
 § 249, 212
 §§ 290-293, 399
 § 305, 262, 398, 399
 § 307, 260, 394 f.
 § 348, 294
 § 350, 206, 212 f., 275
 § 351, 251
 § 354a, 214
 § 372, 35, 38, 212, 251
 § 374, 214
 § 408, 215
 Filial (af udenlandsk finansiell virksomhed), 204, 218
 Finansiell holdingvirksomhed, 204
 Finansiell stabilitet, 200, 205, 207
 Finansielle Virksomhedsråd (Det), 35, 96, 163, 208, 251, 295
 Finansielt produkt, se også Forsikring og Opsparingsordning, 201 f.
 Finansiell virksomhed
 – begreb, 63
 – konstitution, 205

- lov om, se FIL
- omdannelse, 259 f.
- overvågning, 206
- sammenlægning, 254 ff.
- solvenstilsyn, 206
- Finanskrisen, 28, 267
- Finanstilsynet
 - administrative bøder, 214
 - aftalekontrol, 210, 222
 - beføjelser (generelt), 34, 205 f.
 - forsikringsteknisk tilsyn, 219 ff.
 - genoprettelsesplan, 214
 - historie, 34
 - inddragelse af koncession, 214
 - inspektion, 207 f.
 - politianmeldelse, 214
 - påbud, 212
 - påtaler, 212
 - reaktionsmuligheder, 212 ff.
 - risikoplysninger, 212 f.
 - “serviceoplysning”, 213
 - styring, 34 f.
 - tvangsbøder, 214
 - udenlandske forsikringsvirksomheder, 218
- Finansministeriet, 36
- Finansrådet, 52, 201, 298, 304 f., 335
- Finansuddannelsen, 369
- Firmapension**, se Firmapensionsordning
- Firmapensionsaftale**, se Firmapensionsordning
- Firmapensionskasse**
 - begreb, 46 f.
 - beslutninger, 161, 388 f.
 - bestyrelse, 160 f., 388 f.
 - bonus, 162
 - direktør, 389
 - dobbelt retsforhold, 389
 - generalforsamling, 390 ff.
 - god pensionskassepraksis, 164
 - historie, 24
 - hjemfaldsbestemmelse, 159
 - medlemskreds, 153 f., 391
 - nedskrivning af ydelser, 163, 203
 - opløsning, 158 ff.
 - overdækning, 161 f.
 - pensionsregulativ, 161
 - pensionstilsagn, 161
 - solvensmargen, 164
 - som retssubjekt, 153 f.
 - sponsorgaranti, 163, 389 f.
 - sponsorvirksomhed, 389
 - tilsagnsordninger, 77
 - tilsynsspørgsmål, 163 f.
 - vedtægtsændringer, 161
- Firmapensionskasseloven*
 - baggrund, 151 f.
 - § 1, 46 f., 102, 152, 154 ff., 176, 210, 315 f.
 - § 2, 46, 153 f., 200, 388
 - § 3, 154, 161, 388, 389, 390 f.
 - § 3a, 77, 78, 155
 - § 5, 157, 164
 - § 6, 164
 - § 6a, 164
 - § 7, 160
 - § 8, 488
 - § 10, 164
 - § 11, 154, 158, 392
 - § 11a, 162 f., 163
 - § 13, 164
 - § 22, 161, 389, 401
 - § 23, 389
 - § 26, 403, 404
 - § 31, 389, 390
 - § 32, 164
 - § 34, 391
 - § 35, 161, 391
 - § 36, 161
 - § 45a, 162, 163, 391 f.
 - § 45b, 162, 163, 391 f.
 - § 46a, 162, 391 f.
 - § 54, 153, 160, 391
 - § 57a, 159
 - § 63, 158, 159 f., 161
 - § 64, 160
 - § 65, 163 f., 210, 211
 - § 70, 250
 - § 71, 250
- Firmapensionsordning**
 - aftalegrundlag, 392
 - arbejdsgiveradministrerede, 170 f.
 - arbejdsgiverens mandat, 392 f.
 - arbejdsgiverens risiko, 165 f.
 - begreb, 164 f., 392
 - bidragsdefinerede, 165
 - bidragsfritagelse, 190

- firmaadministrerede, 173
- forsikringstager, 392
- fortolkning, 166 f.
- karakteristik, 392 f.
- leverandørskift, 170
- magtudøvelse, 387 ff.
- opsigelsesregler, 170
- overenskomstbaseret, 167 f., 172 f.
- police, 168
- rådgivning om, 376
- samarbejdsudvalg, 392 f.
- *søjle 3*-ordning, 168
- udbredelse, 165
- vilkårsændringer, 170
- virksomhedsoverenskomst, 167, 392
- ændringer, 170 ff.

Fit & proper, 250 f.

Fleksjob

- 2012-reform, 115 f.
- betingelser 131
- generelt 130 ff.
- karenstid, 321
- rådgivning om, 377 f.
- samspil med arbejdsmarkedspension, 131 f., 321
- samspil med førtidspension, 130 f.
- væsentlighedskrav, 131
- “Fleksjobsagerne”, 131 f.

Fleksydelse, 132 f., 142

Flygtninge, 117, 119

Folkepension

- alderskrav, 117
- beskætning, 411
- bopælskrav, 117 f.
- dansk tilknytning, 117
- EU/EØS-borgere, 119
- generelt, 116 ff.
- grundydelse, 120
- historie, 116
- indkomstbeskatning, 411
- nordiske borgere, 119
- opsat, 121 f.
- optjeningskrav, 118
- samspil med ATP Livslang Pension, 143
- tillægsydelser, 120 f.
- venteprocent, 122
- -salder, 115, 117

Folketingsmedlemmer (pension), 109

Folkevalgte, 108 ff.

Fonde

- arbejdsgiverstiftede, 157
- investeringsfonde, 70
- pensionsfonde (udenlandske), 155

Fondsrådet, 37

Forbrugergrupper (PenSam), 395

Forbrugerklagenævnet, 97

Forbrugerlovgivning, 88

Forbrugerombudsmanden, 173, 294, 295, 301

Forbrugerrådet, 52

Forca A/S, 397 f.

Force majeure, 342 f., 356

Fordelingsmæssigt kontributionsprincip, 237 f., 245 f.

Foregribende tilsyn, 284, 290 ff.

Forenede Gruppeliv, 74, 186, 191

Foreningen af Firmapensionskasser, 52, 159

Foreningsret, se også Firmapensionskasse, Tværgående pensionskasse

- arbejdsmarkedspensionsselskaber, 394 ff.
- beslutningsret, 389 f.
- Finanstilsynets kompetence, 400
- generelt, 45 f., 343
- gensidigt selskab, 45
- kapitalsselskab, 45
- lighedsgrundsætning, 257, 364 f., 400
- medlemsdialog, 388
- tværgående pensionskasse, 396 f.

Forhøjet pension, 73, 185

Forlodsbonus, 245 f.

Formmangler (ugyldighedsregler), 347 ff.

Formueforvaltning, 287 f.

Formueret, 84 ff., 301 f., 465

Formueværdier (pensionsformue), 30, 464

Forordning 883/2004, 119 f., 124

Forrentning, se Rente

Forretningsmodel (tilsyn med), 200, 206 f., 213 f., 250, 252, 336, 401

Forsigtighedskrav

- beregningselementer, 221 f., 226 ff., 232
- grundlagsrente, 64, 78 f.
- præmie, 69, 72 f., 232 f.

- Forsikrede**, 310
 Forsikrer, 310
- Forsikring**
 – begreb, 59, 63 ff., 201 f.
 – delprodukter, 179 ff.
- Forsikring & Pension**, 38, 52, 201, 210, 235, 240, 267, 268, 294, 298, 304 f., 335
- Forsikringsaftale**, se Forsikring
 Forsikringsaftaleloven, se FAL
 Forsikringsakademiet, 369
 Forsikringsankenævnet, se Ankenævnet for Forsikring
- Forsikringsbegivenhed** (se også Dækning), 63
- Forsikringsbestand**
 – gruppeopdeling, 27, 242 f.
 – omfordeling, 64, 242 ff.
 – overdragelse, 50, 254 ff.
- Forsikringsbetingelser**, se også Aftale, Informationsbekendtgørelsen
 – aftaleretlig ramme, 309 ff.
 – anmeldelse af, 222
 – dækninger, 183 ff.
 – historisk baggrund, 318 ff.
 Forsikringsdepot, se Depot
 Forsikringsdækning, se Dækning
- Forsikringsmatematik**, 66, 93 ff.
- Forsikringsmægler**, 169
- Forsikringsmæssig hensættelse**, 94, 211, 234, 256, 264 ff.
 Forsikringsordninger
 – begreb, 59, 63 ff., 201 f.
 – delprodukter, 179 ff.
 Forsikringsportefølje, se Forsikringsbestand
- Forsikringsprodukt, se Forsikring, Forsikringsordninger
- Forsikringspræmie, se Præmie
- Forsikringspraksis, 95 f.
- Forsikringsrisiko, 335
- Forsikringsselskab**
 – begreb, 204
 – løfter, 311
- Forsikringstager**
 – begunstigelsesindsættelse, 505
 – forsikringsretlig, 310 f.
 – pensionsskatteretlig, 417
- Forsikringsteknisk administration (tilsyn), 219 ff.
- Forsikringsteknisk grundlag, se Teknisk grundlag
- Forsikringsvidenskab**, 93 ff.
- Forsikringsvirksomhed, se Forsikring
- Forsikringsydelse**, se Forsikring
- Forskelsbehandling, lov om, 88, 364
- Forskelsbehandling
 – ikrafttrædelsesregler (begunstigelse), 504 f.
 – køn, 224, 244, 247 ff., 364
 – nationalitet, 364 f.
- Forsørgelse**
 – familieretlige regler, 466, 468
 – førtidspension, 114
 – pensionsopsparing som, 464 f.
 – private pensionsydelser, 67 ff.
 – samfundsopgaven, 23 ff.
- Fortolkning
 – formåls-, 342
 – forudsætninger, 361
 – generelt, 332 ff.
 – korrigerende, 342 f.
 – subjektiv, 332
 – søjle 2-ordninger, 332 f.
 – søjle 3-ordninger, 333 f.
 – ændringer i (vilkår), 316
- Forudsætninger, se Bristende forudsætninger, Teknisk grundlag, Urigtige forudsætninger
- Forudsætningslæren, 348, 352 ff.
- Forvaltningsret, se også Offentlig forvaltning, 359
- Forældelse, 187
- Fradrag, se også Pensionsbeskatning
 – generelt, 424 ff.
 – maksimum (skattekode 2 og 9), 424 f.
 – maksimum (skattekode 3), 425 f.
- Fraflytning (emigration)
 – pensionsbeskatning, 429 ff., 442 f.
 – tilbagekøb, 76
- Frarådningsspligt, 371 f.
- Fratrædelsesgodtgørelse (jf. funktionærlovens § 2a), 166
- Fremskrivning, se Pensionsfremskrivning
- Frie midler, 410

Fripolice, se også Bonuspotentiale på

- fripoliceydelse
- forrentning, 79
- tegningsgrundlag, 225 f.
- teknisk grundlag, 219
- ved fratræden, 72
- ved opsigelse, 75
- værdi, 323 f.

Funderet, 76

FunktionærPension, 56, 174, 314

Fusion, 255 ff.

Fællesboskifte

- “ekstra pensionsrettigheder”, 471 f.
 - forlodsudtagelse, 461, 469, 470, 471 f., 473 f.
 - fællesskabskompensation, 475 ff.
 - grundhensyn, 466
 - hovedregel, 468
 - insolvent ægtefælle, 477
 - kapitalpensioner, 467, 468, 471, 472 f., 474, 478
 - kompensationsregler, 475 ff.
 - kortvarige ægteskaber, 473 f.
 - misbrug af fællesjemedler, 470, 474
 - “pensionsrettigheder”, 472
 - “rimelige pensionsrettigheder”, 471 ff.
 - rimelighedskompensation, 477 ff.
 - “samlivsskadesynspunkt”, 477
 - skævdeling (kortvarige ægteskaber), 473 f.
 - supplerende engangsydelse, 474
 - særejekompensation (tidligere § 56-bidrag), 479 f.
 - udbetalte pensionsrettigheder, 472
- Fælleskasse, se Kollektivt bonuspotentiale

Følsomhedsanalyse, 274 ff.

Fødselsforsikring, 70 f.

Førtidspension

- arbejdssevnekriteriet, 126 ff.
- beskatning, 411
- ATP-bidrag, 128 f.
- betingelser, 125 f.
- fleksjob, 130
- folkepension (overgang til), 128
- formodning for privat invalideredækning, 130
- generelt, 125 ff.
- indkomstbeskatning, 411

- indtægtsregulering, 126
 - tidligere regler, 126
- Førtidspensionsreformer
- 2003-reformen, 114, 126
 - 2012-reformen, 115 f.

G**G82**

- aftalestandardisering, 318 f.
 - baggrund, 66, 223 f.
 - elementer, 224 f.
 - garanti?, 95, 336, 339
 - godkendelse (Finanstilsynet), 225
- “Garanteret produkt”, se også Garanti, Gennemsnitsrenteprodukt, 81
- Garanteret rente

Garanterede ydelse (solvensopgørelse), 79 ff., 322**Garanti**, se også Fortolkning

- administrationsbo, 292 f.
 - afgivelse, 326, 337 f.
 - begreb, 336 f.
 - betinget, 80, 325
 - betydning for forsikringsbegrebet, 64
 - beviskrav, 327
 - formueretlig betydning, 336 f.
 - G82, 95, 336, 339
 - generelt, 334 ff.
 - gennemsnitsrente, 336
 - historie, 336
 - markedsføringsmateriale, 326
 - mødereferat, 326 f., 348, 374
 - omvalgsmateriale, 327
 - opfyldelsehindringer, 350 ff.
 - oplysningspligt, 325
 - pensionsfremskrivninger, 322 f., 324, 335
 - oplysningsmateriale, 326
 - policeomslag, 326
 - risikohåndtering, 273, 276 f.
 - skatteforhold, 341 ff.
 - teknisk rente, 337
 - udbetalingstilsagn, 327 ff.
 - ugyldighed, 337
 - årsopgørelse, 327
 - “Generelt erhverv” (arbejdsevne), 188
- Generalforsamling
- firmapensionskasse, 160 ff., 390 ff.
 - indkaldelse til, 325

- kapitalsekskaber, 281 f., 326 f.
- mindretalsbeskyttelse, 345 f.
- tværgående pensionskasse, 48, 344 f.
- ændringsret, 310
- Generationsprodukt**, 82
- Genforhandling (*hardship*), 356 f.
- Genforsikring**, 74, 95, 216
- Genkøb, se Tilbagekøb
- Gennemsnitsrenteprodukt**, se også Gennemsnitsrenteprodukt, 144
- Gennemsnitsrenteprodukt**, se også Bonustilskrivning, Garanti
- begreb, 78, 79, 80 f.
- depotets værdi, 62, 270
- investeringsrisiko, 51, 335
- investeringsstrategi, 81 f.
- kapitalkrav, 264 ff., 271 ff.
- kontribution, 234 ff., 257, 284
- præmieberegning, 69
- rimelighedstilsyn, 207, 232, 234 ff.
- tegningsgrundlag, 225 f.
- Genopretningsplanen** (2010), 115
- Genoprettelsesplan (FIL § 248), 203, 214 f., 284
- Gensidigt forsikringselskab**
- begreb, 45, 216
- efter administrationsbo, 293
- God selskabsledelse, 407 f.
- God skik**
- aftaleretlige virkninger, 92, 238 f., 297 f., 301
- generelle krav, 297
- God skik-bekendtgørelsen*
- aftaleretlige virkninger, 92, 294 f.
- generelt, 370 ff.
- § 1, 296, 371
- § 2, 296, 300
- § 3, 92 f., 173, 294 ff., 297
- § 4, 297, 298, 305
- § 6, 296, 372
- § 7, 299, 370, 371, 372 f., 379
- § 8, 373
- § 9, 373
- § 12, 299, 372, 376 f.
- § 27, 363 f.
- § 28, 296, 379
- God pensionskassepraksis, 164
- Grundlagsrente**, 64, 78, 79 ff., 227 ff., 268 f., 330 f., 337

- Grundlæggende rettigheder, 88
- Grundlagsrentebekendtgørelsen*
- generelt, 64, 78
- historie, 228 f., 336
- § 2, 80, 227, 258, 268
- § 3, 227, 247
- § 4, 234
- § 5, 227, 258
- Grundloven*
- § 3, 90
- § 27, 101, 103, 151
- § 64, 101
- § 73, 28, 56
- Grundtryghed, 13
- Gruppeforsikring**, 186 f., 358, 505
- Gruppelivsforsikring**, 186, 191, 243, 422, 505
- Gruppeinddeling, se Omkostningsgruppe, Rentegruppe og Risiko-gruppe
- Gruppensum ved kritisk sygdom, se Kritisk sygdom.
- Grænseoverskridende tjenesteydelser, 218
- “Gul bog”, 363
- “Gult lys”, 267
- Gældskrisen, 268
- Gældssanering, 489 f.

H

- Hardship**, 342 f., 346, 356 f.
- Hasardaftale, 63, 64, 78 f., 178
- Helbred & Forsikring, 362 f.
- Helbredstillæg (folkepension), 120 f.
- Helbredsvurdering**
- firmapension, 182
- generelt, 72, 362 ff.
- overenskomstbaserede ordninger, 181 ff.
- Helhedsløsningen, 41
- Hensigtserklæring, 80, 156, 222 f., 330, 355 f., 358
- Henstand, se Bidragsfri dækning
- Hensættelse**
- bonusudjævnings-, se Kollektivt bonuspotentiale
- forsikringsmæssige, s.d.
- særlig bonus-, s.d.
- livsforsikrings-, s.d.

– prospektiv -, s.d.
 – retrospektiv -, s.d.
Hensættelsesgrundlaget, 148, 220, 225, 230, 231 f., 266, 402
 “Her og nu-pension”, 47
Historisk udvikling
 Hjemlandstilsyn, 218
Hjælpe- og understøttelsesfond
 (afdækningspligt), 157
 HK, 378
 Hovedaktionær (pensionsbeskatning), 432
 Hvilende medlemskab, se Fripolice

I

IBM Pensionsfond, 46, 156, 315
 “ikke forringelses-erklæring”, 256
Indekskontrakt, 30, 422, 455, 460, 471
 Indholdsmangler, 350 f.
 Individuel boligstøtte (lov om), 121
 Individuel børnerente, 193 f.
Individuel pensionsopsparing, 32
 Individuel solvens, se Individuelt solvensbehov
 Individuel waisenrente, 194, 414
Individuelt bonuspotentiale, 265, 285
Individuelt grundlag, 191
Individuelt solvensbehov (Solvens 1,5)
 – bestyrelsens ansvar, 250
 – firmapensionskasser, 164
 – generelt 264, 276 ff.
Individuelt solvenskrav, 276 f.
Indskud (pengeinstitut), 59 f., 199 f., 202
 Industriens Pension, 50, 55 f., 72, 76, 92, 189
 Indskydergarantifonden, 59, 61, 201, 202, 203
Inflation, 228, 305, 316, 342 f., 451
Informationsbekendtgørelsen
 – aftaleretlig betydning, 317, 323 ff.
 – funktion, 317 f.
 § 3, 180, 298, 302, 303, 317 f., 319, 324, 325
 § 4, 296, 304, 320
 § 5, 77, 168, 227, 323 ff., 325 f., 335

§ 6, 305, 324
 § 8, 303
 § 11, 305
 Informationspligt (finansielle virksomheds)
 – EU-ret, 302
 – pensionsfremskrivninger, 304 f.
 – generelt, 302 ff.
 – standardiseret information, 303, 372
 – ændringer, 304
Insolvens, 263
 Inspektion (Finanstilsynets), 207 f.
 Institut, se Pengeinstitut og Pensionsinstitut
 Interessenter (pensionstilsagn), 178 f.
 Interessentskaber, 58, 178
 Intern revision, 404, 405
 Internetbaserede oversigter, se Netbaserede oversigter
Invalidedækning
 – arbejdsevne, 189
 – erhvervsevnetab, 188 f.
 – førtidspension, 189
 – generelt, 67
 – invaliderente, 37, 66, 70, 188 f., 195
 – invalidesum, 189 f.
 – karenstidsvilkår, 188
 – komplementær skadesforsikring, 188, 190 f.
 – privattegnet, 188 ff.
 – rateforsikring, 189
 – skadesvilkår, 190 f.
Invalidepension, se Førtidspension og Invalidedækning
Invaliderente, se også Invalidedækning, 37, 66, 70, 188 f., 195
Invaliditet, se Førtidspension og Invalidedækning
Invaliditetsydelse, se også Førtidspension og Invalidedækning, 126
 Investeringsrisiko (i forsikring), 63 f., 284
 Investeringsfonde, 70
 Investeringsstrategi, 331
 Investment link, se Unit link
 ITP, 42

J

- Jobskifte,
 - -aftalen, 52
 - overførelse af pensionsordning, 251
 - rådgivning om, 378 f.

Jobskifteaftalen, 52

- Juridisk person, 46, 48, 155, 164, 204
- JØP, 49, 53, 322, 328, 344, 395, 400

K

- K-nummer (“koncessionsnummer”), 224

Kapitalafkast (beskatning), 410

Kapitalforsikring, 70, 420 ff.

Kapitalgrundlag, 279

Kapitalkrav

- generelt, 264 ff., 271 ff.
- gennemsnitsrenteprodukter, 271
- hensættelser, 264 f.

Kapitaliseringsvirksomhed, 71

Kapitalpension

- forsikringsprodukt, se Alderssum
- “kunstig” (forsikring), 185
- pengeinstitutordning, 51
- pensionsbeskatning, 420 ff.
- simpel, 185

Karenstid

- generelt, 182 f.
- kritisk sygdom, 187, 189
- obligatoriske pensionsordninger, 321
- “Kend din kunde-princippet”, 373, 381

Kernekapital, 263, 278

Klageansvarlig, 38, 402

Klageadgang

- ATP, 402
- generelt, 402 f.

Kollektiv arbejdsmarkedspension, se Arbejdsmarkedspension

Kollektiv kunstig ægtefællepension, 193

Kollektiv livsforsikring, 185, 392, 415

Kollektiv overenskomst

- betydning for arbejdsmarkedspensioner, 52 ff., 173 f.
- brud på, 174
- demokratisk kontrol, 387 ff.
- om arbejdsmarkedsbaserede livsforsikringsaktieselskaber, 49 f.
- om firmapension, 47, 167 f.
- om tværgående ordninger, 173 ff.

- søjle 2, 31 ff.

- tjenestemænd, 102 f.

Kollektiv waisenrente, 194

Kollektivt bonuspotentiale, 237, 257, 264 f., 331

Kombinationssæreje, 469

Kommercielle livsforsikringsvirksomheder

- aftaleretligt grundlag, 84, 86
- firmapensionsrelateret, 168
- fortolkning, 332 f.
- lighedsgrundsætning?, 365
- magtudøvelse, 388

Kommuner

- sociale sikringsordninger, 37
- tjenestemandordninger, 102 f.

Kompetenceudøvelse (arbejdsmarkedspension), 387 ff.

Komplementær forsikring, 66, 70, 75, 188

Koncession

- aftalevirkninger, 223, 349 f.
- afvikling, 261 f.
- ansøgning om, 216 f.
- driftsplan, 216 f.
- generelt, 69, 89, 215 ff.
- inddragelse, 214
- udvidelse, 217

Koncipistreglen, 333

Konkurs, 261 f., 263, 489

Konkursloven

§ 17, 263, 277

§ 111 a, 490

§ 197, 489

§ 198, 489

§ 213, 490

§ 217, 490

§ 222 a, 490

Konstaterende erklæring, 318, 330

Kontorente (depotrente), 80, 230, 237

Kontosikring, se Depotsikring

Kontostyrkelse, 246, 340

Kontributionsbekendtgørelsen

- aftalejustering, 239 f.
- aftalevirkning, 239
- generelt, 238 ff.
- realiseret resultat, 241 f.
- § 1, 238, 239
- § 2, 235

§ 3, 241 f., 242 f., 244, 267

§ 6, 236, 237, 245, 354

§ 7, 237, 245

§ 8, 267, 269, 284, 285, 339

Kontributionsprincip

– administrationsbo, 292 f.

– begreb, 232 f.

– beregningsmæssigt, 235 ff.

– fordelingsmæssigt, 237 f., 245 f.

– driftsherretillæg, 235 f.

– firmapensionsordninger, 243

– generelt, 234 ff.

– grupper, 242 ff.

– investeringsfællesskab, 235 f.

– omfordeling, 242 f.

– rentegruppe, s.d.

– risikoforrentning, 235 f.

– tvangsmæssig nedskrivning, 292 f.

Konvertering (pensionskatteretlig),
427 f.

Kreditorbegunstigelse, 410

Kreditorly, 465

Krisehåndtering, 290 ff.

Kritisk sygdom (gruppesum ved),

186 f., 189, 314, 323, 334, 422

Krydslivsforsikring, 90 f., 417

Kunderådgivning, se også Rådgivning,
368

“Kunderådgiver”, 374

Kundevejledning, 363 f.

Kunstig overlevelserente, 193

Kursværn, 74, 234, 285 ff.

Køn, se Forskelsbehandling

L

“Lagdelt information”, 303

Langvarig sygeforsikring, 71

LD, 40 ff., 113, 150

Ledelse, 406 ff.

Ledelsesbekendtgørelsen, 206 f., 250, 272,
401

Ledelseserklæring (overdragelse), 256

Ledelsesregulering, 250

Ledighedsydelse (tidligere), 132

Levetidsforudsætninger, se også Biome-
triske risici

– tilsyn med, 206, 265

– ændringer, 24, 26, 28, 80, 206, 228 f.

Ligebehandlingsloven, 247 f.

Ligebehandlingsprincippet, se også For-
skelsbehandling, 247

Ligestilling, se også Forskelsbehandling,
248

Lighedsgrundsætning (se også Kontri-
butionsprincip), 364 f.

Likvidation, 255, 261 ff.

Likviditet (konkursretligt), 277 f.

Livrente

– generelt, 70

– livsbetinget, 70

– livsvarig, 72, 79

– ophørende, 72, 423

– udbetalingsgaranti, 186

Livsbetinget livsforsikring (alderssum),
185

Livsbetinget livsforsikring i rater, 184

Livsbetinget pensionsydelse, 67, 73,
142 f., 183, 185, 194, 195

Livscyklusprodukt, 82

Livsforsikring

– begreb, 66, 68 ff., 201 f.

– ophørende, 70

– opsparingselement, 73 ff., 334 f.

– skat, 422

– tredjemands liv, 68

– uopsigelighed, 72

Livsforsikringsdirektiver, 48 f., 179,
211, 222, 302, 336, 344, 346, 355

Livsforsikringshensættelse, 83, 206,
220, 264 ff.

Livsforsikringssselskab, 32, 44 f.,
55 ff., 63

Livsforsikringsvirksomhed

– begreb, 32, 44 f., 47 ff.

– konstitution, 205

Livstruende sygdom, se også Kritisk
sygdom

– kapitalpension (tidligere udbetaling),
185

– LD-loven, 150, 186

– PBL, 185

Livsvarig kollektiv ægtefællepension,
193

Livsvarig livrente, 184, 191, 202

Livsvarig overlevelserente, 193

Livsvarig pensionsydelse, se også
Livrente, 129, 143, 149

Livsvarig rateforsikring, 194 f.

“Lov og ærbarhed” (aftaler i strid med), 209, 239

“Lovgivende magt”, 360, 387 f.

Løbende udbetaling, 53, 69 f., 73, 129, 192, 220, 300, 328, 377, 416 ff., 454 f., 460

Lægekonsulent, 363

Lægernes Pensionsbank, 62, 398

Lægernes Pensionskasse, 49, 52, 53, 358, 383

Løfte, se også Aftale

– efterfølgende, 334

– oprindeligt, 334

– utilsigtet, 312 f., 324 f., 334

Lønmodtagernes Dyrtidsfond, se LD

Lønmodtagernes Garantifond, 137

M

Magtudøvelse (arbejdsmarkedspension), 387 ff.

“*Main terms*” (oplysningspligt), 317 f., 319

Markedsdisciplin (vejledning om), 236 f., 237

Markedsføring (af pensionsordninger)

– aftalevirkninger, 309 f.

– generelt, 34, 297

– kommercielle selskaber, 325 f.

Markedsføringsloven

§ 1, 294, 301

§ 2, 295

§ 3, 295, 298

§ 15, 295

§ 19, 221

§ 23, 294

§ 24, 295

Markedsrenteprodukt

– begreb, 78, 79 ff.

– garantispørgsmål, 335

– retskrav på bonus, 234

– som forsikring, 64

Markedsrisiko

– begreb, 335

– garanteret produkt, 270

– markedsrenteprodukt, 270 f.

Markedsværdi (opgørelse af), 265 f., 270

Markedsværdiafkast, 80

Markedsværdigrundlag, se Hensættelsesgrundlag

Markedsværdistyrkelse, 267

Meddelelsespligt (om økonomiske vanskeligheder), 283 f.

Medlem

– demokratiske rettigheder, 388 ff.

– obligatorisk ordning, 312

– rådgivning af -, 368 f.

– terminologi, 395

Mellemstat, 427

Menneskerettigheder, 88

Menneskeretskonvention (europæiske), 28 f., 88

Minimumsforrentning, se også Grundlagsrente, 79 ff., 225 ff., 231 f., 242

Minimumskapitalkrav, se Kapitalkrav

Ministerpension, 108 f.

Misbrug af fællesejemidler, 470, 474

Modellen fra landet, 23

Moderniseringsstyrelsen, 36

MP Pension, 53, 183, 185, 189, 303, 383

N

Naturalopfyldelse, 375

Nedskrivning af ydelser, 163, 203

Nedsparingslån, 32

Netbaserede oversigter, 324, 335

Nordea Liv og Pension, 46, 56, 62, 374

Nutidsværdi, 76, 226, 232, 266 ff., 289

Nyhedsbreve, 325 f.

Nytegningsgrundlag, se Tegningsgrundlag

Nærmeste pårørende, 491, 494 f., 497

“Nøgen ind, nøgen ud”, 48

Nørby-udvalget, 407 f.

O

Obligationsrettens almindelige del, 88

Obligatorisk pensionsordning

– ATP, 128 f., 138 f.

– begrundelse, 85, 174

– firmapensionsordning, 167 f.

– “forbrugerforsikring”, 187

– ikrafttræden, 321

– informationspligt, 296

– kendetegn, 321 ff.

- løfteafgivelse, 310 f.
- parter i, 310 f.
- pensionsbidrag, 180
- valgfrihed, 321
- OECD, 29 f., 408
- Offentlig myndighed, se også Sagsbehandling, Offentlig Pension, Offentlig ret, Tjenestemandspension
- afdækning af pensionstilsagn, 154
- begrundelsespligt, 212, 298 f.
- erstatningsansvar, 385
- praksisændring, 365 ff.
- vejledningspligt, 113, 384
- Offentlig forsørgelse**, se Folkepension og Førtidspension
- Offentlig pension, se Folkepension og Førtidspension
- Offentlig ret**
- aftaleretlige aspekter, 208 ff., 301, 349 f.
- begreb, 84 ff.
- tilsynsregler, 238
- Omdannelse, 259 f.
- Omdannelsesplan, 260
- Omfordeling**, 27, 42, 64, 144, 235, 242 ff., 257, 268, 293
- Omkostningsbonus, 230, 241 f.
- Omkostningselementer, 226
- Omkostningsgruppe**, 242, 244, 282
- Omkostningstillæg, 227 f.
- Omstødelse (konkurs), 490 f.
- Omvalg**
- afkald på garantier, 83, 331, 351
- begreb, 327
- god skik ved -, 173
- information om, 327, 382 f.
- rådgivning om, 374 f., 382 f.
- Operationelle risici, 41, 271, 284
- Opfyldningsfradrag (pensionsindbetalinger), 434 ff., 444
- Opgørelsesrente**, se bonus
- Ophør (finansiel virksomhed), 260 ff.
- Ophørende kollektiv ægtefællepension, 193
- Ophørende livrente, 184, 424
- Ophørende overlevelsrente, 193
- Ophørende rateforsikring, 194
- Oplysningspligt, se Informationspligt
- Optagelse (arbejdsmarkedspensionsordning), 180
- Opsat livrente, se Alderspension
- Opsat ophørende livrente, 184
- Opsat pension**
- arverente, 186, 192
- ATP, 143
- firmapensionskasse, 390
- folkepension, 121 f.
- livrente, 184, 194 f.
- tjenestemænd, 105 f.
- Opsigelse
- forudsat aftalehjemmel, 312
- utilsigtede løfter i arbejdsmarkedspensionsordninger, 313 f.
- skadesforsikring, 311 f.
- Opsparingsdepot, se Depot
- Opsparingsgaranti, se Depotsikring
- Opsparingsordning**, 59 ff.
- Optagelsesmeddelelse, 319, 322
- Ordens grundlag, se Tegningsgrundlag (1. ordens grundlag), Bonusregulativ (2. ordens grundlag) og Hensættelsesgrundlag (3. ordens grundlag), *Outsourcing*, 152, 178, 259, 397
- Overdækning (firmapensionskasse), 161 f.
- Overenskomst, se Kollektiv overenskomst og Pensionsoverenskomst
- Overenskomstbaseret arbejdsmarkedspension**, se Arbejdsmarkedspensionsordning
- Overførelse** (af pension)
- fællesboskifte, 481
- jobskifte (rådgivning), 378 f.
- rådgivning, 378 f.
- skattevirkning, 460
- virksomhedsomdannelse, 52
- Overlevelsrente**, 192, 418, 483
- Overlevelsessum, se Dødsfaldssum
- Overskud, se Realiseret resultat

P

- PAL, se Pensionsafkastbeskatningsloven
- “Pantsætning” (Registrerede aktiver), 289
- Passivside (forsikringsregnskab), 265, 271

- Pay-as-you-go (PAYG)**, 25, 26 f., 28, 31, 47, 58, 59, 102, 113, 116 f., 154, 199
- Penge- og pensionspanelet, 35, 367
- Pengeinstitut**
- begreb, 50 f., 199 f.
 - -virksomhed, 201 f.
- Pengeinstitutankenævnet
- godkendelse, 361
 - historie, 40, 361
 - retskildeværdi, 97, 386 f.
 - tvangsfuldbyrdelse, 97
- PenSam, 54, 95, 96, 179, 189, 321, 395, 397 f.
- PenSam Bank, 62, 397 f.
- PenSam Forsikring, 397 f.
- Pension** (begreb), 464 f., 472
- PensionDanmark, 50, 55, 348, 506
- Pensionisttillæg**
- generalforsamlingsbeslutning om, 399
 - retskrav på, 156, 316
- Pensionsafkastbeskatning**
- aftaleretlige aspekter, 341 ff.
 - beregning, 453
 - fradrag, 452
 - generelt, 451 ff.
 - grundlag 452
 - historie, 451 f.
 - indbetaling, 453
 - skattesats, 411 f., 352
- Pensionsafkastbeskatningloven*
- politisk baggrund, 409
- § 1, 451, 453
- § 2, 452
- § 6, 452
- § 11, 452, 453
- § 17, 452
- Pensionsbekendtgørelsen*, 119, 120
- Pensionsbeskatning, se også Pensionsafkastbeskatning, Pensionsbeskatningsloven
- aftaleretlige aspekter, 412
 - arbejdsmarkedspensionsordninger, 417 f.
 - børnerenter, 417
 - “disposition”, 453, 459 f.
 - “ejer af forsikringen”, 465
 - engangsudbetalinger, 454, 455 f.
 - frie midler, 410
 - indeksordninger, 455
 - invaliderenter, 417
 - invaliditet, 458
 - kapitaludbetaling (sum), 457 f.
 - kombinationer (privat/arbejdsgiverbetalt), 447 f.
 - livrenter, 417
 - opfyldningsfradrag, 434 ff., 444
 - overgangsregler, 448 ff
 - overlevelsenserter, 417
 - politisk baggrund, 409
 - rateudbetaling, 455 f.
 - rentepension, 454, 455
 - selvstændige erhvervsdrivende, 416, 443 ff.
 - sportsudøvere, 446 f.
 - udbetaling, 453 ff.
 - udenlandske ordninger, 448 f.
- Pensionsbeskatningsbekendtgørelsen*
- § 2, 412
- § 12, 300
- Pensionsbeskatningsloven*
- aftaleretlige virkninger, 36, 85, 90 f.
 - generelt, 409 ff.
 - offentlige pensioner, 411
 - politisk målsætning, 90
- § 1a, 60, 418
- § 2, 193, 417, 418, 423
- § 3, 417, 423
- § 4, 68, 417 f., 423, 465
- § 5, 419, 459, 493
- § 5A, 418, 423
- § 5B, 418
- § 8, 419 f., 465, 493
- § 10, 185, 421 f., 465, 493
- § 11A, 60 f., 420, 492, 493
- § 12, 60, 62, 185, 421 f., 492
- § 15A, 61, 416, 446
- § 15B, 446 f.
- § 16, 424 f., 425, 427, 429
- § 17, 420, 421, 423
- § 18, 300, 377, 416, 417, 424 f., 425, 426, 427, 433, 441, 444 ff.
- § 18A, 427, 438 ff., 447 f., 450
- § 19, 429
- §§ 19A-C, 429 ff.
- §§ 19D-E, 432
- § 20, 454, 455 f., 458
- § 20A, 458

- § 21, 425, 429
 § 21A, 425, 426
 § 23, 428 f., 429
 § 24, 460
 § 25, 457
 § 25A, 427, 457
 § 26, 458 f.
 § 26A, 457
 § 28, 457 f.
 § 29, 442 f., 454 f., 455, 456
 § 29b, 145
 § 30, 440, 460, 475
 § 32, 425, 426, 460
 § 33, 460
 § 33A, 454 f., 456, 460
 § 34, 454, 456
 § 35, 441 f., 442 f.
 § 36, 454, 456, 457
 § 37, 455
 § 41, 460
 § 45, 451, 453
 § 53A, 422 f., 428, 429, 453, 456,
 § 54, 442 f.
 § 55, 453
Pensionsbidrag, se også Præmie
 – arbejdsmarkedspensionsordninger,
 180 f.
 – firmapensionsordninger, 180
 – manglende indbetaling, 174
Pensionsfremskrivning
 – oplysningskrav, 298, 304 f., 305
 – aftaleretlige virkninger, 322 f., 324,
 335
Pensionsgaranti, se Garanti
Pensionshensættelse, se også Diskon-
 teringsrentekurve, Kapitalkrav, Sol-
 vens, 80 f., 162 ff.
Pensionsinstitut
 – begreb, 44
 – foreningsorganiseret, 44 f.
 – selskabsorganiseret, 45
Pensionskasse, se Firmapensionskasse,
 Tværgående pensionskasse
 Pensionskassen for Jordbrugsakademi-
 kere & Dyråger, 54, 92
 Pensionskrav (beskyttelse), 28 ff.
Pensionsleverandør, 58
Pensionsloven (lov om social pension), se
 også Folkepension
 – generelt, 112 ff.
 § 1, 126
 § 1a, 117
 § 2, 117
 § 3, 117 f.
 § 4, 118
 § 5, 118
 § 11, 119
 § 13, 117, 125
 § 14, 120 f.
 § 14a, 121
 § 15, 120
 §§ 15a-15f, 121 f.
 § 16, 125
 § 19, 126 ff.
 §§ 32a-32d, 116
 § 33, 125
 § 33a, 129
 § 33b, 129, 148
 § 37, 128
 § 47, 488
 § 72d, 121
 Pensionsopgave (samfundets), 23 f.
Pensionsopsparing, se også ATP,
 Livsforsikring, Opsparingsordning,
 25 ff., 33,
Pensionsopsparingsloven
 – baggrund, 491
 – ikrafttrædelsesspørgsmål, 502 ff.
 – rækkevidde, 492
 § 1, 491
 § 2, 491, 494, 499, 500, 504, 505, 506
 § 3, 496
 § 4, 499, 501
 § 5, 493, 495 f.
 § 5a, 61, 420, 492 f., 495 f., 497, 502
 § 5b, 493, 494 f., 495 f., 502
 § 6, 493, 495 f., 497
 § 7, 495 f.
 § 8, 499
 § 10, 503
 § 11, 488, 489
Pensionsordning,
 – begreb, 23
 – frivillig, 320
 – obligatorisk 321 ff.
Pensionsoverenskomst, se Kollektiv
 overenskomst
Pensionsoversigt

– aftalevirkning, 319, 323 ff.
 – bevis for afsendelse, 319 f.
 – som police, 319
 “Pensionspakken” (2008), 267
Pensionspolitik, 25 f., 393, 465 f.
Pensionsregulativ
 – firmapensionskasse, 161
 – obligatoriske ordninger, 321
 – regulatorisk baggrund, 344
 – terminologi, 344
 – tværgående pensionskasse, 179
 – ændring, 344 f.
Pensionsrådgivning, se Rådgivning
Pensionsselskab, se Forsikringselskab,
 Pengeinstitut
 Pensionsstyrelsen
 – funktion, 36
 – klage over, 38
Pensions søjler, 30 ff., 84 ff., 101,
 112 f., 179 f., 199, 297, 310, 465
Pensionstillæg, 31, 107, 109, 111,
 120, 128
Pensionstilsagn
 – afdækningspligt, 154 ff.
 – direktører, 154 f., 176
 – fortolkning, 155 ff.
 – offentlige myndigheders, 154
Pensionstilslutningsaftale
 – arbejdsmarkedspension, 393
 – firmapension, 167 f.
Pensionsydelse
Persondataloven, 36 f., 302, 363
Permanent health insurance, 71
Personforsikring, 66
Personskatteloven
 § 7, 426 f.
 § 13, 435
 § 20, 425, 427, 434, 446 f., 454
PFA, 56 f., 167, 281
 Pinsepakken (1998), 426 f.
PKA-samarbejdet, 185, 189, 397 f.
Police, se også Fripolice, 168, 222 f.,
 304, 319, 322, 326 f.
 Politik, se også Reformen, 25 f., 393,
 465 f.
 Politianmeldelse (Finanstilsynet), 214
 Portefølje, se Forsikringsbestand
 Praksisændring (forsikringsvirksom-
 heds), 316, 365 ff.

Privat videreførelse, se Fortsættelsesfor-
 sikring
Privatret, 58 ff., 84 ff., 208 ff., 301 f.
 Produkt (finansielt), se Forsikring og
 Opsparingsordning
Profilprodukt, 82
 Prognose, se Pensionsfremskrivning
Præmie
 – generelt, 64
 – “naturlig”, se “Realistisk”
 – “forsigtig”, 69, 73, 226
 – “realistisk”, 69
 Præmiefri dækning, se Bidragsfri dæk-
 ning
 Præmiefrigørelse, se Bidragsfrigørelse
 Puljeindlån, se Puljepension
Puljepension, 62
 Påbud
 – aftaleretlige, 318
 – bevis, 319 f.
 – Finanstilsynet, 212
 Påtale (Finanstilsynet), 212

R

“Rask- og arbejdsdygtighedserklæring”,
 183
Rateforsikring, 70, 71 f., 194 f., 419 f.
 Rateopsparing i pensionsøjemed, se
 Ratepension
Ratepension
 – generelt, 67
 – i pengeinstitut, 51
 – pensionsbeskatning, 420
Ratevis udbetaling, 432
Realiseret resultat, 219, 226, 233 f.,
 236, 241 f.
Realrenteafgift, 342 f., 352, 451 f.
 Reassurance, se Genforsikring
 Reformen, se Fleksjob-reform, Førtids-
 pensionsreformer, Genopretningspla-
 nen, Skattereformer
Registrerede aktiver
 – firmapensionskasse, 161 f.
 – generelt, 287 f., 288 ff.
 Registreret partnerskab, 192, 463, 482,
 496
 Reglement, se Bonusregulativ, Pensions-
 regulativ
Regnskabsbekendtgørelsen

– bilag 1, 231, 266
 – bilag 8, 266
 – lovlig fravigelse, 213
 §§ 42-62, 270
 § 65, 231, 265
 § 66, 231, 265, 266, 270
 § 67, 284 f.
 § 111, 237
 Regulativ, se Bonusregulativ, Pensionsregulativ
 Reguleringsaftale, se Bidragsfritagelse
 Rekonstruktion, 263
 Rentebonus, 230, 241 f.
Renteforsikring, se Overlevelsereente, Livrente, Invalidereente, Waisenrente
Rentegaranti, 79, 81, 338 ff.
Rentegruppe, 242, 244, 245, 284, 285, 286, 340
 Renteniveau (samfundets), 24 f., 28, 81, 225, 228 f.
 “Rentewaps”, 273
 Repræsentationsmangler, 349
 Reservesikring, se Depotsikring
 Restitutionskrav, 86
 Resultat, se Realiseret resultat
 Retshjælpsforsikring, 40
 Retsmangel, 89, 209
 Retssædvane, 96
Retsvirkningsloven
 § 1, 468
 § 2, 468
 § 15, 468, 472
 § 16a, 417, 470, 485 f.
 § 16b, 417, 467, 470, 471 f., 472, 474, 478, 485
 § 16c, 473 f., 478, 485
 § 16d, 475 ff., 485
 § 16e, 477 ff., 480, 485
 § 16f, 471, 472, 475, 480 f.
 § 16g, 474 f., 480
 § 16h, 469 f., 470 f., 472
 § 23, 470, 474, 485, 486 f.
 §§ 28-37, 469
Revalidering, 127, 131, 142
 Revisionschef (intern), 405
 Revisionsudvalg, 401, 405 f.
 Revisorrådgivning, 369
Rimelig pensionsordning, se Fællesboskifte

Rimelighedskrav
 – tegningsgrundlag, 226
 – tilsyn med, 232 ff.
 Rimelighedskompensation (fællesboskifte), 477 ff.
Risiko
 – betydning for forsikring, 63
 – biometriske, 206, 271, 277, 284, 317 325, 335, 352
 – scenarier (trafiklys), 274 ff.
 – garanteret produkt, 270
 – markedsrenteprodukt, 270 f., 271 f.
 – i teknisk grundlag, 225
 – operationelle, 41, 271
 – styring af, 272 f.
 Risikobonus, 230, 233, 241 f.
Risikodækning, 68, 73, 242, 422
 Risikoelementer, 226
 Risikoforsikring, se Risikodækning
Risikogruppe, 242, 243 f., 245
 Risikoforrentning, se Driftsherretillæg
 Risikojusteret kapitalkrav, 264, 274 ff., 277
 Risikoplysninger (Finanstilsynet), 212 f.
Risikoprofil, 407
Risikopræmie, 243 f.
 Risikotillæg, 231, 266, 354
 Risikovillig kapital, 279
 “Rødt lys”, 274 f.
 Rådgivning
 – aftaleretlige virkninger, 374 f.
 – ansvarsspørgsmål, 383 ff.
 – arbejdsmarkedsrelaterede institutter, 376
 – begrebet, 371 f.
 – begunstigetindsættelser, 380
 – egen skyld, 385 f.
 – erstatningsansvar, 383 ff.
 – firmapensionsordninger, 376
 – forsikringsrådgiver, 368 f.
 – forudsætninger, 368 ff.
 – frarådningspligt, 371 f.
 – generelt, 367 ff.
 – god skik-regulering, 299 f.
 – grundlæggende krav, 372 ff.
 – ikke-kommercielle institutter, 377 f.
 – investeringsvalg, 381
 – interessekonflikt, 280, 382
 – jobskifte, 378 f.

- konkurrerende produkter, 369, 373 f., 375
- loyal oplysningspligt, 375
- mangelsvurdering, 384
- medlemsrådgivning, 368 f.
- mundtlig -, 372
- omvalg, 382 f.
- opgaven, 367
- overførelse af pensionsordning, 378 f.
- produktvalg, 375 f., 380
- salgs-, 368, 375 f.
- skatteforhold, 300, 375, 376 f., 387
- socialretlige forhold, 377 f.
- særlige bonushensættelser, 281
- tabsopgørelse, 386 f.

S

- Sagsbehandling (pensionsinstituttets)
- aftalegrundlag, 361
 - begreb, 361
 - grundelsespligt, 298 f.
 - generelt 359 f., 361 ff.
 - god skik, 295
 - helbredsvurderinger, 362 ff.
 - lighedsgrundsætning, 364 f.
 - offentlig forvaltning, 359
 - ændring (fortolkning), 316
- Salgsrådgivning, se også Markedsføring,
Rådgivning, 368, 374, 378 f., 384
- Samfundsforudsætninger**, 298, 304 f., 335
- Samlever**, 482 f.
- Samleveragepension, se også Ægtefællepension
- ATP, 146
 - beskatning, 418 f.
 - bevarelse af ret til -, 482 f.
 - forsikringsprodukt, 62, 67 f., 192 f.
 - ret til, 482 ff.
 - tjenestemænd, 106 f.
- “Samlivsskadesynspunkt”, 477
- Sammenlægning (af finansiel virksomhed), 254 ff.
- Sammenlægning, se Fusion
- Samordningsfradrag**
- Sampension, 54, 81, 92, 131, 173
- Sanktioner (tilsynskrav)
- aftaleretlige, 301
 - bevismæssige, 305 f.

- straf, 305
- SAP, se Supplerende Arbejdsmarkeds-
pension
- SEB Pension, 46, 233, 373
- Selskabsloven*
- anvendelse på arbejdsmarkedspensionsinstitutter, 394, 396
 - § 28, 399
 - § 41, 89 f.
 - § 88, 398 f.
 - § 115, 406
 - §§ 117-118, 406
 - § 216, 262
 - § 218, 262
 - § 221, 262
 - § 237, 260
 - § 238, 260
 - § 241, 260
 - § 242, 260
- Selskabsskatteovens* § 3, stk. 1, nr. 18, 50, 394
- Selvbetaleraldersordening, se Fortsættelsesforsikring
- Selvpenioneringskonto**, 471, 489, 492
- Selvstændige erhvervsdrivende
- interessentskabsordninger, 178
 - pensionsbeskatning, 416, 443 ff.
 - pensionsopsparing, 29
- Seniorydelse, se Fleksydelse
- Separatiststilling (Registrerede aktiver), 288 f., 291 f.
- Serviceaftale**
- SFS, 137
- Sikkerhedsstillelse (Registrerede aktiver), 289
- Sikkerhedstillæg, 227 f.
- Sikrede, se Forsikrede
- Skadesforsikring**
- begreb, 66, 203, 215
 - opsigelse, 72 f.
- Skadegørende handling, 86, se også Erstatningsansvar
- Skadevirkningsprincippet, 182 f.
- Skadeårsagsprincippet, 182 f.
- Skattebegunstigelse, se Pensionsbeskatningsloven
- Skattekode** (generelt), 412 f.

- Skattekode 1**, 186, 413, 416 ff., 424, 428 f., 432 ff., 443, 444, 447, 450, 451, 454, 460
- Skattekode 2**, 413, 416, 419 f., 424 f., 428 f., 434, 443, 444, 446 f., 448 ff., 450, 455, 460
- Skattekode 3**, 185, 416, 413, 420 ff., 425 ff., 428 f., 434, 451, 457 ff., 460
- Skattekode 4**, 413, 422, 429, 455
- Skattekode 5**, 186, 413, 422, 428, 429, 453, 455, 456, 459
- Skattekode 6**, 413, 422, 429
- Skattekode 7**, 413, 422 f., 428 f., 453, 455, 456, 459
- Skattekode 9**, 413, 416, 423, 424 f., 428 f., 434, 443, 448 ff., 450, 451, 454, 460
- Skatteministeriet, 36
- Skattenedslag for seniorer (SFS), 137
- Skattereformer
- 2009 (forårspakken), 424, 427, 448
 - 2013-reformen, 425
- Skilsmissesæreje, 469 f.
- Skuffede forventninger, 330, 386 f.
- Skyggekonto, 233, 236 f., 287, 340
- Skævdeling (kortvarige ægteskaber), 473 f.
- Skønsudøvelse
- overskudsfordeling, 232 ff.
 - sagsbehandling, 361 ff.
- Solidarisk dækning**, 241, 243
- Solidarisk hæftelse, 262
- Solidarisk pensionsordning**, se også Omfordeling, 393
- Solidaritetstanke, 27, 173, 181
- Solvens**, se også Kapitalkrav, Solvenskrav
- betydning for livsforsikringsaftaler, 69 f., 91
 - konkursretligt, 277 f.
 - opgørelse, 207
 - pengeinstitutter, 201
 - “Solvens 1-kapitalkravet”, 264, 271 ff.
 - “Solvens 1,5”, se Individuelt solvensbehov
 - “Solvens 2”, 276, 350, 356
- Solvenskrav se Kapitalkrav, Solvens 1-kapitalkravet, Individuelt Solvensbehov
- Solvensmarginkrav, se Kapitalkrav
- Solvensopgørelse, 207
- Solvenstilsyn, 206
- Spaltning, 255
- Sparekasse, 51
- Speciallægeerklæring**, 40
- Sponsorgaranti, 163, 389 f.
- Sponsorvirksomhed**
- begreb, 155
 - forhold til firmapensionskasse, 160 f.
 - garanti, 163
 - repræsentation i firmapensionskasses bestyrelse, 160 f.
 - suspension af bidragsbetalinger, 162
- Sportsudøvere (pensionsbeskatning), 416
- Sprogbrug
- forsikringsmatematisk, 93
 - “livsforsikringsvirksomhed”, 44
 - pensionsregulativer, 180
 - ældre pensionsvilkår, 93, 179 f.
- Standardaftaler, 318
- Standardbegunstigelser, se også Begunstigelse
- generelt, 497 ff.
 - tilbagevirkende kraft, 498
 - ændring af, 498
- Standardinformation (om pensionsordning), 303
- Statoil-sagen (norsk), 170
- Statsansattes Kartel, 54
- Statsanstalten for Livsforsikring, 56
- Stifterhæftelse, 217
- Stillingsfuldmagt, 349
- Stirpalgrundsætning, 496
- Store tals lov, 65, 201
- Stordriftsfordele
- obligatoriske ordninger, 85, 173, 393
 - valgfrihed, 240
- Stresstest**, 274 ff.
- Strukturerede indlån, 202
- Styrkelse, se Akkumuleret værdiregulering
- Stødpude (se også Basiskapital)
- firmapensionskasse, 162
 - livsforsikringsvirksomhed, 271
- Sumforsikring**, 67, 71
- Summaforsikring**, 71, 215
- Sumsæreje, 469

Sumydelse, 67**Supplerende arbejdsmarkedspension** (SUPP)

- administration, 137
- førtidspension (samspil), 192
- generelt, 113, 148 f.

Supplerende engangsydelse, 427, 428, 429, 472, 474, 485, 487**Supplerende kapital**, 278 f.**Supplerende pension**, 43, 148**Svagelighedspension** (tjenestemænd), 67, 103

Bristende forudsætninger, 211, 312, 329, 343, 352, 356

Syge- og ulykkesforsikring, 65, 182, 215 f.

Sygedagpenge, 123 f., 125, 130

Sygeforsikring (langvarig), 71

Systematisk risiko, 27

Sædvaner, 88, 90, 96, 361, 385

Særeje, 469 f.

Særejekompensation (tidligere § 56-bidrag), 479 f.

Særlige bonushensættelser, 169, 210, 234, 238, 278, 279 ff.

Særhæften (ægtefællers), 468

Særråden (ægtefællers), 468

Søjle 3-ordninger

- aftaleretligt grundlag, 84, 86
- finansiel virksomhed, 332 f.
- firmapensionsrelateret, 168
- fortolkning, 332 f.
- historie, 52
- karakteristik, 30, 32, 34
- partsrelationer, 179, 310 f.
- pengeinstitutordninger, 61 f.
- retspolitik, 467
- rådgivning, 368, 374, 375 f.

Søjle 2-ordninger, se Arbejdsmarkedspensionsordning, Firmapension

Søjler

- generelt, 30 ff.
- opsparingsprodukter, 61 f.

T

Tab af erhvervsevne, se Erhvervsevnetab

Tarif (se præmie), 64

Tarifgrundlag, se Tegningsgrundlag

TDC Pensionskasse, 46

Tegning, se Aftale, Tegningsgrundlag

Tegningsgrundlag

- begreb, 220, 225 f.
- betryggenhedskrav, 226
- forsigtighedskrav, 226
- gennemsnitsrenteprodukter, 226
- generelt, 225 ff.

Tegningsrente, se Grundlagsrente

Teknisk grundlag, se også Bonusgrundlag, Hensættelsesgrundlag, Tegningsgrundlag

- aftalevirkninger, 222 f., 329 ff.
- anmeldelse, 219
- begreb, 66, 219 f., 319 f.
- “betryggende”, 221 f.
- forsikringstekniske forudsætninger, 219, 226, 232
- funktion, 219 f.
- garanti?, 337
- hemmeligholdelse, 221, 332
- offentlighed, 221
- “rimeligt”, 221 f.
- samfundsforudsætninger, s.d.

Teknisk rente, se Grundlagsrente

Terminologi, se Sprogbrug

Tilbagekøb, 72, 74 f., 76, 167, 219, 238, 488

Tilbagekøbsværdi, 74

Tilbagetrækningsreformen (2011), 115, 133**Tilgangsalder** (folkepension), 117**Tilkøb**, 323, 380

Tilladelse, se Koncession

Tilsagnsordning, 31, 77, 103, 151

Tilskadekomstpension (tjenestemænd), 103

Tilslutningsaftale, se Pensionstilslutningsaftale

Tilsynspraksis, 96 f.

Tingsforsikring, 66

Tjenestemand

- afskedigelse, 103 f.
- fratrædelsesgodtgørelse, 106
- råddigheds løn, 103 f.

Tjenestemandsløven

§§ 12-13, 104

§ 32, 104

Tjenestemandspension

- generelt, 101 ff.

- historie, 24, 151 f.
- overenskomstansatte, 102 f.
- som tilsagnsordning, 77
- Tjenestemandspensionsloven*
- børnepension, 106 f.
- efterindtægt, 107
- erhvervsevnetab, 105
- generelt, 102 ff.
- opsat pension, 105 f.
- svagelighedspension, 67, 103, 105
- ægtefællepension, 106 f., 481 ff.
- § 2, 103 f., 104
- § 4, 104
- § 4a, 106
- § 4b, 106
- § 5, 106
- § 6, 106
- § 7, 107
- § 8, 107
- § 10, 104, 184
- § 11, 106
- § 12, 107
- §§ 14-16, 107
- § 17, 104
- § 20, 107 f.
- § 21, 108
- § 22, 107 f.
- § 24, 105
- § 25, 106
- Tontine-virksomhed**, 71
- Topskat, 426 f.
- Trafiklys**, 274 ff.
- Tü-Tü, 456
- Tvangsbøder (Finanstilsynet), 214
- Tvangselement (i tværgående ordninger), 174
- “Tværgående”, 174
- Tværgående pensionskasse**
- begreb, 46 f.
- bestyrelse, 396 f., 401
- bestyrelsesudpegning, 205, 252
- bonusregulativ, 399
- delegerede, 398
- dobbelt retsforhold, 343 f., 396 f.
- ejerskab, 205
- ekstraordinær generalforsamling, 399
- generalforsamling, 396 f., 398 f.
- generelt, 395 ff.
- historie, 24

- mindretalsbeskyttelse, 345 f., 399 f.
- outsourcing, 397
- pensionsregulativ, 399
- regulativ, 399
- regulering, 48 f.
- retssag, 400
- selskabslovens anvendelse for -, 396
- vedtægt, 399
- vilkår for -, 397
- Tværgående pensionsordning**
- begreb, 173 f.
- overenskomstbaserede, 173 ff.

U

Uafdækket pensionsordning

Udbetaling Danmark, 38, 41, 113, 137

Udbetalingstilsagn, 327 ff.

Udenlandske forsikringsvirksomheder, 218

Udfyldning (af aftaler), 90

Udlægsfritagelse, 410, 465, 488 f.

Udmeldinger (til livsforsikringskunde), 246, 297, 310, 313, 315 f., 318

Udtrædelsesgodtgørelse, 157

“Udøvende magt”, 360, 387 f.

Ugifte (dødsboskifte), 487 f.

Ugiftesum, 191

Ugyldighed, se Aftale

Uigenkaldelighed

– begunstigelse, 499

– pensionsløfte, 311 f.

Unidroit Principles, 357

Unipension, 54, 303

Unisex-princippet, 224, 248

Unit link, 82, 381

Universalsuccession, 254, 259

Uopsigelighed, 311 f.

Uorganiseredes retsstilling (efter overenskomst), 175

Urafstemning

– firmapensionskasse, 390 f.

– tværgående pensionskasse, 398

Urigtige forudsætninger, 329, 348 f., 352 ff., 375

Urimelighed (aftale), 354

Uskiftet bo, 485, 486 f.

Usystematisk risiko, se Systematisk risiko

Utilregnelighedspension

- afdækningspligt, 157 f.
- firmapensionskasseordning, 152, 157
- tjenestemænd, 103 f.

V**Valgfrihed**

- kontributionsprincippet, 240
- ægtefælledækning, 240

Varmetillæg (folkepension), 120 f.

Velfærdsreformen, 114 f., 133 f.

Videncenter for Helbred og Forsikring, 362 f.

Viljeserklæring, 86, 317, 326, 330 f., 465

Virksomhedsoverenskomst (firmapension), 167, 392

Visse kritiske sygdomme, se Kritisk sygdom

Vurderingsmandsudtalelse, 260

Værdipapirhandelsloven, 38

§ 83, 37

§ 83b, 37

Værdiregulering, se Akkumuleret værdiregulering

W

Waisenrente, 194, 224, 414, 416

Y

Ydelsesdefineret ordning,

- generelt, 76 f., 153
- i livsforsikring, 71 f.

Ydelsesgaranti, 79, 338 ff.

Æ

Ægtefællebidrag, 466, 476

Ægtefællepension

- ATP, 43
- bortfald af ret til, 483
- flere fraskilte ægtefæller, 483
- generelt, 482 ff.
- privat dødsfaldsdækning, 192 f.
- ret til, 483

Ægtefællepensionsloven, 481 ff.

Ægtefællepensionsudvalget, 467

Ægtefælleskifte, se Fællesboskifte

Ægtefælleskifteloven

- baggrund, 467

§ 2, 480

§ 53, 477, 480

§ 58, 477

§ 61, 473

§ 63, 474 f.

§ 67, 470, 478 f.

Ægtepagter

- formkrav, 469
- forlodsudtagelse, 472
- prøvelse, 469
- særeje, 469

Ægteskabsforsikring, 70 f.

Ældrecheck, 121

Ændring

- aftaler (generelt), 28 f.
- administrationsbo, 292 f.
- arbejdsmarkedspensionsordninger, 175 f., 310, 312 f.
- enkeltstående løfter, 312 f.
- firmapensionsordninger, 170 ff., 312 f.
- fortolkning, 316
- informationspligt, 304, 320
- lovbestemte pensionsrettigheder, 28 f.
- pensionsaftaler (generelt), 310
- pensionsregulativ (tværgående pensionskasse), 344
- tvangsadministration, 292 f.

Å

Årsoversigt, se Pensionsoversigt

1. ordens grundlag, se Tegningsgrundlag
2. ordens grundlag, se Bonusregulativ
3. ordens grundlag, se Hensættelsesgrundlag

Afgørelsesregister

Forsikrings- og Erstatningsretlig Domssamling

FED 2005.267, [183](#)

FED 2005.267 Ø, [380](#)

FED 2008.96 Ø, [379](#)

Ugeskrift for Retsvæsen

U 1877.259 , [397](#)

U 1894.892, [397](#)

U 1896.741 H, [397](#)

U 1954.462 H, [494](#)

U 1961.23 H, [468](#)

U 1962.59 H, [497](#)

U 1969.108 H, [316](#), [366](#)

U 1970.671 V, [342](#)

U 1972.986 H, [478](#)

U 1973.18 H, [316](#), [366](#)

U 1977.216 Ø, [320](#)

U 1980.436 V, [506](#)

U 1983.8 H, [316](#), [366](#)

U 1989.1098 H, [298](#)

U 1990.218 H, [329](#), [348](#)

U 1991.227 Ø, [400](#)

U 1991.903 H, [378](#)

U 1993.660 H, [129](#)

U 1994.29 H, [56](#)

U 1994.309 V, [499](#)

U 1994.907 H, [166](#)

U 1995.84 Ø, [378](#)

U 1996.120 SH, [302](#)

U 1996.200 H, [314](#), [386](#)

U 1997.1227 H, [155](#), [156](#), [170](#), [210](#),

[315](#), [563](#), [580](#)

U 1998.281 H, [400](#)

U 1998.407 H, [311](#)

U 1998.643 V, [380](#)

U 1998.717 H, [468](#)

U 1998.719 H, [468](#)

U 1998.799 H, [497](#), [505](#)

U 2000.424 V, [372](#)

U 2002.65 H, [371](#)

U 2002.388 H, [368](#)

U 2003.162 H, [131](#)

U 2003.763 Ø, [400](#)

U 2004.374 H, [131](#), [342](#)

U 2004.867 H, [131](#)

U 2005.2708 H, [155](#), [157](#), [314](#), [350](#)

U 2005.3081 H, [155](#), [156](#), [157](#), [315](#)

U 2006.219 H, [161](#)

U 2006.461 H, [105](#)

U 2006.544 H, [96](#)

U 2006.984 V, [315](#)

U 2006.2496 Ø, [563](#)

U 2007.662 Ø, [95](#), [211](#), [339](#)

U 2007.2299 Ø, [146](#), [500](#)

U 2007.2728 VLK, [320](#)

U 2007 2748 Ø, [469](#)

U 2007.2791 H, [320](#)

U 2007.2815 H, [497](#)

U 2008.118/2 H, [136](#)

U 2008.220 H, [374](#)

U 2008.1200 H, [223](#), [327](#)

U 2008.1664 H, [330](#)

U 2009.169 H, [377](#)

U 2009.2517 H, [378](#)

U 2009.3048 H, [400](#)

U 2010.774 H, [495](#)

U 2010.1843 H, [246](#), [315](#), [328](#), [332](#),
[340](#)

U 2010.2775 Ø, [96](#)

U 2011.1479 S, [190](#)

U 2011.1479 SH, [166](#)

U 2011.1750 H, [325](#), [328](#), [344](#), [350](#),
[400](#)

U 2011.2223 H, [129](#), [188](#)

U 2011.2273 H, [95](#), [181](#), [222](#), [321](#)

U 2012.177 H, [298](#)

U 2012.483 H, [209](#), [244](#)

U 2012.1075 Ø, [473](#), [476](#), [479](#), [480](#)

U 2012.1521 V, [174](#), [180](#)

U 2012.1890 VLK, [320](#)

U 2012.2273 H, [96](#)

U 2012.2749 V, [382](#)

U 2012.3134 V, [385](#)

Norsk Rettsvidende

Rt. 2008.1246 (*Statoil-sagen*), 170
 Rt. 2010.412 (*Fokus Bank-sagen*), 170 ff.

Utrykte domme

Københavns Byrets Dom af 2. april
 2009 (*SAS-sagen*), 169, 333, 506
 Østre Landsrets Dom af 13. maj 2004
 (*IBM-sagen*), 156, 157, 315

Ankenævnet fra Forsikring

AK 29.715 (30.9.91), [384](#)
 AK 35.693 (29.8.94), [377](#), [382](#)
 AK 35.964 (29.6.94), [386](#)
 AK 40.007 (1.7.96), [384](#)
 AK 42.413 (15.5.97), [352](#)
 AK 47.956 (14.12.98), [320](#)
 AK 48.414 (7.6.99), [167](#)
 AK 49.082 (4.10.99), [39](#)
 AK 50.779 (30.12.99), [332](#)
 AK 51.074 (13.3.00), [320](#)
 AK 51.435 (1.5.00), [386](#)
 AK 51.937 (11.09.00), [191](#)
 AK 53.652 (19.2.01), [347](#)
 AK 55.233 (26.11.01), [386](#)
 AK 56.610 (10.6.02), [334](#)
 AK 59.394 (16.6.03), [320](#)
 AK 60.202 (25.8.03), [319](#), [320](#), [324](#)
 AK 61.948 (1.6.04), [372](#), [379](#)
 AK 63.627 (10.11.04), [310](#), [324](#), [326](#)
 AK 64.150 (3.3.05), [329](#)
 AK 65.317 (25.7.05), [372](#), [379](#)
 AK 66.825 (7.12.05), [187](#)
 AK 67.808 (22.1.07), [220](#), [239](#)
 AK 67.824 (22.1.07), [220](#), [239](#), [299](#),
[316](#), [326](#), [339](#), [348](#)
 AK 67.880 (22.1.07), [316](#), [339](#), [374](#)
 AK 68.451 (19.3.07), [326](#), [331](#), [339](#)
 AK 69.497 (10.4.07), [314](#), [347](#)
 AK 70.032 (18.12.06), [40](#)
 AK 70.368 (9.7.07), [314](#), [323](#)
 AK 75.449 (30.12.09), [370](#), [379](#)
 AK 75.637 (2.11.09), [373](#)
 AK 75.700 (16.11.09), [372](#)
 AK 75.920 (18.10.10), [379](#)
 AK 76.164 (1.2.10), [285](#)
 AK 76.439 (29.10.10), [318](#)
 AK 76.459 (29.3.10), [383](#)
 AK 76.538 (29.3.10), [383](#)

AK 76.589 (29.3.10), [347](#)
 AK 77.735 (28.2.11), [383](#)
 AK 79.488 (20.8.11), [321](#)
 AK 80.355 (27.2.12), [324](#), [328](#), [329](#)
 AK 80.666 (23.4.12), [328](#), [329](#)

Erhvervsankenævnets afgørelser

24. april 1990, 299
 14. maj 1991, 225, 240 f.
 17. august 1995, 222
 16. januar 2002, 156, 210
 26. marts 2004, 234, 247
 5. april 2004, 155, 156, 210 f.
 26. oktober 2006, 234, 247
 29. januar 2010, 234
 4. februar 2010, 233
 3. juni 2010, 212
 16. februar 2011, 212
 25. marts 2011, 251

Finanstilsynets afgørelser

10. august 1994, 156
 20. december 2002, 275
 12. december 2003, 234, 282
 26. marts 2004, 234
 19. december 2005, 287
 23. januar 2006, 275
 29. marts 2006, 257
 6. december 2006, 257
 24. april 2007, 260
 17. december 2008, 163, 290, 391
 26. februar 2009 (MP Pension), 303,
 383
 29. oktober 2009, 163, 290, 391
 29. januar 2010, 234, 286
 26. august 2010, 251
 16. november 2010, 239
 29. november 2010 (Sampension), 80 f.,
 92, 173, 355 f.
 21. december 2010 (SEB Pension), 233
 19. april 2011 (Pensionskassen for Jord-
 brugsakademikere og Dyrslæger), 92,
 303
 23. august 2011 (Industriens pension),
 92
 26. marts 2012, 257
 11. juli 2012, 206, 213, 293